

**ALIKHAN BOKEIKHAN
UNIVERSITY**

**ALIKHAN BOKEIKHAN
UNIVERSITY**

**«ТҰРАҚТЫ ДАМУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК-
ГУМАНИТАРЛЫҚ ҒЫЛЫМДАРДЫ ДАМУДЫҢ ҚАЗІРГІ
ЖАҒДАЙЫ»**

Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының

МАТЕРИАЛДАРЫ

2025 жылғы 26-27 наурыз

1-ші том

МАТЕРИАЛЫ

Международной научно-практической конференции

**«СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК В УСЛОВИЯХ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ»**

26–27 марта 2025 года

Том 1

MATERIALS

International scientific&practical conference

**«CURRENT STATE OF DEVELOPMENT OF SOCIAL SCIENCES AND
HUMANITIES IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT»**

on March 26-27, 2025

1-st volume

Семей, 2025

УДК 001
ББК 72
С56

Под общей редакцией профессора Ш.А. Курманбаевой

Ответственный редактор: доктор философии PhD, М.Б. Молдажанов

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК В УСЛОВИЯХ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ
[текст]: материалы Международной научно-практической конференции / под общ. ред. проф. Ш.А. Курманбаевой в 2-х томах, том 1-й – Семей: Alikhan Bokeikhan University, 2025. – 250 с.

ISBN 978-601-08-5038-5

В сборнике включены доклады участников Международной научно-практической конференции, в том числе зарубежных ученых и ВУЗов Казахстана. Тематика докладов посвящена актуальным проблемам развития социально-гуманитарных наук в условиях устойчивого развития. Адресуется научным сотрудникам, преподавателям, аспирантам, магистрантам и студентам ВУЗов, а также практическим работникам.

УДК 001
ББК 72

Редакционная коллегия:

В. Благоев, Т.П. Левченко, Т.А. Тюленева, А.С. Койчубаев, М.О.
Искакова, А.К. Кайшатаева, А.А. Орынбасарова

*Редакционная коллегия не несет ответственности за содержание
представленных авторами тезисов*

ISBN 978-601-08-5038-5

© УО «Alikhan Bokeikhan University»

ОГЛАВЛЕНИЕ

Ходаковская О.П.

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ЦИФРОВЫХ ИНСТРУМЕНТОВ В РАЗВИТИИ ПРЕДПРИЯТИЙ
ТУРИСТСКОГО БИЗНЕСА 11

Левченко Т.П.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ЭКОСИСТЕМНОГО ПОДХОДА К РАЗВИТИЮ
ПРЕДПРИЯТИЙ ТУРИСТСКОГО БИЗНЕСА 15

Прохорова О.В.

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ КУРОРТНОГО КЛАСТЕРА
ДЕСТИНАЦИИ РЕСПУБЛИКИ КРЫМ 20

Адилова А.К.¹, Абдушева Г.Ж.²

ЦИФРЛЫҚ ҚҰРАЛДАРДЫ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ СЫНИ ОЙЛАУ
ҚАБІЛЕТІН ДАМЫТУ 24

Адилова А.К.¹, Абдушева Г.Ж.²

ЦИФРЛЫҚ ҚҰРАЛДАРДЫ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ СЫНИ ОЙЛАУ
ҚАБІЛЕТІН ДАМЫТУ 26

Бердыбекова Н.С.¹, Азимбаева К.Е.²

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ – ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТЕЛЕРІ 28

Бердыбекова Н.С.¹, Азимбаева К.Е.²

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ – ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТЕЛЕРІ 31

Бердыбекова Н.С.¹, Аубакиров К.К.²

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ САБАҚҚА ДЕГЕН ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН
АРТТЫРУДАҒЫ ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАРДЫҢ РӨЛІ 33

Бердыбекова Н.С.¹, Аубакиров К.К.²

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ САБАҚҚА ДЕГЕН ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН
АРТТЫРУДАҒЫ ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАРДЫҢ РӨЛІ 36

Бердыбекова Н.С.¹, Аубакирова Г.З.²

БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ СЫНЫПТАН ТЫС ЖҰМЫСТАРДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ
АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ БІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
НЕГІЗДЕРІ 38

Бердыбекова Н.С.¹, Аубакирова Г.З.²

БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ СЫНЫПТАН ТЫС ЖҰМЫСТАРДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ
АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ БІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
НЕГІЗДЕРІ 40

Адилова А.К.¹, Ауталив Д.²

ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕ ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ
ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫ 43

Адилова А.К.¹, Ауталив Д.²

ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕ ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ
ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫ..... 45

Сенкубаев С.Т.¹, Ахметов М.Е.²

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ 48

Сенкубаев С.Т.¹, Ахметов М.Е.²

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ОТАНДЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ 50

Байгелова Д.А.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ КОРРЕКЦИЯ НЕУСПЕВАЕМОСТИ УЧАЩИХСЯ
СРЕДНЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА 52

Байгелова Д.А.

СОСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМЫ РАБОТЫ С РОДИТЕЛЯМИ СЕМЬИ И ШКОЛЫ -
ОСНОВАНИЕ РАБОТЫ С РОДИТЕЛЯМИ УЧАЩИХСЯ СРЕДНИХ КЛАССОВ В
СОВРЕМЕННЫХ ВОСПИТАТЕЛЬНЫХ ФОРМАХ..... 54

Адилова А.К.¹, Баймуханова Ж.Е.²

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС МӘДЕНИЕТІН ДАМУДАҒЫ
ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ӘДІСТЕР 57

Сенкубаев С.Т.¹, Балаганова Л.Б.²

БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ КӘСІБИ БАҒЫТТЫЛЫҒЫН ИННОВАЦИЯЛЫҚ
ТЕХНОЛОГИЯЛАР АРҚЫЛЫ ДАМУ МҮМКІНДІКТЕРІ МЕН ЖОЛДАРЫ 59

Сенкубаев С.Т.¹, Балаганова Л.Б.²

БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ КӘСІБИ БАҒЫТТЫЛЫҒЫН ИННОВАЦИЯЛЫҚ
ТЕХНОЛОГИЯЛАР АРҚЫЛЫ ДАМУ 61

Мусакулов К.Т.¹, Бексултанова Ж.М.²

ЖАСТАРҒА ҚОҒАМДЫҚ ПӘНДЕРДІ ОҚЫТУДА ҰЛТЖАНДЫЛЫҚҚА
ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ҚАЗІРГІ КЕЗДЕГІ МӘСЕЛЕЛЕРІ..... 64

Мусакулов К.Т.¹, Бексултанова Ж.М.²

ҰЛТЖАНДЫЛЫҚҚА ТӘРБИЕЛЕУ ҮРДСІНДЕ ЖАСТАРҒА ҚОҒАМДЫҚ ПӘНДЕРДІ
ОҚЫТУДЫҢ ҚАЗІРГІ КЕЗДЕГІ МӘСЕЛЕЛЕРІ 66

Бектурганов М.А.

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ЦЕНОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ У ПОДРОСТКОВ
ИЗ НЕБЛАГОПОЛУЧНЫХ СЕМЕЙ 69

Бектурганов М.А.

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЕ ЦЕНОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ У ПОДРОСТКОВ
ИЗ НЕБЛАГОПОЛУЧНЫХ СЕМЕЙ 71

Берденов К.С.

ФОРМИРОВАНИЕ ЭМОЦИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧАЩИХСЯ
СТАРШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С КОНФЛИКТНЫМ ПОВЕДЕНИЕМ..... 73

Берденов К.С.

СУЩНОСТЬ И СПЕЦИФИКА ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГА ПО РАЗВИТИЮ ЭМОЦИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У ПОДРОСТКОВ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ 76

Бердыбекова Н.С.¹, Битикова А.Д.²

БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУДЕ СЫН ТҰРҒЫСЫНАН ОЙЛАУДЫ ДАМУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ 78

Бердыбекова Н.С.¹, Битикова А.Д.²

БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУДЕ СЫН ТҰРҒЫСЫНАН ОЙЛАУДЫ ДАМУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ 81

Иманғали Ф.Қ.¹, Бөстекбай Ф.Қ.²

СЫН ТҰРҒЫСЫНАН ОЙЛАУ ЖОБАСЫ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ 83

Иманғали Ф.Қ.¹, Бөстекбай Ф.Қ.²

СЫН ТҰРҒЫСЫНАН ОЙЛАУ ЖОБАСЫ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ 85

Сенкубаев С.Т.¹, Галымова К.С.²

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДА ДИДАКТИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ЖАТТЫҒУ ӘДІСТЕРІН ПАЙДАЛАНУДЫҢ МҮМКІНДІКТЕРІ 88

Сенкубаев С.Т.¹, Галымова К.С.²

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДА ОЙЫН-ДИДАКТИКАЛЫҚ ӘДІСТЕРІН ПАЙДАЛАНУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ 90

Бердыбекова Н.С.¹, Давлатова А.Э.²

БАЛАЛАРДЫ МЕКТЕПАЛДЫ ДАМУ ОРТАЛЫҚТАРЫ АЯСЫНДА 1-ШІ СЫНЫПҚА ДАЙЫНДАУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ 92

Бердыбекова Н.С.¹, Давлатова А.Э.²

БАЛАЛАРДЫ МЕКТЕПАЛДЫ ДАМУ ОРТАЛЫҚТАРЫ АЯСЫНДА 1-ШІ СЫНЫПҚА ДАЙЫНДАУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ 94

Бердыбекова Н.С.¹, Дадажанова А.Н.²

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ДЕНСАУЛЫҚ ПЕН САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫНА ҚҰНДЫЛЫҚ ҚАТЫНАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ 96

Бердыбекова Н.С.¹, Дадажанова А.Н.²

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ДЕНСАУЛЫҚ ПЕН САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫНА ҚҰНДЫЛЫҚ ҚАТЫНАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ 99

Жанғабыл А.С.¹, Джаркынбекова А.Т.²

МЕКТЕПТЕГІ ҚИЫН БАЛАЛАРМЕН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ – ТӘРБИЕ ЖҰМЫСТАРЫН ЖҮРГІЗУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ 102

Жанғабыл А.С.¹, Джаркынбекова А.Т.²

МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫНДА ҚИЫНДЫҒЫ БАР ОҚУШЫЛАРМЕН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ – ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖҰМЫСТАРЫН ЖҮРГІЗУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ 104

Сенкубаев С.Т.¹, Долдина С.К.²

АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ОҚУ ҮРДІСІНЕ ЕҢГІЗУ АРҚЫЛЫ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ
ОҚУ ТАНЫМДЫҚ ПРОЦЕССТЕРІН ЖЫЛДАМДАТУ МҮМКІНДІКТЕРІ 106

Сенкубаев С.Т.¹, Долдина С.К.²

БАСТАУЫШТА АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ОҚУ ҮРДІСІНДЕ ПАЙДАЛАНУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ 108

Иманова А.Н.¹, Досанова А.А.²

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ ДЕРБЕСТІГІН
ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ..... 110

Иманова А.Н.¹, Досанова А.А.²

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ ДЕРБЕСТІГІН
ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ..... 114

Сенкубаев С.Т.¹, Ермекбаева Н.Ж.²

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫСЫНЫҢ САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫН
ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ ОТБАСЫ МЕН МЕКТЕПТІҢ ӨЗАРА ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫ 116

Сенкубаев С.Т.¹, Ермекбаева Н.Ж.²

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫСЫНЫҢ САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫН
ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ ОТБАСЫ МЕН МЕКТЕПТІҢ ӨЗАРА ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫ 119

Сенкубаев С.Т.¹, Ерсай Ұ.С.²

ОҚУШЫ БОЙЫНДАҒЫ ІШКІ КҮЙЗЕЛІСТІҢ АЛДЫН АЛУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ –
ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ..... 122

Сенкубаев С.Т.¹, Ерсай Ұ.С.²

ОҚУШЫ БОЙЫНДАҒЫ ІШКІ КҮЙЗЕЛІСТІҢ АЛДЫН АЛУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ –
ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ..... 124

Рақымжан Ә.Қ.¹, Есенгелдиева А.Г.²

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОЙ-ӨРІСІН ДАМЫТУДА СЫН
ТҮРҒЫСЫНАН ОЙЛАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК
НЕГІЗІ..... 127

Рақымжан Ә.Қ.¹, Есенгелдиева А.Г.²

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОЙ-ӨРІСІН ДАМЫТУДА СЫН
ТҮРҒЫСЫНАН ОЙЛАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК
НЕГІЗІ..... 129

Бердыбекова Н.С.¹, Әбдікәрі Ә.С.²

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ САБАҚҚА БЕЛСЕНДІЛІГІН ОЙЫНДАР
НЕГІЗІНДЕ АРТТЫРУ 131

Бердыбекова Н.С.¹, Әбдікәрі Ә.С.²

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ САБАҚҚА БЕЛСЕНДІЛІГІН ОЙЫНДАР
НЕГІЗІНДЕ АРТТЫРУ 134

Адилова А.К.¹, Жалкенова З.Т.²

БАЛАЛАРДЫҢ ЭМОЦИЯЛЫҚ ДЕНСАУЛЫҒЫН ҚОЛДАУ ҮШІН АРТ-ТЕРАПИЯНЫ
ҚОЛДАНУ 136

Адилова А.К. ¹ , Жалкенова З.Т. ²	
БАЛАЛАРДЫҢ ЭМОЦИЯЛЫҚ ДЕНСАУЛЫҒЫН ҚОЛДАУ ҮШІН АРТ-ТЕРАПИЯНЫ ҚОЛДАНУ	141
Сенкубаев С.Т. ¹ , Жанайдаров З.А. ²	
МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫН ОТАНСҮЙГІШТІККЕ БАУЛУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ – ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МАҢЫЗЫ МЕН ЖОЛДАРЫ	143
Сенкубаев С.Т. ¹ , Жанайдаров З.А. ²	
МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫН ОТАНСҮЙГІШТІККЕ БАУЛУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ – ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МАҢЫЗЫ МЕН ЖОЛДАРЫ	145
Жекина А.К.	
ПСИХИОЛОГО- ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПРИЧИНЫ ПРОЯВЛЕНИЯ ШКОЛЬНОЙ ТРЕВОЖНОСТИ И ЕЕ КОРРЕКЦИЯ.....	148
Жекина А.К.	
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПРИЧИНЫ ПРОЯВЛЕНИЯ ШКОЛЬНОЙ ТРЕВОЖНОСТИ И ЕЕ КОРРЕКЦИЯ В УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.....	150
Адилова А.К. ¹ , Жеңісбекқызы Ш. ²	
МЕКТЕПТЕ СУИЦИДТІК МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚТЫҢ АЛДЫН АЛУ ТӘСІЛДЕРІ МЕН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚОЛДАУ	152
Адилова А.К. ¹ , Жеңісбекқызы Ш. ²	
МЕКТЕПТЕ СУИЦИДТІК МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚТЫҢ АЛДЫН АЛУ ТӘСІЛДЕРІ МЕН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚОЛДАУ	156
Сенкубаев С.Т. ¹ , Жоломанова М.Б. ²	
БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АРҚЫЛЫ ДАМУ МҮМКІНДІКТЕРІ МЕН ЖОЛДАРЫ	158
Сенкубаев С.Т. ¹ , Жоломанова М.Б. ²	160
БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АРҚЫЛЫ ДАМУ	160
Жумабекова Г.Г.	
ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПОДРОСТКОВ В ПРОЦЕССЕ МЕЖЛИЧНОСТНОГО ОБЩЕНИЯ	163
Жумабекова Г.Г.	
ОСНОВЫ ИЗУЧЕНИЯ ПРОБЛЕМЫ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ В ПОДРОСКОВОМ ВОЗРАСТЕ	165
Бердыбекова Н.С. ¹ , Жумағалиева Н.К. ²	
БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА АХМЕТ БАЙТҰРСЫНОВТЫҢ ШЫҒАРМАЛАРЫНДАҒЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ІЛІМДЕРДІ САБАҚ ҮРДІСІНДЕ ПАЙДАЛАНУДЫҢ ЖОЛДАРЫ	168
Бердыбекова Н.С. ¹ , Жумағалиева Н.К. ²	
БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА АХМЕТ БАЙТҰРСЫНОВТЫҢ ШЫҒАРМАЛАРЫНДАҒЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ІЛІМДЕРДІ САБАҚ ҮРДІСІНДЕ ПАЙДАЛАНУДЫҢ ЖОЛДАРЫ	170

Сенкубаев С.Т.¹, Жылхыбай М.²

ҚАЗАҚ АҚЫНДАРЫНЫҢ БАЛАЛАРҒА АРНАЛҒАН ШЫҒАРМАЛАРЫНЫҢ ОҚУШЫ
ОЙ-ӨРІСІН ДАМУДАҒЫ ҚЫЗМЕТІ МЕН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ..... 173

Сенкубаев С.Т.¹, Жылхыбай М.²

ҚАЗАҚ АҚЫНДАРЫНЫҢ БАЛАЛАРҒА АРНАЛҒАН ШЫҒАРМАЛАРЫНЫҢ ОҚУШЫ
ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТІН ДАМУДАҒЫ ЕРЕКШЕЛІГІ..... 175

Загородская В.С.

ВЛИЯНИЕ СФОРМИРОВАННОЙ ГЕНДЕРНОЙ РОЛИ НА ИЗМЕНЕНИЕ УРОВНЯ
ТРЕВОЖНОСТИ ПОДРОСТКОВ..... 177

Загородская В.С.

ВЛИЯНИЕ СФОРМИРОВАННОЙ ГЕНДЕРНОЙ РОЛИ НА ИЗМЕНЕНИЕ УРОВНЯ
ТРЕВОЖНОСТИ ПОДРОСТКОВ..... 180

Сенкубаев С.Т.¹, Исахметова Э.Т.²

КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІК БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ КӘСІБИЛІГІНІҢ
НЕГІЗІ РЕТІНДЕ ҚАРАСТЫРЫЛУ ДЕҢГЕЙІ 182

Сенкубаев С.Т.¹, Исахметова Э.Т.²

БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН АРТТЫРУДАҒЫ
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗІ 185

Навий Л.¹, Кабильденова Н.К.²

ОҚЫТУ ЖӘНЕ ТӘРБИЕ ҮДЕРІСІНДЕ АҚПАРАТТЫҚ КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ
ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ТИГІЗЕТІН ПАЙДАСЫ 187

Навий Л.¹, Кабильденова Н.К.²

АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР ЖӘНЕ ОҚУШЫНЫҢ
ТҮЛҒАЛЫҚ ДАМУЫНА ӘСЕРІ..... 189

Сенкубаев С.Т.¹, Кажтаева С.К.²

ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ АҚПАРАТТЫҚ ҚҰРАЛДАРДЫҢ КӨМЕГІМЕН БОЛАШАҚ
МҰҒАЛІМНІҢ ЖЕКЕ БАСЫН ДАМУ ЖОЛДАРЫ 191

Сенкубаев С.Т.¹, Кажтаева С.К.²

АҚПАРАТТЫҚ ҚҰРАЛДАР АРҚЫЛЫ БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМНІҢ ЖЕКЕ БАСЫН
ДАМУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ..... 193

Жанғабыл А.С.¹, Кожажалиев М.С.²

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНА ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-
ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ 195

Жанғабыл А.С.¹, Кожажалиев М.С.²

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНА ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-
ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ 197

Жауен А.Б.¹, Кожажалиев А.Е.²

КИБЕРБУЛЛИНГТІҢ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЖЕКЕ БАСЫНА ӘСЕРІ 199

Жауен А.Б.¹, Кожажалиев А.Е.²

КИБЕРБУЛЛИНГТІҢ ЖАСТАРДЫҢ БОЛАШАҚТАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК ӨМІРІНЕ
ЫҚПАЛЫ 201

Жауен А.Б.¹, Койшибаев Б.Т.²

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА МҰҒАЛІМНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН
ДАМУЫ 203

Жауен А.Б.¹, Койшибаев Б.Т.²

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА МҰҒАЛІМДЕРГЕ ҚОЙЫЛАТЫН КӘСІБИ
ТАЛАПТАР МЕН ДАҒДЫЛАР 204

Сенкубаев С.Т.¹, Косимбекова Ш.Е.²

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЗЕРТТЕУ ІС – ӘРЕКЕТІН ЫНТАЛАНДЫРУ
АРҚЫЛЫ АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР ЖҮЙЕСІН ПАЙДАЛАНУ 206

Сенкубаев С.Т.¹, Косимбекова Ш.Е.²

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЗЕРТТЕУ ІС – ӘРЕКЕТІН ЫНТАЛАНДЫРУ
АРҚЫЛЫ АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР ЖҮЙЕСІН ПАЙДАЛАНУ 209

Құлмұхамбет Д.Т.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ НЕУСПЕВАЕМОСТИ
МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ 212

Құлмұхамбет Д.Т.

ПРЕДПОСЫЛКИ ИСКЛЮЧЕНИЯ СПОСОБОВ ОСВОЕНИЯ УЧАЩИМИСЯ
НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ 214

Мусакулов К.Т.¹, Қызырқан Ж.Т.²

ОҚУШЫЛАРДЫ ПАТРИОТТЫЛЫҚҚА ТӘРБИЕЛЕУ ПРОЦЕССІНДЕГІ МЕКТЕП ПЕН
АТА-АНАНЫҢ РӨЛІ 217

Мусакулов К.Т.¹, Қызырқан Ж.Т.²

МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДЫ ПАТРИОТТЫЛЫҚҚА ТӘРБИЕЛЕУДЕ
МЕКТЕП ПЕН АТА-АНАНЫҢ РӨЛІ..... 219

Калымова А.К.¹, Макашева К.Н.

ЖАСЫ КІШІ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ДЕВИАНТТЫ МІНЕЗ – ҚҰЛҚЫ ЖӘНЕ
ОНЫҢ ӨЗІН – ӨЗІ БАҒАЛАУМЕН БАЙЛАНЫСЫ..... 221

Калымова А.К.¹, Макашева К.Н.

ЖАСЫ КІШІ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ДЕВИАНТТЫ МІНЕЗ – ҚҰЛҚЫ ЖӘНЕ
ОНЫҢ ӨЗІН – ӨЗІ БАҒАЛАУМЕН БАЙЛАНЫСЫ..... 223

Адилова А.К.¹, Манап Ж.С.²

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ БЕЙІМДЕЛУ КЕЗЕҢІНДЕ МЕКТЕП ПЕН ОТБАСЫНЫҢ
ЫҚПАЛЫ 226

Мауенова А.Т.

ВЗАИМОСВЯЗЬ САМОЦЕНКИ И ПРОФЕССИОНАЛЬНО – ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ
НАПРАВЛЕННОСТИ СТУДЕНТОВ ВУЗА..... 230

Мауенова А.Т.

ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ У СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ
УНИВЕРСИТЕТА ИНТЕРЕСА К ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ..... 231

Адилова А.К.¹, Молдыбаева Н.А.²

ОЙЫН ТЕРАПИЯСЫ АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРДЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫН
ДАМУЫ 234

Адилова А.К.¹, Молдыбаева Н.А.²

ОЙЫН ТЕРАПИЯСЫ АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРДЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫН
ДАМУЫ 237

Адилова А.К.¹, Мустафина Г.С.²

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНЕ ЕНГІЗУ
ЖӘНЕ ОНЫҢ ТИІМДІЛІГІ 238

Адилова А.К.¹, Мустафина Г.С.²

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНЕ ЕНГІЗУ
ЖӘНЕ ОНЫҢ ТИІМДІЛІГІ 242

Сенкубаев С.Т.¹, Мухамеджанова А.Р.²

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРҒА БІЛІМ БЕРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ
МЕН ӘЛЕУМЕТТІК ИНТЕГРАЦИЯСЫ 244

Сенкубаев С.Т.¹, Мухамеджанова А.Р.²

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРҒА БІЛІМ БЕРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ
МЕН ӘЛЕУМЕТТІК ИНТЕГРАЦИЯСЫ 247

Ходаковская О.П.

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ЦИФРОВЫХ ИНСТРУМЕНТОВ В РАЗВИТИИ ПРЕДПРИЯТИЙ ТУРИСТСКОГО БИЗНЕСА¹

младший научный сотрудник Федерального государственного
бюджетного учреждения науки «Федеральный исследовательский центр
«Субтропический научный центр Российской академии наук» (Сочи, Россия)
olga.hodakovskaja@mail.ru

Развитие предприятий сферы туризма находится под пристальным вниманием, как государственных органов, так и других заинтересованных сторон. Такое внимание, с одной стороны, связано с неизбежно возрастающей динамикой развития отрасли, а с другой – темпами ее цифровизации. По оценкам специалистов, наиболее интенсивно цифровые технологии внедряются в деятельность туристских предприятий, чему только за последние годы способствовало использование цифровых инструментов, направленных на рост конкурентоспособности и качества обслуживания современных туристов, развитие цифровых экосистем, стремительный рост популярности маркетплейсов. Современные цифровые технологии и инструменты позволяют существенно повысить результативность и эффективность деятельности предприятий туристского бизнеса, а также служат ключевым фактором трансформации экономики на микро-, мезо-, макроуровнях. Однако вопросы, связанные с разработкой действенных механизмов развития туристской деятельности, остаются недостаточно изученными, несмотря на свою актуальность. Такая ситуация приводит к возникновению целого ряда проблем цифровизации туристских предприятий, которые должны быть решены как при помощи соответствующего теоретического обоснования, так и разработки практических рекомендаций, реализация которых сохраняет эпистемологическую целостность экономической науки в современном «цифровом» мире [1].

Исходя из этого, развитие предприятий туристского бизнеса в условиях постоянно возрастающей конкуренции обуславливает необходимость и подчеркивает своевременность разработки современных концепций, механизмов, моделей, учитывающих реалии цифровизации в ведущих секторах туристского бизнеса. К примеру, цифровые инструменты развития гостиничного бизнеса включает в себя инструменты системы управления отелями (PMS), онлайн-системы бронирования, социальные сети и мобильные приложения. Эти инструменты позволяют оптимизировать процессы управления, повысить эффективность работы персонала и улучшить взаимодействие с клиентами [4].

¹ **Благодарности.** Публикация подготовлена в рамках реализации Государственного задания ФИЦ ШНЦ РАН FGRW-2025-0003, № Госрегистрации 122041900105-5.

Несмотря на негативное влияние глобальных вызовов современной международной обстановки, индустрия туризма имеет колоссальное влияние и на качество жизни населения страны и экономики в целом (рисунок 1).

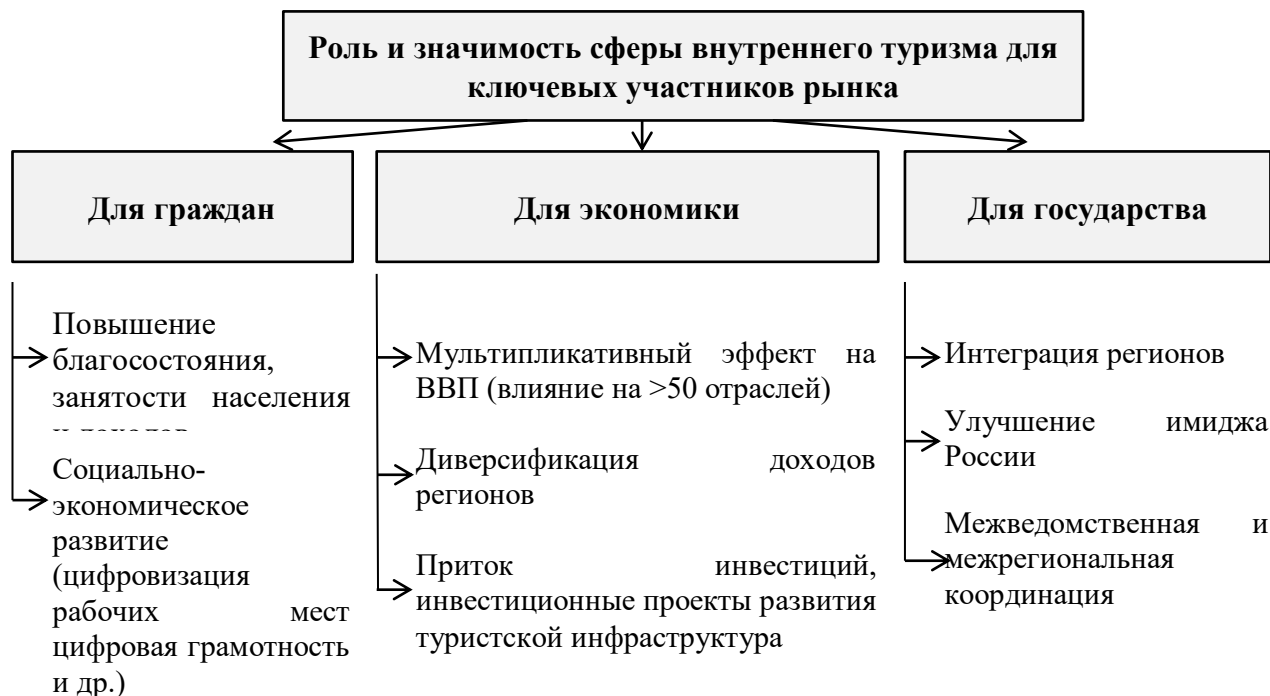

Рисунок 1– Роль сферы внутреннего туризма для ее ключевых участников

Следует отметить, что в настоящее время в сфере внутреннего туризма накопилось множество проблем как экономического, так и социального характера. Причем данные проблемы затрагивают практически всех ключевых участников туристского рынка, самих туристов, бизнес, государство (рисунок 2).

Для обеспечения качества обслуживания и повышения конкурентоспособности туристской деятельности в современных условиях на передний план выдвигаются следующие задачи:

- создание качественного и разнообразного турпродукта на всей территории страны;
- повышение доступности туристского продукта;
- совершенствование управления и снятие законодательных ограничений в сфере туризма.

Практическое решение данных задач сопряжено с проблемами формирования системы государственной поддержки индустрии туризма, в связи с чем Правительственная комиссия по развитию туризма в Российской Федерации, созданная в октябре 2020 года, поддержала концепцию национального проекта «Туризм и индустрия гостеприимства», который рассчитан на период с 2021-2030 годы.

Общая стоимость данного национального проекта составляет 1 трлн. рублей, из которых менее трети составляют инвестиции из бюджетов разных уровней, остальное - частные деньги.

Рисунок 2 - Проблемы и задачи основных участников сферы внутреннего туризма

Национальный проект «Туризм и индустрия гостеприимства» призван обеспечить взаимодействие и координацию всех участников туристской деятельности, а также синхронизацию с мероприятиями и программами других национальных проектов. Реализация Национального проекта направлена на достижение трех базовых целей: рост числа внутренних поездок до 140 млн, создание 4,6 млн. рабочих мест в отрасли и рост объема экспорта туристических услуг до \$22,2 млрд.

Для достижения данных целей сформированы три Федеральных проекта (ФП):

- ФП1. Развитие туристической инфраструктуры и создание качественных турпродуктов;

- ФП2. Повышение доступности и информированности о туристических продуктах;

- ФП3. Совершенствование управления в сфере туризма.

Реализация мероприятий Национального проекта к 2030 году позволит удвоить количество поездок граждан внутри страны, что приведет к созданию новых рабочих мест в отрасли.

В отношении Федерального проекта, связанного с развитием туристской инфраструктуры и качественных турпродуктов предполагаются меры поддержки, направленные на строительство крупных туристических магнитов, модернизацию номерного фонда и софинансирование общественных и предпринимательских инициатив в сфере туризма. На этот федеральный проект планируется потратить 86% средств национального проекта, то есть это самое крупномасштабное направление.

Цифровые технологии могут быть использованы в качестве инструментов подачи информации относительно места пребывания туристов, обмена информацией, способности делиться и продавать впечатления. В качестве обмена информационными возможностями могут быть применены два способа: от точки назначения заинтересованных лиц, в качестве которых могут быть поставщики услуг и от непосредственно туристов, выступающих как клиенты предприятий туристского бизнеса. При этом контекстная осведомленность представляет собой возможность подачи информации о поездках и маршрутах путешествий в режиме реального времени, что позволяет сохранять информацию и использовать ее в дальнейшем [2].

Таким образом, еще раз стоит отметить, что внутренний туризм является одной из сфер деятельности, в наибольшей степени зависящей от цифрового развития. Средства размещения как важнейший сектор туризма являются своеобразными драйверами цифровизации, поскольку одними из первых использует цифровые технологии и механизмы в практической деятельности с целью привлечения клиентов своих услуг и повышения конкурентных преимуществ. Цифровизация в этом случае и есть важнейший инструмент получения этих конкурентных преимуществ, в том числе и в системе управления персоналом.

Преимущество цифровизации в туризме состоит также в возможности осуществлять сбор данных и проводить их аналитический обзор, что позволяет персонализировать обслуживание клиентов, то есть использовать в практической деятельности клиентоориентированный подход на основе поведенческой модели, оптимизируя тем самым комплекс туристских услуг.

Примером могут служить данные австралийской авиакомпания Qantas, которая совместно с единой платформой данных клиентов Umbel сформировали Центр обработки баз данных, которые направлены на предпочтения клиентов, осуществляемых благодаря цифровым технологиям в

режиме реального времени, куда входит не только бронирование и регистрация билетов, но и услуги и развлечения на борту самолета. [3]

В данных условиях проблема исследования цифровых инструментов приобретает первостепенное значение. Высокое качество услуг, сопровождается новыми высокими требованиями к умению применять цифровые инструменты в деятельности туристских организаций, которые, в свою очередь, являются средством успешной реализации целей и задач цифровой экономики.

Список использованной литературы:

1. Ашинова М. К., Пригода Л. В., Ешугова С. К., Кадакоева Г. В. «Инновационная экосистема индустрии гостеприимства и туризма в условиях цифровизации» // Креативная экономика. — 2023. — № 10. — с. 3659–3676. ³
2. Боголюбов В. С., Боголюбова С. А. «Потенциал использования цифровых платформ в туризме» // Вестник Алтайской академии экономики и права. — 2023. — № 4. — с. 156–162. ³
3. Богомазова И. В., Аноприева Е. В., Климова Т. Б. «Цифровая экономика в индустрии туризма и гостеприимства: тенденции и перспективы» // Сервис в России и за рубежом. — 2019. — № 3(85). — с. 34–47. ³
4. Левченко К. К. «Ключевые индикаторы цифровой активности субъектов индустрии туризма» // Экономика и бизнес: теория и практика. — 2022. — № 3-1 (85). — С. 192–1

Левченко Т.П.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ЭКОСИСТЕМНОГО ПОДХОДА К РАЗВИТИЮ ПРЕДПРИЯТИЙ ТУРИСТСКОГО БИЗНЕСА²

доктор экономических наук, ведущий научный сотрудник Федерального государственного бюджетного учреждения науки «Федеральный исследовательский центр «Субтропический научный центр Российской академии наук» (Сочи, Россия)

lekonst@mail.ru

Диалектика развития туристских предприятий, а также природы и характера влияния цифровизации на их дальнейшее развитие показывают, что в условиях новых реалий и широко масштабной цифровой трансформации экономики и сферы туристско-рекреационных услуг возникает качественно новый экосистемный подход, позволяющий формализовать как механизмы управления, так и основные бизнес-процессы. Так, например, в своем

² **Благодарности.** Публикация подготовлена в рамках реализации Государственного задания ФИЦ СНГ РАН FGRW-2025-0003, № Госрегистрации 122041900105-5.

исследовании Георгиевский А. Б. определяет следующие факторы-драйверы возникновения и развития экосистемного подхода:

- технологические драйверы (наличие базовых технологий, дизайн и функциональность которых связана с совместной разработкой ценностей, конкурентными преимуществами);
- институциональные драйверы (установление правил и стандартов для организации совместной деятельности);
- контекстуальные драйверы (учет непрерывно изменяющихся внешних условий среды функционирования) [1].

Экосистемный подход проник и в агломерационное взаимодействие на региональном уровне (национальные, отраслевые, муниципальные экосистемы), отраслевом (экосистемы сервиса, ритейла, финансовые и другие), а также по видам деятельности:

- экосистема бизнеса (взаимодействие внутренней системы предприятия туристского бизнеса с окружающей средой);
- инновационная экосистема (как взаимозависимые акторы взаимодействуют с целью создания и коммерциализации инновационных проектов в сфере внутреннего туризма);
- предпринимательская экосистема (изучение закономерностей создания новых туристско-рекреационных предприятий, развитие туристского предпринимательства, доступ к ресурсам и рынкам и т.д.).

По нашему мнению, типология экосистем в пространственно-временном критерии содержит в себе: корпоративную экосистему (enterprise ecosysem), экосистему цепочки создания ценности (value chain ecosystem), межотраслевую экосистему (cross-industry ecosystem) и межсекторальную экосистему (cross-sector ecosystem).

Кобылко А. А. также отмечает три подхода к определению «экосистемы»:

- как технологическая платформа для поставщиков туристских услуг;
- как объединение туристских услуг одной или нескольких организаций в комплексный цифровой сервис (механизм сотрудничества);
- экосистема – это совокупность (объединение) предприятий туристского бизнеса [3].

При этом рамки цифровых экосистем, эффекты и векторы их развития, как правило, разнятся в отношении различных субъектов индустрии туризма. Тем не менее, экосистемный подход основывается на формировании определенной среды (площадки, платформы) для генерирования и реализации инноваций с помощью интеграции ресурсов, знаний, информации, технологий, компетенций с целью повышения эффективности деятельности организаций, а также устойчивости развития каждого из участников экосистемы.

В данном контексте становится целесообразно конкретизировать подход к определению понятия «цифровых экосистем» на основании положений платформенной экономики.

Так, на международном уровне отмечены различные подходы к определению цифровых экосистем:

- в США используют инфраструктурное и регулирующее определение (например, доступ к сети «Интернет» и его правовые основы использования), а также в контексте содержательных компонентов (цифровые технологии, которые используют для предоставления товаров и услуг);
- в Великобритании под цифровыми экосистемами понимают субъектов предпринимательской деятельности, которые используют цифровые технологии («гейткиперы») и платформы, как частные регуляторы, которые обеспечивают связь между бизнесом и потребителями;
- в Евросоюзе также выделяют платформы и участников платформ (поставщики и потребители услуг, «гейткиперы»);
- в КНР составляющими цифровой экосистемы являются платформы, операторы платформ, участники платформ (пользователи);
- в РФ выделяют инфраструктуру и правила работы рынков, регуляторов (государство и органы власти) и гейткиперов, участников и операторов платформ (потребители товаров и услуг, контрагенты) [4].

На наш взгляд, исследованные подходы и дефиниции понятия «экосистемы» и «цифровой экосистемы» имеют общий постулат - применение экосистемного подхода на уровне субъектов индустрии туризма предполагает создание потребительской ценности для туриста на основе технологической платформы, консолидации усилий, объединения ресурсов и компетенций ряда предприятий туристского бизнеса с учетом принципов саморегулирования внутри экосистемы, что позволит достигать поставленных целей и получить максимальную выгоду каждому участнику цифровой экосистемы (например, для платформы и участника платформы – в виде роста, конкурентоспособности, качества обслуживания и финансовой стабильности, а для потребителей туристских услуг – удовлетворение потребностей), что обуславливает положительный синергетический эффект на экономический рост и развитие индустрии туризма.

В свою очередь, создание потребительской ценности в экосистеме реализуется с помощью определенной методологии, а также на основе Data Driven Decision Making (англ. «решения, основанные на данных» - подход к управлению, который опирается на знания и выводы, полученные на основе больших данных, в противоположность принятию решений руководствуясь интуицией), что позволяет участникам взаимодействия по принципу «win-win» восполнять недостаток дефицитных для экосистемы (или ее подсистем) пространственно-временных и туристско-рекреационных ресурсов [5].

Основными формами платформенных экосистем могут быть следующие:

- централизованная форма экосистемы (центральная организация в виде предприятия одного из ведущих секторов внутреннего туризма, к примеру, гостиничного, выступает посредником для другого, деятельность которого дополняет бизнес-модель центральной организации, но не меняет ее);
- адаптивная форма экосистемы (центральная организация координирует участников для эффективного взаимодействия друг с другом, бизнес-модель которых отличается от центральной организации);

- гибридная форма экосистемы (бизнес-модели центральной организации функционируют на региональных туристских рынках, а в турбулентной среде - часть бизнеса взаимодействует по адаптивной модели).

Базовыми аспектами построения цифровой экосистемы, по нашему мнению, являются цели, подходы, инструменты и методы.

Цель построения цифровой экосистемы возможно определить как повсеместное внедрение цифровых технологий, предполагающих коренные изменения в подсистемах планирования, управления и информационного обеспечения с целью повышения результативности и эффективности основных бизнес-процессов в туристской деятельности в условиях сезонности туристского продукта, быстроменяющегося спроса и технологий обслуживания, в целях приобретения конкурентных преимуществ, гибкости и эффективности основных бизнес-процессов. Следовательно, при построении экосистемы передний план выдвигаются процессы диагностики готовности к цифровым трансформациям, определение векторов приоритетов в отношении функциональных подсистем и стратегических ориентиров.

Следующим базовым понятием исследования цифровой экосистемы могут быть *основные подходы* к трансформации функциональных подсистем на основе Digital- технологий, то есть технологий, представляющих собой современные системы, построенные на основе цифрового формата.

По нашему мнению, опирающемуся на исследование литературных источников, основными подходами к изучению цифровых экосистем могут быть тактический и стратегический.

Тактический подход к формированию цифровых экосистем исходит из возможности дальнейшего развития туристских предприятий на основе цифровых технологий.

Стратегический подход к построению экосистемы – это многоэтапный и многоаспектный процесс, включающий в себя как обеспечение предприятия необходимыми ресурсами в соответствии с целями стратегического развития, цифровую грамотность персонала, так и сценарное прогнозирование эффектов цифровизации и возникающих этим рисков.

Таким образом, стратегический подход позволяет ответить на вопрос «что делать для формирования экосистемы в цифровом формате?», а тактический подход завязан на вопросе «какими способами или технологиями это осуществить?» (рисунок 1).

Резюмируя проведенное исследование теоретических основ экосистемного подхода, следует отметить ряд конкурентных преимуществ для предприятий туристского бизнеса, которые с целью цифровой траектории развития их деятельности реализуют бизнес-модели на экосистемном подходе.

Основными преимуществами являются:

- рыночные преимущества (благодаря торговли на маркетплейсах и агрегаторах услуг, получения доступа к широкой потребительской аудитории, прозрачности коммуникаций с поставщиками туристских услуг и их потребителями, то есть самими туристами);

Рисунок 1 – Тактический и стратегический подходы к построению экосистемы в цифровом формате

- финансовые (сокращения издержек на решение бизнес-задач, снижения расходов и, как следствие, роста доходов);
- инновационные (цифровые ресурсы помогают следовать актуальным тенденциям, особенно в тех регионах, где платформы еще не получили широкого распространения);
- ресурсные (бизнес-пользователи платформенных решений получают доступ к большинству видов туристских услуг, что позволяет улучшить взаимодействие с туристами за счет оперативного реагирования на их запросы и предоставления персонализированных услуг);
- управленческие (использование цифровых технологий в HR-области делает подбор персонала максимально эффективным и быстрым, позволяет бизнесу нанимать квалифицированных специалистов на разных этапах работы, использовать краудсорсинговые платформы).

Список использованной литературы:

1. Георгиевский А. Б. Экосистемы российского ритейла: основные участники и индикаторы формирования // ЭКО. - 2022. - №4 (574). – С.138-155.
2. Раменская Л. А. Применение концепции экосистем в экономико-управленческих исследованиях // Управленец. - 2020. - №4. – С. 18-27.
3. Кобылко, А. А. Функции управления в бизнес-экосистемах // ЭКО. - 2021. - № 8. - С. 127–150.
4. Цифровые экосистемы в России: эволюция, типология, подходы к регулированию: отчет [Электронный ресурс] // Институт экономической политики имени Е.Т. Гайдара. - Режим доступа: https://www.iep.ru/files/news/Issledovanie_jekosistem_Otchet.pdf. (дата обращения: 31.03.2025.)
5. Акаткин Ю.М., Карпов О.Э., Конявский В.А., Ясиновская Е.Д. Цифровая экономика: концептуальная архитектура экосистемы цифровой отрасли // Бизнес-информатика. - 2017. - №4 (42). – С.17-28.

Прохорова О.В.

**КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ КУРОРТНОГО
КЛАСТЕРА ДЕСТИНАЦИИ РЕСПУБЛИКИ КРЫМ**

доцент кафедры управления бизнесом и сервисных технологий
Международного института управления и бизнеса РОСБИОТЕХ (Москва,
Россия)
ovprokhorovaolga@mail.ru

Санаторно-курортная сфера, направленная на оздоровление и лечение граждан, является важнейшей составляющей развития не только туризма, но и сегментом национальной экономики, обеспечение конкурентных преимуществ которой становится жизненно необходимым на внутреннем и международном рынках. Однако за период пребывания в Украине экономика Крыма пришла в упадок, а республика стала дотационным регионом, что не могло не отразиться и на деятельности СКС. Будучи в прошлом всесоюзной здравницей данная сфера туризма пришла в упадок и потеряла своё главное предназначение – социальный компонент, каким является здравоохранение. Некоммерческие по своей миссии санаторно-курортные предприятия для своего выживания стали на путь прямой коммерциализации. Такая двойственность (рынок и здравоохранение), неоднозначность и противоречивость в развитии курортов привели к недоступности оздоровления широких слоев населения, и показывает, что решение задач устойчивого и эффективного развития санаторно-курортной сферы традиционными средствами осуществить проблематично. Данная проблемная ситуация обостряется потребностью в организационно-экономической трансформации и территориальном инновационном управлении курортными дестинациями при сохранении их

уникальной привлекательности в условиях вождения Республики Крым в правовое поле Российской Федерации.

Как показывают исследования, территориальной базой развития санаторно-курортной сферы являются дестинации, обладающие потребительской привлекательностью с набором определённых рекреационных ресурсов и санаторно-курортных предприятий [2]. Классификация дестинаций по уровням, формам, видам и типам, а также морфологический анализ известных дефиниций отечественных и зарубежных авторов позволил уточнить понятийную сущность курортной дестинации. Курортная дестинация, по нашему мнению, это системообразующая территориальная социально-экономическая система (освоенная санаторно-курортная зона, объект) с необходимыми гетерогенными рекреационно-бальнеологическими и другими аттрактивными ресурсами, обладающая необходимыми коммуникациями, доступностью и инфраструктурой, способная к самоуправлению и направленная на устойчивое производство качественных продуктов и услуг санаторно-курортного назначения по обеспечению ожидаемого полноценного отдыха, комфорта и лечения широкого круга рекреантов на основе маркетинга и в условиях конкуренции, что тождественно понятию «курорт», являющегося точкой роста региона.

Анализ основных организационных форм интеграции санаторно-курортных предприятий [1] на основе набора признаков, предпосылок и условий доказал предпочтительность кластерной формы интеграции, который позволил построить модель условий и предпосылок интеграции санаторно-курортных предприятий в единую и управляемую систему – кластер (рисунок 1).

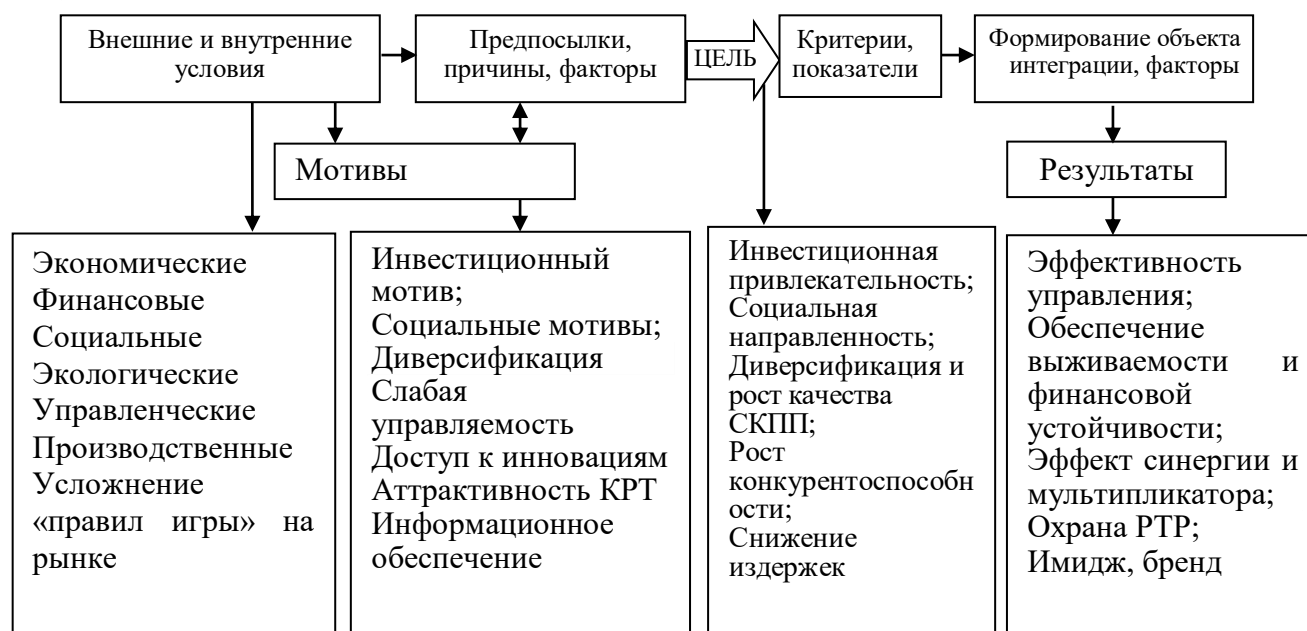

Рисунок 1. Условия и предпосылки интеграции предприятий

Такая форма дальнейшего развития санаторно-курортных предприятий позволит успешно выживать и развиваться, диверсифицировать и дифференцировать санаторно-курортные услуги для граждан с различным достатком и отчислять часть средств на восстановление природных и антропогенных рекреационных ресурсов и тем самым сохранять уникальную привлекательность дестинаций которые одновременно являются первопричиной существования самих курортных предприятий [3,4]

Кластерное развитие предприятий в контексте курортных дестинаций Республики Крым в составе Российской Федерации ориентировано на достижение триединой цели:

1) удовлетворение общественных потребностей в путешествиях, в отдыхе, лечении и других формах рекреации средствами туристско-рекреационной деятельности;

2) формирование конкурентоспособного сектора экономики, что способствует росту качества жизни населения и устойчивому социально-экономическому развитию рекреационного региона;

3) стимулирование высокого уровня структурных взаимоотношений по кластерному территориальному принципу внутри курортных дестинаций, региона, всей страны на основе эффекта синергии и мультипликатора, что дает возможность выхода продукции на зарубежные рынки и создание кластеров в глобальных масштабах [5].

Формирование курортных кластеров дестинации будет также способствовать развитию конкурентоспособного потенциала санаторно-курортных предприятий, возрождению санаторно-курортной сферы Крыма и адаптировано к прикладному аспекту теории кластеризации, которая выражается в следующем:

- в выделении признаков аттрактивности ведущей составляющей кластерной дестинации, без которой их создание теряет актуальность;

- в добровольности объединении взаимосвязанных разно отраслевых предприятий, тесно сотрудничающих между собой на равноправных началах по производству санаторно-курортного продукта, интеграции научных, финансовых, торговых и других учреждений (вторичных и третичных) прямо или косвенно участвующих в санаторно-курортной деятельности;

- в соответствии взаимодействия акторов (участников) кластера социально-экологическим, экономическим и технологическим параметрам санаторно-курортной деятельности, при которых продукт играет роль императивного кластерообразующего фактора в пределах определенной географической территории;

- в выделении многоуровневых иерархических отношений групп кластеров-участников туристического рынка как отдельных институтов, функционирующих при тесном интеграционном взаимодействии по производству санаторно-курортного продукта на основе его диверсификации, дифференциации и маневрирования ресурсов;

- в представлении курортного кластера как системной структуры, базирующейся на принципах самоорганизации, при которой

кластерообразующие процессы в курортной дестинации направлены на экологически ориентированное природопользование и соответствие антропогенной нагрузки;

- во внедрении многоуровневой информационно-институциональной среды для поддержки взаимодействия разно иерархических участников, ориентированных на преодоление информационной асимметрии и действий при распределении и использования рекреационных и других ресурсов;

- в сохранении юридической самостоятельности и возможности внутри кластерной конкуренции акторов с одновременной кооперационной поддержкой, развитием доверия и с централизованной координацией развития курортного кластера дестинации;

- в возможности получения обязательного социального, внутреннего синергетического эффекта (для курортного кластера) и внешнего – мультипликатора (для регионов Республики Крым и страны в целом);

- в открытости курортного кластера дестинации для новых субъектов хозяйственной деятельности и других организаций, вступающих в соответствующие кластеры;

- в способности курортного кластера создавать свой имидж, бренд курорта на основе успешного и устойчивого развития его участников.

Список использованной литературы

1. Виноградова М. В. Региональные туристские комплексы и кластеры: общие черты и основные отличия // Сервис в России и за рубежом. - 2014. - № 8 (55). - С. 127-140.

2. Воронов А.С., Сергеев С.С. Кластерный подход в управлении пространственным развитием: теоретическое содержание и опыт реализации // Вестник Московского университета. Серия 21: Управление (государство и общество). – 2019. - № 3. - С. 3-19.

3. Ганущак-Ефименко Л.Н. Конкурентные преимущества кластерообъединенных предприятий на рынке // Актуальные проблемы экономики. 2010. № 3(105). С.143-147

4. Минаев В.А., Платонова Н.А., Погребова Е.С. Методика анализа качества региональной инфраструктуры индустрии туризма и туристического сервиса // Вестник Ассоциации вузов туризма и сервиса. 2014. Вып. 8. №2. С. 38-47.

5. Карлина Т.В. Идентификация ядер региональных экономических кластеров на основе анализа структурных сдвигов в условиях циклично развивающейся экономики // Вестник Пермского унта. Серия «Экономика». 2011. Вып. 4(11). С. 18-25.

Адилова А.К.¹, Абдушева Г.Ж.²

ЦИФРЛЫҚ ҚҰРАЛДАРДЫ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ СЫНИ ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТІН ДАМУЫ

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
ka_kairatovna@mail.ru

Д.Халперндың айтуынша, «болашаққа арналған білім екі абайсыз қағидаттарға негізделуі керек: ақпараттың қарқынды дамып келе жатқандығын тез тауып, ақиқатты тауып, оны түсіну және қолдану қабілеті» Студенттер дамудың жаңа сатысына көшкен кезде, университеттік білім беру сатысында, сыни ойлау қабілеті белсенді түрде қалыптасады. Жоғарыда айтылған мәлімдемеге келіспеу мүмкін емес, себебі қазіргі заманғы жоғары білім жүйесі және бүкіл оқу процесі елеулі өзгерістерге ұшырауды. Егер бұрын аудиториядағы жетекші рөл мұғалімге ие болса, негізгі ақпарат көзі бола тұра, студенттердің әрекеттерінің үйлестірушісі, қазіргі уақытта бакалавриат жүйесіне көшуіне байланысты оқушыларға оқулықтарды таңдауда, ақпарат іздеуде және оларды өңдеу жолдарында үлкен еркіндік беріледі. Дәл осы жағдайда сыни ойлау дағдыларына ие болу қажет, бұл «не болып жатқанына мұқият қарау» дегенді білдіреді. Сыни тұрғыдан ойлау қабілеті бар студент ақпараттық хабарламаны түсіндіру мен бағалаудың әртүрлі әдістеріне ие, ондағы құрылымдардың қайшылықтары мен түрлерін айқындауға, өздерінің көзқарастарын дәлелдеуге, логикаға ғана емес, сонымен қатар әңгімелесушінің көзқарасына сүйенуге қабілетті. Мұндай студент ақпараттың әртүрлілігімен жұмыс істеуге сенімді, түрлі ресурстарды тиімді пайдалана алады. Мәндер деңгейінде сыни тұрғыдан ойлау қабілетті студент ақпараттық кеңістіктермен өзара әрекеттесе алады, қоршаған әлемнің көп полярлықты түбегейлі қабылдай алады, жалпыға ортақ адами құндылықтар шеңберінде түрлі көзқарастардың өмір сүру мүмкіндігін растайды және қабылдайды. Сыни ойлау теориясының беталып, дамуына елеулі үлес қосқан, танымал американдық психолог Д.Халперн өзінің «Сыни көзқарас психологиясы» атты жұмысын жариялады. Онда Д.Халперн критикалық ойлауға мынадай түсіндірме береді — бұл «қажетті нәтиже алу ықтималдығын арттыратын танымдық техниканы немесе стратегияларды қолдану». Аталған анықтамада ойлауды басқару қабілетіне, негізділігіне және мақсаттылығына қарай ерекшеленетін нәрсе ретінде сипаттайды. Д.Халпернның пікірінше, бұл «мәселені шешуде, тұжырымдарды қалыптастыруда, ықтималдық бағалауда және шешім қабылдауда қолданылған» деген ойдың түрі. Бұл жағдайда ойшыл нақты жағдай мен шешілетін мәселенің түрі үшін негізделген және тиімді болатын дағдыларды пайдаланады.

Сын тұрғысынан ойлау тұжырымдамасы Д.Кластердің еңбегінде терең сипатталған, өз еңбегінде Д.Кластер сыни ойлаудың бес таңбалық белгілерін қарастырады. Ең алдымен, автор сыни ойлаудың тәуелсіздігін көрсетеді. Бұл сипаттама сыни ойлаудың жеке сипатын білдіреді, сонымен қатар «сыни ойлаудың түпнұсқа болуы міндетті емес: біз басқа адамның идеясын немесе наным-сенімін өзіміздікі ретінде қабылдауға құқығымыз бар» дегенді білдіреді. Екіншіден, ақпарат сыни ойлаудың соңғы нүктесі емес, бастапқы нүктесі болып табылады. Сыни ойлаудың нәтижесінде жаңа идеяларды шығару кейбір фактілерге, мәтіндерге, теорияға, деректерге негізделгендігін бекітеді.

Үшіншіден, сын тұрғысынан ойлау сұрақтарды қоядан басталады және шешілуі керек мәселелерді түсінеді. Алайда кез-келген кезеңде шынайы когнитивтік процесс проблемаларды шешуге және өз мүдделері мен қажеттіліктерінен туындайтын сұрақтарға жауап беретін когнитивті ұмтылумен сипатталады.

Төртіншіден, сыни ойлау дәлелдемелерді дәлелдейді. Сыни ойшыл бұл мәселеде өз шешімін табады және бұл шешімді негізді, ақылға қонымды дәлелдермен қолдайды. Сондай-ақ, ол бір проблемаға басқа шешімдердің мүмкін екенін түсінеді және ол таңдаған шешімнің басқаларға қарағанда қисынды және ұтымды екенін дәлелдеуге тырысады. Бесіншіден, сыни ойлау — бұл әлеуметтік ойлау. Ең соңында, кез-келген сын ойшыл белгілі бір қоғамда жұмыс істейді және өз жеке басын қалыптастырудан гөрі кең проблемаларды шешеді делінген. Отандық зерттеулерде сыни ойлау мәселесін А.Алимовтың еңбектерінде қарастырылды.

Сыни ойлаудың мынандай жағдайларда болатыны айтылған: – кез келген проблема не ақпаратпен өздігімен жұмыс жасағанда; – кез келген проблема не ақпаратты өзіндік тәжірибе (өмірлік, кәсіби) тұрғысынан қарастырғанда; – кез келген проблема не ақпарат туралы өзіндік (дербес) пікір қалыптастыру барысында; – өз пікірі мен көзқарастарын тұжырымдап, оларды дәлелдеуде; – кез келген проблема не ақпаратты жан-жақты тұрғыдан қарастырғанда; – бірлесе жұмыс жасағанда (топта, жұпта, командада); – өзгелердің пікірлерін бағалап, қабылдағанда. Бұл орайда түйіндейтін болсақ, тұлғаның жеке іс-әрекеті, өз тәжірибесіне сүйеніп мәселеге сыни пікір білдіріп, сонымен қатар пайымдарын дәлелді тұжырымдармен жан-жақты жеке және топ ішінде басқалардың пікірін ескеріп, бағалап қабылданған шешімдер деп білеміз. Тұлғаның сыни ойлауының қалыптасу деңгейлерін А.Алимовтың еңбегінде төмендегідей деңгейлерге бөліп қарастырған екен: Бастапқы деңгей – өз көзқарасы мен ұстанымын жан-жақты тұрғыдан қалыптастыра алмайды, – өз ұстанымын толық дәлелдей алмайды, оның артықшылықтарын толық көрсетпейді, – жан-жақты салыстырмайды, – ұтымды мысалдар келтірмейді, – себеп-салдарын дәлелді түрде келтіре алмайды, – талдау мен синтездеуді толық жасамайды, – жан-жақты баға бере алмайды. Орта деңгей – ойлау қадамдарын ретімен қолданады, – өз көзқарасы мен ұстанымын қалыптастырғанымен оларды ұтымды түрде дәлелдей алмайды, – өз ұстанымдарын өзгелермен салыстырады, оның артықшылығы мен кемшіліктерін ажыратады, – өзіне айтылған сынды сабырмен қабылдай алмайды, – өзге ұстанымдарды жан-жақты талдамайды, олардың олқылықтарын ажырата алмайды, – өзге ұстанымдарды өз мақсатында пайдалана алмайды, – өз ұстанымын икемді түрде өзгерте алмайды. Жоғары деңгей – негізгі ойлау қадамдарын ретімен, логикалы түрде және тереңінен қолданады, – өз көзқарасы мен ұстанымдарын ұтымды түрде дәлелдей алады, – өзіне өзі нақты баға бере алады, – өзге пікірлерді бағалай біледі, – ұсыныстар мен гипотезалар жасай біледі, – айтылған сынға байыппен қарайды: өз ұстанымдарын икемді түрде өзгерте алады, – өз жұмысын жақсарту жолдарын іздестіреді. Жоғары оқу орнының білімгерлері, болашақ мамандар ЖОО тәмамдағанда сыни ойлаудың жоғары деңгейіне сәйкес болуы шарт. Ал бұл мамандардың осы деңгейге жетіп шығуына жағдай жасау тікелей оқу орнының профессорлық-оқытушылық құрамына байланысты.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, сыни ойлау арқылы студенттер мен оқытушылардың ғылыми-зерттеу мәдениетінің жоғары деңгейін анықтайтын қасиеттер мен дағдыларды біріктіруді білдіреді.

Сыни тұрғыдан ойлау дегеніміз не? Бұл сұрақ қою, мәліметтер жинау және қолайлы немесе қолайсыз әртүрлі көзқарастарды қарастыру арқылы жүйелі түрде ойлау, тексеру және негізделген шешім қабылдау процесі. Ол бізді негізді тұжырымдар мен пайымдауларға жетелеуге бағытталған.

Сыни тұрғыдан ойлау өзіне тән қасиет емес; бұл біз дүниеге келген нәрсе емес. Жеке адамдар әртүрлі деңгейдегі қызығушылық пен аналитикалық қабілет көрсете алады.

Керісінше, бұл дағды мен сана білім, өмірлік тәжірибе және сенімді тәжірибе арқылы дамып отырады. Туа біткен қасиет болмаса да, бұл баға жетпес шеберлікті шыңдап, шыңдауға әркімнің мүмкіндігі бар. Бұл саналы күш-жігерді және оқуға деген тұрақты міндеттемені талап ететін өмір бойы саяхат.

Пайдаланылған Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1.. Халперн Д. С. Психология критического мышления. – М.: Педагогика, 2023. – 320 б.
2. Клустер Д. Основы критического мышления. – СПб.: Наука, 2022. – 276 б.
3. Алимов А. Развитие критического мышления в образовании. – Алматы: Білім, 2021. – 198 б.
4. Беспалько В. П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. – М.: Педагогика, 2023. – 9 б.
5. Полат Е. С., Бухаркина М. Ю. Современные педагогические технологии. – М.: Академия, 2020. – 304 б.
6. Блум Б. Таксономия образовательных целей. – СПб.: Питер, 2019. – 416 б.
7. Эннис Р. Критическое мышление и образовательные стандарты. – М.: Логос, 2021. – 256 б.

Адилова А.К.¹, Абдушева Г.Ж.²

ЦИФРЛЫҚ ҚҰРАЛДАРДЫ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ СЫНИ ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТІН ДАМУ

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
ka_kairatovna@mail.ru

Қазіргі оқыту барысында қолданып жүрген көптеген технологиялар жеке тұлғаның жетілуіне оқыту тиімділігінің негізін құруға бағытталған. Соның ішінде соңғы жылдары өз сабақтарында қолданып жүрген «сын тұрғысынан ойлауды дамыту» технологиясының түрлі стратегиялары оқушының жеке тұлға ретінде қалыптасуына өз ықпалын тигізері сөзсіз. Оның мақсаты - оқушылардың ойын ашық айта алуға, пікір алмаса білуге үйрету, мәселені сын тұрғысынан шешуге дағдыландырады. Ұжымда өз ойын ашық айтып қана қоймай, оны дәлелдей білуге бір-біріне сыйластықпен қарап, пікірін құрметтеуге баулу. Мұғалімнің сабақтарда бұл жобаның әдістерін орынды, тиімді қолдана білуі, сол әріптестеріне үйрету қажет [1].

Сын тұрғысынан ойлауды дамыту бағдарламасы әлемнің түкпір-түкпірінен жиылған білім берушілердің бірлескен еңбегі. Тәжірибені жүйеге келтірген Джейнни Л.Стиль, Куртис.С, Мередит, ЧарльзТемпл. Жоба негізі Ж.Пиже, Л.С Выготский теорияларын басшылыққа алады. Мақсаты барлық жастағы оқушыларға кез келген мазмұнға сыни тұрғыдан қарап, екі ұйғарым бір пікірдің біреуін таңдауға саналы шешім қабылдауға сабақтарда үйрету. Біздің елімізде Джордж Соростың ашық қоғам институты, «Сорос-Қазақстан» қоры арқылы келген бұл технология орыс және қазақ тілдерінде мектеп тәжірибелеріне ене бастады [2].

«Сыни тұрғысына ойлау» ұғымын белгілі бір идеяларды қабылдай отырып, оның неге қатысты екенін зерттеу, оларды жеңіл септикалық ойларға қарсы қоя білу, салыстыра алу, сол идеяларға қарсы көзқарастармен тепе-теңдікте ұстап зерттеу, оларға сеніммен қарау деп түсіндіреді авторлар.

Сын тұрғысынан ойлау деңгейіндегі ойлау тек ересек адамдарға, жоғары сынып оқушыларына ғана тән деп ойлау аса дұрыс түсінік емес. Жас балалардың да бұл жұмысты дұрыс ұйымдастырған жағдайда өз даму деңгейіне сәйкес ойы шындалып, белгілі бір жетістіктерге жетері сөзсіз.

Сын тұрғысынан ойлау жобасының әдіс-тәсілдері математика пәні барысында оқушыларды тынымсыз ізденімпаздылыққа баулиды. Баланың еркін де терең ойлауына, үздіксіз жұмыс жасауына жол ашады. Сондықтан да оқушының ізденісі жеміссіз болмақ

емес. Дәстүрлі білім беру кезіндегі оқушыны сын тұрғысынан ойлайтын оқушымен салыстырғанда нәтижесі анағұрлым жақсы болатынына көзіміз жетті [3].

Сын тұрғысынан ойлау – оқу мен жазуды дамыту бағдарламасы. Сол себепті, бастауыш сыныпта оқытылатын пәндер барысында оқушыны мұғаліммен, сыныптастарымен еркін сөйлесуге, пікір таластыруға, бір-бірінің ойын тыңдауға, құрметтеуге, өзекті мәселені шешу жолдарын іздей отырып, қиындықты жеңуге баулитын бағдарлама.

Сыни тұрғыдан ойлауын шыңдау жеңіл міндет емес. Дегенмен сын тұрғысынан ойлауды дамытатын оқыту жағдайлары мен әдістері баршылық. Сын тұрғысынан ойлау тәжірибесі болуы үшін мүмкіндік пен уақыттың қажеттілігі оқушылардың ойлауына рұқсат ету, оқу үрдісіне белсенді қатысқан оқушыларды мадақтау, пікірлерінің дұрыс қалыптасуына көмектесу, сын тұрғысынан қарастырылған мәселелердің құндылығын білдіреді. Оқушыларды математика сабақтарында біртіндеп сыни пікірлерін дұрыс айта білуге, мәселені нақтылы шешуге үйрету керек [4].

Негізінен сын тұрғысынан ойлауды дамыту бағдарламасы бойынша стратегиялардың құрылымы, сабаққа дайындық оқыту барысында қолданылатын үй жұмысы ретінде берілетін стратегияларға бөлінеді.

«Оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауды дамыту» технологиясын бастауыш сыныптың математика, қазақ тілі және ана тілі сабағында қолдану арқылы оқушылар тыңдаушылардан белсенді, ізденуші, ойланушы дәрежесіне дейін көтеріледі. Мұғалім осы әрекетті ұйымдастырушы, бағыттаушы. Ой салу – ұстаз тарапынан, ойлану – шәкірт тарапынан, ойланту – (ойлауы жетіспей жатқан оқушыға түрткі жасап ойлантуға, ізденіс жолына алып келу) ұстаз тарапынан бір шешімге келу – оқушы тарапынан жүзеге асады.

Мінекей, осы үрдісті басшылыққа ала отырып, бастауыш сыныптарда өтілетін сабақтарда сын тұрғысынан ойлауды дамыту технологиясын қолдану арқылы уақыт оқушылардың сабаққа деген белсенділігі мен қызығушылығын, тақырыпты толығымен меңгеру қабілеттерін қалыптастыралы екенбіз.

Біздің заманымызда қоғамды дамыту үшін жеке тұлғаның алдында тұрған негізгі міндеттердің бірі - қоғам құруға өзінің бар мүмкіндігін жұмсайтын шығармашыл, қабілетті маман болу. Осы талапқа сай мамандарды дайындауды мектеп қабырғасынан бастау керектігі баршамызға белгілі.

Қазіргі таңда есептеу машиналарының математикалық ақпараттарды техникада, медицинада, экономикада, биологияда т.б кең қолданылуы, түрлі мәселелерді математикасыз шешуге болмайтындығын көрсетіп отыр [5].

Ғасырлар бойы даналығымен, өміршендігімен дәлелденген халықтық есептер үлгілері- тәрбиенің қайнар көзі болып табылады. Қанша уақыт өтсе де маңызын жоймаған халықтың ұлттық мұрасын тәлім-тәрбиенің түп қазығына айналдыру – біздің де асыл борышымыз. Сондықтан халқымыздың ауыз әдебиетінде, ертегілерде, шешендік тапқыр сөздерінде, салт-дәстүрінде оқушылардың ақыл-ой зердесін тәрбиелеуде ұлттық мазмұнды есептер шығарудың маңызы зор.

Оқушылардың сыни ойлау қабілетін дамытудың педагогикалық аспектілері мынадай болуы мүмкін:

Сыни ойлануды дамыту. Оқушының өзгелердің ойына сыни көзқараспен қарап, алған білімін талдап, салыстырып, дәлелдеп, жеке әрі бірлесіп шығармашылық жұмыс жасау.

Сабақтың үш кезеңі. Алғашқы кезеңде оқушы ақпаратты жеке қабылдайды және жеке зерттейді. Екінші кезеңінде оқушы өз бетінше белсенді білім ала отырып, мақсатқа жетуді жоспарлайды.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Стилль, Дж. Л., Куртис, С., Мередит, Ч., Темпл, Ч. *Сын тұрғысынан ойлауды дамыту бағдарламасы*. – Алматы: Сорос-Қазақстан қоры, 2015. – 150 б.
2. Выготский, Л. С. *Ойлау мен сөйлеу*. – Мәскеу: Педагогика, 2019. – 284 б.
3. Пиаже, Ж. *Ребенок и его мир*. – Санкт-Петербург: Питер, 2018. – 256 б.

4. Құдайбергенова, Қ. *Сын тұрғысынан ойлау – білім беру мен оқыту әдістемесі ретінде* // Педагогика және психология. – 2019. – №4(45). – Б. 112–118.
5. Қалиева, С. *Сын тұрғысынан ойлауды дамытудың жолдары* // Қазақстан мектебі. – 2019. – №2. – Б. 24–29.

Бердыбекова Н.С.¹, Азимбаева К.Е.²

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ – ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТЕЛЕРІ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы
Педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ
"Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі" білім бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

Білім беру үрдісінде оқытудың жаңа технологияларын айқындайтын әдістемелік, педагогикалық басылымдармен танысу. Сабақта оқытудың жаңа технологияларын тиімді қолдана білу. Оқушының таным белсенділігін қалыптастыру барысында шығармашылық ізденістің тиімді жолдарын үйрету, білім сапасын көтеру. Ертеңгі келер күннің бүгінгіден гөрі нұрлы болуына ықпал етіп, адамзат қоғамын алға апаратын құдіретті күш тек білімге ғана тән. Олай болса, білім беруді ізгілендіру, ақпараттандыру – бүгінгі заман талабы. Ақпараттық білімнің, орта мен адамның өзара қарым-қатынасын үйлесімді ету және жаңа ақпараттық қоғамда ақпараттық технологияны пайдалану, ақпараттық мәдениетпен байланысын кеңейту мүмкіндіктері мол. Өркениеттің өсуі ақпараттық қоғамның қалыптасуымен тікелей байланысты екенін ескерсек, қазіргі кездегі білім мен техниканың даму деңгейі әрбір адамға сапалы және терең білім мен кәсіби іскерліктердің болуын, жастардың белсенді шығармашылықпен жұмыс істеуін талап етеді [1].

Қазіргі заман талабына сай адамдардың мәлімет алмасуына, қарым-қатынасына ақпараттық – коммуникациялық технологиялардың кеңінен қолданысқа еніп, жылдам дамып келе жатқан кезеңінде ақпараттық қоғамды қалыптастыру қажетті шартқа айналып отыр. Ақпараттық қоғамның негізгі талабы – оқушыларға ақпараттық білім негіздерін беру, логикалық ойлау-құрылымдық ойлау қабілеттерін дамыту, ақпараттық технологияны пайдалану дағдыларын қалыптастыру және оқушы әлеуметінің ақпараттық сауатты болып өсуі мен ғасыр ағымына бейімделе білуге тәрбиелеу, яғни ақпараттық қоғамға бейімдеу. Ақпараттық технология – қазіргі компьютерлік техника негізінде ақпаратты жинау, сақтау, өңдеу және тасымалдау істерін қамтамасыз ететін математикалық және кибернетикалық тәсілдер мен қазіргі техникалық құралдар жиыны. Коммуникация – ақпаратты тасымалдап жеткізу әдістері мен механизмдерін және оларды жазып жинақтап жеткізу құрылғыларын қамтитын жалпы ұғым. Ақпараттық-коммуникативтік технология жағдайындағы жалпы оқыту үрдісінің функциялары: оқыту, тәрбиелеу, дамыту, ақпараттық болжамдау және шығармашылық қабілеттерін дамытумен анықталады. Ақпараттық – коммуникациялық технологияны дамыту білім берудің бір бөлігі. Заман ағымына сай күнделікті сабаққа компьютер, электрондық оқулық, интерактивті тақта қолдану жақсы нәтиже беруде. Білім беру жүйесі электрондық байланыс, ақпарат алмасу, интернет, электрондық пошта, телеконференция, On-line сабақтар арқылы іске асырылуда [2].

XXI ғасыр озық технологиялар ғасыры. Сондықтан білім беру жүйесінде жаңа технологияларды тиімді пайдалану заман талабы. Қазіргі кезде ақпараттық технология, қашықтан оқыту, мультимедиялық технологиядың маңызы өте зор. Жаңа білім парадигмасы

бірінші орынға баланың білімін, білігі мен дағдысын ғана емес, оның жеке бас тұлғасын, білім алу арқылы азамат ретінде дамуын қойып отыр. Дәстүрлі оқыту білім алушыларға дайын, жаңаша оқыту технологиясы процесін ұйымдастыру, басқару және бақылау болып табылады. Жаңаша оқыту технологиясы белгіленген мақсатқа нәтижелі қол жеткізуді қамтамасыз етуде оқытудың формасы, әдістері мен құралдарын ашып көрсетіп, оқу бағдарламасында белгіленген оқытудың мазмұнын жүзеге асыру тәсілі. Оқытуды жаңаша ұйымдастыруда мына міндеттерді қамтуы тиіс:

1. Оқушыларды оқу үрдісін басқаруға қатыстыру;
2. Ұжымдық іс-әрекетті ортақ қарым-қатынас құралы ету;
3. Деңгейіне қарап саралап, ерекшелігіне қарап даралап оқыту.

Білім саласындағы өзгерістер баланың ақыл – ойының жедел дамуының басты себебі болып отыр. Дәстүрлі оқыту мен қазіргі кездегі жаңартылған бағдарлама мазмұнын теңестіру мүмкін емес. Қазіргі кезде 2 сынып оқушылары оқитын бағдарламаны 1 сынып оқушыларының оқулықтарына енгізілген. Сол сияқты мектеп оқулықтарында көптеген өзгерістер бар. Тақырыптар, тапсырмалар әр түрлі деңгейде беріліп, баланың ақыл – ойының қалыптасуына мол мүмкіншілік жасайды.

Міне, осы міндеттерді қамтитын «ақпараттық оқыту жүйесі», «қашықтан оқыту жүйесі», «сын тұрғысынан ойлау» жүйесі білім алушылардың даму заңдылықтарын ескере отырып, теориялық ойлауға бағытталған іс-әрекет арқылы баланың жақын даму аймағында оқытады. Нақ осы мәселелерді жүзеге асыруға бағытталған оқыту технологияларының көпшілігі ұжымдық ой қызметі негізінде баланы өз іс-әрекетінің субъектісі етуге ұмтылады, мақсатты оқу іс-әрекеті барысында нақты оқу міндеттерін шеше отырып, даму педагогикалық ықпалдың алдын алатын іс-әрекеттік оқыту тәсілі арқылы балада ақпараттық және жалпы біліммен қатар, амалдар мен құндылықтар жиынтығын, біліктілігін қалыптастырады [3].

Әр жаңа технология, жобалар білім саласындағы жаңалықтардың басты мақсат, міндеттері бір-біріне жуық, мәндес болып келетіні бізге мәлім. Білім беру жүйесі тиімділігінің басты көрсеткіштерінің бірі – білім сапасы. Елбасының Қазақстан халқына Жолдауында «Қазақстанда адам капиталының сапалы өсуі бұл, ең алдымен, білім және денсаулық сақтау. Оқыту үдерісіне заманауи әдістеме мен технологияны енгізу, педагогикалық құрамның сапасын арттыру, біліктілікті растайтын тәуелсіз жүйені құру, жастар үшін білімге қолжетімділік аясын кеңейту қажет. Білім тек білім беріп қана қоймай, сондай-ақ алған білімін әлеуметтік бейімделу үдерісінде пайдалануға икемделуі керек» делінген [4].

Ұстаздың қоғам өмірінде алатын орны мен олар атқарып отырған міндеттердің айрықша маңыздылығын Елбасымыз Н. Назарбаев: «Мұғалімдер қоғамның ең білімді, ең отаншыл, ең санампаз бөлігі болып табылады», деп атап көрсетті. Әр мұғалім күнделікті сабақта өз ісін зерттеп, жаңашыл әдіс-тәсілдермен оқушының білім сапасын арттыруы керек. Соның бірі ақпараттық технология.

Ақпараттық технология – ақпараттарды жинау, сақтау және өңдеу үшін бір технологиялық тізбекте біріктірілген әдістер – технологиялық құралдардың жиынтығы. Оқыту үрдісінде ақпараттық технологияны қолдану білім сапасын жақсартуға көмектеседі. Сонымен бірге кейде қол жетпейтін көрнекіліктерді пайдалануға, білім мен мәліметтерді әр түрлі формада ұйымдастыруға, қажетті модульге тез арада қол жеткізуге көмектесе алады. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңының 8-бап 7-тармағында: «Оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» міндеті қойылған [5]. Оқу орындарында компьютермен жұмыс істеу өте пайдалы. Өйткені нашар оқитын білім алушының өзі компьютермен жұмыс істеуге қызығады, себебі балаға компьютер білмеген жерін көрсетіп, көмекке келеді. Заман талабына сай техникалық құралдарды әр түрлі сабақтарда қолдану мұғалім жетістігіне апаратын тиімді жол.

Бүгінгі күні инновациялық әдістер мен ақпараттық технологиялар қолдану арқылы оқушының ойлау қабілетін арттырып, ізденушілігін дамытып, қызығушылығын тудыру, белсенділігін арттыру ең негізгі мақсат болып айқындалады.

Осылайша оқыту құралдарының бірі – электрондық оқулық. Ол оқушыларды даралай оқытуда жаңа информацияларды жеткізуге, сондай-ақ игерілген білім мен біліктерді тесттік бақылауға арналған программалық құрал. Білім беру жүйесінде электронды оқулықтарды пайдаланып, үлкен табыстарға жетуге болады. Электронды оқулықтарды пайдалану барысында оқушы екі жақты білім алады: біріншісі - пәндік білім, екіншісі - компьютерлік білім. Электронды оқулықтарды пайдалану оқушының өз бетінше шығармашылық жұмыс жасауына, теориялық білімін практикамен ұштастыруына мүмкіндік береді. Электронды оқулық арқылы оқушы көптеген қосымша материал ала алады, осы алған мәліметтерін компьютерден көргендіктен есінде жақсы сақтайды, өз бетінше жұмыс жасау қабілеті қалыптасады. Осылайша жас ұрпақты оқытуда инновацияны пайдаланудың – шығармашылық жетістіктің негізгі көзі.

Электрондық оқулықпен оқытудың негізгі мақсаты – оқыту үрдісін үздіксіз және толық деңгейін бақылау, сонымен қатар ақпараттық-ізденіс қабілетін, шығармашылық қабілетін дамыту. Мұның тиімді жағы: электронды оқулықта әр сабаққа арналған бейне көрініс, анықтама сөздік, диктант, тест тапсырмаларын, қайталау сұрақтарын пайдалана аламыз. Электронды оқулықты қолдану арқылы сабақта техникалық құралдарды, дидактикалық материалдарды қолдану тиімділігі, оқушының пәнге қызығушылығы, білім, білік, дағды деңгейін қалыптастыруы, білімнің тереңдігі, тексеру түрлері, бағалауы, практикалық дағдыларды игеруі артады. Оқушылардың өздері де алынған ақпаратты көшіріп алып, онымен өз ыңғайына қарай жұмыс істей алады.

Ойымызды қорытындылай келе, ұстаз үшін нәтижеге жету шәкіртінің білімді болуы ғана емес, білімді өздігінен алуы және алған білімдерін қажетіне қолдану болып табылады. Бүгінгі бала – ертеңгі жаңа әлем. Бүгінгі күні ақпараттар ағымы өте көп. Ақпараттық ортада жұмыс жасау үшін кез келген педагог өз ойын жүйелі түрде жеткізе алатындай, коммуникативті және ақпараттық мәдениеті дамыған, интерактивтік тақтаны пайдалана алатын, Он-лайн режимінде жұмыс жасау әдістерін меңгерген мұғалім болуы тиіс. Заман талабына сай жаңа технология әдістерін үйрету, бағыт-бағдар беруші – мұғалімдерміз. Оқушылардың жаңа тұрмысқа, жаңа оқуға, жаңа қатынастарға бейімделуі тиіс. Осы үрдіспен бәсекеге сай дамыған елдердің қатарына ену ұстаздар қауымына зор міндеттер жүктелетінін ұмытпауымыз керек.

Пайдаланылған Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. «Болашақтың іргесін бірге қалаймыз» Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы, 2011 жыл.
2. Қазақстан Республикасы білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы.
3. Ишанғалиева А.М. Құзыреттілік білім мен мүмкіндіктің бірігуі // Шетел тілін оқыту әдістемесі. - № 2. -34-б.
4. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты» атты халыққа жолдауы // Егемен Қазақстан., 2012. № 41-42 (27114). - 28 қаңт.
5. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы // Қазақстан мұғалімі. - 1999. - 23 шілде. - 2–5-б.

Бердыбекова Н.С.¹, Азимбаева К.Е.²

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ – ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТЕЛЕРІ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы
Педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ
"Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі" білім бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

Білім беруді жаңғырту жағдайында ақпараттық технологияларды енгізу білім алушының жеке басына бағдарлануы тиіс, бұл ретте ақпараттық-коммуникациялық технологияларды жан-жақты пайдаланудың жаңа жағдайларында жұмысқа бейімделуге және осы жағдайларда болашақ маманның жеке басының дамуын психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуге баса назар аударылады. Болашақ маманды дайындауда ақпаратпен жұмыс істей білу, оны тиімді және ұтымды өңдеу ғана емес, сонымен қатар болашақ мұғалімнің жеке басының қалыптасу процесін психологиялық-педагогикалық бақылау және сүйемелдеу маңызды болады. Сонымен бірге ақпараттандырудың ықтимал психологиялық салдарын анықтау мен бағалаудың өзекті мәселесі туындайды. "Гендік инженериямен" ұқсастығы бойынша "ақпараттық инженерия" туралы айтуға болады, яғни.информатика мен ақпараттық технологияны қолдану нәтижесінде адам психикасының өзгеруі.

Компьютерлік сауаттылықты игеру фактісін айту жеткіліксіз, сіз әлі де зерттеуіңіз керек Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді талдау компьютерлік оқытудағы негізгі ұғымдардың бірін ажыратуға мүмкіндік береді, бұл ақпараттық-оқыту ортасы ұғымы. Ақпараттық-оқыту ортасы оқу орны үшін біртұтас болып табылады және студенттердің қоршаған әлемді кешенді қабылдауы үшін жағдай жасау міндетіне бағынады, олармен өзара іс-қимыл жеке тұлғаны қалыптастыру мақсаттарына қызмет етеді. Бұл ереже зерттеуде қолданылатын тұжырымдаманың мазмұнын анықтайды: ақпараттық-оқыту ортасы-оқытуды қамтамасыз ететін педагогикалық, психологиялық, әдістемелік жағдайлардың жиынтығы. ИОС-тың өзіне тән ерекшелігі-жинақталған білімнің мазмұнын құрайтын ақпаратты сақтау, құрылымдау және ұсыну үшін де, оны беру, өңдеу және байыту үшін де қызмет ететін жалпыадамзаттық мәдениетпен "қарым-қатынас" құралдары жүйесінің болуы; ақпаратты өңдеу бойынша дербес жұмыстар жүйесінің болуы; қарқынды диалогтық-коммуникативтік байланыстардың болуы. Компьютерлік технологияларды кеңінен қолдану негізінде білім беруді жаңғырту жағдайында мұғалімнің кәсіби дайындығы. Зерттеу пәні: білім беруді компьютерлендіру процесінде болашақ мұғалімнің жеке басының қалыптасуы мен даму динамикасы. Зерттеу гипотезасы. Зерттеуге кірісе отырып, біз ақпараттық-коммуникациялық технологияларды кеңінен қолдану жағдайындағы оқу-кәсіптік қызмет жеке тұлғаның негізгі ішкі құрылымдарының дамуының "прогрессивті-регрессивті" динамикасы контекстінде студенттердің жеке басының қалыптасуына екіұшты әсер етеді деген болжамнан бастадық: интраиндивидтік ішкі құрылымдардың дамуына ықпал ете отырып, ол жеке ішкі құрылымдардың дамуын тежейді немесе теңестіреді және мүмкін жасайды белгілі бір екпіндердің шарттары. Мақсатқа және алға қойылған гипотезаға сәйкес зерттеудің келесі міндеттері анықталды: 1) компьютерлік техниканы қолданудың психологиялық аспектілеріне қатысты әдебиеттерді талдау. Зерттеу нәтижелері жаңа ақпараттық технологияларды қолдана отырып жұмыс жасау студенттің интеллектуалдық мүмкіндіктерін күшейтіп қана қоймай, сонымен қатар танымдық іс-әрекеттің құрылымын едәуір қалпына келтіретіндігін көрсетті. Жалпы, айырмашылықтар студенттердің әр тобының зияткерлік саланың өзіндік ерекшеліктері бар екенін көрсетеді.

3. Кәсіби дайындықта АКТ қолданудың оң және ықтимал теріс салдары анықталды. Компьютерлендіру коммуникативті қасиеттердің дамуын тежейтіні көрсетілген, бұл аутизацияға және агрессивтілік пен күдіктің жеке басына, атап айтқанда компьютерлік технологияларды оқытуда белсенді қолдануға маманданған студенттер тобына әкеледі. Филология факультетінің гуманитарлық оқу циклінің студенттері қарама-қарсы бағытта өзгерістерге ұшырайды. Сонымен, университетте оқудың басында студенттер оқшауланумен, эмоционалды тұрақсыздықпен, ұялшақтықпен және өзін-өзі бақылаудың төмендігімен сипатталды, бұл бейімделу кезеңімен байланысты болуы мүмкін, содан кейін біздің зерттеуіміздің соңында оң динамика көрінеді. Бұл туралы университетте оқу кезеңінде студенттер ашық, көпшіл бола бастағанын көрсететін мәліметтер дәлелдейді.

Бүгінгі таңда алдымызға қойып отырған басты мақсат – оқушыларға тек білім, білік дағдыларын меңгерту ғана емес, өзін - өзі дамытуға ұмтылатын, ақылды, алғыр, ой - өрісі кең, ақпарат көздерін өз бетімен қолдана алатын, талантты жастарды тәрбиелей отыра, еліміздің мүддесіне қызмет етуге бағыт-бағдар беру. Үнемі дамып, өзгеріп отыратын баланың ішкі болмысы мен табиғатын қалыптастыруда мұғалімнің ықпалы ерекше. Жаңа технологияны жүзеге асыру, тиімділігіне қарай пайдалану үшін, әр мұғалім өзінің алдында отырған оқушыларының жас ерекшеліктерін ескере отырып, педагогикалық мақсат - мүддесіне байланысты, өзінің шеберлігіне байланысты таңдап алады. Жаңа технологияны жүзеге асыруда мұғалім белсенділігі, шығармашылық ізденісі, өз мамандығына деген сүйіспеншілігі, алдындағы шәкірттерін бағалауы ерекше орын алады. Жалпы алғанда, жаңа технологиялардың 40 - астам түрлері бар. Оқушы тұлғасының дамуына, қабілетінің артуына жаңа технологиялар айтарлықтай ықпал жасайтыны сөзсіз және бұл қазіргі таңдағы білім беру жүйесінің дамуындағы елеулі бағыт. Сондықтан да болар қазіргі кезде біздің ұстаздар да осы жаңа технологиялар элементтерін өздерінің тәжірибелерінде пайдаланып жүр. Жаңа технологиялар арасынан ақпараттық технологиясына назар аударсақ, оқытудың ақпараттық технологиясын оқу үрдісінде тиімді қолдану үшін бастауыш сынып оқушыларының оқу іс-әрекеті, психологиялық, тұлғалық, әлеуметтік және физиологиялық даму ерекшеліктерін есепке алу керек.

Инновациялық – дидактикалық технологияны қолдану барысында ескере өтетін ерекшеліктер: Оқу іс-әрекетіндегі ерекшелік – инновациялық технология арқылы білім беру үрдісін ұйымдастыру бастауыш сынып оқушыларының оқу материаларын жеңіл меңгеруін, компьютерде жұмыс істеу дағдыларымен қарулануын жүзеге асырады. Психологиялық ерекшелік – ақпараттық технологияны мектепте қолдану бастауыш сынып оқушыларының білуге, оқуға құштарлығы, танымдық қызығушылығы, қиялы, логикалық ойлауы мен есте сақтау қабілеттерінің дамуына үлкен септігін тигізеді. Тұлғалық ерекшелік – бастауыш мектептің бағдарламасы баланың жеке тұлғасын қалыптастыруға, оның өзіндік оқу-танымдық әрекетін дамытуға бағытталған. Бастауыш сынып оқушыларының өз мүмкіндігін көрсете білуі үшін ақпаратты өзіндік іздеу, жоспарлау, бөлшектеу, біріктіру, суреттеу, жалғастыру және тиімді пайдалану, өз іс-әрекетінің дұрыстығын тексеріп бақылау икемділігін бойына сіңіру әлдеқайда маңызды да күрделі. Ақпараттық технологияны бастауыш сыныпта қолдану барысында оқушылардың оқу икемділігі дамиды. Шығармашылық оқу икемділігі, өзіндік жұмыс жасауды жоспарлау, бақылау, бағалау икемділіктері дамып, өзіндік ойлау икемділігі өрбіп, компьютер арқылы оқу материалдарын, оқыту және бақылау бағдарламаларын іске қосу, орындау дағдылары қалыптасып, компьютерлік стандартты бағдарламалармен, электрондық оқу басылымымен жұмыс жасау икемділіктері жетіле түседі. Ақпараттық технологияны қолдануға негізделген қазіргі білімнің парадигмасы өз бетімен дамып, өз-өзін тежей алатын шығармашыл, жан-жақты біліммен, мәнді қызығушылықпен және дәстүрлі емес жағдаяттарда жауапты шешім қабылдай алатын үздіксіз дамыған ақпараттық қоғамда өз орнын таба білетін жеке тұлға түріндегі нәтижеге бағдарланғандығында [3]. Сол себепті құзыреттілікке бағдарланған оқу үрдісін бастауыш сыныптан бастап қолдану өз нәтижесін беретіні сөзсіз. «Адам ұрпағымен мың жасайды» - дейді халқымыз. Ұрпақ жалғастығымен адамзат баласы мың емес

миллиондаған жылдар жасап келеді. Жақсылыққа бастайтын жарық жұлдыз - оқу. «Надан жұрттың күні – қараң, келешегі тұман», - деп М. Дулатов айтқандай, егеменді еліміздің тірегі - білімді ұрпақ. Ендеше, тәуелсіз еліміздің тұғырын биік ұстар қыз-ұлдарымыздың бойына дұрыс тәрбие сіңіре білейік.

Пайдаланылған Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы.
2. «Болашақтың іргесін бірге қалаймыз» Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы, 2011 жыл.
3. Қазақстан Республикасы білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы.
4. Ишанғалиева А.М. Құзыреттілік білім мен мүмкіндіктің бірігуі // Шетел тілін оқыту әдістемесі. - № 2. -34-б.
5. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты» атты халыққа жолдауы // Егемен Қазақстан., 2012. № 41-42 (27114). - 28 қаңт.
6. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы // Қазақстан мұғалімі. - 1999. - 23 шілде. - 2–5-б.
7. Мұхамбетжанова С.Т., Мелдебекова М.Т. Педагогтардың ақпараттық – коммуникациялық технологияларды қолдану бойынша құзырлылықтарын қалыптастыру әдістемесі. Алматы: ЖШС «Дайыр Баспа», 2010 ж.

Бердыбекова Н.С.¹, Аубакиров К.К.²

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ САБАҚҚА ДЕГЕН ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУДАҒЫ ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАРДЫҢ РӨЛІ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы
Педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ
"Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі" білім бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

Ойын-әлеуметтік қызмет. Ол баланың жасына қарай өзін қоршаған ортаны танып білуге құштарлығын арттыратын құрал. Онда екі қызмет: таным және бағдарлық бар. Ойынның танымдық қызметі тануға деген мүдделікті қалыптастыру, ол бағдарлық қызметке араласуға ынтаны арттырады. Жасөспірім шақтағы мейілінше көп тараған ойындар таным сипатындағы спорт және басқа қозғалмалы және шығармашылдық рөлді ойындар балып табылады. Ойынға қызығу ойыншының жасына, жынысына, өмір жағдайына байланысты. Тілдің дамуына да ойын әсер етеді. Ойын ақыл-ой дамуына да әсер етеді, бала ойын үстінде заттар мен іс-әрекеттерді жалпылауды, сөздің жалпылама мағынасын қолдануды үйренеді [1].

Ойын технологиясын қолданудағы мақсат: Білім, білік дағдылар жайында түсінік бере отырып, оларды қалыптастыру, тиянақтау, пысықтау немесе тексеру сипатында.

Міндеті: Баланың қызығушылығын оятып, белсенділігін арттыру мақсатында іріктеліп алынған мазмұнымен айқындалады. Ойынның тәрбиелік мәнін А.С. Макаренко былай түсіндіреді: «Бала өмірінде ойынның маңызы зор, ересек адам үшін еңбектің, жұмыстың, қызметтің қандай маңызы болса, нақ сондай маңызы бар. Бала ойында қандай

болса, өскен соң жұмыста да көп жағынан сондай болады». Еңбек үстінде адамның көптеген ерекшеліктері дамиды, өмір сүру барысында ол түрлі жолдармен жарыққа шығады. Үлкендер өздеріне тән ерекшеліктерін еңбектену барысында көрсетсе, ал мектеп оқушылары сабақ үстінде, ойын үстінде көрсетеді. Ойынды тек балаларды қызықтырып, уақыт өткізудің құралы деп қарамай, балаға берілетін білім мен тәрбиенің құнды негізі деп қараған дұрыс. Оқыту-тәрбиелеу жұмысын бағдарлама талаптарына сәйкес ойын түрлерінде ұйымдастыра отырып, баланың ойлануына, тапсырмаларды өз бетінше зерттеп, орындауына, шешім жасауына, өз ойындағысын айту жағдайларына мүмкіндік туғызылса ғана еркін ойлы, өзіне сенімді, ерік-жігерлі, дүниетанымы кеңейген, сөйлеу тілі жақсы қалыптасқан, болашаққа қызығушылығы ояңған дара тұлға ретінде жан-жақты дами алады.

Мазмұндық, рөлдік, логикалық, дамытушылық, танымдық, қимылды ойындар баланың тәлім-тәрбиелік іс-әрекеттерді игеруімен бірге ойлау, қиялдау, есте сақтау, елестету, зейін қою қабілеттерімен қоса, танымдық, іскерлік, шығармашылық қасиеттерін дамытып, қалыптастыруда зор маңыз атқарады. Өмір тәжірибесін бір жүйеге келтіруге үйретіп, жүйке жүйесін демалдырады. Сондықтан да ойын оқыту мен тәрбиелеуде жетекші рөл атқарады. «Ойын деген менің түсінігімше көңіл көтеру, жұрттың көзін қуантып, көңілін шаттандыру ғана емес, ойынның өзінше бір мағыналары болған», - деп М.Әуезов ойындарға көңіл бөле отырып, осындай пікірін білдірген. Ойын өмірде пайдасыз көрінгенмен аса қажетті әрекет. Оқушы үшін психологиялық жағымды. Ол кез-келген оқушының қызығушылығын тудырады. Тіпті үлгерімі төмен, тәртібі қиын, өз ойын айтуға жасқанып жүрген оқушының өзі ойын барысында түрленіп, берілген тапсырмаларды асқан қызығушылықпен, белсенділікпен орындайды. Олар өздерінің ойларын, пікірлерін, көзқарастарын таласты түрде дәлелдейді [2].

Ойын түрлері сабақтың, сыныптан және сабақтан тыс шаралардың тақырыбы мен мазмұнына неғұрлым сәйкес алынса, оның танымдылық маңызы да арта түседі. Мектебімізде дәстүрлі түрде ұйымдастырылып жүрген «Қарсы алу», «Мамандық таңдау», «Жаңа жыл» кештерінде, девиантты балалармен жүргізілетін, ұстаздар күніне арналаған шараларда, интеллектуалдық сайыстарда, сынып және тәрбие сағаттарында «Қызыл табан», «Жарнама», «Балық, құс, аң», «Бір әріпке бес жауап», «Әйнек», «Әріптердің құпиясы», «Тапқыштар», «Мақал жарыс», «Мамандықтар таңдау» ойындарын жүргізу арқылы оқушылардың дене қимылдарын жетілдіре отырып, логикалық ойлауын, зейінін, байқампаздығын дамытуға, сондай-ақ, білімдерін кеңейте отырып, өз мақсаттарына жетуге болатындығын ұғындыруға, ұйымшылдыққа, әдептілікке үйретуге болады. Мысалы:

«Жарнама» ойыны

Берілген сөздерден жарнама құрастыру. Сөздер: лицей, бақыт, бантик ..

(өткізілетін шараның мазмұнына қарай сөздерді өзгертіп отыру керек). Жұмыс уақыты 5 минут.

«Бес әріпке бес жұмбақ» ойыны

Мысалы: «Б»

. Қыздың аты-Бота

. Оқулықтың аты-Биология

. Дала құсы-Бөдене

. Ата-ананың перзенті-Бала

. Ағаш жаратын құрал- Балта

«Әйнек» ойыны

Қатысушылардың біреуі параққа бір мәтінді жасырады (ол-мамандық түрі, іс-әрекет түрі, жануарлар бейнесі.. болуы мүмкін), келесі топтың ойыншылары оны әйнек арқылы, яғни, ым-ишарамен, мимикамен көрермендерге жеткізеді. Олар ұққандарын айтады. Одан әрі ойын жалғаса береді.

«Қызыл табан» ойыны

Ойынның шарты түсіндіріледі. Осы жердегі бір адамның табанына «қызыл табан» белгісі жасырылған. Ол белгі кез-келген адамда болуы мүмкін. Қай топ сол адамды бірінші тауып, әуелі әдепті сөздер көмегімен табанын көрсетуін сұрап, дәл тапса, солар ұтады [3].

«Мақал жарыс» ойыны

I-нұсқа

Оқушыларды топқа бөлу. Алдын ала дайындалып қойылған сөздер топқа беріледі. Қай топ сол сөз кіріктірілген мақалдарды көп тапса солар ұтады. Мысалы: «Ас» деген сөзге- «Ас атасы-нан» деген мақал айту.

II-нұсқа

Қағазға жазылған әр түрлі мақалдар тең етіп екі топқа таратылады. Жүргізуші бір тақырыпты айтады. Сол тақырыпқа қатысы бар мақалы бар бала ортаға шығып, дәлелдер келтіріп, түсіндіруі керек. Қай топтан көбірек, әрі дәлелді жауаптар болса, сол топ ұтады.

«Мамандықтар таңдау» ойыны

Ортаға әр түрлі мамандықтардың аты жазылған қағаздар тасталынады. Әр бала бір-біреуден алады. Әркім өзіне тиесілі мамандық бойынша: шағын көрініс, тақпақ, қысқаша монолог, сипаттама жасап, мамандықты барынша дәріптейді, презентация жасайды. Ойын соңында «Ең жақсы презентация» марапатталады. (барлық қатысушыларды қамту мақсатында әр түрлі марапаттар ұйымдастыруға болады)

Осындай ойындарды тиімді пайдалану оның әсерлігін, тартымдығын күшейтеді. Ойын түрін қолданар алдында мына жағдайларды ескеру қажет:

1. Әр ойынның тәрбиелік, білімділік, дамытушылық, маңызын алдын ала жете түсініп, оның балаларға қандай нәтиже беретіндігін анықтау.

2. Ойын жүргізетін орынның мүмкіндігі, ойын жабдықтарының эстетикалық талаптарға сай болуы, алдын ала әзірлеу.

3. Оқушылардың жас, психологиялық ерекшеліктеріне, білім деңгейлеріне, сөздік қорына сәйкес келуі.

4. Ойын кезіндегі қозғалысын, техникалық қауіпсіздікпен қамтамасыз ету.

5. Ойынның оқушылардың ынтасын, қызығушылығын арттыруға бағытталуы.

6. Оқушылардың іс-әрекетінде ойын түрлерімен оқуды байланыстыру және біртіндеп қызықты, жеңіл ойындардан ойын тапсырмалар арқылы оқу-тәрбие мәселесіне көшу [4].

Педагогика, психология ғылымында ойын әрекетінің оқу-тәрбие үрдісінде алатын орны туралы зерттеліп жүрген еңбектер аз емес. Атақты педагогтар В.А. Сухомлинский, Н.К. Крупская, К.Д. Ушинский ойынның балалардың ой-өрісін дамытуда, дүниетанымын қалыптастыруда тәжірибелік маңызы зор екенін айтса, әйгілі психологтар Д.Б. Эльконин мен А.Н. Леонтьев ойынның мінез-құлықтың ырықты дамуының алғашқы баспалдағы, іс-әрекеттегі әдептілікке үйрену мектебі болып табылатынын атап көрсетті. Ойын-оқу, еңбек іс-әрекеттерімен бірге адамның өмір сүруінің маңызды бір түрі. Психология ғылымы оқушылардың психикалық қабілеттерін, ой-санасының даму заңдылықтарын, іс-әрекеттерінің объективті заңдарын және қабылдау, түйсіну, ойлау, пайымдау, қиялдау, психикалық құбылыстарының даму жолдарын зерттейді. Ойынды оқу және еңбек секілді адам іс-әрекетінің бір түрі ретінде таниды.

Ойынның маңызды ерекшелігі - оқытушының атқаратын қызметі. Ол ойынды жүргізушінің рөлін атқара отырып, өзі де ұжымдық қызметке араласады, оқушылардың жолдасы болып табылады. Бұл оқушыларды өзін еркін ұстауға және оларды шығармашылыққа жетелейді. «Ойынсыз ақыл-ойдың қалыпты дамуы мүмкін емес. Ойын дүниеге қарай үлкен жарық терезе іспетті, ол арқылы баланың рухани сезімі жасампаз өмірімен ұштасып, өзін қоршаған дүние туралы түсінік алады. Ойын дегеніміз ұшқын, білімге құмарлық пен еліктеудің маздап жанар оты», - деп В.А. Сухомлинский айтқандай, оны үйренудің, оқу-тәрбие үрдісінде пайдаланудың заманымызға сай ұрпақ тәрбиелеуде пайдасы орасан зор [5].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Алдамұратов Ә. Жалпы психология. – Алматы: Ғылым. 2016.
2. Даулетбаева Г. Жазғы балалар демалысын қызықты ойындар арқылы тиімді ұйымдастыру. – Алматы: Ұлағат, 2015.
3. Қызықты психология. Республикалық ғылыми-практикалық, танымдық-психологиялық журнал. №10.2012 ж , №12. 2012 ж
4. Нұрмұхамбетова Т.Р. Тәжірибелік психология. IVт. –Алматы: Ұлағат. 2016
5. Ушинский К.Д. Избранные педагогическом развитие ребенка. – Москва: Рассвет. 2019

Бердыбекова Н.С.¹, Аубакиров К.К.²

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ САБАҚҚА ДЕГЕН ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУДАҒЫ ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАРДЫҢ РӨЛІ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы

Педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

"Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі" білім бағдарламасының магистранты

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

«Бүгінгі таңда ұрпақ алдында «Қазақстан 2030» бағдарламасындағы: «Барлық Қазақстандықтардың өсіп-өркендеу қауіпсіздігі мен әл-ауқатының артуы» деген ұзақ мерзімдік міндетті үшінші мың жылдықта іске асыру жауапкершілігі тұр.

Президенттің Қазақстан халқына Жолдауында: «Ұлттық бәсекелестік қабілеті бірінші кезекте оның білімділік деңгейімен айқындалады» деп айтылған. Осы тұрғыдан Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту Тұжырымдамасында: «Орта білім берудің мақсаты-жылдам өзгеріп отыратын дүние жағдайларында алынған терең білімнің, кәсіби дағдыларының негізінде еркін бағдарлай білуге, өзін-өзі іске асыруға, өзін-өзі дамытуға және өз бетінше дұрыс, адамгершілік тұрғысынан жауапты шешімдер қабылдауға қабілеттері жеке тұлғаны қалыптастыру» деп көрсетілген.

Ойын - баланың дамып, жетілуіндегі және қажеттіліктерін өтеудегі негізгі іс-әрекеттің бірі болғандықтан, олардың дағдылары, бейімділігі, ептілігі, тіршілікке қажетті әдеттері қалыптасады. Анатомиялық, физиологиялық, педагогикалық, психологиялық жағынан дамып, жетілуде маңызы зор қызметтер атқарады [1].

Ойын арқылы оқыту технологиясының мақсаты, дидактикалық, тәрбиелік, дамытушылық, әлеуметтендірушілік мақсатқа жету. Ойын технологиясының ерекшелігі ойындық іс- әрекетінің психологиялық механизмі жеке бастың өзіндік талап- талғамдарына сүйенеді. Баланың бойындағы білімділік, танымдылық, шығармашық қасиеттерін аша түсуді көздейді. Ойын- балалар үшін оқу да, еңбек те. Ойын айналадағы дүниені танудың тәсілі. Сонымен қатар, ойын балаларға өмірде кездескен қиыншылықтарды жеңу жолын үйретіп қана қоймайды, олардың ұйымдастырушылық қасиеттерін де қалыптастырады. Ойын – әлеуметтік қызмет. Ол баланың жасына қарай қоршаған ортаны танып білуге құштарлығын арттырады.

Балалардың жан – жақты дамуы үшін ойынның ролі ерекше. Ойын- жалпы адамзат мәдениетінің бірегей фенонимі, оның қайнар көзі мен шыңы. Мәдениет феномені ретінде ойын оқытады, дамытады, тәрбиелейді, көңіл көтереді, дем алдырады , сонымен қатар, ол сықақтап , күлдіріп, кез- келген әлеуметтік мәртебенің шартты екенін көрсетеді. Ұлы педагог В. Сухомлинский « Ойынсыз, музыкасыз, ертегісіз, шығармашылықсыз, қиялсыз толық

мәніндегі ақыл – ой тәрбиесі болмайды» дейді, демек балалар мен ойынның әр түрін ұйымдастыра отырып, бір біріне деген қайырымдылық, мейірімділік, жанашырлық, достық, жолдастық сезімдерді тәрбиелеуге болады. Ал балаларды қоршаған ортамен таныстыру, тіл дамыту, табиғатпен таныстыру, бейнелеу өнері сабақтарында жанды-жансыз табиғатқа деген сүйіспеншілік, үлкендердің еңбегіне қызығу мен сыйластық сияқты адамгершілік сананы қалыптастырады [2].

Ойын бала үшін- нағыз өмір. Егер тәрбиеші ойынды ақылмен ұйымдастырса, ол балалараға ықпал жасауға мүмкіндік алады. Дидактикалық ойын- бваланың қызығушылығына негізделген тәсіл. Мектеп жасына дейінгі балалардың ойын баласы екенін ескере келе, дидактикалық ойындардың жүйелі қолданылуы жақсы нәтиже береді. Дидактикалық ойындарды пайдалану мәселесі педагогикалық теорияда кеңінен қарастырылған.

Заттық дидактикалық ойындарда ойыншықтар мен нақты заттар қолданылады. Олармен ойнап , балалар салыстыруды үйренеді, заттардың ұқсастығымен айырмашылығын белгілейді. Бұл ойындардың құндылығы сонда, балалар олардың көмегімен заттардың қасиеттерімен, олардың белгілерімен: түсі, көлемі, пішіні, сапасымен танысады. Ойындарда салыстыруға, классификациялауға тапсырмаларды шешеді, тапсырмаларды шешуде реттілкті белгілейді. Балалар мен заттық орта туралы жаңа білімді меңгеру шамасы бойынша ойындарда тапсырмалар күрделенеді; балалар қандай да бір қасиетімен затты анықтауға жаттығады, дерексіз, логикалық ойды дамыту үшін маңызды, заттарды осы қасиеттері бойынша(түсі, пішіні, сапасы, міндеті, т.б) біріктіреді. Дидактикалық ойындарда әр түрлі ойыншықтар кеңінен қолданылады. Олардың түсі, пішіні, міндеті, көлемі жасалған материалы ашық көрсетіледі. Бұл балаларға білгілі дидактикалық тапсырмаларды шешуге, мысалы ағаштан жасалған заттарды немесе әртүрлі шығармашылық ойындарына қажетті ойыншықтар: отбасы, құрылыс, дүкен және т.б. жинақтауды жаттықтыруға ерік береді. Тәрбиеші табиғи материалдарды (өсімдік тұқымы, жапырақтар, гүлдер, тастар, балшықтар және, т.б) мынадай ойындар: «Бұл не тұқым?», ! Бұл қандай ағаштың жапырағы?», « Күзгі жапырақтардан гүл шоғын жина» және т.б. өткізуде қолдаланылады. Тәрбиеші бұл ойындарды табиғатпен жанасып серуен мезгілінде ұйымдастырады [3].

Үстел үстінде ойнатылатын дидактикалық ойындар- балаларға арналған қызық сабақ. Түрлері бойынша олар әртүрлі: сыңар суреттер, лото, домино. Ойындарды ойнаған кезде шешілетін тапсырмалар да әртүрлі. Суреттер сыңарын табу ойындары. Мұндай ойындағы ең қарапайым тапсырма- алуан түрлі суреттерден бірдей сыңарларын : түстері, үлгілері және т.б. бірдейлерін табу. Содан соң тапсырма күрделенеді: бала суреттерді тек қана суреттерді сыртқы белгілерімен ғана емес, сонымен бірге мағынасы бойынша әртүрлі болуы мүмкін, бірақ оларды ұқсатып заттардың бір түріне жатқызып, біріктіреді. Мұндай ойындарда жеке тұлғаның осындай құнды қасиеттері: қайта түрленуге қабілеттілігі, қажетті бейнені жасаудағы шығармашылық ізденушілігі қалыптасады.

Сөздік ойындар ойнаушылардың сөздері мен әрекетінен тұрады. Мұндай ойындарда балалар заттар туралы түсініктеріне сүйеніп, олар туралы білімдерін тереңдетіп үйренеді. Балалар өздігінен түрлі ойлау тапсырмаларын шешеді: олардың сипаттамалық қасиеттерін бөліп, заттарды суреттейді; суреттеу бойынша табады; ұқсастық және айырмашылық белгілерін табады; әр түрлі қасиеттерді, белгілері бойынша заттарды топтайды. Бұл дидактикалық ойындар барлық жастағы топтарда өткізіледі, әсіресе балаларда мектепке дайындауға мүмкіндік береді. Сөздік ойындарды педагогикалық үдерісте қолдануға қолайлы болу үшін төрт топқа біріктіруге болады. Олардың біріншісіне заттар мен құбылыстардың маңызды белгілерін бөліп қалыптастыра білуде көмектесетін ойындар: « Тапшы?», « Дүкен?», «Иә-жоқ» және басқалар кіреді [4].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1.Қалиұлы Серғазы. Қазақ этнопедагогикасының теориялық негіздермен тарихы. – Алматы, 2013.
2. Сабилов Т. С. Болашақ мұғалімдердің дидактикалық дайындығын жетілдіру. – Алматы, 2019.
3. Кәрімбаев Нұрсұлтан Жастарға жол нұсқайтын кітап // – Егеменді Қазақстан. 2007.26.01
4. Наурызбаев Ж. Ұлттық мектептің ұлы мұраты. – Алматы. 2016.

Бердыбекова Н.С.¹, Аубакирова Г.З.²

БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ СЫНЫПТАН ТЫС ЖҰМЫСТАРДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ БІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы

Педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

«Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі» білім бағдарламасының магистранты

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

Оқушылармен сабақтан тыс жүргізілетін тәрбие жұмыстары сабақтан тыс немесе сабақтан тыс жұмыс деп аталады. Бұл мұғалім сабақ үстінде жүзеге асыратын тәрбие жұмысын толықтыра және тереңдете отырып, ең алдымен балалардың таланттары мен қабілеттерін неғұрлым толық ашудың, олардың бір нәрсеге қызығушылығы мен ынтасын оятудың құралы ретінде қызмет атқарады, ол оқушылардың бос уақытын ұйымдастырудың және олардың адамгершілік мінез құлыққа жаттығуын ұйымдастырудың формасы болып табылады[1].

Сабақтан тыс тәрбие жұмысы–тұлғаның әлеуметтік қалыптасуын қамтамасыз етуде оған жағдай туғызатын мұғалімдердің басшылығымен ұйымдастырылған және сабақтың мақсатымен өзара байланысты болып келетін тәрбие жұмысының дербес түрі.

Сабақтан тыс жұмыстардың мазмұны – оқушының теориялық білімін кеңейтіп, толықтыра түседі және оқушылардың жеке қабілетін дамыта түседі. Оқушылардың сыныптағы және сабақтан тыс әрекеттерінің кірігуі қоршаған орта туралы біртұтас түсінік қалыптастыруға, теория мен практика арасындағы байланысты қамтамасыз етуге, оқу-тәрбие үрдісін құруда және оқушы тұлғасын қалыптастыруда үйлесімдікке жетуге, мұғалімдер мен сынып жетекшілерінің педагогикалық шеберліктерін жетілдіруге, мұғалімдер мен оқушылар арасындағы ынтымақтастықтың дамуына ықпал етеді.

Қазіргі кезде оқыту мен тәрбие беру үдерісінде сабақтан басқа сабақтан тыс жұмыстардың орны ерекше. Білім мазмұнын әлемдік оқыту жүйесіне теңестіру, сонымен бірге қазақ халқының ұлттық ерекшелігін ескере отырудың маңызы артуда [2].

Оқушылардың білімін дамыту жолдарының бірі ретінде сабақтан тыс жұмыстарды ұйымдастыру мәселелерін Р.Ж. Қоянбаев., З. Абилова, К.Б., Бозжанова, Е. Омар, С. Нұрмағанбетов т.б. зерттеу еңбектерінде қарастырады.

Сабақтан тыс оқытуды ұйымдастырудың бірнеше формалары бар: Олар: оқу-саяхат, топ-серуен, үйірме, клуб жұмысы, ертеңгілік, ғылыми жұмыстар, іскерлік ойындар, диспуттар, байқау, көрмелер, олимпиадалар, пәндік апталықтар, онкүндіктер, айлықтар т.б.жатады.

Сабақтан тыс тәрбие жұмысының дамытушылық қызметінің маңызы ерекше. Ол белгілі бір әрекетке байланысты оқушылардың психикалық процестерін, оқушыларды жеке-дара қабілеттерін дамытуды көздейді. Соған орай баланың жасырын қабілетін анықтау,

бейімін, қызығушылығын дамытуды мақсат тұтады. Егерде оқушы бір нәрсеге қызығушылығы болса, онда мұғалім сол сұраққа қатысты қосымша қызықты мағлұмат беріп, оқуға қосымша әдебиет ұсынып, оған жағдай туғызып, сонымен бірге оны қызығушылығын арттырады.

Қазіргі оқу үрдісінде жеке тұлғаны қалыптастырудағы үйірменің рөлі. Сабақтан тыс жүргізілетін жұмыстардың кең тараған түрі – үйірме жұмысы. Мұны ұйымдастыру жүргізу үстінде мұғалімнің шығармашылық дербестігі айқын көрінеді. Үйірме жұмысы алдымен кең тынысты шараларды жүзеге асыруға бағытталуы тиіс, сонда ғана ол оқушылардың ынта – ықыласын толық қанағаттандыра алады [4].

Үйірме жұмысын негізінен теориялық және практикалық бағытта жүргізуге болады. Үйірме жұмысын қамтуда оқушылардың ынта ықыласын ескеру маңызды мәселе. Мұғалім оқушылардың талаптар мен сұраныстарын қанағаттандыра отырып, үйірме мүшелерін ортақ іске жұмылдыруы тиіс. Үйірменің жетекшісі алынған тақырыбының үйретушілік және тәрбиелік маңызына ерекше мән бергені жөн.

Бастауыш мектеп балаларға белгілі бір білім беріп қана қоймай, оны жалпы дамыту, яғни сөйлеу, оқу, қоршаған орта жөнінде дұрыс көзқарас қалыптастыру, жағдайларды шынайы түрде бақылап, талдау жасауға үйрету, ойын дұрыс айтуға, салыстыра білуге, дәлелдеуге, сөйлеу мәдениетіне үйретеді. Баланы оқыта отырып, оны шығармашылық бағытта жан-жақты дамытады.

Оқушының бос уақытын тиімді ұйымдастыру, оған дұрыс бағыт беріп отыру-барша қауымның ортақ ісі. Оқушы жан-жақты болып өсу тек қана оның мектепте өткізген уақытымен шектелмейді. Бүгінгі таңда жаңа білімді адамды қалыптастыру барысында мектептің қызметі күннен-күнге ұлғая түсуде.

Сабақтан тыс жұмыстарда балалар жасампаздық немесе рөлдік ойындарға ерекше орын береді. Бұл жастағы балалардың ойын іс - әрекеті әрдайым жасампаз болады. Ойында балалар өздерін еліктіретін белгілі бір өнегеге ұқсап бағады. Сондықтан мұғалім балалар ойынына мұқият қарап, олардың орынды өнегеге еліктеуіне жәрдем етуі керек. Оқушылардың ойын іс - әрекетінің құндылығы оның барысында түрлі қиындықтарды жеңуінде, өз тәртібін басқаратынында, батыл, жігерлі және орнықты бола алатындай ойын ұйымдастырылса, ойын өмір мектебі, өз құрдастарының ұжымына еңбек және қарым-қатынас мектебі бола алады. Ойын ұйымшылдық сезімді бекітіп, баланың бастамасы мен өз бетіндігін бекітеді [3].

Сабақтан тыс жұмыстарды түрлі іс-әрекеттердің тәрбиелік мүмкіндіктерін пайдаланып, баланың қоғамдық мәнін мақсатты, жан-жақты және үйлесімді дамытады. Мектептегі сабақтан тыс тәрбие іс-әрекеттің мазмұнына, ұйымдастырылуына және әдістеріне қойылатын талаптарды бейнелейтін тәрбиенің жалпы принциптері негізінде құрылады. Дегенмен, сабақтан тыс тәрбие жұмысының өзіндік принциптері бар. Бастауыш мектепте сабақтан тыс жұмыстың бір принципі – оған оқушылардың өз ырқымен қатнасуы. Сабақтан тыс жұмыстардың түрлі бағыттары мен ұйымдастыру түрлері бар. Балалардың өз ынтасы мен қабілеттерімен сәйкес істерді таңдап алу мүмкіндіктері бар. Сабақтан тыс жұмыстарда тәрбие барысының ішкі қарам –қайшылықтарын айқын көруге болады. Мұғалімдер, оқушылар ұжымы жетекшілері, қоғамдық ұйымдар өкілдері, ата - аналар балаларға өзін көрсете алатын іс әрекет түрлерін таңдап алу қажет екендігіне кеңес бере алады. Сабақтан тыс жұмыс балалардың жас және жеке ерекшеліктерін ескере құрылса, олардың әлеуметтік ортадағы кез келген қарым – қатынасын реттеуге болады.

Сабақтан тыс оқушылардың бастамаларын және өзіндік іс - әрекеттері болу принципін есепке алу арқылы да жүргізіледі. осы принципті еске ала отырып, мұғалім, ата - аналар, жұртшылық өкілдері, қамқоршы оқушылар іс - әрекет түрлерін ұсынады. Ұсыну қызықты істерді оқушылар өз бастамасына сай таңдап алатындай болып шығуы керек. Сабақтан тыс жұмыстың өзі де ұдайы дамиды. Бұл оқушылар құрамын, олардың қызығуын есепке алып отыруға жағдай жасайды[5].

Педагогика ғылымында сабақтан тыс жұмыстардың түрлерін топқа бөлу айқын қалыптасқан жоқ. Дегенмен, мектеп тәжірибесінде Сабақтан тыс жұмыстарды ұйымдастыру түрлерінің жүйесі айқын көрінеді. Бастауыш мектеп жасындағы балалармен Сабақтан тыс жұмыстарды ұйымдастырып, өткізуге жетекшілік рөл – мұғалімдікі. Ол ата - аналардың, жұртшылықтың, еңбек ұжымдарының, қамқоршы оқушылардың күшін біріктіреді. Сабақтан тыс жұмыстар бұл кезде оқушылар ұйымдарының іс - әрекетімен тығыз бірлікте жүргізіледі. Оқушылардың қоғамдық мәнінің әлеуметтік белсенділігін қалыптастыруға, жасампаздық қабілеттері мен дарындарының дамуына мүмкіндік береді [6].

Қорытындылай келе, оқыту барысында оқушылардың сыныпта алған білімін дамытып, оны ары қарай жетілдіруде сабақтан тыс жұмыстардың маңызы зор. Сабақтан тыс жұмыстардың оқушылардың белсенділігін арттыруда, өзіндік көзқарасының қалыптасуында, білімін жетілдіруде бірден – бір маңызды тәрбие құралы екендігін көреміз. Сабақтан тыс жұмыстарды дұрыс ұйымдастырған жағдайда оқушылар бойында ұйымдастырушылық, белсенділік дамиды. Бағалы моральдық қасиеттер қалыптасады. Сабақтан тыс оқытуды жүйелі түрде ұйымдастыру, адам тәрбиесіне айтарлықтай үлес қоса алады.

Пайдаланған әдебиеттер:

- 1.Қалиұлы Серғазы. Қазақ этнопедагогикасының теориялық негіздермен тарихы. – Алматы, 2003.
2. Сабиров Т. С. Болашақ мұғалімдердің дидактикалық дайындығын жетілдіру. – Алматы, 1999.
3. Кәрімбаев Нұрсұлтан Жастарға жол нұсқайтын кітап // – Егеменді Қазақстан. 2007.26.01
4. Наурызбаев Ж. Ұлттық мектептің ұлы мұраты. – Алматы. 1996.
5. Қоқымбаева Т. Мектеп оқушыларына ұлттық тәрбие берудегі халық педагогикасының маңызы. – Мектептегі психология. 2007 №1.
6. Жарықбаев Қ. Б., Қазақтың тәлім – тәрбиелік ой – пікір антологиясы. – Алматы, 1998.

Бердыбекова Н.С.¹, Аубакирова Г.З.²

БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ СЫНЫПТАН ТЫС ЖҰМЫСТАРДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ БІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы

Педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

«Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі» білім бағдарламасының магистранты

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

Мектептегі оқу-тәрбие процесінің жақсы жолға қойылуы, жоспарлы жүргізілуі де балалардың мінез ерекшеліктеріне әсер етеді. Шәкіртке ғылымның негізін үйретумен бірге біз олардың дүние танымын, ақыл-ой әрекетін, шығармашылық ізденуін, қабілеті мен дарындылығын дамытамыз. Әрине, бұл жәйттерді оқушыларға толық жеткізу әрбір мұғалімнің сабақ беру шеберлігіне, материалды жан-жақты толық қамтуына, көрнекі және техникалық құралдарды дұрыс пайдалануы мен оқу-тәрбие процесін дұрыс ұйымдастыруына байланысты. Міне, сондықтан біз мұғалімнің педагогикалық процестің негізгі тұлғасы деп санаймыз. Мұғалім әрекеті мазмұны жағынан оқушылар әрекетімен органикалық байланысқанда ғана тәрбие тиімді де нәтижелі болады. Бір сыныптың өзінде мұғалімдердің

сабақ беру тәжірибесіне қарай сабақ үстіндегі шәкірттердің мінез ерекшеліктері кейде олай, кейде бұлай болып құбылып отыратыны педагогикалық тәжірибеден белгілі. Дегенмен сабақ қызықты, шеберлікпен өткен жағдайда оқушылардың зейіні басқа нәрсеге аууға мүмкіндік тумайды. Осындай кезеңде шыдамсыз, ұшқалақ оқушылардың қимыл-әрекетінде де байсалдылық байқалады. Егер сабақ тартымсыз, нәтижесіз болса, оқушылар қанша зейін қоюға әрекеттенгенімен шаршап, жалыға бастайды. Мұндай жағдайда жеңіл мінезді балалар өздері ғана тәртіп бұзбастан, басқаларға да теріс әсер етеді [1].

Оқу-тәрбие барысында ғылымның дидактикалық өңдеуден өткен зерттеу әдістерін пайдалану – оқыту мен білім берудің, тәрбиелеудің әдістерін ұштастыра түсуге, олардың тиімділігін арттыруға көмектеседі.

Инновация ғылыми ізденістердің, жекелеген мұғалімдер мен тұтас ұжымның озық педагогикалық тәжірибесі. Нәтижелік инновацияның критерий ретінде мұғалім қызметіндегі оң нәтижелелердің барынша тұрақтылығын білдіреді. Өлшемдегі технологиялық, нәтижені бақылау мен белгілеудегі, түсіну мен баяндаудағы тұтастық бұл критерийді, жаңа әдістің маңыздылығын, оқыту мен тәрбиелеудің тәсілдерін бағалаудың басты құралына айналады.

Инновациялық бұқаралық тәжірибеде шығармашылықпен қолдану мүмкіндігі педагогикалық инновацияны бағалаудың критерий ретінде қарастырылады. Инновацияның негізгі критерий ғылыми педагогикалық тәжірибеге де баға беруде басшылыққа алынатын жанашылдық деп білеміз.

Бастауыш сынып оқушыларының мінез-құлық мәдениетін тәрбиелеуде сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастырудың инновациялық технологиясы бұл оқушының ұжымдық іс-әрекетке қатысуы, ондағы оқушының санасының оянуы, мәдениеттілікті сақтау, өз бетінше дұрыс әрекет етуі, мінез-құлқындағы дөрекі мінезден арылуға әрекет жасап, қарым-қатынаста мәдениеттілік көрсету мен өзін-өзі тәрбиелеу болып табылады.

Өзін — өзі тәрбиелеу оқушыны жан-жақты тәрбиелеу мен дамытуға ықпал етеді. «Жеке адамның өзін-өзі тәрбиелеуі» тақырыбы бойынша өтетін тәрбие жұмыстарында бала өзін объекті ретінде ғана санамай, субъекті ретінде де даму жолдарын талпынады. Баланың ойын, пікірін терең ұғынып логикалық бірізділікпен дәлелдей білуге үйрету — әр ұстаздың төлісі. «Мен кімін?», «Менің кемшіліктерім неде?», «Мен неге әдепсізбін?» және т.б. сұрақтар арқылы өзін-өзі тәрбиелеудің басты құралдарымен таныстырған жөн.

Өзін-өзі тәрбиелеу қоғамға пайдалы болу ұжымның лайықты мүшесі болу тілегінен тууға тиіс. Өзін-өзі тәрбиелеу үшін өзіне сын көзбен қарап, өз қателерін мойындауға батылы жетуі қажет. Мінездегі кемшіліктерді жойып, жақсы сипаттарды жетілдірмейінше өзін-өзі тәрбиелеу мүмкін емес.

Оқушылар ұжымын тәрбиелеудің маңыздылығы мектеп қабырғасынан шыққаннан кейін олар әртүрлі ұжымға тап келеді. Сондықтанда олардың сынып және мектеп ұжымдарында жеке бастарының қаншалықты үйлесіп, қалыптасуына байланысты оның кейінгі уақыттағы психологиялық жағдайы сәйкестенеді, қайсібірі әрекет нәтижелі болады. Сыныптағы оқушылардың өзара дұрыс қарым-қатынасы тұрақты көңіл-күйді, бір-біріне сенім мен сыйласымдылықты қалыптастырады. Дұрыс қарым-қатынас — өмір құбылыстарын бағалау өлшемін және ақиқат, жақсылық әсемдік туралы көзқарасты тәрбиелейді [2].

Ұжымдық қатынас — тұлғалық ерекшеліктерді басады, оның пікірін көпшіліктің пікіріне бағындырады. Бұл баланың жаман іс-әрекеттері мен мінез-құлқындағы теріс қылықтарды болдырмауға ықпал етеді. Жақсы ұйымдасқан ұжымда өзара көмек және өзара жауапкершілік, бір-біріне тілектестік және адал ниеттілік, сын және өзара сын орнығады. Сонымен қатар, еңбекке, қоғамдық пайдалы жұмыстарға, жолдастарына тіпті өзінің міндетіне жауапкершілігі мұқият қалыптасады. Татулық пен достығы жарасқан ұжымдағы өзара қарым-қатынас жеке басының мүддесін қоғамдық мүддеге бағындырады. Балаларды ұжымдық қызмет тәсілдеріне үйрету — мұғалімнің ерекше және арнайы міндеті болып табылады. Оқушылар арасында ұжымдық жұмыс үстінде пайда болатын іскерлік қарым-қатынастарды үлкендер көбіне реттеп отыруға тиіс. Мұғалім жұмыс сапасына, ойын

процесіне, жиындар өткізуге ғана емес, сонымен бірге осы ұжымдық қызметке қатысушылар арасында туындайтын қарым-қатынастарға да айқын талаптар қойып отырады. Бұл талаптарды балалар жақсы білуге және жете түсінуге тиіс. Өйткені баланың мінез-құлқы көп жағдайда ұжымдағы атмосфераға байланысты өзгеріп мінезі қалыптасып отырады.

Мектеп оқушыларының қоғамдық белсенділігін ұйымдастырушылық қабілеттері мен құралдар мен әдістерінің бірі оқушылардың өзін-өзі басқару болып табылады. Ол барлық оқушының өз сыныбының және мектеп ұжымының іс-әрекеттерін басқаруға қатысуын қамтамасыз етеді. Оқушылардың бойына саналы тәртіп пен мінез-құлық мәдениетін қалыптастыруда оқушылар ұжымы мен педагогикалық ұжым, ата-аналар ұжымы көмектеседі. Сондай-ақ олар оқу сабақтарына қатысуды есепке алуды ұйымдастырады, сабақтарға келмеушілікке және кешігушілікке қарсы күреседі, оқушылардың күн тәртібін қадағалайды.

Бастауыш мектеп оқушысының бейнесін қалыптастырып, эмоционалдық – еріктік, танымдық, мәдени адамгершілік мүмкіндіктерін жетілдіруде олардың құрылымы көп қырлы психологиясын танудың маңызы зор. Баланың мектепке келген күнінен бастап өздері іс-әрекет ететін, қарым-қатынасы, киім тазылығы, жүріс-тұрысы, сөйлеген сөздеріне назар аударып, қызығады. Дегенмен кейбір дөрекі мінездердің дұрыстығына қарамастан, іс-әрекеттермен сөздерге мән бермейді.

Сыныптан тыс ұйымдастыратын пән үйірмелерінде жаңа технологияларды пайдалана отырып, әсіресе техникалық құралдарды пайдалана отырып, оқушылардың пәнге деген қызығушылығы дамытып, өзінің мәдени мінез-құлық нормалары игеруге белсенді ұмтылыстарын ынталандыру, олардың моралдық-адамгершілік қатынастарын бағыттап, олардың қоршаған ортада қалай ұстау керектігін түсіндіріп отыру қажет.

Бастауыш сынып оқушыларының сыныптан тыс ұйымдастырылған жұмысы оқушылардың өзін-өзі тәрбиелеуге, шығармашылық, зерттеушілік, танымдық қабілеттерін дамытуға, ықпал етуге, адамның жаңаша қалыптасуына көмектесуге негізделген. Сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыруда пән үйірмелерінің маңызды принципі – танымдық қызметті белсендіру, мүмкіндігі, адамгершілік қасиеттерді қалыптастыру, қиыншылықтарды жеңу және материалды сапалы қабылдауды үйретудің болуы [3].

Ұжымдық істерді ұйымдастырудың нәтижелі формасы – жеке тұлғаның әрекет етуін жатқызамыз. Ол барлық балаларды ұжымдық істерге қатысуға, олардың жеке мүмкіншілігін қажеттілігін ескеруге жағдай тудырады.

Жұмыс тұлғаның қажеттілігін және қызығушылығын жүзеге асыру барысында оның дамуына мүмкіншілік тудырып қана қоймайды, сонымен бірге қабілетінде шыңдап, мінез-құлықтағы кемшіліктерін, басқа да қарым-қатынастарда өзара әрекеттесуі барысында жалпы сынып ұжымынан әсер алып оның дамуына ықпал етеді. Қалыптасып келе жатқан оқушы педагогикалық талаптарды орынды қабылдайды және өзінің сапалық қасиеттерін өзі жетілдіруге тырысады.

Пайдаланылған Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Рувинский Л.И., Хохлов С.И. Ерік пен мінезді қалай тәрбиелеу керек. Алматы, 2019.
2. Сабиров Г. Балаларға ақыл ой тәрбиесін берудің кейбір мәселелері. Алматы. 2017.
3. Богданова О.С. Воспитание культуры поведения учащихся 1-3 классов. М,2018.

Адилова А.К.¹, Ауталив Д.²

ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕ ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫ

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
ka_kairatovna@mail.ru

Тәуелсіз ел тірегі – білімді ұрпақ десек, жаңа дәуірдің күн тәртібінде тұрған мәселе – білім беру, ғылымды дамыту. Өркениет біткеннің өзегі, ғылым, тәрбие екендігіне ешкімнің таласы жоқ. Осы орайда білім ордасы – мектеп, ал мектептің жаны – мұғалімдердің басты міндеті – өз ұлтының тарихын, мәдениетін, тілін қастерлей және оны жалпы азаматтық деңгейдегі рухани құндылықтарға ұштастыра білетін тұлға тәрбиелеу.

Мұғалімдердің алдына қойылып отырған басты міндеттердің бірі – оқытудың әдіс – тәсілдерін үнемі жетілдіріп отыру және заманауи педагогикалық технологияны меңгеру. Осыған орай, Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында «Білім беру жүйесінің басым міндеттерінің бірі – оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» деп атап көрсетілген.

Жаңа педагогикалық технология – мұғалімнің кәсіби қызметін жаңартушы және сатыланып жоспарланған нәтижеге жетуге мүмкіндік беретін іс – әрекеттер жиынтығы. Заманауи технологияларда басты міндет – оқушының оқу – танымдық әрекетін жандандыра отырып, алға қойған мақсатқа толықтай жету [1].

Оқыту технологиясы — бұл оқытудың тиімділігін арттыру мақсаты мен білім беру үрдісін зерттеу негізінен оқу үрдісін жүзеге асыру және бағалау, бағдарламалаудың жүйелі тәсілі.

Инновациялық технология — әрбір білім алушының жеке және дара ерекшеліктерін ескере отырып, олардың өз бетінше жұмыс істеуін арттырып, шығармашылықтарын қалыптастыру.

Инновациялық қызмет — оқу ісін дамытуға, пәндердің мәнін тереңдетуге, мұғалімнің кәсіптік шеберлігін арттырады және басқа жаңа технологияларды енгізуге және шығармашылық жұмыстар жүргізуге бағытталған.

Оқыту үрдісін жандандыру оқушылардың оқу материалының теориялық мазмұнын игеру жөніндегі еңбекті тиімді ұйымдастыру және олардың тәжірибелік іскерлігі мен дағдыларын қалыптастыру болып табылады. Оқу үрдісінің тиімділігі мен сапасы мұғалімнің әдістемелік дайындығы және сабақ жүргізу тәсілдері мен әдістеріне, жаңа педагогикалық технологиялық технологияларды игерулеріне тікелей байланысты болады [2].

Заманауи технологиялардың басты міндеті – оқушының оқу – танымдық әрекетін жандандыра отырып, алға қойған мақсатқа толықтай жету болып табылса, педагогикалық технология кәсіптік қызметтің ерекше түрі болып есептеледі. Оқытудың жаңа технологияларын меңгеру мұғалімнен орасан зор іскерлік пен шығармашылыққа негізделген ізденістерді қажет етеді. Осындай мақсат көздеген жүйелі ізденістер мұғалімнің жаңа технологияны меңгеріп, инновациялық жетілуіне әкеледі.

Заманауи педагогикалық технологиямен жұмыс істеу үшін төмендегідей алғышарттар керек: оқу үрдісін интенсификациялауды жаппай қолға алу, оқушылардың сабақтастығын болдырмау шараларын кешенді түрде қарастыру, оның ғылыми – әдістемелік, оқыту – әдістемелік, ұйымдастырушылық себептеріне үнемі талдау жасап, назарда ұстау, жаңа буын оқулықтарының мазмұнын зерттеп білу, пәндік білім стандартымен жете танысу, білімді деңгейлеп беру технологиясын игеру арқылы оқушыларға білімді мемлекеттік стандарт

деңгейінде игертуге қол жеткізу, оқу үрдісін ізгілендіру мен демократияландыруды үнемі басшылыққа алу.

Заманауи технологиялардың педагогикалық негізгі қағидалары:

- Балаға ізгілік тұрғысынан қарау
- Оқыту мен тәрбиенің бірлігі
- Баланың танымдық күшін қалыптастыру және дамыту
- Баланың өз бетімен әрекеттену әдістерін меңгерту
- Баланың танымдық және шығармашылық икемділігін дамыту
- Әр оқушыны оның қабілеті мен мүмкіндігіне орай оқыту
- Барлық оқушылардың дамуы үшін жүйелі жұмыс істеу
- Оқу үрдісін оқушының сезінуі [3].

Заманауи педагогикалық технологияны меңгеру барысында оқыту міндеттері жаңаша сипат алады. Олар: педагогикалық қызметтің өзекті мәселелерін білу, оқу бағдарламасының түрлендірілген нұсқауларын қарастыру, оқу модулін құрастыру, оқу жобаларының мазмұнын анықтау, әр оқушыға арналған тапсырмалар құрастыру, оқушылардың жаңа материалдарды меңгеруі бойынша деңгейленген жаттығулар жүйесін жасау, оқу әрекетінің бағалау көрсеткіштерін анықтау.

Педагогикалық технологияны игеруге қойылатын жаңа міндеттерді меңгеру оқытудың ең жоғары нәтижесіне жетуге мүмкіндік беретін оқу – тәрбие үрдісін ұтымды әрі үйлесімді жобалап, ұйымдастырып басқаруды жүзеге асыруға тікелей байланысты.

Заманауи технология үрдістерінің талабы – оқушыларға білім беруде белгіленген мақсатқа жету, оқушылардың іс – әрекеті арқылы ойлау дағдыларын, оқу – танымдық іс – әрекетін белсендіре отырып, сабақтағы үш біріккен мақсатты жүзеге асыруға қол жеткізу [4].

Белгілі бір дәрежеде оқу – танымдық іс – әрекетті белсендірудің қажеттігі туындайды. Мұнда оқыту үрдісіндегі әдістемелік жүйенің өзара байланысы негізінде оқу – танымдық іс – әрекет міндеттерін жүзеге асырылуын талап етіледі.

Қазіргі кезеңгі қоғам талабына сай оқытуда заманауи технологияны пайдалана отырып, оқушылардың оқу – танымдық іс – әрекетін белсендірудің шығармашыл әлеуетін көтерудің маңызы зор [5].

Жаңа педагогикалық технология арқылы оқыту барысында оқушыларды тұлға ретінде қалыптастыруға бірден – бір әсер етеді. Мұғалім мен оқушылар бірлесіп оқи отырып, субъект – субъект ретінде болады. Мұғалімнің рөлі көбінесе оқу үрдісін ұйымдастырушы топ басшысы, оқушылардың ынта – ықыласын белсенді етуші қалпында көрінеді. Жаңа технология оқушылардың өз өмір тәжірибесіне, біліміне сүйенулеріне негізделген. Сондықтанда олар ынтымақтастық педагогикасының жүзеге асуына, бірлесіп «әрекет етуге», сабақта жайлы да жағымды психологиялық жағдай орнауына мүмкіндік жасайды. Оқыту нәтижесі оқушылардың бір – бірімен байланыс бірлігінен көрініп, оқушылар оқу нәтижесінде бір – бірінің жауаптылығын сезінеді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

- 1 Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. – М.: Педагогика, 2023. – 9 б.
- 2 Қараев Ж. Инновациялық технологиялар және оларды білім жүйесінде қолдану. – Алматы: Ғылым, 2021. – 144 б.
- 3 Смайылова М.Қ. Оқыту технологиялары және олардың тиімділігі. – Астана: Фолиант, 2020. – 200 б.
- 4 Жүсіпова А. Білім берудегі жаңа педагогикалық технологиялар. – Алматы: Рауан, 2019. – 176 б.
- 5 Құрманбаева Л. Білім беру жүйесінде инновациялық технологияларды енгізу. – Қарағанды: Болашақ, 2023. – 180 б.

Адилова А.К.¹, Ауталив Д.²

ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕ ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫ

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
ka_kairatovna@mail.ru

XXI ғасырды қоғамдық ақпараттандыру ғасыры деп жай атамаған. Компьютер - адам іс-әрекетінің барлық салаларында қолданылады. Дүниежүзілік қоғамдастықта қоғамдық өмірдің барлық саласын глобалды ақпараттандыру процесі дамытылуда. Экономикалық жағдай, адам өмірінің сапасы, ұлттық қауіпсіздік және мемлекеттің дүниежүзілік қоғамдастықтағы рөлі ақпараттық-технологиялық дамудың және оның даму қарқынының даму дәрежесіне байланысты. Барлық экономикалық дамыған елдерде және көптеген дамушы елдерде білім беру жүйесін ақпараттандырудың қарқынды процесі жүріп жатыр. Жалпы білімді жоғарылату жолдары жасалып жатыр және оқыту процесіне жаңа ақпараттық технологияларды енгізуге көп қаражат бөлінуде. Оқытудағы аса жаңа ақпараттық технологиялар алдыңғы қатарлы университеттер мен институттардың ғылыми және білім беру потенциалын белсендірек пайдалануға қашықтан оқыту курстарын құруға ең үздік оқытушыларды тартуға, үйренушілер аудиториясын кеңейтуге мүмкіндік береді. Компьютерлік оқыту саласындағы жинақталған бай тәжірибеге қарамастан, көптеген шет тіл оқытушылары компьютерлік оқыту құралдарын пайдалану мүмкіндігіне сақтықпен қарайды [1]. Оқытудың басқа құралдарымен салыстырғанда дидактикалық артықшылықтары болып табылады: полифункционалдылық, интерактивтілік, диалогтық өзара әрекеттестік, жұмыстың ұйымдастырушылық нысандарының мүмкін режимдерінің алуандығы. Оқыту құралы ретінде компьютер барлық артықшылықтарлы іске асыруға қабілетті. Сонымен бірге оқыту процесінде компьютерді пайдалану техникалық құрылғыларға қойылатын талаптармен реттелген, және белгілі бір қағидаларға сәйкес келуге тиіс.

Компьютер шет тілдері оқытушыларына бірнеше көмек көрсете алады. Жаңа жағдайларда оқытушы дәстүрлі оқу құралдарын ғана емес, сонымен қатар ақпараттық – коммуникациялық технологияларды пайдалануға тиіс. Бүкіләлемдік желі, электрондық білім беру ресурстары өз оқушыларының, сондай-ақ өзінің білімін кеңейткісі келетін оқытушы-пән мұғалімі үшін жақсы көмекші бола алады. Оқытушы компьютер үйренушілердің өз бетімен жұмысын ұйымдастыратын және әсіресе тілдік және сөйлеу материалымен жаттықтыру жұмысы процесінде оны басқаратын құрал болып табылады. Бұл қолданылатын жаттығулар мен әдістемелік тәсілдер сипатын анықтайды [2].

Компьютерге сондай-ақ оқушылардың әр түрлі контингенті үшін грамматика (ереже, қандай да бір өзге грамматикалық түрлердің қолданылу кестесі, етістіктердің жіктелуі және басқаруылуы және т.б.) және лексика (берілген сөздің негізгі сөз тіркестерін, оның синонимдері мен антонимдерін көрсетумен) бойынша анықтамалық материалды, оқу және айту ережесін, лигвоелтану және тарихи ақпаратты және т.б. енгізуге болады. Қажетті анықтамалық материалды іздеу үшін компьютерді пайдалану оқушыларды сәйкес сөздікті немесе анықтамалықты іздеуден құтқарады, бұл уақытты көп ұтуға мүмкіндік береді. Қазақстан Республикасының мемлекетаралық тілі – ағылшын тілін жаңа технологиялар арқылы оқыту ісі күннен - күнге өзекті болып келеді. Тілді ақпараттық – коммуникативтік, компьютерлік технология арқылы оқыту – тіл үйренушінің өз бетімен тіл үйрену қабілеттерін жетілдіруіне игі ықпал ететін тиімді жүйе болып табылады.

Ақпараттық технология – қазіргі компьютерлік техника негізінде ақпаратты жинау, сақтау, өңдеу және тасымалдау істерін қамтамасыз ететін математикалық және кибернетикалық тәсілдер мен қазіргі техникалық құралдар жиыны.

Коммуникация – ақпаратты тасымалдап жеткізу әдістері мен механизмдерін және оларды жазып жинақтап жеткізу құрылғыларын қамтитын жалпы ұғым.

Ақпараттық-коммуникативтік технология жағдайындағы жалпы оқыту үрдісінің функциялары: оқыту, тәрбиелеу, дамыту, ақпараттық болжамдау және шығармашылық қабілеттерін дамытумен анықталады [3].

Интерактивтік оқыту технологиясы – бұл коллективтік, өзін-өзі толықтыратын, барлық қатысушылардың өзара әрекетіне негізделген, оқу процесіне оқушының қатыспай қалуы мүмкін болмайтын оқыту процесін ұйымдастыру.

Интерактивтік оқыту – бұл, ең алдымен оқушы мен мұғалімнің қарым-қатынасы тікелей жүзеге асатын сұхбаттасып оқыту болып табылады. Сабақтағы интерактивтік әрекет өзара түсіністікке, өзара әрекетке, қатысушының әрқайсысына қажет есепті бірлесіп шешуге алып келетін - ұйымдастыру және сұхбаттасып қарым-қатынас жасауды дамытуды ұсынады [4].

Оқытудың ақпараттық-коммуникациялық және интерактивтік технологияларын пайдалану – педагогикалық іс-әрекеттердің мазмұны мен формасын толықтыру негізінде оқыту үрдісін жетілдірудің бірден бір жолы. Компьютерлік желілерді, интернет жүйесін, электрондық оқулықтарды, мультимедиялық технологияларды, қашықтан оқыту технологиясын пайдалану оқу орындарында ақпаратты-коммуникациялық технологиялар кеңістігін құруға жағдай жасайды.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияны дамыту білім берудің бір бөлігі. Соңғы жылдары заман ағымына сай күнделікті сабаққа компьютер, электрондық оқулық, интерактивті тақта қолдану жақсы нәтиже беруде. Білім беру жүйесі электрондық байланыс, ақпарат алмасу, интернет, электрондық пошта, телеконференция, On-line сабақтар арқылы іске асырылуда.

Бүгінгі күні инновациялық әдістер мен ақпараттық технологиялар қолдану арқылы оқушының ойлау қабілетін арттырып, ізденушілігін дамытып, қызығушылығын тудыру, белсенділігін арттыру ең негізгі мақсат болып айқындалады [5].

Әсіресе қашықтан оқыту жүйесі жедел қарқынмен дамуда, бұған бірнеше факторлар, ең бастысы – білім беру мекемелерінің қуатты компьютер техникасымен қамтылуы, оқу пәндерінің барлық бағыттары бойынша электрондық оқулықтар құрылуы және Интернеттің дамуы мысал бола алады. Бүгінгі таңда білім беруді ақпараттандыру формалары мен құралдары өте көп. Оқу процесінде ақпараттық және телекоммуникациялық құралдар мүмкіндігін комплексті түрде қолдануды жүзеге асыру көп функционалды электрондық оқу құралдарын құру және қолдану кезінде ғана мүмкін болады.

Білім беруді ақпараттандыру жағдайында оқушылардың ақпараттық сауаттылығын, ақпараттық мәдениетін және ақпараттық құзырлығы сияқты қабілеттіліктерді қалыптастыру мәселесі бүгінгі күннің өзекті мәселесіне айналып отыр [6].

Информатика сабағында ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы оқушылардың ақпараттық құзіреттілігін қалыптастыру, қазіргі заман талабына сай ақпараттық технологияларды, электрондық оқулықтарды және Интернет ресурстарды пайдалану оқушының білім беру үрдісінде шығармашылық қабілетін дамытуға мүмкіндік береді. Оқушылардың ақпараттық құзырлығы мен ақпараттық мәдениетін қалыптастыру қазіргі таңда үздіксіз педагогикалық білім беру жүйесіндегі ең көкейтесті мәселелердің біріне айналып отыр.

Қазіргі білім беру ісінің басты шарттарының бірі болып оқушының өзіне керекті мәліметті өзі іздеп табуына үйретіп, олардың өз оқу траекторияларын өзінің тандай білуі есептеледі. Біздің ойымызша, ақпараттық-білім беру ортасын жобалаудағы басты мақсат оқушының өздігінен оқуға талаптандыру, яғни ізденімпаздыққа үйрету болып саналады.

Осылайша оқыту құралдарының бірі – электрондық оқулық. Ол оқушыларды даралай оқытуда жаңа информацияларды жеткізуге, сондай-ақ игерілген білім мен біліктерді тесттік бақылауға арналған программалық құрал [7].

Білім беру жүйесінде электронды оқулықтарды пайдаланып, үлкен табыстарға жетуге болады. Электронды оқулықтарды пайдалану барысында оқушы екі жақты білім алады: біріншісі - пәндік білім, екіншісі - компьютерлік білім. Электронды оқулықтарды пайдалану оқушының өз бетінше шығармашылық жұмыс жасауына, теориялық білімін практикамен ұштастыруына мүмкіндік береді. Электронды оқулық арқылы оқушы көптеген қосымша материал ала алады, осы алған мәліметтерін компьютерден көргендіктен есінде жақсы сақтайды, өз бетінше жұмыс жасау қабілеті қалыптасады [8].

Қорытындылай келе төмендегідей ұсыныстарға тоқталамын:

- білім беретін оқу орындарын қазіргі заманға сай жаңа ақпараттық құрал-жабдықтармен жабдықтау, интерактивті тақталар мен мультимедиялық кабинеттермен және арнаулы пәндер бойынша электрондық оқулықтармен қамтамасыз ету;
- кәсіптік білім саласында оқытудың жаңа ақпараттық-технологияларын пайдалану бойынша білім жетілдіру курстарын жиі ұйымдастыру;

Ақпараттық құзіреттілікті қалыптастырудан күтілетін нәтиже жаңа заманға сай ақпараттық мәдениеті мен құзіреттілігі қалыптасқан, теориялық білімдерін іс жүзінде қолдана алатын, информатика пәнін басқа пәндермен байланыстыра алатын жеке тұлға қалыптастыру. Олай болса, қоғамның әрбір мүшесі ақпаратты сауатты, ақпараттық мәдениеті мен ақпараттық құзыреттілігі дамыған тұлға болуы қажет.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

- 1 Әбдіманапов, С. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар және білім беру жүйесі. – Алматы: Ғылым баспасы, 2019.
- 2 Бектаева, Г. Инновациялық оқыту әдістері және интерактивті технологиялар. – Астана: Фолиант, 2020.
- 3 Жантөреев, Қ. Қашықтықтан оқытудың әдістемелік негіздері. – Алматы: Қазақ университеті, 2021.
- 4 Құдайбергенова, Д. Білім беру жүйесіндегі цифрлық технологиялар. – Нұр-Сұлтан: Экономика, 2022.
- 5 Мұхамбетжанова, Ә. Информатиканы оқытудағы ақпараттық технологиялар. – Шымкент: Айқап, 2018.
- 6 Назарбаев, Н.Ә. Қазақстан-2050: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. – Астана: Елбасытану орталығы, 2012.
- 7 Оспанова, Л. Электрондық оқулықтар және олардың дидактикалық мүмкіндіктері. – Қарағанды: Болашақ, 2017.
- 8 Сейітбеков, М. Ақпараттық технологиялар: теория және практика. – Алматы: Жазушы, 2019.

Сенкубаев С.Т.¹, Ахметов М.Е.²

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан
Muratakhmetov34@mail.ru

Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласында: «Болашақта ұлттың табысты болуы оның табиғи байлығы емес, оның бәсекелік қабілетімен айқындалады. Сондықтан, әрбір қазақстандық, сол арқылы тұтас ұлт ХХІ ғасырға лайықты қасиеттерге ие болуы керек. Қазіргі заманғы Қазақстандағы демократиялық өзгерістер жас ұрпақты патриоттық тұрғыда тәрбиелеудің тиімділігін талап ететіндігімен байланысты. Жас ұрпаққа патриоттық тәрбие беру қай кезде болмасын өзекті, өйткені патриотизм идеясын қазақстандық қоғамды біріктіруге, Қазақстанның бірлігі мен тұтастығын нығайтуға қабілетті бастау деп танымыз.

Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың кезекті халыққа жолдауы «Қазақстан – 2050» Стратегиясының басты мақсаты – мықты мемлекеттің, дамыған экономиканың және жалпыға ортақ еңбектің негізінде берекелі қоғам құру, Қазақстанның әлемнің ең дамыған 30 елінің қатарында болуы және оның жетінші бағыты, жаңа жалпы қазақстандық патриотизмнің іргетасын қалап, біздің Отанымыздың - көпұлтты және көпконфессиялы қоғамымыздың, біздің балаларымыздың тамаша келешегі бар екеніне негізді мақтаныш пен сенімдікті туындатады».

Заманауи жаһандану және қазақ халқының рухани қайта өркендеуі жағдайында болашақ ұрпақты өз халқының рухани қазынасымен, оның адамгершілік құндылықтары арқылы тәрбиелейтін ғылыми теориялық негіздерді жетік меңгеру, практикалық жағынан жетілдіре түсу, өз Отанының патриоты ретінде тәрбиелеу қажеттілігі бар. Егемен еліміздің болашақ ұрпағы – бастауыш сынып оқушыларының бойында қандай құндылықтарға бағытталғандығы, нені қадірлеп, қастерлейтіні, қоғамда қандай әлеуметтік қызметті атқаруға даяр екендігі мемлекеттің өсіп- өркендеуіне әсер етуші факторлардың бірі ретінде маңызды орын алмақ.

«Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңында (11-бап, 3- тармақ) білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың маңызды қағидаттарының бірі ретінде былай делінген: «..азаматтыққа және патриотизмге, өз Отанына деген сүйіспеншілікке тәрбиелеу, мемлекеттік рәміздерді құрметтеу, халық дәстүрлерін құрметтеу, адамның еркін тұлға ретінде дамуы үшін өскелең ұрпақтың санасында құндылық бағдарын қалыптастыруды басымдықтар ретінде қамтитыны, жастардың жаһанданған әлемге, ашық ақпараттық қоғамдастыққа кіруін жан-жақты қолдауды талап ететіні кездейсоқ емес. Бастауыш сынып оқушыларында өз Отанына, өз халқына, ана тіліне, ұлттық мәдениетке, ұлттық салт-дәстүрлер мен әдет- ғұрыптарға сүйіспеншілікпен және құрметпен қарауды тәрбиелеу маңызды. Бұл өте өзекті мәселе болып табылады, оны соңғы жылдардағы ғылыми жұмыстар дәлелдеп отыр [1].

Бірыңғай бағыт шеңберінде «Қазақстан Республикасының азаматтарын патриоттық тәрбиелеудің 2006-2008 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы» азаматтардың бойында жоғары патриоттық сана-сезімді, өз елі үшін мақтаныш сезімін қалыптастыру, патриоттық тәрбиелеу жүйесін мақсатты дамыту арқылы Отан мүдделерін қорғау жөніндегі азаматтық борыш пен конституциялық міндеттерді орындауға әзірлікке тәрбиелеу қажеттігі атап көрсетіледі. Балаларды, жастарды, халықты патриотизм, халықтар достығы, діни төзімділік рухында тәрбиелеу бойынша мемлекеттің әлеуметтік тапсырысын орындауға

негізгі кедергі соңғы жылдары болған өзгерістерді ескере отырып әзірленген ғылыми теорияның болмауы болып табылады, «Мемлекеттік жастар саясаты туралы» Қазақстан Республикасының Заңы және басқалары қабылданды, өйткені қазіргі жағдайда «Қазақстандық патриотизмді» қалыптастыру мәселесі Қазақстанның егемен мемлекет ретінде дамудың үш он жылдығын артқа тастаса да, бұрынғысынша барынша өзекті мәселе болып қала береді.

Қазақстан Республикасында Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының міндеттерінің бірі өкілдері бәсекеге қабілетті білімі, креативті ойлау қабілеті ғана емес, сондай-ақ жоғары азаматтық және адамгершілік қағидаттары, патриоттық сезімі мен әлеуметтік жауапкершілігі бар зияткерлік ұлтты қалыптастыру болып табылады.

Осыған байланысты, Қазақстанда бүгінде еліміздегі қоғамдық келісімді сақтау және нығайту мақсатында біздің көпұлтты және көпконфессиялы қоғамымыз табысының негізі болып табылатын жаңа қазақстандық патриотизмге бағытталатын патриоттық тәрбие жүйесін құру туралы мәселе тұр.

Зерттеу барысында біз философиялық сөздікте берілген «патриотизм» ұғымының анықтамасын негізге алдық: «Патриотизм (грек. patris-отан, атамекен) - бұл адамгершілік пен саяси принцип және Отанға деген сүйіспеншілікті, оған деген адалдықты, өткені мен бүгінгі үшін мақтанышты, Отан мүдделерін қорғауға деген ұмтылысты білдіретін әлеуметтік сезім».

Осы мәселе бойынша философиялық еңбектерді талдау патриотизмді моральдық принцип ретінде қарастыруға мүмкіндік береді, оның мазмұны Отанға деген сүйіспеншілік пен адалдықты, оның өткені мен бүгінгі үшін мақтанышты, өз Отанының мүдделері үшін қызмет етуге дайын болуды білдіреді.

Жас ұрпақ бойында өз еліне, жеріне, туған ортасына деген сүйіспеншілік, ұлттық мәдениеттің тұлға бойында қалыптасу барысы ғұлама ағартушылар

«Патриотизм» - жеке тұлғаның «табиғат-адам-қоғам» жүйесінде әлеуметтену үрдісін қамтамасыз ететін тұлғаның құнды сапалық қасиеті, сондықтан да патриотизмді философиялық категориялар тұрғысынан қарастыратын болсақ, онда патриотизм адамның табиғатпен үйлесе дамуының басты факторы, адамдармен қарым-қатынасының құралы, қоғам дамуының дәйекті әсер ететін детерминант болып табылады. Осыған орай патриотизмнің мәні мен патриоттық тәрбиенің мазмұны «мәдениет - тарих - білім» деп аталатын қоғам дамуының макропарадигмалы логикасы арқылы дамиды деп, елдің мемлекеттік идеологиясына негізделген қазақстандық патриотизмді қалыптастыруға ерекше көңіл бөлді [2].

Қазақстанда патриотизмнің өз ерекшеліктері бар, бұл туралы зерттеуінде атап өтеді және оның ең негізгілерін былай деп көрсетеді: ұлттық дәстүрлер мен әдет-ғұрыптарды сақтау халықтардың ғасырлар бойғы тәрбие қызметінің нәтижесі болып табылады, ол арқылы әр халық өзінің рухани мәдениетін, ұлттық психологияның ерекшеліктерін жаңғыртып отырады [3].

Бала тәрбиесіне, жалпы адам тәрбиесіне терең мән беріп, оның сәтті қағидалары мен ережелерін жасағандардың бірі – қазақ халқы. Қазақ халқы рухани зор байлықтың мұрагері. Оның тәрбие тәсілдері мен тәжірибелері өте көп. Халықтың ғасырлар бойы жасаған зор еңбектерінің тәлімдік- тәрбиелік маңызын ұрпағымыздың санасына сіңіру – қазіргі қоғам міндеттерінің бірі болып саналады. Этнопедагогиканы зерттемей және пайдаланбай жеке адамды толыққанды тәрбиелеу мүмкін емес. Қазіргі кезде қоғам алға қойып отырған тәрбие міндеттерін шешуде этнопедагогика дәстүрлері мен тәжірибесін педагогика ғылымының әдістемелік-теориялық қағидаларымен біріктіру көкейкесті мәселеге айналып отыр. Сол себепті зерттеу тақырыбымыздың тақырыбын «Халық педагогикасының бала тәрбиесіндегі рөлі, маңызы мен теориялық негіздері» - деп таңдауымызға негіз болды.

Жоғарыда аталған еңбектер оқушыларды патриоттық тәрбие беру мәселесінің біркелкі зерттелгенін айқындайды. Дей тұрғанмен, бастауыш сыныпта гуманитарлық пәндер арқылы

патриоттық тәрбие беру мәселесі арнайы қарастырылмаған. Бастауыш мектеп деңгейінде де ол егжей-тегжейлі талданбады.

Бастауыш сыныпта гуманитарлық пәндер негізінде оқушыларға патриоттық тәрбие беруге негіз болатын оқу материалдарын жүйелеу мен оқу- тәрбие үдерісін осы бағытта тиімді ұйымдастыру негізгі міндет болып

табылады. Бұл міндетті жүзеге асырудың ғылыми-теориялық, әдістемелік негіздерін қарастыру қазіргі педагогиканың өзекті мәселелерінің біріне айналып, бастауыш сынып оқушыларының патриоттық тәрбиесін қалыптастырудың тиімді жолдарын зерттеу қажеттігі анықталды.

Пайдаланылған Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Калиев С. Қазақ халқының салт-дәстүрлері. – Алматы: Рауан, 2014. – 215 б.
2. Қазақстан Республикасының Президенті – Ұлт Көшбасшысы Назарбаев Н.Ә. «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы. // Егемен Қазақстан. - 28 қаңтар, 2012.- 47 б.
3. Құдайбердиев Ш. Шығармалары. Құраст. М.Жармұхамедов; С.Дәуітов. – Алматы; Жазушы, 2018. -352.

Сенкубаев С.Т.¹, Ахметов М.Е.²

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ОТАНДЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

**Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
muratakhmetov34@mail.ru**

Отандық тәрбие – халықтың ғасырлар бойы тәрбиелеу тәсілдеріне негізделген бай тәрбиесінің жиынтығы. Этнопедагогика – халық педагогикасының ұрпақ тәрбиелеудегі тағылымдарын ғылыми жүйеге келтіріп зерттейтін ғылыми педагогиканың бір саласы. Этнопедагогиканың мақсаты – халықтық салт-дәстүрді, өнерді дәріптейтін, ана тілі мен дінін қадірлейтін, отанын, елін, жерін сүйетін, жан-жақты жетілген, саналы жасты тәрбиелеу. Сондай-ақ, халықтық тәрбие түрлерін жас бүлдіршіндердің бойына сіңіртіп ілім, білік дағдыларын дамыту, сөйтіп дене еңбегіне де, ой еңбегіне де қабілетті, жан-жақты жетілген азамат етіп шығару. Ол басқа тәрбиелермен қатар жүргізіліп, балалардың қайрат- жігерін, ақыл-ойын халықтың өнер туындылары негізінде оқытып, тәрбиелеу арқылы іске асырылады [1].

Этнопедагогика бала денсаулығы мен денесінің жетілуі жөніндегі қамқорлық ақыл-ой мен еңбекке дайындық, саналы адамгершілік-эстетикалық тұрғыда бағыттау, мінез-құлықты реттеу, өзін-өзі тәрбиелеу мен қайта тәрбиелеу, яғни тұлға қалыптастырудың бүкіл жетекші бағыттарын қамтиды. Халықтық педагогикада бала дүниетанымын қалыптастырудың және оның ақыл-ойын дамытудың бастау кезі ретінде ең алдымен оның қоғамға, қоршаған дүниеге «Арманы жоқ жас- қанатсыз қарлығаш» - дейді халық. Халық ұрпақты ақыл-ойды өздігінен жетілдіруге үндейтін терең және танымдық процестер жиынтығы екендігін дұрыс болжайды [2].

Халық тәрбиешілері үйрену, оқуды адам бүкіл жаңаны ерекше қабылдағыш балалық шақтан бастаса, мақсатқа лайықты болатындығына, алынған білімі өмір бойына игілікті қызмет ететіндігіне тәжірибеде көз жеткізді. Баланың ақылын тәрбиелеу оның танымдық қабілеттерін жан-жақты дамыту, әртүрлі түсінулердің кеңдігі мен сезімталдығын, байқағыштықты, естің түрлерін жаттықтыруды, ойдың елестетуін ынталандыруды талап етеді. Мысалы: жұмбақтар

халық педагогикасында осы талапты жүзеге асырудың аса құнды дидактикалық материалы болып табылады. Олар баланың ойлауын дамытуға ықпал жасайды [3].

Қазақ халқының өте әрідегі ата-бабаларының өмір сүрген кезінен (ҮІғ. Түрік қағанаты) бастау алып, күні бүгінге дейін кәдесіне жарап келе жатқан рухани мұраның бірі – халықтық педагогика. Халықтық педагогика тәрбие жөніндегі халықтың педагогикалық білім тәжірибесі. Халық педагогикасының зерттеу негізіне педагогикалық мазмұнмен бағыттағы халық ауыз әдебиетінің шығармалары, этнографиялық материалдар, халықтық тәрбие дәстүрлері, халықтық ойындар, жанұя тәрбиесінің тәжірибелері т.б. жатады. Халық педагогикасының негізгі түйіні еңбек тәрбиесі және өндірістік білім, дағды, шеберліктерді ұрпақтан ұрпаққа қалдыру [4].

Халық педагогикасын зерттеуге орасан үлес қосқан ғалым-педагог Г.Н. Волков халық педагогикасына анықтама беріп қоймай, педагогикалық әдебиеттерге ең бірінші болып “этнопедагогика” деген ұғымды енгізді. Оның анықтамасы бойынша, «Халық педагогикасы – халықтың ауыз әдебиетінде, салттарында, әдет – ғұрыптарында, ырымдарында, балалар ойындары мен ойыншықтарында мәңгі сақталып қалған білім, педагогикалық мағлұматтар мен тәрбиелеу тәжірибесінің жиынтығы. Бұлар, әдетте, ауызша таралады. Халық педагогикасы – халыққа қажет қасиеттерді қалыптастыру үшін пайдаланылатын педагогикалық мақсатының, міндеттерінің, мазмұнының, әдіс-құралдарының, тәсілдерінің жиынтығы мен өзара байланысы дей келе» ... бұл білім мен мағлұматтар, әдетте, ауызша таралады. Оның зерттеу тақырыбы – тәрбие, ал тәрбие объектісі – адам, тұлға - дейді [5].

Халық педагогикасы, халықтық тәрбие ұғымдары көптен бері педагогика ғылымының арнайы зерттеу пәні ретінде қарастырылып (қоғамының күнделікті өмір сүру мазмұнына көбірек ие болуымен ерекшеленіп), көптеген педагогикалық ғылыми-зерттеу жұмыстарына арқау болуда. Солардың бірінде ғалым С.Ғаббасов – халық педагогикасы дегеніміз, адамның жан дүниесін тәрбиелейтін ілім десе, ал «этнопедагогика» – адамның тән құрылысының дұрыс жетілуіне әсер ететіндігін, ерекше даралап бөліп айтады. Автор өзінің зерттеу еңбегінде, адам тәрбиесінің дамуын физиологиялық кезеңдерге бөліп, оны халық педагогикасы ұғымымен кіріктіріп, халық педагогикасының жеті түрлі негіздерін ұсынады. Және оларды былайша тарқатқан: халық педагогикасының 1-ші негізі – отбасын құруға дайындық, ұрық тазалығы; 2-ші негізі – ана құрсағындағы тоғыз ай; 3-ші негізі – нәресте кезеңі; 4-ші негізі – балбөбек кезеңі; 5-ші негізі – балабақша жасындағы кезең; 6-ші негізі – бастауыш мектеп кезеңінің тәрбиесі; 7-ші негізі – орта білім мен кәсіптік кезеңнің тәрбиесі [6].

Яғни, қоғамдағы тәрбие үдерісінің әрбір сатысы жалаң тәрбие ұғымымен ғана шектеліп қалмай, ол қоғамдық мәнге ие болып, халықтық сипатқа айналып отырған. Яғни, тәрбие ұғымының халықтық деген мән-мағынамен тіркесуі де осыдан болар.

Халық педагогикасының бастаулары алғашқы қауымдық құрылыстан бастау алған. Алғашқы қауымдық құрылыс – адамзат қоғамы тарихының бастапқы дәуірі. Бұл дәуірдегі ұрпақ тәрбиесі туралы әртүрлі тарихи, этнографиялық және әдеби көздердің, сондай-ақ археологиялық қазбалардың негізінде ой өрбітуге болады. Тәрбиенің пайда болуы туралы сұрақ, қалпына келтірілген материалдық және рухани мәдениет ескерткіштерінің сырын, алғашқы қауым дәуіріндегі тәрбиенің түпкі мән-мазмұнын түсінуде аса маңызды. Алғашқы қауым дәуіріндегі тәрбиені білдіретін заттардың қатарында археологтар тапқан еңбек және тұрмыс құралдарын, балалардың ойыншықтарын, тасқа салынған таңбаларды жатқызуға болады. Сонымен қатар, сол дәуірдегі халық ойындары, салт-дәстүрлер, ойын-сауықтар, фольклор (мақал-мәтелдер, эпостық жырлар), жазу пайда болғанға дейінгі құралдар тәрбиені сипаттайтын көздер болып табылады [7].

Пайдаланылған Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Оразбекова К. Қазақтың ұлттық тәлім-тәрбие атауларының түсіндірме сөздігі, Алматы: Рауан, 2011. – 200 б.
2. Аймауытов Ж. Тәрбиеге жетекші. - Алматы: Ғылым, 2019. – 139 б.
3. Ш. Уәлиханов - шығыстанушы, /Р.Б.Сүлейменов, В.А.Моисеев/, – Алматы: Ғылым, 2015.- 278 б.

4. Қалиев С., Молдабекова Ж., Иманбекова Б. Этнопедагогика Астана: Фолиант 2017. – 234 с.
5. Волков Г.Н. Этнопедагогика. - М: Академия 2019. – 178 с
6. Ғаббасов С. Халық педагогикасының негіздері. – Алматы: Әл-Фараби, 2019. – 190 б.
7. Ахметжанова К. Традиционная культура как основа идентификации казахского этноса: дис. Док. Философ. / Вост.-Каз. гос. Ун. Им С. Аманжолова. – Алматы:, Рауан 2016. – 256 с.

Байгелова Д.А.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ КОРРЕКЦИЯ НЕУСПЕВАЕМОСТИ УЧАЩИХСЯ СРЕДНЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Кокшетауский университет им.Абая Мырзахметова
Магистрант образовательной программы
7M01101 Педагогика и психология
Научный руководитель: к.п.н. доцент Власенко С.В.

Неуспеваемость является одной из наиболее актуальных проблем в образовательной сфере, особенно среди учащихся среднего школьного возраста. Этот период жизни подростков, как правило, связан с психологическими, эмоциональными и социальными изменениями, которые могут оказывать влияние на их академические достижения. Одним из ключевых направлений решения проблемы неуспеваемости является психолого-педагогическая коррекция, которая помогает ученикам преодолевать трудности в обучении и адаптироваться в образовательной среде. В данной статье рассматриваются основные причины неуспеваемости среди учащихся среднего школьного возраста, методы психолого-педагогической коррекции и роль педагогов и психологов в этом процессе.

Неуспеваемость школьников среднего возраста является многогранным явлением, обусловленным целым рядом факторов. Эти причины могут быть как индивидуальными, так и социальными, педагогическими, психологическими. Рассмотрим наиболее распространенные из них.

Психологические особенности подростков. Средний школьный возраст (11–15 лет) характеризуется активными изменениями в психике учащихся. В этот период дети начинают формировать свою личность, проявляют повышенную эмоциональность и чувствительность. Изменения гормонального фона могут также повлиять на концентрацию внимания, мотивацию и способности к учебной деятельности. Проблемы с самооценкой, неуверенность в своих силах, недостаточная мотивация к учебе могут приводить к снижению успеваемости.

Низкая мотивация к учебе. Одной из частых причин неуспеваемости является отсутствие у ученика внутренней мотивации к учебе. В этот период подростки могут утратить интерес к школьным предметам, если они не видят связи между учебным процессом и своими жизненными целями. Проблемы в социальной адаптации, отсутствие понимания значимости образования, а также влияние сверстников могут снижать учебную активность подростков.

Невозможность организовать собственное время. Переход в среднюю школу сопровождается значительным увеличением объема учебного материала и уровнем требований к учащимся. Не все подростки способны организовать свое время и эффективно справляться с возросшей учебной нагрузкой. Это особенно проявляется в тех случаях, когда ученик не развивает навыков самоорганизации и планирования.

Социальные и семейные проблемы. Важным фактором, влияющим на успеваемость, является социальная среда, в которой находится подросток. Семейные конфликты, низкий уровень социального благополучия, неблагоприятная атмосфера в семье могут влиять на эмоциональное состояние ребенка, что в свою очередь сказывается на его учебных успехах.

Кроме того, проблемы в отношениях с одноклассниками и учителями также могут стать причиной трудностей в учебе.

Низкий уровень педагогической поддержки. Недостаток внимания со стороны учителей и воспитателей, отсутствие конструктивной обратной связи, а также невнимание к индивидуальным особенностям учащихся может быть причиной неуспеваемости. Важно, чтобы педагогический коллектив был готов к работе с различными учениками, учитывая их уникальные потребности и особенности.

Психолого-педагогическая коррекция неуспеваемости направлена на устранение или смягчение факторов, влияющих на академическую деятельность учащихся. Эффективная коррекция требует комплексного подхода, включающего как индивидуальную работу с учениками, так и совместные усилия педагогов, психологов и родителей.

Диагностика причин неуспеваемости. Основным этапом коррекционной работы является выявление причин, вызывающих трудности в учебе. Психологическая диагностика помогает выявить внутренние, когнитивные и эмоциональные проблемы, которые мешают учащимся достигать успешных результатов в учебе. Психолог может провести беседы, тестирование, анкетирование и другие методики для оценки уровня мотивации, самооценки, стресса, тревожности и других факторов.

Работа с мотивацией. Одним из важнейших аспектов психолого-педагогической коррекции является повышение мотивации к учебе. Педагог или психолог должны помочь подростку осознать значимость образования для его будущего, связать учебу с личными интересами и целями. Для этого можно использовать методы мотивации, такие как постановка достижимых целей, позитивное подкрепление успехов, индивидуальные или групповые занятия, направленные на развитие интереса к учебе.

Развитие навыков самоорганизации. Важно научить подростка правильно организовывать свое время, планировать учебную деятельность и распределять усилия между различными видами деятельности. Для этого могут использоваться различные методики тайм-менеджмента, тренинги по развитию организационных навыков, создание индивидуальных планов работы, в том числе с учетом отдыха и личных интересов ученика.

Коррекция личностных и эмоциональных проблем. Психологическая поддержка учащихся играет важную роль в коррекции неуспеваемости. Психолог может провести индивидуальные консультации, направленные на преодоление стресса, тревожности и других эмоций, которые мешают успешной учебной деятельности. Также важно развивать у подростков уверенность в своих силах, преодолевая негативные установки и развивая позитивное восприятие себя.

Работа с родителями. Семья играет важную роль в учебной деятельности подростка. Психолого-педагогическая коррекция неуспеваемости не будет полной без вовлечения родителей в этот процесс. Родители должны понимать важность создания благоприятной психологической атмосферы в семье, а также поддерживать своего ребенка в его учебных усилиях. Психолог может проводить консультации для родителей, помогать им наладить контакт с детьми и разработать стратегии поддержки ребенка в трудные моменты.

Педагоги и психологи играют центральную роль в процессе коррекции неуспеваемости учащихся. Учителя должны не только передавать знания, но и активно взаимодействовать с детьми, помогать им справляться с трудностями в обучении, выявлять проблемы и своевременно на них реагировать. Психолог же, в свою очередь, помогает создать поддерживающую атмосферу, проводит диагностику, оказывает эмоциональную и психотерапевтическую помощь, а также разрабатывает индивидуальные программы коррекции.

Психолого-педагогическая коррекция неуспеваемости учащихся среднего школьного возраста — это важный процесс, направленный на помощь подросткам в преодолении трудностей в обучении. Она требует комплексного подхода, включающего диагностику причин неуспеваемости, работу с мотивацией и эмоциями учащихся, развитие навыков самоорганизации, а также активное сотрудничество с родителями. Эффективная коррекция

не только помогает улучшить успеваемость, но и способствует гармоничному развитию личности подростка, его социальной адаптации и успешному включению в образовательный процесс.

Список использованной литературы

- Александровская Э.М. Типологические варианты формирования личности младшего школьников. – М.: Формула, 1993.
- Битянова М.Р. Адаптация ребенка в школе: диагностика, коррекция, педагогическая поддержка. – М., 1998
- Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – М., 1968.
- Голицын Г.А. Информационный подход в психологии творчества Исследование проблем психологии творчества под ред. Я.А. Пономарева. – М.: Наука, 1983. С. 210 – 231.
- Коломинский Я.Л. Психология взаимоотношений в малых группах. – М.: Педагогика, 1976.

Байгелова Д.А.

СОСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМЫ РАБОТЫ С РОДИТЕЛЯМИ СЕМЬИ И ШКОЛЫ - ОСНОВАНИЕ РАБОТЫ С РОДИТЕЛЯМИ УЧАЩИХСЯ СРЕДНИХ КЛАССОВ В СОВРЕМЕННЫХ ВОСПИТАТЕЛЬНЫХ ФОРМАХ

Кокшетауский университет им.Абая Мырзахметова
Магистрант образовательной программы 7M01101 Педагогика и психология
Научный руководитель: к.п.н. доцент Власенко С.В.

Взаимодействие школы и семьи — важнейшая составляющая образовательного процесса. От того, насколько эффективно происходит сотрудничество между педагогами и родителями, зависит успешность учебного и воспитательного процесса. Особенно актуальным является сотрудничество с родителями учащихся среднего школьного возраста (5-9 классы), когда у детей происходят значительные изменения в психоэмоциональном и социальном развитии, что требует особого подхода к организации воспитания. Важность работы с родителями заключается в создании условий для гармоничного развития личности подростка, формирования ценностей, поддержания мотивации и успеха в учебе.

Данная статья рассматривает актуальные проблемы работы с родителями учащихся средних классов, основные подходы и формы взаимодействия между семьей и школой, а также перспективы для улучшения этой работы в современных условиях.

Родители играют ключевую роль в формировании личности ребенка, его мировоззрения, ценностей и отношения к учебе. Семья — это первичное место социализации, и именно она оказывает сильнейшее влияние на развитие таких характеристик, как самооценка, ответственность, настойчивость, эмоциональная устойчивость и умение работать в коллективе. В процессе перехода детей в среднюю школу важно, чтобы родители не теряли свою активную роль в жизни школьника.

Учебная деятельность подростков в среднем звене становится более сложной, и начинается развитие более сложных когнитивных и эмоциональных процессов. Родители должны понимать, что их участие в жизни ребенка не сводится только к проверке домашних заданий или контролю за успеваемостью. Речь идет о поддержке, мотивации, развитии общих ценностей, которые обеспечат гармоничное развитие личности школьника.

Несмотря на важность взаимодействия школы и семьи, существует ряд проблем, мешающих эффективному сотрудничеству. Основные из них следующие:

Недостаток времени у родителей. В условиях быстрого темпа жизни и профессиональных обязанностей родители часто не имеют достаточно времени для активного участия в жизни ребенка. Это приводит к отсутствию регулярного общения с педагогами, а также затрудняет реализацию совместных проектов и воспитательных инициатив.

Отсутствие осознания роли родителей в воспитательном процессе. Некоторые родители считают, что воспитание и обучение детей — это исключительно обязанность школы. Это приводит к пассивности в отношении воспитательной работы дома и недостаточной поддержке усилий педагогов.

Недостаточная квалификация педагогов по работе с родителями. Несмотря на значимость взаимодействия с родителями, не все педагоги обладают необходимыми знаниями и навыками для эффективной работы с ними. В некоторых школах педагоги не обучены методам педагогического консультирования, что снижает эффективность совместной работы.

Различия в воспитательных подходах. В семьях могут существовать различные взгляды на воспитание и образование детей, что часто приводит к недопониманиям и конфликтам между родителями и педагогами. Например, родитель, придерживающийся авторитарного стиля воспитания, может не согласиться с демократическим подходом в обучении, используемым в школе.

Проблемы с общением в межличностной сфере. Иногда отношения между учителями и родителями осложняются из-за недовольства одной из сторон учебным процессом или поведением ребенка. Это может стать причиной конфронтации, а не конструктивного взаимодействия, что не способствует решению проблемы.

Работа с родителями учащихся средних классов требует использования разнообразных форм и методов взаимодействия, которые позволяют наладить эффективное сотрудничество. Современные формы работы с родителями включают как традиционные способы, так и инновационные подходы. Рассмотрим основные из них:

Консультации и лекции для родителей. Регулярное проведение информационных встреч, лекций и консультаций помогает родителям лучше понять особенности возрастных кризисов детей, эффективные методы воспитания, а также роль школы в процессе социализации подростков. Важно, чтобы такие мероприятия проводились не только на одном уровне (например, только для родителей 6-х классов), но и чтобы они были тематически ориентированы на разные аспекты воспитания, такие как мотивация к учебе, развитие эмоционального интеллекта, профилактика подростковых проблем.

Родительские собрания. Родительские собрания по-прежнему являются важным инструментом для взаимодействия школы с семьей. Однако для повышения их эффективности важно учитывать интересы родителей, предоставлять им возможность обсуждать не только проблемы успеваемости, но и вопросы воспитания, социальной адаптации, межличностных отношений детей и педагогов.

Индивидуальные консультации. Важно, чтобы родители могли в любое время получить консультации у педагогов, психологов или социальных работников. Индивидуальные встречи с родителями дают возможность выяснить причины проблем с успеваемостью или поведением ребенка, а также найти подходящие пути решения этих проблем.

Совместные мероприятия. Организация совместных мероприятий, таких как экскурсии, спортивные соревнования, творческие мастер-классы или культурные мероприятия, способствует налаживанию доверительных отношений между родителями и учителями. Эти мероприятия создают условия для более глубокого общения и обмена мнениями, а также укрепляют партнерские отношения между школой и семьей.

Использование информационных технологий. Современные технологии открывают новые горизонты для работы с родителями. Школьные сайты, электронные журналы, группы в социальных сетях или приложения для общения позволяют родителям в любое время

получать информацию о жизни ребенка в школе, следить за его успеваемостью, а также активно участвовать в жизни учебного заведения. Электронная почта и онлайн-консультации с педагогами также способствуют сокращению дистанции между семьей и школой.

Психологическое сопровождение. Психологическая поддержка родителей имеет большое значение, поскольку многие из них не всегда могут справиться с трудностями воспитания подростков. Важно предоставлять родителям возможность получать квалифицированную помощь психологов, особенно в тех случаях, когда родители сталкиваются с трудными подростками, проявляющими девиантное поведение.

Для улучшения работы с родителями в школе важно развивать следующие направления:

Развитие компетенции педагогов в области психологии и педагогического консультирования. Учителя и воспитатели должны быть обучены не только методам преподавания, но и умению работать с родителями, решать конфликты и эффективно консультировать по вопросам воспитания.

Активное вовлечение родителей в учебно-воспитательный процесс. Важно, чтобы родители не просто участвовали в мероприятиях школы, но и принимали участие в организации учебного процесса. Например, можно создавать волонтерские группы родителей для организации различных проектов, школьных мероприятий или работы с детьми с особыми образовательными потребностями.

Использование современных педагогических технологий. Внедрение новых форм и методов работы с родителями, таких как вебинары, онлайн-консультации и мастер-классы, позволит значительно улучшить коммуникацию между семьей и школой, особенно в условиях дистанционного обучения.

Работа с родителями учащихся средних классов играет ключевую роль в воспитательном процессе, обеспечивая поддержку педагогической деятельности школы. Взаимодействие с родителями необходимо для создания единого воспитательного пространства, в котором школьники будут получать не только знания, но и важные социальные навыки. Решение существующих проблем в этой области требует системного подхода, включающего улучшение квалификации педагогов, использование современных технологий и активное вовлечение родителей в образовательный процесс.

Список использованной литературы:

1. Александровская Э.М. Типологические варианты формирования личности младшего школьников. – М.: Формула, 1993.
2. Битянова М.Р. Адаптация ребенка в школе: диагностика, коррекция, педагогическая поддержка. – М., 1998
3. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. - М., 1968.
4. Голицын Г.А. Информационный подход в психологии творчества Исследование проблем психологии творчества под ред. Я.А. Пономарева. – М.: Наука, 1983. С. 210 – 231.
5. Коломинский Я.Л. Психология взаимоотношений в малых группах. - М.: Педагогика, 1976.

Адилова А.К.¹, Баймуханова Ж.Е.²

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС МӘДЕНИЕТІН ДАМУДАҒЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ӘДІСТЕР

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
ka_kairatovna@mail.ru

Тұлға мәдениеті оның сөйлеуінде мейлінше түрлі-түсті және табиғи түрде көрініс табады. Әдетте, жеке тұлға туралы алғашқы идея мен пікір оның сөйлеу мәнерінен коммуникативті өзара әрекеттесуінен туындайтын әсер негізінде қалыптасады. Қарым-қатынас мәдениетін тәрбиелеу қазіргі қоғамда ана тілін меңгерумен байланысты тәрбиенің маңызды міндеттерінің бірі ретінде қарастырылады. Шынында да, әдеби тілдің барлық байлығын меңгеру, оның көрнекі және түрлі-түсті құралдарын сауатты қолдану тұлғаның вербалды құзыреттілігінің дәрежесін анықтайды және оның жалпы мәдениеттілігінің ең жарқын көрсеткіші болып табылады.

Сөйлеудің жоғары мәдениеттілігі тіл арқылы өз ойын, дүниетанымын дұрыс, сауатты, анық және мәнерлі жеткізе білуден тұрады. Ол сондай-ақ қарапайым, түсінікті тұжырымдарды, неғұрлым орынды, белгілі бір жағдайға сәйкес құралдарды, ұстанымды немесе көзқарасты дәлелдеу құралдарын табу мүмкіндігін қамтиды. Сөйлеу мәдениеті жеке тұлғаны міндетті нормаларды, әдістер мен ережелерді сақтауға міндеттейді, олардың ішінде негізгі болып саналатындар: мазмұндылық (мән), қисындылық, негізділік (дәлелділік), сенімділік (дәлелдеу), анықтық (айқындық), түсініктілік.

Мазмұндылық (мән) репликалардың ойластырылған және максималды ақпараттылығын білдіреді. Өйткені, риторика өнері дәл қажет нәрсенің бәрін айта білуден тұрады, бірақ одан басқа ештеңе жоқ.

Логика жетекші тезистер, сөз тіркестері бір ұстанымға, ойға байланысты және бағынатын тұжырымдардың негізділігінен, сәйкессіздігінен және дәйектілігінен тұрады.

Дәлелділік (негізділік) диалогтағы серіктеске талқыланатын тақырып немесе әңгіме тақырыбы шындықта бар және объективті сипатта болатындығын нақты көрсетуі керек дәлелдердің сенімділігінде жатыр.

Сендіру (дәлелдеу) серіктесті сендіру және оның санасында осы сенімнің берік тамырына жету қабілетінде көрінеді.

Айқындық (айқындық) тиісінше, сөйлеудің анықтығы мен анықтығын болжайды. Шамадан тыс жылдам сөйлеуді қабылдау қиынға соғады, ал тым баяу сөйлеу тек тітіркенуді тудырады. Күңгірттік пен мәнерліліктің жоқтығымен сипатталатын сөйлеу зеріктіруді тудырады және тіпті ең терең пікірлердің жойылуына әкеледі.

Түсініктілік әңгімелесушіге түсінікті болатын терминдерді, ұғымдарды, сөздерді қолданудан тұрады.

Қазақ халқының ежелден бері қалыптасып, сақталып келе жатқан әдет-ғұрып, салт-дәстүрлері заман, ағымына қарай өзгеріске ұшырап келеді. Осындай мәліметтерді жинақтап, зерттеуде этнология ғылымының алатын орны орасан зор.

Этнология ғылымында «қарым-қатынас этнографиясы» деген ерекше ұғым этномәдени қауымдастық арасындағы өзара араласу ережелерін зерттейді. Қарым-қатынас мәдениетінің ең маңызды компоненті, әрі ұйымдастырушы бастауы — әдеп болып табылады.

Этикет дегеніміз - белгілі бір қоғамға тән адамгершілік принциптерінің жиынтығы. Этикет туралы сөз қозғағанда халықтың санасына сіңіп қалған мінсіз іс-әрекеттерді ғана емес, шын мәнінде күнделікті тұрмыстағы қалыпты жағдайды ажырата білу керек. Әр түрлі

халықтардың этикетін зерттеуді ғылыми тұрғыдан қарастырсақ, маңызы зор. Өйткені оны зерттеу қоғамда болып жатқан көптеген үрдістер мен құбылыстарға баға беруге көмектеседі.

Қазақ қоғамындағы дәстүрлі әдеп нормаларын, олардың қазіргі уақыттағы жасына, жынысына қарай сақталу-деңгейін, қоғамда алатын орнын және тұрғылықты жеріне байланысты ерекшеліктерін біз зерделеу арқылы айқындай аламыз. Мінез-құлықтың нақты нормаларын талдау негізінде дәстүрлі қазақ қоғамы және тұтастай алғанда қазақтардың мінез-құлық мәдениетінің ортақ ұстанымдары анықталады. Қазақ әдебінің негізгі ұстанымдарындағы өзгерістерді белгілеуге болады.

Дәстүрлі қазақ мәдениетіне арналған көптеген этнографиялық зерттеулерде мінез-құлықтың кейбір стандарттық нормаларын сипаттау және әр түрлі әдептік нормалар кейбір мақалаларда жарық көргенімен, әлі күнге дейін қазақ әдебі арнайы зерттеу нысаны болмаған. Сондықтан, қазақ әдебінің әр түрлі қырларын кешенді зерттеу, қазақ халқына ғана тән, әр ауданға байланысты, оның дәстүрлі ерекшеліктерін анықтау, қазіргі заманауи жағдайлардағы қазақтар мекендейтін аудандардағы төл әдептердің өзгерісіне талдау жүргізу өзекті ғылыми мәселе болып табылады.

Бұл мақалада қазақ әдебіне қатысты барлық деректер біртұтас жинақталып, көшпелі қазақ қоғамына тән тарихи қалыптасқан мінез-құлық нормалары мен қағидалардың жүйесі ретінде қарастырылады. Сондықтан қалыптасқан мінез-құлық қағидалардың мазмұны болып табылатын дәстүрлі қазақ әдебінің негізгі ұстанымдарын айқындау өте маңызды.

Кеңестік дәуірден кейінгі жастардың заманауи жаңа талаптарға бейімделу үдерісі коммунистік, ағымның идеологиялық негіздерінің күйреуімен және тәрбие ісіндегі бос кеңістіктің қалыптасуымен байланысты. Соған сәйкес, бүгінгі күні қазақ халқының рухани мәдениеті бірден-бір тәрбие құралы болып табылады. Қазіргі қазақ қоғамында дәстүрлі әдепке деген үлкен қызығушылықтың бар екендігін және кейбір әдеп нормаларының жаңғыру үрдісінің байқалатындығын айта кету қажет. Бұл мақала қазақ қоғамының дәстүрлі әдеп нормаларының адамдардың жасына және жынысына, әлеуметтік дәрежесіне, тұратын жеріне қарай қазіргі уақыттағы олардың орындалу-деңгейін басқа да факторлардың ықпалын, сонымен қатар қазіргі, ағымға байланысты өзгерісін анықтауға және әдеп саласындағы өзгерістердің заңдылықтары мен себептерін талдауға бағытталған.

Пайдаланылған әдебиеттер:

- 1 Қалиев С. Халық педагогикасының негіздері. – Алматы: Білім, 2019. – 208 б.
- 2 Құнантаева Қ.Қ. Қазақ әдебі және этнопедагогика мәселелері. – Алматы: Қазақ университеті, 2022. – 185 б.
- 3 Сейітқазина Г.С. Қазақ тілінің коммуникативтік мәдениеті. – Астана: Фолиант, 2020. – 265 б.
- 4 Тілеубердиев К. Этикет және қазақ әдебі. – Алматы: Рауан, 2017. – 212 б.
- 5 Ермекова Ж. Қазақ халқының қарым-қатынас мәдениеті және сөйлеу этикасы. – Нұр-Сұлтан: Елорда, 2019. – 230 б.

Сенкубаев С.Т.¹, Балаганова Л.Б.²

БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ КӘСІБИ БАҒЫТТЫЛЫҒЫН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АРҚЫЛЫ ДАМУ МҮМКІНДІКТЕРІ МЕН ЖОЛДАРЫ

**Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі» білім беру бағдарламасының
магистранты**

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан

Бүгінгі таңда адамзаттың жоғары индустриалды және ақпаратты қоғамға қарқынды түрде өтуіне байланысты өркениеттің бет-бейнесі тұтастай өзгеруде. Бұл өзгерістер білім беру саласына да әсер етуде.

Жаһандық бәсекеге қабілеттілікке жету мақсатында белгіленген стратегиялық бағыттар білім беру іс-әрекетінің приоритеттерін жаңаша құруды талап етуде. Осыған орай, білім беру жүйесін әлемнің дамыған мемлекеттерінің талаптарына және инновациялық даму парадигмасына сәйкес интеграциялау қажет.

Ол негізінен білім беру саласында жаңаша ойлайтын, ақпараттық технологияларды меңгерген, инновациялық үрдістерге ілесетін, заманауи шешім қабылдайтын, жаңа тұрпатты педагогты қажет етумен тығыз байланысты. Себебі, әлемдік білім беру кеңістігіне ұмтылыстар, қоғам дамуындағы қалыптасып отырған жаңа жағдайлар, тыннан туындаған мәселелер, өзгеріп жатқан өмірге бейімделу қажеттігін туындатып отыр. Жаңа реформалардың пайда болуы жаңа әдістерді және оқу үдерісін ұйымдастырудың тиімді технологияларын іздестіруді талап етеді.

Оқытудың жаңа технологиясының қалыптасуында ақпараттық технологияның қарқынды дамуының рөлі ерекше. Қазіргі заман ақпараттық технологиялар уақыты. Осыған байланысты білім беру саласында басымдық инновациялық технологияларды пайдалануға беріледі. Осы орайда Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев қазіргі адамзаттың жағдайы инновациялық технологиялардың дамуымен тығыз байланысты екенін айта келе, білім беру үрдісінде жаңа технологиялардың мүмкіндіктерін арттыруды тапсырды. Бұл міндеттер Білім және ғылым министрі А.Аймағамбетовтің баяндамаларында жалғасын тапты.

XXI ғасыр - бұл ақпараттық қоғам дәуірі, технологиялық мәдениет дәуірі, айналадағы дүниеге, адамның денсаулығына, кәсіби мәдениеттілігіне мұқият қарайтын дәуір. Жалпы оқытудың мақсаты- оқушыны дамыту. Осы мақсатқа сәйкес жас және педагогикалық психологиясында, сондай - ақ оқыту теориясында негізгі орын алған мәселе- дамыта отырып оқытуды зерттейтін бағыт. Білім беру үрдісін ақпараттандыру және жаңа ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы дамыта оқыту, дара тұлғаны бағыттап оқыту мақсттарын жүзеге асыра отырып, оқу тәрбие үрдісінің барлық деңгейлерінің тиімділігі мен сапасын жоғарлату бүгінгі күннің басты талабы болып саналады.

Қашықтықтан оқытуда электронды оқулықтар қолданылады және оларды құру ақпараттық материалдардың әркез жаңарып отыруына байланысты мәселелерді шешуге мүмкіндік береді. Сонымен қоса электронды оқулықтарда жаттығулар мен мысалдардың мол болу әрі ақпараттың көрнекі түрде берілуі болып табылады және электрондық оқулықтар көмегімен білімді тексеру – компьютерлік тест орындалады.

Білім беруде электрондық оқулықтарды пайдалану білімгерлердің танымдық белсенділіген арттырып қана қоймай, сонымен қатар логикалық ойлау жүйесін қалыптастыруға шығармашылықпен еңбектенуіне жағдай жасайды [1].

Электронды оқулықтарды қолдану тәжірибиесі студенттер мен оқушылардың берілген материалдарды сапалы түрде меңгергендіктерін тестілеу көрсетті. Олай болса, ақпараттық технологияның дамуы оқытуда жаңа әдістер мен әдістемелерді ойлап табуға, сол

арқылы оның сапасын арттыруға кең жол ашты. Бұл оқулықтардың тиімділігі олардың қашықтықтан оқытудағы мүмкіндіктерін жетілдіріп, қазіргі жағдайда барлық білім алатын білімгерлерге ұсынылуында және электрондық оқулықтарды пайдалану арқылы оқытушылардың да ғылыми – әдістемелік потенциалдарын дамытып, оқытудағы еңбегін жетілдіреді.

Білім берудің әр сатысында компьютерлік тесттер арқылы білімгерді жекелей бақылауды мен графикалық бейнелеу, мәтіндер түрінде, мультимедиялық, бейне мен дыбыстық бағдарламасы бойынша жаңалықтарды іске асыруға септігін тигізеді. Электрондық оқулықтарды қарапайым оқулықтарға қарағанда пайдалану ыңғайлы әрі өзін – өзі тексеру жүйесі – электрондық оқулықтың артықшылығы болып табылады. Сол себепті, өзін – өзі тексеру жүйесі оқушы мен оқытушының арасындағы байланысты алмастырады. Оларды ауылдық жерлерде, оқытушылар жетіспейтін жерлерде өте қажет.

Электрондық оқулықтарды пайдалану оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, логикалық ойлау жүйесін қалыптастыруға және шығармашылық еңбек етуіне жағдай жасайды. Бүгінгі күнге дейін білім беру саласындағы тек мұғалімнің айтқандарын немесе оқулықтарды пайдалану қазіргі заман талаптарын қанағаттандырмайды, сондықтан да қазіргі ақпараттандыру қоғамында бұл оқулықтарды пайдаланбай алға жылжу мүмкін емес. Электрондық оқулық мазмұны жағынан толық, жоғары деңгейде ақпараттандырылып, сауатты жазылуы тиіс және қашықтықтан білім алуда оқулықта электрондық – әдістемелік құралдары кіруі тиіс. Осындай оқулықтарды кез – келген оқушыға ұсынуға болады. Студенттердің өз бетінше дайындалу кезінде жақсы көмекші ретінде өте тиімді. Сонымен қатар сынақтарға, пәндер бойынша өтетін емтихандарға дайындалуға ыңғайлы. Қазіргі уақытта оқу пәндерінің барлық бағыттары бойынша электрондық оқулықтар құрастырылуда және мұндай оқу көздеріне деген қызығушылықтарының артуы мультимедиялық технологиялардың пайда болуымен, коммуникациялық құралдар, Интернет желісінің дамуына байланысты болады [2].

Электрондық оқулықтар жасаудың педагогикалық технологиясының құрылымы оқыту процесінің заңдылықтарына негізделген бірімен бірі байланысты төрт компоненттен тұрады. Олар: мотивациялық –мақсатты, мазмұндық, операциялық, бағалы–нәтижелік. Оқулықтың мотивациялық–мақсатты компоненті модульдерді және шағын модульдерді құрастырудан тұрады. Модуль деп пәндер саласындағы жүйелік пен қызметтік білімдердің жиынтығы және ол электрондық оқулықтар арқылы оқытуды ұйымдастырудың түйіні болып табылады. Электрондық оқулықтың мазмұндық компонентіне тоқталатын болсақ, онда ол гипертекст арқылы жүзеге асады, ал ол дегеніміз терминдерден, ұғымдардан, әртүрлі концепциялардан, кестелерден, графиктерден, диаграммалардан тұратын ақпараттық база ретінде берілетін ақпараттық ортасы. Мәтіндерді қазақ және орыс, кейде ағылшын тілдеріндегі дыбыстар арқылы айтуға болады және олар бейне материалдармен толықтырылады. Электрондық оқулықтың операциялық компоненті интерактивті формада берілген тапсырмаларды орындаудан тұрады. Оқулықтың нәтижелік бақылау компоненті тестілеу арқылы жүзеге асады және екі түрі беріледі. Тестілеудің соңында оқушы өзі қате жіберген сұрақтарды тексере алады және әр бір тестен кейін сұрақтардың реттік орны ауыстырылып отырады. Оқытушы үшін электрондық оқулық бұл күнде даму үстінде болатын ашық түрдегі әдістемелік жүйе. Сонымен қатар электрондық оқулықтарды оқытушы педагогикалық тәжірибесіндегі материалдармен толықтыра отырып, ары қарай жетілдіре алады. Сондықтан электрондық оқулықтарды дайындап, дамытудағы ұсыныстар мен пікірлер арқылы тиімділігін ақырындап арттыратынын көрсетеді. Қазіргі кезде білім процесінің әртүрлі тұлғалар арасында қашықтықтан ақпарат алмасу мүмкін болып, ашық түрде компьютерлер көмегімен пәндер бойынша пікірлесе алады. Мысалы, мұғалімдер – мұғалімдермен, мұғалімдер – ғалымдармен, мұғалімдер – ата-аналармен, мұғалімдер – оқушылармен, мұғалімдер – оқулық жазушыларымен т.б [3].

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. А.Д.Майматаева Болашақ биолог мұғалімдердің ақпараттық құзыреттілігін қалыптастыру әдістемесі. Философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін дайындалған диссертациясы. - Алматы, 2019.
2. А.М.Малофеева Использование активных методов на уроках в начальной школе <https://nsportal.ru/nachalnaya>
3. Аймағамбетов А.А. Отандық ғылымда жаңа серпіліс болады <https://egemen.kz/article/233068-askhat-aymaghambetov>

Сенкубаев С.Т.¹, Балаганова Л.Б.²

БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ КӘСІБИ БАҒЫТТЫЛЫҒЫН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АРҚЫЛЫ ДАМУ

**Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі» білім беру бағдарламасының
магистранты**

**А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
leilabai@mail.ru**

Инновациялық технологиялар кезеңінде болашақ мұғалімдердің педагогикалық шеберлігі мен кәсіби құзыреттілігіне қойылатын талаптар одан әрі арта түседі. Жоғары білім беру жүйесін жаңғырту контекстінде болып жатқан сапалық және құрылымдық өзгерістер түптеп келгенде студенттердің кәсіби және тұлғалық дамуына бағытталған. Біз маманның осы екі маңызды құрамдас бөлігін осы құбылысқа белгілі бір әмбебап сипат бере отырып, "кәсіби құзыреттілік" ұғымына біріктіреміз, өйткені оның құрамына кәсіпқойлық, шеберлік, шығармашылық қабілеттер, жоғары интеллект, мәдени және адамгершілік құндылықтар кіреді деп есептейміз. құндылықтар, бір сөзбен айтқанда, бұл жоғары оқу орнының гуманистік білім беру жүйесінде қалыптасуы тиіс және өзін-өзі тәрбиелеу, өзін-өзі тәрбиелеу және өзін-өзі жетілдіру арқылы үздіксіз дамып, белгілі бір іс-әрекетте өзінің адами және кәсіби әлеуетін барынша тиімді жүзеге асыра алатын маманның қажетті бейнесінің бір түрі.

Сондықтан қазіргі білім беру үдерістерінің динамикасында жүйелі, интегративті бірлік, интеллектуалдық және практикалық дағдыларды синтездеу ретінде қарастырылатын педагогикалық кәсіби құзыреттіліктің іргелі маңызы барған сайын таныла түсуде. Мұндай кәсіби құзыреттілік педагогикалық білім беру мазмұнындағы танымдық, функционалдық және мәдениеттанулық бірлікті қамтиды. Бұған сонымен қатар мұғалімнің тұлғалық ерекшеліктері, мысалы, құндылық бағдарлары, қабілеттері, мінез-құлық ерекшеліктері, балалармен қарым-қатынас жасауға және практикалық іс-әрекеттерді жүзеге асыруға дайындығы, адамға өз әлеуетін пайдалануға, күрделі мәдени іс-әрекеттерді жүзеге асыруға мүмкіндік береді. , үнемі өзгеріп отыратын қоғамда және кәсіби қызметте жедел және табысты бейімделу [1].

"Білім туралы" Заңды және "Кадрларды даярлаудың ұлттық бағдарламасын" жүзеге асыру жағдайында қазіргі заманғы мектепке тек жоғары дәрежелі маман ғана емес, сонымен қатар дүниетанымының кеңдігі мен жан-жақты қызығушылығын қамтамасыз ететін шығармашылық белсенді тұлға қажет. рухани байлық пен кәсіби шеберліктің педагогикалық іс-әрекеттегі жан-жақты жүзеге асырылуы. Шығармашылық белсенді дербес әрекет ретінде жаңа бір нәрсені тудырады. Оның жаңалығын объективті және субъективті тұрғыдан бағалауға болады. Бірінші жағдайда критерий шешімнің әлеуметтік құндылығы мен жаңашылдығына айналады, бұл жерде суретшінің, ғалымның, өнертапқыштың, мұғалімнің және т.б. іс-әрекеті ретінде сөздің толық мағынасында шығармашылық туралы айтуға

болады. Екінші жағдайда, шығармашылық үдерістің жаңалығы мен әлеуметтік маңызы болмайды, дегенмен, шығармашылық іс-әрекет процесінде шығармашылықтың толыққанды формаларына тән психологиялық процестер орын алуы мүмкін. Себебі, бұл жағдайда шығармашылық субъектісі де жаңалық ашады, бірақ өзі үшін, сөйтіп өзінің қабілетін, шығармашылық қабілетін және жалпы ішкі дүниесін байытады. Сондықтан оқушылардың шығармашылық іс-әрекеті сан алуан көріністерде тұлғаның көптеген әлеуметтік маңызы бар, жасампаздық қасиеттерін (қиял, ойлау, батылдық, шешімділік, ерік-жігер қасиеттері) табысты дамытудың маңызды құралына айналады және мұндай іс-әрекетке баулу қазіргі дидактикада қарастырылады. білім беру мазмұнының қажетті элементі [2].

Педагогика ғылымындағы шығармашылық мәселесі бойынша әртүрлі дереккөздерді талдау оның мұғалімнің әлеуметтік және кәсіби жетілуінің ең маңызды көрсеткіші болып табылатындығы туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді, ол келесі ерекшеліктерден көрінеді: тұрақты кәсіби, интеллектуалдық, мәдени және моральдық өзін-өзі жетілдіруге ұмтылу; іс-әрекеттің сәттілігіне қызығушылық; еңбекте шығармашылық тұрғыдан өзін-өзі жүзеге асыру қажеттілігі, ізденіс, өзіндік ерекшелік, дүниеге деген көзқарастың конструктивтілігі; іс-әрекетте жақсы нәтижелерге қол жеткізудегі кемшіліктерді жоюдың оңтайлы жолдары мен жолдарын таба білу, өз іс-әрекеттері мен әрекеттерінің салдарын болжай білу; іс-әрекетте өзін-өзі жүзеге асыруға деген ұмтылыс. өзіндік іс-әрекеттің, ұжымның нәтижелері үшін жауапкершілік; өз бетінше өзгере білу, шығармашылық іс-әрекетінің мақсаттарын жүзеге асырудың жетіспейтін әдістері мен құралдарын таба білу; іс-әрекеттің тиімділігі, кез-келген іс-әрекетте жетістікке жету және т.б. Педагогтан әрбір педагогикалық мамандықтың әлеуетті мүмкіндіктері мен оның даму перспективаларын, сабақтас мамандықтардың мүдделерін, интеграциялық байланыстарды ескере отырып, оқу үдерісін нақты жоспарлау талап етіледі [3].

Педагог білім алушылардың белгілі бір тобы үшін оқытудың нақты мақсаттарын да, кәсіптік даярлық стандарттарын да әзірлеуге педагогикалық қабілетке ие болуы керек; ақпараттың үлкен көлемінен оқу мақсаттарына барынша сәйкес келетін және қажетті білім, білік және дағды деңгейін қамтамасыз ететін материалдарды таңдай білуі керек.

Білім беру парадигмаларының ауысуымен байланысты өзгерген әлеуметтік-экономикалық жағдайлар мен білім берудің жаңа басымдықтары, оқытудың жаппай репродуктивті формалары мен әдістерінен жеке-шығармашылық, жоғары оқу орындары түлектерінің жалпы мәдени және арнайы дайындық деңгейіне қойылатын талаптардың артуы, болашақ мамандарды даярлау. тұрақты кәсіби өзін-өзі тәрбиелеуге берік қалыптасқан қажеттіліктері бар еңбек нарығына кәсіби құзыретті кіру, "Кәсіптік білім беру" бағыты бойынша жоғары оқу орындарының түлектерін кәсіби-педагогикалық ғылыми қамтамасыз етілген даярлаудың объективті қажеттілігін анықтайды және кәсіби-педагогикалық дамудың дамуымен байланысты. болашақ мұғалімдердің педагогикалық ойлауы, олардың бойында оқытушылық қызметке де, жалпы кәсіби, арнайы құзыреттілігі мен біліктілігін арттыруға да қажетті ғылыми-педагогикалық білімдері мен дағдыларын, педагогикалық мәдениетін қалыптастыру.

Тұлғалық-бағдарлы білім беру үдерісінің маңызды құрамдас бөліктеріне мұғалімнің руханилығы, адамгершілігі, тәрбиелік және мәдени деңгейі айналады.

Қазіргі білім беру тұжырымдамасында мұғалім тек мамандық қана емес, оның мәні білімді тарату болып табылады деген түсінікке сүйене отырып, тұлғаны қалыптастырудың жоғары миссиясы, Адамды Тұлға ретінде бекіту, жоғары кәсіптік–педагогикалық білім беру жүйесінің мақсаты жаңа типтегі мұғалімнің үздіксіз жалпы және кәсіби дамуы ретінде ұсынылған. адамға бағытталған.

Оқытушыға мамандық бойынша ғылыми біліммен қатар, оқу үдерісіне кірісе отырып, педагогикалық және психологиялық білімдердің жиынтығын, оқыту технологиясы мен әдістемесін меңгеру қажет екенін негізге ала отырып, оқу құралында кәсіптік педагогикалық шеберліктің мәні мен негізгі ұғымдарын, оның қалыптасуының дидактикалық негіздерін, педагогикалық шеберлікті жетілдірудің психологиялық-педагогикалық теориясын,

педагогикалық шеберлік саласында көрнекті жетістіктерге жеткен ғалымдар мен практиктердің идеялары мен тәжірибесін зерделеуді көздейді., болашақ мұғалімдердің осы идеялар мен тәжірибелерді өз тәжірибелерінің жүйесін қалыптастыруда шығармашылықпен қолдануы, жетістіктерді біріктіру ғылым және білім беру практикасы.

Оқытудың инновациялық технологиялары мен коммуникативтік құралдарын қолдана отырып, мұғалім өзінің оқытуына оңтайлы баға беруі керек. Өз пәнін жетік білу, пәнге деген құштарлық, кең ауқымды дағдылар мен дағдыларды меңгеру, заманауи технологияларды меңгеру оның біліктілігін анықтайды. Мұғалім оқытудың негізгі пәні бойынша да, педагогика саласында да, оқытудың инновациялық формалары мен әдістерін әзірлеуде де жеткілікті ғылыми құзыреттілікке ие болуы керек.

Педагогикалық қабілеттердің құрамдас бөліктеріне мыналар жатады: конструктивтік қабілеттер - оқушының жеке тұлғасын жобалау, оқу материалын оқушылардың жас ерекшеліктеріне және жеке қабілеттеріне қарай іріктеп, композициялық құрастыру; ұйымдастырушылық қабілеттері - оқытуды қосушылардың ішінде әртүрлі түрі іс-әрекет және ұжымды әрбір жеке тұлғаға ықпал ету құралына айналдыру; коммуникативтік қабілеттер - оқушылармен дұрыс қарым-қатынас орнату және оларды мақсаттар мен құралдарды дамытуға сәйкес қайта құру; гностикалық қабілеттер - өз іс-әрекетінің объектісін, үдерісін және нәтижелерін зерттеу және оны осы білім негізінде қайта құру.

Мұғалім бағдарламаның білім алушыларға емес, білім алушыларға арналғанын есте ұстаса, жақсы нәтижеге қол жеткізе алады; қажетті және белгілі бір байланыстар мен тәуелділіктерді аша отырып, материалды анық, саналы және жүйелі түрде баяндап береді; артта қалғандармен жеке жұмыс істеу жағдайында оқу қарқынын оқушылардың көпшілігінің қажеттілігіне бейімдейді; ауызша, жазбаша, компьютерлік бақылаудың ұтымды формаларын қолданады және оқытуды шебер реттейді; оқушыларды оқу мотивациясын дамыта отырып, олардың оқу нәтижесінің максимумына жетуіне ынталандырады [4].

Қазіргі әлемде білім беру және ақпараттық технологияларды біріктіру және осы негізде, атап айтқанда, Интернет–технологияларға негізделген принципті түрде жаңа интеграцияланған оқыту технологияларын қалыптастыру үрдісі бар деп сеніммен айтуға болады. Осындай технологияларды қолдану арқылы білім беру ақпаратын шектеусіз және өте арзан түрде көбейтуге, оны жедел және мақсатты түрде жеткізуге мүмкіндік туды. Бұл ретте оқыту интерактивті сипатқа ие болады, білім алушылардың өзіндік жұмысының маңыздылығы артады, оқу-тәрбие процесінің қарқындылығы айтарлықтай артады, т.б.

Сондықтан жоғары оқу орындарының студенттері жаңа педагогикалық әдістеменің негізін меңгеріп, халықтың бай рухани, тарихи–ағартушылық мұраларын, жаңа педагогикалық технологияларды меңгеріп, шетелдік озық–тәжірибелік идеялармен танысып, рухани–адамгершілік қасиеттерді, өз бетінше ойлауға тәрбиелеуі керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Адольф В.А. Болашақ мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру // Педагогика. - 2018. № 1. – С. 72-75.
2. Қазақстан Республикасының "Білім туралы" Заңы Үйлесімді дамыған ұрпақ – Өзбекстан прогресінің негізі. – Т.: Шарк, 2017. – Б. 63. //
3. Аннамуратова С.К. Қазақстан мектеп оқушыларының көркемдік-эстетикалық тәрбиесі. – Т.: Фан, 2021. – Б. 370.
4. Выготский Л.С. Өнер психологиясы. – М.: Өнер, 2016. – Б. 573.

Мусакулов К.Т.¹, Бексултанова Ж.М.²

ЖАСТАРҒА ҚОҒАМДЫҚ ПӘНДЕРДІ ОҚЫТУДА ҰЛТЖАНДЫЛЫҚҚА ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ҚАЗІРГІ КЕЗДЕГІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
Baka_zhuka@mail.ru

Ұлтжандылық — әр адамның өз ұлтына, елінің тарихы мен мәдениетіне, дәстүрлеріне деген сүйіспеншілік пен құрмет сезімі. Бұл қасиет адамның әлеуметтік жауапкершілігін, азаматтық белсенділігін және ұлттың дамуына қосатын үлесін анықтайды. Қоғамдық пәндерді оқыту ұлтжандылықты тәрбиелеуде маңызды рөл атқарады, себебі осы пәндер арқылы жастар өз елінің тарихын, мәдениетін, құқықтық жүйесін және әлеуметтік құрылымын тереңірек түсінеді. Мұндай білімдер жастарға өз ұлтының құндылықтарына құрметпен қарауға және осы құндылықтарды сақтауға, дамытуға бағыттайды.

Қоғамдық пәндер, әсіресе тарих, жастарға өз елінің өткенін түсінуге мүмкіндік береді. Елдің тарихы мен мәдениетіне деген қызығушылықты арттыру үшін тарихи тұлғалардың, оқиғалардың маңыздылығы туралы білім беру өте маңызды. Қазақстанның тәуелсіздігі, ұлы тұлғалар мен күрескерлердің өмірі, ұлттың қалыптасуы туралы білімдер жастарға ұлттық мақтаныш сезімін ұялатады. Әсіресе Қазақстан тарихы пәні жастарды ұлттың бай мәдени мұраларын бағалауға, ұлттық бірлікті сақтауға, өзінің тарихи тамырларын тануға тәрбиелейді.

Қоғамдық пәндерде мәдениетке, дәстүрлер мен салт-дәстүрлерге ерекше назар аудару арқылы жастарды ұлттық құндылықтарға жақындатуға болады. Бұл ұлттық ерекшеліктерді сақтау мен дамыту үшін жастарды шабыттандырады.

Қоғамдық пәндер арқылы жастарға құқықтық сауаттылықты арттыру, қоғамдағы әр адамның рөлін түсіну және ұлттық мүдделерді қорғау туралы білім беру ұлтжандылықтың негізгі бөлігі болып табылады. Қазақстанның конституциясы, адам құқықтары, демократиялық қағидалар мен азаматтық қоғам мәселелері қоғамдық пәндерде қарастырылады. Бұл білімдер жастардың азаматтық міндеттерін түсініп, өз құқықтары мен жауапкершіліктерін сезінуіне ықпал етеді. Ұлтжандылықты тәрбиелеу азаматтық жауапкершілікті арттыруды қажет етеді, ал қоғамдық пәндер бұл тұрғыда маңызды рөл атқарады.

Қоғамдық пәндер, әсіресе этнография және әлеуметтану сияқты пәндер, жастарға ұлттық дәстүрлер мен құндылықтарды түсінуге мүмкіндік береді. Қазақстанның бай мәдени мұрасы, ұлттық мерекелер мен салт-дәстүрлер ұлтжандылықты тәрбиелеуде негізгі факторлар болып табылады. Оқушыларға ұлттық символдар, мәдениет пен тіл, ұлттық бірегейлік туралы білім беру оларды өз елін құрметтеуге және өз дәстүрлерін сақтауға ынталандырады.

Қоғамдық пәндер арқылы жастар сыни ойлау дағдыларын дамытуға мүмкіндік алады. Ұлтжандылықты қалыптастыру тек біржақты білім берумен шектелмей, жастарды өз ұлтының тарихы мен мәдениетін зерттеуге, қоғамдағы өзгерістерді түсінуге және талдауға үйрету маңызды. Бұл процессте жастар өздерінің ұлттық құндылықтарын дұрыс бағалап, соларды сақтауға бағытталған белсенді қадамдар жасайды. Сыни тұрғыдан ойлау ұлттық мәселелерді тереңірек түсінуге және оларға дұрыс шешімдер қабылдауға көмектеседі.

Қоғамдық пәндер жастарды елдің әр түрлі этникалық және мәдени топтарының арасындағы бірлікті бағалауға, ұлттың ортақ мақсаттары мен құндылықтарына негізделген ынтымақтастыққа тәрбиелейді. Жастардың арасында ұлттық және азаматтық сана-сезімді нығайту ұлтжандылықтың маңызды аспектісі болып табылады. Қоғамдық пәндер арқылы

жастардың санасында ұлттық бірліктің маңыздылығы түсіндіріледі. Олар еліміздің тарихындағы түрлі оқиғалар мен жетістіктерді сараптай отырып, көпұлтты Қазақстанның бірлігі мен бейбітшілігіне деген құрмет пен жауапкершілік сезімін қалыптастырады.

Қоғамдық пәндер жастардың өзін-өзі тануына, өз ұлтының тарихын құрметтеуіне және өз еліне деген мақтаныш сезімін арттыруға бағытталған. Оқушылар өздерінің тарихи және мәдени мұрасын танып, соның негізінде ұлтжандылықты сезінеді. Бұл, өз кезегінде, оларды ұлттық құндылықтарды сақтауға және дамытуға ынталандырады. Жастардың өз еліне деген құрметі олардың ұлттық рухын көтеріп, қоғамның бірлігін қамтамасыз етуге көмектеседі.

Қоғамдық пәндерді оқыту ұлтжандылықты тәрбиелеуде аса маңызды рөл атқарады. Тарих, мәдениет, құқық және әлеуметтік пәндер жастарға өз елінің өткені мен бүгінгі жағдайын тереңірек түсінуге, ұлттық құндылықтарды қадірлеуге және өзінің азаматтық жауапкершілігін сезінуге көмектеседі. Бұл білімдер оларды ұлттық бірлікті сақтау мен дамытуға, өз тарихын құрметтеуге және ұлттың болашағына үлес қосуға бағыттайды. Сондықтан қоғамдық пәндерді оқытудың маңызы ұлтжандылықты тәрбиелеудің негізі болып табылады.

Қоғамдық пәндер жастардың әлемді түсінуіне, қоғамдық өмірге белсенді қатысуына және өз ойларын жеткізу қабілетін дамытуға ықпал етеді. Сонымен қатар, қоғамдық пәндер жас ұрпақтың азаматтық сана-сезімін қалыптастыруға, моральдық және этикалық құндылықтарды игеруге негіз бола алады. Алайда, қазіргі қоғамда жастарға қоғамдық пәндерді оқытудың бірқатар мәселелері туындап отыр. Бұл мәселелер білім беру жүйесінің сапасына, оқыту әдістемесіне және қоғамдық пәндердің мазмұнына қатысты.

Қазіргі кезде жастардың қоғамдық пәндерге деген қызығушылығы төмендеп отыр. Әсіресе тарих, әлеуметтік ғылымдар, экономика және саясат пәндері оқушылар мен студенттер арасында көп жағдайда тек міндетті пән ретінде қарастырылады. Олардың қызығушылығы заманауи технологиялар мен ақпараттық құралдар, сондай-ақ кәсіптік білім мен дағдыларға бағытталған. Бұл жағдай қоғамдық пәндерге қатысты терең түсінік пен білімнің жетіспеуіне әкеп соғуда. Оқушылардың осы пәндерге деген қызығушылығын арттыру үшін интерактивті әдістер мен заманауи білім беру технологияларын қолдану қажет.

Қоғамдық пәндер мазмұнының жаңартылмауы да қазіргі білім беру жүйесінің өзекті мәселелерінің бірі болып табылады. Мысалы, тарих пәні көп жағдайда тек өткен ғасырлар мен оқиғаларды талдаумен шектеледі. Алайда бүгінгі күннің саяси, әлеуметтік және экономикалық мәселелерін түсіну үшін қоғамдық пәндерде қазіргі заманғы мәселелер мен жаңалықтарды енгізу маңызды. Сонымен қатар, жастарды заманауи ғылыми көзқарастар мен әдістерге, әлемдік үрдістер мен өзгерістерге үйрету қажет. Бұл білім беру процесін жаңарту арқылы оқушылардың сыни ойлау қабілетін дамытуға мүмкіндік береді.

Қоғамдық пәндерді оқытатын мұғалімдердің біліктілігі мен дайындығы да маңызды мәселе болып табылады. Көп жағдайда мұғалімдер жаңашыл әдістер мен технологияларды игеруге қажетті деңгейде дайын болмай жатады. Сонымен қатар, қоғамдық пәндер мұғалімдерінің кейбіреулері тек теориялық білімге сүйеніп, практикалық тәжірибені жеткілікті түрде қамтамасыз ете алмайды. Сондықтан мұғалімдердің кәсіби дамуын үздіксіз бақылап, олардың әдіс-тәсілдерін жаңартып отыру қажет. Қоғамдық пәндер оқытуда қолданылатын әдістердің біркелкі болмауы да мәселе тудырады. Көптеген мұғалімдер дәстүрлі лекция оқуды, оқушылардың қатысуын шектеуді жалғастырады. Бұл әдіс оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға кедергі келтіреді. Осыған орай, жастарға қоғамдық пәндерді оқытуда белсенді әдістерді, кейс-стадилерді, пікірталастарды, рөлдік ойындарды және басқа да инновациялық технологияларды қолдану маңызды. Қоғамдық пәндерді оқыту барысында өмірмен байланыстың жоқтығы жиі байқалады. Оқушылар қоғамдық пәндерді оқу кезінде өздерінің күнделікті өмірінде кездесетін мәселелермен байланыс орнатуды қажет етеді. Мысалы, экономика мен саясатты үйрену барысында нақты өмірдегі мысалдар мен жағдайлармен жұмыс жасау өте маңызды. Бұл пәндерді оқытудың әдістері өмірге жақын болуы керек, себебі оқушылар тек теориялық білім

емес, сонымен қатар әлеуметтік жауапкершілік, сыни ойлау және мәселелерді шешу қабілетін дамытуы керек. Қазіргі әлемде цифрландыру үдерістері мен жаңа технологиялардың әсері қоғамдық пәндерді оқытуда да байқалады. Интернет, онлайн ресурстар мен платформалар қоғамдық пәндерді оқытуда қосымша құрал ретінде қолданылады. Алайда, білім беру жүйесінде осы мүмкіндіктерді толық пайдалану үшін мұғалімдерге арнайы даярлық қажет. Сонымен қатар, жастарды цифрлық сауаттылыққа үйрету, әлеуметтік желілерде ақпаратты дұрыс өңдеу және талдау да маңызды болып табылады.

Қоғамдық пәндерді оқыту жастардың жан-жақты дамуына, қоғамдағы рөлін түсінуге және азаматтық жауапкершілік сезімін қалыптастыруға үлкен әсер етеді. Алайда, қазіргі кездегі қоғамда білім беру жүйесінің бұл аспектісінде бірқатар қиындықтар туындауда. Бұл мәселелерді шешу үшін қоғамдық пәндердің мазмұнын жаңартып, оқыту әдістерін жаңғыртып, мұғалімдердің кәсіби даярлығын арттыру қажет. Сонымен қатар, жастардың қоғамдық пәндерге деген қызығушылығын арттыру үшін осы пәндердің қоғамдағы өзекті мәселелермен байланысын нығайту маңызды. Оқушыларды өз заманына сай біліммен қамтамасыз ету үшін, білім беру жүйесінің осы саласына тың өзгерістер мен жаңашылдықтар енгізу қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. О. Төлегенов. Қазіргі қазақ тіліндегі жалпы модельді және мақсат мәнді жай сөйлем типтері. – Алматы: Мектеп, 2022. – 178 бет.
2. Р. Рахметова, Ф. Оразбаева. Қазақ тілін деңгейлік оқытудың ғылыми-методологиялық негіздері. – Алматы: Әрекет-Принт, 2019. – 267 бет.
3. Н.Ә. Назарбаев. «Қазақстан – 2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты // Егемен Қазақстан. – Астана, 14.12.2019.

Мусакулов К.Т.¹, Бексултанова Ж.М.²

ҰЛТЖАНДЫЛЫҚҚА ТӘРБИЕЛЕУ ҮРДІСІНДЕ ЖАСТАРҒА ҚОҒАМДЫҚ ПӘНДЕРДІ ОҚЫТУДЫҢ ҚАЗІРГІ КЕЗДЕГІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

**Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
Baka_zhuka@mail.ru**

Қазіргі таңда еліміздегі білім беру жүйесінің басты міндеті – білім берудің жаңа технологияларына өту арқылы жас ұрпақтың білім деңгейін халықаралық дәрежеге жеткізу, жеке тұлғаның дамуына жағдай жасау, өмірге жан-жақты даярланған тұлға етіп шығару. Оқу әдістерін жетілдіру үшін жас ұрпақтың ой еңбегін, өз бетінше жұмыс істей алу белсенділігін, алға қойған мәселені шеше білу қабілетін арттыру мақсатында оқу үрдісінде компьютерлерді және ақпарат технологияларын кеңінен қолдану керек [1].

Қазіргі өзгерістерге толы қоғамда оқу орнының негізгі міндеттерінің бірі – осы өзгерістерді тарихи даму тұрғысынан түсіндіру, көмектесу. Ал түсіндіретін пәндер – тарих, қоғамтану, құқық, экономика және басқа да қоғамдық пәндер. Адам баласының ғылыми дүние танымын, көзқарасын қалыптастыруда қоғамдық пәндердің маңызы зор. Дүниені, дүниедегі құбылысты, өзгерісті жан-жақты түсіну үшін өткен өмірімізді, тарих беттерінің өткен кезеңдерін, ондағы тарихи деректерді білуіміз керек. Қоғамдық пәндерді оқытып білдіре отырып, жеке тұлға санасына дұрыс дүниетанымды қалыптастырамыз, қоғамда болып жатқан өзгерістерге ғылыми түрде түсіну қабілетін дамытамыз. Оқытуды әрі қарай

дамыту, жетілдіру үшін жере тұлғаның ой-еңбегін, өздігінен жұмыс істей алу белсенділігінің, алға қойған мәселені шеше білу, қабілетін арттыру мақсатында оқу үрдісінде жаңа технологияны кеңінен қолдану керек.

Оқушылардың танымдық іс-әрекеттерді жоспарлау және ұйымдастыру біліктерінің қалыптасуына оқу-танымдық тапсырмаларды шығармашылық тұрғыдан шешудің маңызы зор. Танымдық тапсырмаларды орындау шығармашылықты, ізденімпаздықты талап етеді [2].

Танымдық іс-әрекетте ізденімпаздықпен жұмыс істеу - алдымен мақсатты дұрыс қойып, жоспарлы әрекет етуден басталады. Мақсатқа, нәтижеге жетуде жоспар екі негізгі бағытты қамтуы керек: проблема жүйесі және оның шешу жолдары. Танымдық тапсырмаларды шығармашылықпен шешу үшін алдымен жоспарлау және ұйымдастыру бірлігінің болуы шарт. Бұл біліктер тек қана оқу танымдық тапсырмаларды орындау да үлкен рөл атқарады.

Танымдық іс-әрекет- жеке тұлғаның білімге деген өте белсенді оқу-ой әрекеті. Осы іс-әрекетті жетілдіру қажеттігі педагогтар мен психологтардың еңбектерінде айтылған. Сократтың өзі-ақ оқыту барысында оқушының танымдық іс-әрекетін арнайы басқарудың маңыздылығын атап көрсеткен еді.

Ұлы педагог Ы. Алтынсариннің пікірінше, педагогикалық жұмыстағы ең шешуші нәрсе: мұғалімнің ең жақсы оқыту әдістерін таба білуінде, балалармен дұрыс сөйлесе білуінде «үлгілі, дұрыс бағыты жолға қойылған мектеп оқушыларды қызықтырып, оларды мәдениетке, өз ортасын тануға, ой еңбегін тануға, ой еңбегін үйретуге тиіс».

Ш. Құдайбердиев білім беруде оқушының ойлау белсенділігін, ақыл парасатын дамытуды басты бағдар деп таныды. Оқытудың әдіс-тәсілдеріне уақыт деңгейі тұрғысынан қарап, білім алудың өнегелі жолын көрсетті. «Оқыту мен үйрету зорлау, күштеу емес, баланың дербес ерекшелігі мен бейімділігіне қарай жүргізілсе дұрыс болады» — деп көрсетті. Жүйелі, дұрыс ұйымдастырылған танымдық әрекетке түрлері нәтижесінде шәкірттің білімі, біліктілігі кеңейіп, танымдық ізденімпаздығы қалыптасады. Оқушылардың жұмысты шығармашылықпен ойлауы, оны ұйымдастыра білуі, танымдық іс әрекет түрлерін тандап, оны жоспарлай білуі, ізденімпаздығын арттыру қазіргі кездегі көкейкесті мәселелердің бірі болып отыр.

Технология – жеке тұлғаны дамытуға негізделген мақсатты педагогикалық жүйе. Ал дамыта оқыту тарих сабағында ауызша баяндау арқылы білім беретін пән. Қоғамдық пәндер тарих, қоғамтану, экономика негіздері сөз сабағы, сол себепті оқушылардың өздігінше, көбіне жеке жұмыс атқаруына қолайлылығын, сызбалардың, кестелердің қолданылуы керектігі ескеріледі. Сабақ түрі жаңа заман талаптарына сай өзгеріп, жаңарып отырса, оқушыларға оның әсері мен ықпалы ерекше болады. Бұл үшін өз сабақтарымда жаңа технологиялық оқыту бағдарламаларының дамыта оқыту әдісін тандап алдым [3].

Сабақ – оқытудың негізгі үрдісі. Оны есте қалдыру, жеке тұлғаның санасына терең сіңіру әрбір мұғалімнің өзіндік шеберлігін қажет етеді. Сондықтан пән мұғалімдері қазіргі оқытудың тиімді әдіс тәсілдерін, жетістіктерін пайдаланып, сабақтың сапасын, ғылымилығын арттырып, оқушының өзіндік ойлау қабілетін дамытып, ізденіске, шығармашылыққа бағыттауы қажет. Өзімнің жұмысымда «дамыта оқыту технологиясы арқылы» сабақтарымды өткізіп жүргендігім жайлы және оның нәтижелерін ұсынғым келеді. Бұл жоба ең алдымен маған сабақ жоспарын жазуыма еш қиындық туғызбайды, көптеген жоспарлау жұмыстарын жеңілдетеді. Ал оқушылар болса, жаңа тақырыпты өзінің ізденуі арқылы шығармашылыққа, ізденімпаздыққа ұмтылады, мұғалімнің көмегінен әрекет ете алады. Үй тапсырмасын орындауда көп ізденіп, қосымша әдебиеттерді пайдаланып жауап береді. Сондай-ақ берілген тапсырмаға өздігінше мәнжазба, баяндама, зерттеу, саралау тест жұмыстарын жүзеге асырады.

Бұрынғы оқу үрдісінде мұғалімге басымдылық рөл берілсе, қазіргі технологияларда студент белсенділік көрсетуі тиіс, мұғалім бағыт беруші, ал тұлға өздігінен оқып білім алуы керек. Сол арқылы студент ізденіп, өз қажеттігін, өзі таңдаған жолында іскерлікпен жетістікке жетуге мүмкіндік алады. Ал мұғалім әрбір жеке тұлғаның қызығушылығын және

шығармашылық қабілеттерін ашуға көмектеседі. Ұлы тұлғалардың бірі Н.А.Рубакин: «Нағыз білім атаулыға өздігінен іздену арқылы ғана қол жетеді» десе, ұлы ойшыл Әл-Фараби: «Білімді болу деген сөз – белгісіз нәрсені ашу қабілетіне ие болу деген сөз» дей келе мәселенің түйінін шешу жолдарын ойластыруда, танымын арттыруға аса көңіл бөлу керектігін айтқан. Оның маңыздылығын байқалу жолдары:

- Жеке тұлға еркін ойлау қабілетін дамыту арқылы таным мақсатына жеткізетін сұрақтар туғызу және оларды анықтау;
- Жаңа білімді игеру жолдарын іздестіру;
- Жаңа білімді өздігінен іздену, қосымша құжаттармен, деректі материалдармен жұмыс істеу дағдысын, нақтыландыру, тереңдету;
- Іздену мәселені дамыта жан-жақты шешуде жаңа білімді игеру кезіндегі пайдаланатын әдістерді меңгеру [4];
- Таным белсенділігін дамытатын мәселелер ойлау белсенділігін арттырудың амалы ғана емес, көп жағдайда адамның қабілетінің ашылуына және қай бағытта дамып келе жатқанын да анықтайды.

Дамыта оқытудың негізі – оның мазмұнында, оқытудың түпкі мақсаты-тек қана білім алу ғана емес, сонымен қатар жан жақты даму болып табылады. Бұл жобаның түпкі мақсаты: ғылыми танымның нәтижелерін игеру, оқушыларды ғылым негіздерімен қаруландыру, оларға тиісті іскерліктермен дағдыларды меңгерту. Сонымен қатар білімге құштар, ой өрісі жан-жақты дамыған, демократиялық қоғамның азаматын тәрбиелеу. Ол үшін төмендегі қағидаларды берік ұстанамыз:

- жеке тұлға мен оқытушы арасындағы тепе-теңдік жағдай;
- жеке тұлға мен оқытушы арасындағы өзара сыйластық, бір-бірінің үйренуіндегі және үйретудегі көмегінің маңыздылығы;
- сабақта шешуші рөл оқытушы емес, керісінше жере тұлға екендігі туралы пікір қалыптастыру
- әрбір жеке тұлғаның білім дәрежесін басқамен салыстыру емес, жеке тұлғаның нәтижесін, бүгінгі мен ертеңін кешегі нәтижелерімен салыстыру арқылы дамыта оқыту.

Қоғамдық пәндерді оқыту барысында жас ұрпаққа білім беруде білімділік, дамытушылық, тәрбиелік міндеттерді жеке тұлғаның дамыту белсенділігін дамыта оқыту технологиясы арқылы дамытсақ, жас ұрпақтың бойына жоғары белсенділікке, адамгершілік қасиеттерді, олардың дүниетанымын, өмірге деген көзқарасын қалыптастыру мүмкіндігі артады. Дамыта оқыту технологиясы арқылы жеке тұлғаның танымдық және ізденіспен, шығармашылық қабілеттерін дамыту барысында өзіндік ізденгіштік, мақсаткерлік қасиеттері мен білім сапасының көтерілуі байқалды [5].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Шакуров Р.Х. Творческий рост педагога. – Москва: Наука, 2015. – 150 б.
2. Абдуллина О.А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе профобразования. – Москва: Наука, 2017. – 230 б.
3. Ш. Құдайбердиев Қазақ этнопедагогикасының ғылыми негізін қалаушы педагог-ойшылдар. – Алматы: Атамұра, 2017. – 340 б.
4. Н.А. Рубакин Мотивационная основа развития общих умственных способностей: – Новосибирск: Дар, 2016. – 110 б.
5. Шарипов Ш.А. Традиции и новаторство в казахской литературе. – Алматы: Мектеп, 2016. – 136 б.

Бектурганов М.А.

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ У ПОДРОСТКОВ ИЗ НЕБЛАГОПОЛУЧНЫХ СЕМЕЙ

Кокшетауский университет им.Абая Мырзахметова
Магистрант образовательной программы 7М01101 Педагогика и психология
Научный руководитель: к.п.н. доцент Власенко С.В.

Для подростков, растущих в неблагополучных семьях, характерны определенные психологические и социальные особенности, которые влияют на формирование их ценностных ориентаций. Неблагополучные семьи могут включать в себя различные аспекты — от отсутствия должного внимания со стороны родителей до нарушений в семейной динамике (конфликты, алкоголизм, насилие, безработица).

Подростки из неблагополучных семей часто сталкиваются с эмоциональной нестабильностью и чувством небезопасности. Проблемы в отношениях между родителями, конфликты, отсутствие стабильности в быту, а также игнорирование эмоциональных потребностей ребенка формируют у подростков чувство одиночества и неопределенности. Это может привести к снижению уверенности в себе и неспособности выстраивать здоровые межличностные отношения, что, в свою очередь, влияет на их восприятие моральных норм и ценностей.

В неблагополучных семьях подростки часто не имеют положительных ролевых моделей. Взрослые, как правило, не предоставляют примеры достойного поведения или моральных ориентиров. Родители, которые сами не могут обеспечивать гармоничное развитие, не являются авторитетами для ребенка, и подростки нередко начинают искать ценности и образцы для подражания в окружающем обществе, которое, в силу разных обстоятельств, может быть антисоциальным.

Подростки, выросшие в неблагополучных семьях, часто сталкиваются с проблемами материального характера, социальной изоляцией и невозможностью обеспечить себе нормальные условия для учебы и развития. Это вынуждает их становиться более самостоятельными и прагматичными, но в то же время приводит к развитию циничного отношения к жизни, утрате доверия к взрослым и обществу.

Ценности и ориентации подростков из неблагополучных семей часто формируются в условиях нестабильности и дефицита поддержки. В отличие от подростков, воспитывающихся в благополучных семьях, которые получают от родителей моральные ориентиры, безопасность и внимание, подростки из неблагополучных семей не всегда могут полагаться на своих родителей и часто ищут другие пути формирования своей идентичности.

Подростки из неблагополучных семей могут проявлять пренебрежение к традиционным социальным и моральным ценностям, таким как честность, ответственность, уважение к старшим и т.д. Это связано с тем, что, как правило, они не наблюдают эти ценности в поведении своих родителей и близких. В таком контексте подростки могут начать воспринимать нарушение норм как норму, что создаёт основу для формирования асоциальных ориентаций.

Низкая самооценка, характерная для многих подростков, растущих в неблагополучных семьях, негативно сказывается на их ценностных ориентирах. Чувство неуверенности в себе и своем будущем приводит к тому, что подростки начинают искать смысл жизни в деструктивных моделях поведения — агрессии, преступности, употреблении психоактивных веществ. Это также может проявляться в отказе от социально признанных норм и ценностей.

Для подростков из неблагополучных семей значительное влияние оказывают сверстники, которые могут быть основным источником ценностей и ориентаций. Если

группа сверстников поддерживает антисоциальное поведение, подростки из неблагополучных семей часто начинают усваивать такие модели как правильные и следовать им. В таких условиях социальное давление сверстников может сыграть решающую роль в выборе ценностей и установок.

Коррекция ценностных ориентаций подростков из неблагополучных семей требует комплексного подхода, включающего как психолого-педагогическую работу с подростком, так и активное взаимодействие с его семьей и социумом. Рассмотрим основные способы и подходы к работе с такими подростками.

Одним из наиболее эффективных способов помощи подросткам является психологическая поддержка, направленная на повышение их самооценки и уверенности в себе. Психолог может помочь подростку осознать свои сильные стороны, научиться выражать свои чувства и эмоции, справляться с внутренними конфликтами. Это способствует более осознанному и критическому отношению к миру, что, в свою очередь, помогает формировать более здоровые ценностные ориентации.

Подростки из неблагополучных семей часто не имеют положительных ролевых моделей в своей жизни. Важно, чтобы педагоги, психологи и взрослые наставники стали для них этими образцами для подражания. Конструктивное поведение, соблюдение моральных норм, ответственность и честность — всё это должно стать частью воспитания подростков. Для этого педагогам и социальным работникам необходимо внедрять в свою работу программы по созданию здоровых ролевых моделей и ориентира для подростков.

Активное участие подростков в общественно полезной деятельности, например, волонтерских проектах, спортивных секциях, кружках, помогает развивать у них чувство ответственности, трудолюбия и взаимопомощи. Эти действия способствуют формированию у подростков положительных ценностей, ориентированных на личное развитие, а не на разрушение социальных норм.

Коррекция ценностных ориентаций подростков невозможна без работы с семьей. Важно, чтобы родители осознали свою роль в воспитании ребенка и, при необходимости, прошли психологические тренинги или консультации. Привлечение родителей к участию в жизни ребенка помогает создать более здоровую атмосферу в семье, а также способствует формированию у подростка адекватных ценностных ориентиров.

Формирование ценностных ориентаций у подростков из неблагополучных семей является сложным и многогранным процессом, который требует участия различных социальных институтов. Психологические особенности этих подростков, их эмоциональная нестабильность и отсутствие позитивных ролевых моделей создают значительные трудности для воспитания и формирования здоровых ценностей. Однако с помощью психологической поддержки, вовлечения подростков в конструктивную деятельность, создания положительных ролевых моделей и активной работы с семьей можно значительно повлиять на развитие положительных ценностных ориентиров, что в свою очередь поможет подросткам избежать антисоциального поведения и стать успешными в социальной жизни.

Список использованной литературы:

1. Психологический словарь / под. ред. А.В. Петровского. М., 2021.
2. Галагузова М.А. Социальная педагогика. – М., 2019.
3. Гиппенрейтер Ю.Б. Введение в общую психологию. – М: 2016.
4. Змановская Е.В. Девиантология (Психология отклоняющегося поведения). – М.: Академия, 2019.
5. Коджаспирова Г.М. Педагогический словарь – М: 2018.

Бектурганов М.А.

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЕ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ У ПОДРОСТКОВ ИЗ НЕБЛАГОПОЛУЧНЫХ СЕМЕЙ

Кокшетауский университет им.Абая Мырзахметова
Магистрант образовательной программы 7М01101 Педагогика и психология
Научный руководитель: .к.п.н. доцент Власенко С.В.

Формирование ценностных ориентаций у подростков является важнейшим процессом в их социально-психологическом развитии. Ценности, такие как моральные нормы, социальные установки и жизненные ориентиры, играют ключевую роль в определении поведения подростков и их способности адаптироваться к обществу. Особенно важным этот процесс становится в отношении подростков, воспитанных в неблагополучных семьях, где часто отсутствуют стабильные социальные и эмоциональные связи, а также моделирование здоровых ценностных ориентиров. Неблагополучные семьи, как правило, характеризуются нарушением семейных отношений, алкоголизмом или наркоманией родителей, а также экономическими трудностями, что приводит к дефициту эмоциональной поддержки и снижению качества воспитания.

В данной статье рассматриваются особенности формирования ценностных ориентаций у подростков, выросших в неблагополучных семьях, и ключевые факторы, влияющие на их ценностные установки.

Семья является основным источником формирования базовых ценностей ребенка, включая моральные ориентиры, представления о добре и зле, роли труда, социальной ответственности, любви и уважении. Неблагополучная семья часто лишена этих основ, что в свою очередь значительно усложняет процесс формирования у подростка здоровых ценностных ориентиров.

Основные негативные факторы, влияющие на ценностные ориентации подростков из неблагополучных семей, включают:

Неустойчивость семейных отношений. Постоянные конфликты, разводы родителей, насилие или эмоциональная холодность в семье создают у подростков ощущение нестабильности и недоверия к окружающим. Это снижает их уверенность в том, что мир справедлив, а люди честны. Вместо формирования позитивных ценностей, таких как любовь, уважение, помощь, подросток может научиться только выживанию в условиях неопределенности.

Отсутствие должного внимания и поддержки. В семьях, где родители страдают от алкоголизма, наркомании или имеют другие психоэмоциональные проблемы, подростки часто оказываются без должной поддержки и внимания. Это сказывается на их самооценке и моральных установках. Психологическая поддержка, необходимая для формирования ценностей и ориентиров, заменяется беспомощностью, что приводит к возникновению низкой мотивации к учебе и социальной адаптации.

Нехватка социальных моделей. Подростки из неблагополучных семей часто не имеют положительных примеров для подражания, что ограничивает их возможности для формирования правильных ориентиров и стандартов поведения. В отсутствие примера успешных и гармоничных отношений, подростки начинают искать пути решения проблем с помощью антисоциального поведения, что негативно влияет на их ценностные установки.

Подростковый возраст — это период, когда активизируются процессы самоопределения, формирования взглядов и ценностей, а также осознания своей роли в обществе. В это время подростки начинают активно строить свою картину мира, а также искать ответ на вопросы о своей жизни и будущем.

Особенности формирования ценностных ориентиров у подростков из неблагополучных семей:

Более высокая восприимчивость к социальным рискам. В условиях неблагополучной семьи подростки часто оказываются под воздействием негативных внешних факторов, таких как плохая компания, улица, наркокультура, насилие. Эти подростки часто не имеют полноценной системы ценностей, что делает их восприимчивыми к социальным рискам, таким как агрессия, преступность, алкоголь и наркотики.

Снижение авторитетов. Подростки из таких семей часто не имеют авторитетов в лице родителей, а потому их ценностные ориентации формируются на основе других источников — сверстников, уличной культуры или медиа. Это может привести к искажению понятий о добре и зле, чести и позоре, что, в свою очередь, отрицательно сказывается на поведении подростков.

Проблемы с самооценкой и идентичностью. Неблагополучная семья часто создает у подростков проблемы с самооценкой, что отражается на их способности формировать устойчивые и здоровые ценности. Такие подростки могут чувствовать себя изолированными, неполноценными, что снижает их уверенность в себе и затрудняет их интеграцию в общество.

Конфликтность в отношениях с окружающими. Подростки из неблагополучных семей могут проявлять повышенную агрессивность и конфликтность по отношению к окружающим. Это зачастую результат отсутствия доверительных отношений с родителями и внутреннего напряжения, накопленного в процессе жизни в семье, где отсутствует поддержка и внимание.

Кроме внешних социальных факторов, существует ряд психологических особенностей, которые затрудняют процесс формирования здоровых ценностей у подростков из неблагополучных семей:

Проблемы с эмоциональной регуляцией. Подростки, воспитывающиеся в семьях с нарушенной эмоциональной атмосферой, часто испытывают трудности в регулировании своих эмоций. Они могут быть более импульсивными, агрессивными и склонными к депрессии, что влияет на их способности оценивать последствия своих поступков.

Низкая мотивация к учебе и саморазвитию. Проблемы в семье часто приводят к низкой мотивации к учебе. Подростки могут не видеть смысла в учебе, поскольку не имеют модели успешной жизни, которой могли бы стремиться. Это также способствует развитию негативных ценностных ориентаций, таких как избегание ответственности или стремление к легким путям решения проблем (например, использование наркотиков или алкоголя).

Недостаток критического мышления. Отсутствие авторитетных и стабильных примеров в семье, а также высокая степень неопределенности в жизни подростков затрудняют формирование у них навыков критического мышления. Такие подростки могут не всегда четко понимать, что является правильным, а что — неправильным, что еще больше снижает их способность к принятию ответственных решений.

Для того чтобы эффективно формировать здоровые ценностные ориентации у подростков из неблагополучных семей, необходимо использовать комплексный подход, который включает в себя:

Психологическую поддержку. Создание безопасной и поддерживающей атмосферы, где подросток может открыто выражать свои эмоции и мысли, важно для улучшения самочувствия и повышения самооценки.

Роль педагогов и социальных работников. Школа и социальные учреждения могут играть важную роль в предоставлении подросткам новых моделей для подражания и источников ценностных ориентиров. Важно, чтобы педагоги и социальные работники работали с подростками, помогая им развивать позитивные ценности и модели поведения.

Программы адаптации и ресоциализации. Реализация программ, направленных на социализацию подростков, включает в себя работу с их эмоциональной сферой, развитие навыков общения, формирование здоровых ориентиров и ценностей. Важно привлекать

подростков к деятельности, которая позволит им почувствовать себя успешными и значимыми.

Работа с семьей. Параллельно с работой с подростками необходимо оказывать помощь и родителям, обучая их правильным методам воспитания, улучшению семейных отношений и созданию более стабильной эмоциональной атмосферы в доме.

Формирование ценностных ориентаций у подростков из неблагополучных семей представляет собой сложный и многогранный процесс, который требует комплексного подхода. Влияние неблагополучной семейной среды на ценностные ориентиры подростков часто приводит к их социальной дезадаптации и негативным последствиям для психического и эмоционального развития. Однако с помощью правильного вмешательства, направленного на улучшение эмоционального состояния подростков, создание новых моделей поведения и поддержку семей, возможно выстроить эффективную систему воспитания и помочь подросткам развить здоровые ценностные ориентиры.

Список использованной литературы:

1. Психологический словарь / под. ред. А.В. Петровского. М., 2021.
2. Галагузова М.А. Социальная педагогика. – М., 2019.
3. Гиппенрейтер Ю.Б. Введение в общую психологию. – М: 2016.
4. Змановская Е.В. Девиантология (Психология отклоняющегося поведения). – М.: Академия, 2019.
5. Коджаспирова Г.М. Педагогический словарь – М: 2018.

Берденов К.С.

ФОРМИРОВАНИЕ ЭМОЦИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧАЩИХСЯ СТАРШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С КОНФЛИКТНЫМ ПОВЕДЕНИЕМ

Кокшетауский университет им.Абая Мырзахметова
Магистрант образовательной программы 7М01101 Педагогика и психология
Научный руководитель: к.п.н. доцент Власенко С.В.

Эмоциональная компетентность — это способность эффективно распознавать, понимать и регулировать свои эмоции, а также учитывать эмоции других людей в межличностных взаимодействиях. В старшем школьном возрасте, когда происходят значительные изменения в психоэмоциональной сфере, особенно важно развивать эмоциональную компетентность. Это становится особенно актуальным для учащихся с конфликтным поведением, так как именно проблемы в эмоциональной сфере часто становятся основой для нарушения межличностных отношений и формирования деструктивных моделей поведения.

Конфликтное поведение в старшем школьном возрасте связано с переходным периодом, когда подростки начинают активно искать свою идентичность, бороться за независимость, а также сталкиваются с множеством эмоциональных и социальных проблем. Этот возраст сопровождается яркими переживаниями, поиском своего места в мире и попытками утвердиться в коллективе сверстников.

Для старшеклассников с конфликтным поведением характерны следующие особенности:

Подростки с конфликтным поведением часто страдают от низкой самооценки, неуверенности в себе и неспособности управлять своими эмоциями. Они могут переживать чувство одиночества, отторжения или непонимания, что усиливает их агрессивное или

протестное поведение. Это, в свою очередь, приводит к регулярным конфликтам с окружающими, что затрудняет их адаптацию в коллективе и создает условия для формирования асоциальных установок.

В этом возрасте подростки испытывают трудности в установлении здоровых межличностных связей. Эмоциональная неготовность понимать и принимать чувства других людей, недостаточная эмпатия и проблемы с выражением собственных эмоций становятся причиной конфликтов с ровесниками и взрослыми. Подростки с конфликтным поведением часто воспринимают даже нейтральные действия как агрессию и реагируют на них чрезмерно остро.

Старшеклассники часто вступают в конфликты из-за желания утвердить свою независимость. Это может проявляться как в протестных действиях против авторитетов (родителей, учителей), так и в агрессивных реакциях на требования дисциплины. В этом контексте важным аспектом является помощь подросткам в развитии навыков конструктивного выражения своих эмоций, вместо того чтобы «выходить» свою агрессию через конфликты.

Эмоциональная компетентность является ключевым инструментом, который помогает подросткам с конфликтным поведением не только осознавать свои эмоции, но и эффективно их регулировать, взаимодействовать с окружающими более адекватно, избегая острых конфликтных ситуаций. В старшем школьном возрасте формирование эмоциональной компетентности становится особенно важным, так как именно в этот период закладываются навыки межличностного общения, саморегуляции и способности к эмпатии.

Эмоциональная осведомленность — это способность осознавать и правильно идентифицировать свои эмоции. Подростки с конфликтным поведением часто не могут адекватно оценить свои эмоциональные реакции на внешние события. Развитие эмоциональной осведомленности начинается с обучения их различать основные эмоции (страх, гнев, радость, печаль) и осознавать их воздействие на их поведение.

Методы работы с эмоциональной осведомленностью могут включать в себя:

Тренинги по развитию эмоционального интеллекта, на которых подростки учат идентифицировать свои чувства и распознавать эмоции других людей.

Ролевые игры с разыгрыванием различных конфликтных ситуаций, в которых подростки учат разные способы реагирования на эмоциональные стимулы.

Регуляция эмоций — это способность не только осознавать свои эмоции, но и уметь контролировать их проявления, не допуская деструктивных действий. У подростков с конфликтным поведением важно развивать навыки саморегуляции, чтобы они могли сдерживать импульсивные и агрессивные реакции, заменяя их более конструктивными.

Для этого используются различные методы, такие как:

Техники релаксации и дыхательные практики, помогающие подросткам снять напряжение и успокоиться в конфликтных ситуациях.

Когнитивно-поведенческая терапия (КПТ), которая направлена на изменение негативных мыслей и убеждений, порождающих агрессию и протестное поведение.

Тренинги по управлению гневом, где подростков обучают техникам контроля гневных реакций, например, использованию «тайм-аутов», дыхательных упражнений или смены фокуса внимания.

Эмпатия, то есть способность сопереживать, понимая эмоции других людей, — еще один важный аспект эмоциональной компетентности. Подростки с конфликтным поведением часто не учитывают чувства других людей и реагируют на них агрессивно или с равнодушием. Работа над развитием эмпатии помогает подросткам наладить более гармоничные отношения с окружающими, учит их уважению к различным точкам зрения и умению вести конструктивные диалоги.

Для развития эмпатии можно использовать:

Обсуждения с подростками различных моральных дилемм, позволяя им анализировать поведение других людей и его последствия.

Групповые занятия по развитию навыков общения, где подростки учат не только понимать чувства других, но и адекватно выражать свои собственные переживания.

Методики активного слушания, которые учат подростков не только выражать свои эмоции, но и внимательно выслушивать других, что способствует лучшему пониманию их позиций.

Родители и учителя играют важную роль в процессе формирования эмоциональной компетентности подростков с конфликтным поведением. Их задача — создать поддерживающую среду, где подростки смогут безопасно и эффективно развивать навыки саморегуляции и общения.

Учителя должны активно работать с подростками, развивая их эмоциональную компетентность в школьном коллективе. Важно, чтобы педагоги:

Создавали атмосферу доверия и уважения, в которой подростки смогут открыто выразить свои чувства и эмоции.

Моделировали примеры конструктивного поведения, обучая подростков не только теоретическим аспектам, но и на практике показывая, как можно справляться с агрессией и конфликтами.

Использовали техники групповое взаимодействие, например, через проектную деятельность, где подростки учат работать в команде, уважать мнение других и разрешать возникающие противоречия.

Родители должны оказывать поддержку подросткам, развивая в них эмоциональную компетентность, начиная с раннего возраста. Они могут использовать следующие методы:

Обсуждения эмоций в семье: родители должны помогать детям осознавать свои чувства, поддерживать их в трудные моменты и учить контролировать агрессию.

Пример позитивного поведения: родители, сами контролируя свои эмоции и реагируя на ситуации конструктивно, становятся ролевыми моделями для детей.

Участие в психологических тренингах или консультациях, если ситуация требует более глубокого вмешательства.

Формирование эмоциональной компетентности у старшеклассников с конфликтным поведением является важным аспектом их социального и личностного развития. Это не только способствует снижению числа конфликтов, но и помогает подросткам выстраивать здоровые межличностные отношения, справляться с трудными эмоциями и строить позитивную модель поведения в будущем. Важную роль в этом процессе играют как специалисты (педагоги, психологи), так и семья, где подростки учат своим первым жизненным урокам.

Список использованной литературы:

1. Белобрыкина О.А. Психологические условия и факторы развития самооценки личности на ранних этапах онтогенеза: Автореф. канд. психол. наук. — Н., 2000. — 23 с.
2. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание. М.: Прогресс, 1986. — 425 с.
3. Божович Л.И. Изучение мотивации поведения детей и подростков / Л.И. Божович. — М., 2013. — 352 с.
4. Выготский Л.С. Собр. Соч., т. 3. — М.: 1983, С. 144, 145.

Берденов К.С.

СУЩНОСТЬ И СПЕЦИФИКА ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГА ПО РАЗВИТИЮ ЭМОЦИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У ПОДРОСТКОВ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Кокшетауский университет им.Абая Мырзахметова
Магистрант образовательной программы 7M01101 Педагогика и психология
Научный руководитель: к.п.н. доцент Власенко С.В.

Развитие эмоциональной компетентности является неотъемлемой частью всестороннего формирования личности подростка. Эмоциональная компетентность охватывает умение распознавать, понимать, выражать и контролировать свои эмоции, а также понимать эмоции других людей и эффективно взаимодействовать с ними. В условиях стремительных изменений социального и технологического контекста, когда подростки сталкиваются с множеством новых вызовов, таких как цифровизация, изменение семейных и образовательных ценностей, развитие эмоциональной компетентности становится особенно актуальным. В этой ситуации педагог играет ключевую роль в поддержке подростков и создании условий для их эмоционального и социального роста.

Данная статья направлена на рассмотрение сущности и специфики деятельности педагога по развитию эмоциональной компетентности у подростков в современных условиях, а также выделение ключевых аспектов и подходов, которые помогут эффективно справляться с этой задачей.

Эмоциональная компетентность — это способность индивида воспринимать, понимать и управлять своими эмоциями, а также понимать эмоции окружающих. Для подростков, находящихся в процессе формирования своей личности, эмоциональная компетентность является важным инструментом, который помогает им успешно адаптироваться в социальной среде, управлять своими внутренними переживаниями и выстраивать здоровые отношения с окружающими.

Эмоциональная компетентность включает в себя несколько ключевых компонентов:

Самоосознание эмоций — способность осознавать свои эмоции в определенный момент времени.

Саморегуляция эмоций — способность контролировать свои эмоции и не давать им негативно влиять на поведение.

Эмпатия — способность понимать и воспринимать эмоции других людей.

Социальные навыки — умение строить и поддерживать отношения с окружающими, используя навыки общения и разрешения конфликтов.

Подростковый возраст является критическим периодом для формирования этих навыков, так как в этот момент происходит активное развитие самоидентификации и социальной адаптации. Эмоциональная компетентность помогает подросткам справляться с подростковыми кризисами, строить гармоничные отношения с окружающими, развивать уверенность в себе и принимать правильные решения в трудных ситуациях.

Роль педагога в развитии эмоциональной компетентности подростков нельзя переоценить. Учителя и воспитатели должны не только преподавать академические знания, но и оказывать психологическую поддержку учащимся, помогать им развивать важные социальные и эмоциональные навыки. Важнейшими аспектами деятельности педагога являются:

Создание безопасной эмоциональной атмосферы. Подростки особенно нуждаются в эмоциональной поддержке, принятии и понимании. Педагог, создающий атмосферу уважения и поддержки в классе, помогает детям чувствовать себя уверенно и безопасно, что является основой для успешного развития их эмоциональных компетенций.

Пример для подражания. Педагог становится важным примером для подростков в вопросах эмоциональной саморегуляции и общения с другими людьми. Педагог должен демонстрировать здоровые способы управления своими эмоциями и общения с окружающими. Подростки часто берут пример с учителей в вопросах эмоционального реагирования на стрессовые ситуации, разрешения конфликтов и поддержания позитивных отношений.

Психологическая поддержка и консультации. Педагог может оказывать подросткам психологическую помощь в решении личных и социальных проблем. Важно, чтобы подростки могли обратиться к учителю не только по вопросам учебы, но и по вопросам личных переживаний, конфликтов с родителями или сверстниками, вопросов самооценки. Это создает пространство для развития эмпатии и доверительных отношений между педагогом и учениками.

Внедрение программ по развитию эмоциональной компетентности. В рамках школьной программы педагог может реализовывать различные тренинги и занятия, направленные на развитие эмоциональной осведомленности, саморегуляции, эмпатии и социальных навыков. Это может быть как индивидуальная работа с подростками, так и групповые мероприятия, направленные на решение конфликтных ситуаций, развитие навыков конструктивного общения и поддержки.

Современные условия — это вызовы, с которыми сталкиваются не только подростки, но и их учителя. Важным аспектом работы педагога является учет влияния новых технологий, социальных медиа и глобализации на эмоциональное развитие подростков.

Цифровая среда и социальные сети. В последние годы использование социальных сетей и интернета стало неотъемлемой частью жизни подростков. Хотя цифровая среда предоставляет новые возможности для общения и саморазвития, она также несет в себе риски для эмоционального состояния подростков. Множество подростков испытывают проблемы с самооценкой, депрессией, чувством одиночества из-за онлайн-пространства, где они часто сталкиваются с кибербуллингом, чрезмерной зависимостью от лайков и комментариев. Педагог должен быть готов поддержать подростков в этих ситуациях, направлять их на здоровое использование технологий и помогать развивать навыки цифровой грамотности и эмоциональной регуляции в виртуальной среде.

Инклюзивное образование и разнообразие школьных коллективов. В современных школах увеличивается количество детей с различными особенностями здоровья, культурными различиями и социальными проблемами. Это требует от педагогов особого внимания к созданию инклюзивной атмосферы, где каждому подростку будет оказана поддержка в развитии его эмоциональных и социальных навыков. Учителя должны работать с классом как с целым коллективом, так и с каждым учеником индивидуально, учитывая особенности его личности, потребности и возможные трудности.

Кризис подростковости и социальное давление. Подростки часто сталкиваются с внутренними кризисами самоопределения, вопросов идентичности и принадлежности. Социальное давление со стороны сверстников, требования к внешнему виду и поведению также играют важную роль в их эмоциональном состоянии. Педагог должен уметь поддерживать подростков в этот сложный период, помогать развивать у них уверенность в себе и принимать себя такими, какие они есть.

Психологическая устойчивость и стрессоустойчивость. В условиях нестабильности и быстроменяющегося мира подростки сталкиваются с дополнительными стрессовыми факторами, такими как неопределенность в будущем, давление общества, проблемы в семье и в учебе. Педагог должен активно работать над развитием у подростков психологической устойчивости, помогая им научиться справляться с трудностями и сохранять эмоциональное равновесие в сложных ситуациях.

Для эффективного развития эмоциональной компетентности у подростков педагог может использовать разнообразные методы и подходы:

Рольевые игры и тренинги. Эти методы способствуют развитию эмпатии и социального взаимодействия. В ролевых играх подростки могут примерить различные социальные роли, что помогает им лучше понять чувства и переживания других людей, а также научиться справляться с различными социальными ситуациями.

Групповые обсуждения и дебаты. Обсуждения различных жизненных ситуаций, моральных дилемм или проблем, с которыми сталкиваются подростки, помогают развивать навыки эмпатии и улучшать способности к саморегуляции и конструктивному разрешению конфликтов.

Техника активного слушания и консультирования. Важно развивать у подростков навыки активного слушания и умение выражать свои чувства в диалоге с окружающими. Педагог может использовать эти техники как в индивидуальных беседах, так и в групповом общении.

Медитация и релаксация. Практики, направленные на развитие саморегуляции, такие как медитация и упражнения на расслабление, могут быть полезными для подростков, особенно в условиях повышенной тревожности и стресса. Эти методы помогают подросткам управлять своими эмоциями и сохранять внутреннее спокойствие.

Развитие эмоциональной компетентности у подростков — это ключевая задача педагогической деятельности в современных условиях. Эмоционально грамотные подростки лучше адаптируются к окружающему миру, строят гармоничные отношения, успешно решают конфликты и справляются с жизненными трудностями. Роль педагога в этом процессе огромна, так как именно он создает условия для формирования здоровых эмоциональных и социальных навыков у своих учеников. В условиях быстро меняющегося мира важно, чтобы педагог использовал разнообразные методы и подходы, которые помогут подросткам развить необходимые компетенции для полноценной социальной адаптации и эмоционального благополучия.

Список использованной литературы:

1. Белобрыкина О.А. Психологические условия и факторы развития самооценки личности на ранних этапах онтогенеза: Автореф. канд. психол. наук. — Н., 2000. — 23 с.
2. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание. М.: Прогресс, 1986. — 425 с.
3. Божович Л.И. Изучение мотивации поведения детей и подростков / Л.И. Божович. — М., 2013. — 352 с.
4. Выготский Л.С. Собр. Соч., т. 3. — М.: 1983, С. 144, 145.

Бердыбекова Н.С.¹, Битикова А.Д.²

БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУДЕ СЫН ТҮРҒЫСЫНАН ОЙЛАУДЫ ДАМУТUDЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы

Педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

«Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі» білім бағдарламасының магистранты

Болашақтың бүгінгіден де нұрлы болуына ықпал етіп, адамзат қоғамын алға апаратын күш тек білімде ғана. Қай елдің болмасын өсіп өркендеуін, өркениетті дүниеде өзіндік орын алу оның ұлттық білім жүйесінің деңгейіне, дамыту бағытына байланысты.

Қазақстан Республикасының орта білімді дамыту тұжырымдамасында: «Бастауыш мектептің негізгі міндеттері – баланың жеке басының алғашқы қалыптасуын қамтамасыз ету, олардың қабілеттерін ашып, дамыту, оқуға деген ынтымақтық тәжірибесінің берік

дағдыларын меңгерту» делінген. Тәуелсіз еліміздің білім беру жүйесінде болып жатқан оң өзгерістер қоғамның жас ұрпақ тәрбиесі үшін жауапкершілігі терең сезіліп отырған бүгінгі таңда оқу-тәрбие үрдісінің тиімділігін арттыру бағытында барлық мүмкіндіктерді пайдалануды көздейді. Еліміздің болашағы балалардың білім дәрежесінің тереңдігімен өлшенеді. Қазіргі кезде білім беру әлеуметтік құрылымының маңызды элементтерінің біріне айналды. [1].

Жаңа технологияны әр мұғалім өзінің алдында отырған оқушыларының жас ерекшеліктерін ескере отырып, өзінің шеберлігіне байланысты таңдап алады. Жаңа технологияны жүзеге асыру үшін сыныптағы оқушылардың қабілетін байқап, ары қарай дамытуға көп көмегін тигізу қажет.

Бүгінде оқыту процесінде соның ішінде бастауыш сыныптарда жиі қолданып жүрген технологиялардың бірі «Сын тұрғыдан ойлау» технологиясы.

Оқу мен жазу арқылы Сын тұрғысынан ойлауды дамыту бағдарламасы біздің көптеген тұйыққа тіреліп қалған оқыту мәселелеріне көмектесе алды. Бұл әдістің «сын тұрғысынан ойлау» деп аталғаны сын көзқараспен қарау деген мағына емес, талдап, ойлаумен ұштастыра білім алуды бағыттаушы оқыту технологиясы. [2]

Оқыту технологиясы бұрыннан келе жатқан классикалық педагогика жетістіктерін пайдалана отырып, оны жаңа әдістермен байытып, білім алуды оқушының өзіндік іс-әрекеттері арқылы ұйымдастыруды талап етеді.

Оқушының осындай зеректігін одан әрі дамыту үшін де деңгейлік тапсырмалар қажет. Мұғалім деңгейлік тапсырмалар арқылы сабақ кезеңдерінде оқушының танымдық ойын, белсенділігін, икемдігін арттыру жұмыстарын шеберлікпен жүргізе алады. Деңгейлік тапсырма негізінде оқу объектілерінің терең де шығармашылық ара қатынасы ескеріледі. Оқушының өзін өзі тануына, өз күйін өзі сезінуіне, ізденімпаздық тудыратындай әлеуметтік – мәдени кеңістік жасау қажет. Деңгейлік оқыту технологиясын келесідей қылып қолданамыз. Оқушыларға деңгейлік тапсырмалар беріледі.

Сын тұрғысынан ойлау – өте күрделі, маңызды құбылыс. Мұғалім осы әрекетті ұйымдастырушы, бағыттаушы. Оқушы әр түрлі ақпарат көздерінен сусындап, өз түйінін айта білуі керек. Кез келген мазмұнды талдау барысында өз тобымен ұйымдасып пікірлесіп, ең ұтымды жауапты іздеуі керек. «Сын тұрғысынан ойлау» бағдарламасының стратегияларын пайдалана отырып өткен сабақтардың әсері мол. Сабақта оқушылардың сын тұрғысынан ойлау негіздерін қалыптастырудың алғы шарттары мыналар:

- сыни тұрғыдан ойлауды қалыптастыру үздіксіз түрде жүзеге асырылуы керек;
- оқыту үрдісін айқын түрде демократияландыруды қадағалау.

«Сын тұрғысынан ойлауды дамыту» технологиясын дамыту төмендегідей нәтиже береді:

- білім алушының белсенділігін арттыру;
- пәнге қызығушылығын арттыру;
- өзіндік көзқарасын білдіруге мүмкіндік беру;
- зерттеуге икемділігін дамыту;
- сөйлесім әрекеті белсенділігін арттыру;
- білім алушылар бір-бірімен қарым-қатынас жасай біледі;
- басқаларды тыңдауды, кез келген жауапқа сыйластық, түсіністікпен қарау.

Жалпы, сын тұрғысынан ойлайтын оқушылар белсенді болады, олар сұрақтар қойып дәлелдерді талдайды [3].

Қазіргі қолданып жүрген сын тұрғысынан ойлауды дамыту жобасын пән ерекшелігіне қарай қолдана білу – оқыту мақсатына жетудің бірден бір жолы. Мақсатқа жету оқушылардың өзі арқылы жүзеге асады. Мұғалім – ұйымдастырушы, бағыт беруші. Шешім жасаушы оқушы екендігі туралы пікір қалыптастыру керек. Оқушы басты тұлғаға айналады. Сондықтан «оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауды дамыту» жобасын өз уақытында қолға алынған, дидактиканың бүгінгі күні көкейтесті мәселесін шешуге бағытталған технология деуге әбден болады.

Бала жүрегіне жол табу ұстаздың өз мамандығына сенімділігінен, бейімділігінен, айқын мақсатынан көрінеді. Осы үшеуі мұғалім мейірімділігімен ұштасып жатса ғана сабақ сапалы болмақ. Әдістерінің осындай ерекшеліктері оқушылардың шығармашылығын дамытып, сабақтың сапасын арттырады сөзсіз.

Сын тұрғысынан ойлау – оқу мен жазуды дамыту бағдарламасы. Оқушыны мұғаліммен, сыныптастарымен еркін сөйлесуге, пікір таластыруға, бір-бірінің ойын тыңдауға, құрметтеуге, өзекті мәселені шешу жолдарын іздей отырып, қиындықты жеңуге баулитын бағдарлама. Оқушы - ізденуші, ойланушы, өз ойын дәлелдеуші. Мұғалім - әрекетке бағыттаушы, ұйымдастырушы.

Сын тұрғысынан ойлауды дамыту бағдарламасы – әлемнің түкпір-түкпірінен жиылған білім берушілердің бірлескен еңбегі. Тәжірибені жүйеге келтірген Джинни Л.Стил, Куртис С.Мереди, Чарльз Тэмпл. Жобаның негізі Ж.Пиаже, Л.С.Выготский теорияларын басшылыққа алады. Мақсаты барлық жастағы оқушыларға кез келген мазмұнға сыни тұрғыдан қарап, екі ұғарым бір пікірдің біреуін таңдауға саналы шешім қабылдауға сабақтарда үйрету. Біздің елімізге Джордж Соростың ашық қоғам институты, “Сорос-Қазақстан” қоры арқылы келген бұл технология орыс және қазақ тілдерінде мектеп тәжірибелеріне ене бастады. “Сын тұрғысынан ойлау” ұғымы белгілі бір идеяларды қабылдай отырып, оның неге қатысты екенін зерттеу, оларды жеңіл септикалық ойларға қарсы қоя білу, салыстыра алу, сол идеяларға қарсы көзқарастармен тепе-теңдікте ұстап зерттеу, оларға сеніммен қарау деп түсіндіреді авторлар. Сыни ойлау – белгілі бір мәселе туралы бар идеяларды жинақтап оларды қайта ой елегінен өткізу және шешім қабылдаумен аяқталатын күрделі психологиялық үрдіс» екенін атап көрсеткен. Сыни ойлау – адам өмірінің бір саласы. Себебі, бұл философия адамдарға көптеген жолдар мен шешімдер ішінен маңызды әрі пайдалы екенін, тек қажетті ақпараттарды ғана жинақтап, жаңа білімді бұрынғыдан ажырата алуға көмектеседі. Сыни ойлауды дамыту технологиясының дәстүрлі оқытудан басты айырмашылығы – білімнің дайын күйінде берілмеуі

Сын тұрғысынан ойлау – оқу мен жазуды дамыту бағдарламасы. Оқушыны мұғаліммен, сыныптастарымен еркін сөйлесуге, пікір таластыруға, бір-бірінің ойын тыңдауға, құрметтеуге, өзекті мәселені шешу жолдарын іздей отырып, қиындықты жеңуге баулитын бағдарлама.

Қай салада болмасын, ондағы жұмыстың нәтижесі сапасымен өлшенеді. Мектептегі сан-саналы жұмыстың құйылатын арнасы да білімнің сапасында болатыны даусыз. Білім қоғамды тұрақтандыратын, рухани мұраны сақтайтын, ұрпақты ұрпаққа сабақтастыратын құрал. Сондықтан алға басқан сайын біз халқымыздың тарихи құндылықтар, ұлттық тіл қазынасын, яғни халық қазынасының бағалы жақтарын келешекке өзімізбен бірге индустриясы дамыған, толық техникаланған болашаққа ала баруымыз керек, сонда ғана біздің ұрпақ өз тілегін, өз тілін, сабаққа деген қызығушылығын, қабілетін дамытады [4].

Оқушының шығармашылық қабілеті практикалық әрекеттері, ізденімпаздығы арқылы дамиды. Шығармашылыққа үйрететін сабақтар – жаңа технологияларды қолдану болып табылады. Мұндай сабақтарда оқушыға ерекше ахуал, мұғалім мен оқушы арасында ынтымақтастық қатынас қалыптасады. Мұғалім бұл жағдайда білімді түсіндіріп қоюшы, бақылаушы емес, бағалаушы емес, танымдық іс-әрекетін ұйымдастыратын ұжымдық шығармашылық істердің ұйытқысы. Тек осындай оқыту ғана оқушы интеллектісінің көзін ашып, шығармашылығын арттырады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011 – 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы.
2. Андреева Т. М. Әлеуметтік психология. Жоғары оқу орындарына арналған оқулық. – Москва:Рассвет. 1998. С 241.
3. Бастауыш мектеп №10, 2015.
4. Бастауыш сынып №6, 2016.

Бердыбекова Н.С.¹, Битикова А.Д.²

БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУДЕ СЫН ТҰРҒЫСЫНАН ОЙЛАУДЫ ДАМУЫНЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы

Педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

«Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі» білім бағдарламасының магистранты

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

Сын тұрғысынан ойлауды дамыту – қазіргі білім беру жүйесінің негізгі аспектілерінің бірі. Бұл процесс әр баланың өзіндік пікір қалыптастыруына, проблемаларды шешуіне және сыни көзқараспен қарауына мүмкіндік береді.

Сын тұрғысынан ойлау – бұл ақпаратты талдай алу, оған сын көзбен қарау, іздену және өз пікірін білдіру қабілеті. Бұл қабілет балаларға өз білімдерін ғана емес, сонымен қатар өмірлік дағдыларын дамытуға да көмектеседі. Мысалы, олар жаңалықтарды, ғылыми ақпараттарды немесе әлеуметтік мәселелерді сын тұрғысынан бағалап, өз ұстанымын қалыптастыра алады. Осындай дағдылар 21-ші ғасырда өте маңызды болып табылады, себебі әлемдік өзгерістер мен ақпараттың ағыны өте қарқынды жүріп жатыр.

Сын тұрғысынан ойлауды дамыту үшін көптеген әдістер мен тәсілдер бар. Мысалы, топтық жұмыс, пікірталас, жоба жасау, рөлдік ойындар сияқты әдістер балалардың белсенділігін арттырады. Оқушылар бірлесе отырып, мәселелерді талқылап, шешімдер ұсына отырып, сын тұрғысынан ойлауды тәжірибеде қолдана алады. Мұғалімдер сабақ барысында балалардың пікірлеріне көңіл бөліп, ойларын дамыту үшін ашық сұрақтар қоюлары керек.

Сын тұрғысынан ойлау – баланың жеке тұлғалық дамуын қолдайды. Ойлау қабілеттерінің дамуы, ақпаратты сараптау, логикалық ойлау, шығармашылық қабілеттер – бұлардың барлығы баланың рухани және тұлғалық жағынан өсуіне ықпал етеді. Балалар өз пікірлерін білдіруге, өз идеяларын қорғауға үйренеді, бұл оларды өмірде табысты болуға дайындайды.

Болашақта өркениетті дамыған елдер қатарына ену үшін заман талабына сай білім қажет. Өйткені, тәуелсіз Қазақстанды дамыған бәсекеге қабілетті елу елдің қатарында, терезесін тең ететін – білім. Сондықтан қазіргі даму кезеңі білім беру жүйесінің алдына оқу үрдісін технологияландыру мәселесін қойып отыр. Жаңа технологиялардың ерекшелігі өсіп келе жатқан жеке тұлғаны жан-жақты дамыту. Соның ішінде мүмкіндігі шектеулі оқушылардың дамуына да жаңа технология элементтерін пайдалану өз әсерін тигізуде. Қоғамымыздың қазіргі даму кезеңі білім беру жүйесінің алдына оқыту үрдісін технологияландыру мәселесін қойып отыр. Оқытудың әр түрлі технологиялары жасалып, білім беру мекемелерінің тәжірибесіне енуде. Жаңа технологияларды меңгерту мұғалімнің интеллектуалдық, кәсіптік, адамгершілік, рухани, азаматтық және де басқа да көптеген адами келбетінің қалыптасуына игі әсерін тигізеді. Жаңа технологиялар теориялық тұрғыда дәлелденіп, тәжірибеде жақсы нәтижелер беруде.

Сыни тұрғыдан ойлау – Қазақстандағы білім беруді дамыту үшін маңызды болып табылатын қазіргі ең басты педагогикалық түсінік. Бұл модуль балалардың да, педагогтердің де сыни тұрғыдан ойлауды дамытуды саналы және оймен қабылдауын көздейді. Сын тұрғысынан ойлау дегеніміз-сабақта балалардың қызығушылығын арттыра отырып, өз ойыңды еркін және зерттей талпындырып, тұжырым жасау.Сын тұрғысынан ойлау дегеніміз — ой қозғай отырып, оқушының өз ойымен өзгелердің ойына сыни қарап, естіген, білгенін талдап, салыстырып, реттеп, сұрыптап, жүйелеп, білмегенін өзі зерттеп, дәлелдеп, тұжырым жасауға бағыттау өз бетімен және бірлесіп шығармашылық жұмыс жасау. Сын тұрғысынан ойлау – оқу мен жазуды дамыту бағдарламасы. Оқушыны мұғаліммен, сыныптастарымен еркін сөйлесуге, пікір таластыруға, бір-бірінің ойын тыңдауға, құрметтеуге, өзекті мәселені

шешу жолдарын іздей отырып, қиындықты жеңуге баулитын бағдарлама. Оқушы ізденуші, ойланушы, өз ойын дәлелдеуші. Мұғалім әрекетке бағыттаушы, ұйымдастырушы. Сын тұрғысынан ойлауды дамыту бағдарламасы – әлемнің түкпір-түкпірінен жиылған білім берушілердің бірлескен еңбегі. Тәжірибені жүйеге келтірген Джинни Л.Стил, Куртис С.Мереди, Чарльз Тэмпл. Жобаның негізі Ж.Пиаже, Л.С.Выготский теорияларын басшылыққа алады. Мақсаты барлық жастағы оқушыларға кез келген мазмұнға сыни тұрғыдан қарап, екі ұйғарым бір пікірдің біреуін таңдауға саналы шешім қабылдауға сабақтарда үйрету. Біздің елімізге Джордж Соростың ашық қоғам институты, “Сорос-Қазақстан” қоры арқылы келген бұл технология орыс және қазақ тілдерінде мектеп тәжірибелеріне ене бастады. «Сын тұрғысынан ойлау» ұғымы белгілі бір идеяларды қабылдай отырып, оның неге қатысты екенін зерттеу, оларды жеңіл септикалық ойларға қарсы қоя білу, салыстыра алу, сол идеяларға қарсы көзқарастармен тепе-теңдікте ұстап зерттеу, оларға сеніммен қарау деп түсіндіреді авторлар. Сыни ойлау – белгілі бір мәселе туралы бар идеяларды жинақтап оларды қайта ой елегінен өткізу және шешім қабылдаумен аяқталатын күрделі психологиялық үрдіс» екенін атап көрсеткен. Сыни ойлау – адам өмірінің бір саласы. Себебі, бұл философия адамдарға көптеген жолдар мен шешімдер ішінен маңызды әрі пайдалы екенін, тек қажетті ақпараттарды ғана жинақтап, жаңа білімді бұрынғыдан ажырата алуға көмектеседі. Сыни ойлауды дамыту технологиясының дәстүрлі оқытудан басты айырмашылығы – білімнің дайын күйінде берілмеуі. Оқушыны мұғаліммен, сыныптастарымен еркін сөйлесуге, пікір таластыруға, бір-бірінің ойын тыңдауға, құрметтеуге, өзекті мәселені шешу жолдарын іздей отырып, қиындықты жеңуге баулитын бағдарлама. Технологияның басты мақсаты – дамыта оқыту негізінде «Сын тұрғысынан ойлау арқылы оқу мен жазуды дамыту» бағдарламасын іске асыру, балаларға терең білім беру. Бұл бағдарлама Қазақстан қоры жанынан 1998 ж. қазан айынан бастап жүргізіліп келеді. Жаңа технология ретінде ең озық әдістерді дер кезінде игеру, іздену арқылы бала бойына дарыту, одан өнімді нәтиже шығара білу – әрбір ұстаздың басты міндеті. Сын тұрғысынан ойлауды үйретудің өзіндік қажет ұстанымдары бар.

Қазақ тілі сабағында сан атты тапсырмалар оқушылардың тілдік материалдарды түсінуіне және олардың сабақтарға белсенді қатысуына ықпал етеді [1].

Жеңілден ауырға қарай, оңайдан қиынға қарай принципі оқыту барысында мұғалім әрбір оқушының танымдық мүмкіндіктеріне, материалдарды меңгеру қабілетіне, ойлау қабілеттерінің даму деңгейіне назар аударуы тиіс. Сыныптағы барлық оқушылардың жасы бірдей болғанымен, олардың мінез-құлықтары, жалпы психикалық қабілеттері бірдей болмайды, осыны ескере отырып, мұғалім оқушылармен жеке жұмыс жүргізуі, білімі төмен балаларға жеңіл тапсырмалар беруі, содан кейін оны қиындату арқылы арттыруы тиіс.

Мұндағы мақсат - « ..баланың шамасына қарай, таным белсенділігіне ықпал жасау, оқушының жалпы дамуын тездетуге әсерету.. ».

Бастауыш сыныпта сан есімді меңгерту бойынша тапсырмалар алдымен жеңілден басталады және бірте-бірте күрделене түседі.

Оқытудың коммуникативтік принципі бойынша бастауыш сынып оқушыларының практикалық өмірде, тілдік қарым-қатынаста алған білімдерін сауатты пайдалануға үйрету қарастырылған. Мұғалім, біріншіден, басқаның пікірін мұқият тыңдап, дұрыс түсінуі керек, екіншіден, анық және дәл өз ойын жеткізе білуі, оқулықтар мен көркем әдебиеттерді оқып, түсінуі керек, төртіншіден, өз ойын, бесіншіден толық баяндай білуі керек, тілдік қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыруы керек.

Әңгіме қызметінің жоғарыда аталған бес түрі өзара байланысты. Осының арқасында оқушылардың тілдік мәдениеті жетілдіріліп, жеке қабілеттері дамиды. Өйткені оқушыларды ана тілін білуге, жоғары тіл мәдениетіне баулу-ертеңгі ұлттық санада тәрбиенің негізгі құрамдас бөлігі [2].

Жоғарыда қарастырылған оқытудың дидактикалық принциптері бастауыш сыныпта қазақ тілі сабағында сан есімді оқыту тапсырмаларды қолданудың педагогикалық негіздері болып табылады.

Сан есімді оқыту тапсырмаларын пайдалана отырып, бастауыш сыныптарды оқу кезінде психология ғылымының жетістіктеріне сүйенуге болады. Психология оқушылардың психикалық қабілеттерін, сананың даму заңдылықтарын, іс-әрекеттің объективті заңдарын және қабылдаудың, ойлаудың, қиялдың психикалық құбылыстарының даму жолдарын зерттейді.

Сондықтан қазақ тілін үйретудің психологиялық негізіне сан есімді оқыту тапсырмаларының көмегімен мұғалімнің сабаққа психологиялық дайындығының болуы кіреді, яғни оқушылардың жас ерекшеліктері мен материалдарды меңгеруге қабілеттерінің және оқушылардың білімді меңгеру біліктілігінің қалыптасу деңгейінің есебімен сабақтың қызықты және тартымды өтуінің болуы [3].

Психологиялық ғылымда еңбек адам қызметінің бір түрі ретінде, оқыту және еңбек ретінде түсінеді. Ғалым-психологтар қызметтің өзіндік ерекшеліктерін, оның компоненттерін, анықтамаларын анықтауда әртүрлі көзқарастарды білдіреді.

Психолог-ғалым Кенеш Ө. : «Адам психологиясының сипаттамасын беру үшін оның іс-әрекетінің басты-басты белгілерін атап өткен жөн. Осындай айрықша сипаттардың бірі - адамның дүниедегі заттарға, құбылыстарға, еңбек объектісіне, оның процесіне назар соғуы, зейін қоюы, әр уақыт адам санасының бір затқа, құбылысқа, болмысқа бағыт алып » отыруын іс-әрекет деп таниды. Ғалымның пікірі іс-әрекеттің анықтамасын жан-жақты ашып көрсеткен пікір [4].

В.В. Давыдов адамның қоршаған өзгертуге арналған практикалық қимылын іс-әрекет деп таниды: «Іс-әрекет—бұл объективті әлемді адамзат қоғамының практикалық қайта құрылуы дейді». Ғалым іс-әрекетті іштей мынадай бөліктерге жіктейді образ - зат (предметность) - мағына (смысл) - іс-әрекет (действия) жіктейді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011 – 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы.
2. Андреева Т. М. Әлеуметтік психология. Жоғары оқу орындарына арналған оқулық. – Москва:Рассвет. 2018. С 241.
3. Бастауыш мектеп №10, 2015.
4. Бастауыш сынып №6, 2016.

Иманғали Ф.Қ.¹, Бөстекбай Ф.Қ.²

СЫН ТҮРҒЫСЫНАН ОЙЛАУ ЖОБАСЫ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы
Педагогика ғылымдарының магистрі

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ
«Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі» білім бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

Жаңа технологияны әр мұғалім өзінің алдында отырған оқушыларының жас ерекшеліктерін ескере отырып, өзінің шеберлігіне байланысты таңдап алады. Жаңа технологияны жүзеге асыру үшін сыныптағы оқушылардың қабілетін байқап, ары қарай дамытуға көп көмегін тигізу қажет.

Бүгінде оқыту процесінде соның ішінде бастауыш сыныптарда жиі қолданып жүрген технологиялардың бірі «Сын тұрғыдан ойлау» технологиясы.

Оқу мен жазу арқылы Сын тұрғысынан ойлауды дамыту бағдарламасы біздің көптеген тұйыққа тіреліп қалған оқыту мәселелеріне көмектесе алды. Бұл әдістің «сын тұрғысынан ойлау» деп аталғаны сын көзқараспен қарау деген мағына емес, талдап, ойлаумен ұштастыра білім алуды бағыттайтын оқыту технологиясы. [2]

Оқыту технологиясы бұрыннан келе жатқан классикалық педагогика жетістіктерін пайдалана отырып, оны жаңа әдістермен байытып, білім алуды оқушының өзіндік іс-әрекеттері арқылы ұйымдастыруды талап етеді [1].

Оқушының осындай зеректігін одан әрі дамыту үшін де деңгейлік тапсырмалар қажет. Мұғалім деңгейлік тапсырмалар арқылы сабақ кезеңдерінде оқушының танымдық ойын, белсенділігін, икемдігін арттыру жұмыстарын шеберлікпен жүргізе алады. Деңгейлік тапсырма негізінде оқу объектілерінің терең де шығармашылық ара қатынасы ескеріледі. Оқушының өзін өзі тануына, өз күйін өзі сезінуіне, ізденімпаздық тудыратындай әлеуметтік – мәдени кеңістік жасау қажет. Деңгейлік оқыту технологиясын келесідей қылып қолданамыз. Оқушыларға деңгейлік тапсырмалар беріледі [3].

Қазіргі қолданып жүрген сын тұрғысынан ойлауды дамыту жобасын пән ерекшелігіне қарай қолдана білу – оқыту мақсатына жетудің бірден бір жолы. Мақсатқа жету оқушылардың өзі арқылы жүзеге асады. Мұғалім – ұйымдастырушы, бағыт беруші. Шешім жасаушы оқушы екендігі туралы пікір қалыптастыру керек. Оқушы басты тұлғаға айналады. Сондықтан «оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауды дамыту» жобасын өз уақытында қолға алынған, дидактиканың бүгінгі күні көкейтесті мәселесін шешуге бағытталған технология деуге әбден болады. Сын тұрғысынан ойлау – оқу мен жазуды дамыту бағдарламасы. Оқушыны мұғаліммен, сыныптастарымен еркін сөйлесуге, пікір таластыруға, бір-бірінің ойын тыңдауға, құрметтеуге, өзекті мәселені шешу жолдарын іздей отырып, қиындықты жеңуге баулитын бағдарлама.

Қай салада болмасын, ондағы жұмыстың нәтижесі сапасымен өлшенеді. Мектептегі сан-саналы жұмыстың құйылатын арнасы да білімнің сапасында болатыны даусыз. Білім қоғамды тұрақтандыратын, рухани мұраны сақтайтын, ұрпақты ұрпаққа сабақтастыратын құрал. Сондықтан алға басқан сайын біз халқымыздың тарихи құндылықтар, ұлттық тіл қазынасын, яғни халық қазынасының бағалы жақтарын келешекке өзімізбен бірге индустриясы дамыған, толық техникаланған болашаққа ала баруымыз керек, сонда ғана біздің ұрпақ өз тілегін, өз тілін, сабаққа деген қызығушылығын, қабілетін дамытады [4].

Оқушының шығармашылық қабілеті практикалық әрекеттері, ізденімпаздығы арқылы дамиды. Шығармашылыққа үйрететін сабақтар – жаңа технологияларды қолдану болып табылады. Мұндай сабақтарда оқушыға ерекше ахуал, мұғалім мен оқушы арасында ынтымақтастық қатынас қалыптасады. Мұғалім бұл жағдайда білімді түсіндіріп қоюшы, бақылаушы емес, бағалаушы емес, танымдық іс-әрекетін ұйымдастыратын ұжымдық шығармашылық істердің ұйытқысы. Тек осындай оқыту ғана оқушы интеллектісінің көзін ашып, шығармашылығын арттырады.

Бала жүрегіне жол табу ұстаздың өз мамандығына сенімділігінен, бейімділігінен, айқын мақсатынан көрінеді. Осы үшеуі мұғалім мейірімділігімен ұштасып жатса ғана сабақ сапалы болмақ. Әдістерінің осындай ерекшеліктері оқушылардың шығармашылығын дамытып, сабақтың сапасын арттырады сөзсіз.

Сын тұрғысынан ойлау – оқу мен жазуды дамыту бағдарламасы. Оқушыны мұғаліммен, сыныптастарымен еркін сөйлесуге, пікір таластыруға, бір-бірінің ойын тыңдауға, құрметтеуге, өзекті мәселені шешу жолдарын іздей отырып, қиындықты жеңуге баулитын бағдарлама. Оқушы - ізденуші, ойланушы, өз ойын дәлелдеуші. Мұғалім - әрекетке бағыттаушы, ұйымдастырушы.

Сын тұрғысынан ойлауды дамыту бағдарламасы – әлемнің түкпір-түкпірінен жиылған білім берушілердің бірлескен еңбегі. Тәжірибені жүйеге келтірген Джинни Л.Стил, Куртис С.Меридит, Чарльз Тэмпл. Жобаның негізі Ж.Пиаже, Л.С.Выготский теорияларын басшылыққа алады. Мақсаты барлық жастағы оқушыларға кез келген мазмұнға сыни тұрғыдан қарап, екі ұйғарым бір пікірдің біреуін таңдауға саналы шешім қабылдауға

сабақтарда үйрету. Біздің елімізге Джордж Соростың ашық қоғам институты, “Сорос-Қазақстан” қоры арқылы келген бұл технология орыс және қазақ тілдерінде мектеп тәжірибелеріне ене бастады. “Сын тұрғысынан ойлау” ұғымы белгілі бір идеяларды қабылдай отырып, оның неге қатысты екенін зерттеу, оларды жеңіл септикалық ойларға қарсы қоя білу, салыстыра алу, сол идеяларға қарсы көзқарастармен тепе-теңдікте ұстап зерттеу, оларға сеніммен қарау деп түсіндіреді авторлар. Сыни ойлау – белгілі бір мәселе туралы бар идеяларды жинақтап оларды қайта ой елегінен өткізу және шешім қабылдаумен аяқталатын күрделі психологиялық үрдіс» екенін атап көрсеткен. Сыни ойлау – адам өмірінің бір саласы. Себебі, бұл философия адамдарға көптеген жолдар мен шешімдер ішінен маңызды әрі пайдалы екенін, тек қажетті ақпараттарды ғана жинақтап, жаңа білімді бұрынғыдан ажырата алуға көмектеседі. Сыни ойлауды дамыту технологиясының дәстүрлі оқытудан басты айырмашылығы – білімнің дайын күйінде берілмеуі

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011 – 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы.
2. Андреева Т. М. Әлеуметтік психология. Жоғары оқу орындарына арналған оқулық. – Москва:Рассвет. 1998. С 241.
3. Бастауыш мектеп №10, 2015.
4. Бастауыш сынып №6, 2016.

Иманғали Ф.Қ.¹, Бөстекбай Ф.Қ.²

СЫН ТҰРҒЫСЫНАН ОЙЛАУ ЖОБАСЫ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы
Педагогика ғылымдарының магистрі

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ
«Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі» білім бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

Сын тұрғысынан ойлау – баланың жеке тұлғалық дамуын қолдайды. Ойлау қабілеттерінің дамуы, ақпаратты сараптау, логикалық ойлау, шығармашылық қабілеттер – бұлардың барлығы баланың рухани және тұлғалық жағынан өсуіне ықпал етеді. Балалар өз пікірлерін білдіруге, өз идеяларын қорғауға үйренеді, бұл оларды өмірде табысты болуға дайындайды. Болашақта өркениетті дамыған елдер қатарына ену үшін заман талабына сай білім қажет. Өйткені, тәуелсіз Қазақстанды дамыған бәсекеге қабілетті елу елдің қатарында, терезесін тең ететін – білім. Сондықтан қазіргі даму кезеңі білім беру жүйесінің алдына оқу үрдісін технологияландыру мәселесін қойып отыр. Жаңа технологиялардың ерекшелігі өсіп келе жатқан жеке тұлғаны жан-жақты дамыту. Соның ішінде мүмкіндігі шектеулі оқушылардың дамуына да жаңа технология элементтерін пайдалану өз әсерін тигізуде. Қоғамымыздың қазіргі даму кезеңі білім беру жүйесінің алдына оқыту үрдісін технологияландыру мәселесін қойып отыр. Оқытудың әр түрлі технологиялары жасалып, білім беру мекемелерінің тәжірибесіне енуде. Жаңа технологияларды меңгерту мұғалімнің интеллектуалдық, кәсіптік, адамгершілік, рухани, азаматтық және де басқа да көптеген адами келбетінің қалыптасуына игі әсерін тигізеді. Жаңа технологиялар теориялық тұрғыда дәлелденіп, тәжірибеде жақсы нәтижелер беруде.

Сын тұрғысынан ойлауды дамыту – қазіргі білім беру жүйесінің негізгі аспектілерінің бірі. Бұл процесс әр баланың өзіндік пікір қалыптастыруына, проблемаларды шешуіне және сыни көзқараспен қарауына мүмкіндік береді.

Сын тұрғысынан ойлау – бұл ақпаратты талдай алу, оған сын көзбен қарау, іздену және өз пікірін білдіру қабілеті. Бұл қабілет балаларға өз білімдерін ғана емес, сонымен қатар өмірлік дағдыларын дамытуға да көмектеседі. Мысалы, олар жаңалықтарды, ғылыми ақпараттарды немесе әлеуметтік мәселелерді сын тұрғысынан бағалап, өз ұстанымын қалыптастыра алады. Осындай дағдылар 21-ші ғасырда өте маңызды болып табылады, себебі әлемдік өзгерістер мен ақпараттың ағыны өте қарқынды жүріп жатыр.

Сын тұрғысынан ойлауды дамыту үшін көптеген әдістер мен тәсілдер бар. Мысалы, топтық жұмыс, пікірталас, жоба жасау, рөлдік ойындар сияқты әдістер балалардың белсенділігін арттырады. Оқушылар бірлесе отырып, мәселелерді талқылап, шешімдер ұсына отырып, сын тұрғысынан ойлауды тәжірибеде қолдана алады. Мұғалімдер сабақ барысында балалардың пікірлеріне көңіл бөліп, ойларын дамыту үшін ашық сұрақтар қоюлары керек.

Сыни тұрғыдан ойлау – Қазақстандағы білім беруді дамыту үшін маңызды болып табылатын қазіргі ең басты педагогикалық түсінік. Бұл модуль балалардың да, педагогтердің де сыни тұрғыдан ойлауды дамытуды саналы және оймен қабылдауын көздейді. Сын тұрғысынан ойлау дегеніміз-сабақта балалардың қызығушылығын арттыра отырып, өз ойыңды еркін және зерттей талпындырып, тұжырым жасау.Сын тұрғысынан ойлау дегеніміз — ой қозғай отырып, оқушының өз ойымен өзгелердің ойына сыни қарап, естіген, білгенін талдап, салыстырып, реттеп, сұрыптап, жүйелеп, білмегенін өзі зерттеп, дәлелдеп, тұжырым жасауға бағыттау өз бетімен және бірлесіп шығармашылық жұмыс жасау. Сын тұрғысынан ойлау – оқу мен жазуды дамыту бағдарламасы. Оқушыны мұғаліммен, сыныптастарымен еркін сөйлесуге, пікір таластыруға, бір-бірінің ойын тыңдауға, құрметтеуге, өзекті мәселені шешу жолдарын іздей отырып, қиындықты жеңуге баулитын бағдарлама. Оқушы ізденуші, ойланушы, өз ойын дәлелдеуші. Мұғалім әрекетке бағыттаушы, ұйымдастырушы.Сын тұрғысынан ойлауды дамыту бағдарламасы – әлемнің түкпір-түкпірінен жиылған білім берушілердің бірлескен еңбегі. Тәжірибені жүйеге келтірген Джинни Л.Стил, Куртис С.Мереди, Чарльз Тэмпл. Жобаның негізі Ж.Пиаже, Л.С.Выготский теорияларын басшылыққа алады. Мақсаты барлық жастағы оқушыларға кез келген мазмұнға сыни тұрғыдан қарап, екі ұйғарым бір пікірдің біреуін таңдауға саналы шешім қабылдауға сабақтарда үйрету. Біздің елімізге Джордж Соростың ашық қоғам институты, “Сорос-Қазақстан” қоры арқылы келген бұл технология орыс және қазақ тілдерінде мектеп тәжірибелеріне ене бастады. «Сын тұрғысынан ойлау» ұғымы белгілі бір идеяларды қабылдай отырып, оның неге қатысты екенін зерттеу, оларды жеңіл септикалық ойларға қарсы қоя білу, салыстыра алу, сол идеяларға қарсы көзқарастармен тепе-теңдікте ұстап зерттеу, оларға сеніммен қарау деп түсіндіреді авторлар. Сыни ойлау – белгілі бір мәселе туралы бар идеяларды жинақтап оларды қайта ой елегінен өткізу және шешім қабылдаумен аяқталатын күрделі психологиялық үрдіс» екенін атап көрсеткен. Сыни ойлау – адам өмірінің бір саласы. Себебі, бұл философия адамдарға көптеген жолдар мен шешімдер ішінен маңызды әрі пайдалы екенін, тек қажетті ақпараттарды ғана жинақтап, жаңа білімді бұрынғыдан ажырата алуға көмектеседі. Сыни ойлауды дамыту технологиясының дәстүрлі оқытудан басты айырмашылығы – білімнің дайын күйінде берілмеуі. Оқушыны мұғаліммен, сыныптастарымен еркін сөйлесуге, пікір таластыруға, бір-бірінің ойын тыңдауға, құрметтеуге, өзекті мәселені шешу жолдарын іздей отырып, қиындықты жеңуге баулитын бағдарлама. Технологияның басты мақсаты – дамыта оқыту негізінде «Сын тұрғысынан ойлау арқылы оқу мен жазуды дамыту» бағдарламасын іске асыру, балаларға терең білім беру. Бұл бағдарлама Қазақстан қоры жанынан 1998 ж. қазан айынан бастап жүргізіліп келеді. Жаңа технология ретінде ең озық әдістерді дер кезінде игеру, іздену арқылы бала бойына дарыту, одан өнімді нәтиже шығара білу – әрбір ұстаздың басты міндеті. Сын тұрғысынан ойлауды үйретудің өзіндік қажет ұстанымдары бар.

Қазақ тілі сабағында сан атты тапсырмалар оқушылардың тілдік материалдарды түсінуіне және олардың сабақтарға белсенді қатысуына ықпал етеді [1].

Жеңілден ауырға қарай, оңайдан қиынға қарай принципі оқыту барысында мұғалім әрбір оқушының танымдық мүмкіндіктеріне, материалдарды меңгеру қабілетіне, ойлау қабілеттерінің даму деңгейіне назар аударуы тиіс. Сыныптағы барлық оқушылардың жасы бірдей болғанымен, олардың мінез-құлықтары, жалпы психикалық қабілеттері бірдей болмайды, осыны ескере отырып, мұғалім оқушылармен жеке жұмыс жүргізуі, білімі төмен балаларға жеңіл тапсырмалар беруі, содан кейін оны қиындату арқылы арттыруы тиіс.

Мұндағы мақсат - « ..баланың шамасына қарай, таным белсенділігіне ықпал жасау, оқушының жалпы дамуын тездетуге әсерету.. ».

Бастауыш сыныпта сан есімді меңгерту бойынша тапсырмалар алдымен жеңілден басталады және бірте-бірте күрделене түседі.

Оқытудың коммуникативтік принципі бойынша бастауыш сынып оқушыларының практикалық өмірде, тілдік қарым-қатынаста алған білімдерін сауатты пайдалануға үйрету қарастырылған. Мұғалім, біріншіден, басқаның пікірін мұқият тындап, дұрыс түсінуі керек, екіншіден, анық және дәл өз ойын жеткізе білуі, оқулықтар мен көркем әдебиеттерді оқып, түсінуі керек, төртіншіден, өз ойын, бесіншіден толық баяндай білуі керек, тілдік қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыруы керек.

Әңгіме қызметінің жоғарыда аталған бес түрі өзара байланысты. Осының арқасында оқушылардың тілдік мәдениеті жетілдіріліп, жеке қабілеттері дамиды. Өйткені оқушыларды ана тілін білуге, жоғары тіл мәдениетіне баулу-ертеңгі ұлттық санада тәрбиенің негізгі құрамдас бөлігі [2].

Жоғарыда қарастырылған оқытудың дидактикалық принциптері бастауыш сыныпта қазақ тілі сабағында сан есімді оқыту тапсырмаларды қолданудың педагогикалық негіздері болып табылады.

Сан есімді оқыту тапсырмаларын пайдалана отырып, бастауыш сыныптарды оқу кезінде психология ғылымының жетістіктеріне сүйенуге болады. Психология оқушылардың психикалық қабілеттерін, сананың даму заңдылықтарын, іс-әрекеттің объективті заңдарын және қабылдаудың, ойлаудың, қиялдың психикалық құбылыстарының даму жолдарын зерттейді.

Сондықтан қазақ тілін үйретудің психологиялық негізіне сан есімді оқыту тапсырмаларының көмегімен мұғалімнің сабаққа психологиялық дайындығының болуы кіреді, яғни оқушылардың жас ерекшеліктері мен материалдарды меңгеруге қабілеттерінің және оқушылардың білімді меңгеру біліктілігінің қалыптасу деңгейінің есебімен сабақтың қызықты және тартымды өтуінің болуы [3].

Психологиялық ғылымда еңбек адам қызметінің бір түрі ретінде, оқыту және еңбек ретінде түсінеді. Ғалым-психологтар қызметтің өзіндік ерекшеліктерін, оның компоненттерін, анықтамаларын анықтауда әртүрлі көзқарастарды білдіреді.

Психолог-ғалым Кенеш Ә. : «Адам психологиясының сипаттамасын беру үшін оның іс-әрекетінің басты-басты белгілерін атап өткен жөн. Осындай айрықша сипаттардың бірі - адамның дүниедегі заттарға, құбылыстарға, еңбек объектісіне, оның процесіне назар соғуы, зейін қоюы, әр уақыт адам санасының бір затқа, құбылысқа, болмысқа бағыт алып » отыруын іс-әрекет деп таниды. Ғалымның пікірі іс-әрекеттің анықтамасын жан-жақты ашып көрсеткен пікір [4].

В.В. Давыдов адамның қоршаған өзгертуге арналған практикалық қимылын іс-әрекет деп таниды: «Іс-әрекет—бұл объективті әлемді адамзат қоғамының практикалық қайта құрылуы дейді». Ғалым іс-әрекетті іштей мынадай бөліктерге жіктейді образ - зат (предметность) - мағына (смысл) - іс-әрекет (действия) жіктейді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011 – 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы.
2. Андреева Т. М. Әлеуметтік психология. Жоғары оқу орындарына арналған оқулық. – Москва:Рассвет. 2018. С 241.
3. Бастауыш мектеп №10, 2015.
4. Бастауыш сынып №6, 2016.

Сенкубаев С.Т.¹, Галымова К.С.²

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДА ДИДАКТИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ЖАТТЫҒУ ӘДІСТЕРІН ПАЙДАЛАНУДЫҢ МҮМКІНДІКТЕРІ

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі» білім беру бағдарламасының
магистранты

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан
Kuralai.galymova@mail.ru

Жалпы білім беретін орта мектептерде қазақ тілін дидактикалық әдіс арқылы оқытып, оқушылардың шығармашыл ойларын қалыптастыру – бүгінгі өмір талабына сай азаматты тәрбиелеудің негізгі жолдарының бірі. Себебі оқыту процесінде тиімді қолданылған дидактикалық әдістерді оқушылардың сабаққа деген ынтасын арттырады, сол арқылы шәкірттердің ана тілінің терең қатпарларын игеруге, асыл маржандарын түсінуге жағдай жасайды. Сондықтан қазақ тілін дидактикалық ойындар арқылы мемлекет тарапынан білім беру мекемелеріне қойылған талаптардың іске асырудың игі әсерін тигізеді [1].

Оқушылардың сабақтағы белсенділігі олардың сабаққа қызығушылықтарының артуымен тығыз байланысты. Әсіресе, дидактикалық әдістер оқушылардың лидерлік қабілеттерін жетілдіріп, өз пікірін дәлелдеуге, сыныптастарымен еркін пікірлесуге ықпал етеді. Дидактикалық әдістер оқушыларды тілдік материалдарға қызықтырумен қатар тіл білімінен алған білімдерін бекіту, тереңдету үшін де тиімді. Мұның өзі дидактикалық әдістер оқушылардың танымын кеңейтіп, оның ойлау қабілетін, ізденімпаздығын, еңбекқорлығын жетілдіруде, олардың жеке тұлғалық қабілеттерін тәрбиелеуде маңызды рөл атқаратынын көрсетеді. Дидактикалық әдістер барысында оқушылар өздерін еркін сезінеді, басқа жолдастарымен тілдік қарым-қатынасқа оңай түседі. Бұл шәкірттердің жеке тұлғалық қабілеттерін жетілдіруіне, сабақтың тартымды өтуіне, жаңа материалды терең игеруіне ықпал етеді [2].

Білім беру, жалпы білімнің даму тарихы ертеден басталады. Кейінірек ол дидактика ғылымына сүйеніп дамыды. Дидактика педагогиканың негізгі ғылымы болып табылады. Оны оқыту және білім беру теориясы деп атайды.

Дидактика – гректің “дидактикос” деген сөзінен шыққан. Оның мағынасы білім беру мен оқытудың теориясы немесе “оқытамын”, “білдіремін” деген түсінік [3].

Дидактиканың негізгі қарастыратын мәселелері: оқытудың мазмұны, процесі, әдістері, түрлері, заңдылықтары, принциптері т.б.

Дидактиканың негізгі ұғымдары (категориялары) бар. Олар: оқыту, білім беру яғни, оқыту процесі, оқытудың принципі, білім берудің мазмұны, оқытуды ұйымдастырудың түрі. Сонымен әр ұғымға талдау жасайық:

1. Оқыту процесі – ұстаз бен шәкірттің өзара әрекетіне бағытталған, мақсат көрсетілген процесс. Бұл процесс барысында балаларға білім беру, тәрбиелеу және оларды дамыту іске асады.

2. Оқытудың принципі – оқыту процесінің тиімділігін арттыруға қажетті ең негізгі дидактикалық талаптар жүйесінен анықталады. Дидактикалық принциптер оқушылардың таным қызметі және оқыту мақсаттарымен тығыз байланыста болады. Оқыту принципі оқу пәндерін оқытудың барлық сатысында қолданылатын жалпы қағидалар болып табылады.

3. Білім берудің мазмұны. Жеке адамның жан-жақты дамуы және қалыптасуы үшін меңгеретін білім, іскерлік, дағды жүйесі, білім берудің мазмұны.

4. Оқытудың ұйымдастыру түрі (формасы) дегеніміз – ұстаз бен шәкірттердің арнайы ұйымдастырылған, белгіленген тәртіпте жүргізілетін оқу-таным, іс-әрекет процесі. Оқытуды ұйымдастыру оның мазмұны, әдіс-тәсілдері арқылы жүзеге асырылады [14, 87-89].

Дидактиканың өзінің тарихы бар. Ол чехтің ұлы ұстаз ғалымы Ян Амос Коменскийден (1592-1670) келеді. Оның «Ұлы дидактика» (1657 ж.) деген еңбегінде оқыту теориясының түйінді мәселелерін шешіп берді. Мектептерде қолданылып жүрген оқытудың көрнекілік, жүйелілік, бірізділік принциптерін кезінде Я.А. Коменский ұсынған.

Я.А. Коменский білім беру мен оқыту шәкірттердің жас және дербес ерекшеліктеріне сәйкес жүруін, оқыту мен тәрбиелеу мақсатының тығыз байланыста болуын талап етті, оқытудың сынып-сабақ жүйесін белгіледі.

Орыс педагогі К.Д. Ушинский (1824-1871) Я.А. Коменскийдің еңбегін Ресейде насихаттап, дамытады

Ы. Алтынсарин (1841-1889) Я.А. Коменскийдің, К.Д. Ушинскийдің ықпалымен қазақ даласына еуропалық білім беру жөніндегі жаңалықтарды әкелді, еуропалық білімді уағыздап таратты, мектептер ашты, қазақ жастарын оқытты. Оның «Қырғыз хрестоматиясы» (1879 ж.) кезінде өте құнды еңбек болып саналған, ол өзінің құндылығын бүгін де жоғалтқан жоқ.

Кеңес дәуіріндегі дидактиктер, психологтар, әдіскерлер С.Т. Шацкий (1878-1934) пайдалы еңбекті ұйымдастыру әдісі, П.П. Блонский (1884-1941) педология, П.Н. Груздев (1889-1953) оқыту процесіндегі ойлау туралы еңбектер жазған, сөйтіп дидактикаға өз үлестерін қосқан ғалымдар. Олар шәкірттердің ақыл-ой дамуының оқытудағы мақсаткөздеушілік процесінде белсенді және саналы түрде білімді игеру мәселелерін зерттеген [14, 95].

Одан бері де қазақстандық ғалымдар А. Байтұрсынов, Ж. Аймауытов, М. Жұмабаев, С. Қожахметов, А.У. Сембаев т.б. оқыту тәсілдерінің түрлерін, шәкірттердің танымдық іс-әрекеттерін белсендіре түсуге бағытталған зерттеулермен айналысқан.

Л.С. Выготский, А.Н. Леонтьев, Л.В. Занков, П.Я. Гальперин т.б. оқыту мен даму арасындағы байланысты тереңдете көрсеткен. Әсіресе олар қарым-қатынас мәселелеріне көп көңіл бөлген.

Кейінгі кезде озат – жаңашыл ұстаздар Ш.А. Амонашвили, Е.Н. Ильин, И.П. Волков, қазақстандықтар Р. Нұртазина, Қ. Нұрғалиев, А. Ысқақов, т.б. дидактикаға өз үлестерін қосқан және қосып та жүрген азаматтар.

Сонымен жалпы оқытудың, білім берудің, орта білімнің тарихы ерте заманнан басталып, «дидактика» деп аталып күні бүгінге дейін дамып келеді және дамиды да. Бірақ әр ғылымның, оның ішінде білім туралы, оның мазмұны туралы, өзінің шарықтап дамитын немесе тоқырайтын кезеңдері болады [4].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Ж. Қараев. Жаңа ақпараттық педагогикалық технологиялар. – Шымкент: Эврика-media, 2013. – 206 бет.
- 2 Ә. Жүнісбек. Жаңа технология негізі – сапалы білім. //Қазақстан мектебі. №4, 2008.
- 3 Ш.Т. Таубаева. Білім мазмұнын құрастыру және педагогика ғылымы әдіснамасы теорияларының өзара байланыста дамуының өміршеңдігі// Білім берудегі менеджмент. – №4, 2011. –170 бет.
- 4 Қ. Қабдықайыров. Инновациялық технологияларды диагностикалау. – Алматы: Қазақ университеті, 2004. – 190 бет.

Сенкубаев С.Т.¹, Галымова К.С.²

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДА ОЙЫН-ДИДАКТИКАЛЫҚ ӘДІСТЕРІН ПАЙДАЛАНУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі» білім беру бағдарламасының
магистранты

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан
Kuralai.galymova@mail.ru

Жалпы білім берудің Қазақстандық моделі негізі болуы үшін оқушылар санасына өз халқының тарихи тамырын, рухани және адамгершілік қағидаларын азаматтық және отан сүйгіштік идеяларын басқа халықтарға деген ізгі көзқарастарын сіңіру қажет.

Мемлекеттік тіл мәселесі – өте маңызды, мемлекеттік мәні бар мәселе. Осы орайда мемлекеттік тілді дамыту, оның қолдану аясын одан әрі кеңейту және мәртебесін көтеру мәселесін барлық жерде кеңінен қолға алып, тікелей ұйымдастыру іс-шараларын жүргізу қажеттігін тұрақты күн тәртібіне қою керек. Қазақ тілін оқыту әдістемесі туралы сөз болғанда бұл проблеманың ішінен басқа ұлт өкілдеріне қазақ тілін оқыту мәселесін жеке бөліп қарастырмаса болмайды. Өйткені, қазіргі таңдағы көп жұмыс істеліп, жан жақты қарастырылып отырған проблема – орыс тілді сыныптарға қазақ тілін оқыту проблемасы. Сонымен қатар, бұл мәселе тілдік коммуникацияның тікелей зерттеу объектісі бола келіп, қазіргі кезеңде өзекті мәселе болып отырған қазақша сөйлеуге үйретудің тиімді жолдарын табуға көмектеседі.

Бүгінгі қоғам оқытушының біліктілік деңгейіне де, ішкі жан дүниесіне де жаңаша талап қойып отыр, өйткені қазіргі күні ХХІ ғасыр ұрпағынан үлкен үміт күтілуде. «Тіл қарым-қатынас құралы. Сондықтан оған тән белгілерді сөйлем шекарасынан шығып, тыңдаушы, сөйлеуші жағдай, стиль сияқты уәждемелерді қамти отырып, анықтауға болады» [1].

Тіл үйрену тәжірибесінде лексикалық минимумдарды қатар үйрену міндетті түрде ұштасып отырады. Лексикалық минимум сөздік қордың кеңеюіне, белсенді және пассивті сөздік қордың қалыптасуына ықпал етеді. Лексикалық минимум қазақ тілін меңгерудің әрбір деңгейіне сәйкес келетін (қарапайым, базалық, орта, ортадан жоғары және жоғары деңгейлер) минимальды сөздер мен сөз тіркестерінің жиынын қамтиды. Минимум қазақ тілін өз бетінше үйренуге және қазақ тілін меңгеру деңгейін бағалауға бағытталған. Минимум тілді үйренудің әлемдік және еуропалық стандарттарының принциптеріне, сонымен қатар Қазақстан Республикасының қоғамдық-әлеуметтік ерекшеліктеріне сәйкес құрастырылған. Лексикалық бірліктерді таңдаудың мақсаты қазақ тілінде жаза білу мен сөйлей білудегі қолданылатын белсенді сөздік қорын сараптау мен оларды жүйелеу. Осыған орай орыс тілді сыныптар үшін тіл үйренуде өз ойын пайымдап, оны айта біліп, сөздер мен сөз тіркестерді тақырыбына сәйкес мағынасы мен қолдану саласына қарай топтастыра білуі, сонымен қатар тілдік бірліктерді дұрыс қолдана алуы сияқты талаптар анықталады. Әрбір деңгейдің лексикалық минимумы келесі принциптерге негізделген: Жүйелілік, сабақтастық, дамытушы, коммуникация, нәтижелілік.

Жүйелі құрастырылған лексикалық минимум орыс тілді сыныптарға қазақ тілінің сөздері мен сөз тіркестерін дұрыс пайдалану, әртүрлі жағдаяттарда тілдесу тақырыбына байланысты лексикалық бірліктерді дұрыс пайдалану қабілеттерін қалыптастыруына ықпал етеді. Минимумдар лексикалық сатылар негізінде құрастырылған және мағыналары және тақырыптары бойынша топтарға бөлінген. Барлық сатылардың мазмұны белгілі бір реттілікпен бірін-бірімен жүйелі байланыстырылған. Бірінші саты үш сөз табымен көрсетілген. Олар: зат есім, сын есім, етістік. Екінші саты – бұл сан есімдер, есімдіктер,

үстеулер. Үшінші саты – жалғаулықтар, одағайлар. Қазақ халқының мақал-мәтелдері бөлек көрсетілген және олардың орысша, ағылшынша баламалары берілген. Лексикалық бірліктерді сөз таптары бойынша бөліктермен бөліп беру сөздерді сөйлемдерде пайдалануды жеңілдетеді, себебі әрбір сөз табы сөйлемде белгілі бір қызмет атқарады. Тілді тиімді меңгеру үшін әрбір сөз табының сөздер жиыны мағыналық топтар мен бөліктерге бөлініп берілді. Бөліктер мағынасы бойынша бірін-бірімен тығыз байланысты сөздерден тұрады [2].

Қарапайым деңгейдің лексикалық минимумы тіл үйренудің бірінші сатысы болып табылады. Бұл деңгейдің сөздері күнделікті өмірдегі жағдаяттарға негізделеді. Тіл үйренуші күнделікті тұрмыста қолданылатын тілдік материалдарды меңгеруі қажет.

Базалық деңгейдің лексикалық минимумы сөйлесу жағдаяттарына және қоршаған өмірге байланысты сөйлеу коммуникациясында пайдаланылатын сөздерді дұрыс қолдануды талап етеді.

Орта деңгейдің лексикалық минимумы сөйлесім жағдаяттары мен қоршаған өмірге сәйкес тақырыптардың стилистикалық бірліктерін әдеби нормаларға сәйкес дұрыс қолдануды үйренуге бағытталған.

Ортадан жоғары деңгейдің лексикалық минимумы әртүрлі сөйлесім жағдаяттары мен әлеуметтік өмірден алынған белсенді сөздер мен сөз тіркестерін әдеби стиль бойынша дұрыс пайдалануына көмегін тигізеді.

Жоғары деңгейдегі лексикалық минимум өмірдің әртүрлі әлеуметтік салаларына байланысты лексикалық бірліктерді еркін меңгеруге және лексикалық бірліктерді әдеби, ғылыми және кәсіби стильде пайдалануға бағытталған» [3].

Оқушы жастар ұлттың болашағы, қоғамның әлеуметтік байлығы, біз олардың адамзаттық жоғары парасаттылығын, ақылдылық пен білімділігін, адамгершілік негізін қалыптастыра білуіміз керек. Сонымен педагогикалық оқыту әдістеріне нәр беретіндер немесе табиғи негіздер: ғылыми таным, күнделікті таным, ақпарат алмасу боып табылады. Осылар баланы, ұстазды ойға жетектейді, оқыту әдістерін пайдалануға, қоршаған ортаны, әлеуметті, табиғатты зерттеуге итермелейді.

Ғылыми таным арқылы баланы оқыту әдістері өте күрделі. Жоғарыда айтқандай ғылыми танымның элементтері бастауыш сынып сабақтарында беріледі. Танымның бұл түрі жоғары сынып оқушыларына физика, химия т.б. пәндер арқылы жалғасады. Мұнда да бақылау, ақпарат, талдау, болжау, алдыңғы қатарлы тәжірибені жинақтау т.б. әдістері қолданылады. Бірақ бұл ғылыми тұрғыда. Ақпарат алмасу, пікір-сайыс, пікір-талас, қарым-қатынаста ұстаз баланың жас және дербес ерекшеліктеріне байланысты ғылыми таным мен күнделікті танымнан пайда болған ой-санасын сараптап жүйеге түсіреді. Осының нәтижесінде ұстаз бен шәкірттің оқыту, оқу қарым-қатынасы пайда болып, оқыту әдістері айқындалады.

Тіл байлығы – сөз байлығы. Ал сөз байлығы әр адамның лексикасындағы қолданылатын сөздердің санымен байланысты болғанымен, негізгі байлық – ой байлығы, сол сөздерді қиюластырып, әсем де әсерлі ой мұнарасын қалай білуде. Себебі сөзді көп біліп, бірақ оны орынды, ойлы, образды жұмсай алмасаң, одан не пайда? Ал сөзге көп мағына сыйғызып, әр сөздің мән-мазмұнын, стильдік бояуын дөп басып беру ойлау қабілетімен, оның шығармашылық сипатымен ұштасып жатады. Ал ой байлығына жету үшін тіл дамуының кешегісі мен бүгінгісін, лексикалық қабаттың баю, толығу жолдарын, тілде пайда болған жаңа құбылыстардың өміршеңдігін, бір сөзбен айтқанда, тілдің ішкі, сыртқы мүмкіншілігін жақсы меңгеріп, оған қамқорлықпен, жанашыр көзбен қадағалап отыру керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. О. Төлегенов. Қазіргі қазақ тіліндегі жалпы модельді және мақсат мәнді жай сөйлем типтері. – Алматы: Мектеп, 2012. – 178 бет.
2. Р. Рахметова, Ф. Оразбаева. Қазақ тілін деңгейлік оқытудың ғылыми-методологиялық негіздері. – Алматы: Әрекет-Принт, 2012. – 267 бет.

3. Н.Ә. Назарбаев. «Қазақстан – 2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты // Егемен Қазақстан. – Астана, 14.12.2012.

Бердыбекова Н.С.¹, Давлатова А.Ә.²

БАЛАЛАРДЫ МЕКТЕПАЛДЫ ДАМУ ОРТАЛЫҚТАРЫ АЯСЫНДА 1-ШІ СЫНЫПҚА ДАЙЫНДАУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы

Педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

«Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі» білім бағдарламасының магистранты

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында білім беру жүйесінің басты міндетіне ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау үшін білім беру жүйесін одан әрі дамыту міндеттері көрсетілген [1]. Себебі қазіргі таңда жоғары оқу орындарында білімді, ғылым мен өндірісті ұштастыра алатын, оқытудың белсенді әдістерін меңгерген, жаңа ақпараттық-инновациялық технологияларды қолдана білетін мамандар дайындау міндеті тұр. Осыған байланысты Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2010-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы білім алушылардың шығармашылық даралығын, интеллектуалдық және практикалық қабілеттерін қалыптастыру және дамыту үшін мүмкіндіктер туғызу талабы қойылған [2]. Бұл тұжырым Қазақстан Республикасы Президентінің «Болашаққа бағдар – рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласында жүйелі бірізділікпен тарқатылады. Онда қазіргі қазақстандықтардың, соның ішінде білім алушы жастардың заман талабына сай іс-әрекеті олардың ұлттық тұрпатты сақтай отырып, бәсекеге қабілетті, прагматистік тұрғыдан ойланып, іс-әрекет жасай алатын тұлға болуының маңызы дәйектелген.

Психодиагностиканы мектеп жасына дейінгілерге қатысты қолданатын болсақ, оған балалар өз отбасында және балалардың білім беру мекемелерінің білім беру, дамыту ортасында (жағдайында) өсті деген мағынада бүкіл мектепке дейінгі шағын психологиялық зерттеу бойынша қызмет деп анықтама берсек болады. Яғни, мектепке дейінгі мекемелер жағдайында психологиялық диагностиканың зерттейтін ауқымына балалардың жас шамасына байланысты жеке ерекшеліктері, олардың психикалық дамуындағы ауытқулар мен бұзылымдардың себептерін анықтау жатады. Алға қойылған психологиялық түйткілді шешу үшін балалар психологы психодиагностикалық қызметтің мағынасын белгілеп алуы керек болады. Ең алдымен, бұл мәселеде психологиялық әсер еткіміз келіп отырған бағыттар бойынша жігін ажыратып алу қажет: балалар, ата-аналар, тәрбиешілер және педагогтар. Ал, сәл ересек, яғни 3-4 жастан 5-6 жас аралығындағы мектеп жасына дейінгілерге келсек, өздерінің танымдық әрекеттерін басқаруда дербестік элементтері көзге шалынып қалады. Сонымен қатар, осы жастағы көптеген жастағы балалардың танымдық дамуында әлі де тәуелді танымдық үрдістер басым, және қоршаған әлеммен жаңадан танысу кезінде бұлдіршін дәл осындай амалдарға арқа сүйегісі келіп тұрады. Біз мектеп жасына дейінгілердің сана сезімінің салыстырмалы түрде айтқанда төмен деңгейде дамуы туралы сөз қозғағанда, мынадай мағынаға сүйенеміз:

Балалар – еліміздің болашағы. Қоғамымыздың өркендеуі, келешек ұрпағымызды рухани – адамгершілікке тәрбиелеуімізге, сана – сезімдерін, білімдерін заман талабына сай

дамытуымызға байланысты. Балаларды мектепке дайындау білім беру жүйесіндегі педагогика ғылымы мен практикасындағы келелі мәселелердің бірі. Баланы мектепке дайындау-біртұтас құрылым. Бұл кезең ата-аналарға, мектепке дейінгі мекеме қызметкерлеріне жауапты міндеттерді жүктейді. Мектепке келу-бала өміріндегі маңызды өткел, ол жаңалықтарға толы өзгеше өмір, жаңа іс-әрекеттер, қоғамдық ортадағы жаңа орын, ересектермен жаңа қарым-қатынасқа көшу. Мектепке дейінгі баланың әлеуметтік, психологиялық және физиологиялық жағынан да қиын кезең. Сондықтан, мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытудың негізгі мақсаты – баланың жеке басының қалыптасуы мен денсаулығын, дене бітімі дамуын, ақыл — ойын тұлғалық жағдайының қалыптасуын жеке және жас ерекшеліктеріне сәйкес дамыту.

Баланы мектепке қалай дайындаған жөн? Баланың жеке тұлғасының даму мәселесін ойдағыдай шешу, оқытудың тиімділігін арттыру үшін балалардың мектепте оқуының дайындық деңгейін нақты ескере отырып, дұрыс бағытта жұмыс жасай білу керек. Мектепке дейінгі мекемеде мектеп жасына дейінгі балалардың жас ерекшеліктеріне сәйкес жыл бойында жүзгілетін балалардың құзыреттілік қалыптасу деңгейін бағалау мониторингі көрсеткіштер (бастапқы, аралық, қорытынды) мәліметтеріне назар аудара отырып психологиялық дайындық деңгейін анықтауды жоспарлау тиімді. Балалардың мектепке даярлығы төмендегі көрсеткіштер бойынша анықталады:

1. Жоспарлау — бұл мақсатқа сәйкес өз іс — әрекетін ұйымдастыра білу іскерлігі.

- баланың әрекеті мақсатпен сәйкес келмеуі — төменгі деңгей; баланың әрекеті мақсаттың мазмұнына жартылай сәйкес келуі-орта деңгей; мақсаттың мазмұнына баланың әрекеті толығымен сәйкес келуі — жоғары деңгей;

2. Бақылау- қойылған мақсатпен өз әрекетінің нәтижесін салыстыру іскерлігі.

- бала әрекетінің нәтижесі қойылған мақсатқа мүлдем сәйкес келмеуі — төменгі деңгей (баланың өзі бұл сәйкессіздікті көрмейді); бала әрекетінің нәтижесі қойылған мақсатқа жартылай сәйкес келуі — орта деңгей (жартылай сәйкессіздікті бала өз бетінше көре алмайды); бала әрекетінің нәтижесі қойылған мақсатқа толық сәйкес келуі, бала өз бетінше алған нәтижесі мен қойылған мақсатты салыстыра алуы — жоғары деңгей;

3. Оқу мотивациясы-бұл заттардың және қоршаған әлем заңдылықтарының жасырын қасиеттерін табуға, қолдануға ұмтылу.

- бала тек қана заттардың сезім мүшелеріне мүмкін болатын қасиеттеріне ғана бағытталса, онда ол — төменгі деңгей; бала қоршаған әлемнің кейбір жалпыланған қасиеттеріне бағытталуға және жалпылауларды табуға қолдануға тырысады; қоршаған әлемнің заңдылық қасиеттерін қабылдаудағы құпияны табуға тырысудың айқын көрінуі және осы білімді өз іс — әрекетінде қолдануға деген құштарлық — жоғары деңгей;

4. Ақыл-ой дамуының деңгейі.

- өзге адамды тыңдай білмеуі, талдау, салыстыру, жалпылау, абстракциялау және нақтылау сияқты логикалық операцияларды сөздік түсінік түрінде орындауы — төменгі деңгей; өзгені тыңдай алмауы және сөздік түсінік түрінде орындалған логикалық операциялардағы қателіктер — бұл орташадан төмен көрсеткіш; өзгені тыңдай алмауы және сөздік түсінік түрінде берілген салыстыру, жалпылау сияқты қарапайым логикалық операциялардың қатесіз орындалуы, күрделірек логикалық операцияларды, яғни абстракциялаудағы, нақтылаудағы, талдаудағы, жинақтаудағы жіберілген қателіктердің болуы — орта деңгей; өзгені түсінудегі және барлық логикалық операцияларды орындаудағы кейбір қателіктерді, бала ересектің көмегінің өзі түзетуі — бұл жоғары деңгей; өзге адамды тыңдай алу мүмкіндігінің болуы және сөздік түсінік түріндегі барлық логикалық операцияларды орындауы — бұл өте жоғары деңгей. Осы аталған көрсеткіштер бойынша мектепке келген баланы былайша бөліп көрсетуге болады:

1. Мектепке даярлық деңгейі төмен бала — өз әрекетін жоспарлай және бақылай алмауы, оқу мотивациясы төмен (тек сезім мүшелеріне ғана бағытталған), өзгені тыңдайды және түріндегі логикалық орындауды білмейді.

2. Мектепке даярлық деңгейі орта немесе жоғары бала — өз әрекетін басқарып бақылай алады (немесе осыған қарай ұмтылады), қоршаған ортадағы заңдылықтармен, заттардың жасырын қасиеттеріне бағытталған, өзгені тыңдай алады және сөздік түсінік түрінде логикалық операцияны орындай біледі (немесе тырысады) [3].

Олай болса, балада өзі меңгерген әдеп нормаларына сәйкес басқалардың іс-әрекетіне, басқаларға эмоциялық қатынас болады. Мектеп жасына дейінгі балалардың жоғарғы тобы әрекеттің нәтижесіне ғана емес барысына да баға бере алалды. Олар мадақтаудың әділдігіне, жамандыққа кек қайтару сияқты күрделі этикалық мәселелерге де өзіндік ұстаным танытады [5].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. «Баланы мектепке дайындаймыз». Әдістемелік құрал. Қарағанды ҚРУ-ң баспасы.2018.
2. Выготский Л.С. «Психология»-М.,2015.
3. Кравцова Е.Е. «Психологические проблемы готовности детей к обучению в школе»-М. 2015.

Бердыбекова Н.С.¹, Давлатова А.Ә.²

БАЛАЛАРДЫ МЕКТЕПАЛДЫ ДАМУ ОРТАЛЫҚТАРЫ АЯСЫНДА 1-ШІ СЫНЫПҚА ДАЙЫНДАУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы

Педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

«Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі» білім бағдарламасының магистранты

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

Қазіргі заманда 6 жасар балаларды мектепке оқытуға дайындау өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Алты жасар баланың алғаш рет мектепке келуі - балаға да және оның ата-анасына да өте жауапкершілікті кезең болып саналады. Оқу әрекетіне еш ауыртпалықсыз әрі табысты кірісіп кету үшін баланың дені сау және жан-жақты даярланған болуы қажет.

Мектепте оқу - бала өміріндегі әр түрлі жүктемесі бар ең маңызды кезеңге жатады: бала өміріндегі әлеуметтік -психологиялық өзгерістер - жаңа қарым-қатынастар, жаңа міндеттер, «оқушының» жаңа әлеуметтік рөлі. Оқушы болу баланы саналы түрде өзінің орнын, мұғалімнің позициясын, қарым-қатынастағы белгіленген ара қашықтықты, осы қарым-қатынастар құрылатын ережелерді талап етеді. Мұнда баланың мектепке бейімделуінің бірінші кезеңінде баланы бірге алып жүретін адамдар - мұғалімдер мен ата-аналар қандай іс-әрекеттерді таңдайтындығы; қандай да бір қиын жағдайда тиімді әрі дер кезінде психологиялық қолдау көрсету мүмкіндіктерінің қалай болатындығы өте маңызды рөл атқарады. Әсіресе алғашқы күндер (кейбір балалар үшін алғашқы айлар) қиын болады. Бұл уақытта жаңа жағдайға бейімделудің қиын үдерісі жүріп жатады. Бейімделу кезеңінде баланың ұйқысы бұзылады, тәбеті тартпайды, ашушандық, мазасыздық, тұйық мінезділік, жылау, балаға тән емес көп сөйлегіштік немесе сөзге сарандық және т.б. өзгерістер болады. Бұлардың барлығы жүйкесінің шаршауының сыртқы көрінісі болып табылады, бірақ бұл өзгерістер уақыт өте келе қалпына келеді, балалар мектеп өміріне үйренеді, аз шаршайды; көңіл-күйлері көтеріңкі жүреді, ата-аналарымен, құрдастарымен еркін араласады, тапсырмаларды орындауға тырысады.

Көптеген балалардың мектепке бейімделу үдерісі осылайша орын алады. Ал кейбір балаларда жаңа жағдайға бейімделу аса ауыр міндет болып табылады: олар жиі әрі ұзақ

ауырады, ауырғаннан кейін ағзалары әлсіреп, қарсы тұру қабілеті төмендейді. Неліктен көптеген балалар оқудың алғашқы кезеңін бұлай қабылдайды? Мәселе өте күрделі. Балалардың мектепке бейімделу ерекшеліктерінің басты себептердің бірі - баланың денсаулық жағдайы, биологиялық жетілу деңгейі, сондай-ақ оқыту үдерісіне қажетті сол біліктер мен әрекеттердің дамуы болып табылады.

Физиологиялық бейімделу. Жаңа талаптармен жағдайларға үйрене келе бала ағзасы бірнеше кезеңнен өтеді: 1. Алғашқы 2 – 3 аптасы физиологиялық екпінде өтеді. Осыған байланысты қыркүйек айында балалар жаңа талаптарға бейімделе алмай көп ауырып қалады. 2. Келесі бейімделу кезеңі - тұрақсыз ыңғайлану. Бала ағзасы жаңа жағдайда өзіне жақын нұсқаны табады. 3. Бұдан кейінгі тұрақты ыңғайлану кезеңі басталады. Бала ағзасы жүктемеге аз күш жұмсайды.

Бірінші сынып оқушыларының физиологиялық бейімделудің қиындығын, көптеген ата – аналар мен мұғалімдер дұрыс бағаламауға бейім тұрады. Сонымен қатар, дәрігерлердің бақылауы бойынша 1 – тоқсанның соңында оқушылардың арықтауы, қан қысымының төмендеуі, ал басқаларында керісінше байқалады. Осы қиындықтардың туындауы балалардың үйдегі еркелігіне әкеп соғады.

Әлеуметтік – психологиялық бейімделу. 6 – 7 жастағы бала мектепке барғанда жетілуіндегі ерекше кезеңнен өтеді. Бұрынғы бөбектің мәртебесі өзгеріп, жаңа әлеуметтік «оқушы» мәртебесіне ие болады. Баланың «мен» деген әлеуметтік мәртебесі пайда болды деп есептеуге болады. 1 сынып оқушыларының сырт келбетінің өзгеруі жеке тұлғаның өз бетінше білім алуы, құндылықтарды қайта бағалауымен ерешеленеді.

Бұрынғы мәнді маңыздылар екінші дәрежелік болады, ал оқуға деген көз қарас құнды бола бастайды. Баланың 6-7 жас кезеңінде сезім саласында салмақты өзгерістер болады. Бірінші сыныптар үшін аса маңызды: - баланы мектеп өміріне төселуге үйрету. Оқушының «ішкі көз қарасын» қалыптастыруда жаңа деңгейде ересектермен араласу қажеттілігі және танымдық қажеттілігі туындайды. Мектеп ережесіне сәйкес мектеп деген не, не үшін білім алу керегін баламен әңгімелесе отырып түсіндіру қажет. Бірінші сынып оқушысы үшін өзінің мектеп ортасына қабылданғанын сезіну өте маңызды. Мектепте жемісті оқу үшін өзінің күшіне, өзінің қабілетіне және мүмкіндігіне оқушы сенімді болуы керек. Өзінің оқушы атанғандығы туралы оң көз қараста болуы, оған өзгерген өмір жағдайына және оқушылық дәрежеге нық тұруына жақсы бейімделу мүмкіндігін береді, сондай – ақ мектепке деген жақсы сезімдік қатынас қалыптастырады. - оқушы күн тәртібін жасау. Мектеп күн тәртібін бірізділікпен құру.

Баға туралы ұғымды түсіндіру, өзін - өзі бағалауды және әр-түрлі тәсілдердің дұрыстығын, ұқыптылығын, әдемілігі сияқты әдістерді баламен бірге қызығушылығын арттыра отыра, осының барлығына қол жеткізуге мүмкіндік туады. - балаға сұрақ қоюды үйрету. - балаға өз сезімімен қалай дұрыс жұмыс істеу керегін үйрету, өз сезімдерін басқару тәсілдерін дамытуды үйрету. - тәртіпке сай оқушы өзін ұстауы тиіс, назар қойып тыңдап және тапсырманы анық орындап, ауызша жұмыс істегенде және де көзбен көріп қабылдау бойынша бейнелеу. Бұған ереже бойынша ойындар және дидактикалық ойындар көмектеседі. Көптеген оқушылар тапсырманы ойын арқылы жақсы түсінеді. - Оқу дағдысы таным және әлеуметтік танымнан құралады, сондай-ақ Н.И. Гуткиннің есебі бойынша оқу дағдысы қажетті өз бетінше деңгейде қамтамасыз етеді. - араласу дағдысын дамыту. Жайлы бейімделудің белгілері: Біріншіден оқу барысында балаға қолайлы болуы керек. Өзіне сенімсіздік және қорқыныш сезімдері болмайды, мектеп барлық жағымен оған ұнайды. Екіншіден бала жеңіл түрде берілген тапсырманы лезде орындауы тиіс. Егер мектеп қарапайым және дәстүрлі бағдарламада жүргенде, бала сабақ барысында қиындықтарға тап болған жағдайда, сынап мінемей, басқа балалармен салыстырмай қолдау көрсете білу керек. Балалар әр-түрлі болады. Егер сабақ барысы қиын болған жағдайда және шет тілдерін қоса алып жүру балаға тым артық салмақ болады. Уақытында дұрыс жолға сала оң бағыт беру керек, бұлай болмаған күнде денсаулығы сыр беруі мүмкін. Мұндай жағдайларда, бала тереңдетілген сыныптан, қарапайым сыныпқа ауыстырса өзін қолайлы сезінетін болады.

Мектеп табалдырығын аттаған күннен бастап балаға күш беріп, қолдау көрсете білсе, бала қалыптаса бейімделіп кетеді. Үшінші табысты бейімделудің белгісі – баланың өз бетінше жұмыс жасауы, тапсырманы аяқтап болған соң ғана ересектер көмегіне жүгінуі аса маңызды. Ата-аналардың баланың орнына үй тапсырмасын жасайтын кездері болады, бұл қарама-қарсы әрекет, бұдан бала өзіне деген сенімсіздікті жоғалтады. Басынан баланың өзіне қарсы сұрақ қойып, ата-аналар көмектесуді азайтуы керек. Ең бастысы бала өзінің қоршаған ортасына, яғни сыныптас достарына және ұстазына бейімделуі. Ата-аналардың балаларға сабақтан тыс көп қыдыратына, үйге кеш оралатына шағым айтады. Бір жағынан бұл көп достар табуға және қоршаған ортасын танып білуге көптеген көмегін тигізеді. Мұғалімнің алдында оқушы өзін қалай ұстау керегін айтып түсіндіру керек. Алғашқы ұстаз – бұл оқушы және де отбасы үшін аса маңызды адамдардың бірі. Басынан бастап бір-бірімен тығыз байланыс орнату, сіздің балаңыз үшін аса маңызды және де балаңыз сізді мақтан тұтатын болады! Мұғалімнің айтқанымен келісіңіз, ата-аналармен мұғалімнің келісі болмаған жағдайда бала зардап шегеді. Әр бір мұғалім сізден қолдау күтеді, ешқашан сынап мінеуге асықпаңыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. «Баланы мектепке дайындаймыз». Әдістемелік құрал. Қарағанды ҚРУ-ң баспасы.2018.
2. Выготский Л.С. «Психология»-М.,2015.
3. Кравцова Е.Е. «Психологические проблемы готовности детей к обучению в школе»-М. 2015.

Бердыбекова Н.С.¹, Дадажанова А.Н.²

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ДЕНСАУЛЫҚ ПЕН САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫНА ҚҰНДЫЛЫҚ ҚАТЫНАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы
Педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

"Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі" білім бағдарламасының магистранты

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

Мектеп оқушыларының денсаулығын қалыптастыру мен нығайтуда бастауыш сыныпта оқу кезеңі маңызды орын алады. Соңғы жылдары байқалып отырған мектеп оқушыларының денсаулығының нашарлауы көбірек көңіл бөлуді және оны қалыптастыру мен нығайтудың нақты шараларын қабылдауды талап етеді. Жас ұрпақтың денсаулығына қатысты көптеген зерттеулердің нәтижелері елеулі алаңдаушылық тудырады. Экологиялық жағдайдың теріс өзгерістері, әлеуметтік-экономикалық проблемалар, тар медициналық мамандандыру аясында білім беру ұйымдарында денсаулығы әлсіреген балалардың өсу динамикасын анық байқауға болады. Олар оқу әрекетіне бейімделуде, зейінін жинақтауда және оқу тапсырмаларын орындауда қиналады. Ағзаның мұндай күйі ең озық педагогикалық технологиялардың тиімділігін төмендетіп, тұлғаны дамыту бағдарламасын жүзеге асыруды айтарлықтай қиындатады. Жылдан жылға дені сау балалардың саны азайып, олардың жалпы сырқаттанушылық деңгейі артып келеді. Балалардың денсаулығына тұқым қуалаушылықпен және экологиямен бірдей әсер ететін шешуші фактор мектеп ортасы болып табылады.

Бастауыш сынып оқушыларының оқу-тәрбие процесінде салауатты өмір салтын қалыптастыру мақсатында денсаулықты сақтайтын технологияларды жобалау және енгізу арқылы бастауыш сынып оқушыларының денсаулығының сапасын арттыру Бастауыш

сыныпта салауатты өмір салтын қалыптастыруға бағытталған білім берудің құрылымын негіздеу және мазмұнын анықтау, бастауыш сынып оқушыларының денсаулық мәдениетін қалыптастыру үшін педагогикалық жағдайлар жасау бойынша негізгі бағыттарды анықтау; – салауатты өмір салтын қалыптастыру критерийлерін анықтау және әзірлеу, денсаулық сақтау технологияларының әзірленген жүйесінің тиімділігіне эксперименттік сынақ жүргізу [1].

Мектептегі оқу үдерісіндегі жүктеменің артуы бастауыш сынып оқушыларының денсаулығына едәуір зиян келтіруде. Зерттеулер бойынша мектеп оқушыларының денсаулығына ең жағымсыз әсерлері: физикалық белсенділік, оқу жүктемесінің жоғарылауы, дұрыс тамақтанбау, гигиеналық нормаларды сақтамау, жиһазға, жарықтандыруға және т. б. қойылатын талаптар, сондай-ақ балалар, педагогтар мен ата-аналар арасында денсаулық пен салауатты өмір салты туралы ақпараттың жеткіліксіздігі, денсаулық мәдениетін қалыптастырудағы мектептің қанағаттанарлықсыз көрсеткіштері. Денсаулық адамның әлауқатының, бақытының ең маңызды құрамдас бөлігі, адамның негізгі құқықтарының, еліміздің табысты әлеуметтік-экономикалық дамуының шарттарының бірі екені белгілі. Халықтың денсаулығы елдің әлеуметтік-экономикалық, демографиялық, экологиялық, санитарлық-гигиеналық жағдайын көрсетеді және оның прогрессивті дамуының қарқындылығына әсер етеді. Сондықтан денсаулық — кез келген қоғамның сапалық қасиеті. Дамыған елдерде халықтың салауатты өмір салтын қалыптастыру үшін білім беру және экономикалық тетіктер қолданылады және бұл денсаулық мәселесін шешудің іргелі бағыты болып табылады. Қазақстанда 80-жылдардың ортасынан бастап халық денсаулығының сапасы мен деңгейінің төмендеуі тіркелді және бұл дәрігерлердің, психологтардың, мұғалімдердің, әлеуметтік қызметкерлердің және барлық азаматтардың белсенді, түбегейлі және келісілген әрекеттерін талап ететін өзекті мәселе. Қазақстандағы халық денсаулығының теріс динамикасы білімнің әртүрлі салаларындағы ғылыми зерттеулердің дамуына ықпал етті, бұл мәселені шешудің тиісті бағыттары мен технологияларын әзірлеумен тығыз байланысты [2].

Адам денсаулығын сақтау және дамыту мәселесін шешу үшін мектеп оқушыларының денсаулық мәдениеті мәселелері бойынша сауаттылығын арттыру қажет. Соңғы жылдары педагогика ғылымында салауатты өмір салтын үлгілеу, денсаулықты сақтау және нығайту саласында жеткілікті тәжірибе жинақталды. Денсаулықтың қалыптасуы мен дамуына ықпал ететін психологиялық-педагогикалық және ұйымдастырушылық-педагогикалық жағдайлар ашылды. Осыған қарамастан, мектеп оқушыларының денсаулықты сақтау туралы білімдері төмен, салауатты өмір салтын жүргізу үшін олардың дағдылары мен дағдылары жеткіліксіз, қоршаған орта факторларының адам денсаулығына және болашақ ұрпақтың гендік қорына әсерін тиісті түрде бағалай алмайды. Психологиялық-педагогикалық дереккөздер денсаулыққа құндылық ретінде қатысты белсенді өмірлік ұстанымды белгілейтін оқу-тәрбие процесінің нәтижелерін, «денсаулық мәдениеті» ұғымының мазмұны мен оның қалыптасу кезеңдерін жалпылама және жеткіліксіз талдамайды студенттер толық ашылмаған. Зерттеу әдістемесі. Денсаулық сақтау технологияларын жобалауда салауатты өмір салтын қалыптастыру мен қолдауға ықпал ететін жағдайларға сәйкес түзетілген оқу-тәрбие және сабақтан тыс процестерді ұйымдастыру маңызды рөл атқарады.

Денсаулыққа бағдарланған тәсіл — бұл қазіргі мектептің маңызды міндетін шешуге арналған құралдар, әдістер мен жұмыс нысандары — білім беру процесіне денсаулық сақтау технологияларын енгізу, дені сау адамның әдеті мен қажеттілігін қалыптастыратын тәсіл және өмір салты. Денсаулыққа бағытталған көзқарас формаларды, әдістерді және құралдарды біріктіреді. Мектептерде денсаулықты сақтайтын технологияларды енгізу мәселесі когнитивті экономикаға тікелей қатысты. Бұл ғылымда адамдардың еңбек қызметі және оны жүзеге асыру процесі денсаулықты қорғауға және нығайтуға арналған жағдайларды жобалау кезінде барлық экономикалық талаптар сақталуы керек. Сонымен қатар, оқытылатын материалдың көлемі мен қарқындылығын қалыптастыруға, оқу процесінде артық жүктемелерге жол бермеуге әсер ететін санитарлық-гигиеналық және

медициналық талаптар бар. Дизайн талаптарға сай болса, оқу процесін сапалы деп атауға болады және мектеп оқушыларының денсаулығына жақсы әсер етеді.

В. М. Монахов әдістемелік технологияның дамуының келесі кезеңдерін атап өтті: – таңдалған технологияны теориялық негіздеу; – дидактикалық модуль мен техникалық процедураны әзірлеу; – әдістемелік құралдарды таңдау; – диагностикалық әдістерді таңдау. Жұмыстың бастапқы кезеңінде әзірленген технологияның теориялық негіздемесі мыналарды қамтиды: – диагностика мақсатын қою, оқушылардың іс-әрекетін талдау, міндеттер қою, мектеп оқушыларының жас ерекшеліктерін зерттеу; – мақсат пен қалыптасқан жағдайларға сәйкес келетін педагогикалық технологияны таңдау, тұжырымдама мен гипотезаны әзірлеу; – осы бағыт аясында оқу процесінің мазмұнын пысықтау, оқытудың мазмұнын, элементтерін қалыптастыру; – белгілі бір даму аймағындағы оқу үрдісі өнімінің нұсқасын зерттеу [3].

Денсаулықты сақтайтын технологиялардың барлық спектрін жүйелі түрде пайдалану, баланың салауатты өмір салтына деген тұрақты мотивациясын қалыптастырады. Аталған денсаулық сақтау педагогикалық технологияларын қолдану оқу-тәрбие процесінің тиімділігін арттырады, белгілі бір шарттар орындалған кезде педагогтар мен ата-аналарда денсаулықты сақтауға және нығайтуға бағытталған құндылық бағдарларын қалыптастырады. Сонымен, білім беру мекемесінде мыналар болуы керек: – технологияларды реттеу мүмкіндігі үшін жағдайлар жасалады; – бастауыш сынып оқушыларының денсаулығын тұрақты бақылау негізінде технологиялық әсерлердің қарқындылығына қажетті өзгерістер енгізілді: – әр оқушыға жеке көзқарас қарастырылған; – мұғалімдер мен балалардың ата-аналары арасында жағымды мотивациялар қалыптастырылады. Оқушының психологиялық денсаулығы үшін сыныптағы достық атмосфера да маңызды рөл атқарады. Позитивті эмоционалды фон тиімді жаттығулардың да маңызды шарты болып табылады. Дене тәрбиесі әртүрлі элементтерді қосу арқылы жүзеге асырылуы мүмкін: музыкалық сүйемелдеу, өлеңдер, ойындар, көзге арналған гимнастика, эмоционалды жеңілдік. Бастауыш сынып мұғалімі ақыл-ой мен дене белсенділігін шебер үйлестіруді, шаршауды, шамадан тыс жұмысты болдырмауды білуі керек. Сонымен қатар, сабақ барысында дене шынықтыру да бастауыш сынып оқушысының денсаулығына жақсы әсер етеді. Дене шынықтыру балаларға демалуға, эмоционалдық жүктемені босатуға, демалуға, зейінін бір әрекет түрінен екіншісіне ауыстыруға көмектеседі. Дене шынықтыру сабағынан кейін мектеп оқушылары белсенділік көрсетуге дайын, олардың зейінін шоғырландыру оңайырақ болады және одан әрі оқу процесіне қызығушылық пайда болады. Сонымен, дене шынықтыру — бастауыш сыныптегі денсаулық сақтау технологияларының маңызды бөлігі. Қорытынды. Бастауыш сыныптардағы салауатты өмір салтын қалыптастыратын білім беру технологиялары — бұл ең алдымен бастауыш сынып жасындағы балалардың валеологиялық мәдениетін немесе денсаулық мәдениетін тәрбиелеу технологиялары. Бұл технологиялардың мақсаты — баланың адам денсаулығы мен өміріне саналы қатынасын қалыптастыру, денсаулығы туралы білімдерін жинақтау және оны қорғау және сақтау қабілетін дамыту, өз бетінше және тиімді мүмкіндік беретін валеологиялық құзыреттіліктерді меңгеру, салауатты өмір салты мен қауіпсіз мінез-құлық мәселелерін шешу, қарапайым медициналық, психологиялық өзіндік көмек пен көмек көрсетуге байланысты тапсырмалар. Бастауыш сынып педагогикасында технологияның маңызды түрлеріне оқушыға бағытталған білім беру мен оқыту технологиялары жатады. Мұндай технологиялардың жетекші қағидасы — баланың жеке ерекшеліктерін, оның дамуының жеке логикасын есепке алу, тәрбие мен оқыту барысындағы іс-әрекеттің мазмұны мен түрлеріне балалардың қызығушылықтары мен бейімділігін есепке алу. Жалпы педагогикалық процестерді баланың жеке басына бағыттай отырып құру оның денсаулығына ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Баладанов О. Ю., Козловский И. З., Бахтинов О. П. Актуальные проблемы сохранения, укрепления и приумножения здоровья школьников. // Проблемы здоровья человека. Развитие физической культуры и спорта в современных условиях: Материалы межрегиональной

научно-практической конференции, посвященной 55-летию ФФК СГУ. — Ставрополь: Изд-во СГУ, 2012

2. Айтпаева А. К. Программа «Использование казахских народных детских игр в детском саду» - Алматы, 2016

3. Қыстаубаев Е. И. Дене тәрбиесі ғылымының даму ерекшеліктері. Монография, Алматы: 2019

Бердыбекова Н.С.¹, Дадажанова А.Н.²

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ДЕНСАУЛЫҚ ПЕН САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫНА ҚҰНДЫЛЫҚ ҚАТЫНАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы

Педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

"Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі" білім бағдарламасының магистранты

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

Салауатты өмір салтын балаларға дәріптеу бүгінгі күнгі білім беру ұйымдарының алдында тұрған көкейкесті мәселенің бірі. Бүгінгі таңда егеменді еліміз осы бағытта мектепке дейінгі білім беретін ұйымдарда жан-жақты, дамыған, денсаулығы мықты, салауатты өмір салтын мұрат тұтқан жеке тұлғаларды тәрбиелеу басты талап етіп қойылған. Барша азаматтардың денсаулығын нығайту, салауатты өмір салтына бағытталған.

Салауатты өмір салты мәселесін анықтау проблемасындағы негізгі категория болып «денсаулық» ұғымы болатынын айта кету керек. Бұл ұғымды анықтауда адамның өзінің, оның жаратылу табиғатының көрінісі басты роль атқарады. Адамның тек сыртқы түрі ғана емес, сонымен бірге ішкі жан – дүниесі де, яғни мінез-құлық, қабылдауы, ойлауы, іс-әрекеттері, сол немесе басқа әсерлерге бейімі бір келкі бола бермейді. Әртүрлі адамдар болып жатқан нәрсені әртүрлі жасайды. Бірақ, ең бастысы бір адам сол немесе басқа әсерлерді өмірдің әртүрлі кезеңінде әр түрлі қабылдайды. Сонымен, адамның денсаулығы – бұл жалпы адамзаттық және жеке болмыстың күрделі феномені болып саналады. Бүгінгі күні ол кешенді немесе дене, психологиялық, әлеуметтік және жеке тәртіптің көптеген күрделі факторларының, кейде философиялық қасиеттердің өзара әсеріне қатысты болады [1]

Ғылыми және педагогикалық әдебиеттерге талдау жасау барысында адамзатта салауатты өмір салтын тәрбиелеу терең мағыналы мәселе екендігін айқындай түсуге болады. Дене мәдениеті, дене пішіні, психикалық күй, жансаулық, тамақтану, тұрмыстық ерекшеліктер, киім кию – салауатты өмір салтының көрінісін білдіреді.

«Денсаулық» мәнінің тарихи талдамасын жүргізген И. Г. Сигерист былай деп жазды: «ежелгі ойшылдар мен дәрігерлердің көптеген деректеріне қарағанда, сонымен бірге заманауи көзқарастар бойынша денсаулық – бұл жасалған тепе – теңдік жағдайы болып саналады. Адам денесін құрайтын қозғалыстық күш пен сұйықтық толық тепе – теңдікте болған кезде – адамның дені сау болады. Тап осы анықтама келтірілген жалпы түсіндірмелердің ең үздігі болып табылады. Сұйықтықтар, өмірлік күш физика және химия терминдері бола тұра медицинаны толғандыра ма, толғандырмайды ма – бұл ең бастысы емес. Ең негізгісі денсаулық тепе – теңдік жағдайы болып саналады ».

Педагогикада «денсаулық» түсінігінің өз анықтамасы бар. Педагогикалық ғылымда жеке тұлғаның психофизикалық сапаларының туындау сипатының әсері мен оның әлеуметтік бейімделу дәрежесі адам денсаулығына игі әсер етеді немесе керісінше ықпал

етеді. Және де бұл денсаулыққа деген бүтін көзқарастар төмендегі суретте келтірілген үлгі ретінде көруге болады.

Рухани компонент жеке тұлғаның бір мақсатқа және өмір құндылығына адамгершілік бағдармен, өзіне қатысты менталитетіне, табиғат пен қоғамға байланысты ұмтылу деңгейімен анықталады. Дене компонент дененің даму деңгейімен, дене мүшелері мен жүйелердің өзін - өзі реттеу дәрежесімен, организмдегі резервтік мүмкіндіктердің болуымен сипатталады. Психологиялық компонент психикалық процесстердің даму деңгейімен, қызметі мен эмоционалды – еріктік саласының реттелу деңгейімен анықталады.

Әлеуметтік компонент жеке тұлғаның қоғамдағы әлеуметтік бейімделу дәрежесімен және жеке тұлға сапасының социумдағы толыққанды және ұзақ мерзімді белсенділігі үшін маңызды қалыптасуымен сипатталады.

Денсаулықтың бұл компоненттерінің өзара байланысын балалардың жастық ерекшеліктерімен қоса қарастыра отырып, денсаулықтың уақыт өте өзара әсері мен түрлі иерархиясының өзгермелігін бақылауға болады. Осылайша, салауатты өмір салты түсінігін білу мен оны қалыптастыру негізінде жоғарыда көрсетілген тұқымқуалау және қоршаған орта факторларының да есепке алынатынын байқаймыз [2].

«Салауатты өмір салты» сонау замандардағы Гиппократтың трактаттарында бірқатар денсаулық сақтау іс-шаралары ретінде философиялық ой-санасы құрылымның жалғасы түрінде мазмұндалады. Трактат денсаулық және салауатты өмір салты жайындағы ілімнің дамуына негіз болды. Көне грекиялық философтардың еңбектерінен балаларды салауатты өмір салтына тәрбиелеудегі теңдесіз ой өрістерін дәлірек кездестіруге болады.

Көне Грекиядағы алғашқы философтардың бірі Сократ, табиғи жаратылысты ерекшеліктерге аса назар аудара отырып, адамның өзін-өзі тану мүмкіншіліктері арқылы салауатты өмір салтының терең жағын көре білді «өзөзін білетін тұлға, өзіне тиімділікті таниды, шамасы келмейтін істі түсінеді». Яғни, ол адамның сана-сезімі арқылы өзін-өзі танып білуін, іс-әрекеттенуін мазмұнды түрде көрсетті. Платон салауатты өмір салтын тәрбиелеу ерте кезеңнен бастау қажеттігін атап көрсетті, себебі «кез-келген істегі ең бас тысы – оның ерекшелене бастауы».

Аристотель «Этика, саясат, поэтика» деп аталатын еңбегінде адамның жекелей көрегендігі мен салауатты өмір салтын қоғамдық мазмұндағы мәселе ретінде ашып көрсетеді. Оның айтуынша, тәрбиені «денеге қамқорлықтан» бастап, сонан соң, «Рухани тәрбиеге» ұштастыру қажет, себебі дене тәрбиесі, рухани тәрбиемен қатарласа орындалуы тиіс. Яғни, Аристотель салауатты өмір салтының тәрбиесін адамның белсенді өмір салтымен, шынығумен, жаттығулармен байланыстырады. Демек, ерте кезде де салауатты өмір салтына тәрбиелеудегі дене жаттығу мәселесі қарастырылған. Осы кезеңде «өз-өзінді тани біл», «өзіңе қамқорлық жаса» деп аталатын алғашқы тұжырымдамалар шыға бастады. Салауатты өмір салтын тәрбиелеу мәселелерін Шығыс елдерінде де қолдау тапқан. Мысалы, Ибн Сина денсаулықты сақтау және нығайтуға бағытталған гигиеналық талаптардың кодексін құрады. Тамақтану, ұйықтау, оқу мерзімдерін сақтау қажеттілігін Ибн-Сина атап көрсетті. Салауатты психологиялық ортаның болуына аса назар аударды. «Дәрігерлік ғылымның баспалдағы» еңбегінде Ибн-Сина тәрбиешілердің баланы өз эмоциялары мен үрейлерін басқару қажеттілігін мазмұндайды. Яғни, ойшының пікірінше, жас буынның санасы мен денсаулығы тәрбиеге байланысты. Шынайы мемлекет концепциясында Ибн-Сина қоғамдық еңбек пен ұзақ өмір сүру қоғамдық құрылымның басты критериясы екендігін атап көрсетті. Шынайы таза мемлекетте ереже мен тәрбиенің жетелеуі арқасында адамзаттың саналы табиғатын өзгерте отырып ұзақ өмір сүретіндеріне сенеді.

Орта ғасырда өмір сүрген Өтей Бойдақ Тілеуқабылұлы, Мұхаммед Хайдар Дулати, Асан Қайғының қазақша жазба мұраларынан жас буынды салауатты өмір салтына тәрбиелеудегі терең ойлы мұрағаттарды кездестіруге болады.

Ө. Тілеуқабылұлы дене мен рухани дүние тұрғысында жас буынның сұлулықты түсіне білулеріне ерекше көңіл бөлді. Сонымен ойшылдар «сұлулығымен» қатар «рухани сұлулықты» дамытуды ұсынды.

Ө. Тілеукабылұлы адамның сыртқы пішініне, көрінісіне аса назар аударған, егер адамның сырт киімі таза, тартымды, сұлу, келбетті болса онда ол оның көңіл-күйін жақсартып, жүрек жылуын оятады. Ойшыл-данышпан арақшараптан, нашақорлықтан алшақ болуға шақырады. Ойшылдың ой-саналауы бойынша бала дені сау болуы үшін жас кезінен бастап оны шынықтыру қажет, дене еңбегімен шұғылдандыру қажет.

XV ғ. белгілі оқымыстысы М. Х. Дулатидің өсиетінде тәрбиелеудегі зиянды әдеттерге қатынасты негіздемелер қаланған (шарап ішу, нашақорлық заттармен шұғылдану, темекі тартуға үйір болу). Зиянды әдеттерді мәдениеттілік пен еңбекке тарту арқылы жою керек дейді [3].

Белгілі қазақ жырауы, философы Асан Қайғы өзінің поэтикалық шығармаларында, өмірде адам баласы қандай болуы қажет, неге талпыну қажеттігі жайында қызықты ой-өрісті дүниелерді көрсете білген. Философтың пікірінше, әрбір адамзат өзіндік жетілуге талпынуы қажет. Нағыз адам саналы сапа иесі болуы тиісті, адамгершілік, шынайылық, шыншылдық, қарапайымдылық, намысқойлық, тұрақтылық Асан Қайғының пікірінше, қоғамдық шарттар тұлғаның қалыптасуына, оның саналы ерекшеліктерінің қалыптасуына басты фактор болып табылады. Осы аталған салалар мен шарттар салауатты өмір салтына тиісті, қажетті мінез-құлық нормаларын таңдап алуға мүмкіншілік жасайды. Қазақ халқының педагогикалық мәдениеті халықтық ертегілерде, эпостық жырларда, мақал-мәтелдерде, ойындарда және дәстүрлерде бейнеленетін сипаттала көрсетілген.

Қ. Ж. Қожахметова «Қазақ этнопедагогикасы: әдістемесі, теория және практика» деп аталатын монографиясында «қазақ халқы әрқашанда мақсатты, саналы адамзатты тәрбиелеуде тәжірибелерге бай»-екендігін атап көрсетті.

Жанұялық тәрбиені мазмұндай отырып авторлар қазақ халқының жанұясы көп балалы, шаруашылықты болғанына назар аудартады. Сондықтан балалар еңбекпен жас шақтарынан айналысқан. Баланың шынығуына аса назар бөлген. Ауа мен суға байланысты іс-шаралар қолданылып отырған [3].

Ат жарыстары, спорттық ойындар аса дәстүрлі болған: аламан бәйге – үлкен қашықтықтарға жарысу, күміс алу – атпенен шауып келе жатып жерден тиынды іліп алу, көкпар, жамбы ату- садақпен оқ ату, сайыс-ат үстінде аударыспақ, қыз қуу және т. б. Осы ойындарда қазақ халқының азаматтарының ептіліктері, жігерліліктері, іс-қимылдары сипаттала көрсетілген.

Салауатты өмір сүру, жалпы оқушылардың салауатты өмір салтын қалыптастыру туралы осылайша тарихи сипаттамалар айта келіп, бұл бағытта арнайы педагогикалық аспектілерді талқылап, нәтижеде белгілі бір технологиялар түрінде әсер етіп, тәлім-тәрбие беру керек екендігін айқындай түстік.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Курамшин, Ю.Ф. Теория и методика физической культуры / Ю.Ф. Курамшин. – 3– М.: Советский спорт, 2017
2. Ланда Б. Х. Методика комплексной оценки физического развития и физической подготовленности / Б.Х. Ланда. – М.: Советский спорт, 2016
3. Караковский В.А. Методика комплексной оценки физического развития и физической подготовленности / Б.Х. Ланда. – М.: Советский спорт, 2016

Жанғабыл А.С.¹, Джаркынбекова А.Т.²

МЕКТЕПТЕГІ ҚИЫН БАЛАЛАРМЕН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ – ТӘРБИЕ ЖҰМЫСТАРЫН ЖҮРГІЗУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Педагогика ғылымдарының магистрі., «Әлеуметтік-педагогикалық пәндер» кафедрасының
оқытушысы

«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан
Aigerim-arman@mail.ru

Бүгінгі біздің қоғамның даму кезеңінде өсіп келе жатқан ұрпақ тәрбиесі мемлекеттің қоғамдық және саяси міндеттерінің маңыздысы болып отыр. Қазіргі уақытта мектеп оқушыларының арасында мінез-құлқында қиындықтары бар оқушылар көптеп кездесуде. Педагогика-психология саласы бойынша, мұндай балаларды «мінез-құлқында ауытқулары бар оқушылар», «Қиын тәрбиеленуші», «қиын балалар» деп атайды.

«Қиын оқушы» деген термин қазіргі тәжірибеде жеке басын тәртіпке салу қажет балалардың ортасын білдіреді. Мінез-құлықтың мұндай белгілерінің пайда болуының өзі болашақта әлеуметтік-психологиялық бейімделе алмауының тұрақты түрлерінің қалыптасуына, мінез-құлық бұзылуының клиникалық және криминологиялық белгілерінің пайда болуына әкеп соқтырады. Жеткіншек жас кезеңінде мінез ерекшеліктері қалыптасып, ол өмірлік максатқа байланысты бола бастайтыны, өмірге деген көзқарасы және бағыттылығымен байланысты екендігі анықталады. Сондықтан психологиялық қызметтің осы бағыттағы жұмыстарының басым көпшілігі жеткіншек жас кезеңіндегілерге көмек көрсетумен байланысты ұйымдастырылады. Жеткіншектің ересектік белгілерді қабылдауда соларға теңелсем дейтін үлгілердің алуан түрлі болуына байланысты. Қалыптасатын өмірлік құндылықтардың мазмұны, жеткіншектің жеке басының қалыптасуының жалпы бағыты көбінесе белгілі бір үлгілерге бағдарлануға байланысты болады. Осы үлгіге негіз болатын ересектердің сыртқы келбетінің өзіне тән белгілері мен мінез-құлық мәнерлері, кейбір өздеріне тән ерекшеліктері болғандықтан балалармен салыстырғандағы артықшылық жағдайлары неғұрлым айқын көрінетін ересектіктің сыртқы белгілері жеткіншектер үшін тартымды болып көрінеді. Қиын балалардың психологиялық ерекшеліктері теориялық тұрғыда талқыланды. Бұл мәселенің әрі қарай талқылануына үлес қосқан зерттеушілер қатары да біршама.

«Қиын» бала ұғымы - бүгінгі таңда тек ата-ана мен ұстаздар қауымын ғана емес, сонымен қатар, психолог, дәрігер мамандарының зейінін өзіне аударып, бүкіл қоғамды аландатып отырған өзекті психологиялық мәселе болып отыр. Сол себепті «Қиын бала» мәселесінде К.Керімов ғылыми зерттеулерін осы тақырыпқа арнады. Ғалым осы топтағы балалардың мінез-құлық ерекшелігін, жүріс-тұрысындағы жат қылықтарын зерттеп, олардың түзету жолдарын көрсетті. Мәселен, мектептің «қиын» оқушыларымен жұмыс жүргізу жүйесін жасады. Сонымен қоса, болашақ мұғалімдерді «қиын» оқушылармен жұмыс жасай білуге дайындау мәселесін көтерді және «қиын» балаларды жеке және топта түзету бағдарламасын ұсынды [1].

Қазіргі уақытта мінез-құлықтың бұзылу себебі түбегейлі түрде зерттелініп, жаңа сипатқа ие болуда және әлеуметтік психологиялық, клиникалық, криминологиялық тұрғыда қарастырылуда. Жеткіншек жастағы балалар психологиялық көмекті қажет етеді. Дегенмен, жеткіншек жас кезеңінде мінез ерекшеліктері қалыптасып, ол өмірлік максатқа байланысты бола бастайтыны, өмірге деген көзқарасы және бағыттылығымен байланысты екендігі анықталады. Сондықтан психологиялық қызметтің осы бағыттағы жұмыстарының басым көпшілігі жеткіншек жас кезеңіндегілерге көмек көрсетумен байланысты ұйымдастырылады. Бүгінгі таңда әрбір жас адамның жеке тұлға ретінде қалыптасуы үшін адамға берілген

мүмкіндіктерді толық пайдалана алу үшін әрбір адамның психикалық даму ерекшеліктерін ескеру қажет. Осыған орай мектептегі мінез-құлқында қиындығы бар оқушылармен арнайы жұмыстар жүргізу қажет. Үлкендер балалармен дұрыс қарым-қатынас жасай алмайтындықтан, ата-аналардың тәжірибесінің жетіспеуінен балада елестетудің, қиялдау процестерінің жеткіліксіз дамуынан мінез-құлқының қалыптасуында қиындықтар пайда болады. Егер де зерттелу нәтижесінде мінез-құлқында қиындығы бар оқушылармен белгілі бағытта жұмыстар жүргізсе, баланың психикалық даму деңгейі қалыпты болады. Қиын балаларды, олардың әлеуметтік ауытқуларын тәрбиелеу мәселелеріне арналған еңбектерде агрессивті мінез-құлық мәселесі ең негізгілердің бірі болып табылады. Көптеген авторлардың пайымдауларына, агрессивтілік балалардың қоғам өмірі жағдайларына бейімделуін күрделендіруі және жеткіншектердің жат мінез-құлықтарының қалыптасуында маңызды рөл атқарады. Агрессивті мінез-құлық айналасындағылардың жауапты реакциясын тудырады, ал бұл жағдай агрессияның күшеюіне әкеліп соғады. Осылайша, баланың, жеткіншектердің агрессивті мінез-құлықтарын зерттеу өте маңызды және де ол күштеп әрекет жасау, сияқты көріністерден байқалады.

Педагогика тарихында «қиын» бала ұғымы XX ғасырда кеңінен тарала бастады. «Қиын» аталатын балалар - педагогикалық назардан тыс қалған балалар. «Қиын» деген термин қазіргі тәжірибеде жеке басын тәртіпке салу қажет балалардың кең ортасын білдіреді. Ж.Аймауытов: «Адам баласының ұрлық істеу, өтірік айту, кісі тонау сияқты бұзақылықтарды жасауы тәрбиесінің жетіспегендігінен баланы бұзуға, яки түзетуге себеп болатын бір шарт – жас күнінде көрген өнеге. Ол өнеге әке-шешесінің тәрбиесі арқылы қалыптасады» деген орынды пікір арқылы бала тәрбиесіндегі отбасының рөліне ерекше мән берген [2].

Қорыта айтсақ, жеткіншек кезеңінің осы ерекшеліктеріне байланысты психологиялық кеңес беру және түзету жұмыстары ұйымдастырылады. Олар келесі мақсаттарын толық орындаудың маңызы өте үлкен: I-кезеңде психолог зерттелінушілердің проблемасын толық диагностикалауы және коррекциялық топтарды құруы; II-кезеңде әр клиентке жаңа тәжірибені үйретіп, оның дербестігін, шығармашылық қасиеттерін көрсетуге мүмкіндік береді; III-кезеңде клиенттің коррекция барысында меңгерген жаңа тәжірибесін өз бетімен көрсетуге, өз күшіне сенуін, өзін-өзі сыйлауын пысықтауға жәрдем береді. Қиын балаларды, олардың әлеуметтік ауытқуларын тәрбиелеу мәселелеріне арналған еңбектерде агрессивті мінез-құлық мәселесі ең негізгілердің бірі болып табылады. Көптеген авторлардың пайымдауларына, агрессивтілік балалардың қоғам өмірі жағдайларына бейімделуін күрделендіруі және жеткіншектердің жат мінез-құлықтарының қалыптасуында маңызды рөл атқарады. Агрессивті мінез-құлық айналасындағылардың жауапты реакциясын тудырады, ал бұл жағдай агрессияның күшеюіне әкеліп соғады. Осылайша, баланың, жеткіншектердің агрессивті мінез-құлықтарын зерттеу өте маңызды және де ол күштеп әрекет жасау, сияқты көріністерден байқалады.

Тұлға дамуында және балалар мен жеткіншектер мінез-құлықтары ауытқуларының алдын алуда оларды психологиялық иммунизациялау қажет, яғни мінез-құлықтың психогигиеналық дағдыларына, дұрыс таңдау жасай білуге үйрету. Бұл мәселелерді шешу үшін әлеуметтік-психологиялық жағдайлар жасауға бағытталған келеңсіз әсерлерді жоятын мектептік саясат жасау қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Л.К.Керімов. Тәрбиесі қиын балалар. - Алматы: Мерей, 2014. – 56 б.
2. Ж.Аймауытов. Қиын бала және отбасы тәрбиесі. - Алматы: Өрлеу, 2013. – 88 б

Жанғабыл А.С.¹, Джаркынбекова А.Т.²

МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫНДА ҚИЫНДЫҒЫ БАР ОҚУШЫЛАРМЕН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ – ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖҰМЫСТАРЫН ЖҮРГІЗУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Педагогика ғылымдарының магистрі, «Әлеуметтік-педагогикалық пәндер» кафедрасының
оқытушысы

«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан

Aigerim-arman@mail.ru

Психологиялық - педагогикалық зерттеулерде бала мінез-құлығының ауытқу мәселесі түбегейлі зерттелініп сипат алғанымен, қалыпты дамыған бала мінез-құлығының жағымсыз түрлерінің туындау себептері ғылымда өз деңгейінде әлі де жеткілікті деңгейде қарастырылмаған. Мұндай балалардың мінез-құлығына келесі қасиеттер тән: өкпелегіштік, бұзықтық, бірбеткейлік, дөрекілік. Олар басқа балалармен үнемі ұрсысып, керісіп, ескертулерге тез ренжіп қалады. Автор мұндай мінез-құлық оның ұжымындағы дұрыс құрылмаған өзара қарым-қатынастардың салдарынан пайда болады деген қорытындыға келеді.

Балалық шақтан өткен, бірақ ересектікке әлі жетпеген 11 - 15 жас аралығындағы, балаларды психологияда жеткіншек жас кезеңіндегілер деп атайды. Бұл жас кезеңі «өтпелі кезең», «қиын жас», «проблемалы кезең» т.б. көптеген қосымша белгілерге бай. Оның барлығы осы жас кезеңінде жүретін психофизиологиялық үрдістермен байланысты. Бұл жас аралығында бала ағзасы дамуының бір сатысынан екінші сатысына өтіп, ал әлеуметтік дәрежесі бойынша олар әлі балалық шақта жүрген кезең. Психологияда мұндай құбылыс даму дағдарысы деп аталады [1].

Жеткіншек жастағы балалар психологиялық көмекті қажет етеді. Дегенмен, жеткіншек жас кезеңінде мінез ерекшеліктері қалыптасып, ол өмірлік максатқа байланысты бола бастайтыны, өмірге деген көзқарасы және бағыттылығымен байланысты екендігі анықталады. Сондықтан психологиялық қызметтің осы бағыттағы жұмыстарының басым көпшілігі жеткіншек жас кезеңіндегілерге көмек көрсетумен байланысты ұйымдастырылады. Жеткіншектің ересектік белгілерді қабылдауда соларға теңелсем дейтін үлгілердің алуан түрлі болуына байланысты. Қалыптасатын өмірлік құндылықтардың мазмұны, жеткіншектің жеке басының қалыптасуының жалпы бағыты көбінесе белгілі бір үлгілерге бағдарлануға байланысты болады. Осы үлгіге негіз болатын ересектердің сыртқы келбетінің өзіне тән белгілері мен мінез-құлық мәнерлері, кейбір өздеріне тән ерекшеліктері болғандықтан балалармен салыстырғандағы артықшылық жағдайлары неғұрлым айқын көрінетін ересектіктің сыртқы белгілері жеткіншектер үшін тартымды болып көрінеді. Олар - темекі тарту, құмар ойын ойнау, шарап ішу, сөйлеу мәнері, киім мен шаш қоюдағы ересектерге тән сән, сәндік опа-далап, әсемдік заттар, қылымсу тәсілдері, дем алу, көңіл көтеру, ілтипат білдіру т.б. тәсілдерін басшылыққа алады. Темекі ұстаған бала өзіне-өзі ересек болып көрінеді, төңірегіндегілерге де солай болып көрінімін деп ойлайды. Жеткіншек үшін ересек ер азаматтың немесе әйел азаматшасының мұндай белгілерін қабылдау оның өзінің ересектігін көрсетудің өзінде сондай сенімді орнықтырудың амалы. Барлық ересектерге тән қасиеттерді балалармен еліктеу арқылы қабылданады. Мұның өзі ересектікке жетудің ең оңай тәсілі болып табылады, ал жеткіншек үшін оның өзінің ересектігін айналасындағыларға байқатқызатын маңызды әдісі. Сондықтан оның мұндай формасы өте кең тараған ерекше тұрақты болады және жеткіншектерде көбінесе бірінші кезекте орын алады да, оның жағымсыз екенін балаларға ұғындыру қиынға соғады [2].

Жеткіншектерде жоғары сыныптағылар немесе басқа балалар нақты үлгілер болатыны жиі кездеседі. Әдетте жеткіншектерді ересектер өмірінің азды-көпті тыйым салынған жақтарына баулитындар, оларға өздерінше «мұғалім», «үйретуші» болатындар нақ солар болады. Ғалымдардың айтуы бойынша, жеткіншектердің қарым-қатынастарының негізі бос уақытты өткізу мәдениетінің төмендігі деген пікір, «көңілді, жеңіл» өмір стиліне еліктеу өте қауіпті болып шығады. Бұл орайда оқу жеткіншектің өмірінде әдетте маңызды орын алмайды, танымдық ынта жоғалады, сөйтіп өзіне сәйкес өмірлік құндылықтарымен қоса уақытты көңілді өткізу деген өзіне тән ерекше ниет бекиді. Уақытты бұлай өткізуге ақшаның қажет болуы құқық бұзушылықтардың себебіне айналуы мүмкін. Қазіргі бар мәліметтерге қарағанда, жасы жетпей тәртібін бұзушылардың көбінің бос уақытын өткізу мәдениеті төмен болады. Ересектіктің дамуындағы мұндай бағыт - өте жағымсыз бағыт. Алайда, ненің де болса өз бастауы бар, жағымсыз жайлардың да алғашқы түйіншектері жеткіншектік жақтың басында пайда болуы мүмкін. Ең кіші жеткіншектердің класын сырт пішінінің ересектігі айқын аңғарылатын балаларды дүрліктіріп жүретіні жиі болады. Олардың ішінде есейіп кеткендер де көп болады. Мұндай балаларды сыныптастары қалғандарымен салыстырғанда ересектер деп түсінеді, нақ осы себептен де оларға барынша ықыластанады. Біреулері оларды жазғырса, енді біреулері оларға теңесуге әрекеттенеді, олармен әбден жақындасуға тырысады. Мұның өзі тәрбиешілер үшін тікелей дабыл болуы керек: ересектіктің мұндай жағымсыз көріністерін дереу анықтап, жеткіншектерде ересектіктің құндылық мазмұны туралы, шынайы сыйластық пен беделдің негіздері туралы дұрыс ұғым қалыптастыру қажет [3].

Балалардың арасында күштілігімен, батылдығымен, ептілігімен, спорттық іскерліктерімен көзге түсетін құрдасы да жеткіншекке үлгі болуы мүмкін. Мұндай балалар өте белгілі болады, ал мұның үстіне олар жақсы жолдас болса, олардың беделі өте жоғары болуы мүмкін. Қорқақтықтың көріністері үзілді-кесілді айыпталады. Өзінің батылдығын көрсету үшін жеткіншек шектен асқан істерге, ал кейде қоғамдық жағымсыз істерге де тәуекелге баруы мүмкін. Дене күші жоғары бағаланады. Кейде сыныпта немесе бір топ баланың ішінде барлық балалар кімнің күші кімнен асып түсетінін біледі, соны көрсету үшін сайыстарға да түседі. Жеткіншектер өздерінің дене күшінің өсуіне өте сергек қарайды. Олар күресіп, күш сынасқанды жақсы көреді. Күрестің алуан түрлері жұрттың алдында өтеді. Кейбір балалардың төбелесқойлығы көбіне біреуден өзінің күші басым екенін дәлелдеуге тырысумен байланысты. Жолдастары сыйлайтын болуы үшін, жеткіншек өзі айтатын ерлік қасиеттерінің әр түрлі көріністеріне өзінің қатынасу шамасын едәуір асыра көрсетуі мүмкін [4].

Ересектермен қатар және теңдей еңбекке қатынасу, оларға үлкендер тарапынан көп сенім білдірілген жағдайда жеткіншекте жауапкершілік, дербестік, оңтайлылық сезімін, әртүрлі істер мен міндеттерді орындауда, басқалар туралы ойлап, қамқорлық жасау, сезімталдық пен ілтипаттылық қасиеттерін қалыптастырады. Бұл қасиеттердің қалыптасуына қолайлы жағдайлар жеткіншектерді ересек адамның көмекшісі әрі тірегі позициясында болғанда жасалады. Жақын адамдардың игілігі, олардың қамын ойлау жеткіншек үшін ерекше маңызды болып, өмірлік қазына сипатын алады. Мұның өзі адамгершілік сенімдердің, жеке мінез-құлықтың, болашаққа жоспар құрудың ерте бастан қалыптасуына қолайлы жағдай жасайды [5].

Болашаққа арналған жоспарлар туралы ойлағанда жақындарының қамын ойлау көп орын алады. Көптеген жеткіншек ер балалардың ересектердің әр түрлі іскерліктерін - ағаш және темір ұсталығын меңгеруге, станокта жұмыс істеуге, автомашина, мотоцикл, трактор жүргізуге, фотосурет түсіруге, мылтық атып, аң аулауға, компаспен бағдарлануға т.б. іс-әрекеттерді үлкендердей орындауға ұмтылатынын атап айту керек.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. С.Дүйсенбиева. Қиын балалармен жұмыс түрлері. - Семей: Болашақ, 2012. Б. 99 – 101.

2. Е.Оңалбай. Психолог – тәрбие жұмысындағы жетекші тұлға. – Семей: Болашақ, 2011. - Б. 127 – 129.
3. Ә.Марғұлан. Психология және социология. - Алматы: Хабаршы, 2014. – 211 б.
4. С.М.Жақыпов, Т.К.Күнсләмова. Жетекшідегі «мен» бейнесі және агрессивті мінез-құлық пен өзіндік бағалаудың байланысы. - Алматы: Алматы кітап, 2011. – 98 б.
5. Выготский Л.С. Педология подростка. - М.: Наука, 2010. – 100 с.

Сенкубаев С.Т.¹, Долдина С.К.²

АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ОҚУ ҮРДІСІНЕ ЕҢГІЗУ АРҚЫЛЫ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ ТАНЫМДЫҚ ПРОЦЕССТЕРІН ЖЫЛДАМДАТУ МҮМКІНДІКТЕРІ

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі» білім беру бағдарламасының
магистранты

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан

Doldina77@mail.ru

Бүгінгі таңда білім беру жүйесін ақпараттандырудың негізгі мақсаты – заман талабына сай, ақпараттық қоғамның шарттарына сәйкес білімгерлерді тұрмыстық–қоғамдық және кәсіптік өмір салаларына толық және тиімді түрде араластыру болып табылады. Оқытуды ақпараттандыру ісі жаңа оқыту технологияларын пайдалануды талап етеді, яғни оларға барлық жоғарыда көрсетілген жаңа ақпараттық және коммуникациялық технологиялар жатады.

Ақпараттық технологиялардың дамуы нәтижесінде сабақты өткізудің жаңа мүмкіндігін қашықтан оқыту арқылы жүзеге асыруға болады. Біріншіден, білімгер өзіне оқу уақыты мен орнын таңдауға, екіншіден, белгілі бір себептермен дәстүрлі оқытудан шеттелген адамдарға білім алуға мүмкіндік береді, үшіншіден, оқытуда жаңа ақпараттық және коммуникативті технологияларды қолдануға, төртіншіден, оқытуға кететін шығынның азайтуға мүмкіндік береді. Басқа жақтан қарастыратын болсақ, қашықтықтан оқыту білім беруді жекешелендіру мүмкіндігін арттырады.

XXI ғасыр - бұл ақпараттық қоғам дәуірі, технологиялық мәдениет дәуірі, айналадағы дүниеге, адамның денсаулығына, кәсіби мәдениеттілігіне мұқият қарайтын дәуір. Жалпы оқытудың мақсаты- оқушыны дамыту. Осы мақсатқа сәйкес жас және педагогикалық психологиясында, сондай - ақ оқыту теориясында негізгі орын алған мәселе- дамыта отырып оқытуды зерттейтін бағыт. Білім беру үрдісін ақпараттандыру және жаңа ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы дамыта оқыту, дара тұлғаны бағыттап оқыту мақсаттарын жүзеге асыра отырып, оқу тәрбие үрдісінің барлық деңгейлерінің тиімділігі мен сапасын жоғарлату бүгінгі күннің басты талабы болып саналады.

Қашықтықтан оқытуда электронды оқулықтар қолданылады және оларды құру ақпараттық материалдардың әркез жаңарып отыруына байланысты мәселелерді шешуге мүмкіндік береді. Сонымен қоса электронды оқулықтарда жаттығулар мен мысалдардың мол болу әрі ақпараттың көрнекі түрде берілуі болып табылады және электрондық оқулықтар көмегімен білімді тексеру – компьютерлік тест орындалады.

Білім беруде электрондық оқулықтарды пайдалану білімгерлердің танымдық белсенділіген арттырып қана қоймай, сонымен қатар логикалық ойлау жүйесін қалыптастыруға шығармашылықпен еңбектенуіне жағдай жасайды [1].

Электронды оқулықтарды қолдану тәжірибиесі студенттер мен оқушылардың берілген материалдарды сапалы түрде меңгергендіктерін тестілеу көрсетті. Олай болса, ақпараттық технологияның дамуы оқытуда жаңа әдістер мен әдістемелерді ойлап табуға, сол арқылы оның сапасын арттыруға кең жол ашты. Бұл оқулықтардың тиімділігі олардың қашықтықтан оқытудағы мүмкіндіктерін жетілдіріп, қазіргі жағдайда барлық білім алатын білімгерлерге ұсынылуында және электрондық оқулықтарды пайдалану арқылы оқытушылардың да ғылыми – әдістемелік потенциалдарын дамытып, оқытудағы еңбегін жетілдіреді.

Білім берудің әр сатысында компьютерлік тесттер арқылы білімгерді жекелей бақылауды мен графикалық бейнелеу, мәтіндер түрінде, мультимедиялық, бейне мен дыбыстық бағдарламасы бойынша жаңалықтарды іске асыруға септігін тигізеді. Электрондық оқулықтарды қарапайым оқулықтарға қарағанда пайдалану ыңғайлы әрі өзін – өзі тексеру жүйесі – электрондық оқулықтың артықшылығы болып табылады. Сол себепті, өзін – өзі тексеру жүйесі оқушы мен оқытушының арасындағы байланысты алмастырады. Оларды ауылдық жерлерде, оқытушылар жетіспейтін жерлерде өте қажет.

Электрондық оқулықтарды пайдалану оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, логикалық ойлау жүйесін қалыптастыруға және шығармашылық еңбек етуіне жағдай жасайды. Бүгінгі күнге дейін білім беру саласындағы тек мұғалімнің айтқандарын немесе оқулықтарды пайдалану қазіргі заман талаптарын қанағаттандармайды, сондықтан да қазіргі ақпараттандыру қоғамында бұл оқулықтарды пайдаланбай алға жылжу мүмкін емес. Электронды оқулық мазмұны жағынан толық, жоғары деңгейде ақпараттандырылып, сауатты жазылуы тиіс және қашықтықтан білім алуда оқулықта электрондық – әдістемелік құралдары кіруі тиіс. Осындай оқулықтарды кез – келген оқушыға ұсынуға болады. Студенттердің өз бетінше дайындалу кезінде жақсы көмекші ретінде өте тиімді. Сонымен қатар сынақтарға, пәндер бойынша өтетін емтихандарға дайындалуға ыңғайлы. Қазіргі уақытта оқу пәндерінің барлық бағыттары бойынша электрондық оқулықтар құрастырылуда және мұндай оқу көздеріне деген қызығушылықтарының артуы мультимедиялық технологиялардың пайда болуымен, коммуникациялық құралдар, Интернет желісінің дамуына байланысты болады [2].

Электрондық оқулықтар жасаудың педагогикалық технологиясының құрылымы оқыту процесінің заңдылықтарына негізделген бірімен бірі байланысты төрт компоненттен тұрады. Олар: мотивациялық –мақсатты, мазмұндық, операциялық, бағалы–нәтижелік. Оқулықтың мотивациялық–мақсатты компоненті модульдерді және шағын модульдерді құрастырудан тұрады. Модуль деп пәндер саласындағы жүйелік пен қызметтік білімдердің жиынтығы және ол электрондық оқулықтар арқылы оқытуды ұйымдастырудың түйіні болып табылады. Электрондық оқулықтың мазмұндық компонентіне тоқталатын болсақ, онда ол гипертекст арқылы жүзеге асады, ал ол дегеніміз терминдерден, ұғымдардан, әртүрлі концепциялардан, кестелерден, графиктерден, диаграммалардан тұратын ақпараттық база ретінде берілетін ақпараттық ортасы. Мәтіндерді қазақ және орыс, кейде ағылшын тілдеріндегі дыбыстар арқылы айтуға болады және олар бейне материалдармен толықтырылады. Электрондық оқулықтың операциялық компоненті интерактивті формада берілген тапсырмаларды орындаудан тұрады. Оқулықтың нәтижелік бақылау компоненті тестілеу арқылы жүзеге асады және екі түрі беріледі. Тестілеудің соңында оқушы өзі қате жіберген сұрақтарды тексере алады және әр бір тестен кейін сұрақтардың реттік орны ауыстырылып отырады. Оқытушы үшін электрондық оқулық бұл күнде даму үстінде болатын ашық түрдегі әдістемелік жүйе. Сонымен қатар электрондық оқулықтарды оқытушы педагогикалық тәжірибесіндегі материалдармен толықтыра отырып, ары қарай жетілдіре алады. Сондықтан электрондық оқулықтарды дайындап, дамытудағы ұсыныстар мен пікірлер арқылы тиімділігін ақырындап арттыратынын көрсетеді. Қазіргі кезде білім процесінің әртүрлі тұлғалар арасында қашықтықтан ақпарат алмасу мүмкін болып, ашық түрде компьютерлер көмегімен пәндер бойынша пікірлесе алады. Мысалы, мұғалімдер –

мұғалімдермен, мұғалімдер – ғалымдармен, мұғалімдер – ата-аналармен, мұғалімдер – оқушылармен, мұғалімдер – оқулық жазушыларымен т.б [3].

Электрондық оқулық дислей экранында көрінетін жай ғана мәтін емес, ол оқушыға өз жолымен керекті материалдарды жеке меңгеруге арналған күрделі көпсатылы жүйе. Электрондық оқулықтың қажетті бөлімдерін қайталап, игеру тәсілін, логикасын өзіне тән етіп таңдап алып, осы кезде керек деген материалдарды қарап шығуға мүмкіндік береді. Оқулықтың гипермәтіні нақтықұрылымдардан тұрады және бірімен бірі байланысқан ықшам логикалық жүйе болып табылады. Бұл жүйемен танысу арқылы оқушы практикалық негізде ойлау қабілетін дамыта алады. Сонымен қатар қажетті мәліметті компьютер жадының керекті ұясынан іздеп таба білу да әрбір баланың бүгінгі талап етілетін стратегиялық ойлау қабілетін қалыптастырады деп айтуға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Бидайбеков Е.Ы. Информатизация образования в Казахстане. – Алматы, 2015. - 27 с.
2. Балықбаев Т.О. Классификация тестовых материалов – назревшая необходимость. Хабаршы-Вестник Абай атындағы ҚазҰПУ Алматы № 2, 2015. – С. 50-53.
3. Кариев С.К. Совершенствования обучение информатики в общеобразовательных школах Казахстана; дисс..док.пед.наук.-Москва, 2017. - С. 37-42.

Сенкубаев С.Т.¹, Долдина С.К.²

БАСТАУЫШТА АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ОҚУ ҮРДІСІНДЕ ПАЙДАЛАНУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі» білім беру бағдарламасының
магистранты

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан

Doldina77@mail.ru

Ақпараттық және коммуникациялық технологияның келешек ұрпақтың жан-жақты білім алуына, іскер әрі талантты, шығармашылығы мол, еркін дамуына жол ашатын педагогикалық, психологиялық жағдай жасау үшін де тигізер пайдасы аса мол.

Білім беру үрдісін ақпараттандыру- жаңа ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы дамыта оқыту, дара тұлғаны бағыттап оқыту мақсаттарын жүзеге асыра отырып, оқу - тәрбие үрдісінің барлық деңгейлерінің тиімділігі мен сапасын жоғарлатуды көздейді.

Біріккен ұлттар ұйымының шешімімен "XXI ғасыр - ақпараттандыру ғасыры" деп аталады. Қазақстан Республикасы да ғылыми – техникалық прогрестің негізгі белгісі - қоғамды ақпараттандыру болатын жаңа кезеңіне енді.

Қазіргі кездегі жаңа әлемдегі жаңа Қазақстанның білім беру мекемелеріндегі жеткіншек ұрпақтарды оқыту мен тәрбиелеу олардың бойында жеке тұлғалық қасиеттерінің жан - жақты қалыптасуымен тығыз байланысты. Бұл мәселе дүниежүзілік қауымдастықта әлеуметтік- экономикалық, мәдени және рухани дамудың басты факторы ретінде жариялануда.

XXI ғасырда ақпараттанған қоғам қажеттілігін қанағаттандыру үшін білім беру сласында төмендегідей міндеттерді шешу көзделіп отыр: Компьютерлік техниканы, интернет, компьютерлік желі, электрондық және телекоммуникациялық құралдарды, электрондық оқулықтарды оқы үрдісіне тиімді пайдалану арқылы білім сапасын көтеру.

Егеменді еліміздің тірегі - білімді ұрпақ. ХХІ ғасыр- білімділер ғасыры болмақ. Жаңа кезеңге бет бұру оңай емес. Қазіргі кезде біздің қоғамымыз дамудың жаңа кезеңіне көшіп келеді, бұл кезең ақпараттық кезең, яғни компьютерлік техника мен оған байланысты барлық ақпараттық коммуникациялық технологиялар педагогтар қызметінің барлық салаларына кірігіп, оның табиғи ортасына айналып отыр. " Білім берудегі ақпараттық және коммуникациялық технологиялар" ұғымы " оқытудың жаңа ақпараттық технологиялары" " қазіргі ақпараттық оқыту технологиялары" " компьютерлік оқыту технологиялары" және т.б., тіркестермен тығыз байланысты.

Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев «Болашақта еңбек етіп, өмір сүретіндер бүгінгі мектеп оқушыларды мұғалім оларды қалай тәрбиелесе Қазақстан сол деңгейде болады. Сондықтан ұстазға жүктелетін міндет ауыр» деген болатын. Қазіргі заман мұғалімімен тек өз пәнінің терең білгілері болуы емес, тарихи танымдық, педагогикалық- психологиялық сауаттылық талап етілуде. Бүгінгі күні білім беру жүйесі жаңа педагогикалық әдістердің дәне ақпараттық – коммуникациялық құралдардың кеңінен қолданылуын қажет етеді. Осылайша оқу - тәрбие үрдісінде жаңа ақпараттық технологияларды пайдалану заман талабынан туындап отыр [1].

Жаңа коммуникациялық технологияларды пайдалаудың басты мақсаты - оқушылардың оқу пәнін толық меңгеруі үшін оқу материалдарының практикалық жағынан тиімді ұсынылуына мүмкіндік беру. Ақпараттық - коммуникациялық технология оқу барысында компьютерді пайдалануға, модельдеуге, электрондық оқулықтарды интерактивті тақтаны қолдануға, интернетте жұмыс істеуге, компьютерлік оқыту бағдармаларына негізделеді. Кез- келген сабақта электрондық оқулықты пайдаланып оқушылардың танымдық бедсенділігін арттырып қана қоймай, логикалық ойлау жүйесін қалыптастыруға шығармашылықпен еңбек етуіне жағдай жасауға болады.

Сонымен қатар, білім беру саласында электрондық байланыс жүйелерінде ақпарат алмасу, интернет, электрондық пошта, телеконференция, бейнеконференция, телекоммуникациялық жүйелер арқылы іске асыруда. Интернет жүйесінде жұмыс істеу оқушыларымыздың әлемдік білім мен ғылым жетістерінен хабардар болып, оларды игеруіне шексіз мүмкіндіктер алатыны хақ. Заман ағымына қарай күнделікті сабақта бейне, аудио қондығылары мен интерактивті тақтаны, компьютерді қолдану айтарлықтай нәтижелер беруде.

Қазақстанның тәуелсіз мемлекет ретінде қалыптасуы орта білім беру жүйесінің дамуымен тығыз байланысты, Қай халықтың, қай ұлттың болсын толығымен өсуіне, рухани әрі мәдени дамуына басты ықпал жасайтын тірегі де, түп қазығы да мектеп, Ақпараттық-коммуникациялық технологияны оқу- тәрбие үрдісінде қолдану тек оқушының шығармашылық шабытын шындап қана қоймай, ғылыми көзқарасын да қалыптастырады. Әрі мұғалім сабақ өткізген кезде оқушыларға сапалаы білім беру үшін технологияларды пайдалана отырып, сонымен қатар компьютерді, итеркативті тақтаны қолдану арқылы білім берсе, оқушыларды қызығушылығын арта түсері анық [2].

Компьютерді қолдану негізінде мекинеп пәндерін оқыту, үйрету мәселесі бүкіл халықтық деңгейге көтерілсе ған еліміз дүниежүзілік бәсекеге төтепберетін алдыңғы қатарлы мемлекетке айналады. Ол дәрежеге жетуге қажетті білім алуына біздің жас ұрпақтың қабілеттің жететініне сенім мол. «Қазіргі заманда жастарға ақпараттық технлогиямен байланысты әлемдік стандартқа сай мүдделі жаңа бідім беру қажет» деп елбасы атап көрсеткендей, жас ұрпаққа білім беру жолында ақпараттық технологияны оқу үрдісінде оңтайландыру мен тиімділігін арттырудың маңызы зор деп білемін.

Ақпараттандыру жағдайында оқушылар меңгеруге тиісті білім, білік, дағдының көлемі күннен-күнге артып, мазмұны өзгертіп отыр. Мектептің білім бері саласында ақпараттық технологияны пайдарану арқылы білімнің сапсын арттыру, білім беру үрдісін интенсификациялау мен модернизациялаудың тиімді тәсілдерін іздестіру жұмыстары жүргізіліп жатыр. Бұл жұмыстардың тиімділігі мен нәтижелігі бірнеше оқу- әдістемелік, психологиялық- педагогикалық мәселердің шешемін ғылыми түрде негіздеуді иалап етеді. Оларды бірнеше бағыттарға бөлуге болады:

- Оқу үрдісінде ақпараттың технологияларды іске асырудың жүйені ғылыми-әдістемелі жолын анықтау;
- оқушылардың тәжірибелік іс- әрекетінде ақпараттық технологияларды пайдаланудың әдістемесін жасау;
- Мұғалімдердің ақпараттық технологияларын меңгеру және оқу үрдісінде пайдалану бойынша кәсіби біліктерін жетілдіру;
- Оқушыларды білім, білік, дағдыны меңгеру үшін ақпараттық технологияларды пайдалануға үйрету;
- Мектептің материалдық-техникалық базасын нығайту [3].

Ақпараттық және коммуникациялық технологияны бәсекеге қабілетті ұлттық білім беру жүйесін дамытуға және оның мүмкіндіктерін әлемдік білімдік ортаға енудегі сабақтастыққа қолдану негізгі мәнге ие болып отыр. Білім беруді ақпараттандыру, білім салаларының барлық қызметіне ақпараттық технологияны енгізу және ұлттық модельді қалыптастыру қазақстандық білім беруді сапалы деңгейге көтерудің алғы шарты. Ақпараттық және коммуникациялық технология электрондық есептеуіш техникасымен жұмыс істеуге, оқу барысында компьютерді пайдалануға, модельдеуге, электрондық оқулықтарды, интерактивті тақтаны қолдануға, Интернетте жұмыс істеуге компьютерлік оқыту бағдарламаларына негізделеді. Ақпараттық әдістемелік материалдар коммуникациялық байланыс құраларын пайдалану арқылы білім беруді жетілдіруді көздейді. Ақпараттық қоғамның негізгі талабы – оқушыларға ақпараттық білім негіздерін беру, логикалық – құрылымдық ойлау қабілеттерін дамыту, ақпараттық технологияны өзіндік даму мен оны іске асыру құралы ретінде пайдалану дағдыларын қалаптастырып, ақпараттық қоғамға бейімдеу.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан. Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы - Астана: Елорда, 2007.–Б. 4-8.
2. Захаров И.Г. “Информационные технологии для качественного и доступного образования”. Журнал “Педагогика”. №1. 2007 г. стр. 37-34.
3. Кузнецов А.А. Развитие методической системы обучения информатике в средней школе: Автореф. дис. докт. пед.наук М., 1988.

Иманова А.Н.¹, Досанова А.А.²

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ ДЕРБЕСТІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы
Педагогика ғылымдарының магистрі

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ
"Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі" білім бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

«Терең білім – тәуелсіздігіміздің тірегі, ақыл-ой – азаттығымыздың алдаспаны» дейді тұңғыш президентіміз Н.Ә. Назарбаев. Әр педагогтың негізгі міндеті – жан жақты дамыған тұлға қалыптастыру. Оқушыларға ғылым негізін үйретіп, адамгершілікке тәрбиелейтін мектеп ішіндегі негізгі тұлға – мұғалім. Осы жерде Ахмет Байтұрсынұлының «Мектеп жаны - мұғалім», «Мұғалім әрдайым ізденісте болса ғана шәкірт жанына нұр құя алады» деген дана сөздері оралады. Мектеп есігін ашқан жеткіншекті мәдениетті, қажырлы және табанды

етіп қалыптастырады. Мұғалім сынып оқушыларының толық үлгерімі жолында күш - жігерін салып еңбек еткенде ғана, бұл міндеттерді орындай алады. Мұғалім өзінің барлық білігі мен білімін бүкіл оқу – тәрбие ісіне дұрыс ұйымдастырып, тиімді жүргізуге жұмсайды [1].

Үлгерімі төмен – бұл әр мектептің өзекті проблемасының бірі болып саналады. Үлгерімі төмен оқушылармен жұмыс- бұл мұғалімнің үлкен басым міндеттерінің бірі. Ең алғашқы кезең үлгермеуші 1-сыныпта байқалады - ол оқушының жеке қасиетіне, мұғалімнің жіберген қателіктеріне, денсаулығына байланысты. Кейінгі кезең бұл орта буын. Себебі 5-7 сыныптарда оқушылардың оқуға деген көзқарасы өзгереді. Оқушылардың 75 пайызында қорқақтық пайда болады. Ескертулерді, түзетулерді, ұрысуды күтіп отырады. Көптеген тәжірибесі бар мұғалімдердің айтуы бойынша сыныпта үздік оқитын оқушылар мен үлгерімі төмен оқушылар кездесіп отырады. Оқушылардың білімді қалыпты игеруде, психологтар мен педагогтардың зерттеулері бойынша баланың оқуына үш фактор себепші болады деп зерттеген:

1. Біріншіден, балаға қоғамдық жағдай мен өмірдегі тұрмыс жағдайы себепші болады;

2. Екіншіден, балалардың мінез-құлқындағы жағымсыз ерекшеліктері мен психикасының өзгеше қалыптасуынан немесе қалыпты нормадан ауытқуы және ақыл-ой даму деңгейінің тежелуінен;

3. Үшіншіден, педагогикалық тәрбиенің дұрыс болмауынан деп зерттеген.

Осы орайда келесідей сұрақтар туындайды:

1. Оқушы үлгерімін қалай жақсартуға болады?

2. Оқушылардың сабақты үлгере алмауының себебі қандай?

3. Ол себептерді анықтап, жоюға бола ма?

Менің ойымша «Үлгермейтін оқушы болады, бірақ бұл мәселелердің шешімі міндетті түрде болады». Оқушының сабақты нашар оқуының, сабақты үлгере алмауының басты себебі, оқыту жүйесінің сапасыз болуында. Педагогикалық талаптар мен әрбір пәнді оқыту әдістемесін шебер де толық қолданбаса, оқу жұмысы дұрыс ұйымдастырылмайды. Оқушылар өтілген материалдарды толық түсінбейді, үйге берілген тапсырманы орындап келе алмайды, не шала орындайды. Оқушының қатардан қалып қоюы әуелде уақ – түйектен басталуы мүмкін. Мысалы, оқушы сабақтың дұрыс өткізілмеуі себепті, өтілген материалдардың біраз жерін түсіне алмай қалады, болмаса көмескі түсінеді. Көпшілік оқушының үйінде түсінбегенін сұрап алатын кісісі болмайды. Осылардың салдарынан оқушы материалдарды меңгере алмайды. Жаңа сабақ өткен материалдарға негізделіп жүргізілетіндіктен, оны да шала түсінеді. Сонымен біртіндеп оқушы бағдарламаның бір бөлігін шала түсінген немесе мүлде түсінбеген болып шығады. Осыдан келіп оқушының сабақты үлгермеушілігі келіп туады. Екіншіден - сабақ әдістемелік жағынан дұрыс өткізілсе де, бірақ, кейбір оқушылар сабаққа ынта қоймай, басқа жұмыспен айналысып (тәртіпсіздік жасап) не алаң көңіл болып отырады. Мұғалім мұндай оқушыларды байқамай қалады да, олар ақырында сабақ үлгірмеушіліктерге айналады. Сабақтың сапасыз өтуі – мұғалім білімінің жеткіліксіз, тәжірибесінің кем, әдістемені жете меңгермегенінен болады. Дайындықсыз сабақ – қашан да нашар өтеді. Бұл да үлгермеушілікке айналады [2].

Сабақты үлгермеудің тағы бір себебі – мұғалім оқушының білім көлемін жиі - жиі тексеріп, есепке алмағандықтан. Оқушының нақтылы білімін саралап анықтамайды. Ережелерді құрғақ жаттауына жол береді. Сабақ үстінде жаттығу жұмысын кем жүргізеді. Содан барып оқушылар білгенін, үйренгенін іс жүзінде қолдануға қиналады. Оқушылардың сабақты үлгермеуінің тағы бір себебі – үйге тапсырма беру мен оны тексеру, әдістеменің дұрыс болмауы. Өйткені кейде үйге берілген тапсырманың саны мен сапасына жете көңіл бөлінбейді, тапсырма мөлшерсіз, үстірт, қалай болса солай беріле салады. Сол себепті оқушы түсінбей қалады да, үйге барғанда орындай алмайды немесе шала, қате орындайды. Осындай бір біріне ұласқан кемшіліктерден келіп үлгермеушілік шығады. Оқушының сабақ үлгермеуінің басқа бір себебі – мұғалім оқушының ата – анасымен тығыз байланыс жасамайды. Біріншіден, ата – ана оқуға қажетті жағдайды өз дәрежесіне туғызбайтындықтан,

баласы сабаққа даярлана алмайды. Оқушының сабаққа көп келмей қалуынан (не ауырып қалып) өткен сабақты білмеуінен де күн тәртібінің болмауынан болған күнде де оны дұрыс орындамауынан үлгермеушілік шығады. Сабақты үлгермеушілік – оқушының денсаулығына да бірден - бір байланысты. Оқушының бір жері ауырып отырса, сабаққа ықыласы болмайды. Не болмаса сынып ауасы жиі тазартылып тұрмаса да, оқушының көңілі сергек болмайды, тез шаршап, бойлары ауыр тартады, өтілген сабақты жөнді ұқпайды. Оқушылардың сабақты үлгермеушілігінің және бір себебі – оларға бір - біріне жолдастық көмектің дұрыс ұйымдастырылмауынан, ұйымдастырылған күнде әрбір оқушының меңгере алмаған тақырыбына ғана нақтылап көмектеспей жалпылама қосыма сабақ түрінде өткізілуінен. Сабақты үлгермеушіліктің тағы бір себебі – сыныптағы оқушы санының көп болуы, оқулықтың толық жетіспеуінен де. Енді оқушылардың сабақты үлгермеу себептерін біліп алғаннан кейін, негізгі мақсат - оны болдырмаудың жолдарын көрсетуге тырысайық. Озат мұғалімдердің тәжірибелері сыныптағы оқушылардың сабақ үлгерімін толық қамтамасыз етуге болатындығын әлде қашан шешкен. Демек, барлық оқушының сабақты жақсы оқуын қамтамасыз ету – әрбір мұғалімнің қолынан келетін іс [3].

Дегенмен де, мектепте оқу мен тәрбиелеу бағдарламалары бірдей болғанымен, оқушылардың білімді игеруде барлығы бірдей емес. Оқушылардың үлгерім көрсеткіштері, оқу міндеттеріне қатынасы, тәрбиелері, даму деңгейлері әртүрлі болып келеді. Білім беру орындарында оқушыларды тәрбиелеу мен оқыту бойынша қоғам мен мемлекеттің алдында олардың үлгермеушіліктерін уақытылы жою міндеттері тұр.

Үлгерімі төмен оқушының сөз қоры аз болады, шығарма, мазмұндама жазу қиынға соғады. Есте сақтау қабілеті өз жасынан төмен, сондықтан мақал-мәтел, өлең, тақпақтарды тез арада жаттай алмайды. Зейіні тұрақсыз. Сабаққа енжар қарайды. Бұл балалардың танымдық қабілеттері төмен болып келеді. Білімді қабылдауына әртүрлі себептер әсер етуі мүмкін, денсаулығына байланысты, ата-анасының қарауынсыз қалуына байланысты немесе психикалық дамуында ауытқу болуы мүмкін.

Күнделікті сабақ барысында кей пәндерден үлгерімі төмен оқушылар кездесіп жатады. Сондай оқушылармен мысалы: қазақ тілі пәні бойынша түрлі жеке жұмыс түрлерін жүргізуге болады. Үлгермейтін оқушыларға қазақ тілі сабағында қазақтың төл дыбыстары ұ мен ү, ң мен н, ы мен і дыбыстары арасындағы ұқсастықтар қиындық туғызады. Осы қиындықты жою үшін әр сабақта жаттығу жұмысынан кейін міндетті түрде оқушы сөйлем ішінен осындай дыбыстарды тауып, сөздерде қолданылуына мән бергізіп, әр түрлі жаттығу тапсырмаларын орындату керек. Мысалы: Төл дыбыстарды үйреткенде. Ә әрпі сөздің 1 - буынында, жіңішке сөздерде қолданады. Әже, әке, дәрігер, әрбір т. б. Осы бағытпен қазақ тіліне тән дыбыстарды түсіндіру тиімді деп ойлаймыз. Төл дыбыстарды бекіту мақсатымен сабақта мынадай ойын түрлерін қолдануға болады.

«Кім жылдам ойыны» 1. Тек қана (а, е, ы, і) дауысты дыбысы бар сөздер ойлап жазыңдар. Мысалы: Ы (ыдыс, ыстық, ыдырыс) І (ілгіш, ірімшік, тіршілік) Е (береке, текемет, ермек) 2. Қай жағынан оқыса да мағынасы өзгермейтін сөздерді ойлап жазыңдар. Мысалы: нан, қырық, қазақ, қызық, ара, кебек, кесек, қабақ т. б. Оқушылардың сауаттылығын, көтеруде және бағалауда диктант түрлерінің мәні зор. Сабақта мынадай диктант түрлерін өткізуге болады.

Жаңа сөздерді бекіту мақсатында, көру, есте сақтау қабілеттерін дамыту мақсатында сөздік, көру диктанттарын өткізу. Оқушылардың өтілген материалды қандай дәрежеде игергендігін анықтау және бекіту үшін терме және бақылау диктанттарын өткіземіз. Осы диктанттардан кейін жіберілген қателерді анықтап, оқушы қатені неге жіберді, қандай тақырыптарды толық игермеген, олардың көп жіберетін қателері қандай деген сұрақтарға жауап беру үшін үнемі қатемен жұмыс жүргіземіз. Қатемен жұмысты мынадай тәсілмен жүргіземіз. Оқушы қатесін табады, ережесін анықтайды, дұрыс жазу емлесін түсіндіреді, басқа мысалдар келтіреді. Бақылау жұмыстарын тексергенде жұппен жұмыс жасаймыз. Балалар жұпта бақылау жұмыстарын бір - бірімен салыстырып, бір - бірінің қателерін тауып алады және бір - біріне түсіндіреді. Бұл ізденісте қабілетті оқушылар үлгерімі төмен

оқушыларға көмектеседі, жұппен жұмыс істелінеді. Оқушылар қателерін тауып түзетеді, теріс жазған себебін анықтайды, ереже шығарады, дәлелдейді. Мұндай жұмыс тәсілі оқушыларды бірінің жауабын бірі тыңдауға, мәдениетті қарым - қатынас жасауға тәрбиелейді. Оқушының есте сақтау қабілетін, сауатты жазу дағдысын қалыптастыру үшін көшіріп жазу, ереже жаттау әдісі де оқушыға өте тиімді [4].

Қорыта айтқанда, сабақта әртүрлі грамматикалық тапсырмалар қолдану фонетикалық, морфологиялық талдаулар жасау, диктант түрлерін жүргізу, қатемен жұмысты ұйымдастыру, көшіріп жазу және ереже жаттау әдістері жақсы нәтиже береді.

Сонымен қатар әр пән бойынша алатын болсам өзім сабақтарымда жарыс әдісін қолданамын. Жарыс әдісімен баланың бәсекелестікке деген табиғи қажеттігін жеке тұлғаға және жалпы қоғамға сай қасиеттерді баулитын тәрбие арнасына бұруға болады. Өзара жарыса жүріп, оқушылар қоғамдық қылық тәжірибелерін тез игеріп, тән - дене, адамгершілік, эстетикалық сапаларын дамытады. Жарыс әсіресе үлгерімі төмен оқушылар үшін аса қажет: өз нәтижелерін жолдастарының жетістіктерімен салыстыра отырып, өз білімдері мен ептіліктерін көтеруге болған қозғау күш алады, оқуы мен өзіндік тәрбиесіне ден қоя бастайды.

Мадақтау – тәрбиеленушілер әрекетіне ұнамды баға беру. Мадақтау ықпалы оқушының ұнамды көңіл - күй сезімін көтеруге негізделген. Осыдан да мадақтау балада өзіне деген сенім орнықтырып, жұмысқа деген жағымды көңіл қатынасын оятады, жауапкершілік арттырады. Мадақтау түрліше орындалуы мүмкін. Олар арасында тәрбие процесінде жиі қолданылатындары – қолдау, қуаттау, алғыс жариялау, құрметті құқықтар беру, мақтау қағаздары мен сыйлықтар беру және т.б.

Әрқандай мадақ жеке тұлғалық ерекшеліктерді ескерумен беріледі. Өзіне сенімі жоқ, үлгерімі төмен оқушыны қолдап - қуаттау қажет. Қандай да ұнамды сапасын танып, педагог сол арқылы балада сенім оятады, ұмтылыс пен дербестік, кедергілерден сескенбеу қасиетін баулиды. Өзіне тәрбиеші, төңірегіндегі адамдар сенімін артқан бала, өз кемшіліктерін де «жүгендеп», оңды жолға түсе бастайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ахмет Байтұрсынов. Оқушылардың шығармашылыққа деген қызығушылығын қалыптастыру негіздері. – Алматы:Ізденіс. 2016. №. – 121 с
2. Жұмабаев М. Педагогика. – Алматы: Ана тілі, 2019. – 15 б.Қазақстан Республикасының педагог қызметкерлердің біліктілігін арттыру курсының бағдарламасы. Мектептегі тәжірибеде орындауға арналған тапсырмалар. Үшінші (базалық) деңгей. III басылым. «Назарбаев Зияткерлік мектебі» ДББҰ, 2012.
3. Бейсембаева З. Студенттердің танымдық әрекетін басқарудың негізгі жолы, \\"Бастауыш мектеп\\" 2003, №9 -13-14б.
4. Б.Рақымова. Оқушылардың танымдық әрекетін дамыту.\\" Бастауыш мектеп\\" 2000, №2 25-26б.

Иманова А.Н.¹, Досанова А.А.²

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ ДЕРБЕСТІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы

Педагогика ғылымдарының магистрі

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

"Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі" білім бағдарламасының магистранты

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

Бастауыш мектеп – бұл оқушы тұлғасы мен санасының дамуы қуатты жүретін, ерекше құнды, қайталанбас кезеңі. Сондықтан да бастауыш білім берудің алғашқы сатысы. Соған сәйкес бүгінгі таңда Қазақстан Республикасы бастауыш білімнің міндетті мемлекеттік стандарты жетілдірілді. Мемлекеттік стандартта дамыта оқыту ұстанымына сәйкес білімнің теориялық деңгейін көтеру, оқу- әрекетін қалыптастыруда білімнің танымдық , шығармашылық ролін мақсат етіп қояды. Пәндерді оқыту арқылы ұлттық және әлемдік тәлім нәрімен сусындаған, болашақ халық игілігін жасайтын азамат тәрбиелеу. Ал міндеті- оқушылардың танымдық деңгейін кеңейту, шығармашылық және еңбек біліктерін, қабілеттерін дамыту, рухани байлықты дамытуға жағдай жасай, салауатты өмір салтын насихаттау. Соның негізінде ұшқыр ойлы, жаны сұлу, тәні сау, шығармашылықпен ойлай білетін дара тұлғаны тәрбиелеуге ұмытылуымыз қажет. Оқушылардың оқу- танымдық іс- әрекетін, белсенділігін қалыптастыруда олардың қабілеттерін дамытуға, танымдық жан қуаттарының оянуына ықпал етіп, ізденісіне, талабын ұштауға білім деңгейін жетілдірудің маңызы ерекше. Оқушылардың оқу – танымдық іс – әрекеті – күрделі процесс. Ол іс – әрекет мақсатын, мазмұны мен қорытындысын, түрлері мен әдістерін, мотивтерін, деңгейлерін қамтиды [1]. Оқу – танымдық іс – әрекет – шәкірттің білімге деген өте белсенді ақыл-ой әрекеті. Ол танымдық қажеттіліктен, мақсаттан, таным қисындарынан және әрекетті орындаудың тәсіл- амалдарынан тұрады. Оқу үрдісі оқушылардың оқу- танымдық әрекеті негізінде жүзеге асады, ал оқу - танымдық әрекеті негізінде оқушылардың танымдық белсенділігі қалыптасады. Танымдық белсенділіктің орындалуы оқушылардың оқу материалын түсінуге, өткенді жаңамен байланыстыруға, негізгісі мен қосымшасын анықтауға, алған білімдерін тәжірибеде пайдалануға, өз пікірлерінде оларға сүйенуге ұмтылысынан көрінеді. Білімді саналы меңгеру өз бетімен жаңа білім алуға мүмкіндік беретін ақыл-ой еңбегінің өзіндік тәсілдерін игермейінше іске аспайды. Оқушылардың белсенді танымды іс- әрекетінің көздейтін мүддесі - білімнің қоғамдық мәнін ұғыну, қоғамға қызмет ету қарқынын үдету негізінде дамыту. Белсенділіктің ең жоғарғы көрінісі оқушылардың алған білімдерін өмірде, тәжірибеде нәтижелі пайдалана білуі болып табылады. Оқушылардың танымдық белсенділігі мына үш белгіге тән: Оқу- танымдық әрекеттің қоғамдағы маңыздылық бағыты; Оқу- танымдық әрекеттің интеллектуалдық сипаты; Оқу- танымдық әрекеттің реттеушілік сипаты. Сондай –ақ, танымдық белсенділігін дамыту тиімділігі мынадай жетекші фактормен анықталады: Оқушылардың жас ерекшеліктерін есепке алу; Оқу үрдісінде мәселелік оқытуды кеңінен енгізу; Материалдарды айтып түсіндіруде жүйелік ұстанымын қамтамасыз ету; Бірте-бірте күрделене түсетін тапсырмалар кешенін шешудегі қол жеткен табыстарды «нығайтуды» қамтамасыз ету, т.б. [2].

Оқу үрдісі оқушылардың танымдық әрекеті нәтижесінде жүзеге асады, ал танымдық әрекеті негізінде оқушыларда танымдық белсенділік қалыптасады. Демек, оқушылардың танымдық белсенділігін қалыптастыруды арнайы ұйымдастыру- оқу үрдісін ұйымдастыра білудің маңызы зор. Сабақ беруде оқушылардың танымдық белсенділігін арттыруға қойылатын негізгі талаптар: Оқушыларға қойылған оқу міндеттерінің мәні әрқашан

түсінікті болуы керек, олар оқытудың мақсатын түсіну керек. Сабақ мәселе қоюмен басталу керек және оқушылардың алдыңғы тәжірибелеріне, олардың білім жүйесіне сүйене отырып жүргізілуі керек [3]. Мұғалім оқушылардың оқытылатын материалға қызығушылығын арттыру үшін барлық тәсілдерді пайдалануы керек. Оқушылардың белсенділігінің маңызды шарты оқыту процесіндегі өзін-өзі бақылау мен өзін-өзі бағалау болып табылады. Сондықтан да оларды осындай қызметке қажеттілік пен дағды қалыптастыру мұғалімнің бірден бір міндеті болып табылады. Өзін-өзі бақылау мен өзін-өзі бағалау қазіргі оқыту технологиясының міндетті элементі болуы қажет. Білімді саналы және белсенді меңгеруде басты рөл жарқын үлгілерді белгісіз оқушының қосымша оқу материалын пайдалануы арқасында көрініс табатын қызығушылыққа беріледі. Саналылық және белсенділік принциптерін жүзеге асыру үшін оқылатын материалдың тек мазмұнына ғана емес, сондай-ақ оқыту процесінің өзіне де қызығушылық қалыптастыру қажет. Оқушыларға тек жаңа ақпарат алу ғана емес, сонымен қатар оқу, оларға таным процесінің өзі де қызық болуы керек. Бұл ережелерді сақтау жалған білім жинақтауды емес, сенімді қалыптастыруға мүмкіндік береді. Оқыту үрдісінде оқушының танымдық белсенділігін қалыптастыру үшін білімдер мен әрекет тәсілдерін алуды қажеттендіруді қалыптастыратын шарттарды, өзін-өзі бейімдеу шарттарын, мәселелерді шешудің түрлі нысандарын ұйымдастыру дағдыларын дамытудың шарттарын қамтамасыз етуі тиіс. Оқушылардың танымдық белсенділігінің деңгейлеріне тоқталатын болсақ, оның ең жоғарғы деңгейі танымдық міндеттерді өз бетінше қоюмен, тапсырмалардың шешімін табуда неғұрлым тиімді жолдарын болжаумен және өз бетінше айқындаумен, өздігінен бағалаумен сипатталады. Ал орташа деңгей жоғары деңгейдің кейбір элементтерінің оқытушының көмегімен орындалатынымен сипатталады, мұнда мұғалім танымдық тапсырма беріп, оның шешуін бақылауы немесе оқушыға шешу тәсілдері көрсетуі тиіс. Төменгі деңгейде оқушыға белгілі бір әрекеттің үлгісі болғанда, оларды орындау тәсілдері туралы көмек болғанда ғана танымдық әрекетін ынталандыруға, белгілі тәсілдерге бағдарлануда көрініс табады. Оқушылардың танымдық белсенділігін арттырудың негізгі факторларына оладың өз мүмкіндігін сезінуі, оқушылардың өз тандауымен жұмыс істеуі, оқу үрдісіне баланың өз әрекетінен қанағаттануы; оларға мұғалім тарапынан қойылатын талап пен қабілеттерінің сәйкес болуы; мұғалімнің өзіндік жұмысты ұйымдастыра алуы, т.б. жатады. Бұл факторлар оқу мотивтерінің өрісін кеңейтіп шығармашылық әрекетіне негіз қалайды. Қабілеттер оқушыға дайын түрде берілмейді, ол оқыту барысында жүзеге асатын дамудың нәтижесі. Оқу, білім алу қабілеттерінің деңгейі әр оқушыда әр түрлі болғандықтан, мұғалім танымдық тапсырманы беру кезінде оны ескеруі тиіс. Төменгі сынып оқушыларының танымдық белсенділігін арттыру үшін білімді меңгерудің мынадай мақсаттары керек: Мақсатты қоя алу (мақсатты түсіндіру); Мақсатты жүзеге асыра білу (орындалатын бөлігі) ·Нәтижені бағалай алу (бақылау, баға). Бүгінгі мектептерде тек қана екінші буын –орындалатын бөлім ғана жүзеге асады. Сондықтан да ол мектеп тәжірибесінде кең таралған, өйткені мұғалім оны оңай қолдана алады. Мақсатты қоя білуге тоқталсақ, онда ол мақсаттың тек қана жекеленген, бөлек, бір-бірімен бірікпеген оқу үрдісінің мұндай түрі оқушылардың өз қызметін бақылап, оған баға беріп, нәтиженің тиімділігін қалыптастырмайды. Басқаша айтқанда, оқушының танымдыққа емес, тіпті оқу үрдісіне деген қызығуының артуы екіталай. Осы көрсетілген үш элементтің жүзеге асырылуы үшін оқу пәні ішкі ой ерешеліктеріне, яғни, ол ойдың даму тарихы мен қалыптасуына, сонымен қатар әр оқу пәні – жалпы білім жүйесінің тек бір ғана бөлігі екенін түсінгенде ғана іске аспақ. Яғни, қазіргі заманғы оқу үрдісінің мазмұнына деген көзқарас оның диалектикалық дамуында ғана қарастырылуы керек. Басқа сөзбен айтқанда, пәндік білім беру жүйесінің негізінде диалектикалық қайшылық, яғни, бір жүйеде нақты пәнді алсақ, білім беру жүйесінің дамуына мүмкіншілік беретін қозғаушы күш деп қарастырылады. Бастауыш сынып оқушыларында ұғынатын түсініктер оның маңызын жаттап алып көптеген жаттығуларды, есептерді орындағаннан емес, оларды түсіну арқылы ғана болады. Танымдық белсенділік барысында логикалық ойлауы дами бастайды. Сонымен, оқушылардың танымдық белсенділігінің көрсеткіштері ретінде мыналарды бөліп көрсетуге мүмкіндік

береді: 1. Білімді өз бетінше алуы және оны түрлі жағдайда қолдана білуі; 2. Іргелі білімдерге қол жеткізу; 3. Танымдық тапсырмаларды шешу біліктері; 4. Өзбетіндік оқу әрекетіне қызығушылығы, әрекет тәсілдерін білуі; 5. Тұтас педагогикалық үрдісте мұғалімнің оқуы мен мақсатты өзара әрекеті; 6. Әрекетке бейімделуі мен өзін-өзі бақылау. Оқушылардың танымдық белсенділігін қалыптастыру үшін мұғалім тарапынан ұйымдастырушылық пен дұрыс басшылық және оған оқушылардың өздері белсенділік танытпағы ләзім. Ал оқушылардың жеке басының дамуына белсенді болуы үшін оны қажетсінуі, ізденуі, бағдарлай білуі, зерттеу біліктері болуы қажет. Бұл жерде оқушылардың қабілеттерін дамытып қана қоймай, олардың танымдық жан қуаттарының оянуына ықпал етудің, сол жолда ізденісін, талабын ұштап, білім деңгейін жетілдірудің маңызы ерекше.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Рысбекова А. «Танымдық қабілетті арттыру шрттары», «Қазақстан мектебі» журналы №7-2010ж, 38-39 беттер.
2. Ильясов С. «Танымдық белсенділікті дамыту - өзекті мәселе», «Қазақстан мектебі» журналы №2-2011 ж, 66-67 беттер.
3. Ергалиева, Л. Ж. Бастауыш сынып оқушыларының оқу-танымдық іс-әрекетін қалыптастыру жолдары / Л. Ж. Ергалиева. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2015. — № 8 (88).

Сенкубаев С.Т.¹, Ермакбаева Н.Ж.²

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫСЫНЫҢ САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫН ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ ОТБАСЫ МЕН МЕКТЕПТІҢ ӨЗАРА ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы
Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ
"Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі" білім бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

Адам денсаулығын сақтау және дамыту мәселесін шешу үшін мектеп оқушыларының денсаулық мәдениеті мәселелері бойынша сауаттылығын арттыру қажет. Соңғы жылдары педагогика ғылымында салауатты өмір салтын үлгілеу, денсаулықты сақтау және нығайту саласында жеткілікті тәжірибе жинақталды. Денсаулықтың қалыптасуы мен дамуына ықпал ететін психологиялық-педагогикалық және ұйымдастырушылық-педагогикалық жағдайлар ашылды. Осыған қарамастан, мектеп оқушыларының денсаулықты сақтау туралы білімдері төмен, салауатты өмір салтын жүргізу үшін олардың дағдылары мен дағдылары жеткіліксіз, қоршаған орта факторларының адам денсаулығына және болашақ ұрпақтың гендік қорына әсерін тиісті түрде бағалай алмайды.. Психологиялық-педагогикалық дереккөздер денсаулыққа құндылық ретінде қатысты белсенді өмірлік ұстанымды белгілейтін оқу-тәрбие процесінің нәтижелерін, «денсаулық мәдениеті» ұғымының мазмұны мен оның қалыптасу кезеңдерін жалпылама және жеткіліксіз талдамайды студенттер толық ашылмаған. Зерттеу әдістемесі. Денсаулық сақтау технологияларын жобалауда салауатты өмір салтын қалыптастыру мен қолдауға ықпал ететін жағдайларға сәйкес түзетілген оқу-тәрбие және сабақтан тыс процестерді ұйымдастыру маңызды рөл атқарады. Бастауыш сынып оқушыларының оқу-тәрбие процесінде салауатты өмір салтын қалыптастыру мақсатында денсаулықты сақтайтын технологияларды жобалау және енгізу арқылы бастауыш сынып оқушыларының денсаулығының сапасын арттыру Бастауыш сыныпта салауатты өмір салтын

қалыптастыруға бағытталған білім берудің құрылымын негіздеу және мазмұнын анықтау, бастауыш сынып оқушыларының денсаулық мәдениетін қалыптастыру үшін педагогикалық жағдайлар жасау бойынша негізгі бағыттарды анықтау; – салауатты өмір салтын қалыптастыру критерийлерін анықтау және әзірлеу, денсаулық сақтау технологияларының әзірленген жүйесінің тиімділігіне эксперименттік сынақ жүргізу [1].

Жас ұрпақтың денсаулығына қатысты көптеген зерттеулердің нәтижелері елеулі алаңдаушылық тудырады. Мектеп оқушыларының денсаулығын қалыптастыру мен нығайтуда бастауыш сыныпта оқу кезеңі маңызды орын алады. Соңғы жылдары байқалып отырған мектеп оқушыларының денсаулығының нашарлауы көбірек көңіл бөлуді және оны қалыптастыру мен нығайтудың нақты шараларын қабылдауды талап етеді. Экологиялық жағдайдың теріс өзгерістері, әлеуметтік-экономикалық проблемалар, тар медициналық мамандандыру аясында білім беру ұйымдарында денсаулығы әлсіреген балалардың өсу динамикасын анық байқауға болады. Олар оқу әрекетіне бейімделуде, зейінін жинақтауда және оқу тапсырмаларын орындауда қиналады. Ағзаның мұндай күйі ең озық педагогикалық технологиялардың тиімділігін төмендетіп, тұлғаны дамыту бағдарламасын жүзеге асыруды айтарлықтай қиындатады. Жылдан жылға дені сау балалардың саны азайып, олардың жалпы сырқаттанушылық деңгейі артып келеді. Балалардың денсаулығына тұқым қуалаушылықпен және экологиямен бірдей әсер ететін шешуші фактор мектеп ортасы болып табылады.

Денсаулық адамның әл-ауқатының, бақытының ең маңызды құрамдас бөлігі, адамның негізгі құқықтарының, еліміздің табысты әлеуметтік-экономикалық дамуының шарттарының бірі екені белгілі. Халықтың денсаулығы елдің әлеуметтік-экономикалық, демографиялық, экологиялық, санитарлық-гигиеналық жағдайын көрсетеді және оның прогрессивті дамуының қарқындылығына әсер етеді. Сондықтан денсаулық — кез келген қоғамның сапалық қасиеті. Дамыған елдерде халықтың салауатты өмір салтын қалыптастыру үшін білім беру және экономикалық тетіктер қолданылады және бұл денсаулық мәселесін шешудің іргелі бағыты болып табылады. Мектептегі оқу үдерісіндегі жүктеменің артуы бастауыш сынып оқушыларының денсаулығына едәуір зиян келтіруде. Зерттеулер бойынша мектеп оқушыларының денсаулығына ең жағымсыз әсерлері: физикалық белсенділік, оқу жүктемесінің жоғарылауы, дұрыс тамақтанбау, гигиеналық нормаларды сақтамау, жиһазға, жарықтандыруға және т. б. қойылатын талаптар, сондай-ақ балалар, педагогтар мен ата-аналар арасында денсаулық пен салауатты өмір салты туралы ақпараттың жеткіліксіздігі, денсаулық мәдениетін қалыптастырудағы мектептің қанағаттанарлықсыз көрсеткіштері. Қазақстанда 80-жылдардың ортасынан бастап халық денсаулығының сапасы мен деңгейінің төмендеуі тіркелді және бұл дәрігерлердің, психологтардың, мұғалімдердің, әлеуметтік қызметкерлердің және барлық азаматтардың белсенді, түбегейлі және келісілген әрекеттерін талап ететін өзекті мәселе. Қазақстандағы халық денсаулығының теріс динамикасы білімнің әртүрлі салаларындағы ғылыми зерттеулердің дамуына ықпал етті, бұл мәселені шешудің тиісті бағыттары мен технологияларын әзірлеумен тығыз байланысты [2].

Адам денсаулығын сақтау және дамыту мәселесін шешу үшін мектеп оқушыларының денсаулық мәдениеті мәселелері бойынша сауаттылығын арттыру қажет. Соңғы жылдары педагогика ғылымында салауатты өмір салтын үлгілеу, денсаулықты сақтау және нығайту саласында жеткілікті тәжірибе жинақталды. Денсаулықтың қалыптасуы мен дамуына ықпал ететін психологиялық-педагогикалық және ұйымдастырушылық-педагогикалық жағдайлар ашылды. Осыған қарамастан, мектеп оқушыларының денсаулықты сақтау туралы білімдері төмен, салауатты өмір салтын жүргізу үшін олардың дағдылары мен дағдылары жеткіліксіз, қоршаған орта факторларының адам денсаулығына және болашақ ұрпақтың гендік қорына әсерін тиісті түрде бағалай алмайды. Психологиялық-педагогикалық дереккөздер денсаулыққа құндылық ретінде қатысты белсенді өмірлік ұстанымды белгілейтін оқу-тәрбие процесінің нәтижелерін, «денсаулық мәдениеті» ұғымының мазмұнын мен оның қалыптасу кезеңдерін жалпылама және жеткіліксіз талдамайды студенттер толық ашылмаған. Зерттеу әдістемесі.

Денсаулық сақтау технологияларын жобалауда салауатты өмір салтын қалыптастыру мен қолдауға ықпал ететін жағдайларға сәйкес түзетілген оқу-тәрбие және сабақтан тыс процестерді ұйымдастыру маңызды рөл атқарады. Денсаулыққа бағдарланған тәсіл — бұл қазіргі мектептің маңызды міндетін шешуге арналған құралдар, әдістер мен жұмыс нысандары — білім беру процесіне денсаулық сақтау технологияларын енгізу, дені сау адамның әдеті мен қажеттілігін қалыптастыратын тәсіл және өмір салты. Денсаулыққа бағытталған көзқарас формаларды, әдістерді және құралдарды біріктіреді. Мектептерде денсаулықты сақтайтын технологияларды енгізу мәселесі когнитивті экономикаға тікелей қатысты. Бұл ғылымда адамдардың еңбек қызметі және оны жүзеге асыру процесі денсаулықты қорғауға және нығайтуға арналған жағдайларды жобалау кезінде барлық экономикалық талаптар сақталуы керек. Сонымен қатар, оқытылатын материалдың көлемі мен қарқындылығын қалыптастыруға, оқу процесінде артық жүктемелерге жол бермеуге әсер ететін санитарлық-гигиеналық және медициналық талаптар бар. Дизайн талаптарға сай болса, оқу процесін сапалы деп атауға болады және мектеп оқушыларының денсаулығына жақсы әсер етеді.

Жұмыстың бастапқы кезеңінде әзірленген технологияның теориялық негіздемесі мыналарды қамтиды: — диагностика мақсатын қою, оқушылардың іс-әрекетін талдау, міндеттер қою, мектеп оқушыларының жас ерекшеліктерін зерттеу; — мақсат пен қалыптасқан жағдайларға сәйкес келетін педагогикалық технологияны таңдау, тұжырымдама мен гипотезаны әзірлеу; — осы бағыт аясында оқу процесінің мазмұнын пысықтау, оқытудың мазмұнын, элементтерін қалыптастыру; — белгілі бір даму аймағындағы оқу үрдісі өнімінің нұсқасын зерттеу [3].

Денсаулықты сақтайтын технологиялардың барлық спектрін жүйелі түрде пайдалану, баланың салауатты өмір салтына деген тұрақты мотивациясын қалыптастырады. Аталған денсаулық сақтау педагогикалық технологияларын қолдану оқу-тәрбие процесінің тиімділігін арттырады, белгілі бір шарттар орындалған кезде педагогтар мен ата-аналарда денсаулықты сақтауға және нығайтуға бағытталған құндылық бағдарларын қалыптастырады. Сонымен, білім беру мекемесінде мыналар болуы керек: — технологияларды реттеу мүмкіндігі үшін жағдайлар жасалады; — бастауыш сынып оқушыларының денсаулығын тұрақты бақылау негізінде технологиялық әсерлердің қарқындылығына қажетті өзгерістер енгізілді: — әр оқушыға жеке көзқарас қарастырылған; — мұғалімдер мен балалардың ата-аналары арасында жағымды мотивациялар қалыптастырылады. Оқушының психологиялық денсаулығы үшін сыныптағы достық атмосфера да маңызды рөл атқарады. Позитивті эмоционалды фон тиімді жаттығулардың да маңызды шарты болып табылады. Дене тәрбиесі әртүрлі элементтерді қосу арқылы жүзеге асырылуы мүмкін: музыкалық сүйемелдеу, өлеңдер, ойындар, көзге арналған гимнастика, эмоционалды жеңілдік. Бастауыш сынып мұғалімі ақыл-ой мен дене белсенділігін шебер үйлестіруді, шаршауды, шамадан тыс жұмысты болдырмауды білуі керек. Сонымен қатар, сабақ барысында дене шынықтыру да бастауыш сынып оқушысының денсаулығына жақсы әсер етеді. Дене шынықтыру балаларға демалуға, эмоционалдық жүктемені босатуға, демалуға, зейінін бір әрекет түрінен екіншісіне ауыстыруға көмектеседі. Дене шынықтыру сабағынан кейін мектеп оқушылары белсенділік көрсетуге дайын, олардың зейінін шоғырландыру оңайырақ болады және одан әрі оқу процесіне қызығушылық пайда болады. Сонымен, дене шынықтыру — бастауыш сыныптегі денсаулық сақтау технологияларының маңызды бөлігі. Қорытынды. Бастауыш сыныптардағы салауатты өмір салтын қалыптастыратын білім беру технологиялары — бұл ең алдымен бастауыш сынып жасындағы балалардың валеологиялық мәдениетін немесе денсаулық мәдениетін тәрбиелеу технологиялары. Бұл технологиялардың мақсаты — баланың адам денсаулығы мен өміріне саналы қатынасын қалыптастыру, денсаулығы туралы білімдерін жинақтау және оны қорғау және сақтау қабілетін дамыту, өз бетінше және тиімді мүмкіндік беретін валеологиялық құзыреттіліктерді меңгеру, салауатты өмір салты мен қауіпсіз мінез-құлық мәселелерін шешу, қарапайым медициналық, психологиялық өзіндік көмек пен көмек көрсетуге байланысты тапсырмалар. Бастауыш сынып педагогикасында

технологияның маңызды түрлеріне оқушыға бағытталған білім беру мен оқыту технологиялары жатады. Мұндай технологиялардың жетекші қағидасы — баланың жеке ерекшеліктерін, оның дамуының жеке логикасын есепке алу, тәрбие мен оқыту барысындағы іс-әрекеттің мазмұны мен түрлеріне балалардың қызығушылықтары мен бейімділігін есепке алу. Жалпы педагогикалық процестерді баланың жеке басына бағыттай отырып құру оның денсаулығына ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Баладанов О. Ю., Козловский И. З., Бахтинов О. П. Актуальные проблемы сохранения, укрепления и приумножения здоровья школьников. // Проблемы здоровья человека. Развитие физической культуры и спорта в современных условиях: Материалы межрегиональной научно-практической конференции, посвященной 55-летию ФФК СГУ. — Ставрополь: Изд-во СГУ, 2012
2. Айтпаева А. К. Программа «Использование казахских народных детских игр в детском саду» - Алматы, 2016
3. Қыстаубаев Е. И. Дене тәрбиесі ғылымының даму ерекшеліктері. Монография, Алматы: 2019

Сенкубаев С.Т.¹, Ермекбаева Н.Ж.²

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫСЫНЫҢ САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫН ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ ОТБАСЫ МЕН МЕКТЕПТІҢ ӨЗАРА ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

"Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі" білім бағдарламасының магистранты

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

Салауатты өмір салтын балаларға дәріптеу бүгінгі күнгі білім беру ұйымдарының алдында тұрған көкейкесті мәселенің бірі. Бүгінгі таңда егеменді еліміз осы бағытта мектепке дейінгі білім беретін ұйымдарда жан-жақты, дамыған, денсаулығы мықты, салауатты өмір салтын мұрат тұтқан жеке тұлғаларды тәрбиелеу басты талап етіп қойылған. Барша азаматтардың денсаулығын нығайту, салауатты өмір салтына бағытталған.

Салауатты өмір салты мәселесін анықтау проблемасындағы негізгі категория болып «денсаулық» ұғымы болатынын айта кету керек. Бұл ұғымды анықтауда адамның өзінің, оның жаратылу табиғатының көрінісі басты роль атқарады. Адамның тек сыртқы түрі ғана емес, сонымен бірге ішкі жан – дүниесі де, яғни мінез-құлық, қабылдауы, ойлауы, іс-әрекеттері, сол немесе басқа әсерлерге бейімі бір келкі бола бермейді. Әртүрлі адамдар болып жатқан нәрсені әртүрлі жасайды. Бірақ, ең бастысы бір адам сол немесе басқа әсерлерді өмірдің әртүрлі кезеңінде әр түрлі қабылдайды. Сонымен, адамның денсаулығы – бұл жалпы адамзаттық және жеке болмыстың күрделі феномені болып саналады. Бүгінгі күні ол кешенді немесе дене, психологиялық, әлеуметтік және жеке тәртіптің көптеген күрделі факторларының, кейде философиялық қасиеттердің өзара әсеріне қатысты болады [1]

Ғылыми және педагогикалық әдебиеттерге талдау жасау барысында адамзатта салауатты өмір салтын тәрбиелеу терең мағыналы мәселе екендігін айқындай түсуге болады. Дене мәдениеті, дене пішіні, психикалық күй, жансаулық, тамақтану, тұрмыстық ерекшеліктер, киім кию – салауатты өмір салтының көрінісін білдіреді.

«Денсаулық» мәнінің тарихи талдамасын жүргізген И. Г. Сигерист былай деп жазды: «ежелгі ойшылдар мен дәрігерлердің көптеген деректеріне қарағанда, сонымен бірге заманауи көзқарастар бойынша денсаулық – бұл жасалған тепе – теңдік жағдайы болып саналады. Адам денесін құрайтын қозғалыстық күш пен сұйықтық толық тепе – теңдікте болған кезде – адамның дені сау болады. Тап осы анықтама келтірілген жалпы түсіндірмелердің ең үздігі болып табылады. Сұйықтықтар, өмірлік күш физика және химия терминдері бола тұра медицинаны толғандыра ма, толғандырмайды ма – бұл ең бастысы емес. Ең негізгісі денсаулық тепе – теңдік жағдайы болып саналады ».

Педагогикада «денсаулық» түсінігінің өз анықтамасы бар. Педагогикалық ғылымда жеке тұлғаның психофизикалық сапаларының туындау сипатының әсері мен оның әлеуметтік бейімделу дәрежесі адам денсаулығына игі әсер етеді немесе керісінше ықпал етеді. Және де бұл денсаулыққа деген бүтін көзқарастар төмендегі суретте келтірілген үлгі ретінде көруге болады.

Рухани компонент жеке тұлғаның бір мақсатқа және өмір құндылығына адамгершілік бағдармен, өзіне қатысты менталитетіне, табиғат пен қоғамға байланысты ұмтылу деңгейімен анықталады. Дене компонент дененің даму деңгейімен, дене мүшелері мен жүйелердің өзін - өзі реттеу дәрежесімен, организмдегі резервтік мүмкіндіктердің болуымен сипатталады. Психологиялық компонент психикалық процесстердің даму деңгейімен, қызметі мен эмоционалды – еріктік саласының реттелу деңгейімен анықталады.

Әлеуметтік компонент жеке тұлғаның қоғамдағы әлеуметтік бейімделу дәрежесімен және жеке тұлға сапасының социумдағы толыққанды және ұзақ мерзімді белсенділігі үшін маңызды қалыптасуымен сипатталады.

Денсаулықтың бұл компоненттерінің өзара байланысын балалардың жастық ерекшеліктерімен қоса қарастыра отырып, денсаулықтың уақыт өте өзара әсері мен түрлі иерархиясының өзгермелігін бақылауға болады. Осылайша, салауатты өмір салты түсінігін білу мен оны қалыптастыру негізінде жоғарыда көрсетілген тұқымқуалау және қоршаған орта факторларының да есепке алынатынын байқаймыз [2].

«Салауатты өмір салты» сонау замандардағы Гиппократтың трактаттарында бірқатар денсаулық сақтау іс-шаралары ретінде философиялық ой-санасы құрылымның жалғасы түрінде мазмұндалады. Трактат денсаулық және салауатты өмір салты жайындағы ілімнің дамуына негіз болды. Көне грекиялық философтардың еңбектерінен балаларды салауатты өмір салтына тәрбиелеудегі теңдесіз ой өрістерін дәлірек кездестіруге болады.

Көне Грекиядағы алғашқы философтардың бірі Сократ, табиғи жаратылысты ерекшеліктерге аса назар аудара отырып, адамның өзін-өзі тану мүмкіншіліктері арқылы салауатты өмір салтының терең жағын көре білді «өзөзін білетін тұлға, өзіне тиімділікті таниды, шамасы келмейтін істі түсінеді». Яғни, ол адамның сана-сезімі арқылы өзін-өзі танып білуін, іс-әрекеттенуін мазмұнды түрде көрсетті. Платон салауатты өмір салтын тәрбиелеу ерте кезеңнен бастау қажеттігін атап көрсетті, себебі «кез-келген істегі ең бас тысы – оның ерекшелене бастауы».

Аристотель «Этика, саясат, поэтика» деп аталатын еңбегінде адамның жекелей көрегендігі мен салауатты өмір салтын қоғамдық мазмұндағы мәселе ретінде ашып көрсетеді. Оның айтуынша, тәрбиені «денеге қамқорлықтан» бастап, сонан соң, «Рухани тәрбиеге» ұштастыру қажет, себебі дене тәрбиесі, рухани тәрбиемен қатарласа орындалуы тиіс. Яғни, Аристотель салауатты өмір салтының тәрбиесін адамның белсенді өмір салтымен, шынығумен, жаттығулармен байланыстырады. Демек, ерте кезде де салауатты өмір салтына тәрбиелеудегі дене жаттығу мәселесі қарастырылған. Осы кезеңде «өз-өзінді тани біл», «өзіңе қамқорлық жаса» деп аталатын алғашқы тұжырымдамалар шыға бастады. Салауатты өмір салтын тәрбиелеу мәселелерін Шығыс елдерінде де қолдау тапқан. Мысалы, Ибн Сина денсаулықты сақтау және нығайтуға бағытталған гигиеналық талаптардың кодексін құрады. Тамақтану, ұйықтау, оқу мерзімдерін сақтау қажеттілігін Ибн-Сина атап көрсетті. Салауатты психологиялық ортаның болуына аса назар аударды. «Дәрігерлік ғылымның баспалдағы» еңбегінде Ибн-Сина тәрбиешілердің баланы өз эмоциялары мен үрейлерін басқару

қажеттілігін мазмұндайды. Яғни, ойшының пікірінше, жас буынның санасы мен денсаулығы тәрбиеге байланысты. Шынайы мемлекет концепциясында Ибн-Сина қоғамдық еңбек пен ұзақ өмір сүру қоғамдық құрылымның басты критериясы екендігін атап көрсетті. Шынайы таза мемлекетте ереже мен тәрбиенің жетелеуі арқасында адамзаттың саналы табиғатын өзгерте отырып ұзақ өмір сүретіндеріне сенеді.

Орта ғасырда өмір сүрген Өтей Бойдақ Тілеуқабылұлы, Мұхаммед Хайдар Дулати, Асан Қайғының қазақша жазба мұраларынан жас буынды салауатты өмір салтына тәрбиелеудегі терең ойлы мұрағаттарды кездестіруге болады.

Ө. Тілеуқабылұлы дене мен рухани дүние тұрғысында жас буынның сұлулықты түсіне білулеріне ерекше көңіл бөлді. Сонымен ойшылдар «сұлулығымен» қатар «рухани сұлулықты» дамытуды ұсынды.

Ө. Тілеуқабылұлы адамның сыртқы пішініне, көрінісіне аса назар аударған, егер адамның сырт киімі таза, тартымды, сұлу, келбетті болса онда ол оның көңіл-күйін жақсартып, жүрек жылуын оятады. Ойшыл-данышпан арақшараптан, нашақорлықтан алшақ болуға шақырады. Ойшылдың ой-саналауы бойынша бала дені сау болуы үшін жас кезінен бастап оны шынықтыру қажет, дене еңбегімен шұғылдандыру қажет.

XV ғ. белгілі оқымыстысы М. Х. Дулатидің өсиетінде тәрбиелеудегі зиянды әдеттерге қатынасты негіздемелер қаланған (шарап ішу, нашақорлық заттармен шұғылдану, темекі тартуға үйір болу). Зиянды әдеттерді мәдениеттілік пен еңбекке тарту арқылы жою керек дейді [3].

Белгілі қазақ жырауы, философы Асан Қайғы өзінің поэтикалық шығармаларында, өмірде адам баласы қандай болуы қажет, неге талпыну қажеттігі жайында қызықты ой-өрісті дүниелерді көрсете білген. Философтың пікірінше, әрбір адамзат өзіндік жетілуге талпынуы қажет. Нағыз адам саналы сапа иесі болуы тиісті, адамгершілік, шынайылық, шыншылдық, қарапайымдылық, намысқойлық, тұрақтылық Асан Қайғының пікірінше, қоғамдық шарттар тұлғаның қалыптасуына, оның саналы ерекшеліктерінің қалыптасуына басты фактор болып табылады. Осы аталған салалар мен шарттар салауатты өмір салтына тиісті, қажетті мінез-құлық нормаларын таңдап алуға мүмкіншілік жасайды. Қазақ халқының педагогикалық мәдениеті халықтық ертегілерде, эпостық жырларда, мақал-мәтелдерде, ойындарда және дәстүрлерде бейнеленетін сипаттала көрсетілген.

Қ. Ж. Қожахметова «Қазақ этнопедагогикасы: әдістемесі, теория және практика» деп аталатын монографиясында «қазақ халқы әрқашанда мақсатты, саналы адамзатты тәрбиелеуде тәжірибелерге бай»-екендігін атап көрсетті.

Жанұялық тәрбиені мазмұндай отырып авторлар қазақ халқының жанұясы көп балалы, шаруашылықты болғанына назар аудартады. Сондықтан балалар еңбекпен жас шақтарынан айналысқан. Баланың шынығуына аса назар бөлген. Ауа мен суға байланысты іс-шаралар қолданылып отырған [3].

Ат жарыстары, спорттық ойындар аса дәстүрлі болған: аламан бәйге – үлкен қашықтықтарға жарысу, күміс алу – атпенен шауып келе жатып жерден тиынды іліп алу, көкпар, жамбы ату- садақпен оқ ату, сайыс-ат үстінде аударыспақ, қыз қуу және т. б. Осы ойындарда қазақ халқының азаматтарының ептіліктері, жігерліліктері, іс-қимылдары сипаттала көрсетілген.

Салауатты өмір сүру, жалпы оқушылардың салауатты өмір салтын қалыптастыру туралы осылайша тарихи сипаттамалар айта келіп, бұл бағытта арнайы педагогикалық аспектілерді талқылап, нәтижеде белгілі бір технологиялар түрінде әсер етіп, тәлім-тәрбие беру керек екендігін айқындай түстік.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Курамшин, Ю.Ф. Теория и методика физической культуры / Ю.Ф. Курамшин. – 3– М.: Советский спорт, 2017
2. Ланда Б. Х. Методика комплексной оценки физического развития и физической подготовленности / Б.Х. Ланда. – М.: Советский спорт, 2016

3. В. А. Караковский. Методика комплексной оценки физического развития и физической подготовленности / Б.Х. Ланда. – М.: Советский спорт, 2016

Сенкубаев С.Т.¹, Ерсай Ұ.С.²

ОҚУШЫ БОЙЫНДАҒЫ ІШКІ КҮЙЗЕЛІСТІҢ АЛДЫН АЛУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ – ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

"Педагогика және психология" білім бағдарламасының магистранты

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

Қазіргі заманда әлеуметтік экономикалық талаптарға бейімделудің қиындығы және адамзаттың өмірдің күрделі мәселелерін шешуге дайын еместігі түрлі күйде туатын психикалық күш жұмсауды күшейтеді. Тұлғаның эмоционалды сферасының ерекшеліктері көп жағдайда адамның өмірлік сферасына ықпал етеді. Қазіргі таңда тұлғаның әртүрлі эмоциялық ерекшеліктерін зерттеу өзекті мәселе болып табылады.

Жеке адамның эмоциялық жағдайының тұрақты болуы оның өмір сүретін ортасына, экономикалық және ғылыми техникалық жетістіктеріне байланысты екені Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауында балаларға салауатты өмір салтын үйретіп, «әр оқышының білімі мен қабілет деңгейінің тиімділігін» арттыру қажет екендігі көрсетілген. Оқушылардың жеке тұлғалық даму ерекшеліктерін дер кезінде диагностикалау, олардың эмоционалдық жағдайында нормадан ауытқуы байқалған кезде көмек көрсету көкейкесті мәселердің бірі болып отыр.

Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауында балалардың эмоционалдық жағдайының ауытқулары қандай себептермен байланысты екені келесі сөздермен айтылған: «Біріншіден, осы өмірде тұрақсыздықпен діни экстремизм етек жая бастауы. Екіншіден, географиялық орналасуы жағынан алғанда Қазақстан бел ортасында тұрған өңірде есірткі таратудың тыйылмай отыруы». Эмоцияның теріс көріністері ерекше дамуымен байланысты өзгеге қиянат зорлық көрсету, нашакорлық, токсикомания, адам бойында кері әсердің жиылуы, агрессивтілік әрекеттің бой көрсетуіне алып келетіндігі психологияда дәлелденген.

Өйткені эмоционалды даму тұлғаны толыққанды қалыптастыруға үлкен үлес қосады. Эмоционалды аймақтың проблемасы адамды әуел бастан-ақ қызықтырды. Өйткені, нақ осы біздің эмоцияларымыз сол немесе өзгеістердіорындауға және шешім қабылдауға итермелейді. Психология ғылымының жас ғылым екендігіне қарамастан, психологиялық білімдер төркініантикалық философтар мен дәрігерлеренбектерінен бастау алады. Ежелгі грек философы Платон эмоциялар жоғары интеллектуалды және төменгі қанағаттануларға бөлінетіндігін көрсетті. Әрбір жас шағы психологиялық дамудың ерекшесапалы кезеңі болып табылады және бала дамуының осы кезеңіндеоның жеке басының өзіндік құрылымының жиынтығы құрастыратын көптеген өзгерістермен сипатталады. Л.С.Выготский жас шағы дамудың белгілі дамуы немесесатысы, дамудың белгілі, бір шама тұйық кезеңі деп қарады, оның мазмұны дамудың жалпы цикліндеалатын орны мн және дамудың жалпы заңдарының одан әрі кез өзіндік көрініс табуымен анықталады. Бір жассатысынан екіншісіне өтуге бұрынғы кезеңде болмаған жаңа құрылымдар пайда болады және даму барысының өзі қайта құрылып, өзгеріп отырады.

Жасерекшеліктері көптеген жағдайлардың жиынтығымен анықталады. Бұл - әр балағаоның өмірінің осы кезеңінде қойылатын талаптар жүйесі, айналасындағылармен қарым-қатынастарының мәнісі, әріол игеретін білім мен іс-әректтер типі, әріосы білімдерді

игеру тәсілдері. Жас шағына тән ерекшеліктерді анықтайтын жағдайлардың жиынтығына баланың дене дамуының түрлі жақтарының (мысалы, сәбилік шақтағы белгілі мофологиялық құрылымдардың жетілуі, жеткіншек шақтағы организм өзгерістерінің ерекшеліктері т.б.) ерекшеліктері деенеді. Жас ерекшеліктерін анықтайтын сыртқы жағдайлар балаларға тікелей әсеретпейді. Ортаның қайсы бір элементтерінің қандай да бірі бұрын қалыптасқан психологиялық қасиеттердің сипатына байланысты әр балаға объективті түрде әр түрлі әсеретеді. Осы сыртқы және ішкі жағдайлардың жиынтығы жастың өзіне тән ерекшеліктерін анықтайды да, ал олардың арасындағы қарым-қатынас өзгеріскелесі жас кезеңдеріне көшудің қажеттілігі мен ерекшеліктеріне сабақтас келеді.

Сонымен, жас шағы балаға оның дамуының сол кезеңде қойылатын тааптар мен тіршілік жағдайларының өзіне тән ерекшеліктерімен, оның айналасындағылармен қарым-қатынас ерекшеліктерімен, баланың жеке басының психологиялық құрылымы дамуының деңгейімен, білім мен ойлауының даму дәрежесімен, белгілі бір физиологиялық ерекшеліктердің жиынтығымен сипатталады. Жас шамасына қарай даму кезеңдері ауысуының негізгі механизмдерін Л.С.Выготский және Д.Б.Эльконин анықтаған. Олардың құрған теориясы бойынша жас кезеңін айналасындағылармен қарым-қатынас жасаудың даму деңгейі бөлімдердің, тәсілдердің, қабілеттердің даму деңгейі арасындағы байланыс анықтайды. Д.Б.Элькониннің көрсеткеніндей, даму процесінің осы екі түрліше жақтарының арасындағы өзгеріс келесі жас кезеңдеріне өтудің өте маңызды ішкі негізін, «қозғаушы күшін» құрайды. Мысалы, баланың балалық шағындағы сыртқы болмыспен байланысты оның үлкендерге қарым-қатынасы арқылы дәнекерленеді. Қарым-қатынастар жүйесі арқылы бала қоршаған ортадағы заттарды, олармен манипуляция жасау арқылы белгілі бір дағдыларды игереді, оның ұғымдар қоры қалыптасады, үлкендермен қарым-қатынас жасау тәсілдері байиды, тіл байлығы жетіледі. Осының барлығы баланың дербесіс-әрекеттер жасау мүмкіндігінің кеңейуіне, демек, айналасындағылармен қарым-қатынас жасау тәсілдерінің өзгеруіне негіз болды. Ал соңғысы осы кезеңіндегі психикалық дамудың онан арғы барысының жағдайларын өзгетеді (мысалы, бала енді болмысты өзінің тікелей іс-әрекеті арқылы да танытын болады). Бала өзбетімен қоршаған ортаның ерекшеліктерімен танысу барысында көптеген заттар мен құбылыстарды терең және жан-жақты меңгере бастайды.

Күйзеліс «адам миының қара сөлге толуы» деп Гиппократ анықтама берген. Сондай-ақ, психологтар күйзелісті XX ғасырға тән дерт деп есептегенімен, XXI ғасырды да бей жай қалдырмады. «Осы алдағы он жылда күйзеліс ең үлкен қоғам дерті болуы әбден мүмкін», — деп дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы пайымдады. Менің түсінігім бойынша, адамның психологиялық күйзелісі күн сайын артып келетін сияқты. Гарвард университеті мен Әлемдік денсаулық сақтау ұйымы зерттеулері бойынша, әлемде 120 миллиондаған адамның бойынан күйзеліс дерті табылған. Ең қиыны, жыл сайын 800 мың адам күйзелістің кері әсерінен өз-өзіне қол салған. Психолог мамандары күйзелісті үш кезеңге бөлді: Адамзаттың жүрек қан тамыр ауруларына жиі ұшырауы немесе белгілі апаттар арқылы пайда болған психикалық ауытқу немесе күйзеліс; Психогендік депрессия — тұлғаның психикалық ауытқуы салдарынан пайда болатын депрессияның түрі өте қайғылы жағдайға итермелеуі мүмкін. Бірақ, бұндай күйзеліс ұзаққа созылмайды. Қарапайым халықтың тілімен айтқанда, бұл депрессия «ұмытшақтық ауруы» сияқты. Эндогендік депрессия — адамның ішкі жан дүниесінде пайда болатын дерт. Бұл депрессия адамға кері әсерін береді. Эндогендік депрессиялық күйге түскен адам көз алдында орын алған құбылыстарға баға бере алмай, белгілі бір сезімдерді бастан кешіре алмай, өзін-өзі түсінбей дал болады. Күйзеліс жағдайында көмек көрсету: Әрдайым оның жанынан табыла алатыныңызды, қолдайтыныңызды дәлелдеңіз! Себебі, уайымға салынған адамдар өздерін жалғыз сезінуі мүмкін, олар өздерінің сезімдері мен эмоциялары үшін ұялады, әрі сол үшін өздерін кінәлайды. Сіз қандай жағдай болмасын, оның қасынан табылатыныңызды, оның кез келген жағдайы сіз үшін қалыпты жағдай екенін ұқтырыңыз және көмектесуге дайын екеніңізді түсіндіріңіз. Сол кезде адам сізге ойын ашық айта бастайды. Күйзелістегі адамның

сөзі мен әрекетіне мән беріңіз! Күйзеліске түскен адамға «өз-өзінді қолға ал» немесе «жақсы ойла» деген әңгімелер ешқашан көмектеспейді. Тіпті, ол адамға өзіңіздің шын ниетіңізді білдіргіңіз келсе де, оның жағдайында түсіну қиынға соғады. Бұл сөздер оның жағдайының шынымен мүшкіл екенін түсінбегеніңізді көрсетеді. Себебі, бұндай әңгімелер оның айналасындағы адамдардың айтатын сөзі деп біледі. Осы жағдайға тап болсаңыз, жәй ғана құшақтап «Сенің не сезімде отырғаныңды білмесем де, саған қиын болып жүргенін көріп жүрмін», — деп, адамға сезімін сізге көрсете алатындай мүмкіндік жасаңыз! Көмек көрсетумен қатар, шыдамдылық көрсетіңіз: Күйзелісті емдеу ұзақ уақытқа созылады, әрі өте ауыр өтеді. Өйткені, депрессиядағы адам көп жағдайда өзгерістен қорқады. Сол себепті оның емделу шарасы уақытылы өтуін қадағалап, шыдамдылық танытыңыз! Өзіңіздің де сол жағдайға түсіп кетпеуіңізді қадағалаңыз: күйзелістегі адаммен бірге жүру — қиын. Әсіресе, ол сіз үшін жақын адамыңыз болса, бұндай жағдайда өзіңізді естен шығаруға болмайды. Жақыныңыз үшін күресу сіздің энергияңызды жеп қоюы мүмкін. Сол себепті, өзіңізге уақыт бөліп, өзіңіздің сүйікті ісіңізбен айналысуды ұмытпаңыз! [3]. Қорытындылай келе, әрбір адам баласы күйзеліске кез келген сәтте, кез келген жаста ұшырауы мүмкін. Сондықтан тек қана білім алу ғана емес, әлеуметтік ортада өз орнын тауып, толыққанды тұлға болып қалыптасу қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Кузьмина Н. В. Очерки психологии труда учителя. — С. 36, 37.
2. Нурматова Ю. А. Свободное время в жизни студента. — С. 105, 108.
3. Турашов Батыржан Аскарулы. Күйзеліс жағдайындағы психологиялық көмектің ерекшеліктері / Батыржан Аскарулы Турашов. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2021. — № 25 (367).

Сенкубаев С.Т.¹, Ерсай Ұ.С.²

ОҚУШЫ БОЙЫНДАҒЫ ІШКІ КҮЙЗЕЛІСТІҢ АЛДЫН АЛУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ – ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

"Педагогика және психология" білім бағдарламасының магистранты

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

Қазіргі уақытта «стресс» ұғымы өте кең таралған. Бұл ерекше танымалдылықтың басты себебі стресс ұғымы өмірдің көптеген құбылыстарын түсіндіруді талап етеді: адамның травматикалық жағдайларға реакциясы, әртүрлі қақтығыстар мен аурулар. Стресстің адам өміріндегі рөлі орасан зор және маңызды, әсіресе ағзаның барлық күштері мен мүмкіндіктерін лезде жұмылдыру қажет болған жағдайда мінез-құлықты реттеу үшін. Күшті эмоцияның әсерінен адам мүмкін емес нәрсені қашан жасайды? Бұл жағдайда олар кейде айтады: стресс жағдайында әрекет етті. Стресстік жағдайлар адамның мінез-құлқына, оның жұмысына, денсаулығына, отбасындағы, мектептегі қарым-қатынастарына әсер етеді.

Біз ең осал тұсқа - бастауыш сынып оқушыларындағы стресстік жағдайларға тоқталамыз, өйткені бүгінгі күні стресс балалар әлеміне көбірек күшпен таралуда. Психологтар тіпті "мектептегі күйзеліс" терминін анықтады. Сондықтан мектептегі күйзелістердің алдын алу мәселесі бүгінгі күні өзекті болып отыр.

Теориялық және әдістемелік әдебиеттерді талдау көрсеткендей, бұл мәселенің жекелеген аспектілеріне арналған жұмыстардың айтарлықтай көлеміне қарамастан, бастауыш сынып оқушыларының психологиялық күйзелістерінің алдын алу мәселелері

жеткілікті түрде зерттелмеген, сондықтан бұл тақырып әрі қарай зерттеуді және әдістемелік нұсқауларды әзірлеуді қажет етеді. Бұл біздің зерттеу тақырыбымызды таңдауымызға негіз болды.

Психологиялық жағдайдың белгілері бірге кімге стресс:

- оқу іс-әрекетінің бұзылуы;
- баланың бас ауруы, бас айналу, омыртқа ауруы, ас қорыту бұзылыстары және т.б. түрінде ешқандай себепсіз өзін нашар сезінуі;
- агрессивтілік немесе оқшаулану;
- зейінсіздік, оқу материалын есте сақтай алмау;
- әбігершілік, бастаған ісін аяқтай алмау;
- қорқыныш және басқаларға сенімсіздік;
- теріс көзқарас келешек.

I кезең – зерттеу тақырыбы мен мәселелерін анықтау, зерттеу тақырыбы бойынша философиялық, педагогикалық және психологиялық әдебиеттерді зерделеу, нормативтік және бағдарламалық құжаттарды талдау; зерттеудің концептуалды негіздерін, концептуалды аппаратын әзірлеу, 2-сыныптағы бастауыш сынып оқушыларындағы психологиялық күйзелістің бастапқы деңгейін анықтау бойынша эксперименттің анықтау кезеңін жүргізу.

II кезең – эксперименттік арт сыныбында профилактикалық жұмыстарды ұйымдастыру технологиясын әзірлеу-терапевтік әдістермен эксперименттің қалыптастырушы және анықтаушы кезеңдерін жүзеге асыру.

III кезең – эксперименттің бақылау кезеңін өткізу, зерттеу нәтижелерін теориялық жалпылау, эмпирикалық мәліметтерді өңдеу, талдау, оларды түсіндіру және сипаттау; зерттеу нәтижелерін рәсімдеу.

Бастауыш мектеп жасындағы балалармен психологиялық күйзелістің алдын алудың ең экологиялық және қауіпсіз әдісі арт-терапия болып табылады.

Арт-терапия (ағылшын тілінен art, өнер) — өнер мен шығармашылыққа негізделген психотерапия мен психологиялық профилактика мен түзетудің бір түрі. Арт-терапияның бірнеше түрі бар, олардың кейбірін қарастырайық: музыкалық терапия, изотерапия, ертегі терапиясы, библиотерапия, құм терапиясы және т.б.

Біз изотерапияны таңдадық. Зерттеудің мақсаты алға қойылғанды дәлелдеу болды біздің гипотезаларымыз: бастауыш сынып оқушыларында арт-терапия сабақтарында көрсетілген арнайы профилактикалық жұмыстар олармен жүргізілсе, стресс деңгейі төмендейді.

Бұл жұмыста келесі зерттеу әдістері қолданылды:

1. Бастауыш сынып оқушыларының әр түрлі іс-әрекеттегі әрекеттерін бақылау: тәрбиелік, ойындық, коммуникативтік.

2. Психодиагностикалық зерттеу.

3. Педагогикалық эксперимент.

Бірінші кезеңде біз эмоционалдық күйзелістің көріністері үшін сабақтарда және үзілістерде балалардың мінез-құлқын бақыладық.

Мұғалім Эксперименттік топ пен бақылау тобының әрбір қатысушысына мінездеме беріп, өз бақылауларымен бөлісуді ұсынды, оны біз сауалнама түрінде жазып алдық.

2 кезең – психодиагностикалық зерттеу.

1. Мазасыздық сынағы Р.Тэмпл, М.Дорки, В.Амен бастауыш сынып оқушысының өміріндегі 14 типтік жағдаят негізінде құрастырылған.

Тестілеудің мақсаты - бастауыш сынып оқушысының қорқынышына негіз болатын және баланың стресстік жағдайларының туындылары болып табылатын симптомдық кешендердің кең ауқымын анықтау.

Бастауыш сынып оқушыларының эмоционалдық жағдайын зерттеу Дж.Бука "Үй. Ағаш. Адам" (Қосымша)

Сауалнама Филлипстің мектептегі мазасыздығы стандартталған психодиагностикалық әдістерге сілтеме жасайды және мектептегі мазасыздықтың жалпы деңгейін ғана емес,

сонымен қатар мектеп өмірінің әртүрлі салаларымен байланысты мазасыздық тәжірибесінің сапалық ерекшелігін бағалауға мүмкіндік береді.

Жүргізілген зерттеу нәтижелері 2-кестеде және 1-суретте келтірілген.

Бастауыш сынып оқушыларына арналған мазасыздық тестінің нәтижелерін интерпретациялау кезінде 20-дан 50 баллға дейінгі балалардағы орташа балл мазасыздықтың орташа және одан жоғары деңгейінің көрсеткіші екені белгілі болды.

Осылайша, эксперименттік және бақылау тобындағы балалар стресстің ауырлық дәрежесінің шамамен бірдей деңгейінде болады. Бсәуленген деректер алға қойылған өзекті мәселені растайды. Біз қалыптастырушы кезеңге көшеміз.

Әрі қарай тәжірибелік жұмыстың перспективалық жоспары әзірленді ЭГ-да. (слайдта ұсынылған)

Зерттеудің перспективалық жоспары.

1. Жүргізу алдында диагностика

2. Әрі қарай 10 арт-терапия сабағы өткізілді. Балалар қағазбен жұмыс істеді, оригами техникасымен танысты, саусақпен сурет салды, сурет салуға арналған түрлі керек-жарақтарды пайдаланды, сонымен қатар балалармен жұмыс жүргізілді. ұжымды біріктіру, әрбір бала ашылып, жұмысты қуана орындауы үшін.

Осылайша, эксперименттің қалыптастырушы кезеңі тікелей АРТ әзірлеуге және жүзеге асыруға арналды-бастауыш мектеп жасындағы балалармен терапиялық жұмыс. Эксперименттің қалыптастырушы кезеңінің тиімділігін бағалау үшін эксперименттің бақылау кезеңін өткіздік.

Эксперименттің бақылау кезеңінде біз екі топқа қайта тексеру жүргіздік. Зерттеудің салыстырмалы нәтижелері келесі диаграммада берілген

Эксперимент кезеңдерінде ЭГ және КГ бойынша стресс ауырлығының орташа арифметикалық мәнін келтірейік.

Диаграммада біз жалпы екі сыныптағы эксперименттік топтың екінші сынып оқушыларында стресстің ауырлығының төмендегенін көреміз, бұл уақыт өте келе бақылау тобында да стресстің ауырлығының төмендегенін көрсетуі мүмкін (2%). Дегенмен, арнайы профилактикалық стресске қарсы бағдарлама жүргізілген тәжірибелік топта сыныптағы стресстің орташа көрсеткішінің төмендеуі 11%-ға төмендеді.

Ұсынылған мәліметтерге сүйене отырып, біз ұсынып отырған бағдарламаны бастауыш сыныптарда оқу үдерісіне енгізудің тиімділігі туралы айтуға болады.

Психологиялық күйзелістің пайда болу ерекшеліктерін, ағымын зерттейтін теориялық тұжырымдамалар мен теорияларды зерделеуге, сондай-ақ тақырыпты психологиялық күйзелістің жас ерекшеліктеріне, атап айтқанда оның бастауыш сынып оқушыларындағы ағымына қарай тарылтуға сүйене отырып, біз стресске төтеп беру қабілетін жаттықтыруға болады деген қорытындыға келдік. .

Біз әзірлеген бағдарламаның ілеспе нәтижесі өзін-өзі бағалауды арттыру, қорқыныш пен үрейді азайту, сондай-ақ когнитивтік саланы дамыту болды.

Арт-терапиялық әдістерді оқу үдерісіне жыл бойына кеңірек енгізу, мысалы, шағын релаксациялық үзілістер түрінде, жалпы оқушылардың стресске төзімділігін арттырады деп болжауға болады.

Біздің ойымызша, бастауыш сынып оқушыларындағы психологиялық күйзеліс тақырыбы ауқымды және оны бір жұмыс аясында жан-жақты зерттеу мүмкін емес, сондықтан ұсынылған қорытындыларды кеңірек үлгілерде тексерген жөн. Бұл бізге мектеп оқушыларындағы күйзелістерді азайтатын, сол арқылы олардың ішкі әлеуетін толық ашуға және жүзеге асыруға мүмкіндік беретін пайдалы және ризашылықпен келешегі зор жұмыс болып көрінеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Курамшин, Ю.Ф. Теория и методика физической культуры / Ю.Ф. Курамшин. – 3– М.: Советский спорт, 2017
2. Ланда Б. Х. Методика комплексной оценки физического развития и физической подготовленности / Б.Х. Ланда. – М.: Советский спорт, 2016
3. В. А. Караковский. Методика комплексной оценки физического развития и физической подготовленности / Б.Х. Ланда. – М.: Советский спорт, 2016

Рақымжан Ә.Қ.¹, Есенгелдиева А.Г.²

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОЙ-ӨРІСІН ДАМУДА СЫН ТҰРҒЫСЫНАН ОЙЛАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК НЕГІЗІ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы

Педагогика ғылымдарының магистрі

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

«Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі» білім бағдарламасының магистранты

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

Оқушының шығармашылық қабілеті практикалық әрекеттері, ізденімпаздығы арқылы дамиды. Шығармашылыққа үйрететін сабақтар – жаңа технологияларды қолдану болып табылады. Мұндай сабақтарда оқушыға ерекше ахуал, мұғалім мен оқушы арасында ынтымақтастық қатынас қалыптасады. Мұғалім бұл жағдайда білімді түсіндіріп қоюшы, бақылаушы емес, бағалаушы емес, танымдық іс-әрекетін ұйымдастыратын ұжымдық шығармашылық істердің ұйытқысы. Тек осындай оқыту ғана оқушы интеллектісінің көзін ашып, шығармашылығын арттырады.

Бала жүрегіне жол табу ұстаздың өз мамандығына сенімділігінен, бейімділігінен, айқын мақсатынан көрінеді. Осы үшеуі мұғалім мейірімділігімен ұштасып жатса ғана сабақ сапалы болмақ. Әдістерінің осындай ерекшеліктері оқушылардың шығармашылығын дамытып, сабақтың сапасын арттырады сөзсіз.

Сын тұрғысынан ойлау – оқу мен жазуды дамыту бағдарламасы. Оқушыны мұғаліммен, сыныптастарымен еркін сөйлесуге, пікір таластыруға, бір-бірінің ойын тыңдауға, құрметтеуге, өзекті мәселені шешу жолдарын іздей отырып, қиындықты жеңуге баулитын бағдарлама. Оқушы - ізденуші, ойланушы, өз ойын дәлелдеуші. Мұғалім - әрекетке бағыттаушы, ұйымдастырушы.

Қазіргі қолданып жүрген сын тұрғысынан ойлауды дамыту жобасын пән ерекшелігіне қарай қолдана білу – оқыту мақсатына жетудің бірден бір жолы. Мақсатқа жету оқушылардың өзі арқылы жүзеге асады. Мұғалім – ұйымдастырушы, бағыт беруші. Шешім жасаушы оқушы екендігі туралы пікір қалыптастыру керек. Оқушы басты тұлғаға айналады. Сондықтан «оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауды дамыту» жобасын өз уақытында қолға алынған, дидактиканың бүгінгі күні көкейтесті мәселесін шешуге бағытталған технология деуге әбден болады. Сын тұрғысынан ойлау – оқу мен жазуды дамыту бағдарламасы. Оқушыны мұғаліммен, сыныптастарымен еркін сөйлесуге, пікір таластыруға, бір-бірінің ойын тыңдауға, құрметтеуге, өзекті мәселені шешу жолдарын іздей отырып, қиындықты жеңуге баулитын бағдарлама. Жаңа технологияны әр мұғалім өзінің алдында отырған оқушыларының жас ерекшеліктерін ескере отырып, өзінің шеберлігіне байланысты таңдап алады. Жаңа технологияны жүзеге асыру үшін сыныптағы оқушылардың қабілетін байқап, ары қарай дамытуға көп көмегін тигізу қажет.

Бүгінде оқыту процесінде соның ішінде бастауыш сыныптарда жиі қолданып жүрген технологиялардың бірі «Сын тұрғыдан ойлау» технологиясы.

Оқу мен жазу арқылы Сын тұрғысынан ойлауды дамыту бағдарламасы біздің көптеген тұйыққа тіреліп қалған оқыту мәселелеріне көмектесе алды. Бұл әдістің «сын тұрғысынан ойлау» деп аталғаны сын көзқараспен қарау деген мағына емес, талдап, ойлаумен ұштастыра білім алуды бағыттайтын оқыту технологиясы. [1]

Оқыту технологиясы бұрыннан келе жатқан классикалық педагогика жетістіктерін пайдалана отырып, оны жаңа әдістермен байытып, білім алуды оқушының өзіндік іс-әрекеттері арқылы ұйымдастыруды талап етеді [2].

Оқушының осындай зеректігін одан әрі дамыту үшін де деңгейлік тапсырмалар қажет. Мұғалім деңгейлік тапсырмалар арқылы сабақ кезеңдерінде оқушының танымдық ойын, белсенділігін, икемдігін арттыру жұмыстарын шеберлікпен жүргізе алады. Деңгейлік тапсырма негізінде оқу объектілерінің терең де шығармашылық ара қатынасы ескеріледі. Оқушының өзін өзі тануына, өз күйін өзі сезінуіне, ізденімпаздық тудыратындай әлеуметтік – мәдени кеңістік жасау қажет. Деңгейлік оқыту технологиясын келесідей қылып қолданамыз. Оқушыларға деңгейлік тапсырмалар беріледі [3].

Қай салада болмасын, ондағы жұмыстың нәтижесі сапасымен өлшенеді. Мектептегі сан-саналы жұмыстың құйылатын арнасы да білімнің сапасында болатыны даусыз. Білім қоғамды тұрақтандыратын, рухани мұраны сақтайтын, ұрпақты ұрпаққа сабақтастыратын құрал. Сондықтан алға басқан сайын біз халқымыздың тарихи құндылықтар, ұлттық тіл қазынасын, яғни халық қазынасының бағалы жақтарын келешекке өзімізбен бірге индустриясы дамыған, толық техникаланған болашаққа ала баруымыз керек, сонда ғана біздің ұрпақ өз тілегін, өз тілін, сабаққа деген қызығушылығын, қабілетін дамытады [4].

Сын тұрғысынан ойлауды дамыту бағдарламасы – әлемнің түкпір-түкпірінен жиылған білім берушілердің бірлескен еңбегі. Тәжірибені жүйеге келтірген Джинни Л.Стил, Куртис С.Мереди, Чарльз Тэмпл. Жобаның негізі Ж.Пиаже, Л.С.Выготский теорияларын басшылыққа алады. Мақсаты барлық жастағы оқушыларға кез келген мазмұнға сыни тұрғыдан қарап, екі ұйғарым бір пікірдің біреуін таңдауға саналы шешім қабылдауға сабақтарда үйрету. Біздің елімізге Джордж Соростың ашық қоғам институты, “Сорос-Қазақстан” қоры арқылы келген бұл технология орыс және қазақ тілдерінде мектеп тәжірибелеріне ене бастады. “Сын тұрғысынан ойлау” ұғымы белгілі бір идеяларды қабылдай отырып, оның неге қатысты екенін зерттеу, оларды жеңіл септикалық ойларға қарсы қоя білу, салыстыра алу, сол идеяларға қарсы көзқарастармен тепе-теңдікте ұстап зерттеу, оларға сеніммен қарау деп түсіндіреді авторлар. Сыни ойлау – белгілі бір мәселе туралы бар идеяларды жинақтап оларды қайта ой елегінен өткізу және шешім қабылдаумен аяқталатын күрделі психологиялық үрдіс» екенін атап көрсеткен. Сыни ойлау – адам өмірінің бір саласы. Себебі, бұл философия адамдарға көптеген жолдар мен шешімдер ішінен маңызды әрі пайдалы екенін, тек қажетті ақпараттарды ғана жинақтап, жаңа білімді бұрынғыдан ажырата алуға көмектеседі. Сыни ойлауды дамыту технологиясының дәстүрлі оқытудан басты айырмашылығы – білімнің дайын күйінде берілмеуі

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011 – 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы.
2. Андреева Т. М. Әлеуметтік психология. Жоғары оқу орындарына арналған оқулық. – Москва:Рассвет. 1998. С 241.
3. Бастауыш мектеп №10, 2015.
4. Бастауыш сынып №6, 2016.

Рақымжан Ә.Қ.¹, Есенгелдиева А.Г.²

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОЙ-ӨРІСІН ДАМУДА СЫН ТҰРҒЫСЫНАН ОЙЛАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК НЕГІЗІ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы

Педагогика ғылымдарының магистрі

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

«Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі» білім бағдарламасының магистранты

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

Сын тұрғысынан ойлау – баланың жеке тұлғалық дамуын қолдайды. Ойлау қабілеттерінің дамуы, ақпаратты сараптау, логикалық ойлау, шығармашылық қабілеттер – бұлардың барлығы баланың рухани және тұлғалық жағынан өсуіне ықпал етеді. Балалар өз пікірлерін білдіруге, өз идеяларын қорғауға үйренеді, бұл оларды өмірде табысты болуға дайындайды. Сын тұрғысынан ойлауды дамыту – қазіргі білім беру жүйесінің негізгі аспектілерінің бірі. Бұл процесс әр баланың өзіндік пікір қалыптастыруына, проблемаларды шешуіне және сыни көзқараспен қарауына мүмкіндік береді.

Сын тұрғысынан ойлау – бұл ақпаратты талдай алу, оған сын көзбен қарау, іздену және өз пікірін білдіру қабілеті. Бұл қабілет балаларға өз білімдерін ғана емес, сонымен қатар өмірлік дағдыларын дамытуға да көмектеседі. Мысалы, олар жаңалықтарды, ғылыми ақпараттарды немесе әлеуметтік мәселелерді сын тұрғысынан бағалап, өз ұстанымын қалыптастыра алады. Осындай дағдылар 21-ші ғасырда өте маңызды болып табылады, себебі әлемдік өзгерістер мен ақпараттың ағыны өте қарқынды жүріп жатыр.

Сын тұрғысынан ойлауды дамыту үшін көптеген әдістер мен тәсілдер бар. Мысалы, топтық жұмыс, пікірталас, жоба жасау, рөлдік ойындар сияқты әдістер балалардың белсенділігін арттырады. Оқушылар бірлесе отырып, мәселелерді талқылап, шешімдер ұсына отырып, сын тұрғысынан ойлауды тәжірибеде қолдана алады. Мұғалімдер сабақ барысында балалардың пікірлеріне көңіл бөліп, ойларын дамыту үшін ашық сұрақтар қоюлары керек.

Болашақта өркениетті дамыған елдер қатарына ену үшін заман талабына сай білім қажет. Өйткені, тәуелсіз Қазақстанды дамыған бәсекеге қабілетті елу елдің қатарында, терезесін тең ететін – білім. Сондықтан қазіргі даму кезеңі білім беру жүйесінің алдына оқу үрдісін технологияландыру мәселесін қойып отыр. Жаңа технологиялардың ерекшелігі өсіп келе жатқан жеке тұлғаны жан-жақты дамыту. Соның ішінде мүмкіндігі шектеулі оқушылардың дамуына да жаңа технология элементтерін пайдалану өз әсерін тигізуде. Қоғамымыздың қазіргі даму кезеңі білім беру жүйесінің алдына оқыту үрдісін технологияландыру мәселесін қойып отыр. Оқытудың әр түрлі технологиялары жасалып, білім беру мекемелерінің тәжірибесіне енуде. Жаңа технологияларды меңгерту мұғалімнің интеллектуалдық, кәсіптік, адамгершілік, рухани, азаматтық және де басқа да көптеген адами келбетінің қалыптасуына игі әсерін тигізеді. Жаңа технологиялар теориялық тұрғыда дәлелденіп, тәжірибеде жақсы нәтижелер беруде.

Сыни тұрғыдан ойлау – Қазақстандағы білім беруді дамыту үшін маңызды болып табылатын қазіргі ең басты педагогикалық түсінік. Бұл модуль балалардың да, педагогтердің де сыни тұрғыдан ойлауды дамытуды саналы және оймен қабылдауын көздейді. Сын тұрғысынан ойлау дегеніміз-сабақта балалардың қызығушылығын арттыра отырып, өз ойыңды еркін және зерттей талпындырып, тұжырым жасау.Сын тұрғысынан ойлау дегеніміз — ой қозғай отырып, оқушының өз ойымен өзгелердің ойына сыни қарап, естіген, білгенін талдап, салыстырып, реттеп, сұрыптап, жүйелеп, білмегенін өзі зерттеп, дәлелдеп, тұжырым жасауға бағыттау өз бетімен және бірлесіп шығармашылық жұмыс жасау. Сын тұрғысынан ойлау – оқу мен жазуды дамыту бағдарламасы. Оқушыны мұғаліммен, сыныптастарымен

еркін сөйлесуге, пікір таластыруға, бір-бірінің ойын тыңдауға, құрметтеуге, өзекті мәселені шешу жолдарын іздей отырып, қиындықты жеңуге баулитын бағдарлама. Оқушы ізденуші, ойланушы, өз ойын дәлелдеуші. Мұғалім әрекетке бағыттаушы, ұйымдастырушы. Сын тұрғысынан ойлауды дамыту бағдарламасы – әлемнің түкпір-түкпірінен жиылған білім берушілердің бірлескен еңбегі. Тәжірибені жүйеге келтірген Джинни Л.Стил, Куртис С.Мереди, Чарльз Тэмпл. Жобаның негізі Ж.Пиаже, Л.С.Выготский теорияларын басшылыққа алады. Мақсаты барлық жастағы оқушыларға кез келген мазмұнға сыни тұрғыдан қарап, екі ұйғарым бір пікірдің біреуін таңдауға саналы шешім қабылдауға сабақтарда үйрету. Біздің елімізге Джордж Соростың ашық қоғам институты, “Сорос-Қазақстан” қоры арқылы келген бұл технология орыс және қазақ тілдерінде мектеп тәжірибелеріне ене бастады. «Сын тұрғысынан ойлау» ұғымы белгілі бір идеяларды қабылдай отырып, оның неге қатысты екенін зерттеу, оларды жеңіл септикалық ойларға қарсы қоя білу, салыстыра алу, сол идеяларға қарсы көзқарастармен тепе-теңдікте ұстап зерттеу, оларға сеніммен қарау деп түсіндіреді авторлар. Сыни ойлау – белгілі бір мәселе туралы бар идеяларды жинақтап оларды қайта ой елегінен өткізу және шешім қабылдаумен аяқталатын күрделі психологиялық үрдіс» екенін атап көрсеткен. Сыни ойлау – адам өмірінің бір саласы. Себебі, бұл философия адамдарға көптеген жолдар мен шешімдер ішінен маңызды әрі пайдалы екенін, тек қажетті ақпараттарды ғана жинақтап, жаңа білімді бұрынғыдан ажырата алуға көмектеседі. Сыни ойлауды дамыту технологиясының дәстүрлі оқытудан басты айырмашылығы – білімнің дайын күйінде берілмеуі. Оқушыны мұғаліммен, сыныптастарымен еркін сөйлесуге, пікір таластыруға, бір-бірінің ойын тыңдауға, құрметтеуге, өзекті мәселені шешу жолдарын іздей отырып, қиындықты жеңуге баулитын бағдарлама. Технологияның басты мақсаты – дамыта оқыту негізінде «Сын тұрғысынан ойлау арқылы оқу мен жазуды дамыту» бағдарламасын іске асыру, балаларға терең білім беру. Бұл бағдарлама Қазақстан қоры жанынан 1998 ж. қазан айынан бастап жүргізіліп келеді. Жаңа технология ретінде ең озық әдістерді дер кезінде игеру, іздену арқылы бала бойына дарыту, одан өнімді нәтиже шығара білу – әрбір ұстаздың басты міндеті. Сын тұрғысынан ойлауды үйретудің өзіндік қажет ұстанымдары бар.

Қазақ тілі сабағында сан атты тапсырмалар оқушылардың тілдік материалдарды түсінуіне және олардың сабақтарға белсенді қатысуына ықпал етеді [1].

Жеңілден ауырға қарай, оңайдан қиынға қарай принципі оқыту барысында мұғалім әрбір оқушының танымдық мүмкіндіктеріне, материалдарды меңгеру қабілетіне, ойлау қабілеттерінің даму деңгейіне назар аударуы тиіс. Сыныптағы барлық оқушылардың жасы бірдей болғанымен, олардың мінез-құлықтары, жалпы психикалық қабілеттері бірдей болмайды, осыны ескере отырып, мұғалім оқушылармен жеке жұмыс жүргізуі, білімі төмен балаларға жеңіл тапсырмалар беруі, содан кейін оны қиындату арқылы арттыруы тиіс.

Мұндағы мақсат - « ...баланың шамасына қарай, таным белсенділігіне ықпал жасау, оқушының жалпы дамуын тездетуге әсерету... ».

Бастауыш сыныпта сан есімді меңгерту бойынша тапсырмалар алдымен жеңілден басталады және бірте-бірте күрделене түседі.

Оқытудың коммуникативтік принципі бойынша бастауыш сынып оқушыларының практикалық өмірде, тілдік қарым-қатынаста алған білімдерін сауатты пайдалануға үйрету қарастырылған. Мұғалім, біріншіден, басқаның пікірін мұқият тыңдап, дұрыс түсінуі керек, екіншіден, анық және дәл өз ойын жеткізе білуі, оқулықтар мен көркем әдебиеттерді оқып, түсінуі керек, төртіншіден, өз ойын, бесіншіден толық баяндай білуі керек, тілдік қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыруы керек.

Әңгіме қызметінің жоғарыда аталған бес түрі өзара байланысты. Осының арқасында оқушылардың тілдік мәдениеті жетілдіріліп, жеке қабілеттері дамиды. Өйткені оқушыларды ана тілін білуге, жоғары тіл мәдениетіне баулу-ертеңгі ұлттық санада тәрбиенің негізгі құрамдас бөлігі [2].

Жоғарыда қарастырылған оқытудың дидактикалық принциптері бастауыш сыныпта қазақ тілі сабағында сан есімді оқыту тапсырмаларды қолданудың педагогикалық негіздері болып табылады.

Сан есімді оқыту тапсырмаларын пайдалана отырып, бастауыш сыныптарды оқу кезінде психология ғылымының жетістіктеріне сүйенуге болады. Психология оқушылардың психикалық қабілеттерін, сананың даму заңдылықтарын, іс-әрекеттің объективті заңдарын және қабылдаудың, ойлаудың, қиялдың психикалық құбылыстарының даму жолдарын зерттейді.

Сондықтан қазақ тілін үйретудің психологиялық негізіне сан есімді оқыту тапсырмаларының көмегімен мұғалімнің сабаққа психологиялық дайындығының болуы кіреді, яғни оқушылардың жас ерекшеліктері мен материалдарды меңгеруге қабілеттерінің және оқушылардың білімді меңгеру біліктілігінің қалыптасу деңгейінің есебімен сабақтың қызықты және тартымды өтуінің болуы [3].

Психологиялық ғылымда еңбек адам қызметінің бір түрі ретінде, оқыту және еңбек ретінде түсінеді. Ғалым-психологтар қызметтің өзіндік ерекшеліктерін, оның компоненттерін, анықтамаларын анықтауда әртүрлі көзқарастарды білдіреді.

Психолог-ғалым Кенеш Ә. : «Адам психологиясының сипаттамасын беру үшін оның іс-әрекетінің басты-басты белгілерін атап өткен жөн. Осындай айрықша сипаттардың бірі - адамның дүниедегі заттарға, құбылыстарға, еңбек объектісіне, оның процесіне назар соғуы, зейін қоюы, әр уақыт адам санасының бір затқа, құбылысқа, болмысқа бағыт алып » отыруын іс-әрекет деп таниды. Ғалымның пікірі іс-әрекеттің анықтамасын жан-жақты ашып көрсеткен пікір [4].

В.В. Давыдов адамның қоршаған өзгертуге арналған практикалық қимылын іс-әрекет деп таниды: «Іс-әрекет—бұл объективті әлемді адамзат қоғамының практикалық қайта құрылуы дейді». Ғалым іс-әрекетті іштей мынадай бөліктерге жіктейді образ - зат (предметность) - мағына (смысл) - іс-әрекет (действия) жіктейді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011 – 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы.
2. Андреева Т. М. Әлеуметтік психология. Жоғары оқу орындарына арналған оқулық. – Москва:Рассвет. 2018. С 241.
3. Бастауыш мектеп №10, 2015.
4. Бастауыш сынып №6, 2016.

Бердыбекова Н.С.¹, Әбдікәрі Ә.С.²

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ САБАҚҚА БЕЛСЕНДІЛІГІН ОЙЫНДАР НЕГІЗІНДЕ АРТТЫРУ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы

Педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

"Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі" білім бағдарламасының магистранты

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

Бала ойында қандай болса, өскен соң жұмыста да көп жағынан сондай болады». Еңбек үстінде адамның көптеген ерекшеліктері дамиды, өмір сүру барысында ол түрлі жолдармен жарыққа шығады. Үлкендер өздеріне тән ерекшеліктерін еңбектену барысында көрсетсе, ал мектеп оқушылары сабақ үстінде, ойын үстінде көрсетеді. Ойынды тек балаларды

қызықтырып, уақыт өткізудің құралы деп қарамай, балаға берілетін білім мен тәрбиенің құнды негізі деп қараған дұрыс. Оқыту-тәрбиелеу жұмысын бағдарлама талаптарына сәйкес ойын түрлерінде ұйымдастыра отырып, баланың ойлануына, тапсырмаларды өз бетінше зерттеп, орындауына, шешім жасауына, өз ойындағысын айту жағдайларына мүмкіндік туғызылса ғана еркін ойлы, өзіне сенімді, ерік-жігерлі, дүниетанымы кеңейген, сөйлеу тілі жақсы қалыптасқан, болашаққа қызығушылығы оянған дара тұлға ретінде жан-жақты дами алады. Ойын - баланың дамып, жетілуіндегі және қажеттіліктерін өтеудегі негізгі іс-әрекеттің бірі болғандықтан, олардың дағдылары, бейімділігі, ептілігі, тіршілікке қажетті әдеттері қалыптасады. Анатомиялық, физиологиялық, педагогикалық, психологиялық жағынан дамып, жетілуде маңызы зор қызметтер атқарады [1].

Ойын технологиясын қолданудағы мақсат: Білім, білік дағдылар жайында түсінік бере отырып, оларды қалыптастыру, тиянақтау, пысықтау немесе тексеру сипатында.

Баланың қызығушылығын оятып, белсенділігін арттыру мақсатында іріктеліп алынған мазмұнымен айқындалады. Ойынның тәрбиелік мәнін А.С. Макаренко былай түсіндіреді: «Бала өмірінде ойынның маңызы зор, ересек адам үшін еңбектің, жұмыстың, қызметтің қандай маңызы болса, нақ сондай маңызы бар.

Мазмұндық, рөлдік, логикалық, дамытушылық, танымдық, қимылды ойындар баланың тәлім-тәрбиелік іс-әрекеттерді игеруімен бірге ойлау, қиялдау, есте сақтау, елестету, зейін қою қабілеттерімен қоса, танымдық, іскерлік, шығармашылық қасиеттерін дамытып, қалыптастыруда зор маңыз атқарады. Өмір тәжірибесін бір жүйеге келтіруге үйретіп, жүйке жүйесін демалдырады. Сондықтан да ойын оқыту мен тәрбиелеуде жетекші рөл атқарады. «Ойын деген менің түсінігімше көңіл көтеру, жұрттың көзін қуантып, көңілін шаттандыру ғана емес, ойынның өзінше бір мағыналары болған», - деп М.Әуезов ойындарға көңіл бөле отырып, осындай пікірін білдірген. Ойын өмірде пайдасыз көрінгенмен аса қажетті әрекет. Оқушы үшін психологиялық жағымды. Ол кез-келген оқушының қызығушылығын тудырады. Тіпті үлгерімі төмен, тәртібі қиын, өз ойын айтуға жасқанып жүрген оқушының өзі ойын барысында түрленіп, берілген тапсырмаларды асқан қызығушылықпен, белсенділікпен орындайды. Олар өздерінің ойларын, пікірлерін, көзқарастарын таласты түрде дәлелдейді [2].

Ойын түрлері сабақтың, сыныптан және сабақтан тыс шаралардың тақырыбы мен мазмұнына неғұрлым сәйкес алынса, оның танымдылық маңызы да арта түседі. Мектебімізде дәстүрлі түрде ұйымдастырылып жүрген «Қарсы алу», «Мамандық таңдау», «Жаңа жыл» кештерінде, девиантты балалармен жүргізілетін, ұстаздар күніне арналаған шараларда, интеллектуалдық сайыстарда, сынып және тәрбие сағаттарында «Қызыл табан», «Жарнама», «Балық, құс, аң», «Бір әріпке бес жауап», «Әйнек», «Әріптердің құпиясы», «Тапқыштар», «Мақал жарыс», «Мамандықтар таңдау» ойындарын жүргізу арқылы оқушылардың дене қимылдарын жетілдіре отырып, логикалық ойлауын, зейінін, байқампаздығын дамытуға, сондай-ақ, білімдерін кеңейте отырып, өз мақсаттарына жетуге болатындығын ұғындыруға, ұйымшылдыққа, әдептілікке үйретуге болады. Мысалы:

«Жарнама» ойыны

Қағазға жазылған әр түрлі мақалдар тең етіп екі топқа таратылады. Жүргізуші бір тақырыпты айтады. Сол тақырыпқа қатысы бар мақалы бар бала ортаға шығып, дәлелдер келтіріп, түсіндіруі керек. Қай топтан көбірек, әрі дәлелді жауаптар болса, сол топ ұтады.

«Мамандықтар таңдау» ойыны

Ортаға әр түрлі мамандықтардың аты жазылған қағаздар тасталынады. Әр бала бір-біреуден алады. Әркім өзіне тиесілі мамандық бойынша: шағын көрініс, тақпақ, қысқаша монолог, сипаттама жасап, мамандықты барынша дәріптейді, презентация жасайды. Ойын соңында «Ең жақсы презентация» марапатталады. (барлық қатысушыларды қамту мақсатында әр түрлі марапаттар ұйымдастыруға болады)

Осындай ойындарды тиімді пайдалану оның әсерлігін, тартымдығын күшейтеді. Ойын түрін қолданар алдында мына жағдайларды ескеру қажет:

1. Әр ойынның тәрбиелік, білімділік, дамытушылық, маңызын алдын ала жете түсініп, оның балаларға қандай нәтиже беретіндігін анықтау.

2. Ойын жүргізетін орынның мүмкіндігі, ойын жабдықтарының эстетикалық талаптарға сай болуы, алдын ала әзірлеу.

3. Оқушылардың жас, психологиялық ерекшеліктеріне, білім деңгейлеріне, сөздік қорына сәйкес келуі.

4. Ойын кезіндегі қозғалысын, техникалық қауіпсіздікпен қамтамасыз ету.

5. Ойынның оқушылардың ынтасын, қызығушылығын арттыруға бағытталуы.

6. Оқушылардың іс-әрекетінде ойын түрлерімен оқуды байланыстыру және біртіндеп қызықты, жеңіл ойындардан ойын тапсырмалар арқылы оқу-тәрбие мәселесіне көшу [4].

Педагогика, психология ғылымында ойын әрекетінің оқу-тәрбие үрдісінде алатын орны туралы зерттеліп жүрген еңбектер аз емес. Атақты педагогтар В.А. Сухомлинский, Н.К. Крупская, К.Д. Ушинский ойынның балалардың ой-өрісін дамытуда, дүниетанымын қалыптастыруда тәжірибелік маңызы зор екенін айтса, әйгілі психологтар Д.Б. Эльконин мен А.Н. Леонтьев ойынның мінез-құлықтың ырықты дамуының алғашқы баспалдағы, іс-әрекеттегі әдептілікке үйрену мектебі болып табылатынын атап көрсетті. Ойын-оқу, еңбек іс-әрекеттерімен бірге адамның өмір сүруінің маңызды бір түрі. Психология ғылымы оқушылардың психикалық қабілеттерін, ой-санасының даму заңдылықтарын, іс-әрекеттерінің объективті заңдарын және қабылдау, түйсіну, ойлау, пайымдау, қиялдау, психикалық құбылыстарының даму жолдарын зерттейді. Ойынды оқу және еңбек секілді адам іс-әрекетінің бір түрі ретінде таниды. Ойынның маңызды ерекшелігі - оқытушының атқаратын қызметі. Ол ойынды жүргізушінің рөлін атқара отырып, өзі де ұжымдық қызметке араласады, оқушылардың жолдасы болып табылады. «Ойынсыз ақыл-ойдың қалыпты дамуы мүмкін емес. Ойын дүниеге қарай үлкен жарық терезе іспетті, ол арқылы баланың рухани сезімі жасампаз өмірімен ұштасып, өзін қоршаған дүние туралы түсінік алады. Ойын дегеніміз ұшқын, білімге құмарлық пен еліктеудің маздап жанар оты», - деп В.А.Сухомлинский айтқандай, оны үйренудің, оқу-тәрбие үрдісінде пайдаланудың заманымызға сай ұрпақ тәрбиелеуде пайдасы орасан зор [5].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Алдамұратов Ә. Жалпы психология. – Алматы: Ғылым. 2016.
2. Даулетбаева Г. Жазғы балалар демалысын қызықты ойындар арқылы тиімді ұйымдастыру. – Алматы: Ұлағат, 2015.
3. Қызықты психология. Республикалық ғылыми-практикалық, танымдық-психологиялық журнал. №10.2012 ж, №12. 2012 ж
4. Нұрмұхамбетова Т.Р. Тәжірибелік психология. IVт. –Алматы: Ұлағат. 2016
5. Ушинский К.Д. Избранные педагогическом развитие ребенка. – Москва: Рассвет. 2019

Бердыбекова Н.С.¹, Әбдікәрі Ә.С.²

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ САБАҚҚА БЕЛСЕНДІЛІГІН ОЙЫНДАР НЕГІЗІНДЕ АРТТЫРУ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы
Педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ
"Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі" білім бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

Ойын арқылы оқыту технологиясының мақсаты, дидактикалық, тәрбиелік, дамытушылық, әлеуметтендірушілік мақсатқа жету. Ойын технологиясының ерекшелігі ойындық іс- әрекетінің психологиялық механизмі жеке бастың өзіндік талап- талғамдарына сүйенеді. Баланың бойындағы білімділік, танымдылық, шығармашық қасиеттерін аша түсуді көздейді. Ойын- балалар үшін оқу да, еңбек те. Ойын айналадағы дүниені танудың тәсілі. Сонымен қатар, ойын балаларға өмірде кездескен қиыншылықтарды жеңу жолын үйретіп қана қоймайды, олардың ұйымдастырушылық қасиеттерін де қалыптастырады. Ойын – әлеуметтік қызмет. Ол баланың жасына қарай қоршаған ортаны танып білуге құштарлығын арттырады [1].

Балалардың жан – жақты дамуы үшін ойынның ролі ерекше. Ойын- жалпы адамзат мәдениетінің бірегей фенонимі, оның қайнар көзі мен шыңы. Мәдениет феномені ретінде ойын оқытады, дамытады, тәрбиелейді, көңіл көтереді, дем алдырады , сонымен қатар, ол сықақтап , күлдіріп, кез- келген әлеуметтік мәртебенің шартты екенін көрсетеді. Ұлы педагог В. Сухомлинский « Ойынсыз, музыкасыз, ертегісіз, шығармашылықсыз, қиялсыз толық мәніндегі ақыл – ой тәрбиесі болмайды» дейді, демек балалар мен ойынның әр түрін ұйымдастыра отырып, бір біріне деген қайырымдылық, мейірімділік, жанашырлық, достық, жолдастық сезімдерді тәрбиелеуге болады. Ал балаларды қоршаған ортамен таныстыру, тіл дамыту, табиғатпен таныстыру, бейнелеу өнері сабақтарында жанды-жансыз табиғатқа деген сүйіспеншілік, үлкендердің еңбегіне қызығу мен сыйластық сияқты адамгершілік сананы қалыптастырады [2].

Ойын бала үшін- нағыз өмір. Егер тәрбиеші ойынды ақылмен ұйымдастырса, ол балалараға ықпал жасауға мүмкіндік алады. Дидактикалық ойын- баланың қызығушылығына негізделген тәсіл. Мектеп жасына дейінгі балалардың ойын баласы екенін ескере келе, дидактикалық ойындардың жүйелі қолданылуы жақсы нәтиже береді. Дидактикалық ойындарды пайдалану мәселесі педагогикалық теорияда кеңінен қарастырылған.

Президенттің Қазақстан халқына Жолдауында: «Ұлттық бәсекелестік қабілеті бірінші кезекте оның білімділік деңгейімен айқындалады» деп айтылған. Осы тұрғыдан Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту Тұжырымдамасында: «Орта білім берудің мақсаты-жылдам өзгеріп отыратын дүние жағдайларында алынған терең білімнің, кәсіби дағдыларының негізінде еркін бағдарлай білуге, өзін-өзі іске асыруға, өзін-өзі дамытуға және өз бетінше дұрыс, адамгершілік тұрғысынан жауапты шешімдер қабылдауға қабілеттері жеке тұлғаны қалыптастыру» деп көрсетілген.

Ойын - баланың дамып, жетілуіндегі және қажеттіліктерін өтеудегі негізгі іс-әрекеттің бірі болғандықтан, олардың дағдылары, бейімділігі, ептілігі, тіршілікке қажетті әдеттері қалыптасады. Анатомиялық, физиологиялық, педагогикалық, психологиялық жағынан дамып, жетілуде маңызы зор қызметтер атқарады [3].

Заттық дидактикалық ойындарда ойыншықтар мен нақты заттар қолданылады. Олармен ойнап , балалар салыстыруды үйренеді, заттардың ұқсастығымен айырмашылығын белгілейді. Бұл ойындардың құндылығы сонда, балалар олардың көмегімен заттардың

қасиеттерімен, олардың белгілерімен: түсі, көлемі, пішіні, сапасымен танысады. Ойындарда салыстыруға, классификациялауға тапсырмаларды шешеді, тапсырмаларды шешуде реттілкті белгілейді. Балалар мен заттық орта туралы жаңа білімдіменгеру шамасы бойынша ойындарда тапсырмалар күрделенеді; балалар қандай да бір қасиетімен затты анықтауға жаттығады, дерексіз, логикалық ойды дамыту үшін маңызды, заттарды осы қасиеттері бойынша (түсі, пішіні, сапасы, міндеті, т.б.) біріктіреді. Дидактикалық ойындарда әр түрлі ойыншықтар кеңінен қолданылады. Олардың түсі, пішіні, міндеті, көлемі жасалған материалы ашық көрсетіледі. Бұл балаларға білгілі дидактикалық тапсырмаларды шешуге, мысалы ағаштан жасалған заттарды немесе әртүрлі шығармашылық ойындарына қажетті ойыншықтар: отбасы, құрылыс, дүкен және т.б. жинақтауды жаттықтыруға ерік береді. Тәрбиеші табиғи материалдарды (өсімдік тұқымы, жапырақтар, гүлдер, тастар, балшықтар және, т.б.) мынадай ойындар: «Бұл не тұқым?», «Бұл қандай ағаштың жапырағы?», «Күзгі жапырақтардан гүл шоғын жина» және т.б. өткізуде қолданылады. Тәрбиеші бұл ойындарды табиғатпен жанасып серуен мезгілінде ұйымдастырады.

Үстел үстінде ойнатылатын дидактикалық ойындар- балаларға арналған қызық сабақ. Түрлері бойынша олар әртүрлі: сыңар суреттер, лото, домино. Ойындарды ойнаған кезде шешілетін тапсырмалар да әртүрлі. Суреттер сыңарын табу ойындары. Мұндай ойындағы ең қарапайым тапсырма- алуан түрлі суреттерден бірдей сыңарларын : түстері, үлгілері және т.б. бірдейлерін табу. Содан соң тапсырма күрделенеді: бала суреттерді тек қана суреттерді сыртқы белгілерімен ғана емес, сонымен бірге мағынасы бойынша әртүрлі болуы мүмкін, бірақ оларды ұқсатып заттардың бір түріне жатқызып, біріктіреді. Мұндай ойындарда жеке тұлғаның осындай құнды қасиеттері: қайта түрленуге қабілеттілігі, қажетті бейнені жасаудағы шығармашылық ізденушілігі қалыптасады.

Сөздік ойындар ойнаушылардың сөздері мен әрекетінен тұрады. Мұндай ойындарда балалар заттар туралы түсініктеріне сүйеніп, олар туралы білімдерін тереңдетіп үйренеді. Балалар өздігінен түрлі ойлау тапсырмаларын шешеді: олардың сипаттамалық қасиеттерін бөліп, заттарды суреттейді; суреттеу бойынша табады; ұқсастық және айырмашылық белгілерін табады; әр түрлі қасиеттерді, белгілері бойынша заттарды топтайды. Бұл дидактикалық ойындар барлық жастағы топтарда өткізіледі, әсіресе балаларда мектепке дайындауға мүмкіндік береді. Сөздік ойындарды педагогикалық үдерісте қолдануға қолайлы болу үшін төрт топқа біріктіруге болады. Олардың біріншісіне заттар мен құбылыстардың маңызды белгілерін бөліп қалыптастыра білуде көмектесетін ойындар: «Тапшы?», «Дүкен?», «Иә-жоқ» және басқалар кіреді [4].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қалиұлы Серғазы. Қазақ этнопедагогикасының теориялық негіздермен тарихы. – Алматы, 2013.
2. Сабиров Т. С. Болашақ мұғалімдердің дидактикалық дайындығын жетілдіру. – Алматы, 2019.
3. Кәрімбаев Нұрсұлтан Жастарға жол нұсқайтын кітап // – Егеменді Қазақстан. 2007.26.01
4. Наурызбаев Ж. Ұлттық мектептің ұлы мұраты. – Алматы. 2016.

Адилова А.К.¹, Жалкенова З.Т.²

БАЛАЛАРДЫҢ ЭМОЦИЯЛЫҚ ДЕНСАУЛЫҒЫН ҚОЛДАУ ҮШІН АРТ-ТЕРАПИЯНЫ ҚОЛДАНУ

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
ka_kairatovna@mail.ru

Эмоционалдық денсаулық — бұл баланың эмоционалды көңіл-күйін бақылау және оны әлеуметтік жағдайға бейімдеу үшін қажетті міндеттерді орындау.

Эмоционалды денсаулықтың маңыздылығы балалардың әлеуметтік дамуына, өз тұлғасының қалыптасуына және болашаққа бейімделуге ықпал етеді.

Баланың эмоционалды денсаулығы арқылы оның жеке басының дамуы

Қазіргі қоғамның маңызды, өзекті және талқыланатын міндеттерінің бірі - толыққанды дені сау тұлғаны қалыптастыру үшін қолайлы жағдайларды қамтамасыз ету.

Баланың жеке басының үйлесімді дамуы өсіп келе жатқан адамның физикалық, психикалық, әлеуметтік әл-ауқатына байланысты және оған көптеген факторлар мен жағдайлар әсер етеді [1].

Елдегі қазіргі жағдайда эмоционалды саладағы ауытқулар және оларды түзету мәселесі өте өзекті болып табылады және ерекше назар аударуды қажет етеді. Мектеп жасына дейінгі балалардың эмоционалды тұлғалық бұзылыстары жағдайында түзету жұмыстары ерекше маңызға ие болады, өйткені дәл осы жаста тұлғаның анықтаушы қасиеттерінің негізі қаланады. Эмоционалды бұзылулар ұғымының көптеген түсіндірмелері және дамудың ауытқуларының осы түрінің сипатын анықтауға әр түрлі тәсілдер бар. Филадельфиядағы балаларды дамыту орталығы (RSOS, Америка Құрама Штаттары) эмоционалды бұзылыстарды эмоциялардың көрінуінің күрт көрінісінде көрінетін эмоционалдық сфераның, мінез-құлықтың бұзылуы деп анықтайды. Психолог О.А. Қарабанова эмоционалды дамудың проблемаларын баланың өзінің де, басқа адамның да эмоционалды күйлері мен сезімдеріне адекватты емес немесе толық бағдарланбауымен байланыстыра отырып анықтайды. Көбінесе ата-аналар баланың көңіл-күйі, эмоциялардың ұстамдылығы, қозғыштығының жоғарылауы сияқты көріністерді тек оның мінезімен, тұқым қуалаушылықпен байланыстырады. Ата-аналар баланың психикалық жағдайының нақты себептері және жеке тұлғаны қалыптастыру үшін сау психикалық жағдайдың қажеттілігі туралы әрдайым ойлана бермеуі мүмкін. Бұл, әдетте, оның педагогикалық қабілетсіздігіне, ата-анасының психологиялық сауатсыздығына байланысты болады [2].

Дәрігерлер, психологтар баланың психикалық жағдайы мен денсаулығын анықтайтын факторларды анықтайды. Мұндай факторлардың саны өте көп: шала туылу, оның салмағы аз, асфиксия, өмірінің бірінші жылындағы ауыр сырқаттар, босану жарақаттары, кесар тілігі арқылы босану, жүктілік кезіндегі токсикоз. Осы және басқа факторлардың әр түрлі комбинациясы мүмкін. Олар баланың психикалық денсаулығының дамуына әрқайсысы жеке, бір-бірімен ұштастыра отырып, жанама және тікелей әсер етеді.

Баланың сау психикасын қалыптастыруда микроәлеуметтік факторлардың рөлі аз емес. Теріс микросоциалық факторларға ата-аналардың біреуінің немесе екеуінің де нашарлығы немесе алкогольді асыра пайдалануы, отбасында жанжалды қатынастардың болуы, ата-аналардың балаға қоятын талаптарының жоғарылауы немесе төмендеуі және басқалары жатады. Психикалық патологияның қалыптасуы толық және толық емес отбасыларда, аналары, кейде ата-аналарының екеуі де тым жас отбасыларда болуы мүмкін.

А.Фрейдтің пікірінше, баланың эмоционалды өмірі ересектердің эмоционалды өміріне қарағанда онша күрделі емес және ашық, сондықтан оны байқауға болады. Егер бала сыйлық

алса, ол қуанышын білдіреді, егер ол жазаны күтсе немесе ата-анасы ұрысып жатса - ол мазасыздықты, қорқынышты және т.б.

Мазасыздықты мазасыздықтан ажырату керек. Мазасыздық эпизодтық түрде пайда болады, ал мазасыздық тұрақты тұрақты күй болып табылады. Мазасыздық белгілі бір оқиға болған кезде пайда болуы мүмкін, мысалы, көпшілік алдында сөйлеу. Мазасыздық әр түрлі жағдайларда, кез-келген іс-әрекетте көрінеді. К.Изард мазасыздық - бұл кейбір эмоциялардың жиынтығы, қорқыныш - солардың бірі деп жазады [3].

3. Фрейд мазасыздықтың үш түрін анықтады:

- шынайы аландаушылық немесе нақты қауіптен қорқу сыртқы әлемнің;
- моральдық мазасыздық немесе өз-өзіне байланысты кінә сезімі ар-ұжданмен;
- өз қалауына байланысты невротикалық мазасыздық және құмарлықтармен.

Адамның дамуымен мазасыздық жаңа формаларға ие болады. Біріншіден, бұл биологиялық эмоция, ол жазаны күтпей тұрып пайда болады. Содан кейін ол сыртқы бағалау мен өзін-өзі бағалау сияқты ұят пен кінә ретінде көрінеді. Мұндай эмоционалды сезімдерді бала сезінуі жағымсыз, сондықтан оларды бейсаналық түрде болдырмау үшін қорғаныс механизмдері жасалады. Француз балалар психиатрларының еңбектері негізінде балалардың қорғаныс реакцияларының классификациясы бар, оны біздің елімізде мамандар да ұстанады:

Оппозиция, ата-аналардың балаға деген немқұрайлылығына немесе ересектердің талаптарына белсенді наразылық түрінде. Оппозиция реніштен туындайды. Белсенді наразылық алдымен жылау, айқайлау, ұрып-соғу, құқық бұзушыларды тепкілеу, қандай-да бір зиян келтіру арқылы, содан кейін сананың уақытша тарылуымен, зиянды әрекеттермен, ашушандықпен, агрессиямен, ұстамалармен қозғалыс қозуы түрінде көрінуі мүмкін.

Жақын адамдармен қарым-қатынасқа пассивті наразылық білдіру, тамақтанудан, ойыннан бас тарту немесе керісінше қозғалмайтындық, тежелу түріндегі бас тарту, оқшаулану, бас тарту. Ол бұрышта бірнеше сағат бойы жалғыз отыра алады, тәрбиешінің өтініштеріне, балалардың онымен қарым-қатынасына жауап бермейді. Егер бала үйде ата-анасынан жеткілікті көңіл бөлмесе, қамқорлық, қатысу және қызығушылық танытпаса, егер ата-аналар балаға қатысты жиі жазалар қолданса, қатыгез көрініс біртіндеп байланыссыз, жабық аутистке айналады. Мұндай "мінез-құлық күтімі" бейсаналық қорғаныс механизмі болып табылады [4].

Пассивті наразылық жағдайында соматовегетативті функциялар іштің ауыруы, обсессивті жөтел, энурез, энкопрез, құсу түрінде көрінуі мүмкін. Кейбір жағдайларда сөйлеудің болмауы мүмкін - мутизм.

Еліктеу - бұл сәйкестендірудің жетілмеген түрі. Белгілі бір адамға, мультфильм немесе фильм кейіпкеріне еліктеу. Мектеп жасына дейінгі балалар мен бастауыш сынып оқушыларындағы еліктеу - бұл ата-анамен, тәрбиешімен немесе мұғаліммен, маңызды адаммен эмоционалды сәйкестендіру. Мысалы, анасы үлкен қызына көбірек көңіл бөлуі үшін, қызы кішкентай әпкесінің мінез-құлқына сәйкес келуі керек, өйткені анасы оған көп уақыт, сүйіспеншілік пен қамқорлық бөледі.

Өтемақы - кейбір сәтсіздіктерді басқа жетістіктермен ауыстыру. Мысалы, баланың интеллектуалды тапсырмаларындағы сәтсіздіктері, баланың спорттық жетістіктерінің орнын толтырады, физикалық денсаулығының нашарлығы кітап оқумен, ішкі шиеленістің үстемдігімен және адамдардың манипуляцияларымен өтеледі. Егер бала ата-анасынан эмоционалды жылулықты сезінбесе, онда ол армандарға, иллюзияларға, өзінің жабық, қиял әлеміне бара алады, бұл оның ішкі күйзелісін төмендетуге көмектеседі.

Азат ету - баланы ересектердің ықпалынан және бақылауынан шығару. Бұл жағдайда балалар өздерінің дауыс беру, тәуелсіздік, шешім қабылдау құқықтарын қорғайды. Бұл баланың ата-анасының негізсіз талаптарын, жоғары немесе төмен талаптарын, әкесінің немесе шешесінің дөрекілігін сезінген жағдайда орын алуы мүмкін.

Мектеп жасына дейінгі балалардың мінез-құлқындағы аталған қорғаныс реакциялары ересектерді қорғаудың сипаттамалық механизмдеріне қарағанда анағұрлым айқын көрінеді,

бұл баланың бойында жетілген, тұрақты психологиялық қорғаныс жүйесінің қалыптасқандығын көрсетеді. Оларға мыналар жатады:

Репрессия - баланың жағымсыз жағдайларды ұмытпауға, ұмытпауға, оларды ересектер жағымсыз, психологиялық тұрғыдан еске салған жағдайда ойлап тапқан қалауларымен алмастыруға деген ұмтылысы. ауыр жағдай.

Оқшаулау - баланың өз әлеміне, жат әлемге кетуі. Бұл жоғары мазасыздыққа, қорқынышқа әкелуі мүмкін, өйткені қолдау, сенімділік жоқ. Көбінесе шындықтан алшақтау ата-ана мен бала арасындағы алыс қарым-қатынастан туындайды. Ата-ананың балаға деген салқынқандылығынан. Егер ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынас өзгермесе, мұндай оқшаулау оған өмір бойына берілуі мүмкін.

Регрессия - баланың психологиялық дамуындағы күтімі бұрын, алдыңғы жылдары. Бұл ата-аналардың немесе ата-аналардың талаптарының артуына байланысты болуы мүмкін. Регрессия ауыр жағдайға кету арқылы көрінуі мүмкін.

Сублимация - З.Фрейдтің айтуы бойынша, бұл басқа сапалы тілекке ауысатын жыныстық қызығушылықты репрессиялау екенін білеміз. Мысалы, іс-әрекетке, шығармашылыққа деген ұмтылыс. Бұл баланың оригами, макраме жасауға, ән айтуға, пластилиннен мүсін жасауға, сурет салуға деген ұмтылысы болуы мүмкін [5].

Ауыстыру - бұл ойынмен, ойындағы рөлімен, жағымсыз жағдайларды ойын түрінде өңдеумен және оларды баланың қалаулы жағдайлармен алмастыруымен байланысты. Агрессивті немесе мазасыз сезімдерді осылай дамыту, эмоцияларды алмастыру балаға сенімділік, тыныштық, психикалық тепе-теңдік береді.

Баланың психикалық дамуындағы ерекшеліктер немесе ауытқулар жағымсыз әсердің уақытына, тереңдігіне және ұзақтығына байланысты. Сондықтан баланың ақыл-ой дамуындағы кемшіліктерді мүмкіндігінше ерте анықтаған жөн.

Мазасыз балалармен жұмыс істеудің тиімді әдісі - бұл кешенді тәсіл. Ол жеке, топтық және отбасылық психокоррекцияны қамтиды. Әдетте, бұл тәсіл аналитикалық және ұзақ мерзімді болуы керек.

Мектеп жасына дейінгі баланың жеке психикалық дамуында ойын жетекші іс-әрекет болып табылады. Мамандардың ойын еңбектен пайда болды деген пікірі бар. Бірқатар психологтар ойынды "функционалды ләззат" алу мақсатында жүзеге асырылатын іс-әрекет деп анықтады. Д.Б. Эльконин ойынды ерікті мінез-құлықты басқару, әлеуметтену қалыптасатын және жетілдірілетін іс-әрекет ретінде анықтайды. Оның дамуына байланысты баланың психикасында ең маңызды өзгерістер жасалады, дамудың жаңа сатысына өтуге дайындық жүреді [6].

Психиатрлар, психотерапевтер, психологтар ойыннан терең инстинкттер мен жетектердің көрінісін көреді. Ойын баланың мазасыздық жағдайында баға жетпес көмек көрсетеді. Ол шиеленісті жеңілдетеді және ішкі жанжалдарды шешеді. Бала экстерьерлейді, яғни ойын барысында өз тәжірибесін жобалайды және сол арқылы оларды жеңілдетеді, ойын барысында тазарады. Катарсис түрі пайда болады.

Мектеп жасына дейінгі балалардағы жоғары мазасыздықты жою үшін біз ойын техникасын қолдандық Мозарт терапиясы. Әдістеме балалармен жұмыс істеудің бірнеше бағыттарын біріктіреді - ойын терапиясы, арт-терапия, психоанализ.

Ойын жағдайында бала өзінің мазасыздығын, қорқынышын, ашуы мен агрессиясын білдіре отырып, өзінің травматикалық тәжірибесімен жұмыс істеу жағдайларын жоғалтады.

Ойын барысында бала өзінің нақты проблемасын құрастыратын, жұмыс істеуі қажет ауыр жағдайды қалпына келтіретін сәт келеді. Ойын барысында баланың басынан кешкен ауыр жағдайды бастан кешіреді, олардың сезімдері жүзеге асады, ойын барысында өз сезімдерін басқара және басқара білу қабілеті қалыптасады [7].

Мозарт терапиясының өзіне тән ерекшелігі - оның драмалық өнерге тән және элементтері кез-келген ұжымдық ойында болатын екі жақтылығы. Бір жағынан, ойыншы нақты шындықты білдіреді, оны жүзеге асыру өте нақты, көбінесе стандартты емес міндеттерді шешуге байланысты іс-әрекеттерді қажет етеді, екінші жағынан, бұл іс-әрекеттің

бірқатар тармақтары шартты болып табылады, бұл оның жауапкершілігімен және көптеген жағдайларымен нақты жағдайдан алшақтатуға мүмкіндік береді. Бұл дамытушылық әсерді шарттайтын екіжақтылық.

Психологияда терапевтік метафоралар ұғымы бар, өйткені әңгіменің негізгі идеясы тура – дидактикалық емес, жасырын – метафоралық түрде берілген. Аналогия арқылы сипаттау метафора деп аталады. Америкалық психологтар Д.Миллет пен Р.Кроулин метафоралық типтегі хабарламаларды өңдеу оң жарты шарда жүреді деп жазады. Кескіндерді құру және сақтау процестерінен басқа, мидың оң жарты шары психикалық денсаулыққа да жауап береді, өйткені ол ойлаудың эмоционалды және бейнелі жағына жауап береді. Осыған байланысты психосоматикалық симптоматология оң жарты шарда пайда болуы мүмкін. Э.Эриксон симптомдар оң жарты шардың тіліндегі хабарламалар болғандықтан, метафораларды зерттеу оң жарты шармен өз тілінде тікелей байланыс орнатуға мүмкіндік береді деп жазды. Жоғары мазасыздық, қорқыныш салдарынан туындаған ұзаққа созылған психикалық стресс баланың ағзасындағы тепе-теңдіктің бұзылуына әкеледі. Теңгерімсіздік өз кезегінде баланың әлсіреуіне, сарқылуына, тіпті ауруға соқтырады. Егер балаға метафоралар жүйелі түрде ұсынылса, онда бұл оның өзіне-өзі көмек көрсету механизмін белсендіруіне әкеледі, бұл балабақшаның мектеп жасына дейінгі балаларымен жұмыс кезінде байқалды. Метафораның құрылымында баланың ішкі ресурстарына үндеу жасалады. Метафоралардың келесі кезеңдері ажыратылады:

- метафоралық қактығыс,
- метафоралық дағдарыс,
- өз ішіндегі ресурстарды іздеу және табу,
- мереке және мереке [8].

Балалардың бейнелері әр түрлі, оның ішінде қорқынышты болып туылатындықтан, Мозарт терапиясының мақсаттарының бірі – баланың әлемі тыныш, қуанышты болуы үшін жағымсыз бейнелерді жағымды бейнелерге айналдыру. Біз өз бейнелерімізді орналастыратын ойын сюжетіндегі баяндау оларды логикалық тізбекке келтіреді және олар бірінен соң бірі жүреді. Бұл логикалық ойлаудың негізін қалайды. Дамып келе жатқан ойын сюжеті бойынша баланың күтпегенін және көмек сұрамайтынын байқауға болады. Оның өзі жаңа мүмкіндіктер табады, әрекет етеді.

Балалар өздерінің ішкі күйлерін сипаттау үшін сыртқы әлемнен заттар мен оқиғалардың ұқсастығын іздейді, оларға операция жасайды, образдар жасайды, сонымен бірге олардың ішкі күйлері туралы ауызша, визуалды, тәндік, мінез–құлық сигналдары арқылы байланысады. .

Психотерапиялық жұмыста сіз Мозарт терапиясы мен ертегі терапиясын сәтті үйлестіре аласыз. Ойын алаңында ертегілердің сюжеттері шиеленісті жеңілдететін, проблемалық жағдайды түсіну мен оны шешу үдерісіне қатысатын оқиғалар өрбуі мүмкін [9].

Психологтың өзі балаға ертегі ұсына алады. Бала оны өз бетінше ойлап таба алады. Ертегі әңгімесінде баланың басынан кешкен негізгі сәттері символдық түрде кездеседі, осы сәттердің мағынасын саналы немесе бейсаналық деңгейде түсіну балаға өз сезімдерін түсінуге мүмкіндік береді. Көптеген балалар шығармашылық ойлауға ие, сондықтан ертегі кейіпкерлерімен оңай танысады. Сонымен қатар, ертегілер ұжымдық бейсаналықтың архетиптері бола отырып, балаға өткен ұрпақтың мәдени мұрасына қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Балалар әрдайым ойынға қызығушылық танытады. Көптеген адамдар алғашқы екі сабақтан кейін-ақ өз эмоцияларымен өз бетінше жұмыс істей алады. Ішкі дүниедегі өзгерістерді сюжеттік ойынның мазмұны, балалардың әңгімелері, мінез-құлқы арқылы байқауға болады. Сюжетті сахналау орны ойын алаңында өзгеруі мүмкін, бұл өз кезегінде оқиғаның өзгеруіне әкелуі мүмкін, бұл балаға өзінің ішкі ресурстарына қол жеткізуге көмектеседі.

Мозарт терапиясын қолдану ойын, метафора, ертегілерді біріктіре алады, бұл баланы алып кетуге мүмкіндік береді. Мозарт терапиясының практикалық маңызы ғана емес, мәдени-эстетикалық құндылығы да бар. Мозарт терапиясының мәдени-эстетикалық әлеуеті қазіргі заманғы балалар үшін өте қажет. Мектеп жасына дейінгі балалардың ата-аналарының мәдени-ағартушылық деңгейінің жеткіліксіздігі, бұқаралық ақпарат құралдарының және басқа да ақпарат көздерінің жағымсыз әсерлері мәдени-тарихи мұраның бұрмаланған көрінісіне әсер етеді. Ата-аналардың шамадан тыс жұмыспен қамтылуы, шаршау, ашуланшақтық, мұражайларға, көрмелерге бармау балаларда сұлулық, жақсылық, жамандық, адамгершілік және адамгершілік құндылықтар туралы қате түсінік қалыптастырады. Мектеп жасына жеткенде бұл іргетас тек баланың санасында қалыптасады [10].

Өткеннің мәдени рухани мұрасынан бас тарту рухани кедейлікке және мазасыздық сезімдерінің артуына алып келеді. Мозарт терапиясы қоршаған ортаның жағымсыз әсерінен аулақ болуға көмектеседі. Бұл көркемдік ниетке жақындауға және қол тигізуге мүмкіндік береді. Мозарт – терапияның ойын әрекетінде әлем туралы түсінік өзгереді, баланың ой-өрісі кеңейеді, шығармашылықтың басқа түрлеріне қызығушылық пайда болады және т.б. Ойын барысында бала адам өмірі мен іс-әрекетінің нормаларын жаңғыртады, олардың бағынуы таным мен пәндік және әлеуметтік шындықты меңгеруді, тұлғаның интеллектуалдық, эмоционалдық және адамгершілік дамуын қамтамасыз етеді.

Ересек мектеп жасына дейінгі балада мазасыздықтың болуы бірінші сынып оқушысы болған кезде мектептің бейімделуіне әкелуі мүмкін. Ал бұл өз кезегінде оның оқу үлгеріміне, ынтасы мен мінез-құлқына әсер етеді. Жасөспірім кезінде қарым-қатынас, қарым-қатынас жасауға деген ұмтылыс, достар табуға деген ұмтылыс жетекші іс-әрекет ретінде әрекет етсе, ол қиындықтарға тап болуы мүмкін.

Мозарт терапиясы - бұл мектепке дейінгі жастағы балалардың мазасыздығын түзетудің таптырмас әдістемесі [11].

Айта кету керек, мазасыз мектеп жасына дейінгі балалармен жұмыс кезінде ата-аналармен жұмыс міндетті түрде жүргізілуі керек - оларды психологиялық консультацияларға шақыру, қажет болған жағдайда маманмен отбасылық психотерапияны ұсыну.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. — Л.: ЛГУ, 1968.
2. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. — М.: Просвещение, 1968.
3. Виготский Л.С. Педагогическая психология. — М.: Педагогика, 1991.
4. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения. — М.: Педагогика, 1986.
5. Зейгарник Б.В. Патопсихология. — М.: МГУ, 1999.
6. Қарабаев О.А. Балалардың эмоциялық дамуының ерекшеліктері. — Алматы: Қазақ университеті, 2010.
7. Мұқанов М.М. Жас және педагогикалық психология. — Алматы: Рауан, 1998.
8. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. — СПб.: Питер, 2003.
9. Тәжібаева С.Қ., Жұмабекова Ф.М. Балалардың психикалық денсаулығы және эмоциялық тұрақтылығы. — Алматы: Қазақ университеті, 2015.
10. Фрейд З. Түс көруді талдау. — Алматы: Өлке, 2001.
11. Шаповаленко И.В. Возрастная психология. — М.: Гардарики, 2005.

Адилова А.К.¹, Жалкенова З.Т.²

БАЛАЛАРДЫҢ ЭМОЦИЯЛЫҚ ДЕНСАУЛЫҒЫН ҚОЛДАУ ҮШІН АРТ-ТЕРАПИЯНЫ ҚОЛДАНУ

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
ka_kairatovna@mail.ru

Қазіргі таңда студенттердің әртүрлі эмоциялық ерекшеліктерін зерттеу өзекті мәселе болып отыр. Өйткені, эмоционалды сфераның дамуы студент тұлғасының толыққанды қалыптасуына зор ықпал етуде. Дегенмен, оқу қызметімен студенттердің тұлғалық дамуына және оқу әрекетіне эмоционалды күйдің ықпалын зерттеу жеткіліксіз күйде қалып отырғандығына зерттеу барысында көз жеткіздік.

Зерттеу мәселелеріне байланысты әдебиеттерге жасалған талдаулар жоғары оқу орнында эмоционалды сфераны зерттеу арқылы эмоционалды тұрақтылықты қалыптастырудың теориялық және практикалық аспектілерін жасаудың алғы шарттарын жасау қажеттілігін көрсетіп берді. Зерттеу бағыттарының бірі — кәсіби маңызды, эмоционалды сапаларды зерттеу, яғни кәсіби қызметті жүзеге асыру тиімділігінің алғы шартын айқындау. Эмоционалды сапалар адамның кәсіби қызмет сферасын таңдауда және оның жеке стилін қалыптастыруға қатысып, адамның жалпы өмірлік әрекетінің сапасын бейнелейді [1].

Студенттердің әртүрлі эмоциялық ерекшеліктері, эмоционалды дамуы студент тұлғасын толыққанды қалыптастыруға өзіндік үлкен үлесін қосады. Эмоционалды сфера өте күрделі мәселе болғандықтан, ол терең де арнайы кешенді зерттеуді талап етеді. Психологиялық тұрақтылық дегеніміз-адам мен сыртқы дүние арасындағы тепе-теңдік жағдайы, оның әлеуметтік ортаға, физикалық, биологиялық және психикалық ықпалдарға қатысты реакциясының сай болуы, жүйкелік реакция күші мен сыртқы тітіркендіргіштер арасындағы сәйкестігі, адам мен оның айналасындағылар арасындағы үйлесімділік, адамның шынайы объективтілік жайлы пікірінің басқа адамдардың пікірлерімен ұштасуы, өмірдің кез-келген жағдайына сын көзбен қарауы [2].

Эмоциялық ахуалды зерттеуде Ф.Б.Березин тұжырымдары белгілі, яғни бейімделу ағымы адамның психикалық аймағының деңгейінде көрінеді.

Эмоционалдық процесте студенттің бастапқыда міндеттері мәлімделеді, өзіне, басқаларға қатынасы көрінеді, ол айналасында болып жатқандарды біледі және бәріне өз көзқарасын танытады. Эмоционалдық процестердің (ішкі және сыртқы) теріс әсері яғни, эмоционалдық тұрақтылық студенттің қиын жағдайлардағы қызметінің тиімділігі болып табылады. Студенттердің эмоциялық саласының компоненттерінің кең спектрін зерттеу және басқа да нәтижелері үшін жауапкершілік, маңызды болып табылады. Студенттің белсенділігі эмоционалдық стресс жоққа шығарылмайтын-қиын жағдайлардағы шиеленіс. Ол қалыпты емес жағдайда (емтихан) бағаланады жауапкершіліктің: артуы, үлкен психикалық стресс, шаршау. Жарқын эмоционалдық реакциялар жауап қарсаңында әдетте, басым зияткерлік шиеленіс болмайды бірақ кейбір алаңдаушылықтар болады. Негізінен, емтихандардан кейін белсенділік әлсірейді, бірақ эмоциялық алаңдаушылық өте жоғары болып қалады.

Қазіргі уақытта жеке адамды зерттеуде оқиғалы биографиялық көзқарас кең тараған. Бұл көзқарас жеке адам өмірінің ерекшелігін, оның нақты биографиялық ерекшеліктерін ерекше көрсетуге бағытталған. Оқиғаларды бастан кешіру тәсілі жеке адамның психологиялық тағдырын анықтайтын болады. Бұл бағытта жұмыс жасағандар Б.Г. Ананьев, оның әріптестері және ізбасарлары болды [3].

Қазіргі қоғамдағы, әсіресе әлемдік дағдарыс кезіндегі адамның өмірі стресске толы. Жиі стресстер эмоционалды күйіп қалуға, невроздарға, ауруларға әкеледі. Кәсіби қызметтің кез-келген саласында, оның кәсіби бағытына қарамастан, төзімділік, эмоционалды тұрақтылық, өнімділік, белсенді қызмет кезеңінің ұлғаюы қажет. Өмірдің қазіргі қарқыны, қатал бәсекелестік, қысқа мерзімде қабылдануы, қайта өңделуі және қолданылуы қажет ақпарат ағынының артуы эмоционалды тұрақсыздыққа, тұлғашылық қатығыстардың күшеюіне және күйзелістің дамуына ықпал етеді. Маман үшін эмоционалды күйлерді, дәлірек айтсақ, стресстік жағдайларда өз реакцияларын басқаруды үйрену өте маңызды. Бұл басқару тұлғаның эмоционалды тұрақтылығының негізін құрайды [4].

Жоғары оқу орнында оқу процесінде оқудың бастапқы кезеңіндегі студенттердің эмоционалды тұрақтылығы мәселесі ең өзекті болып табылады. Эмоционалды тұрақтылық адамның ішкі тепе-теңдікті сақтай отырып және іс-әрекеттің сәттілігін төмендетпей, стресстік жүктемелерге төтеп беру қабілетін сипаттайды. Әрине, әр адамның өмірлік қиын жағдайды жеңу ресурстары бар, тек табысқа жету стратегияларын іздеуді жандандыру қажет және бұл үшін қажетті ресурстар. Бұл мақсатқа жетудің тиімді құралы психологиялық қолдау, тұлғаның эмоционалды тұрақсыздығын жеңу үшін профилактикалық және психокоррекциялық жұмыс болып табылады.

Осылайша, бірінші курс студенттерінің эмоционалды реакцияларының салдарының таралуын ескере отырып стресстік фактордың әрекеті, оқытудың бастапқы кезеңінде студенттердің эмоционалды тұрақтылығының алдын-алу бойынша тренингтік бағдарламаларды әзірлеу қажет.

Эмоционалды тұрақтылықты оқытудың тұжырымдамалық негізі денсаулық психологиясы тұрғысынан стресс мәселесіне көзқарас болып табылады. Эмоционалды тұрақтылық бойынша тренингтер өткізу кезінде қатысушы студенттерді психологияның осы саласы туралы оның тұлғаның эмоционалды тұрақтылығындағы рөлі туралы хабардар ету қажет. Егер адам өмірінің маңызды салаларына жүйелі талдау жүргізілсе, бұл оған стрессті басқарудың өзіндік жүйесін жасауға мүмкіндік беретін жағдайда, адам өзін стресс жағдайында сақтай алады. Оқудың бастапқы кезеңінде студенттерге арналған эмоционалды тұрақтылықты оқыту тұжырымдамасын әзірлеу кезінде біз Д.Голлманнның эмоционалды интеллект теориясына сүйенеміз, оған өзін-өзі тану, импульсивтілікті бақылау, табандылық, сенімділік, өзін-өзі ынталандыру, эмпатия және әлеуметтік ептілік кіреді. Тренингтің тұжырымдамалық негізі ресурстарды сақтау теориясы болып табылады, оған сәйкес әр адам сыртқы және ішкі ресурстардың кең жиынтығына ие. Тренингтің негізгі мақсаттары мен міндеттеріне назар аудара отырып, бірінші курс студенттері үшін эмоционалды тұрақтылық тренингінің жұмыс анықтамасы тұжырымдалды. Эмоционалды тұрақтылық тренингі-тұлғаның эмоционалды тұрақтылығының сыртқы және ішкі ресурстарын ашу және дамыту мақсатында интерактивті, аутоактивті, психопрофилактикалық, психокоррекциялық әдістерге бағытталған практикалық психология саласы [5].

Тренингтің нәтижелілігін бағалау кезінде кез-келген психопрофилактикалық және психокоррекциялық жұмыстың, соның ішінде тренингтің тиімділігі жиі кешіктірілетінін есте ұстаған жөн. Осылайша, тренингтік бағдарламаның тиімділігі белгілі бір уақыттан кейін немесе тренингтен кейінгі сүйемелдеу процесінде бағалануы керек. Қорытындылар. Оқытудың бастапқы кезеңінде студенттердің эмоционалды тұрақтылық деңгейін жоғарылату бойынша ұсынылған тренинг бағдарламасы эмоционалды тұрақтылық деңгейін, яғни стресстік әсерге қарсы тұру, оны белсенді түрде өзгерту немесе бейімделу қабілетін арттыру болып табылады. Тренингте осы мақсатты іске асыру үшін жеке өмірдің маңызды салаларына талдау жасалады және жаңа әлеуметтік ортаға түскеннен кейін бірінші курс студенттері кездесетін қиын және маңызды өмірлік жағдайларда тиімсіз мінез-құлық тәсілдерін өзгерту жүзеге асырылады.

Осылайша, эмоционалды тұрақтылықты оқыту шындықты көрсетудің негізгі құралы болып табылады, оның компоненттерін түсіну, олардың әртүрлі өмірлік жағдайларда адамның мінез-құлқына әсерін түсіну, сонымен қатар өзін-өзі басқару тәсілдерін іздеуді, ішкі

ресурстарды пайдалану дағдыларын игеру арқылы жаңа дағдарыстық жағдайларда мінез-құлық реакцияларының түрлерін кеңейтуді қамтиды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Березин Ф.Б. Психическая и психофизиологическая адаптация человека. — Москва: Наука, 2019. — С. 112-145.
2. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания. — Ленинград: ЛГУ, 2017. — С. 65-98.
3. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект. — Москва: Манн, Иванов и Фербер, 2018. — С. 210-265.
4. Лазарус Р. Психология стресса и эмоционального реагирования. — Санкт-Петербург: Питер, 2018. — С. 75-120.
5. Селье Г. Стресс без дистресса. — Москва: Прогресс, 2019. — С. 48-90.

Сенкубаев С.Т.¹, Жанайдаров З.А.²

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫН ОТАНСҮЙГІШТІККЕ БАУЛУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ – ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МАҢЫЗЫ МЕН ЖОЛДАРЫ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

"Педагогика және психология" білім бағдарламасының магистранты

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

Жан-жақты тәрбие беру адам өмірінің балғын шағынан басталуы тиіс. Бұл ретте мектеп жасына дейінгі мекемелер және бастауыш сынып мұғалімдері жетекші роль атқарады. Мектепке дейінгі кезең – қоршаған дүниені белсенді түрде тани бастайтын уақыт. Бала біртіндеп бөлмедегі, үйдегі, балабақшадағы, көшедегі заттармен танысады. Анықтап көріп олардың қасиеттері мен сипаттарын таниды, тану, ойлау қабілеттері қалыптасады. Сондықтан олардың ойлау белсенділігін тудыратын ойыншықтарды, ойын түрлерін тәрбие беру процесінде кеңінен қолданамыз.

Халықта «Ағаш түзу өсу үшін оған көшет кезінде көмектесуге болады, ал үлкен ағаш болғанда оны түзете алмайсың» деп бекер айтылмаған. Сондықтан баланың бойына жастайынан ізгілік, мейірімділік, қайырымдылық, яғни адамгершілік құнды қасиеттерді сіңіріп, өз-өзіне сенімділікті тәрбиелеуде отбасы мен педагогтар шешуші роль атқарады. Рухани -адамгершілік тәрбие- екі жақты процесс [1].

Бала өмірінің алғашқы жылдарынан –ақ адамгершілік сезімдерін қалыптастыру үлкен орын алады. Үлкендермен қарым- қатынас жасау процесінде балалардың оларды жақсы көру сезімі оянады. Үлкендердің талап –тілектерін орындауға сол арқылы қуантуға, жақын адамдарын ренжітетін қылықтар жасамауға ұмтылады. Үлкендердің ризалығы баланы ізгілікке талпындырады. Мектепке дейін балар жан дүниесінде біртіндеп қайырымдылық, жанашырлық, қуанышқа ортақтасу сезімдері қалыптасады. Балаға берілетін тапсырмалар да нақты болуы керек. Мысалы, достарына, ұстазына сәлем беру, досына көмектесу, көрсеткен көмек үшін рахмет айту, үлкенге жол беру т.с.с әдеттерге жалықпай үйрету қажет. Тек сонда ғана баланың мәдени мінез құлық нормалары мен ережелеріне сәйкес келетін адамгершілік қасиеттер қалыптасады. Бұл адамгершілік тәрбиенің бірінші баспалдақтары.

Баланың өмірге белсенді көзқарасының бағыты үлкендер арқылы тәрбиеленеді. Тәрбиелеу, білім беру жұмысының мазмұны мен формалары балалардың мүмкіндігін ескеру арқылы нақтыланады. Адамгершілікке, еңбекке тәрбиелеу күнделікті өмірде, үлкендердің

қолдан келетін жұмысты ұйымдастыру процесінде, ойын және оқу ісінде жоспарлы түрде іске асады.

Мектепке дейінгі жаста балаларды адамгершілікке тәрбиелеудің негізгі міндеттері мына жайлармен түйінделеді:

ізгілік бастамасымен тәрбиелеу;

балалар мен үлкендер арасындағы саналы қарым-қатынас/ тұрмыстың қарапайым ережелерін орындау;

кеңпейілдік;

қайырымдылық;

жақын адамдарға қамқорлықпен қарау және т. б./

Ұжымға тәрбиелеу, балалардың өзара ұжымда қарым-қатынасын қалыптастыру, Отанға деген сүйіспеншілікке тәрбиелеу, әр түрлі ұлт өкілдеріне қадір тұту және сыйлау. Осылайша мейірімділіктің негізі қаланады, немқұрайдылықтың пайда болуына, құрбыларына, төңіректегі үлкендерге қалай болса солай қарауға мүмкіндігі жасалмайды [2].

Мектепке бару бала өміріндегі маңызды оқиға, Мектепте оқу баладан дайындықты талап ететін қиын еңбек. Өз мінез-құлқын ба қару, оны негізгі мектеп ережелерге бағындыру, өзін қоршағандардың ойымен келісу, кездескен қиындықтарды жеңу-міне, бұл мектептің болашақ бірінші сынып оқушысына қойылатын талаптың кейбіреуі. Осы талаптарды орындау үшін ол ұйымшылдық, өз бетімен жұмыс істей алу, табандылық, тәртіптілік сияқты адамгершілік-еріктік қасиеттерінің кемдеуі қажет. Осы орайда ата-аналарға мынадай бақылау жүргізу ұсынылады.

1. Ұйымдасқандық:

Өзіне –өзі немесе үлкендер қойған мақсатқа жете білуі, оған өз іс әрекетінде бағынуы;

Үлкендер ақылын басшылыққа ала отырып, өзін –өзі ұстай білуі, өз істерін бақылауы;

Өз жолдастарын және жолдастарының жұмысын әділетті бағалай алуы, жетіспеушілікті таба білуі;

2. Жауапкершілік:

Жеке өз басы үшін ғана емес, өзгелер үшін де маңызы бар іс-әрекеттерді міндетті түрде орындаудың қажеттілігі мен мәнін түсіне білуі, тапсырылған іске жауап беруге дайындығы;

3. Өз бетімен жұмыс жасау:

Өзіне пайдалы істер таба алуы, ойын ойнау, еңбек ету, бір нәрсені орындау туралы тапсырманы қуана құптауы, жұмыс істеу үшін жағдай туғызу;

4. Тәртіптілік:

Үлкендердің талаптарын, тапсырмаларын жіне міндеттерін орындау, тәртіп талаптарына қайшы келетін қадам жасамауда өзін-өзі ұстауы;

5. Табандылық:

Алға қойған мақсатқа жету үшін, ұзақ уақыт бойы күш –жігерін жұмсай алу, мақсатқа жету;

Мақсатқа жетер жолдағы қиындықтар мен кедергілерді жеңе білуі;

Бастаған істі аяқтау;

Руханилық жеке тұлғаның негізгі сапалық көрсеткіші. Руханилықтың негізінде адамның мінез-құлқы қалыптасады, ар-ұят, өзін-өзі бағалау және адамгершілік сапалары дамиды. Мұның өзі мейірімділікке, ізгілікке шақырады.

Рухани-адамгершілік тәрбие — бұл дұрыс дағдылар мен өзін-өзі ұстау дағдыларының нормалары, ұйымдағы қарым-қатынас мәдениетінің тұрақтылығын қалыптастырады. Жеке адамның адамгершілік санасының дәрежесі оның мінез-құлқы мен іс әрекетін анықтайды.

Адамгершілік-адамның рухани байлығы, болашақ ұрпақты ізгілік бесігіне бөлейтін руханиет дәуіріне жаңа қадам болып табылады. Адамгершілік тәрбиенің нәтижесі адамдық тәрбие болып табылады [3].

Ол тұлғаның қоғамдық бағалы қасиеттерімен сапалары, қарым-қатынастарында қалыптасады. Адамгершілік қоғамдық сананың ең басты белгілерінің бірі болғандықтан, адамдардың мінез-кұлқы, іс-әрекеті, қарым-қатынасы, көзқарасымен сипатталады.

Олар адамды құрметтеу, оған сену, әдептілік, кішіпейілдік, қайырымдылық, жанашарлық, ізеттілік, инабаттылық, қарапайымдылық т. б. Адамгершілік-ең жоғары құндылық деп қарайтын жеке адамның қасиеті, адамгершілік және психологиялық қасиеттерінің жиынтығы.

Адамгершілік тақырыбы- мәңгілік. Ол ешқашан ескірмек емес. Жас ұрпақтың бойына адамгершілік қасиеттерді сіңіру- ата-ана мен ұстаздардың басты міндеті. Адамгершілік әр адамға тән асыл қасиеттер. Адамгершіліктің қайнар бұлағы- халқында, отбасында, олардың өнерлерінде, әдет-ғұрпында. Әр адам адамгершілікті күнделікті тұрмыс — тіршілігінен, өзін қоршаған табиғаттан бойына сіңіреді.

Жас ұрпақты адамгершілік рухани қасиеттерге тәрбиелеуде халық ауыз әдебиетінің (ертегілер,мақал-мәтелдер,жұмбақ,өтірік өлең,күнделікті қолданатын тыйым сөздердің)маңызы өте зор.Ұстаз осы құралдарды үнемі тәрбие үрдісінде пайдаланып отыруы қажет.

Мысалы, ғұлама ғалым,кемеңгер ақын- Ахмет Игүнекидің бірғана тіл өнері жайында жіне тіл мен сөздің зардабы жайында айтылған ойларын барлап көрейік:Әдеп басы – тіл.Тілдің көркі-әділ сөз.Жалған сөз -ауру, шаншудай,әділ сөз-шипа,жанға жай.Тіліңді тый-тісің сынбайды,тілін тыймағанның тісі сынады т.т.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. С. Қабдиева Ұрпақ тәрбиесіндегі адамгершілік мәселелері. А, 2015.
2. Отанға деген сүйіспеншілікті тәрбиелеу мәселелері //Қарағанды мемлекеттік университетінің хабаршысы. Педагогика сериясы. - 2014. - №4(36). - Б.160-163.
3. Қазақ мемлекетінің идеологиясында жастарға патриоттық тәрбие беру //Білім саласындағы инновациялық технологиялар. Қазіргі кездегі дамуы және келешегі: Республикалық ғылыми-методикалық конференция материалдары. - Қарағанды, 2005. - Б.226-229.

Сенкубаев С.Т.¹,Жанайдаров З.А.²

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫН ОТАНСҮЙГІШТІККЕ БАУЛУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ – ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МАҢЫЗЫ МЕН ЖОЛДАРЫ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

"Педагогика және психология" білім бағдарламасының магистранты

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

Қазақ халқы баланы кішкентай кезінен бастап тәрбиелеп, атадан балаға мұра етіп қалған озық тәрбие мен тәжірибе үлгілерін жас ұрпаққа сіңіру негізгі міндет болып саналады. Жастарды ұлттық тәрбие негізінде тәрбиелеп, этнопедагогика негіздерін бағыштау арқылы, елін, жерін қорғайтын мықты азамат, инабатты қыз тәрбиелей аламыз.

Тәуелсіздігімізді алып, өркениеттілікке құлаш сермеген бүгінгі таңда адамгершілігі мол, сапалы да салауатты ұрпақ тәрбиелеуде халықтық тәрбиенің алатын орны ерекше. Қазір мектептерде ұлттық тәрбиеге айрықша мән беріліп келеді. «Жастар біздің болашағымыз» дейтін болсақ, сол жастарымызды ұлтын сүйетін ұлтжанды, Отанын сүйетін патриот, жоғары адамгершілік иесі, ұлттық рухы биік парасатты азамат етіп тәрбиелеу үшін оларға ұлттық тәрбие қажет екенін өмірдің өзі-ақ көрсетіп отыр. Сабақ үрдісінде оқушыларға тұрмыстық

тәрбиеге байланысты салт-дәстүрлер, бала дүниеге келгеннен өскенге дейінгі аралықта қолданылатын салт-дәстүр, ырым-тыйымның рөлі, сәлемдесу әдебі, сыйластық, қонақ күту, ас ішу әдебі, инабаттылық дәстүрлері, сөйлеу әдебі және киім кию тәрбиесі, ұлттық тәрбиедегі еңбек тәрбиесінің орны, қазақ халқының озық мәдениет үлгілері мен олардың тәрбиелік мәні сияқты ұлттық құндылықтарымызды оқытуымыз керек [1].

Ұлттық тәрбиенің мақсаты – ұлттық сана-сезімі қалыптасқан, ұлттық мүдденің өркендеуіне үлес қоса алатын ұлттық құндылықтар мен жалпы адамзаттық құндылықтарды өзара ұштастыра алатын ұлтжанды тұлғаны тәрбиелеу.

Тәрбиені қашанда құнды байлыққа балаған халқымыз бала тәрбиесіне ешқашан жүрдім-бардым қарамаған. Ал оған ұлттық сипат беру – ұлт болашағын ойлаудан туған даналық. Сондықтан да «Ұлт боламын десем, бесігінді түзем», – деген ұлы Мұхтар Әуезов.

Тәрбие адамдардың пайда болуымен бірге туындаған. мінез-құлық кемшіліктері – бұл тәрбиені дұрыс бермеу нәтижесі деп есептелген. Халық баланың жас ерекшеліктерін және психологиясы туралы білімді ғасырлар бойы зерттеп жинаған. Баланың болашақта қалыптасуы біріншіден үлкендермен қарым-қатынасына байланысты болады. Зерттеуші ғалым-педагогтар және психологтар жылдар бойы бақылаған баланың ойын іс-әрекетіне байланысты бірнеше қорытынды жасады. Ата-ананың тәрбиелеу әсеріндегі маңызды ерекшелігі, баланың дидактикалық ойындар ойнауы, рухани және ақыл-ой тәрбиесіндегі маңызы көп және сол үрдісте баланың еңбек құралдары, мамандықтары туралы түрлі заттардың ерекшеліктері туралы біліп, білімде, жұмбақта және жаңылтпашта жарысады.

Халық педагогикасы тәрбиенің көптеген әдістерін қолданған. Ғасырлық тәжірибеде балаға тәрбиенің әсер ету әдістері мынадай: түсіндіру, оқыту, мадақтау, қолдау, көндіру, жеке үлгі, жаттығуды көрсету, ымдау, тұспалдау, жазалау т.б [2].

Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың Мемлекеттік бағдарламасының негізгі міндеттерінің бірі қазақстандық патриотизмге, төзушілікке, биік мәдениетке, адам құқықтары мен бостандықтарын құрметтеуге тәрбиелеу болып табылады. Бұл жастарға этнопедагогикалық негізде білім беріп, патриоттыққа тәрбиелеу ісіне нұсқау әрі оның қажеттілігін айқындайтын бағдарлама деуге болады. Сол сияқты тәрбие тұжырымдамасында тәрбие үдерісін ұйымдастырудың қағидаларында этникалық қағида этникалық мәдениет негізінде жалпы ұлттық мәдениеттің гүлденуіне ықпал жасайтын мәдениет жасаушы ортаны қалыптастыруды, азаматтық келісім жөнінде атап көрсеткен. Біз тәрбиенің қойған мақсатынан және одан туындайтын міндеттерге сүйене отырып тәрбие жұмысының бағыттарының ішінде мынадай бағыт айқындалғанын білеміз: Азаматтық-патриоттық, құқықтық және полимәдениеттік тәрбие гуманизмге, қазақ халқының тарихы мен салтын, тілін сүю және құрметтеуге, оның таңдаулы дәстүрлерін сақтауға және оны дамытуға, азаматтық ұстанымды және патриоттық сананы, қалыптасқан ұлттық өзіндік сананы, ұлт аралық мәдени қарым-қатынасты қалыптастыруы тиіс. Балалар мен жастардың азаматтық патриоттық білім беру ұйымдарында азаматтық құқықтық, патриоттық тәрбие беруде мазмұны мен әдіс тәсілдер мен оқу тәрбие құрылымының өзара іс әрекеттестік негізінде деңгейін көтеру белгіленген. Ондай әрекеттестікті біздің ұлы ойшылдарымыз ертеден -ақ ескеріп, өз ойларын қосқан. Осындай адамның еркін әрекеттесетін мінез-құлқын тәрбиелеуде Әл-Фараби «Әдеттенудің арқасында бізді жақсы мінез – құлыққа жеткізетін әрекеттер жақсы әрекеттер болып табылады. Ол адамның жетілуі оның мінез-құлқының жетілуіне сайма-сай келеді» деген ойы арқылы қазіргі кезде тұлғаның жеке қасиетін, мінез-құлқын қалыптастыруда жақсы әрекеттер қалыптастыру керектігі туралы ой айтады [3].

Ұлттық тәрбие алған ұрпақ дені сау, білімді, ақылды, ұлтжанды, еңбекқор, сыпайы, кішіпейіл болып өседі. Сондықтан да ұлттық тәрбие – ел болашағы.

«Әрбір ұлттың баласы өз ұлтының арасында өз ұлты үшін қызмет қылатын болғандықтан, тәрбиеші баланы сол ұлттың тәрбиесімен тәрбие қылуға міндетті» – деп, кезінде ғалым М. Жұмабаев айтып өткеніндей, ұлт тәрбиесін білім алушыға дұрыс деңгейде бере білсек, бүгінде белең алып жатқан жастар арасындағы келеңсіз оқиғалардан арылуға жол салған болар едік. Ұлттық тәрбиелік білім жас ұрпақты әсемдікті игеруге, сұлулықты

сезініп, қастерлей білуге, оны өз бойына дарыта білуге, яғни, эстетикалық тәрбие бере білуге, ең бастысы рухани даму сипатына жетелейді. Ұлттық тәрбиелік білім беру арқылы, жас өскелең ұрпақты халықтың тұрмыс-салты, әдет-ғұрпымен таныстырып, адамның ішкі сезімін, жан дүниесін түсіне білуге бағыттауға ұмтыламыз [4]. Халқымыздың сан ғасырлардан келе жатқан ұлттық мұрасын оқу-тәрбие ісімен сабақтастыра отырып тәрбиелеу, ұмыт қалған салт-дәстүр, ұлттық ерекшелігімізді насихаттап, олардың бойына ұлттық психологияны қалыптастыру – әрбір ұстаздың міндеті.

Қазақ отбасында ұлттық тәрбиенің негізі – халықтық педагогика болғандықтан, баланы ұлттық салт-дәстүрлер аясында тәрбиелегенін тарих та дәлелдеп береді. Яғни, құрсақ тойы, шілдехана, сүйінші, қырқынан шығару, бесік тойы, тұсау кесер, сүндетке отырғызу тағы басқа салт-жоралғылар қатаң ұсталып, басшылыққа алынып отырған. Бұлардың ұлттық ерекшеліктері мен тәрбие негіздері бар. Халқымыздың тәлім-тәрбие беретін әдет-ғұрпы мен салт-дәстүрлері мәдени құндылықтарымыздың ажырамас бір бөлігі болып табылады.

Жастарға бала кезінде ұлттық тәрбиені сіңіру тиімдірек. Бала шыбық тәрізді, қайдан жарық шықса, соған қарай бұрылып өседі. Бала тәрбиесіне жіті көңіл бөліп, әр жас ерекшелігіне қарай білім берумен сабақтастырған орынды деп ойлаймын. Ол дегеніміз бала дүниеге келгенде бесікке бөлеп, бесік жырымен сусындатудан басталғаны абзал. Өйткені, ананың әлдііне жететін әдемі ән әлемде жоқ.

Халықтық педагогика – қоғамның рухани, мәдени және адамгершілік қарым-қатынастарындағы ең қымбат қазына дейтін болсақ, оқушыларға ұлтымыздың әдет-ғұрыптары мен салт-дәстүрлерін үйрету, оны оқушы ойына ұялату арқылы ізгілікке, адамгершілікке, ұлтжандылыққа, өз салт-дәстүрін құрмет тұтуға баулу – ұстаздардың басты міндеттерінің бірі деп есептеймін [5].

Бүгінгі күнде жастарды әдепті де саналы етіп тәрбиелеу үшін ең алдымен тәрбие ережелеріне сүйене отырып, ұлттық дәстүрімізді, әдет-ғұрыптарымызды, дінімізді, ата-бабаларымыздан қалған насихат-мұраларды жастардың санасына сіңіре білуіміз қажет. Тәрбиенің көзі ата-бабамыздан қалған мұралар мен дана сөздер десек, біз соларды насихаттайтын жүргізушіміз. Бүкіл қоғам болып қолға алып, мәдениетті, тәрбиелі болып жүруді әрқайсысымыз өзімізден бастасақ, жас ұрпақтың тәрбиесі де өз жемісін берері анық.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. С. Қабдиева Ұрпақ тәрбиесіндегі адамгершілік мәселелері. А, 2015.
2. Отанға деген сүйіспеншілікті тәрбиелеу мәселелері //Қарағанды мемлекеттік университетінің хабаршысы. Педагогика сериясы. - 2014. - №4(36). - Б.160-163.
3. Қазақ мемлекетінің идеологиясында жастарға патриоттық тәрбие беру //Білім саласындағы инновациялық технологиялар. Қазіргі кездегі дамуы және келешегі: Республикалық ғылыми-методикалық конференция материалдары. - Қарағанды, 2005. - Б.226-229.
4. Отансүйгіштік тәрбие-басты міндет //Қазақстан мектебі. - 2015. - №5-6. - Б.3
5. Салт-дәстүрлермен ұлттық ойындар негізінде студенттерге патриоттық тәрбие беру //Академик Е.А. Бөкетов – ғалым, педагог, ойшыл: Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Қарағанды, 2015. - Б.57-59.

Жекина А.К.

ПСИХОЛОГО- ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПРИЧИНЫ ПРОЯВЛЕНИЯ ШКОЛЬНОЙ ТРЕВОЖНОСТИ И ЕЕ КОРРЕКЦИЯ

Кокшетауский университет им.Абая Мырзахметова
Магистрант образовательной программы 7M01101 Педагогика и психология
Научный руководитель: к.п.н. доцент Власенко С.В.

Школьная тревожность — это эмоциональное состояние, характеризующееся беспокойством, страхами, неуверенностью в себе, которое возникает у детей в условиях школьного обучения. Это явление широко распространено среди младших школьников и может существенно повлиять на их успеваемость, эмоциональное и психическое здоровье. В данной статье рассматриваются психолого-педагогические причины школьной тревожности, а также методы её коррекции, направленные на помощь детям в преодолении стрессовых состояний, связанных с учебной деятельностью.

Школьная тревожность может возникать по многим причинам, которые связаны с особенностями самого ребенка, условиями его обучения и взаимоотношениями в коллективе. Рассмотрим основные психолого-педагогические причины возникновения тревожности у школьников.

Одной из основных причин школьной тревожности является личностная предрасположенность ребенка. Некоторые дети по своей природе более чувствительны к стрессам и изменениям в окружении, что делает их более восприимчивыми к тревоге и беспокойству. Дети с низкой самооценкой, повышенной мнительностью, с склонностью к переживаниям, часто испытывают трудности в адаптации к новым условиям. Такие дети могут бояться ошибок, неуверенно себя чувствовать в новых ситуациях, что приводит к повышенной тревожности.

Тревожность часто возникает у детей, которые имеют проблемы с социализацией в коллективе. Ребенок может переживать из-за невозможности наладить контакт с одноклассниками, страха быть отвергнутым или высмеянным. Проблемы в общении, неумение работать в группе, конфликтные ситуации с детьми или учителем могут способствовать развитию тревожных состояний.

Неоправданные ожидания со стороны родителей или учителей также могут быть причиной развития тревожности. Когда ребенок ощущает, что ему нужно соответствовать слишком высоким стандартам, он начинает переживать, опасаясь не справиться с поставленными задачами. Особенно это актуально в случаях, когда педагог или родители оказывают давление на ученика, не учитывая его возможности и особенности.

Школьная тревожность часто бывает связана с трудностями в усвоении учебного материала. Если ребенок не успевает за программой, не понимает объяснений учителя или испытывает трудности с выполнением заданий, это может вызывать у него чувство неуверенности и страха перед следующими уроками или контрольными. Плохие отметки, неудачи на экзаменах и регулярное ощущение неуспешности также способствуют развитию тревожных состояний.

Факторы, такие как перегрузка школьной программы, нехватка времени на отдых, напряженная атмосфера в классе или нестабильные отношения с учителем, могут быть значительными источниками стресса. Дети, которые не получают достаточной эмоциональной поддержки, могут переживать из-за низкого уровня безопасности и комфорта в школьной среде, что усиливает тревогу.

Школьная тревожность имеет серьезные последствия как для эмоционального состояния ребенка, так и для его успеваемости. Среди возможных последствий можно выделить следующие:

Снижение учебной мотивации: Чрезмерная тревожность снижает желание ребенка учиться, что приводит к пропускам занятий, отказу от выполнения домашних заданий и игнорированию учебного процесса.

Развитие эмоциональных и психологических расстройств: Постоянное переживание тревоги может привести к депрессии, паническим атакам, нарушению сна и другим психоэмоциональным проблемам.

Социальная изоляция: Ребенок, который боится общения с другими, может замкнуться в себе, избегать участия в школьных мероприятиях, не заводить друзей.

Проблемы с самооценкой: Ребенок, страдающий от тревожности, может начать считать себя неудачником, что негативно скажется на его уверенности в себе.

Коррекция школьной тревожности требует комплексного подхода, который включает как работу с ребенком, так и взаимодействие с его семьей и педагогами. Рассмотрим основные методы и подходы, направленные на коррекцию тревожности у школьников.

Работа с психологом является важным элементом коррекции школьной тревожности. Психолог может помочь ребенку осознать и проанализировать источники его тревоги, а также предложить стратегии преодоления страха и беспокойства. Среди эффективных методов психотерапии можно выделить:

Когнитивно-поведенческую терапию: Этот метод помогает ребенку изменить негативные мысли и установки, которые приводят к тревожности, и научиться более адекватно воспринимать происходящее.

Техники релаксации и дыхания: Обучение методам релаксации, глубокому дыханию и медитации помогает ребенку снизить уровень стресса и напряжения.

Игровая терапия: С помощью игр и ролевых упражнений дети могут моделировать различные ситуации, разрабатывать способы их разрешения и уменьшать страх перед ошибками.

Важно, чтобы родители активно включались в процесс коррекции тревожности у ребенка. Важно:

Создать поддерживающую атмосферу дома: Родители должны показывать ребенку свою поддержку, хвалить его за успехи, независимо от того, насколько они велики или малы. Это помогает повысить самооценку и уверенность в своих силах.

Понимание и терпение: Родители должны проявлять терпимость к переживаниям ребенка, избегать излишнего давления, не требовать от него невозможного. Это поможет уменьшить чувство страха и беспокойства.

Разговоры о страхах и переживаниях: Очень важно, чтобы родители могли обсуждать с ребенком его тревоги и беспокойства, помогая ему понять, что испытывать страх — это нормально, и есть способы с ним справиться.

Педагогическая коррекция также имеет большое значение в снижении школьной тревожности. Среди эффективных методов можно выделить:

Дифференциация подхода к обучению: Учет индивидуальных особенностей учеников, использование различных методов и средств обучения позволяет уменьшить стресс и напряжение, особенно у детей, испытывающих трудности в усвоении материала.

Постепенная нагрузка и поддержка: Педагог должен создавать условия для комфортного и последовательного освоения нового материала. Очень важно давать ребенку время и возможность адаптироваться, не перегружать его лишней информацией.

Создание благоприятной атмосферы в классе: Педагог должен способствовать формированию доброжелательной атмосферы в коллективе, где каждый ребенок чувствует себя защищенным и поддерживаемым.

Школьная тревожность — это серьезная проблема, с которой сталкиваются многие дети. Она может возникать по множеству причин, включая личностные особенности ребенка, социальные факторы и условия учебного процесса. Коррекция тревожности требует комплексного подхода, включающего работу с ребенком, его семьей и педагогами. Важно создать поддерживающую атмосферу, помочь ребенку развить уверенность в себе и

научиться справляться с трудными ситуациями. Своевременная коррекция школьной тревожности поможет ребенку избежать серьезных психологических и образовательных проблем, создавая условия для его полноценного развития.

Список использованной литературы:

1. Белобрыкина О.А. Психологические условия и факторы развития самооценки личности на ранних этапах онтогенеза: Автореф. канд. психол. наук. – Н., 2000. – 23 с.
2. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание. М.: Прогресс, 1986. – 425 с.
3. Божович Л.И. Изучение мотивации поведения детей и подростков / Л.И. Божович. – М., 2013. – 352 с.
4. Выготский Л.С. Собр. Соч., т. 3. – М.: 1983, С. 144, 145.

Жекина А.К.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПРИЧИНЫ ПРОЯВЛЕНИЯ ШКОЛЬНОЙ ТРЕВОЖНОСТИ И ЕЕ КОРРЕКЦИЯ В УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Кокшетауский университет им.Абая Мырзахметова
Магистрант образовательной программы 7М01101 Педагогика и психология
Научный руководитель: к.п.н. доцент Власенко С.В.

Школьная тревожность — это состояние повышенной эмоциональной напряженности, беспокойства и страха, которое проявляется у учащихся в процессе учебной деятельности. Это явление встречается в разных возрастных группах школьников и может значительно влиять на их учебную деятельность и психоэмоциональное благополучие. В последние годы школьная тревожность становится одной из актуальных проблем в психолого-педагогической практике. Тревожность может проявляться не только в виде страха перед учебой, экзаменами или оценками, но и в более сложных формах, таких как социальная тревожность или страх перед взаимодействием с учителями и сверстниками.

Цель данной статьи — рассмотреть психолого-педагогические причины проявления школьной тревожности, а также предложить методы и подходы к ее коррекции в учебной деятельности.

Школьная тревожность может иметь различные причины, как внешнего, так и внутреннего характера. Среди основных факторов, влияющих на возникновение и развитие тревожности у школьников, можно выделить несколько ключевых аспектов.

Семейные факторы. Одной из основополагающих причин тревожности у школьников является семейная ситуация. Высокие требования родителей, постоянное давление по поводу успехов в учебе или сравнение с другими детьми могут вызывать у ребенка чувство недостаточной удовлетворенности собой. Недостаток эмоциональной поддержки в семье, конфликты между родителями, разводы, а также влияние негативных семейных установок (например, «тебе нужно быть лучшим», «ты должен оправдать наши ожидания») также играют роль в развитии тревожности. В таких условиях ребенок начинает воспринимать учебу как источник стресса и беспокойства.

Социальные факторы. Школьная тревожность также может быть вызвана социальными факторами, такими как отношения с одноклассниками и учителями. Проблемы в общении, буллинг, страх быть отвергнутым или непонятым со стороны сверстников — все это может способствовать развитию социальной тревожности. Ощущение социальной изоляции и неуверенности в своих силах также способствует росту тревоги. Отношения с учителями также могут играть значительную роль. Например, жестокая критика,

несправедливые замечания или требовательность со стороны педагогов могут вызывать страх перед их оценкой и судом.

Когнитивные и личностные особенности ребенка. На развитие тревожности также влияют когнитивные особенности ученика, такие как склонность к катастрофизации (перегибание возможных негативных последствий) и повышенная чувствительность к стрессовым ситуациям. Личностные особенности, такие как низкая самооценка, неуверенность в себе, боязнь неудачи, также играют важную роль. Такие дети могут переживать не только по поводу конкретных ситуаций в учебной деятельности, но и из-за общей тревоги за свою будущую жизнь и способности справиться с трудностями.

Негативный опыт учебной деятельности. Плохие оценки, неудачи на контрольных работах или экзаменах могут стать причиной появления тревоги у школьников. Это особенно ярко выражено у детей, которые переживают неудачи в учебе и не умеют справиться с ними. Часто у таких учеников возникает страх перед следующими занятиями и экзаменами, что порождает страх оценки, боязнь быть несоответствующим ожиданиям родителей или педагогов.

Школьная тревожность может проявляться на разных уровнях: эмоциональном, когнитивном, поведенческом и физиологическом.

Эмоциональные проявления. Ребенок с высокой тревожностью может испытывать беспокойство, страх, нервозность, растерянность, напряжение. Эти чувства могут усиливаться перед контрольными, экзаменами или даже обычными уроками. В некоторых случаях тревога может перерасти в более глубокие эмоциональные расстройства, такие как депрессия или апатия.

Когнитивные проявления. Тревожные дети склонны к катастрофизации (преувеличению опасности ситуации), они могут думать, что не справятся с заданием, не получат нужной оценки или не будут приняты в коллектив. Они могут также демонстрировать нарушения концентрации внимания и ухудшение памяти из-за постоянного волнения и стресса.

Поведенческие проявления. Дети с высокой тревожностью могут избегать учебной деятельности, откладывать выполнение заданий или пропускать занятия. Они могут проявлять раздражительность, гиперактивность, излишнюю осторожность или, наоборот, пассивность в отношении задач, которые они считают слишком сложными или пугающими.

Физиологические проявления. Школьная тревожность часто сопровождается соматическими симптомами: головными болями, болями в животе, тошнотой, учащенным сердцебиением, потливостью. Эти физические симптомы могут усиливаться перед экзаменами, важными контрольными работами или публичными выступлениями.

Коррекция школьной тревожности требует комплексного подхода, который сочетает в себе как индивидуальные, так и групповые методы. Работа педагога и психолога в этом направлении должна быть направлена на создание безопасной и поддерживающей атмосферы, на развитие у ребенка уверенности в своих силах и на преодоление страхов и тревожных состояний.

Психологическое консультирование. Важно, чтобы педагог или школьный психолог проводил индивидуальные консультации с учениками, выявляя конкретные причины тревожности и помогая выработать эффективные способы их преодоления. Психолог может помочь ребенку осознать и проанализировать его страхи, предоставить ему инструменты для саморегуляции эмоций.

Психотерапевтические методы. Использование методов когнитивно-поведенческой терапии (КПТ) помогает ребенку изменить негативные убеждения и установки, которые способствуют повышенной тревожности. КПТ направлена на изменение деструктивных мыслей, страховых сценариев и негативных ожиданий.

Создание благоприятной учебной атмосферы. Важно, чтобы педагог создавал атмосферу доверия, поддержки и принятия, в которой ребенок не боится ошибаться и чувствует, что он ценен, несмотря на свои неудачи. Использование положительных методов

поощрения и обратной связи помогает укрепить уверенность ребенка в себе и снизить уровень тревожности.

Работа с родителями. Родители играют важную роль в преодолении школьной тревожности у ребенка. Педагог может организовать консультации для родителей, на которых объяснит им, как снизить давление на ребенка, как поддерживать его в трудных ситуациях и как создать благоприятную атмосферу в семье для развития уверенности ребенка в своих силах.

Медитативные и расслабляющие практики. Методы релаксации, дыхательные упражнения, медитации, йога могут помочь ученикам снизить уровень стресса и научиться справляться с тревожными состояниями. Регулярное применение таких практик в школе позволяет не только снизить тревожность, но и повысить общий уровень эмоционального благополучия детей.

Групповая работа и тренинги. Групповые занятия, направленные на повышение социальной уверенности, развитие навыков взаимодействия с другими, решение конфликтных ситуаций, помогают детям научиться справляться с социальной тревожностью и избегать стрессовых ситуаций в коллективе.

Школьная тревожность — это многогранное явление, имеющее психолого-педагогические причины, которые могут быть связаны с семейной ситуацией, социальными факторами, личностными особенностями ребенка и предыдущим опытом в учебной деятельности. Эта проблема требует комплексного подхода в своей коррекции. Важно, чтобы педагоги, психологи и родители работали вместе, создавая поддерживающую атмосферу, помогающую ребенку справиться с тревожностью и развить уверенность в себе. Своевременная коррекция тревожных состояний способствует улучшению учебной деятельности и психоэмоционального состояния школьников, а также способствует формированию у них навыков управления своими эмоциями, что является важным для успешной социальной адаптации в будущем.

Список использованной литературы:

1. Белобрыкина О.А. Психологические условия и факторы развития самооценки личности на ранних этапах онтогенеза: Автореф. канд. психол. наук. — Н., 2000. — 23 с.
2. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание. М.: Прогресс, 1986. — 425 с.
3. Божович Л.И. Изучение мотивации поведения детей и подростков / Л.И. Божович. — М., 2013. — 352 с.
4. Выготский Л.С. Собр. Соч., т. 3. — М.: 1983, С. 144, 145.

Адилова А.К.¹, Жеңісбекқызы Ш.²

МЕКТЕПТЕ СУИЦИДТІК МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚТЫҢ АЛДЫН АЛУ ТӘСІЛДЕРІ МЕН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚОЛДАУ

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
ka_kairatovna@mail.ru

«Суицид - бұл адамның микросоциалдық қақтығыс жағдайында жеке тұлғаның әлеуметтік-психологиялық бейімделуінің салдары» А.Г. Абрумова, В. А. Тихоненко. Басқаша айтқанда, оның тікелей себептері, әдетте, жақын ортадағы проблемалармен тығыз байланысты: ата-аналардың ажырасуы, олардың қайта үйленуі, алкоголизм, қақтығыстар, ауру және жақын туыстарының жоғалуы. Балалардың қарым-қатынас саласы өзгереді және

күрделі ішкі жанжалды тудырады: қарым-қатынас қажеттілігі қалады және оны әдеттегі нысандарда жүзеге асыру мүмкін емес. Отбасы мүшелеріне немесе басқаларға қалай әсер ету керектігін білмей, бала өзін-өзі өлтіруді ойлайды. Суицид адамның өзін-өзі төзбейтін жағдайдан шығудың құралы болуы мүмкін [1].

Белгілі бір психологиялық ерекшеліктері бар балалар мен жасөспірімдер өз-өзіне қол жұмсау қаупіне ұшырайды:

- эмоционалды сезімтал, осал;
- қиын жағдайларда табанды және сонымен бірге ымыраға келе алмайды;
- қарым-қатынаста икемсіз (олардың басқалармен өзара әрекеттесу әдістері бірдей және қарапайым);

➤ импульсивті, эмоционалды, бөртпе әрекеттерге бейім;

➤ эмоционалды проблемаға назар аударуға және аса маңызды қатынасты қалыптастыруға бейім;

- пессимистік;
- жабық, шектеулі әлеуметтік шеңберге ие.

Суицидтік көріністердің жіктелуі

Суицид ниеттеріне суицидтік ойлар, идеялар, тәжірибелер, тенденциялар жатады.

Суицидтік мінез-құлықтың айқындылық дәрежесі:

Бірінші дәреже-пассивті суицидтік ойлар. Бұл олардың өлімі туралы идеялар, қиялдар, бірақ іс-әрекет ретінде өмірден айыру туралы емес. Мысал ретінде «өлу жақсы болар еді», «ұйықтап, оянбау», «егер бұл маған қатысты болса, мен өлер едім» және т. б [2].

Екінші дәреже-суицидтік жоспарлар. Бұл суицидтің белсенді түрі, өзін-өзі өлтіруге деген ұмтылыс. Сонымен қатар, іске асыру жоспары жасалады. Өз-өзіне қол жұмсау тәсілдері, әрекет ету уақыты мен орны ойластырылған.

Үшінші дәреже - суицидтік ниеті. Олар идеялардан туындайды, ал олар әрекетке әкелетін ерікті шешімдермен күшейтіледі.

Суицидтік ойлардың пайда болуынан оларды жүзеге асыруға дейінгі кезең кейде минуттармен (жедел пресуицид), кейде айлармен (созылмалы пресуицид) есептеледі.

Суицидтің демонстрациялық және шынайы әрекеттері

Мамандар ортақ суицидтік әрекеттер:

на шынайы;

демонстрациялық;

шантаж.

Демонстрациялық әрекеттер саны аяқталғандардан 10-15 есе көп. Демонстрациялық, бопсалау әрекеттерінің міндеті-белгілі бір мақсатқа жету, назар аудару немесе қиын жағдайға наразылық білдіру. Құрдастардың әсерін жеңілдетуге болмайды. Жасөспірім «компания үшін» өз-өзіне қол жұмсау әрекетін жасайды, оның шешімі қарастырылмайды, бірақ достарды қолдауға дайын, «басқалар сияқты» болғысы келеді.

Кез-келген суицид әрекеті өте қауіпті екенін есте ұстаған жөн! Олар шынымен өліммен аяқталуы мүмкін; олар әртүрлі мәселелерді шешудің тәсілі бола алады (іс жүзінде бұл басқа адамдармен айла-шарғы жасау) немесе экстремалды «ойын-сауық». Ақыр соңында, өлім ойындары өзін - өзі бұзатын тұрақты мінез-құлыққа айналуы мүмкін, бұл есірткі, алкоголь, тәуекелге үнемі ұмтылу.

Нағыз суицидтік әрекеттер ең қауіпті, бұл ауыр эмоционалды тәжірибенің, қатты стресстің, қатты депрессияның көрсеткіші.

Суицидтік мінез-құлықтың себептері мен себептері

Суицидтік мінез-құлықтың негізгі себептері мен себептері (маңыздылығын төмендету тәртібімен келтірілген) болуы мүмкін:

1. Жеке және отбасылық қақтығыстар:

туыстары мен айналасындағылардың әділетсіз қарым-қатынасы (қорлау, қорлау, айыптау);

жақын досынан айырылу, ауру, туыстарының қайтыс болуы;

өзекті қажеттілікті қанағаттандыруға кедергілер;
бақытсыз махаббат;
басқалардың назарының, қамқорлығының болмауы.

2. Психикалық жағдайы. Суицидтердің үштен екісі психотикалық емес мемлекеттерде өте нақты себептер мен себептер бойынша, ал үштен бірі-алдамшы идеялары бар психоз жағдайында.

3. Физикалық жағдайы. Мұндай шешімді көбінесе онкопатология, туберкулез, жүрек-тамыр аурулары бар науқастар қабылдайды. Бұл жағдайда суицид анықталмаған диагноз кезеңінде жасалады.

4. Қақтығыстар, қоғамға жат қылыққа байланысты суицидента:

жазадан немесе ұяттан қорқу;

5. Кәсіби немесе оқу саласындағы қақтығыстар:

дәрменсіздік, оқудағы немесе жұмыстағы сәтсіздіктер;
кәсіби немесе оқу міндеттерін орындауға әділетсіз талаптар. Бұл мотивтер сирек өзін-өзі өлтіруге себеп болады.

6. Материалдық-тұрмыстық қиындықтар. Олар сондай-ақ сирек өзін-өзі өлтіруге себеп болады [3].

Суицидтің мақсаттары:

1. Наразылық, кек. «Наразылық» түріндегі суицидтік мінез-құлық қылмыскерге зиян келтіруді, кек алуды, яғни өзіне-өзі қол жұмсау мінез-құлқының себебі болып саналатын адамды білдіреді. «Менің өлімімнен кейін сіз одан да жаман боласыз» деген қағида бар. Жанжал өткір.

2. Шақыру. «Шақыру» түріндегі суицидтік мінез-құлық өткір, көбінесе өзін-өзі жазалау арқылы жүзеге асырылады. Суицидтік әрекеттің негізгі мәні-жағдайды өзгерту үшін сырттан көмек алу.

3. Болдырмау (жаза, азап). «Болдырмау» түріндегі суицидтік мінез-құлық жазалау қаупі жағдайында және психикалық немесе физикалық азапты күту кезінде көрінеді, ал суицидтің мәні оларды болдырмауға тырысады.

4. Өзін - өзі жазалау-нақты кінәнің тәжірибесімен анықталады немесе бұл кінәнің патологиялық сезімінің салдары.

5. Бас тарту. Мақсат пен мотивтер толығымен сәйкес келетін өмірден «бас тарту» түріндегі суицидтік мінез-құлық тек ақыл-есі кем адамдарда кездеседі.

Суицидтен кейінгі кезең

Суицидтен кейінгі кезең өзін-өзі өлтіру әрекетінен кейін басталады. Онда өзіне-өзі қол жұмсауға әкелген мотивтер байқалады:

- жанжал және оның тақырып үшін маңызы;
- суицидтік шешім қабылдау;
- өз-өзіне қол жұмсауға жеке көзқарас [4] .

Суицидтен кейінгі жағдайлардың 4 түрі бар:

1. Сыни түрі. Жанжал өзектілігін жоғалтты. Адам ұят сезінеді. Суицидтің қайталануы екіталай. Көмек бағыты-рационалды психотерапия.

2. Манипуляциялық түрі. Жанжалдың өзектілігі төмендеді. Пайда отчетливое түсіну суицидтік әрекет бола алады тәсілімен мақсаттарға қол жеткізу құралы әсер қоршаған. Шынайы әрекеттерді демонстрациялық-шантажға айналдыру үрдісі бар. Көмек бағыты-өзіне-өзі қол жұмсауға теріс көзқарас қалыптастыру, қайталанатын өзіне-өзі қол жұмсауды болдырмау үшін жауап беру үлгісін бұзу.

3. Аналитикалық түрі. Жанжал әлі де өзекті. Адам бастан өкініш әрекеті үшін. Бірақ қақтығыс әлі де өткір кезеңде болғандықтан, жағдайдан шығу жолын іздеу басталады, егер олар табылмаса, онда өзін-өзі өлтіру ықтималдығы жоғары. Көмек көрсету бағыты-заңгерлер мен басқа да қызметтерді тарту мүмкіндігі бар жанжалды жою.

4. Суицид-бекітілген түрі. Жанжал өзекті. Суицидке деген көзқарас оң. Көмек бағыты-психиатриялық клиникада қатаң қадағалау тағайындаумен емделу.

Қайта суицидтің ең жоғары қаупі - 1 айдан 3 жылға дейінгі уақыт аралығында.

Өлім туралы идеяларды қалыптастыру бірнеше кезеңнен өтеді. Бала қайтыс болудың атрибуттарымен ресми түрде таныс, бірақ Білім өзінің жеке басымен немесе жақын адамдарының жеке басымен байланысты емес. Өмірдің аяғы ұзақ болмауы сияқты көрінеді. Тартады мүмкіндігі болып саналады қайтыс болды деп айналадағылар үшін, бірақ бақылап, олардың тарапынан көре өкініс өз обидчиков. Өлім қорқынышы жоқ, ал» Өлім ойыны «кезінде бала жағымсыз эмоцияларды сезінбейді. Емес қауіптілігін сезіне отырып салдарын, ол мүмкін жасауға және өмір үшін қауіпті еркелігі, қастандық және өзін-өзі өлтіруі [5].

Уақыт өте келе өлім туралы түсінік өмірдің соңы ретінде барабар болады. Өлім қорқынышы қалыптасады, ол көбінесе ресми болып табылады және өз өмірінің құндылығымен байланысты емес. Балалардың біліксіздігі ересек заттар (кеңсе желімі, сусабын) тұрғысынан «жазықсыз» суицидтік мақсаттарда қолдануға негізделген.

Екінші жағынан, балалар өздерінің қауіпті екенін түсінбестен, өз өмірлеріне қастандық жасаудың зиянды тәсілдеріне жүгінеді (биіктіктен құлау, өзін-өзі құтқару әрекеттері, өзін-өзі іліп қою). Жасөспірімдер көбінесе демонстрацияны» асыра орындайды», олар өз өмірін қиюды мақсат етпей, жарқын қаптамада таблетка қабылдау арқылы өз-өзіне қол жұмсау әрекетін жасайды және т. б.

Бала немесе жасөспірім үшін жанжалды жағдай ересектердің пікірінше, кішігірім, тез арада пайда болуы мүмкін екенін есте ұстаған жөн. Максимализмі, эгоцентризм, өмірін болжай алмауы бар жасөспірім үмітсіздік сезімін тудырады, үмітсіздік, жалғыздық сезімін тудырады. Бұл оның айналасындағы ересектер үшін күтпеген жерден жанжалды жағдайды балаға суицидке айналдырады.

Өз-өзіне қол жұмсау кезінде қаза тапқандардың шамамен 20-дан астамы суицид жасағандар. Бұл елге, аймаққа, жынысқа, жасына және өзін-өзі өлтіру әдісіне байланысты әр түрлі болады.

Суицидтің алдын алуға психологиялық қолдауды уақытымен іздеу, сондай-ақ суицидтік ойларды жеңу үшін қажет уақыт ішінде өлімге әкелетін суицид құралдарына қол жеткізуді шектеу ықпал етеді. Суицидтің алдын алу үшін бірқатар тиімді алдын алу шараларын қолдануға болады. ДДҰ-ның [LIVE LIFE](#) тұжырымдамасы бойынша тиімділігі дәлелденген төрт негізгі шара ұсынылады:

- суицид құралдарына қол жетімділікті шектеу (мысалы, улы пестицидтер мен атыс қаруы);
- суицид мәселесін жауапкершілікпен жариялауды қамтамасыз ету үшін бұқаралық ақпарат құралдарымен жұмыс;
- жасөспірімдерде әлеуметтік және эмоционалдық өмірлік дағдыларды дамыту;
- суицидтік мінез-құлықтан зардап шегетін барлық адамдарды уақытылы анықтау, тексеру, жүргізу және кейіннен дұрыс өмір сүру үшін қолдау [6].

Суицидтің алдын алу жөніндегі іс-шаралардың негізгі компоненттері жағдайды талдау, ведомствоаралық ынтымақтастық, проблема туралы хабардарлықты арттыру, ұйымдастырушылық-әдістемелік қолдау көрсету, қаржыландыру, қадағалау, мониторингілеу, бағалау [7].

Ықтимал суицидті ашық талқылау адамға өмірлік мәселелерді шешудің басқа нұсқаларын қарастыруға және қабылданған шешімді өзгертуге көмектеседі, осылайша суицидтің алдын алуға болады.

Зерттеулерге сәйкес, суицид туралы ойлайтын адамдардың өмір мен өлімге қатысты екіұшты сезімдерін сезінуі және олардың азаптарынан жеңілдік іздеуі сирек емес. Адам мұндай әрекетті осы сәттің әсерінен жасай алады және бірнеше күннен кейін өмір сүргісі келген кезде өледі. Адамға психологиялық қолдау көрсету арқылы суицидтің алдын алуға болады. Өз-өзіне қол жұмсамақ болған, бірақ аман қалған адамдарды тексеру барысында олардың көпшілігі кейіннен өлімнен құтылуға қуанышты екендігі атап өтілді [8].

Суицидке бейімділігі бар көптеген адамдар психикалық аурумен ауырмайды, ал психикалық ауытқулармен өмір сүретін көптеген адамдар өз өмірін жоғалтқысы келмейді.

Суицидке толы дағдарыстық жағдайларда өткір психологиялық стрестің, созылмалы ауырсынудың, зорлық-зомбылық тәжірибесінің, сондай-ақ әртүрлі әлеуметтік факторлардың болуы сияқты бірқатар себептік және ілеспе факторларды ескеру қажет [9].

Суицидтік мінез-құлықтың қарапайым түсіндірмесі жоқ. Бұл ешқашан жалғыз факторға немесе оқиғаға байланысты емес. Адамды өз-өзіне қол жұмсауға итермелейтін факторлар өте көп және күрделі. Суицидтік мінез-құлықтың себептерін түсінуге тырысқанда физикалық және психикалық денсаулық жағдайын, өмірдегі стрестік оқиғаларды, сондай-ақ әлеуметтік және мәдени факторларды ескеру қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Абрумова А.Г., Тихоненко В.А. Суицидология негіздері. – М.: Психология институты, 2015.
2. Беккер К. Суицид: теория және алдын алу. – Алматы: ҚазҰУ баспасы, 2018.
3. Васильев Ю. Суицидтік мінез-құлықтың психологиялық аспектілері. – Астана: Фолиант, 2019.
4. Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы (ДДҰ). Суицидтің алдын алу: Ғаламдық императив. – Женева, 2014.
5. Құспанова А.С. Жасөспірімдер арасындағы суицидтің психологиялық факторлары. – Алматы: Ғылым, 2021.
6. Назарбаева С. Өмірді бағалау және өзін-өзі сақтандыру психологиясы. – Нұр-Сұлтан: НҰР, 2020.
7. Омарова Г.Т. Суицидтік мінез-құлықтың алдын алу жолдары. – Қарағанды: Болашақ, 2017.
8. Тәжібаева Р.К. Жасөспірімдер психологиясы және девианттық мінез-құлық. – Шымкент: Айқын, 2016.
9. Шакиржанова М. Суицидтік қауіптің диагностикасы және психологиялық көмек. – Павлодар: С.Торайғыров атындағы ПМУ, 2022.

Адилова А.К.¹, Жеңісбекқызы Ш.²

МЕКТЕПТЕ СУИЦИДТІК МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚТЫҢ АЛДЫН АЛУ ТӘСІЛДЕРІ МЕН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚОЛДАУ

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
ka_kairatovna@mail.ru

Суицид - адамның өз өмірін қасақана қиюға, сондай-ақ қиын жағдайда өлімге жол бермеудің нақты мүмкіндіктерінен бас тартуға бағытталған өзін-өзі деструктивті мінез-құлық.

20 ғасырдың басында австриялық психиатр Зигмунд Фрейд суицидтің алғашқы психологиялық теориясын жасады. Онда ол өзіне бағытталған агрессияның рөлін атап өтті. Америкалық психиатр Карл Меннингер Фрейдтің идеяларын егжей-тегжейлі дамытты. Ол барлық суицидтердің негізінде бір-бірімен байланысты үш бейсаналық себеп бар деп ұсынды: кек алу/жек көру (өлтіруге деген ұмтылыс), депрессия/үмітсіздік (өлуге деген ұмтылыс) және кінә (өлтіруге деген ұмтылыс) [1].

Қазіргі кезде суицидтің заманауи теориясының бастаушысы болып саналатын американдық психолог Эдвин Шнейдман суицидтің бірнеше маңызды сипаттамаларын сипаттады. Бұған адам төзгісіз жан азабы, қоғамнан оқшаулану сезімі, үмітсіздік пен

дәрменсіздік сезімі, сондай-ақ барлық мәселелерді шешудің жалғыз жолы тек өлім ғана деген көзқарас жатады. Адамның ақпаратты өңдеу процесін зерттейтін когнитивті мектептің психотерапевттері икемсіз ойлаудың рөлін атап көрсетеді, ("өмір қорқынышты, оған балама тек өлім"), бұл олардың проблемаларын шешудің мүмкін еместігіне әкеледі. Психологтардың пікірінше, көптеген суицидтер көмекке шақыруды білдіреді, сонымен қатар олардың проблемаларына назар аудару үшін күш салу болып табылады [2].

Әлеуметтану саласында жұмыс істейтін ғалымдардың көпшілігі әлеуметтік құрылым мен өмірлік құндылықтар суицид рейтингіне айтарлықтай әсер етуі мүмкін деп санайды. Француз әлеуметтанушысы Дюркгейм суицидтің рейтингі адамның әлеуметтік интеграциясымен, яғни жеке тұлғаның өзін үлкен топтың бір бөлігі ретінде сезіну дәрежесімен тікелей байланысты екенін дәлелдеді. Дюркгейм суицид адамның әлеуметтік қарым-қатынасы болмаған кезде, әсіресе мұндай мәселе кенеттен туындаған кезде, мысалы, жұмысынан айырылғанда, суицид ықтималдығы жоғары деп есептеді. Суицидтің себептерін талдаудағы жалғыздық факторының маңыздылығы ересектер арасындағы суицидтің деңгейі некеде тұрғандарда ажырасқан, жесір немесе жалғызбасты адамдарға қарағанда төмен болатындығынан да көрінеді.

Ғалымдар өз-өзіне қол жұмсауға бейім адамдардың өмірінде басқаларға қарағанда көбірек күйзеліске ұшырамайтынын анықтады; керісінше, олардың өмірлік қиындықтарымен толыққанды күресуге мүмкіндік бермейтін кейбір тұлғалық патологиялары бар. Сонымен қатар, суицидке бейім адамдар бастапқыда өмірде қиындықтармен кездеседі, мысалы, отбасынан айырылу немесе туыстары арасындағы қарым-қатынастың нашарлығы, ата-аналары мен кәмелетке толмаған балаларының бөлек тұруы, балалармен дұрыс қарым-қатынас жасамау немесе ата-аналардың нашар тәрбиесі. Өз-өзіне қол жұмсамақ болған субъектілердің популяциясында психиатриялық бұзылулардың деңгейі жоғары, сонымен қатар есірткіні жиі теріс пайдаланады. Алайда, суицид барлық отбасыларда, оның ішінде сыртынан гүлденген отбасыларда да болады [3].

Әлеуметтік-экономикалық жағдайдың өзгеруі, әдетте, суицид рейтингінде де көрінеді. Мысалы, АҚШ-та суицидтің рейтингі I және II дүниежүзілік соғыстар кезінде жұмыссыздық аз болған кезде төмен болды. Суицидтің рейтингі 1930 жылдардағы жұмыссыздық кең таралған Ұлы Депрессия кезеңінде жоғары болды. Кейде адамдар үкіметтің озбырлығына наразылық білдіру үшін өз-өзіне қол жұмсайды. Бір уақытта көптеген адамдар өзін-өзі өлтіретін жаппай суицидтер өте сирек кездеседі. Ең танымал жаппай суицид біздің заманымыздың 73 жылы Масадада (қазіргі Израильдің оңтүстігінде) 960 еврей Римнің құлдыққа түсуіне наразылық ретінде өздерін өлтірген кезде болды; 1978 жылы Гвинеяның Джейстаун қаласында 900 -ден астам мүше культтер көшбасшысы Джим Джонстың өтініші бойынша өз-өзіне қол жұмсады [4].

Дюркгейм суицидтің төрт негізгі мотивін анықтады: бір жағынан альтруистік және эгоисттік, екінші жағынан фаталисттік және аномиялық.

Шынында да, саналы түрде өмірден кету қандай да бір үлкен мақсат, сенім, адамдарды құтқару және т.б. үшін мүмкін. Альтруистік себептермен жасалған мұндай әрекеттерді қоғам жоғары бағалайды. Дегенмен, жасөспірімдік шақта суицидтік әрекеттердің мотивтері көбінесе өзімшілдік болып табылады. Дюркгейм "аномиз" ұғымын енгізді – бұл жеке адамды және оның әлеуметтік ортасын байланыстыратын байланыстар әлсіреген кезде пайда болатын әлеуметтік-психологиялық оқшаулау түрі. Аномиялық кісі өлтіру, Дюркгеймнің пікірінше, адам мен оның қоршаған ортасы арасындағы күрделі келіспеушіліктің нәтижесі болып табылады [5].

Алайда, суицидтік мінез-құлық сияқты күрделі іс-әрекеттер, әдетте, адамның іс-әрекеті мен іс-әрекетін ынталандырудың кеңейтілген жүйесін құра отырып, бір уақытта емес, бірнеше белсенді және өзара әрекеттесетін мотивтерден туындайды.

Мотивтер саналы, жоғары (қызығушылықтар, сенімдер, ұмтылыстар, құмарлықтар, идеалдар), ал бейсаналық, төмен (көзқарастар, жетектер және т.б.) болуы мүмкін.

Ғылыми психология физиологияның заманауи жетістіктеріне сүйене отырып, саналы мотивтер мен бейсаналық мотивтер, оларды биологияландыру және мистификациялау арасындағы мызғымас алшақтықты қарастыратын фрейдизмнен айырмашылығы, олардың арасындағы байланыс пен өзара ауысуларға, жеке тұлғаның дамуының екі әлеуметтік-тарихи жағдайының шарттылығына баса назар аударады. .

Мақсат - адамның әр түрлі қажеттіліктерімен (табиғи, мәдени және т.б.) қатар, оның белсенділігін анықтайтын негізгі қозғаушы күші. Мақсат өмір сүру барысында өзгеруі, қалыптасуы мүмкін, бірақ ол міндетті түрде болуы керек, әйтпесе өмірдің болашағы болмайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Фрейд З. Введение в психоанализ. Издательство: «АСТ», 2019. – С. 152.
2. Меннингер К. Человек против себя. Издательство: «Питер», 2020. – С. 89.
3. Шнейдман Э. Суицидология: Наука о самоубийстве. Издательство: «Юрайт», 2018. – С. 214.
4. Дюркгейм Э. Самоубийство: Социологическое исследование. Издательство: «Наука», 2021. – С. 176.
5. Иванов П.П. Психологические аспекты суицидального поведения. Издательство: «Просвещение», 2017. – С. 98.

Сенкубаев С.Т.¹, Жоломанова М.Б.²

БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АРҚЫЛЫ ДАМУЫ МҮМКІНДІКТЕРІ МЕН ЖОЛДАРЫ

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор

«Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі» білім беру бағдарламасының
магистранты

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан

Бүгінгі таңда адамзаттың жоғары индустриалды және ақпаратты қоғамға қарқынды түрде өтуіне байланысты өркениеттің бет-бейнесі тұтастай өзгеруде. Бұл өзгерістер білім беру саласына да әсер етуде.

Жаһандық бәсекеге қабілеттілікке жету мақсатында белгіленген стратегиялық бағыттар білім беру іс-әрекетінің приоритеттерін жаңаша құруды талап етуде. Осыған орай, білім беру жүйесін әлемнің дамыған мемлекеттерінің талаптарына және инновациялық даму парадигмасына сәйкес интеграциялау қажет.

Ол негізінен білім беру саласында жаңаша ойлайтын, ақпараттық технологияларды меңгерген, инновациялық үрдістерге ілесетін, заманауи шешім қабылдайтын, жаңа тұрпатты педагогты қажет етумен тығыз байланысты. Себебі, әлемдік білім беру кеңістігіне ұмтылыстар, қоғам дамуындағы қалыптасып отырған жаңа жағдайлар, тыңнан туындаған мәселелер, өзгеріп жатқан өмірге бейімделу қажеттігін туындатып отыр. Жаңа реформалардың пайда болуы жаңа әдістерді және оқу үдерісін ұйымдастырудың тиімді технологияларын іздестіруді талап етеді.

Оқытудың жаңа технологиясының қалыптасуында ақпараттық технологияның қарқынды дамуының рөлі ерекше. Қазіргі заман ақпараттық технологиялар уақыты. Осыған байланысты білім беру саласында басымдық инновациялық технологияларды пайдалануға беріледі. Осы орайда Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев қазіргі адамзаттың жағдайы инновациялық технологиялардың дамуымен тығыз байланысты екенін айта келе, білім беру

үрдісінде жаңа технологиялардың мүмкіндіктерін арттыруды тапсырды. Бұл міндеттер Білім және ғылым министрі А.Аймағамбетовтің баяндамаларында жалғасын тапты.

XXI ғасыр - бұл ақпараттық қоғам дәуірі, технологиялық мәдениет дәуірі, айналадағы дүниеге, адамның денсаулығына, кәсіби мәдениеттілігіне мұқият қарайтын дәуір. Жалпы оқытудың мақсаты- оқушыны дамыту. Осы мақсатқа сәйкес жас және педагогикалық психологиясында, сондай - ақ оқыту теориясында негізгі орын алған мәселе- дамыта отырып оқытуды зерттейтін бағыт. Білім беру үрдісін ақпараттандыру және жаңа ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы дамыта оқыту, дара тұлғаны бағыттап оқыту мақсаттарын жүзеге асыра отырып, оқу тәрбие үрдісінің барлық деңгейлерінің тиімділігі мен сапасын жоғарлату бүгінгі күннің басты талабы болып саналады.

Қашықтықтан оқытуда электронды оқулықтар қолданылады және оларды құру ақпараттық материалдардың әркез жаңарып отыруына байланысты мәселелерді шешуге мүмкіндік береді. Сонымен қоса электронды оқулықтарда жаттығулар мен мысалдардың мол болу әрі ақпараттың көрнекі түрде берілуі болып табылады және электрондық оқулықтар көмегімен білімді тексеру – компьютерлік тест орындалады.

Білім беруде электрондық оқулықтарды пайдалану білімгерлердің танымдық белсенділіген арттырып қана қоймай, сонымен қатар логикалық ойлау жүйесін қалыптастыруға шығармашылықпен еңбектенуіне жағдай жасайды [1].

Электронды оқулықтарды қолдану тәжірибиесі студенттер мен оқушылардың берілген материалдарды сапалы түрде меңгергендіктерін тестілеу көрсетті. Олай болса, ақпараттық технологияның дамуы оқытуда жаңа әдістер мен әдістемелерді ойлап табуға, сол арқылы оның сапасын арттыруға кең жол ашты. Бұл оқулықтардың тиімділігі олардың қашықтықтан оқытудағы мүмкіндіктерін жетілдіріп, қазіргі жағдайда барлық білім алатын білімгерлерге ұсынылуында және электрондық оқулықтарды пайдалану арқылы оқытушылардың да ғылыми – әдістемелік потенциалдарын дамытып, оқытудағы еңбегін жетілдіреді.

Білім берудің әр сатысында компьютерлік тесттер арқылы білімгерді жекелей бақылауды мен графикалық бейнелеу, мәтіндер түрінде, мультимедиялық, бейне мен дыбыстық бағдарламасы бойынша жаңалықтарды іске асыруға септігін тигізеді. Электрондық оқулықтарды қарапайым оқулықтарға қарағанда пайдалану ыңғайлы әрі өзін – өзі тексеру жүйесі – электрондық оқулықтың артықшылығы болып табылады. Сол себепті, өзін – өзі тексеру жүйесі оқушы мен оқытушының арасындағы байланысты алмастырады. Оларды ауылдық жерлерде, оқытушылар жетіспейтін жерлерде өте қажет.

Электрондық оқулықтарды пайдалану оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, логикалық ойлау жүйесін қалыптастыруға және шығармашылық еңбек етуіне жағдай жасайды. Бүгінгі күнге дейін білім беру саласындағы тек мұғалімнің айтқандарын немесе оқулықтарды пайдалану қазіргі заман талаптарын қанағаттандармайды, сондықтан да қазіргі ақпараттандыру қоғамында бұл оқулықтарды пайдаланбай алға жылжу мүмкін емес. Электронды оқулық мазмұны жағынан толық, жоғары деңгейде ақпараттандырылып, сауатты жазылуы тиіс және қашықтықтан білім алуда оқулықта электрондық – әдістемелік құралдары кіруі тиіс. Осындай оқулықтарды кез – келген оқушыға ұсынуға болады. Студенттердің өз бетінше дайындалу кезінде жақсы көмекші ретінде өте тиімді. Сонымен қатар сынақтарға, пәндер бойынша өтетін емтихандарға дайындалуға ыңғайлы. Қазіргі уақытта оқу пәндерінің барлық бағыттары бойынша электрондық оқулықтар құрастырылуда және мұндай оқу көздеріне деген қызығушылықтарының артуы мультимедиялық технологиялардың пайда болуымен, коммуникациялық құралдар, Интернет желісінің дамуына байланысты болады [2].

Электрондық оқулықтар жасаудың педагогикалық технологиясының құрылымы оқыту процесінің заңдылықтарына негізделген бірімен бірі байланысты төрт компоненттен тұрады. Олар: мотивациялық –мақсатты, мазмұндық, операциялық, бағалы–нәтижелік. Оқулықтың мотивациялық–мақсатты компоненті модульдерді және шағын модульдерді

құрастырудан тұрады. Модуль деп пәндер саласындағы жүйелік пен қызметтік білімдердің жиынтығы және ол электрондық оқулықтар арқылы оқытуды ұйымдастырудың түйіні болып табылады. Электрондық оқулықтың мазмұндық компонентіне тоқталатын болсақ, онда ол гипертекст арқылы жүзеге асады, ал ол дегеніміз терминдерден, ұғымдардан, әртүрлі концепциялардан, кестелерден, графиктерден, диаграммалардан тұратын ақпараттық база ретінде берілетін ақпараттық ортасы. Мәтіндерді қазақ және орыс, кейде ағылшын тілдеріндегі дыбыстар арқылы айтуға болады және олар бейне материалдармен толықтырылады. Электрондық оқулықтың операциялық компоненті интерактивті формада берілген тапсырмаларды орындаудан тұрады. Оқулықтың нәтижелік бақылау компоненті тестілеу арқылы жүзеге асады және екі түрі беріледі. Тестілеудің соңында оқушы өзі қате жіберген сұрақтарды тексере алады және әр бір тестен кейін сұрақтардың реттік орны ауыстырылып отырады. Оқытушы үшін электрондық оқулық бұл күнде даму үстінде болатын ашық түрдегі әдістемелік жүйе. Сонымен қатар электрондық оқулықтарды оқытушы педагогикалық тәжірибесіндегі материалдармен толықтыра отырып, ары қарай жетілдіре алады. Сондықтан электрондық оқулықтарды дайындап, дамытудағы ұсыныстар мен пікірлер арқылы тиімділігін ақырындап арттыратынын көрсетеді. Қазіргі кезде білім процесінің әртүрлі тұлғалар арасында қашықтықтан ақпарат алмасу мүмкін болып, ашық түрде компьютерлер көмегімен пәндер бойынша пікірлесе алады. Мысалы, мұғалімдер – мұғалімдермен, мұғалімдер – ғалымдармен, мұғалімдер – ата-аналармен, мұғалімдер – оқушылармен, мұғалімдер – оқулық жазушыларымен т.б [3].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. А.Д.Майматаева Болашақ биолог мұғалімдердің ақпараттық құзыреттілігін қалыптастыру әдістемесі. Философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін дайындалған диссертациясы. - Алматы, 2019.
2. А.М.Малофеева Использование активных методов на уроках в начальной школе <https://nsportal.ru/nachalnaya>
3. Аймағамбетов А.А. Отандық ғылымда жаңа серпіліс болады <https://egemen.kz/article/233068-askhat-aymaghambetov>

Сенкубаев С.Т.¹, Жоломанова М.Б.²

БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АРҚЫЛЫ ДАМУ

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі» білім беру бағдарламасының
магистранты

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан
Meryert.zholomanova.85@mail.ru

Бүгінгі таңда адамзаттың жоғары индустриалды және ақпаратты қоғамға қарқынды түрде өтуіне байланысты өркениеттің бет-бейнесі тұтастай өзгеруде. Бұл өзгерістер білім беру саласына да әсер етуде.

Жаһандық бәсекеге қабілеттілікке жету мақсатында белгіленген стратегиялық бағыттар білім беру іс-әрекетінің приоритеттерін жаңаша құруды талап етуде. Осыған орай, білім беру жүйесін әлемнің дамыған мемлекеттерінің талаптарына және инновациялық даму парадигмасына сәйкес интеграциялау қажет.

Ол негізінен білім беру саласында жаңаша ойлайтын, ақпараттық технологияларды меңгерген, инновациялық үрдістерге ілесетін, заманауи шешім қабылдайтын, жаңа тұрпатты

педагогты қажет етумен тығыз байланысты. Себебі, әлемдік білім беру кеңістігіне ұмтылыстар, қоғам дамуындағы қалыптасып отырған жаңа жағдайлар, тыңнан туындаған мәселелер, өзгеріп жатқан өмірге бейімделу қажеттігін туындатып отыр. Жаңа реформалардың пайда болуы жаңа әдістерді және оқу үдерісін ұйымдастырудың тиімді технологияларын іздестіруді талап етеді.

Оқытудың жаңа технологиясының қалыптасуында ақпараттық технологияның қарқынды дамуының рөлі ерекше. Қазіргі заман ақпараттық технологиялар уақыты. Осыған байланысты білім беру саласында басымдық инновациялық технологияларды пайдалануға беріледі. Осы орайда Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев қазіргі адамзаттың жағдайы инновациялық технологиялардың дамуымен тығыз байланысты екенін айта келе, білім беру үрдісінде жаңа технологиялардың мүмкіндіктерін арттыруды тапсырды. Бұл міндеттер Білім және ғылым министрі А.Аймағамбетовтің баяндамаларында жалғасын тапты.

Инновациялық технологияларды қолдану арқылы мұғалім оқушыны ойлануға, практикалық іс-әрекет дағдыларын дамытуға мүмкіндік жасайды.

Жаратылыстану бағытында жүргізілетін «Дүниетану» пәнінде инновациялық технологияны қолдану арқылы оқушылардың ғылыми дүниетанымын дамытуға болады. Себебі, «Дүниетану» интеграциялық пән ретінде, биология, география, химия, экология сияқты пәндердің негізін үйретеді. Бастауыш сынып оқушысы ғылыми ұғымдармен таныса отырып, қоршаған ортаға деген өзіндік көзқарасын қалыптастырады. «Кластер», «Кейс стади технологиясын сабақ үрдісінде қолдануға болады. Ол, оқушылардың логикалық ойлау дағдысын дамытады.

Адам әрекетінің табиғатқа әсері қандай? Жерде тіршілікті, адамды қалай сақтап қалуға болады?- деген сұрақтарды қою арқылы, оқушылардың креативті ойлау дағдысын, тез шешім қабылдау ептіліктерін дамытуға болады. Кейс стади технологиясы арқылы білім алушыларды дерек көздерімен өз бетінше жұмыс жасауға бағыттайды. Оқушы бір мәселенің бірнеше шешімін іздеу арқылы шығармашылықпен ойлауды үйренеді [1].

Табиғатта болатын өзгерістер, табиғат құбылыстары (көктем, жаз, күз және қысқы мезгілдердегі маусымдық өзгерістер, туған жердің табиғаты, табиғатты қорғау т. б.) мәселелерді зерттеу үшін жоба технологиясының маңызы зор.

Жобаны жазу барысында оқушылар тақырыпқа байланысты фактылер мен аргументтер іздестіреді. Тапсырмаларды орындау барысында оқушыдан ақпаратты жүйелеу және талдау, фактілерді, құбылыстарды жалпылау, қорытынды жасау қабілеті талап етіледі. Дүниетану сабағында адам, табиғат, қоғам арасындағы интеграциялық байланысты және табиғи үйлесімділікті оқушылар көреді. Қоршаған ортада болатын әртүрлі құбылыстарды сезіну арқылы олардың таным мүмкіндіктері артады. Дүниетану пәнінде оқушылардың алғашқы зерттеу әрекеттері қалыптасады.

Осындай жұмыс түрлері оқушының зерттеушілік мүмкіндіктерін ашуға көмектеседі. Сабақ үрдісінде әртүрлі әдістерді қолдану дидактикалық принциптерді дамытуға және әдістемелік тәжірибені жетілдіруге көмектеседі.

Қазақ тілінде үй тапсырмасын тексеру барысында «Ақиқат, жалған» әдісін қолдануға болады. Топтағы оқушылардың алдында қызыл және жасыл түсті қиылған қағаздар беріледі. Мысалы, «Дыбыстар екіге юөлінеді, дауысты және дауыссыз; н-дауыссыз үнді дыбыс» — деп белгілі бір тұжырымды айтқан кезде оқушылар ақиқат болса жасыл түсті қағазды, жалған болса қызыл түсті қағазды көрсетуі керек. Бұл әдіс оқушыдан шапшаңдықты талап етеді.

«Жалғасын тап» әдісі үй тапсырмасын тексеруде тиімді әдістің бірі. Оны ұйымдастыру үшін сөйлемнің басы жазылған парақшаларды оқушыларға таратып, әрі қарай олар ойды жалғастырып сөйлемді толықтырады. Сөйтіп, мәтін мазмұнын өздері шығарады, барлық оқушы қатысады.

«Шығармашылық шеберхана» әдісі оқушылардың шығармашылық дағдысын дамытуға көмектеседі. Сабақ барысында оқушылар мәтіннің мазмұнына сәйкес суреттер, иллюстрациялар дайындайды. Сонымен қатар эссе, өлеңдер, әңгімелер жазады.

Оқушылардың шығармашылық әрекеттері нәтижесінде керемет туындылар пайда болады. Белсенді оқу қызметі оқудың уәжінен, мақсаты мен шартынан және нәтижесінен құрылады. «Инсерт», «Миға шабуыл», «Топтық пікірталас», «Блум сұрақтары», «Кластер», «Синквейн», «Рөлдік ойын», «Шатастырылған логикалық баулар» т.б. белсенді әдістер пәнге деген қызығушылықты оятады. Инсерт әдісі аналитикалық ойды дамытады, материалды толық меңгеруге мүмкіндік туғызады. Бұл әдісті қазақ тілі, дүниетану сабақтарында қолдануға болады. Оқылған мәліметті түртіп алу жүйесі бойынша таным түсінігін қалыптастырады. Жаңа материалмен таныса отырып, түртіп алу арқылы мәлімет жинайды, саралайды, бағалайды.

Кластер құрастыру кең тараған әдістердің бірі болып табылады. Жаңа тақырыпқа болжам жасайды, не білетінін есіне түсіреді, жазады, салыстырады. Кластерлермен жұмыс жасағанда оқушылардың еркін ойлануына мүмкіндік беріледі. Кластерді сабақтың барлық кезеңдерінде пайдалануға болады. Ол материалды жүйелеуге көмектеседі.

Белсенді әдістердің бірі «Үштік әдіс». Қазақ тілі сабағында оқушылардың оқылм, айтылым, тыңдалым дағдылары қалыптасады. Оқушылар бірнеше жұптарға бөлінеді. Бірінші оқушы мәтінді оқиды немесе мазмұндайды, екінші оқушы тындайды, үшінші оқушы керек жерлерін түртіп алады, кейін өз пікірін айтады. Бұл әдіс оқушылардың мәтінмен жұмыс жасау шеберлігін дамытады.

Ақпараттың жағымды және жағымсыз жағын анықтау мақсатында педагогикалық тәжірибиеде «SWOT – талдау» технологиясы жиі қолданылады. Мысалы, Дүниетану сабағында Табиғат құбылыстарын зерделеу барысында табиғатта, экологияда кездесетін жағдайлардың адам өміріне тигізетін жағымды және жағымсыз әсерін анықтауға болады. Бұл әдісті қолдану барысында мәселенің жағымды және жағымсыз жақтарына сипаттама беріледі, қауіп-қатері туралы дәлелдемелер мен аргументтер келтіріледі. Табиғатта, экологияда болатын күнделікті проблемаларды анықтап, оны шешудің жолдарын ұсынады. Салыстырмалы анализ жасау нәтижесінде табиғи құбылыстарда болатын әртүрлі фактілерді анықтайды. Теория мен тәжірибені байланыстыру арқылы өмірлік дағдылары қалыптасады [2].

Инновациялық технологиялардың бірі-SMART. Ақылды технология, ақылды оқыту, ақылды техника -деп атаса да болады. SMART технология – бұл барлық ақпаратты жинақтауға, қолайлы жұмыс мерзімдерін белгілеуге, ресурстардың жеткіліктілігін анықтауға мүмкіндік беретін заманауи тәсіл. Оның көмегімен көптеген проблемалардың алдын алып, өмір сүру деңгейін біршама жақсартуға болады. Ақпараттар легі артқан сайын кез келген қызмет түріне де сұраныс артады. Сұраныстарды қанағаттандыру үшін әрдайым стартап бағдарламалар қажет. Ал ол өз кезегінде смарт технологиялардың көмегімен жүзеге асырылады.

Сын тұрғысынан ойлау технологиясы қызығушылықты ояту, мағынаны тану, ой толғаныс кезеңдерінен түзіледі. Осы технологияны мұғалімдер әр сабақтың ерекшелігіне қарай лайықтап қолдануына болады. Олар: «бес жолды өлең», «Венн диаграммасы», «Еркін жазу», «Семантикалық карта» «Ассоциация» т.б [3].

Қорыта келе, инновациялық технологияларды сабақта тиімді қолдану, оқушының танымдық белсенділігін арттыруға, өз бетінше білім алуға, шығармашылығын қалыптастыруға ықпал етеді. Білім алушы өз ой-пікірін еркін, ашық айтады, бір-бірін тыңдауға үйренеді, ұжымда ынтымақтастық атмосфера қалыптасады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. А.Д.Майматаева Болашақ биолог мұғалімдердің ақпараттық құзыреттілігін қалыптастыру әдістемесі. Философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін дайындалған диссертациясы. - Алматы, 2019.
2. А.М.Малофеева Использование активных методов на уроках в начальной школе <https://nsportal.ru/nachalnaya>

3. Аймағамбетов А.А. Отандық ғылымда жаңа серпіліс болады
<https://egemen.kz/article/233068-askhat-aymaghambetov>

Жумабекова Г.Г.

ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПОДРОСТКОВ В ПРОЦЕССЕ МЕЖЛИЧНОСТНОГО ОБЩЕНИЯ

Кокшетауский университет им.Абая Мырзахметова
Магистрант образовательной программы 7M01101 Педагогика и психология
Научный руководитель: к.п.н. доцент Власенко С.В.

Коммуникативная компетентность является важным аспектом развития личности, особенно в подростковом возрасте, когда происходит активный поиск идентичности, формируются отношения с окружающими и закладываются основы для успешной социализации в дальнейшем. Важно, чтобы подростки овладевали навыками эффективного общения, что поможет им успешно взаимодействовать в различных социальных ситуациях, строить здоровые отношения и справляться с конфликтами. В этом контексте коммуникативная компетентность становится важнейшим компонентом личностного и социального развития подростков.

Подростковый возраст является периодом значительных изменений в психике, что влияет на развитие коммуникативных навыков. С одной стороны, подростки становятся более осознанными в отношении своей социальной роли и стремятся устанавливать равноправные отношения с окружающими. С другой стороны, они все еще находятся в процессе формирования собственного «я» и могут испытывать трудности в установлении здоровых межличностных связей.

В подростковом возрасте происходит активное развитие потребности в общении и расширении круга социальных контактов. Подростки стремятся к независимости от родителей и начинают выстраивать более тесные связи со сверстниками, что требует от них развития коммуникативных навыков. Однако из-за недостаточной зрелости и эмоциональной нестабильности подростки могут сталкиваться с трудностями в общении, проявляя агрессивность, замкнутость или неумение слушать других.

Подростки часто испытывают потребность в признании и одобрении со стороны окружающих. Это особенно актуально в межличностных коммуникациях, где важным аспектом становится умение наладить контакт, выразить свои чувства и переживания. В поиске своей социальной идентичности подростки часто испытывают проблемы с самопрезентацией и могут неуверенно вести себя в общении.

Фя1 Подростки в этом возрасте особенно чувствительны к мнению окружающих. Эмоциональная восприимчивость может как способствовать глубокому восприятию чувств других людей, так и приводить к возникновению конфликта из-за неадекватной интерпретации общения. Это требует от подростков не только навыков эффективного общения, но и умения регулировать свои эмоции и понимать эмоции собеседника.

Коммуникативная компетентность включает в себя несколько важных компонентов: вербальную и невербальную коммуникацию, умение слушать, интерпретировать информацию, а также способность к эмоциональному восприятию и регулированию своих эмоций в общении.

Вербальная коммуникация включает в себя использование языка, слов, фраз для обмена информацией. Однако немаловажную роль в процессе общения играет невербальная коммуникация — жесты, мимика, интонация, которая зачастую оказывает даже большее влияние на восприятие сообщения, чем сами слова. Подростки должны научиться адекватно

использовать как вербальные, так и невербальные средства общения для более точного и эффективного взаимодействия.

Тренировка вербальных навыков: Подростки могут развивать эти навыки через участие в дебатах, дискуссиях, школьных проектах, а также практику выступлений перед аудиторией, где они учат правильно выражать свои мысли и аргументы.

Невербальная коммуникация: Особое внимание стоит уделить невербальным аспектам общения. Подростки могут учиться идентифицировать невербальные сигналы других людей и использовать их в своих коммуникациях, чтобы укрепить доверие и понимание.

Одной из ключевых составляющих эффективного общения является способность не только говорить, но и слушать собеседника. Умение внимательно слушать и задавать уточняющие вопросы позволяет подросткам глубже понимать эмоции и намерения другого человека, а также минимизировать количество недоразумений в общении. Этому навыку необходимо обучать подростков с самого раннего возраста, так как оно способствует созданию доверительных и гармоничных отношений.

Активное слушание: Включает в себя не только восприятие слов, но и внимание к интонации, жестам, мимике собеседника. Подростки могут развивать этот навык через тренировки в групповом обсуждении, а также через ролевые игры, где нужно слушать и интерпретировать эмоции партнера по общению.

Коммуникативная компетентность невозможна без эмпатии — способности воспринимать и сопереживать эмоциям других людей. Эмпатия играет ключевую роль в установлении эффективного и гармоничного общения. Подростки с развитыми эмпатическими навыками легче находят общий язык с окружающими, понимают их потребности и желания, что способствует созданию прочных межличностных связей.

Развитие эмпатии: Эмпатия развивается через осознание и признание эмоций других людей. Важным этапом является обучение подростков анализировать эмоции других людей и соответствующим образом реагировать на них. Это можно развивать с помощью практических занятий и тренингов, где подростки обучаются различать чувства и способы их выражения в разных ситуациях.

Процесс формирования коммуникативной компетентности у подростков требует комплексного подхода, включающего как индивидуальные, так и групповые методы работы. Важным аспектом является создание безопасной среды, где подростки могут пробовать различные формы общения, учиться ошибаться и исправлять свои ошибки.

Психологические тренинги и специальные занятия по развитию коммуникативных навыков помогают подросткам учиться взаимодействовать с окружающими. В тренингах могут использоваться различные техники: ролевые игры, дискуссии, упражнения на развитие слушания и эмпатии, упражнения на развитие невербальных навыков.

Ролевые игры и симуляции позволяют подросткам безопасно экспериментировать с разными стилями общения и научиться адаптировать их к различным социальным ситуациям. В ходе ролевых игр подростки могут проанализировать собственное поведение, понять ошибки в общении и выработать более конструктивные способы взаимодействия.

Работа в команде способствует развитию навыков взаимодействия и коммуникативных способностей. Проектная деятельность помогает подросткам научиться договариваться, делить ответственность, слушать и учитывать мнения других. Это отличный способ для формирования навыков сотрудничества и конструктивного общения.

Формирование коммуникативной компетентности невозможно без участия родителей и педагогов. Родители должны обучать детей навыкам общения с детства, создавать дома атмосферу доверия и уважения. Педагоги же играют важную роль в поддержке подростков в процессе обучения коммуникации, формируя у них способности к эффективному общению и решению конфликтов.

Формирование коммуникативной компетентности у подростков в процессе межличностного общения — это не только важный аспект их личностного развития, но и

ключ к успешной социализации. Навыки эффективного общения помогают подросткам устанавливать здоровые и гармоничные отношения с окружающими, решать конфликты и достигать личных и социальных целей. Задача педагогов и родителей заключается в создании условий для развития этих навыков, что позволит подросткам уверенно и успешно адаптироваться в современном обществе.

Список использованной литературы:

1. Андреева, Н.Г. Логопедические занятия по развитию связной речи младших школьников. В 3 частях. Часть 2 / Н.Г. Андреева. - М.: Книга по Требованию, 2014. 248с.
2. Боровская, И.К. Развиваем пространственные представления у детей с особенностями психофизического развития. Часть 1 / И.К. Боровская. - М.: Книга по Требованию, 2014. - 701с.
3. Брежнева, Е.А. Хочу все знать. Рабочая тетрадь по развитию речи детей старшего дошкольного возраста с методическими рекомендациями. Часть 1 / Е.А. Брежнева. - М.: Книга по Требованию, 2015. - 164 с.

Жумабекова Г.Г.

ОСНОВЫ ИЗУЧЕНИЯ ПРОБЛЕМЫ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ В ПОДРОСКОВОМ ВОЗРАСТЕ

Кокшетауский университет им.Абая Мырзахметова
Магистрант образовательной программы 7М01101 Педагогика и психология
Научный руководитель: к.п.н. доцент Власенко С.В.

Коммуникативная компетенция является важным аспектом общего развития личности, особенно в подростковом возрасте, когда происходят значительные изменения в психоэмоциональной, социальной и когнитивной сферах. В этом возрасте подростки активно ищут свое место в обществе, выстраивают отношения с окружающими, что делает способность к эффективному взаимодействию с другими людьми особенно важной. Развитие коммуникативной компетенции в подростковом возрасте — это не только умение правильно и грамотно выражать свои мысли, но и способность понимать и учитывать эмоциональное состояние других людей, адаптировать свое поведение в зависимости от ситуации, а также строить гармоничные взаимоотношения с окружающими.

Цель данной статьи — рассмотреть основы изучения проблемы коммуникативной компетенции в подростковом возрасте, а также выявить ключевые аспекты, которые влияют на развитие этих навыков у подростков, и определить подходы к их совершенствованию.

Коммуникативная компетенция — это комплекс знаний, навыков и установок, который необходим для успешного общения в разных жизненных ситуациях. Она включает в себя способность ясно выражать свои мысли, правильно воспринимать и интерпретировать информацию, а также эффективно взаимодействовать с окружающими, учитывая их потребности и эмоциональное состояние. Коммуникативная компетенция охватывает несколько ключевых компонентов:

Когнитивный компонент — это знание норм общения, понимание культурных и социальных контекстов, знание правил и стратегий взаимодействия.

Эмоциональный компонент — умение осознавать, контролировать и выражать свои эмоции, а также правильно воспринимать эмоции других людей.

Поведенческий компонент — способность адаптировать свое поведение в различных ситуациях общения, умение слушать, аргументировать, вести диалог и учитывать мнения других.

Особенно важно развитие коммуникативной компетенции в подростковом возрасте, так как этот период характеризуется активным поиском социальной идентичности, установлением межличностных отношений и постепенным переходом от семейной зависимости к самостоятельному существованию в более широком социальном контексте. Подростки начинают осознавать важность своего места в группе, у них формируются более сложные представления о себе и других людях, что требует от них совершенствования коммуникативных навыков.

Развитие коммуникативной компетенции подростков зависит от множества факторов, как внешних, так и внутренних. Эти факторы могут оказывать как положительное, так и отрицательное влияние на процесс формирования эффективных коммуникативных навыков.

Семейное воспитание. Семья играет важную роль в развитии коммуникативных навыков у подростков. Поддерживающая, открытая и демократичная атмосфера в семье способствует формированию у подростков уверенности в себе, открытости для общения и способности к эмпатии. В то же время, авторитарные отношения в семье, недостаток внимания со стороны родителей или негативные семейные конфликты могут стать причиной трудностей в межличностных коммуникациях подростка.

Социальное окружение. Влияние сверстников, социокультурных норм и стандартов, а также особенности школьной среды оказывают значительное влияние на коммуникативную компетенцию подростков. Стремление подростков быть принятыми в коллективе, желание выделяться или наоборот — быть как все, формируют их подходы к общению. Позитивное окружение, поддерживающее сотрудничество и доверие, способствует развитию социальных навыков, в то время как негативное окружение (например, буллинг, изоляция) может вызвать проблемы в самооценке и вызвать застенчивость, социальную тревожность и трудности в коммуникации.

Личностные особенности подростка. Каждый подросток уникален, и его коммуникативные способности зависят от личных характеристик, таких как уровень самооценки, уверенность в себе, степень эмпатии и готовность к самовыражению. Некоторые подростки более открыты для общения, другие — склонны к замкнутости и избеганию социальных контактов. Развитие коммуникативных навыков может затрудняться, если подросток страдает от низкой самооценки, социальной тревожности или чувствует себя неуверенно в социальных ситуациях.

Школьная и образовательная среда. Школа, как социальная институция, оказывает большое влияние на формирование коммуникативных компетенций подростков. Учителя, школьные психологи, образовательные программы, а также классные коллективы способствуют развитию умения подростков эффективно взаимодействовать как в учебной, так и в социальной среде. Школьные проекты, групповые занятия, общественные мероприятия помогают подросткам научиться работать в команде, слушать других, обсуждать проблемы и находить совместные решения.

Учителя и педагоги играют ключевую роль в формировании коммуникативной компетенции подростков. Педагог, осознавая важность развития этих навыков, может применить различные методы и подходы, которые способствуют улучшению общения между учениками и учителями, а также между самими учащимися.

Создание комфортной учебной среды. Для того чтобы подростки могли эффективно развивать свои коммуникативные навыки, важно создавать атмосферу доверия и безопасности. Это предполагает отсутствие страха перед ошибками, уважение к мнению каждого ученика и возможность свободно выражать свои мысли и чувства.

Использование активных методов обучения. Внедрение методов, способствующих активному взаимодействию учеников, таких как ролевые игры, дебаты, групповые обсуждения и проекты, помогает подросткам учиться аргументировать свою точку зрения, слушать других, преодолевать стеснительность и развивать навыки командной работы.

Развитие эмпатии и эмоционального интеллекта. Педагог может использовать различные психологические упражнения для развития эмпатии у подростков. Например, предложить ученикам описать эмоции других людей в различных ситуациях, научить их распознавать невербальные сигналы и оказывать поддержку окружающим.

Формирование критического мышления. Важно развивать у подростков умение анализировать информацию, думать самостоятельно, а не просто следовать мнению окружающих. Это помогает им уверенно выражать свои мысли, отстаивать свою точку зрения и поддерживать открытое общение.

Для того чтобы помочь подросткам развивать коммуникативную компетенцию, педагоги и психологи могут использовать разнообразные методы и подходы. Рассмотрим некоторые из них:

Ролевые игры и симуляции. В таких играх подростки могут проигрывать различные социальные роли, что позволяет им лучше понять чувства и переживания других людей, а также научиться разным стратегиям поведения в общении. Эти игры помогают развивать навыки эмпатии, учат решать конфликты и налаживать коммуникацию в группе.

Групповые тренинги и тренировки. Тренинги, направленные на развитие навыков общения, помогают подросткам научиться быть уверенными в себе, справляться с социальной тревожностью, улучшать свою способность слушать других и формировать свою точку зрения.

Проектная деятельность. Работы над проектами в группе помогают подросткам улучшать навыки взаимодействия, делиться опытом и множеством идей, работать над результатом совместно с другими людьми. Это развивает навыки лидерства, сотрудничества и продуктивного общения.

Обсуждения и дебаты. Постоянные обсуждения и дебаты по различным темам способствуют развитию аргументации, умению вести диалог и уважать мнение других. Это также помогает подросткам научиться адаптировать свою речь в зависимости от собеседника и ситуации.

Коммуникативная компетенция в подростковом возрасте является важным компонентом личностного и социального развития. Это позволяет подросткам эффективно взаимодействовать с окружающими, адаптироваться в социальной среде и строить гармоничные отношения с друзьями, учителями и взрослыми. Развитие этих навыков зависит от множества факторов, включая семейное воспитание, социокультурное окружение, личные особенности подростка и школьную среду. Педагоги и психологи играют ключевую роль в формировании и коррекции коммуникативных компетенций подростков, создавая условия для их развития с помощью различных методов и подходов.

Список использованной литературы:

1. Андреева, Н.Г. Логопедические занятия по развитию связной речи младших школьников. В 3 частях. Часть 2 / Н.Г. Андреева. - М.: Книга по Требованию, 2014. 248с.
2. Боровская, И.К. Развиваем пространственные представления у детей с особенностями психофизического развития. Часть 1 / И.К. Боровская. - М.: Книга по Требованию, 2014. - 701с.
3. Брежнева, Е.А. Хочу все знать. Рабочая тетрадь по развитию речи детей старшего дошкольного возраста с методическими рекомендациями. Часть 1 / Е.А. Брежнева. - М.: Книга по Требованию, 2015. - 164 с.

Бердыбекова Н.С.¹, Жумагалиева Н.К.²

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА АХМЕТ БАЙТҰРСЫНОВТЫҢ ШЫҒАРМАЛАРЫНДАҒЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ІЛІМДЕРДІ САБАҚ ҮРДІСІНДЕ ПАЙДАЛАНУДЫҢ ЖОЛДАРЫ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы

Педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

"Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі" білім бағдарламасының магистранты

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

Ахмет Байтұрсынұлы 1914 жылы өзі шығарып отырған «Қазақ» газетіне «Бастауыш мектеп» деген мақала жазады. Онда ұлт ұстазы «Бүгінгі қос бастауыш мектептің екеуі де көңілдегі мектептердің қатарынан табылмайтын мектептер. Біреуінде оқуға керек құрал жоқ, тәртіп жоқ, мөлшер жоқ, жоспар жоқ. Халық оқуды қажет қылғандықтан жаман да болса, жоғынан бары артық деумен жасалып отырған іс. Екіншісінде, яғни орыс тілді школдарда тәртіп те бар, құралдар да сай, мөлшер, жоспар бәрі де бар. Бірақ есесіне оның пайдасы аз. Олардың пайдасын азайтып отырған бір- ақ нәрсе — қазақты орыстандырамыз деген пікір бәрін бүлдіріп отырған. Біз бүгін өзге жұрттан үлгі алуға немесе көзсіз көшіруге әлі күнге дейін әуеспіз. Бірақ бұдан бір ғасыр бұрын озық әліпби де, озық әліппе де бізде болғандығынан көбіміз хабарсызбыз. Иә, бізде ұлы реформатор, ұлт ұстазы Ахмет Байтұрсынұлынан бастау алатын әліппенің өз тарихы бар.

Ұлт ұстазы «Әліппе» баланы оқу мен жазуға үйретеді деп, «Әліппенің» мақсатын айқындап берген. Оның мақсаты хат таныту, жазуға үйрету және жазылған сөзді оқуға үйрету болып табылады. Сондықтан «Әліппенің» сөздік қоры өте шектеулі болады. Бала сөйлеп тұрғанымен оқу мен жазу дағдысы өте баяу қалыптасады, мәнерлеп оқып, жүгіртіп жазып кету үшін ол әбден дағдылануы керек. Бізге оған өзге елдегідей көп уақыт керек емес, Манчестер деп жазып, Ливерпуль деп оқитын ағылшындарға немесе әр суреті жеке-жеке мәні бар сөз болып табылатын қытайларға хат тану үшін көп уақыт керек. Мына іргедегі орыстың өзінде шарттылық көп. Мәселен, алты дауысты дыбысы қай дауыссыздың қасында тұруына қарай 48 түрге енеді [1]. Ал, қазақ тіліндегі $9+19=28$ дыбыс қайда тұрса да сол дыбысталу күйін сақтап тұрады. Сол себептен біздің баланың сауат ашуы тез, оңай. Хат тануға Ақаңның «Әліппесімен» төрт-ақ апта керек болған [2]. Қазіргі 42 таңбадан тұратын орыс-қазақ әліпбиімен оған көбірек уақыт керек болар. Бұрын жаңа жылға дейін «Әліппені» аяқтайтын. Ал қазіргі «Сауат ашуда» түбін тексермей, әріппен танысуды наурызға шейін созып отырмыз. «Әліппенің» ішіндегі мәтіндер өте қарапайым, («Ата ат тағала», «Айдос доп ал» және т.б.), 5–6 жастағы баланың өзінің табиғи сөздік қоры бұдан әлде қайда бай. Зерттеушілер монотілді (тілі бір тілде, ана тілінде шыққан) баланың сөздік қоры шамамен 5000 сөзді құрайтындығын айтады. Бұл дәлелденген тұжырым. Сондықтан бірінші жартыжылдықта тек хат танытамыз деп, баланың сөйлеу дағдысын екі тоқсан бойы тежеп қоюға болмайды. Бірінші тоқсанда әлі оқи алмайтын бала сабақты «Әліппемен» қатар, тыңдалым, айтылым әрекеттері арқылы жүргізіп отыруы керек. «Ана тілінің» мақсаты оқушының сөйлеу дағдысын жетілдіру, дүниетанымын қалыптастырып, ұлттық құндылықтарды бойына сіңіру. Яғни, «Әліппе» баланы оқу мен жазуға дағдыландырса, «Ана тілі» оның сөйлеу дағдыларын әрі қарай жетілдіріп, шыңдай түседі. Мақсаты бөлек екі пән бөлек-бөлек оқытылуы керек. Қазақ мектебінде «Әліппе» бірінші сыныптың бірінші жарты жылдығында аяқталып, бірден екінші жарты жылдықта тілдік ұғымдар туралы қарапайым түсінік беретін «Қазақ тіліне» жалғасуы тиіс те, «Ана тілі» тыңдалым арқылы басталып, оқылым дағдысына ұласып, жыл бойы жүруі тиіс.

Ұлт ұстазының шығарған оқу құралдары мен оқулықтарының бәрі кешенді, бір бірімен байланысты және жүйелі. Біз, кейінгілер, осы уақытқа дейін бірнеше «Әліппе» шығардық, әдістемелік нұсқаулықтар жасадық. Бірақ біз төл дыбыстарға негізделіп қасына мұғалімдерге арналған «Баяншысы» бар, ол аз десеңіз сөйлеу, оқу, жазуды ұштастырған «Тіл жұмсары» тағы бар, кешенді дүние жасай алмадық. Ахмет Байтұрсынұлы өзі жасаған құралдармен сабақ берудің жолын да анық көрсеткен. Бүгінгі білім беру кеңістігінде шетелдік және отандық әдіскерлер «Сын тұрғысынан ойлау» технологиясы,

«Инсерт» стратегиясы сияқты тағы басқа оқытудың түрлі әдістерінің ерекшеліктері мен ұстанымдарын жаңаша бағыт ретінде атайды. Ал тарихқа үңілетін болсақ, бүгінгі жаңашыл деп табылған оқыту технологияларының көбі Ахмет Байтұрсынұлының еңбектерінен табылады. Мәселен, Ахмет Байтұрсынұлының бастауыш мектептеріне арналған «Әліпбиі» (Жаңа құрал) оқулығын жазуда көрнекілік, түсініктілік, жүйелілік, өмірмен байланыстылық, т.б. дидактикалық ұстанымдарды, дамыта оқыту идеясын басшылыққа алғанын анық аңғаруға болады. Себебі, ол бұл еңбекте білім белгілі бір жүйемен, ретпен берілуін ескеріп, балаға әлі келетін білімді ғана ұсыну керектігін айтады. Мұнда баланың ойлау қабілетін дамытумен қатар, алынған білімді күнделікті қолданысқа түсіру маңыздылығын қатты ескерген [3]. «Тірлік шаруасына үйрететін білім тірі білім болуы керек. Ондай білімді адам мәніс білімі мен әдіс білімін қатар үйренгенде білмек», – дейді ұстаз. Қазір өте көп айтылып жүрген Блум таксономиясындағы танымдық үдерісінің ең қарапайымнан бастап күрделіге біртіндеп өту барысы туралы А. Байтұрсынұлы оқулықтарында да бар:

1) Кей әдістердің негізі қосу, жинау болады, барша ол негізді әдістер жалпылау (синтез) немесе жиылыңқы әдіс теп аталады.

2) Кей әдістердің негізі талдау, айыру болады. Ол негізді әдістердің бірі жалқылау (анализ) немесе айырыңқы әдіс деп аталады.

3) Кей әдістің негізінде қосу да, талдау да болады. Ондай әдістер жалқылаулы-жалпылаулы не-месе айырыңқы-жиылыңқы деп аталады.

Яғни, ғалым үйренушіге дайын ақпаратты бергеннен гөрі, алдына қойылған мәселені зерттеуіне, талдауына және салыстыруына, ой толғауына және бағалауына мүмкіндік беру аса маңызды әрі тиімді деп санайды да бала білімді тәжірибе арқылы өздігінен алуы керек, – дейді [4].

Қазіргі таңда мектептерде қазақ тілі пәнін оқыту әдістемесінде білім алушының функционалдық сауаттылығын қалыптастыру, дамыту мақсатында сөйлеу әрекеттерінің 4 түрі (жазылым, оқылым, айтылым, тыңдалым) жеке-жеке бөлініп, жаңа жүйемен оқытылады. Бұл әдісті көбісі ағылшын тілін оқыту үлгісінен (listening, reading, writing, speaking) алынған деп ойлайды. Алайда тілді оқытудың бұл әдістері жайында Ахмет Байтұрсынұлы еңбектерінен де кездестіруге болады. Ғалым «үйретуді» жоғары бағалап, «өнер» деп атайды. «Үйрету өнер болған соң, ана тілін үйрету — бұл да өнер. Олай болса өнерлерде болған сындар мұнда болмақ», – дейді. Ахмет тіл үйретуді мынадай топтарға ажыратады: 1) оқылым — оқу үйрету; 2) жазылым — жазу үйрету; 3) айтылым — сөйлеу үйрету. Мәселен, оқылым әрекеті буындап оқу, тұтас оқу арқылы; жазылым әрекеті сөздерді буындау, тасымалдау, көшіру, құрастыру, сөзден сөз тудыру арқылы; айтылым әрекеті сұрақтарға жауап беру арқылы; тыңдалым әрекеті жаңылтпаштарды есте сақтап, жатқа жазу арқылы жүзеге асырылады.

Қазіргі кезде қазақ тілін оқытуда жазбаша және ауызша тілдің ара-жігі ажыратыла бермейді. Білім алушылар әріп пен дыбысты айыра алмай, бір сөйлеу барысында сөздерді жазба түріндегі қалпы бойынша айтатын дәрежеге жеткен. Ауызша тіл мен жазба тілдегі норманың арақатынасы жайында ғалымның екі бөлімнен тұратын «Тіл жұмсары» мен «Оқу құралында» баяндалған. Ғалым өтілген мағлұматтарды ауызекі тіліне жеңіл де қысқа ауызша сауалдармен бекітіп те отырған. Мысалы, 1) әріп пен дыбыс бір ме? 2) қайсысы көрінеді, қайсысы естіледі? 3) ұқсас дыбыстардың әріптері ұқсас бола ма? Ғалым «Жаза білу үшін тілдегі дыбыстарды тани білу керек. Ол дыбыстарға арналған әріптерін тани білу

керек. Таныған әріптерін жаза білу керек. Жазған әріптерін дыбысымен атай білу керек» деп әріп пен дыбысты айырудың әдіс-тәсілдерін сатылап көрсеткен. Сонымен қатар қазіргі таңда дәстүрлі оқытудан жаңартылған білім мазмұнына ауысқан білім беру жүйесінде «теория және практика» қағидасы басшылыққа алынып жүр. Оқытудың бұл жүйесі де Ахмет Байтұрсынұлының «Баулу мектебі» атты мақаласында баяндалады: «Өлі оқудан» көрі «төте оқудың» беретін білімі жандырақ. «Төте оқудан» гөрі «көрнекі оқудың» беретін білімі жандырақ, «баулу» беретін білім бәрінен де жандырақ. «Баулу» асылында дағдылы шағындағы тіпті «бала оқыту» емес, тіршілік ісіне тігілей түсіру» [4].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Байтұрсынұлы А. Бастауыш мектеп / А. Байтұрсынұлы // «Қазақ» газеті, 1914. — № 61 (мамыр). - Б. 2–3.
2. Кекілбайұлы Ә. Ұстаз ұлағаты / Ә. Кекілбайұлы. Ұлттық рухтың ұлы тіні. Ғылыми мақалалар жинағы. — Алматы: Ғылым, 1999. - 567 б.
3. Байтұрсынов А. Қазақ тіл білімінің мәселелері / А. Байтұрсынов. - Алматы: Абзал-ай, 2013. - 640 б.
4. Байтұрсынов А. Оқу құралы / А. Байтұрсынов. — Орынбор, 1925. - 72 б.

Бердыбекова Н.С.¹, Жумагалиева Н.К.²

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА АХМЕТ БАЙТҰРСЫНОВТЫҢ ШЫҒАРМАЛАРЫНДАҒЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ІЛІМДЕРДІ САБАҚ ҮРДСІНДЕ ПАЙДАЛАНУДЫҢ ЖОЛДАРЫ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы

Педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

"Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі" білім бағдарламасының магистранты

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

Данышпан дара тұлғалар, керемет ойшылдар әрқашан тұңғыш терең, шексіз жұмбақ болатыны белгілі. Олардың ой-пікірлері мен атқарған істері тарихпен, заманмен астаса қабысып, тіпті бүгінгі күннің, болашақтың өзекті мәселесі болып қала бермек. Осындай тұлғалар қатарына Ахмет Байтұрсынов та жатады.

Бала өмірінің ұмтылу, талпыну, есеюге құмарлық қасиеттерін суреттей келіп, өз өлеңдерінде жазған еді. Әлеуметтік оқиғалардың шиеленісті дәуірінде өмір сүрген ол өз заманының сыры мен қайшылықты шындығын тануға тырысып бақты. Сол жолда не қилы өмір өткелдерінен өтті.

Жігіттікке асығу қасиеті оның өміріне бала кезден тән болуы да осыны аңғартты. Қазіргі нарықтық экономикаға сүйенген, ғылыми-техникалық жаңалықтарға еркін аяқ басқан егеменді еліміз XX ғасыр табалдырығын аттай отырып, білім беру ісі мен қоғамды ізгілендіру мәселесін, демократия мен ұлттық руханиятты, мәдениет пен тілді түлетуге, ұлттық рухани мұраларды жандандыруға баса көңіл бөліп, білім беру мекемелері өздерінің алдына басты міндет етіп қойып отыр.

Қазақстан Республикасының мәдени-этикалық білім беру тұжырымдамасында «мемлекетіміздің тәуелсіздігін нығайту ұлттық мәдени дәстүр жалғастығына, тарихи мұраларды жандандырып тәрбие құралына айналдыруға, халықтар мүддесі мен бірлігінің тоғысуына негізделуі қажет. Мәдени-этикалық мұраны жандандыру мен жалғастыру, ұлттық патриоттық сезімді ояту мен аялау ең алдымен мектептен басталуы тиіс» - деп өте орынды айтылған. А. Байтұрсынов ұлттық мүддені жеке бастың мүддесінен жоғары қоя білді. «Елдің

өзін ел сезінуін, өзгелермен тең сезінуін, өзінің ұлтын ер сезінуін, қайраттанып, намыстанып жігерленіп өмір сүруін» армандады. Сол жолда революционер – демократтарша өмірінің ақырына дейін күресе білді. Асыл арман жолында ел тағдыры үшін өз өмірлерін қиюдан да тайынбады.

А.Байтұрсыновтың педагогикалық – ағартушылық ғылыми еңбектерін зерттеп, педагогикалық колледждер мен жалпы орта білім беретін мектептердің оқу-тәрбие үрдісінде пайдаланудың ғылыми-әдістемелік кешенін жасау, оны теориялық және практикалық тұрғыда негіздеп, жан-жақты дамыған шығармашыл тұлға қалыптастырудың маңызы мен мәні аса зор. Егер, А.Байтұрсыновтың педагогикалық мұраларындағы құндылықтарды іріктеп, тәлімдік мүмкіндіктерін айқындай отырып жасаған әдістемелік ұсыныстар іске асса, онда рухани құндылықтарды бағалай білетін, ұлттық және патриоттық санасы жоғары жеке тұлға қалыптастыруға игі ықпал еткен болар еді. А.Байтұрсынов сынды қазақ халқының біртуар ғалымы, ағартушы - педагогы, фольклортанушысы, ұлт мәдениетінің бәйтерегі мен сарқылмас қазынасының бүгінгі ұрпақты адамгершілікке тәрбиелеудегі алатын орнын анықтап, қазақ ұлттық педагогикасының сарқылмас қазынасына айналғандығын көрсету.

Қазақ халқын надандық түнегінен шығару үшін оның негізгі, тура жолы білімде екендігін дәлелдеген - ұлы данышпан Ахмет Байтұрсыновтың ақыл сөзін, асыл ойларын санамызға сіңіру, өсиеттеріне сай еңбек етіп, өнегелі өмірін жастарға үлгі етіп ұсынып, кемеңгерлік, даналық пікірлерін тәрбиенің қуатты құралына айналдыру. Артында бықсыған күл емес, мәңгі өшпес жалын, от қалдырған, «қазағым» деп халқымыздың болашағына бар өмірін арнаған арыстай азаматымыздың өмірін келер ұрпаққа дәріптеп, өмірін үлгі тұту. Себебі, А.Байтұрсыновтай ірі, кесек тұлға тарихымызда көп емес, санаулы-ақ қана. А. Байтұрсынов өмірі мен қызметі асыра мақтау, жалған бояуға зәру емес.

Ахмет Байтұрсынұлының әдістемелік бағытта жазылған «Тіл жұмсар» атты еңбегінің мәні зор. Тіл – құралдың жеке бөлшектерін түсіндіру жолын белгілеп берген бұл еңбектің қазақ тілінің әдістемесі пәнінде алатын рөлі мен маңызы ерекше болмақ.

«Тіл жұмсар» - қазақ тілін оқыту әдістемесінің басы. Ғалымның өзі көрсетіп бергендей, тіл туралы еңбек жазу бар да, оны балаға оқыту жүйесі бар: «Тіл құрал» қазақ тілі қандай құрал екендігін тұтас түрінде таныту үшін түрлі бөлшектерін, тетіктерін ұсағын ұсағынша, ірісін ірісінше жүйелі тұрған орнында алып көрсетіп танытады. «Тіл жұмсар» сол үлкен құралдың бөлшектерін, тетіктерін балаға шағындап бөлек- бөлек ойыншық сияқты құрал жасап, соларды танытып, соларды жұмсату арқылы барып үлкен құралды танытады» (1992, 336).

Еліміздің егемендік алуы XX ғасырдың 20-40 жылдарындағы көрнекті қоғам қайраткерлерінің педагогика ғылымына қосқан үлестерін, тәлім-тәрбиелік ой-пікірлерін көрсететін бай-мұраларын ғылыми тұрғыдан, жаңа қырынан бүгінгі заман талаптарына сай ашып көрсетуге мүмкіндік берді. Солардың ішінде Байтұрсынұлы Ахмет ғалым-лингвист, әдебиет зерттеушісі, ақын-аудармашы, публицист ғана емес, ағартушы педагог ретінде ерекше орын алды. Оған А.Байтұрсынұлының өз бетімен педагогикалық іс-әрекетке қатысқаны нақты дәлел бола алады.

А.Байтұрсынұлының еңбек жолын ағартушылықтан бастауының үлкен мәні бар. Оның ағартушылық ісі сол кезеңдегі қазақтың әлеуметтік тіршілігінде ең қажетті, игілікті әрекет еді. Ол 1895-1909 жылдары Қостанай, Ақтөбе, Қарқаралы уездерінде ауылдық, болыстық мектептерде бала оқытып, екі сыныптық училищелерде сабақ берді және оқу-ағарту ісін өзінің азаматтық міндеті мен өмірінің мақсаты деп санады. Бұл мақсатын өз өлеңдерінде, публицистикалық мақалаларында бейнелі тілмен «Надандық, өнерсіздік ата жолдасымыз болған соң, олжалы жерде үлестен қағылғанымыз, ордалы жерде орыннан қағылғанымыз, жоралы жерде жолдан қағылғанымыз – бәрі надандық кесапаты» деп жеткізген.

А.Байтұрсынұлыты қазақтар үшін өз әліпбиін жасау әрекетіне де, тілін зерттеп оқулықтар жазуына да, тіпті қоғамдық-әкімшілік істеріне араласуына да алып келген – осы ағартушылық мақсаты. Оның ағартушылыққа байланысты білдірген ойлары мен істеген

істері тек оқу-білімге шақырумен тынбайды. Ол қазақ даласындағы мектептердің жайы, бала оқытудың жолдары туралы жиі мақалалар жазды. Соның бірі – 1913 жылы «Қазақ» газетіндегі «Оқу жайы» мақаласы. Бұл еңбегінде ол «Қазақта балаларды оқытатын әзірге жосықтар /программалар/ мен кітаптар /оқулықтар/ жоқ» дей келіп, оларды жазу қажеттігін және арнаулы педагогтік білім алатын оқушылар даярлау керектігін, «білімнің бас құралы - кітап» деп, «білім конкурсы» дегенді жариялау арқылы да оқу-ағартуды жандандыруға болатынын айтады.

«Сөйтіп, оқу-ағарту саласында өшпес із қалдырған А.Байтұрсынұлы әліппелері жеті рет басылым көрді. Осыншама таралыммен ағарту саласында ұзақ қолданысқа ие болған өзге бірде-бір әліппе, оқулық жоқ. Басқа авторлардың әліппелері құрылымдық, әдістемелік енгізілген жадығаттары жағынан олқы соғып, бір рет басылым көруден аспады. Ал, А.Байтұрсынұлы әліппе, оқулықтары сол тұстағы жинақталған алдыңғы қатарлы тәжірибелерге сүйене отырып, белгілі педагогикалық-дидактикалық ұстанымдарды сақтай білуімен, жас өспірімдердің психологиялық жас ерекшеліктерін, тіпті, ұлттық ерекшеліктерін ескере жазуымен құнды болды. А.Байтұрсынұлы әліппелерін қазақ жұртшылығы ана тілінде жазылған аса қажетті тың құрал ретінде қабылдады. Ұлт ұстазының әліппе, оқулықтарының үсті-үстіне мол таралыммен басылып, ұзақ қолданылуының бір астары осында деп білеміз».

А.Байтұрсынұлы хат таныту, сауаттандыру әдістемесін жетік білген. Бұған еңбекте талданған Ахаң әліппелерінің құрылымы, ондағы жадығаттар, қолданған әдіс-тәсілдері, сүйенген ұстанымдары дәлел бола алады. Жинақтай айтсақ, Абат Саттыбайұлының «А.Байтұрсынұлының әдістемелік мұрасы» зерттеу еңбегі арқылы қазақ ғұламасының әліппе, оқулықтарының сан алуан әдістемелік иірімдерге толы екенін байқаймыз. Байқаймыз да, қайран қаламыз. Көз алдымызда Ахмет ата бейнесі бұрынғыдан да биіктей, тереңдей түскендей. Оқу құралының авторы да: «Бұлардың бүгінгі оқыту ісімізде пайдасы шексіз. Оқу құралдарының өміршеңдігі де осында. Мұның бәрі, айналып келгенде, тілді оқыту әдістемесі тарихының бастау көзі осы іспеттес оқу құралдарында жатқанына, олардан бастау алатынына толық айғақ» деп түйіндейді. Иә, авторға сүйене айтсақ, А.Байтұрсынұлының әліппе, оқулықтары кейінгілерге үлгі болып қана қоймай, әдістемелік зерттеулерге ой салды, қорытынды теориялық тұжырым жасауға негіз болды. А.Байтұрсынұлынан кейінгі әдіскер ғалымдардың ешқайсысы да өз зерттеулерінде А.Байтұрсынұлының әліппелерінде, оқулықтарында көрінген, жүзеге асқан әдістемелік идеяларына соқпай өте алған жоқ. А.Байтұрсынұлы теориялық тұрғыда дәлелдемегенімен, тәжірибеде әліппе, оқулықтары арқылы іс жүзінде көрсеткен әдістемелік ойларын, пікірлерін қазіргі ғалымдар дамытып жатқанына ешбір күмән жоқ.

«А.Байтұрсынұлы – қазақ тілін оқыту әдістемесі ілімінің іргетасын қалаушы» тарауын автор өз тарапынан: »күні кешеге шейін сахараның сәби сезімді қазақ санасының шамшырағы А.Байтұрсынұлы талантының өзге қырлары секілді оның әдіскерлігі жөнінде де ештеңе білмей келдік. Білетіндер де бұл салада ауыз ашпаған. Әрине, бұған қытымыр заман кінәлі делік. Ал енді сөз бостандығы өзімізге еркін тиіп, ел тарихындағы «ақтаңдақтарды» қопара саралауға мүмкіндік туып, «халқым», «жұртым», «тілім», «ділім», «ұрпағым» деп еңіреп өткен ардақты біртуар арыстарымыздың көпшілікке беймәлім мұраларын елеп-екшеуге қолымыз жетіп отыр. Бұл орайда аса жауапкершіліктің де керектігіне дау жоқ» деп бастай отырып, Ахаң еңбектеріне терең үніліп, қазіргі оқыту үрдісіне қатысты қилы әдістемелік қалтарыстарды, амал-тәсілдерді орынды Алматыылаймыз. А.Байтұрсынұлы әдістемелік еңбектерінің бүгінгі оқыту ісімізбен сабақтастығын дөп басып көрсетеді. Нәтижесінде автор: «... бүгінгі қазақ тілін оқыту әдістемесі ілімінде А.Байтұрсынұлының әліппелері, «Тіл-құрал», «Баяншы», «Тіл жұмсар» әдістемелік кітаптары өміршеңдігін, сабақтастығын, құндылығын жоймаған еңбектер. Ал оқыту ісінде әдіскер ғалым еңбектерін керекті тұсында жүйелі түрде орынды пайдалану - әр мұғалімнің ісі. Бұдан біз оқыту ісінде ұтпасақ, ұтылмасымыз сөзсіз».

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Сыздықова Р. Ұлтты білім ғылымының көшбастары. // Қазақстан мектебі.
2. Қирабаев. С. Ахметтің ақындығы. Әдебиетіміздің ақтаңдақ беттері. - Алматы: Жалын, 1995.
3. Құсайынлов К. Дәстүр жалғастығы. // Қазақстан мектебі. №6. 1998.
4. Нурпейсов К. Алаштың күрескер ұлы. // Қазақстан мектебі. №5. 1998
5. Қозыбаев М. А. Байтұрсынұлы – XX ғасырдың ұлы реформаторы. // Егемен Қазақстан 24 қыркүйек. 1998 жыл.

Сенкубаев С.Т.¹, Жылхыбай М.²

ҚАЗАҚ АҚЫНДАРЫНЫҢ БАЛАЛАРҒА АРНАЛҒАН ШЫҒАРМАЛАРЫНЫҢ ОҚУШЫ ОЙ-ӨРІСІН ДАМУДАҒЫ ҚЫЗМЕТІ МЕН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі» білім беру бағдарламасының
магистранты

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан

Jilkibai-marjan@mail.ru

Қазақ халқының педагогикалық ойларының бастауы антикалық, халықтық аңыздар мен әңгімелерге қайтып келеді. Халықтардың рухани өмірі мен мәдениетінің басы әлемнің адам қабылдау, ойлау, оның жолында, салауатты өмір салтын, мінез-құлық дәстүрін жаңғырту және мәңгі, ғасырлар бойы дамыды. Уақыт өте келе идеялар мен діни сезімдер өзгерді және біртіндеп саясаттан жеке сана сезімді бөлу процесі болды. Мінсіз кейіпкерлерге адамның рухани және интеллектуалды күштерін нығайтуға, әлемге және өзін-өзі бағалауға (шындық, ізгілік, сұлулық, әділдік және т.б.) құндылық қатынасын қалыптастыруға көмектесетін жартылай-құдайдан жарты-ғасырлық шыққан адамдар ие болды.

Қазақ халқының педагогикалық мәдениетін дамыту тарихы ғасырлардан бері жалғасып келеді. Қазақстан тарихының дамуының жалпы сипатына сүйене отырып, педагогикалық ой қалыптастырудың үш негізгі кезеңі осы аймақтың халықтарының әлеуметтік прогрессінің негізгі кезеңдеріне сәйкес келеді.

Дала кеңістігі тұрғындарының ұзақ жылдар бойы жас ұрпақтарды тәрбиелеуде бай тәжірибе жинақтады, бұқаралық шығармашылық тәжірибесі, адам мінез-құлық ережелері, нормалары мен принциптері қалыптасқан салт-дәстүрлерді құрды. Әлеуметтік-экономикалық, мәдени-тарихи, табиғи-климаттық жағдайлардың ерекшеліктеріне сәйкес көшпелі қазақтар балалар мен жастарды оқытуға және тәрбиелеуге өздерінің талаптарын әзірледі. Атап айтқанда, адамның белгілі бір моральдық-психологиялық стандарттары әзірленді, оның мәні әйгілі афоризм болды: «Нағыз жігіттің сегіз қыры бар және құпияны сақтай алады», яғни адам мынадай қасиеттерге ие болуы керек: мал шаруашылығымен айналысу, еңбекқорлық, қиыншылықта табандылық, жауынгерлік батылдық, шежіре-сананың білімі, поэтикалық талант, білімділік және ақылдылық, атпен жүру техникасын меңгеру [1].

Кең ауқымды педагогикалық ойлардың синтезі, түрлі этникалық компоненттердің тәжірибесі мен дәстүрлері, қазіргі заманғы көшпелілердің қалыптасуы. Сонымен қатар, генетикалық қоғамдастық әлеуметтік-саяси және қоғамдық өмірдің ұқсас жағдайлары, бір аумақта немесе жақын жерде өмір сүрудің ортақ өмірі, түрлі салалардағы өзара қарым-қатынастар, әртүрлі ұлттардың материалдық және рухани мәдениетінде қалыптасқан зұлым адамдар мен шетелдік жауласушылармен бірлесіп күресу екенін атап өткен жөн сондай-ақ

Орталық Азия мен Қазақстанның республикаларының заманауи аумақтарында тұратын ұлттар, мінез-құлық пен өмір салтының көптеген ұқсастықтары бар.

Әлемдік және ұлттық педагогиканың озық тәжірибелерін қорытындылай келе, Мағжан Жұмабаев қазақ педагогикасындағы білім беру мен оқытудың өзекті мәселелерін дамытуға бастамашы болды.

Жас ұрпақты тәрбиелеуге үлкен мән беріп, Мағжан Жұмабаев моральдық білімге - жан-жақты дамыған тұлғаның негізіне басымдық береді. Мұғалімді моральдық тәрбиелеудің мақсаты моральдық-бағдарланған ойлау мен белсенділік қабілетін дамытуда байқалды. Мағжан Жұмабаев өзінің барлық шығармашылығымен адамның рухани өмірінің ең күрделі аспектілерін білдіруге тырысады, оларды ағартушылықпен байланыстырады. Қазақстандық білімнің міндеті еуропалық деңгейге тең екеніне және оның жаңа әлеуметтік-экономикалық жағдайында өздерінің Отанының еркін, білімді, белсенді және жауапты азаматтарын тәрбиелеу мақсаттарының бірдей екеніне сенімді болды. Сонымен қатар, ол қазақ халқының рухани-адамгершілік дәстүрлерінің маңыздылығына тоқталды. Қазақ мектебінің үлгісі қазақ мәдениетінде барынша жақсы тәрбиелеу дәстүрлерін қамтиды [2].

Мұғалімнің шығармашылығында отбасылық тәрбие мәселелері көтеріледі. Оның пікірінше, балаларды тәрбиелеуде отбасының әл-ауқаты, ата-аналардың жоғары адамгершілік қасиеттері, баланың жеке басын құрметтеу маңызды.

Халықтық педагогиканың жас ұрпақты тәуелсіз өмірге үйретудің көптеген ресурстары, оқыту әдістері мен тәрбиелеу әдістері бар. Балаларды оқытуда ауызша халық шығармашылығының барлық жанрлары кеңінен қолданылды. Ертегілер, аңыздар, шежірелер мен дастандар қиялдың даму деңгейін, ойлауды, визуалды әдістерді бейнелі, мәнерлі тілмен үйлесімде қолдануды ескере отырып, үлкен шеберлікпен жеткізді. Танымал педагогика арсеналында көшпенділерді оқытудың түпнұсқа құралдары мен әдісі - баталар, анттар, сөздерді айқындау, айтыстар (тозған жарыстар) және т.б. болды [3].

Қазіргі жағдайда халқының нақты мәселесі рухани өміріндегі ұмытылған және тыйым салынған құбылыстарға оралу міндеті бұрынғы мәдени-тарихи мұраны жаңғырту, оның құрамдас бөлігі бай дәстүрлер мен жас ұрпақты тәрбиелеу тәжірибесі бар танымал педагогика болып табылады.

Жас ұрпақты отансүйгіштік пен интернационализм рухына тәрбиелеу барысында мұғалімдер Қазақстанның тарихы, мәдениеті, білім беруі туралы материалды жеткілікті пайдаланбайды – олар адамның моральдық сезімін қалыптастыруға көмектесетін, жеке адамның құндылық бағытын дамытатын материалдар. Бірақ біздің жастарымыздың қызмет ету қағидаттары мен біздің заманымыздың өзекті проблемалары өткен ғасырдың прогрессивті, гуманистік идеяларында терең тарихи тамырларға ие екендігін көрсету өте маңызды. Бұл идеяларды таратуда XIX-ғасырдағы қазақстандық ағартушылар, қоғамдық білімнің гуманистік принциптері мен идеалдарын қорғайтын білім берудің дәйекті қорғаушылары үлкен рөл атқарды. Шоқан Уәлиханов, Ыбырай Алтынсарин, Абай Құнанбаевтың педагогикалық көзқарастары білім беруді дамыту тарихында жағымды рөл атқарды, олар көп жағдайда өздерінің маңызын жоғалтпайды. Оқыту – педагогиканың көптеген мәселелерін бейнелейтін интегралды және түпнұсқалық педагогикалық жүйе, жалпы ең маңызды ғылыми ұғымдар енгізілді: педагогикалық, дидактикалық және әдіснамалық: оқыту айқындылығы, тәжірибе және бақылау. Соңғы жылдары ғана қазақ халқының салт-дәстүрлері, әдет-ғұрыптары, мәдениеті, тілдік мәселелері, моральдық және рухани құндылықтарымен байланысты мәселелерді шешуде ұлттық педагогиканың мәселелері жиі ескерілді. Бұл өзге де жағдайлардан басқа, Республиканың егемендігі туралы Декларацияны қабылдаумен, оның тәуелсіздігін жариялаумен байланысты. Республиканың егемендігінің идеялары заманауи қоғамның экономикалық, саяси және идеологиялық өмірінің барлық түрлерін толығымен игере бастады. Халықтық педагогикада менталитеттің ерекшеліктерін, тілдің ерекшелігін, ғасырлар тереңдігінен шыққан оқыту мен тәрбиелеудің халықтық әдістерін көрсету міндеті тұр. Олар: «Егер сіз өзіңіздің халқыңызбен танысқыңыз келсе, оның әдет-ғұрыптары мен салт-дәстүрлерін зерттеңіз», - деді. Бұл білім беруді

дамытудағы қазіргі заманғы педагогиканың идеяларын және қазіргі кезде қазақстандық ағартушылардың жұмысында зерттеудің маңызды екеніне қорытынды жасауға және жоғарыда айтылғандар ғылыми-зерттеу мәселесін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Жұмыстың негізгі мақсаты осы күнге дейін ежелгі заманнан педагогикалық ойлардың және Қазақстан білім беруді дамыту кезеңдерін анықтауға бағытталған болатын. Қазақстан тарихының дамуының жалпы заңдары негізінде шартты өңірдегі халықтардың әлеуметтік прогрестің негізгі кезеңдеріне сәйкес келетін, педагогикалық ой қалыптастыру үш ірі кезеңдерге бөлінеді. Бірінші кезең - оның шығу тегі, VI-XV ғасырлардан бастау алатын бастапқы кезеңдері (көне түркі жазба ескерткіштері, Әл-Фараби мұрасы, Алтын Орданың құлдырауы дәуірінің ақын-ойшылдарының құрылуы). Оған қазақ ұлттық педагогикасы кіреді. Екінші кезең - педагогикалық ойды дамыту - қазақ хандығының қалыптасуы - ерте феодалдық түрдегі мемлекет (XV ғасырдың бірінші жартысы). Үшінші кезең - Ресейдегі Қазан төңкерісі аяқталғаннан кейінгі және қазіргі уақытқа дейін Қазақстан Республикасының егемендігі мен тәуелсіздігін алу кезеңінен кейін қазақстандық педагогикалық ойды дамыту.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Назарбаев Н.Ә. Қазақстан халқының әл-ауқатын арттыру-мемлекеттік саясаттың басты мақсаты. Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. – Астана: Елорда, 2015. – 23 бет.
2. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан – 2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты // Егемен Қазақстан. – Астана, 14.12.2012.
3. Қазақстан Республикасының «Тіл саясаты туралы» Тұжырымдамасы: 1996 ж. 4 шілде, №3186.

Сенкубаев С.Т.¹, Жылхыбай М.²

ҚАЗАҚ АҚЫНДАРЫНЫҢ БАЛАЛАРҒА АРНАЛҒАН ШЫҒАРМАЛАРЫНЫҢ ОҚУШЫ ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТІН ДАМУДАҒЫ ЕРЕКШЕЛІГІ

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі» білім беру бағдарламасының
магистранты

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан
Jilkibai-marjan@mail.ru

Қазақстан Республикасының мемлекеттік егемендігін алу, біздің қоғамымызда қалыптасатын демократия процестері қоғамның өзі мен оның жаңа әлеуметтік институттарының тарихын түсіну міндетін қойды.

Қазіргі жағдайда халқының нақты мәселесі рухани өміріндегі ұмытылған және тыйым салынған құбылыстарға оралу міндеті бұрынғы мәдени-тарихи мұраны жаңғырту, оның құрамдас бөлігі бай дәстүрлер мен жас ұрпақты тәрбиелеу тәжірибесі бар танымал педагогика болып табылады [1].

Жас ұрпақты отансүйгіштік пен интернационализм рухында тәрбиелеу барысында мұғалімдер Қазақстанның тарихы, мәдениеті, білім беруі туралы материалды жеткілікті пайдаланбайды – олар адамның моральдық сезімін қалыптастыруға көмектесетін, жеке адамның құндылық бағытын дамытатын материалдар. Бірақ біздің жастарымыздың қызмет ету қағидаттары мен біздің заманымыздың өзекті проблемалары өткен ғасырдың прогрессивті, гуманистік идеяларында терең тарихи тамырларға ие екендігін көрсету өте маңызды. Бұл идеяларды таратуда 19-ғасырдағы қазақстандық ағартушылар, қоғамдық білімнің гуманистік

принциптері мен идеалдарын қорғайтын білім берудің дәйекті қорғаушылары үлкен рөл атқарды. Ш. Уәлиханов, Ы. Алтынсарин, А.Құнанбаевтың педагогикалық көзқарастары білім беруді дамыту тарихында жағымды рөл атқарды, олар көп жағдайда өздерінің маңызын жоғалтпайды. Оқыту – педагогиканың көптеген мәселелерін бейнелейтін интегралды және түпнұсқалық педагогикалық жүйе, жалпы ең маңызды ғылыми ұғымдар енгізілді: педагогикалық, дидактикалық және әдіснамалық: оқыту айқындылығы, тәжірибе және бақылау [2].

Білім берудің мақсаттары: оқытуды жетілдіру, сыныптық және сыныптан тыс жұмыс түрлері. Қазақстандық тәрбиешілер білім берудің әртүрлі құрамдас бөліктерінің: моральдық, физикалық және еңбектің белгілі дәстүрлерге негізделген ерекшеліктеріне ерекше назар аударды.

Зерттеушілер Қазақстандағы қоғамдық білім беру тарихымен байланысты сұрақтар мен мәселелерді зерттеді. Т. Тәжібаевтың, А. Сыдықовтың, А. Сембаевтың тарихи-педагогикалық еңбектері Қазақстандағы қоғамдық білім беру мен мектепке дейінгі білім берудің даму тарихымен байланысты мәселелерге арналды [3].

50-ші жылдардан бастап Қазақстандағы мектептер мен қоғамдық білімге байланысты бірнеше кандидаттық диссертациялар жазылып, революцияға дейінгі және кеңестік кезеңде қорғалды. Атап айтқанда, Л.П. Герасимова «Қазақстандағы педагогикалық білім беру тарихынан» (1950). Онда облыстағы мұғалімдердің семинарларын құру тарихы жөнінде сөз қозғалады. И.Я. Гармстың «Революцияға дейінгі Ресейдің қазақтарының арасында халықты тәрбиелеу» (1958) кандидаттық диссертациясында Қазақстандағы мектеп біліміне талдау жасалды. Осы диссертациялардың мазмұны бөлек мақалалар түрінде университеттер мен ғылыми педагогикалық журналдардың «Ғылыми ескертулер» беттерінде жарияланады. Бірақ жоғарыда аталған зерттеулердің авторлары Қазақстанның Ресейге кіру кезеңінде қазақстандық ағартушылар өз жұмысында халық педагогикасы мен білім идеясының тарихын зерттеудің ерекше міндетін қоймады. Мәдениет саласында В.В. Востровтың, Х.А. Қауанованың «Қазақ халқының материалдық мәдениеті»; К.Т. Жұмағұловтың «Ы. Алтынсарин және қазақ халқының мәдениетін дамыту», халық педагогикасы саласында: А.Е. Измаиловтың «Орталық Азия және Қазақстан халықтары педагогикасы», Қ.Ж. Қожахметованың «Қазақ этнопедагогикасы» атты жетістіктері өте маңызды [4].

Соңғы жылдары ғана қазақ халқының салт-дәстүрлері, әдет-ғұрыптары, мәдениеті, тілдік мәселелері, моральдық және рухани құндылықтарымен байланысты мәселелерді шешуде ұлттық педагогиканың мәселелері жиі ескерілді. Бұл басқа да жағдайлардан басқа, Республиканың егемендігі туралы Декларацияны қабылдаумен, оның тәуелсіздігін жариялаумен байланысты. Республиканың егемендігінің идеялары заманауи қоғамның экономикалық, саяси және идеологиялық өмірінің барлық түрлерін толығымен игере бастады. Халықтық педагогикада менталитеттің ерекшеліктерін, тілдің ерекшелігін, ғасырлар тереңдігінен шыққан оқыту мен тәрбиелеудің халықтық әдістерін көрсету міндеті тұр. Олар: «Егер сіз өзіңіздің халқыңызбен танысқыңыз келсе, оның әдет-ғұрыптары мен салт-дәстүрлерін зерттеңіз», - деді. Бұл білім беруді дамытудағы қазіргі заманғы педагогиканың идеяларын және қазіргі кезде қазақстандық ағартушылардың жұмысында зерттеудің маңызды екеніне қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Жоғарыда айтылғандар ғылыми-зерттеу мәселесін қалыптастыруға мүмкіндік береді, революция алдындағы кезеңде қазақстандық ағартушылар жұмысында танымал педагогиканың идеялары қалай өрбіді және олар білім мен тәрбиенің дамуына қалай ықпал етті. Бұл мәселені зерттеу біздің зерттеуіміздің мақсаты болып табылады [5].

Отандық педагогикалық әдебиет, мерзімді басылымдар және журналистика, жеке білім берудегі мектеп білімінің жай-күйіне шолу жасайтын авторлық авторлардың еңбектері болды. Қазақстанның аудандары мен әкімшілік аудандары. Бұл жұмыстар: Қазақстан Республикасының орталық мемлекеттік мұрағатының мұрағаттық құжаттарынан, Қазақстан Республикасы Президентінің мемлекеттік мұрағатынан, Алматы, Петропавл, Қостанай қалаларының мемлекеттік мұрағаттарынан алынған құнды фактілік материал.

30-шы жылдары қазақ мектебінде оқытудың мазмұны мен әдістемесі проблемалары педагогикалық баспасөзде кеңінен талқыланды. Қазақстанда мектеп құрылысының өзекті мәселелеріне арналған «Жаңа мектеп» журналының мақалалары арасында жас зерттеушінің, оқытушы Сәрсен Аманжоловтың мақалалары ерекше қызығушылық тудырды. Осылайша, «Мектеп оқушыларын ана тіліне үйретудің міндеттері мен маңыздылығы» деген мақалада ана тілінің маңыздылығын, студенттердің теориялық білімдерін іс жүзіндегі іс-әрекеттерде кеңінен қолдану қажеттілігіне назар аударады.

Сәрсен Аманжолов қазақ тілін үйренуге тар, окшауланған көзқарастың мүмкін еместігін толық түсінді, өйткені ана тілі халықтың жаны, оның тарихы, мәдениеті, болашағы. Сондықтан, қазақ тілінің тарихы, диалектологиясы бойынша зерттеулер кең тарихи дәлелге ие.

Ғалым ақпарат алуды, түрлі көздерден қарыз алуды, екі рет тексеріп, олардың айғақтарын салыстыруға тырысты. Қазақ тілі тарихын анықтау, ол танымал ресейлік шығыстанушы ғалымдардың К. Бартол, А.И Левшин шығармаларына сілтеме жасайды. Ол сондай-ақ Шығыс ғалымдары Рашид-әл-Диннің, Махмұд Қашқаридің, Әбілғазы Бахадүрхандің, сондай-ақ Қазақстан, Орта және Орталық Азия зерттеушісі Шоқан Уалихановтың еңбектерін пайдаланды. Көшпенділер қоғамының тарихы туралы бүгінгі білімнің биіктігінен Сәрсен Аманжолов қараған қазақ халқының этногенезі мәселесі ғалымның еңбектерін бағалағанда, сол уақыттың ғылыми ойының деңгейін есте ұстау керек. Сондай-ақ, қазақ халқының пайда болу проблемасы, оның тілі, мәдениеті бұрынғысынша қиын тарихи мәселелердің бірі болып табылатындығын ұмытпаған жөн.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Құнанбаев.А. Қалыптастыру сөздері Қазақша аудармасы/ С.Санбаевтың аудармасы. – Алматы: Рауан, 2003.-113 б.
2. Қазақстанның педагогикалық ойының антологиясы. 2-бөлім. Құрастырушылар: Қ.Жарықбаев, С.Қалиев. - Алматы: Рауан, 2008. - 416
3. Бейсембиев К.Б. Қазақстанның әлеуметтік-саяси және философиялық ойларының тарихы (революцияға дейінгі кезең) туралы эссе. – Алматы: Қазақстан, 2006. – 428б
4. Ахмет Яссауи. Диуани лұғат ат-түрік. – Қазан: Ғылым, 2005.- 196.
5. Калиев С.К. Қазақ фольклорындағы халық педагогикасы. –Алматы: Ғылым, 2007, - 325 б.

Загородская В.С.

ВЛИЯНИЕ СФОРМИРОВАННОЙ ГЕНДЕРНОЙ РОЛИ НА ИЗМЕНЕНИЕ УРОВНЯ ТРЕВОЖНОСТИ ПОДРОСТКОВ

Кокшетауский университет им.Абая Мырзахметова
Магистрант образовательной программы7М01101 Педагогика и психология
Научный руководитель:.к.п.н. доцент Корягина О.В

Подростковый возраст является критическим периодом для формирования личности, и в это время важное значение имеет развитие гендерной идентичности и роли, которая в свою очередь влияет на психоэмоциональное состояние подростков. В особенности это касается уровня тревожности, который может значительно изменяться в зависимости от того, как подросток воспринимает свою гендерную роль и насколько она соответствует социальным ожиданиям. Влияние гендерной роли на уровень тревожности подростков является важной темой для психологических исследований, поскольку в обществе все чаще обсуждаются вопросы гендерного равенства, предвзятых ожиданий и стереотипов, которые оказывают влияние на психическое здоровье подростков.

Гендерная роль — это совокупность социально установленных норм и ожиданий, которые определяют поведение, интересы, потребности и отношения, соответствующие определенному полу. В подростковом возрасте формирование гендерной роли становится особенно важным, поскольку это время, когда подростки начинают осознавать и активно строить свою идентичность. Психологи подчеркивают, что успешное принятие гендерной роли может помочь подростку чувствовать себя уверенно в обществе и гармонично развиваться.

Процесс формирования гендерной идентичности у подростков связан с укреплением личных представлений о себе в контексте пола. На этом этапе подростки могут столкнуться с внутренним конфликтом, если их гендерная роль не совпадает с социальными ожиданиями или стереотипами, доминирующими в обществе. Например, девочка, не соответствующая идеалу «милой и покорной», или мальчик, не обладающий традиционными «мужественными» чертами, могут испытывать трудности в принятии своей гендерной роли.

Социальное окружение (семья, друзья, школа, СМИ) оказывает значительное влияние на формирование гендерной роли. Подростки получают сигнализирующие сообщения о том, как им следует вести себя в соответствии с их полом. В некоторых случаях такие ожидания могут быть ограничивающими, создавая у подростков давление и чувство несоответствия. Например, если общество считает, что мужчина не должен проявлять эмоции, это может привести к скрытым эмоциональным проблемам и повышенной тревожности у мальчиков.

Гендерные стереотипы, как и социальные ожидания, играют ключевую роль в формировании самооценки подростков и их эмоционального состояния. Если подросток сталкивается с ситуацией, когда его поведение или внешность не соответствуют гендерным нормам, это может способствовать появлению чувства тревоги и беспокойства.

Традиционные гендерные стереотипы часто накладывают на мальчиков требования быть сильными, сдержанными и агрессивными. Такие ожидания могут создавать проблемы, если подросток не соответствует этим стереотипам. Например, мальчики, которые чувствуют эмоции или стремятся к нестандартным для их пола интересам (например, к искусству или музыке), могут переживать стрессы, боясь осуждения со стороны сверстников и общества. Это приводит к повышенному уровню тревожности, из-за страха показаться «слабым» или «непохожим на других».

Для девочек характерно давление общественного мнения, которое ожидает от них выполнения традиционных ролей — быть красивыми, ласковыми и заботливыми. Эти стереотипы могут приводить к тому, что подростки начинают переживать из-за своей внешности, веса или манеры поведения. Тревожность возникает из-за страха не соответствовать идеалам красоты или быть отвергнутыми обществом. Этот эффект особенно заметен в подростковом возрасте, когда тело и внешность становятся важной частью самооценки.

Нарушение гендерных стереотипов может вызвать чувство одиночества и изоляции. Например, подростки, которые не могут вписаться в рамки традиционных представлений о мужском или женском поведении, могут испытывать сильную тревогу. В некоторых случаях подростки с нестандартной гендерной идентичностью или теми, кто переживает трансформацию в гендерной идентичности, сталкиваются с непониманием и социальной изоляцией, что также приводит к повышенному уровню тревожности и депрессии.

Роль гендерной идентичности в развитии тревожности подростков имеет двойственное влияние. С одной стороны, если подросток принимает и реализует свою гендерную роль в рамках общественных ожиданий, это может повысить его уверенность в себе и снизить уровень тревожности. С другой стороны, когда существует конфликт между личной гендерной идентичностью и социальными стереотипами, подросток может испытывать внутреннюю тревогу и беспокойство.

Подростки, которые чувствуют, что соответствуют социальным нормам и ролям, предписанным их полу, могут испытывать меньше тревоги в связи с меньшей социальной изоляцией и большим принятием со стороны окружающих. Тем не менее, даже среди таких

подростков тревожность может возникать из-за давления и высокой конкуренции, особенно в период становления профессиональной или социальной роли.

Тревожность особенно выражена у подростков, которые чувствуют, что их гендерная роль не соответствует общественным стандартам. Это может касаться как подростков с нетрадиционной сексуальной ориентацией, так и тех, кто не идентифицирует себя в традиционном понимании «мужчины» или «женщины». Чувство неполноценности, страх осуждения и изоляции повышают уровень тревожности и могут привести к развитию депрессии или других психоэмоциональных расстройств.

Процесс работы с подростками, переживающими высокую тревожность, связана с гендерной идентичностью, требует комплексного подхода и внимательного отношения как со стороны психологов, так и со стороны педагогов и родителей. Важно создать поддержку и помощь в принятии и адаптации гендерной идентичности подростков, а также преодолении гендерных стереотипов и предвзятых ожиданий.

Важно предоставлять подросткам пространство для безопасного выражения своих чувств и переживаний, а также помочь им в принятии и утверждении собственной гендерной идентичности. Консультации с психологом, поддержка родителей и участие в группах по интересам могут снизить тревожность подростков, помогая им понять, что их чувства и переживания — нормальны, и что они имеют право быть такими, какие они есть.

Образовательные и тренинговые программы, направленные на снижение гендерных стереотипов, также могут сыграть важную роль. Подростков следует обучать, что гендерные роли не являются фиксированными и что каждый человек имеет право на индивидуальный выбор своего поведения и выражения своей личности. Это поможет снизить уровень тревожности и улучшить психоэмоциональное состояние подростков.

Гендерная роль оказывает значительное влияние на психоэмоциональное состояние подростков. Когда подростки соответствуют общественным ожиданиям по поводу своего пола, их уровень тревожности может быть относительно низким, но когда их гендерная идентичность не совпадает с этими ожиданиями, возникают конфликты, приводящие к повышению тревожности и другим психоэмоциональным проблемам. Важно поддерживать подростков в процессе формирования своей гендерной идентичности, развивать у них уверенность в себе и помочь им справляться с социальным давлением и стереотипами.

Список использованной литературы:

1. Мудрик А. В. Социальная педагогика: Учеб. для студ. пед. вузов/ Под ред. В. А. Сластенина. - 4-е изд., доп. - М.: «Академия», - 2003. - 200 с.
2. Карабанова О. А. Психологические особенности родительно-детских отношений в подростковом возрасте// Семейное консультирование и семейная психотерапия/ Под ред. Э.Г. Эйдемиллера, А. З Шапиро. СПб.: «Речь», - 2001. – 341 с.
3. Бурменская Г.В., Захарова Е. И., Карабанова О. А. и др. Возрастно- психологический подход к консультированию детей и подростков. / Г. В Бурменская., Е. И Захарова., О. А Карабанова - М.: «Просвещение», - 2015. – 214 с.
4. Пезешкиан Н. Позитивная семейная психотерапия: семья как терапевт. М.: «Академия», - 1993. – 457 с.
5. Социальная работа с семьей / под ред. Т.В. Шеляг. - М.: «Институт социальной работы», - 1995. – 105 с.

Загородская В.С.

ВЛИЯНИЕ СФОРМИРОВАННОЙ ГЕНДЕРНОЙ РОЛИ НА ИЗМЕНЕНИЕ УРОВНЯ ТРЕВОЖНОСТИ ПОДРОСТКОВ

Кокшетауский университет им.Абая Мырзахметова
Магистрант образовательной программы 7М01101 Педагогика и психология
Научный руководитель: .к.п.н. доцент Корягина О.В

Тревожность является одной из наиболее распространенных психологических проблем, с которой сталкиваются люди всех возрастных групп. Это состояние переживается как внутреннее беспокойство, ожидание неудачи или неприятных событий, что зачастую приводит к снижению качества жизни. Тревожность может быть как нормальной реакцией на стрессовые ситуации, так и патологической, если она становится хронической и мешает нормальному функционированию личности. Важно отметить, что причины тревожности имеют сложную природу и могут быть как физиологическими, так и социальными. Знание этих факторов позволяет более эффективно работать с проблемой тревожности, как в индивидуальной, так и в социальной и клинической практике.

Цель этой статьи — рассмотреть основные физиологические и социальные причины возникновения тревожности и проанализировать их влияние на психоэмоциональное состояние личности.

Физиологические причины тревожности связаны с функционированием нервной системы, гормональными изменениями и другими биологическими процессами, которые могут оказывать влияние на эмоциональное состояние человека.

Генетическая предрасположенность. Одним из ключевых физиологических факторов возникновения тревожности является генетическая предрасположенность. Исследования показали, что люди с семейной историей тревожных расстройств имеют более высокий риск развития подобных состояний. Наследственность играет важную роль в формировании склонности к тревожности, однако это не означает, что человек обязательно будет страдать от тревожности, если у его родственников были такие проблемы. Генетическая предрасположенность лишь увеличивает вероятность возникновения тревоги.

Дисбаланс нейротрансмиттеров. Нейротрансмиттеры — это химические вещества, которые передают сигналы между нервными клетками. Изменения в уровне нейротрансмиттеров, таких как серотонин, дофамин и норадреналин, могут вызывать нарушения в регуляции эмоций и поведения. Например, недостаток серотонина может быть связан с повышенным уровнем тревожности, депрессией и другими расстройствами. Нарушение нормального функционирования этих веществ нарушает стабильность психоэмоционального состояния и может стать причиной тревоги.

Функционирование вегетативной нервной системы. Вегетативная нервная система, регулирующая функции органов и систем без участия сознания, играет ключевую роль в реакции организма на стресс. У людей, страдающих от тревожности, часто наблюдается гиперактивность симпатической нервной системы, которая способствует активизации "боевой или беговой реакции", что приводит к учащенному сердцебиению, повышению артериального давления, потливости и другим симптомам стресса. Хроническая активация этого механизма приводит к излишнему напряжению и постоянному ощущению тревоги.

Гормональные изменения. Изменения в уровне гормонов могут также быть связаны с возникновением тревожности. Например, у женщин гормональные колебания, связанные с менструальным циклом, беременностью или менопаузой, могут стать причиной повышенной чувствительности к стрессу. Влияние стресса на уровень кортизола, гормона стресса, также играет большую роль в формировании тревожности. Постоянно повышенный уровень кортизола приводит к длительному состоянию стресса, что может вызывать хроническую тревожность.

Хронические заболевания. Некоторые заболевания, такие как заболевания сердца, диабет, гипертония, а также нарушения работы щитовидной железы, могут вызывать симптомы, схожие с тревожностью, и способствовать ее развитию. Например, хроническая боль или постоянное ощущение дискомфорта могут вызывать чувство беспокойства и страха.

Социальные факторы могут оказывать не менее значительное влияние на развитие тревожности. Внешние условия жизни, в которых человек находится, его взаимодействие с другими людьми, общественные нормы и требования — все это влияет на формирование чувства тревоги.

Социальное давление. Современные общества предъявляют высокие требования к индивидууму, что может приводить к ощущению неудачи, беспомощности и тревоги. В условиях стремительного темпа жизни, высоких ожиданий от успешности в профессиональной сфере, социальном статусе и личных достижениях многие люди испытывают стресс. Это приводит к тому, что человек чувствует себя неуспешным, не соответствующим стандартам, что вызывает повышенную тревожность. Особенно сильно это давление ощущается у молодежи, которая формирует свои жизненные ориентиры и сталкивается с трудностью выбора в условиях нестабильности.

Неопределенность и нестабильность. Социально-экономическая нестабильность, политические и экономические кризисы, а также глобальные угрозы, такие как пандемии или войны, могут усиливать чувство тревоги. Неопределенность будущего, нестабильность работы и отсутствие четких ориентиров в жизни могут создавать ощущение постоянного беспокойства и страха перед завтрашним днем.

Социальная изоляция и одиночество. Один из важных факторов возникновения тревожности — это недостаток социальных связей и чувство одиночества. Люди, не имеющие близких друзей или недостаточно социализированные, часто испытывают тревогу. Проблемы с установлением контактов, страх отказа или отвержения также могут стать источником постоянного беспокойства. Особенно остро это проявляется в подростковом возрасте, когда человек только начинает строить межличностные отношения и сталкивается с трудностями в коммуникации.

Культурные и социальные стереотипы. Влияние культурных норм и стереотипов также оказывает существенное воздействие на восприятие себя и окружающих. Например, стереотипы о внешности, успешности, материальном положении могут приводить к ощущению неполноценности, тревоге по поводу собственного имиджа или страху быть отвергнутым обществом. Социальные сети в этом контексте играют особенно важную роль, так как они способствуют созданию и поддержанию образа идеальной жизни, что приводит к повышению тревожности у тех, кто не может соответствовать этим стандартам.

Психологическое насилие и буллинг. Проблемы, связанные с насилием, жестокостью, унижением или буллингом, оказывают глубокое влияние на психоэмоциональное состояние человека. Травматический опыт, полученный в результате агрессии со стороны сверстников, семьи или окружающих, может приводить к развитию хронической тревожности. Постоянное переживание угрозы, страха быть осмеянным или униженным нарушает психоэмоциональное равновесие и может приводить к развитию тревожных расстройств.

Тревожность является результатом взаимодействия физиологических и социальных факторов. Например, человек с генетической предрасположенностью к тревожности может оказаться более уязвимым к внешним стрессорам, таким как социальное давление или проблемы в семье. Также, если человек переживает социальную изоляцию или сталкивается с критикой, это может способствовать развитию физиологических симптомов тревожности, таких как бессонница, головные боли или учащенное сердцебиение.

Тревожность, как результат взаимодействия этих факторов, требует комплексного подхода к лечению и коррекции. Важно учитывать как биологические аспекты, так и социальные условия жизни человека, создавая индивидуальные и социальные

вмешательства, направленные на устранение причин тревожности и повышение уровня психоэмоционального благополучия.

Тревожность является многогранным и сложным явлением, причины которого лежат как в физиологии, так и в социальной сфере. Генетическая предрасположенность, нейрохимические изменения, гормональные нарушения, а также социальное давление, изоляция и нестабильность могут существенно влиять на возникновение и развитие тревожности. Учитывая эту сложность, важно комплексно подходить к решению проблемы тревожности, сочетая медицинские, психологические и социальные методы лечения и коррекции. Только таким образом можно создать условия для благополучной жизни и психологического комфорта людей, страдающих от тревожных расстройств.

Список использованной литературы:

1. Мудрик А. В. Социальная педагогика: Учеб. для студ. пед. вузов/ Под ред. В. А. Сластенина. - 4-е изд., доп. - М.: «Академия», - 2003. - 200 с.
2. Карабанова О. А. Психологические особенности родительно-детских отношений в подростковом возрасте// Семейное консультирование и семейная психотерапия/ Под ред. Э.Г. Эйдемиллера, А. З Шапиро. СПб.: «Речь», - 2001. – 341 с.
3. Бурменская Г.В., Захарова Е. И., Карабанова О. А. и др. Возрастно- психологический подход к консультированию детей и подростков. / Г. В Бурменская., Е. И Захарова., О. А Карабанова - М.: «Просвещение», - 2015. – 214 с.
4. Пезешкиан Н. Позитивная семейная психотерапия: семья как терапевт. М.: «Академия», - 1993. – 457 с.
5. Социальная работа с семьей / под ред. Т.В. Шеляг. - М.: «Институт социальной работы», - 1995. – 105 с.

Сенкубаев С.Т.¹, Исахметова Э.Т.²

КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІК БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ КӘСІБИЛІГІНІҢ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ ҚАРАСТЫРЫЛУ ДЕҢГЕЙІ

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі» білім беру бағдарламасының
магистранты

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан

Elmira.isakhmetova@mail.ru

Танымдық тәуелсіздікті дамытудың ең тиімді әдістерінің бірі-жас оқушылармен жұмыс жасауда жобалық қызметті пайдалану, өйткені осы жастағы балаларда психикалық процестердің қалыптасуының тиісті деңгейі бар, олар танымдық және шығармашылық қызметке тән, сонымен қатар тұрақты қызығушылық пен зейін деңгейі, бұл жобалық іс-әрекеттің элементтерін кіші мектеп оқушыларының танымдық қызығушылығын дамыту құралы ретінде пайдалануға мүмкіндік береді.

Бастауыш сынып оқушыларының жобалық қызметі- бұл балалар практикалық міндеттер-жобалардың біртіндеп күрделене түсуін жоспарлау және орындау арқылы өмір сүру қабілетіне ие болатын қызмет. Жобалық қызметті пайдалану, мұғалім баланың сыртқы әлеммен өзара әрекеттесуінде бірқатар педагогикалық принциптерді жүзеге асыра алады: балалар мен ересектердің мотивациясы мен ынтымақтастығы, әуесқой, жасын және жеке ерекшеліктерін ескере отырып, баланың педагогикалық процестегі субъективті жағдайын көрсету үшін өз іс-әрекетінің тәсілін жүзеге асыру. Жоба бойынша іс-шаралар барысында, А.В. Чечельдің пікірінше, балалар бірқатар проблемаларға тап болады: ағымдағы (аралық)

мақсаттар мен міндеттерді жоспарлау және жүргізу; балама болған жағдайда оңтайлы нұсқаны таңдай отырып, оларды шешу жолдарын іздеу; таңдауды жүзеге асыру және негіздеу; таңдаудың салдарын болжау; өз бетінше әрекет ету (нұсқаусыз); алғанын талап етілетінмен салыстыру; аралық нәтижелер негізінде қызметті түзету; процесті (іс-әрекеттің өзін) және жобалау нәтижесін объективті бағалау. Бұл қиындықтарды мұғалімнің жобалық қызметін оның әр кезеңінде дұрыс ұйымдастыра отырып, балалармен жұмыс жасау процесінде жеңуге болады [1].

Қазіргі педагогикада ол оқушылардың жобалық қызметін бөлу кезеңдеріне әртүрлі тәсілдермен сипатталады. Ю. А. Ворониннің еңбектеріне сәйкес, Е. С. Полат, В. Д. Симоненко, Н. В. Черненко және т.б., ал жобалық қызметтің негізгі кезеңдері: проблеманы анықтау, мәселені шешу жолдарын іздеу, жұмысты орындау және қорытындылар. Яғни, жобалық қызмет көп сатылы болып табылады және оны жүзеге асырудың тиімділігін оның ұйымы анықтайды. Осылайша, біз "жоба бойынша қызметті ұйымдастыруды" оқушылардың іс-әрекетін сараланған бөліктерге бөлу процесі ретінде қарастыра аламыз, бұл құрылымның тұтастығын анықтауда, бұл іс-шараларды жүзеге асырудан нақты жағдайға барынша оң нәтиже береді.

Бастауыш мектеп жасындағы балалардың жобалық іс-әрекетін ұйымдастыруда жеке тұлғаға бағытталған іс - әрекеттің шығармашылық тәсілі қажет- бала мен мұғалім. Мұғалімнің ұйымдастырушылық қызметін ескере отырып, Г. Б. Скок оқушылардың жобалық қызметін тиімді ұйымдастыруға кедергі келтіретін бірқатар жағымсыз стереотиптерді анықтайды:

- схема бойынша оқу процесін құруға деген ұмтылыс: түйіндеме - қабылдау - көбейту-шоғырландыру;
- мазмұндық жағынан оқытудағы бағдарлау, "өз пәніңді біл және оны нақты белгілейді" жұмыс құрылымы мен әдістеріне емес, материал көлеміне баса назар аудару;
- материалды ұсынуға және жалпы оқытуға әдеттегі көзқарасты сақтауға деген ұмтылыс;
- сынып мұғалімінің өз қызметінің таралуы;
- жеке оқушының академиялық үлгерімімен қарым-қатынасын бағалау;
- материалды жеңілдету арқылы шамадан тыс егжей-тегжейге ұмтылу, оны жақсы сіңіреді деген үмітпен "бейімдеу".

Стереотиптерді жеңу үшін кез-келген жобаның негізінде бірлескен зерттеулерді, балалар мен ересектердің бірлескен шығармашылығын іздеу керек, оған тең дәрежеде диалог кіреді, мұнда ешкім көрсету, бақылау, бағалау артықшылығына ие емес. Мұғалім баланы бірте-бірте оның іс-әрекетін оған эпизодтық қатысудан бақылап, соңында жобалық қызметте бірлесіп жұмыс істеуге жетелейді. Баланың жобаның "маңызды ойын" екенін түсінуі маңызды, жобаның нәтижелері осы қызметтің екі субъектісі үшін де маңызды. Балаларды өз бетінше әрекет етуге, өз бастамаларын тежемеуге, тікелей нұсқаулардан аулақ болуға үйрету керек. Баланың даму жобалары бойынша ағымдағы және кейінгі іс-шараларды ұйымдастыруда мұғалімнің осы сәтті ескеруі маңызды. Сонымен қатар, бастауыш мектепке қатысты жобалық қызметті ұйымдастыру процесі ерекше:

- жобаның немесе зерттеудің ұзақтығын белгіленген уақытта 1-2 аптаға, сыныптан тыс жұмыстарға немесе 12-ге шектеген жөн қос сабақ;
- жалпы оқыту дағдылары ретінде жобалау және зерттеу әдістерін меңгеру үшін балалармен бірге оқу мақсаттарын қою маңызды;
- осы тақырып бойынша жұмыс барысында экскурсиялар, бақылау, қоғамдық іс-шаралар, әртүрлі мәтіндік ақпарат көздерімен жұмыс істеу, іс жүзінде маңызды өнімдерді дайындау және көпшілік алдында презентация жасау (үлкен ұлдарды, ата-аналарды, әріптестер-мұғалімдерді шақырумен ұсынылады).

Осылайша, жобалау қызметін ұйымдастыру күрделі көп сатылы процесс Бұл процесс жалпы жағдайда шамамен бірдей құрылымға және жалпы сипаттамалардың санына ие. Дегенмен, әр жас кезеңі үшін жобалық қызметті ұйымдастырудың өзіндік ерекшеліктері де бар. Осы функцияларды қарастыру даму процесін және оны қолданыстағы білім беру

құрылымында жүзеге асыруды жеңілдету тәсілі ретінде жобалық қызметтің тиімділігін едәуір арттыраалады [2].

Осы типтегі жобалар академиялық зерттеудің барлық ережелерін сақтай отырып, өзекті мәселені зерттеуді қамтиды. Мұндай оқу жобалары үшін зерттеу объектісін, пәнін және әдістерін дұрыс анықтау маңызды. Мұндай типтегі жобалар мұқият ойластырылған құрылымды, әзірленген мақсаттарды, жобаның барлық қатысушылар үшін өзектілігін, нақты әлеуметтік маңыздылығын, ойластырылған зерттеу әдістерін, соның ішінде эксперименттік және эксперименттік жұмыстарды, нәтижелерді өңдеу әдістерін қажет етеді. Қорытындылай келе, мұндай жоба шамамен ғылыми зерттеулермен сәйкес келеді деп айтуға болады, оның орындалуы тақырыпты міндетті түрде негіздеуді, зерттеу мәселесі мен міндеттерін тұжырымдауды, гипотеза жасауды, ақпарат көздері мен мәселені шешу жолдарын іздеуді, алынған нәтижелерді жобалау мен талқылауды қамтиды.

Жобаның бұл түрі кез келген өзекті мәселе бойынша ақпаратты жинау және өңдеу қызметіне негізделген. Ақпараттық жобаның практикалық нәтижесі, әдетте, сайттарға ақпараттық шолуды орналастыру немесе бұқаралық ақпарат құралдарында жариялау сияқты материалдарды жариялау болып табылады. Мұндай жобалармен жұмыс істеу ерекшелігі-қызметтің өзектілігі және туындаған мәселені негіздеу, құрылымды әзірлеу және түпкілікті нәтижені жобалау қажеттілігі. Соңғы нәтиже әр түрлі формада ұсынылуы мүмкін: жазбаша хабарлама, аудитория алдында көпшілік алдында сөйлеу, дәріс, бұқаралық ақпарат құралдарында жариялау және т. б.

Шығармашылық жобаны іске асыру қойылған міндетті шешуге инновациялық, еркін шығармашылық көзқарасты көздейді. Шығармашылық жобалар, басқа типтегі жобалардан айырмашылығы, оқушылардың мүдделеріне барынша жауап бере алады, олардың қабілеттерін дамытуға ықпал етеді және т. б. осыған байланысты жобалық қызметтің нәтижелері мүлдем өзгеше болуы мүмкін: спектакльдер, журналдар, альбомдар, сәндік-қолданбалы өнер туындылары және т. б. Жобаның түріне байланысты мұндай рөлдер көп болуы мүмкін. Жобаның кез-келген нәтижесімен және шынайы рефлексиямен әр оқушының сәттілік жағдайына түсу мүмкіндігі болуы маңызды.

Педагог жоба басталар алдында ғана білім алушыларды ынталандырумен шектелмеуі тиіс. Бүкіл жұмыс кезеңінде педагогикалық қолдауды жүзеге асыра отырып, мұғалім мұқият болуы керек және оқушыларды ынталандырудың барлық мүмкін әдістерін қолдануы керек [3].

Білім алушылар үшін жұмысқа ынталандыруды қолдау үшін жеке дамудың маңызы зор. Жоғары сынып оқушылары өздерін тұлға ретінде тануға тырысады, демек, өздерінің мүмкіндіктері олар үшін үлкен қызығушылық тудырады. Сонымен, бірінші ерекшелігі - жобалармен жұмыс әрдайым проблемалық жағдайда жүзеге асырылады, бұл өз кезегінде тікелей әрекеттерді орындау арқылы шешілмейді. Екінші ерекшеліктің мәні мынада: барлық қатысушылар (оқушылар да, мұғалімдер де, қажет болған жағдайда ата-аналар да) жобалық қызметті жүзеге асыру үшін жоғары мотивацияға ие болуы керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Малахова И.Н. Формирование и развитие познавательного интереса в начальной школе. // Школьное образование – 2016 – №9 – С. 109- 132.
2. Рябова О.Н. Проблемы возрастной периодизации детского развития. Вопросы психологии. 2012 – 295 с.
3. Жұмабаева Ә.Е., Қазақ тілі. Диктанттар жинағы. 1-бөлім. Жалпы білім беретін мектептің 2-сынып мұғалімдеріне арналған/ Ә.Е. Жұмабаева.–Алматы: Атамұра, 2016. – 40 бет.

Сенкубаев С.Т.¹, Исахметова Э.Т.²

БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН АРТТЫРУДАҒЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗІ

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі» білім беру бағдарламасының
магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан
Elmira.isakhmetova@mail.ru

Мектепте оқыту білім алушылардың жалпы және коммуникативтік құзыреттіліктерін қалыптастыруды қамтамасыз етуі, сондай-ақ зияткерлік, эмоционалдық және адамгершілік дамуын жандандыруы, белгілі бір когнитивтік әдістерді меңгеруге көмектесуі тиіс. Педагогикалық үдеріс шеңберінде шығармашылық қабілеттерін дамыту-жан-жақты тұлғалық дамудың міндетті шарты. Баланың шығармашылық белсенділігі-бұл өз қажеттіліктеріне, мақсаттарына, көзқарастарына сәйкес өзін және қоршаған әлемді өзгертуге дайын болу. Осыған байланысты білім алушылардың шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру процесі қазіргі мектептегі оқытудың, атап айтқанда, бастапқы кезеңнің маңызды міндеті болып табылады [1].

Білім беру саласындағы теоретиктер мен практиктер мынадай ерекшелікті атап өтеді: білім алушылардың бір салада алған білімдері екінші салада пайдаланылмайды. Психологиялық ғылымда бұл құбылыс "тасымалдау проблемасы" деп аталады. Тәжірибемен жаратқандырылған оқыту бұл мәселені арнайы құрылған жағдайлар арқылы шешуге тырысады, онда білім алушының өзі тапсырмаларды шешу үшін қажетті білімді (белгілі немесе әлі белгісіз) іздейді. Тәжірибеге, рефлексияға, тәуелсіздікке баса назар аударылады. Бұл жоба әдісін де біріктіреді. Қазіргі педагогикалық тәжірибеде Жоба әдісі білім беру жүйесінің құрамдас бөлігі ретінде қолданылады.

Шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру білім алушыларды оқыту үдерісі барысында ынталандыру тәсілдерінің бірі болып табылады. Қазіргі білім берудің бағыты-барлық білім алушылардың өз қабілеттері мен шығармашылық ресурстарын ашуға мүмкіндік беру. Балалардың шығармашылық мүмкіндіктерін дамыту оқытудың барлық кезеңдерінде өзекті. Бірақ бастауыш мектеп жасындағы шығармашылық ойлауды дамыту ерекше маңызға ие. Бұл осы жаста оқу және саналы түрде реттелетін шығармашылық іс-әрекеттің негізі қалыптасатындығына байланысты. Осыған байланысты шешуді қажет ететін Бастауыш оқытудың маңызды мәселелерінің бірі-бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамыту.

Осылайша, біз "жоба бойынша қызметті ұйымдастыруды" оқушылардың іс-әрекетін сараланған бөліктерге бөлу процесі ретінде қарастыра аламыз, бұл құрылымның тұтастығын анықтауда, бұл іс-шараларды жүзеге асырудан нақты жағдайға барынша оң нәтиже береді. Оқушының көзқарасы бойынша "жобалық іс-әрекет" ұғымы біршама өзгеше болып көрінеді, сондықтан жобалармен жұмыс жасау барысында оқушыларға шығармашылық қабілеттерін дамыту, олардың даралығының жарқын көрінісі, топтық жұмыста көшбасшылық (басқарушылық) қасиеттерінің көрінісі, жеке тұлғаның коммуникативтік қасиеттерін дамыту және жетілдіру қабілеті, Жобалық іс-әрекеттің нәтижелерін талқылау және бағалау қабілеті, қызығушылық таныту мүмкіндігі беріледі мәселені таңдау. оның зерттеулері және т.б [2].

Осылайша, жалпы білім беретін мектептегі оқушылардың мақсаттар мен міндеттер қою, қажетті ресурстарды анықтау, оларды жоспарлау бірдей маңызды. Осы шарттар орындалғаннан кейін ғана қатысушылар оны жүзеге асыруға көшеді.

Жобалық іс-әрекет өзінің мәні бойынша өнімді іс-әрекетке сәйкес келеді, бірақ айырмашылығы-бұл оқушының мүмкіндіктер кеңістігінде қозғалысын көздейтін жобалық іс-

әрекет. Бұл жағдайда оқушылар белгісіздік жағдайына тап болады және алдын ала белгіленген жолмен жүрудің орнына мәселені шешу мүмкіндіктерін зерттей бастайды. Жобалық қызмет тікелей, табиғи қызмет мүмкін болмаған жағдайда ғана жобалық қызмет ретінде әрекет етеді.

Жобалық іс-шаралар көбінесе инновациялық деп аталады, бірақ бұл екі іс-шараның ерекше белгілері бар, сондықтан білім берудегі инновациялық іс-шараларды жобаға жатқызуға болады, егер оның бірегейлігі мен жұмыс уақытынан басқа нақты белгіленген мақсаты болса, модель құру және мұғалімдер мен оқушылардан тұратын жобалық топтың болуы жоспарланған.

Жоба әдісін қолданған кезде оқу іс-әрекетін ұйымдастыру икемділік пен өзгергіштікпен сипатталады, нәтижесінде оқушылардың жеке басының дамуына қойылатын талаптар толығымен жүзеге асырылады. Оқушылардың жеке мүдделері, қолда бар қабілеттері ескеріледі; олар тек еңбек әрекеттерін ғана емес, сонымен қатар әртүрлі конструкторлық, технологиялық, техникалық және басқа да міндеттерді шешеді.

Ақпарат көздерін іздеу құралдарын жоспарлау және таңдау, қажет болған жағдайда орындалған жұмысты алдын-ала түзету жүзеге асырылады. Негізгі кезең келесі аспектілерді қамтиды: жиналған материалды жобалау, оны жүйелеу. Қорытынды кезеңде қорытынды бақылау жүзеге асырылады, жобаны қорғау және презентациялық техниканы қолдану, сараптамалық бағалау, атқарылған жұмыстың рефлексиясы, жобаны енгізу (оң қорытынды баға болған жағдайда) ұйымдастырылады.

Осылайша, біз "жоба бойынша қызметті ұйымдастыруды" оқушылардың іс-әрекетін сараланған бөліктерге бөлу процесі ретінде қарастыра аламыз, бұл құрылымның тұтастығын анықтауда, бұл іс-шараларды жүзеге асырудан нақты жағдайға барынша оң нәтиже береді. Оқушының көзқарасы бойынша "жобалық іс-әрекет" ұғымы біршама өзгеше болып көрінеді, сондықтан жобалармен жұмыс жасау барысында оқушыларға шығармашылық қабілеттерін дамыту, олардың даралығының жарқын көрінісі, топтық жұмыста көшбасшылық (басқарушылық) қасиеттерінің көрінісі, жеке тұлғаның коммуникативтік қасиеттерін дамыту және жетілдіру қабілеті, Жобалық іс-әрекеттің нәтижелерін талқылау және бағалау қабілеті, қызығушылық таныту мүмкіндігі беріледі мәселені таңдау. оның зерттеулері және т. б.

Осылайша, жалпы білім беретін мектептегі оқушылардың мақсаттар мен міндеттер қою, қажетті ресурстарды анықтау, оларды жоспарлау бірдей маңызды. Осы шарттар орындалғаннан кейін ғана қатысушылар оны жүзеге асыруға көшеді.

Жобалық іс-әрекет өзінің мәні бойынша өнімді іс-әрекетке сәйкес келеді, бірақ айырмашылығы-бұл оқушының мүмкіндіктер кеңістігінде қозғалысын көздейтін жобалық іс-әрекет. Бұл жағдайда оқушылар белгісіздік жағдайына тап болады және алдын ала белгіленген жолмен жүрудің орнына мәселені шешу мүмкіндіктерін зерттей бастайды. Жобалық қызмет тікелей, табиғи қызмет мүмкін болмаған жағдайда ғана жобалық қызмет ретінде әрекет етеді.

Жобалық іс-шаралар көбінесе инновациялық деп аталады, бірақ бұл екі іс-шараның ерекше белгілері бар, сондықтан білім берудегі инновациялық іс-шараларды жобаға жатқызуға болады, егер оның бірегейлігі мен жұмыс уақытынан басқа нақты белгіленген мақсаты болса, модель құру және мұғалімдер мен оқушылардан тұратын жобалық топтың болуы жоспарланған.

Жоба әдісін қолданған кезде оқу іс-әрекетін ұйымдастыру икемділік пен өзгергіштікпен сипатталады, нәтижесінде оқушылардың жеке басының дамуына қойылатын талаптар толығымен жүзеге асырылады. Оқушылардың жеке мүдделері, қолда бар қабілеттері ескеріледі; олар тек еңбек әрекеттерін ғана емес, сонымен қатар әртүрлі конструкторлық, технологиялық, техникалық және басқа да міндеттерді шешеді [3].

Ақпарат көздерін іздеу құралдарын жоспарлау және таңдау, қажет болған жағдайда орындалған жұмысты алдын-ала түзету жүзеге асырылады. Негізгі кезең келесі аспектілерді қамтиды: жиналған материалды жобалау, оны жүйелеу. Қорытынды кезеңде қорытынды бақылау жүзеге асырылады, жобаны қорғау және презентациялық техниканы қолдану,

сараптамалық бағалау, атқарылған жұмыстың рефлексиясы, жобаны енгізу (оң қорытынды баға болған жағдайда) ұйымдастырылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Адрианова С.А. Использование метода проектов в обучении школьников.- . –Новгород.: Сова, 2018, - 290 б.
2. Стренберг Н.Н. Применение проектной технологии в школьном обучении: эволюция метода проектов. – М.: Вестник, 2016. – 21-27 б.
3. Малахова И. А. Педагогика: Учебник для вузов. – М.: Просвещение, 2013. – 345 б.

Навий Л.¹, Кабильденова Н.К.²

ОҚЫТУ ЖӘНЕ ТӘРБИЕ ҮДЕРІСІНДЕ АҚПАРАТТЫҚ КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ТИГІЗЕТІН ПАЙДАСЫ

Педагогика ғылымдарының кандидаты., доцент,
7М01101 Педагогика және психология
білім беру бағдарламасының магистранты
Абай Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қаласы
ice_sulu97@mail.ru

Қазіргі уақытта білім беру саласында ақпараттық коммуникациялық технологиялар (АКТ) кеңінен қолданылып, оқыту және тәрбие үдерісін жетілдіруге маңызды ықпал етіп отыр. Ақпараттық коммуникациялық технологиялар ақпаратты өңдеу, тарату және алу құралдарының жиынтығы ретінде білім беру үдерісінің барлық кезеңдерінде тиімді қолданылады. Олар мұғалімдер мен оқушылардың жұмысын жеңілдетіп, оқу сапасын арттыруға, тәрбие жұмысын жүйелеуге және білімді интерактивті түрде меңгеруге мүмкіндік береді.

АКТ-ны оқу және тәрбие үдерісінде қолдану арқылы білім беру кеңістігі жаңарып, оқушылардың шығармашылық қабілеттері мен сын тұрғысынан ойлау дағдылары дамиды. Сонымен қатар, ақпараттық технологияларды тиімді қолдану оқушыларды жеке тұлға ретінде қалыптастыруға, олардың әлеуметтік белсенділігін арттыруға әсер етеді [1].

Ақпараттық коммуникациялық технологиялардың оқыту үдерісіндегі пайдасы:

1. Оқу үдерісінің тиімділігі мен сапасын арттыру.

АКТ-ның негізгі пайдасы - оқу үдерісін тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік беруі. Мысалы, электронды оқулықтар мен оқу бағдарламалары оқушылардың өз бетінше оқуына жағдай жасайды. Интернет арқылы ақпарат алу, білімді тестілеу және тексеру жүйелері оқушылардың білім деңгейін бақылап, оны өз уақытында түзетуге мүмкіндік береді. Бұдан бөлек, мультимедиялық презентациялар мен видеоуроктар оқушылардың назарын аударып, материалды тереңірек меңгеруге ықпал етеді.

2. Оқушылардың жеке қасиеттері мен қабілеттерін дамыту.

Ақпараттық коммуникациялық технологияларды қолдану оқушыларға әртүрлі оқу әдістерін таңдап, өз қарқынында білім алу мүмкіндігін береді. Мысалы, интернет-ресурстар мен интерактивті құралдар әр оқушының жеке қабілеттеріне сәйкес оқытуға мүмкіндік береді. Осылайша, АКТ оқушылардың өзіндік жұмыс жасау дағдыларын, дербестік пен шығармашылық қабілеттерін дамытады [3].

3. Қашықтан оқыту және білімге қолжетімділікті арттыру.

АКТ-ның тағы бір үлкен пайдасы – оқушылардың білімге қолжетімділігінің артуы. Қашықтан оқыту жүйесі арқылы оқушылар білім алу мүмкіндігін кез келген уақытта, кез

келген жерде пайдалана алады. Интернет арқылы білім алу, вебинарлар мен онлайн сабақтар оқушыларға уақыт пен орын шектеулерін жойып, оқу үдерісін барынша икемді етеді. Бұл әдіс әсіресе елді мекендерде тұратын оқушылар үшін өте маңызды.

4. Интерактивті және шығармашылық оқыту әдістері.

Мультимедиялық құралдар, электронды оқулықтар мен бағдарламалар оқушыларға ақпаратты қызықты әрі динамикалық түрде ұсынуға мүмкіндік береді. Видео, анимация, графика мен дыбыс оқушылардың қызығушылығын оятып, оқу материалын жеңіл қабылдауға жағдай жасайды. Сонымен қатар, интерактивті оқыту әдістері оқушыларды білімді өз бетінше игеруге ынталандырады.

5. Мұғалімдер үшін тиімді құралдар мен әдістер.

Ақпараттық коммуникациялық технологиялар мұғалімдер үшін оқу үдерісін жоспарлау мен ұйымдастыруда маңызды құрал болып табылады. Электронды күнделік пен оқу жүйелері арқылы мұғалімдер оқушылардың үлгерімін бақылап, білім сапасын жақсарту бойынша шаралар қабылдай алады. Сонымен қатар, әртүрлі АКТ құралдары мұғалімдерге жаңа әдіс-тәсілдер мен технологияларды пайдалану арқылы шығармашылықпен жұмыс істеуге мүмкіндік береді.

Ақпараттық коммуникациялық технологиялардың тәрбие үдерісіндегі пайдасы

1. Әлеуметтік және мәдени дағдыларды қалыптастыру.

Ақпараттық технологиялар оқушылардың әлеуметтік дағдыларын дамытуға үлкен үлес қосады. Интернет пен әлеуметтік желілер арқылы оқушылар жаңа достар тауып, түрлі пікірталастарға қатысып, басқа мәдениеттермен таныса алады. Бұл олардың өзара қарым-қатынас жасау қабілеттерін жетілдіріп, әлеуметтік ортаға бейімделуін оңтайландырады.

2. Моральдық және этикалық тәрбие.

Ақпараттық коммуникациялық технологияларды қолдану арқылы оқушылардың моральдық және этикалық көзқарастарын қалыптастыруға болады. Әлеуметтік желілер мен интернет алаңдарында әртүрлі ақпараттармен танысу барысында оқушылардың тұлғалық дамуы мен қоғамдағы жауапкершілігі артатыны сөзсіз.

3. Ақпараттық қауіпсіздік пен этикаға тәрбиелеу.

Технологияларды қолдану арқылы оқушыларды ақпараттық қауіпсіздік пен этика мәселелері бойынша тәрбиелеу мүмкіндігі туындайды. Интернетте кездесетін қауіпті контенттен қорғау, жеке деректерді сақтау және жауапкершілікпен ақпарат тарату мәселелері оқушыларға түсіндіріліп, оларды саналы пайдаланушыларға айналдыруға ықпал етеді.

Ақпараттық коммуникациялық технологиялар білім беру мен тәрбие үдерісін жаңартуға, тиімділігін арттыруға, оқушылардың қызығушылығын оятуға үлкен үлес қосады. АКТ арқылы оқушылардың жеке қасиеттері мен дағдылары дамып, білім сапасы артады. Сонымен қатар, мұғалімдер мен тәрбиешілер үшін жаңа әдіс-тәсілдерді пайдалану мүмкіндігі туындайды, бұл оқыту мен тәрбие үдерісін жетілдіруге мүмкіндік береді [2].

Дегенмен, АКТ-ның тиімді қолданылуы үшін оны дұрыс ұйымдастырып, оқушылар мен мұғалімдердің ақпараттық технологияларды пайдалану дағдыларын үздіксіз жетілдіріп отыру қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Ахметова Г. С. Ақпараттық технологияларды білім беру үдерісінде қолдану.-Алматы: Мерей, 2021 ж. - 56 б.

2 Ерболова А. С. Қашықтан оқыту және ақпараттық технологиялар. - Астана: Ұлттық баспа, 2022 ж. - 88 б.

3 Султанова Г. Н. Ақпараттық коммуникациялық технологиялардың білім мен тәрбие үдерісіндегі рөлі. - Тараз: Болашақ, 2020 ж. 99-101 бб.

Навий Л.¹, Кабильденова Н.К.²

АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР ЖӘНЕ ОҚУШЫНЫҢ ТҰЛҒАЛЫҚ ДАМУЫНА ӘСЕРІ

Педагогика ғылымдарының кандидаты., доцент,
7М01101 Педагогика және психология
білім беру бағдарламасының магистранты
Абай Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қаласы
ice_sulu97@mail.ru

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ) – білім беру саласында ең маңызды құралдардың біріне айналды. ХХІ ғасырдағы білім беру жүйесінің жаңғыруы мен жаңартылған оқу бағдарламалары ақпараттық технологияларды тиімді пайдалану арқылы жүзеге асырылады. АКТ құралдары тек қана білім беру үдерісін жетілдірумен ғана шектелмей, оқушылардың тұлғалық дамуына да маңызды әсер етеді. Оқушылардың ойлау қабілетін дамыту, шығармашылық дағдыларын қалыптастыру, өз пікірін білдіру және өзін-өзі дамытуда ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың ықпалы зор. Бұл мақалада ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың оқушы тұлғасының дамуындағы рөлі мен ықпалы қарастырылады.

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың түсінігі

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ) – ақпаратты жинау, сақтау, өңдеу, жеткізу және тарату құралдары мен әдістерінің жиынтығы. АКТ-ға компьютерлер, интернет, мультимедиа, мобильді технологиялар, сондай-ақ басқа да сандық құрылғылар мен бағдарламалық қамтамасыз ету кіреді. Бұл құралдар оқытушылар мен оқушылар арасында тиімді қарым-қатынас орнатуға, білім алудың жаңа тәсілдерін енгізуге мүмкіндік береді.

Әсіресе қазіргі уақытта АКТ оқушыларға өз бетінше білім алуға, ақпаратты әртүрлі көздерден жинауға, өз ойларын шығармашылықпен дамытуға көмектеседі. Оқушылардың АКТ құралдарын пайдалану арқылы алған білімдері мен дағдылары олардың тұлғалық дамуына әсер етеді [1].

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың оқушының тұлғалық дамуына әсері

1. Креативтілік пен шығармашылық қабілеттерін дамыту

АКТ құралдары оқушылардың шығармашылық ойлауын дамытады. Әртүрлі бағдарламалар, графикалық және бейнемазмұндар, анимация, компьютерлік ойындар мен бағдарламалар оқушыларды шығармашылық жұмысқа тартуға мүмкіндік береді. Мысалы, мультимедиялық құралдар арқылы оқушылар өз жобаларын, презентацияларын немесе видеороликтерін жасауды үйренеді, бұл өз кезегінде олардың шығармашылық қабілеттерін дамытады. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар арқылы оқушы өз ойларын визуалды түрде жеткізе алады, сондай-ақ жаңа идеяларды дамытады.

2. Өзін-өзі тану және өзін-өзі дамыту

АКТ-ның оқушылардың өзін-өзі тану мен дамуында маңызды рөлі бар. Интернет пен әлеуметтік желілер арқылы оқушылар әртүрлі мәдениеттер мен көзқарастарды танып, өзінің жеке тұлғалық ерекшеліктерін анықтай алады. Оқушылар үшін ақпараттық кеңістік жаңа мүмкіндіктер мен тәжірибелерге жол ашады, ол өз кезегінде олардың өзін-өзі дамытуына ықпал етеді. Сонымен қатар, оқушылар жеке қызығушылықтары мен кәсіби салалар бойынша ақпарат іздеуді үйренеді, бұл олардың жеке тұлғалық құндылықтары мен мақсаттарын анықтауға көмектеседі.

3. Әлеуметтік және коммуникативтік дағдыларды дамыту

АКТ құралдары оқушылардың әлеуметтік және коммуникативтік дағдыларын дамытуда да маңызды рөл атқарады. Әлеуметтік желілер, блогтар мен форумдар арқылы оқушылар бір-бірімен байланыс орнатып, пікір алмасады. Сонымен қатар, топтық жобалар

мен онлайн білім беру платформалары арқылы оқушылар бірлесе жұмыс істеу дағдыларын жетілдіреді. Топтық жұмыстар оқушылардың пікірталасқа қатысу, бір-бірімен тиімді қарым-қатынас жасау қабілеттерін дамытады. Бұл дағдылар болашақта оларды әлеуметтік өмірде табысты болуға дайындайды.

4. Технологияны пайдалану арқылы уақытты тиімді басқару

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар оқушылардың уақытты басқару дағдыларын да жақсартады. Оқушылар интернет арқылы уақытты тиімді жоспарлау, тапсырмаларды орындау мен өздерінің білім алу үдерісін бақылау үшін арнайы қосымшаларды қолдана алады. Технологиялар мен мобильді бағдарламалар оқушыларға күн тәртібін, оқыту жоспарын ұйымдастыруға және өздігінен жұмыс жасауға көмектеседі.

5. Ақпараттық сауаттылықты арттыру

АКТ құралдарын пайдаланудың тағы бір маңызды аспектісі – ақпараттық сауаттылықты дамыту. Ақпаратты іздеу, талдау және бағалау қабілеті оқушылардың білім сапасын арттырады. Сонымен қатар, интернетте жұмыс істеу барысында оқушылар түрлі ақпараттық көздермен танысады, олардың сапасын бағалау, ақпаратты тексеру және дұрыс пайдаланудың маңыздылығын түсінеді. Бұл дағдылар қазіргі қоғамда өте маңызды, себебі ақпараттың көлемі мен қолжетімділігі артуда [2].

АКТ-ның оқушы тұлғасына әсер етуінің нақты мысалдары

1. Онлайн оқу платформалары. Онлайн оқу платформалары, мысалы, Coursera, edX, Khan Academy және басқа да білім беру веб-сайттары оқушыларға өз бетімен білім алуға, пәндер бойынша тереңірек зерттеулер жүргізуге мүмкіндік береді. Бұл платформалар оқушыларға әлемдік білім беру ресурстарына қолжетімділік береді, олардың танымдық және оқу үдерісін басқару қабілеттерін жақсартады.

2. Мобильді қосымшалар. Мобильді қосымшалар оқушылардың білім алудағы қызығушылығын арттырады. Мысалы, математикалық тапсырмаларды шешу, сөздік қорын дамыту немесе тіл үйрену үшін қолданылатын мобильді қосымшалар оқушыларға білімдерін тереңдетіп, уақытты тиімді пайдалануға көмектеседі.

3. Жобалық әдіс. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар арқылы ұйымдастырылатын жобалық жұмыстар оқушылардың шығармашылық ойлауын дамытуға бағытталған. Олар өздерінің зерттеу жұмыстарын интернетте жүргізіп, презентацияларды, постерлерді немесе бейнемазмұнды жасауды үйренеді.

4. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар қазіргі білім беру жүйесінде маңызды құралдарға айналды, оның ішінде оқушылардың тұлғалық дамуында маңызды рөл атқарады. АКТ құралдары оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, олардың әлеуметтік дағдыларын қалыптастыруға, өздігінен білім алуға, уақытты тиімді пайдалануға ықпал етеді. Сонымен қатар, ақпараттық сауаттылық пен жаңа технологияларды пайдалану оқушыларды болашаққа дайындап, олардың әлеуметтік өмірде табысты болуына мүмкіндік береді [3].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Сұлтанова, Г. С. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар мен білім беру: теория және тәжірибе. - Алматы: Қазақ университеті, 2019 ж. - 163 б.
- 2 Баймұратова, М. А. Ақпараттық технологияларды қолданудың оқушылардың тұлғалық дамуына әсері. - Астана: Литера, 2017ж. – 201 б.
- 3 Ким, Н. А. Ақпараттық технологиялар және шығармашылық қабілеттерді дамыту. - Мәскеу: Педагогика, 2018ж. – 156 б.

Сенкубаев С.Т.¹, Кажтаева С.К.²

ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ АҚПАРАТТЫҚ ҚҰРАЛДАРДЫҢ КӨМЕГІМЕН БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМНІҢ ЖЕКЕ БАСЫН ДАМУЫ ЖОЛДАРЫ

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан
znllina@mail.ru

Қазақстанның тәуелсіз мемлекет ретінде қалыптасуы орта білім беру жүйесінің дамуымен тығыз байланысты. Қай халықтың, қай ұлттың болсын толығымен өсуіне, рухани әрі мәдени дамуына басты ықпал жасайтын тірегі де, түп қазығы да мектеп, Ақпараттық-коммуникациялық технологияны оқу- тәрбие үрдісінде қолдану тек оқушының шығармашылық шабытын шындап қана қоймай, ғылыми көзқарасын да қалыптастырады. Әрі мұғалім сабақ өткізген кезде оқушыларға сапалы білім беру үшін технологияларды пайдалана отырып, сонымен қатар компьютерді, итеркативті тақтаны қолдану арқылы білім берсе, оқушыларды қызығушылығын арта түсері анық.

Компьютерді қолдану негізінде мекинеп пәндерін оқыту, үйрету мәселесі бүкіл халықтық деңгейге көтерілсе ған еліміз дүниежүзілік бәсекеге төтепберетін алдыңғы қатарлы мемлекетке айналады. Ол дәрежеге жетуге қажетті білім алуына біздің жас ұрпақтың қабілеттің жететініне сенім мол. «Қазіргі заманда жастарға ақпараттық технологиямен байланысты әлемдік стандартқа сай мүдделі жаңа білім беру қажет» деп елбасы атап көрсеткендей, жас ұрпаққа білім беру жолында ақпараттық технологияны оқу үрдісінде оңтайландыру мен тиімділігін арттырудың маңызы зор деп білемін.

Ақпараттандыру жағдайында оқушылар меңгеруге тиісті білім, білік, дағдының көлемі күннен-күнге артып, мазмұны өзгертіп отыр. Мектептің білім бері саласында ақпараттық технологияны пайдалану арқылы білімнің сапсын арттыру, білім беру үрдісін интенсификациялау мен модернизациялаудың тиімді тәсілдерін іздестіру жұмыстары жүргізіліп жатыр. Бұл жұмыстардың тиімділігі мен нәтижелігі бірнеше оқу- әдістемелік, психологиялық- педагогикалық мәселердің шешемін ғылыми түрде негіздеуді иалап етеді. Оларды бірнеше бағыттарға бөлуге болады:

- Оқу үрдісінде ақпараттық технологияларды іске асырудың жүйені ғылыми-әдістемелі жолын анықтау;
- оқушылардың тәжірибелік іс- әрекетінде ақпараттық технологияларды пайдаланудың әдістемесін жасау;

- Мұғалімдердің ақпараттық технологияларын меңгеру және оқу үрдісінде пайдалану бойынша кәсіби біліктерін жетілдіру;

- Оқушыларды білім, білік, дағдыны меңгеру үшін ақпараттық технологияларды пайдалануға үйрету;

- Мектептің материалдық-техникалық базасын нығайту[1].

Ақпараттық және коммуникациялық технологияны бәсекеге қабілетті ұлттық білім беру жүйесін дамытуға және оның мүмкіндіктерін әлемдік білімдік ортаға енудегі сабақтастыққа қолдану негізгі мәнге ие болып отыр. Білім беруді ақпараттандыру, білім салаларының барлық қызметіне ақпараттық технологияны енгізу және ұлттық модельді қалыптастыру қазақстандық білім беруді сапалы деңгейге көтерудің алғы шарты.

Ақпараттық және коммуникациялық технология электрондық есептеуіш техникасымен жұмыс істеуге, оқу барысында компьютерді пайдалануға, модельдеуге, электрондық оқулықтарды, интерактивті тақтаны қолдануға, Интернетте жұмыс істеуге компьютерлік оқыту бағдарламаларына негізделеді. Ақпараттық әдістемелік материалдар коммуникациялық байланыс құраларын пайдалану арқылы білім беруді жетілдіруді көздейді.

Ақпараттық қоғамның негізгі талабы – оқушыларға ақпараттық білім негіздерін беру, логикалық – құрылымдық ойлау қабілеттерін дамыту, ақпараттық технологияны өзіндік даму мен оны іске асыру құралы ретінде пайдалану дағдыларын қалаптастырып, ақпараттық қоғамға бейімдеу. Олай болса, ақпараттық бірліктердің білімге айналуы әлемнің жүйелік – ақпараттық бейнесін оқушылардың шығармашылық қабілеттері мен құндылық бағдарларын дамыту арқылы қалаптастыруды көздейтін, адамның дүниетанымының құрамдас бөлігі болып табылатын интеллектуалды дамуды қалыптастыруды бір жолы.

Ал бүгінгі күрделі әлеуметтік – экономикалық жаңарулар тұсында шығармашылық қабілеттер басты нысана болып, керісінше оқушыда шығармашылық қабілеттің болмауы үлкен мәселе саналып, ойландыруы тиіс деп ойлаймыз. Себебі өмірдегі сан алуан қиыншылықтарды шешу тек шығармашыл адамдардың қолынан келеді. Тек шығармашылық қана қандай түрде, қандай деңгейде болмасын адамға өмірдің мәнін түсінуге, бақытын сезінуге мүмкіндік береді [2].

Оқушылардың қабілеттері екі түрлі әрекетте дамиды. Біріншіден, кез – келген бала оқу әрекетінде адамзат баласының осы кезге дейінгі жинақталған тәжірибесін меңгерсе, екіншіден, кез – келген бала шығармашылық әрекеттер орындау арқылы өзінің ішкі мүмкіндіктерін дамытады. Оқу әрекетінен шығармашылық әрекеттің айырмашылығы – ол баланың өзін – өзі қалыптастыруына, өз идеясын жүзеге асыруына бағытталған жаңа әдіс – тәсілдерді іздейді. Мәселелерді өзінше, жаңаша шешуге талпыныс жасайды.

Екі әрекетте оқушылар екі түрлі мүдделер көзделген әртүрлі мақсаттар шешеді. Мысалы, оқу әретінде белгілі бір ережені меңгеретін, дағдыны қалыптастыратын жаттығулар орындалса, шығармашылық әрекетте баланың іздену жұмысы басты нысанада болады. Сондықтан оқу әрекеті баланың жалпы қабілетін дамытса, шығармашылық әрекет нақты жағдай шешу барысында нәтижеге жеткізетін қабілеттерін дамытады. Балалардың бойындағы шығармашылық қабілеттерін ашудың және дамытудың көп тәсілдері бар.

Қазіргі кезде қоғамның әлеуметтік – экономикалық өмірдегі түбірлі өзгерістерге байланысты білім жүйесінде және оның мазмұны мен оқыту технологиясында да өзгерістер болып жатыр [3].

Қоғамның жаңа деңгейге көтерілуі, оның қозғаушы күші болып отырған жастарға білім беру ісінде өткен тарихи тәжірибелерді ой – елегінен өткізіп, жаңа заман талабына сай қолдану болып табылады. Сондай жетістіктердің бірі – ақпараттық технологиялар арқылы оқушылардың танымдық белсенділіктерін арттыру. Бұл мәселенің нәтижелі жүзеге асуы оқушылардың танымдылық белсенділіктері бойынша толық білім сапасынан және оны практикада пайдалана білу іскерлігі мен дағдыларын қалыптастыруды талап етеді. Сонымен қатар ақпараттық технологияларда әр түрлі дидактикалық әдістерді пайдаланудың өзіндік бай тарихы, терең мазмұны, сан қилы ерекшеліктері бар. Оқушыларға рухани, эстетикалық, интеллектуалдық тұрғыда әсер етіп, олардың тұлғалық және сапалық қасиеттерін дамытуда жаңа технологияны және белсенді әдістерді қолданудың заман талабы екені белгілі. Өткені олардың білім мекемесіндегі жұмыс сапасының кепілі. Бұл мәселе Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында білім беру жүйесінің басты міндетінің бірі ретінде көрініс тапқан.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан. Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы - Астана: Елорда, 2017.–Б. 4-8.
2. Захаров И.Г. “Информационные технологии для качественного и доступного образования”. Журнал “Педагогика”. №1. 2017 г. стр. 37-34.
3. Кузнецов А.А. Развитие методической системы обучения информатике в средней школе: Автореф. дис. докт. пед.наук М., 2018.

Сенкубаев С.Т.¹, Кажтаева С.К.²

АҚПАРАТТЫҚ ҚҰРАЛДАР АРҚЫЛЫ БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМНІҢ ЖЕКЕ БАСЫН ДАМУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан
znllina@mail.ru

Ақпараттық және коммуникациялық технологияның келешек ұрпақтың жан-жақты білім алуына, іскер әрі талантты, шығармашылығы мол, еркін дамуына жол ашатын педагогикалық, психологиялық жағдай жасау үшін де тигізер пайдасы аса мол. Білім беру үрдісін ақпараттандыру - жаңа ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы дамыта оқыту, дара тұлғаны бағыттап оқыту мақсаттарын жүзеге асыра отырып, оқу - тәрбие үрдісінің барлық деңгейлерінің тиімділігі мен сапасын жоғарлатуды көздейді. Біріккен ұлттар ұйымының шешімімен "XXI ғасыр - ақпараттандыру ғасыры" деп аталады. Қазақстан Республикасы да ғылыми – техникалық прогрестің негізгі белгісі - қоғамды ақпараттандыру болатын жаңа кезеңіне енді.

Қазіргі кездегі жаңа әлемдегі жаңа Қазақстанның білім беру мекемелеріндегі жеткіншек ұрпақтарды оқыту мен тәрбиелеу олардың бойында жеке тұлғалық қасиеттерінің жан - жақты қалыптасуымен тығыз байланысты. Бұл мәселе дүниежүзілік қауымдастықта әлеуметтік- экономикалық, мәдени және рухани дамудың басты факторы ретінде жариялануда. XXI ғасырда ақпараттанған қоғам қажеттілігін қанағаттандыру үшін білім беру сласында төмендегідей міндеттерді шешу көзделіп отыр: Компьютерлік техниканы, интернет, компьютерлік желі, электрондық және телекоммуникациялық құралдарды, электрондық оқулықтарды оқы үрдісіне тиімді пайдалану арқылы білім сапасын көтеру [1].

Қазақстанның тәуелсіз мемлекет ретінде қалыптасуы орта білім беру жүйесінің дамуымен тығыз байланысты, Қай халықтың, қай ұлттың болсын толығымен өсуіне, рухани әрі мәдени дамуына басты ықпал жасайтын тірегі де, түп қазығы да мектеп, Ақпараттық-коммуникациялық технологияны оқу- тәрбие үрдісінде қолдану тек оқушының шығармашылық шабытын шындап қана қоймай, ғылыми көзқарасын да қалыптастырады. Әрі мұғалім сабақ өткізген кезде оқушыларға сапалай білім беру үшін технологияларды пайдалана отырып, сонымен қатар компьютерді, интерактивті тақтаны қолдану арқылы білім берсе, оқушыларды қызығушылығын артта түсері анық.

Компьютерді қолдану негізінде мекинеп пәндерін оқыту, үйрету мәселесі бүкіл халықтық деңгейге көтерілсе ған еліміз дүниежүзілік бәсекеге төтепберетін алдыңғы қатарлы мемлекетке айналады. Ол дәрежеге жетуге қажетті білім алуына біздің жас ұрпақтың қабілеттің жететініне сенім мол. «Қазіргі заманда жастарға ақпараттық технологиямен байланысты әлемдік стандартқа сай мүдделі жаңа білім беру қажет» деп елбасы атап көрсеткендей, жас ұрпаққа білім беру жолында ақпараттық технологияны оқу үрдісінде оңтайландыру мен тиімділігін арттырудың маңызы зор деп білемін [2].

Ақпараттандыру жағдайында оқушылар меңгеруге тиісті білім, білік, дағдының көлемі күннен-күнге артып, мазмұны өзгертіп отыр. Мектептің білім бері саласында ақпараттық технологияны пайдалану арқылы білімнің сапсын арттыру, білім беру үрдісін интенсификациялау мен модернизациялаудың тиімді тәсілдерін іздестіру жұмыстары жүргізіліп жатыр. Бұл жұмыстардың тиімділігі мен нәтижелігі бірнеше оқу- әдістемелік, психологиялық- педагогикалық мәселердің шешемін ғылыми түрде негіздеуді иалап етеді. Оларды бірнеше бағыттарға бөлуге болады:

- Оқу үрдісінде ақпараттың технологияларды іске асырудың жүйені ғылыми-әдістемелі жолын анықтау; - оқушылардың тәжірибелік іс- әрекетінде ақпараттық технологияларды пайдаланудың әдістемесін жасау;
- Мұғалімдердің ақпараттық технологияларын меңгеру және оқу үрдісінде пайдалану бойынша кәсіби біліктерін жетілдіру;
- Оқушыларды білім, білік, дағдыны меңгеру үшін ақпараттық технологияларды пайдалануға үйрету;
- Мектептің материалдық-техникалық базасын нығайту.

Ақпараттық және коммуникациялық технологияны бәсекеге қабілетті ұлттық білім беру жүйесін дамытуға және оның мүмкіндіктерін әлемдік білімдік ортаға енудегі сабақтастыққа қолдану негізгі мәнге ие болып отыр. Білім беруді ақпараттандыру, білім салаларының барлық қызметіне ақпараттық технологияны енгізу және ұлттық модельді қалыптастыру қазақстандық білім беруді сапалы деңгейге көтерудің алғы шарты.

Ақпараттық және коммуникациялық технология электрондық есептеуіш техникасымен жұмыс істеуге, оқу барысында компьютерді пайдалануға, модельдеуге, электрондық оқулықтарды, интерактивті тақтаны қолдануға, Интернетте жұмыс істеуге компьютерлік оқыту бағдарламаларына негізделеді. Ақпараттық әдістемелік материалдар коммуникациялық байланыс құраларын пайдалану арқылы білім беруді жетілдіруді көздейді [3].

Ақпараттық қоғамның негізгі талабы – оқушыларға ақпараттық білім негіздерін беру, логикалық – құрылымдық ойлау қабілеттерін дамыту, ақпараттық технологияны өзіндік даму мен оны іске асыру құралы ретінде пайдалану дағдыларын қалаптастырып, ақпараттық қоғамға бейімдеу. Олай болса, ақпараттық бірліктердің білімге айналуы әлемнің жүйелік – ақпараттық бейнесін оқушылардың шығармашылық қабілеттері мен құндылық бағдарларын дамыту арқылы қалаптастыруды көздейтін, адамның дүниетанымының құрамдас бөлігі болып табылатын интеллектуалды дамуды қалыптастырудың бір жолы.

Сабақ беру үдерісінде мынадай негізгі факторлар басшылыққа алынады:

- Білімгерлердің өз бетінше жұмыс істеу тиімділігі;
- Жекелей, жұппен, топпен жұмыс жүргізу;
- Ойлау қабілетін дамытатын тапсырмалар беру;
- Қабілетіне қарай деңгейлік тапсырмалар беру;
- Білімгерлердің теориялық – практикалық сауаттылығын арттыру.

Қазіргі кезде қоғамның әлеуметтік – экономикалық өмірдегі түбірлі өзгерістерге байланысты білім жүйесінде және оның мазмұны мен оқыту технологиясында да өзгерістер болып жатыр. Қоғамның жаңа деңгейге көтерілуі, оның қозғаушы күші болып отырған жастарға білім беру ісінде өткен тарихи тәжірибелерді ой – елегінен өткізіп, жаңа заман талабына сай қолдану болып табылады. Сондай жетістіктердің бірі – ақпараттық технологиялар арқылы оқушылардың танымдық белсенділіктерін арттыру. Бұл мәселенің нәтижелі жүзеге асуы оқушылардың танымдылық белсенділіктері бойынша толық білім сапасынан және оны практикада пайдалана білу іскерлігі мен дағдыларын қалыптастыруды талап етеді. Сонымен қатар ақпараттық технологияларда әр түрлі дидактикалық әдістерді пайдаланудың өзіндік бай тарихы, терең мазмұны, сан қилы ерекшеліктері бар.

Қазіргі заман талабының мақсаты ақпараттық технологияларды білім беру мекемелерінің оқыту үрдісінде пайдалану арқылы білімгерлердің танымдылық белсенділігін дамытудың ғылыми теориялық тұрғыда негіздеу болып табылады. Соңғы жылдары қоғамда болып жатқан ғылыми жаңалықтар мен білім беретін мекемелердің дамуында оң өзгерістердің көбеюі олардың өмірмен байланысының нығаюы сияқты факторлардың ықпалы зерттеушілер мен әдіскерлердің танымдық белсенділікті дамыту теориясына деген ықпалын күшейте түсуде [4].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан. Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы - Астана: Елорда, 2017.–Б. 4-8.
2. Захаров И.Г. “Информационные технологии для качественного и доступного образования”. Журнал “Педагогика”. №1. 2017 г. стр. 37-34.
3. Кузнецов А.А. Развитие методической системы обучения информатике в средней школе: Автореф. дис. докт. пед.наук М., 2018.
4. Равен Дж. Выходя за рамки стандарта "3 Rs" (чтение, письмо, арифметика): достижение и оценивание более широких целей в сфере образования (реферат) (версия текста от 12. 2014) // Метод проектов. – Минск, 2018.

Жанғабыл А.С.¹, Кожағалиев М.С.²

**МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНА ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ**

Педагогика ғылымдарының магистрі, «Әлеуметтік-педагогикалық пәндер» кафедрасының оқытушысы

«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан

Қазіргі заманғы қоғамдық өмірде адам өмірімен іс-әрекетінің маңызды бөлігіне айналған жас ұрпаққа жалпы адами идеяларымен ұмтылыстары көрінетін патриоттық тәрбиеге баулу мәселесі жаңа мазмұнға ие болуда.

Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев: «Қазақстандық отаншылдық сезімін тәрбиелеу – білім берудің мектепке дейінгі жүйесін, жоғарғы оқу орнына дейінгі орталықтарда, барлық ұйымдарда көкейкесті болып табылады».

Қазақстан - көп ұлтты мемлекет. Демек, жас ұрпақтың бойында ұлттық патриотизммен бірге қазақстандық патриотизмді қалыптастыру ерекше маңызға ие. Қазақстанның әрбір жас азаматы ұлты мен дініне қарамастан, татулық пен бірліктің туын жоғары көтере білсе – патриотизмнің негізі сол бомақ.

Патриотизм - Отанға деген сүйіспеншілік, әр азаматтың бойындағы күш – қуаты мен білімін Отан игілігі мен мүддесіне жұмсау деген сөз. Әр жас ұрпақтың бойында өз отанына, еліне деген алғашқы сезімі болады. Осы сезімнің, сүйіспеншіліктің дамуына оның алған тәрбиесінің, қоршаған ортасының әсері ерекше екенін білеміз. Күнделікті күйбең тіршіліктің соңында жүрген ата – ананың бүгінгі күні бала бойында патриоттық сезімді қалыптастырудан гөрі қаржы мәселесіне көп көңіл бөледі. Міне осы салғырттықтың соңы жастар арасында қылмыстың көбеюі, нашақорлыққа құмар болуы, т.с.с. келеңсіз оқиғалардың белең алуына әкеледі [1].

«Патриотизмнің маңызды элементтерінің бірі онымен етене байланысып жатқан ұлттық рух пен ұлттық патриотизм. Ұлттық рух пен ұлттық патриотизм – бұл ұлттың ішіндегі жеке адамның асыл белгісі мен қасиеті - өз халқына деген сүйіспеншілігі» - деп Бауыржан Момышұлы патриотизм мәні мен мазмұнын ашып көрсеткен.

Отансүйгіштік, әдептілік, имандылық, мейірімділік, қайырымдылық, ізет – тілек, қонақжайлылық құндылықтары қалыптасқан халқымыздың осы асыл да абыройлы қасиеттерін жас ұрпақтың ақыл – парасатына азық ете білу үшін, әрбір тәрбиеші, ұстаз, отбасы халық педагогикасын, сан ғасырларда қалыптасқан салт – дәстүрлерді, әдет – ғұрыптарды жан – жақты терең білумен қатар, өзінің бойына адамдық құндылықтарды терең сіңіруге, рухани жаны таза адам болуы шарт. Осы тағылымдарды білім берудің барлық кезеңдерінде негізге алып отырған жөн.

Патриоттық тәрбие барысында Қазақстан Республикасының мемлекеттік нышандарын зерделеуге ерекше мән берілді. Республика рәміздерінің саяси және рухани мәнін пайымдау үшін жастардың азаматтық міндеттері туралы дүниетанымы кеңейтіледі және тереңдей түседі. Мемлекеттік нышандардың көмегімен жасөспірімдер бойында еліне деген мақтаныш пен патриоттық сезім дәйекті де табанды тәрбиеленеді [2]. Патриоттық тәрбиенің негізі отбасында қаланады. Отбасы рухани – адамгершілік тәрбиенің негіздері қалыптасатын айрықша әлеуметтік орта болып табылады. Отаншылдық сезім – туа біткен қасиет емес. Ол адамның саналы өмірімен қабаттас қалыптасатын психологиялық, саяси - әлеуметтік құбылыс. Патриоттық сезім жалпы адам баласының еліне, жеріне, өз тілі мен мәдениетін, ұлттың құндылықтарына жеке қатынасын, өзіндік бағасын түсінуін, қуаттап қолдауын пайымдайтын сезім көрсеткіші болып табылады.

Егемен Қазақстанның болашағы, тағдыры жастардың қолында. Сондықтан жастарымыз білімді де, тәрбиелі, жан – жақты дамыған азамат болып қалыптасуы керек. Кез – келген азамат өзінің елі мен жері үшін жанын берер патриот болуы керек. Ең мықты мемлекет болу үшін жастардың бойында шынайы патриотизмді қалыптастыруға үлкен күш жұмсауымыз қажет.

Патриоттық тәрбие ұлттық намыс, ұлттық сана – сезім, рухани байлықтан көрініс табады. Олай болса, рухани байлыққа ең алдымен – тілімізді, дінімізді, салт – дәстүрлерін жатқызса, тіл қазақ болуымыз үшін, дін – адам болуымыз үшін, салт – дәстүр – ұлт болуымыз үшін қажет. Патриоттық тәрбиенің қазіргі кезде алатын орны ерекше.

Біріншіден, ұлттың ұстанымды бұл идеясы Қазақстан дамуының ішкі қажеттілігінен, мемлекеттің тұтастығын сақтаудан, қоғам тұрақтылығы мен ел бірлігіне қызмет ететін патриоттық тәрбиені жетелдетудің; екіншіден, интеллектуалды дәстүрдің ықпалынан, дүниені тұтас қабылдамақ талпыныс пен іріктеулі талғамнан нәр алатынын; үшіншіден, Қазақстанның өзіндік мәдениет, дәстүр, тұрақты әлеуметтік тәртіп және әлеуеті мол мүмкіндіктен қолдау табатынын; төртіншіден, гуманитарлық қауіп-қатерге қарсы іс-шараларда қарастырылатын сезінудеміз. Мәңгілікке демеу тұрақты өмірде, озық өнерде, жарасымды әлемде құндылықтарды қолдайтын қоғамдық ниетте көрініс алады, тұрлаулы жолда құптарлыққа бөленді.

Ұлттық-мәдени дамудың осы ретте ғылыми негізін қалыптастыру, жаңа заманғы озық үлгілермен толықтыру бастамасы – Елбасы ұстанымның да, бүгінгі өмірлік талаптың да тұғыры екені анық. «Мәңгілік Ел» идеясына тарихи, әлеуметтік, мәдени талдау, нақты да кешенді, теориялық та әдістемені, пәндік және стратегиялық тұрғыдан талдау – еліміздің бекем іргетасын қаламақ, стратегиялық ұстанымын айқындай түспек.

«Қазақстан – 2050» атты стратегиясымен қоса, аталмыш реформалар арқылы біртіндеп қазақ елінің идеологиясының құрағы құрақталып, ою-өрнегі нақышталып, қанық бояуы сіңе түспек.

Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев 5 институционалдық реформа негізінде жүзеге асырылатын мемлекетті одан әрі дамытудың 100 нақты қадамынан құрылған Ұлт жоспары Қазақстанның жаһандық және ішкі шақыртуларына, сондай-ақ, жаңа тарихи шарттар бойынша дүние жүзінің озық елдерінің қатарына қосылу жоспарына жауап беретіндігін де «Мәңгілік Ел» идеясымен аастастыра айтқан болатын.

Ұлттық тәрбие беру өзекті мәселеге айналуға. Жастардың патриоттық сезімін арттыру жолында ұлттық тәрбие көздерімен сусындата білім беру қажеттігі туындап отыр. Осы мәселені іске асыру үшін болашағымыздың рухани дамуын дұрыс жолға қоя білуіміз керек. Халқымыздың орасан зор адамгершілігімен, үлкенге деген құрметімен, кішіге ізетімен, қонақжайлылығымен, ақыл – парасатымен, көсемдігімен, шешендігімен, әділдігімен, өз мүддесін ұлт мүддесімен ұштастыруымен, ұлтжандылығымен, көрегендігімен ерекшеленетін салт-дәстүрі мен әдет – ғұрыптарын, мол мәдени, рухани мұраларын сақтап, оны заман өткен сайын еселеп жаңғырта түсетін қырларын оқушыларға ұғындыра білім беруді негіздеу қажеттігі айқын. Ұлттық тәрбиені білім беру үрдісіне ендіру бүгінгі таңда өзіндік ерекшеліктерімен айшықталары анық. Бұл жолда біз ұлттық құндылықтарды, мәдениетті,

тарих, дәстүрімізді бүгінгі күнмен сабақтастыра өзге халықтарға таныту ол пәннің ғылыми мағынасын тереңдете түседі [3].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасындағы Білім туралы заңнама. – Астана, Білім. 2019.
2. «Современное образование» Республикалық журнал, №1 (101) 2019. -96 бет
3. «Қазақ өрениеті»/ Казахская цивилизация Университет Кайнар №4 (68) 2020. -129 бет

Жанғабыл А.С.¹, Кожажалиев М.С.²

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНА ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Педагогика ғылымдарының магистрі, «Әлеуметтік-педагогикалық пәндер» кафедрасының оқытушысы

«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан

Еліміздің оқу-ағарту ісінде басшылыққа алатын негізгі идеялық бағыт Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан – 2030» бағдарламасында көрсетілгендей «қазақстандық патриотизмге негізделуі керек» [1]. Ал қазақстандық патриотизм мемлекеттің территориялық тұтастығын сақтауға, дәстүр мен мәдениеттің ұлттық көркеюіне ат салысуға, Қазақстанда тұратын түрлі өзге ұлттардың бірлігін қамтамасыз етуге, олардың өзара саяси-экономикалық және мәдени байланысын күшейтуге, осы байланыстың пәрменді насихатшысы мемлекеттік тіл – қазақ тілінің көркеюіне негізделуі тиіс.

Ғалым Ә. Қалмырзаев «Патриотизм, отаншылдық сезім априорлық құбылыс емес, ананың құрсағынан даритын биологиялық құбылыс емес, бұл психологиялық саяси-әлеуметтік құбылыс»[2], - деп Елбасымыздың алға мақсат етіп қойған ұлттық идеясын астастыра түскен болатын.

Жалпы «Мәңгілік ел» идеясының түп қазығы ұлттық тәрбиеде жатыр. Сол себепті ұрпақ тәрбиелеуде мынадай мақсаттар қойған шарт:

Бірінші, өз ұлтын сүйетін, ұлтжанды, отансүйгіш, ерік-жігері мықты, жаны таза дербес тұлға қалыптастыру.

Екінші, халқының құндылықтарын көз қарашығындай сақтап, өмірде жүзеге асыра отырып, мүмкіндігінше жарата білетін маман тәрбиелеу.

Үшінші, әдепті де парасатты, рухани бай, өресі кең, білімді, ел болашағын ойлайтын, аға ұрпақтың ісін жалғастыратын тұлға қалыптастыру.

Осы үш арна тоғысса – ұлтым дейтін ұрпақтың тәрбиеленіп шығуы сөзсіз. Ұлттық идея – халық мұраты. Ұлттық идея – ұлттың сол тарихи кезеңде өзін-өзі тануынан көрініс табатын ұлттық санада басымдыққа ие көзқарастар.

Жалпы ұлттық тәрбие дегеніміз не? Ұлттық тәрбие деп – жеке тұлғаның ұлттық сана-сезімі қалыптасқан, ұлттық мүдденің өркендеуіне үлес қоса алатын ұлттық құндылықтар мен жалпы адамзаттық құндылықтарды өзара ұштастыра білетін тұлғаны айтамыз [3]. Осы ретте қоғамдық қорға ұлттық сипатты енгізу үшін үш бірдей ұстанымды – ұлттық идеяны жаңғырту, мәңгі ел идеясын толықтыру, ойлану өнері мен патриоттық сезімді тұтас бірлікте қарастырудың қажеттілігі артуда. Рухани бұл бастаулар а) бүкілқазақстандық бірегейліктің тірегі әрі оттығы, ә) тәуелсіздік пен теңдік идеясының, ағартушылық құндылықтар мен этникалық дәстүрдің, халықтық тәлім-тәрбие тәжірибесінің өлшемді өрісі.

«Мәңгілік Ел» идеясының құндылығы мен маңыздылығын неден аңғарамыз?

Біріншіден, ұлттың ұстанымды бұл идеясы Қазақстан дамуының ішкі қажеттілігінен, мемлекеттің тұтастығын сақтаудан, қоғам тұрақтылығы мен ел бірлігіне қызмет ететін патриоттық тәрбиені жетелдетудің; екіншіден, интеллектуалды дәстүрдің ықпалынан, дүниені тұтас қабылдамақ талпыныс пен іріктеулі талғамнан нәр алатынын; үшіншіден, Қазақстанның өзіндік мәдениет, дәстүр, тұрақты әлеуметтік тәртіп және әлеуеті мол мүмкіндіктен қолдау табатынын; төртіншіден, гуманитарлық қауіп-қатерге қарсы іс-шараларда қарастырылатын сезінудеміз. Мәңгілікке демеу тұрақты өмірде, озық өнерде, жарасымды әлемде құндылықтарды қолдайтын қоғамдық ниетте көрініс алады, тұрлаулы жолда құптарлыққа бөленді [4].

Ұлттық-мәдени дамудың осы ретте ғылыми негізін қалыптастыру, жаңа заманғы озық үлгілермен толықтыру бастамасы – Елбасы ұстанымның да, бүгінгі өмірлік талаптың да тұғыры екені анық. «Мәңгілік Ел» идеясына тарихи, әлеуметтік, мәдени талдау, нақты да кешенді, теориялық та әдістемені, пәндік және стратегиялық тұрғыдан талдау – еліміздің бекем іргетасын қаламақ, стратегиялық ұстанымын айқындай түспек.

«Қазақстан – 2050» атты стратегиясымен қоса, аталмыш реформалар арқылы біртіндеп қазақ елінің идеологиясының құрағы құрақталып, ою-өрнегі нақышталып, қанық бояуы сіңе түспек. Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев 5 институционалдық реформа негізінде жүзеге асырылатын мемлекетті одан әрі дамытудың 100 нақты қадамынан құрылған Ұлт жоспары Қазақстанның жаһандық және ішкі шақыртуларына, сондай-ақ, жаңа тарихи шарттар бойынша дүние жүзінің озық елдерінің қатарына қосылу жоспарына жауап беретіндігін де «Мәңгілік Ел» идеясымен астастыра айтқан болатын [5].

Ұлттық тәрбие беру өзекті мәселеге айналуға. Жастардың патриоттық сезімін арттыру жолында ұлттық тәрбие көздерімен сусындата білім беру қажеттігі туындап отыр. Осы мәселені іске асыру үшін болашағымыздың рухани дамуын дұрыс жолға қоя білуіміз керек. Халқымыздың орасан зор адамгершілігімен, үлкенге деген құрметімен, кішіге ізетімен, қонақжайлылығымен, ақыл – парасатымен, көсемдігімен, шешендігімен, әділдігімен, өз мүддесін ұлт мүддесімен ұштастыруымен, ұлтжандылығымен, көрегендігімен ерекшеленетін салт-дәстүрі мен әдет – ғұрыптарын, мол мәдени, рухани мұраларын сақтап, оны заман өткен сайын еселеп жаңғырта түсетін қырларын оқушыларға ұғындыра білім беруді негіздеу қажеттігі айқын. Ұлттық тәрбиені білім беру үрдісіне ендіру бүгінгі таңда өзіндік ерекшеліктерімен айшықталары анық. Бұл жолда біз ұлттық құндылықтарды, мәдениетті, тарих, дәстүрімізді бүгінгі күнмен сабақтастыра өзге халықтарға таныту ол пәннің ғылыми мағынасын тереңдете түседі [6].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Назарбаев Н.Ә. «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан». - [Астана](#), Фолиант. 2017. –22 б.
2. Қалмырзаев Ә. Қазақстандық патриотизм қалай қалыптасады// Егемен Қазақстан. – 10 қаңтар. 2018. – 25 бет.
3. Қалиев С., Молдабеков Ж., Иманбекова Б. Этнопедагогика: Оқулық. - Астана: Фолиант, 2017. – 400 бет.
4. «Колледж: Кәсіби білім беру» Республикалық әдістемелік педагогикалық журнал . - Алматы қаласы «Әкімбаев Қ.Б.»ЖҚ баспасы. №3 (29), 2018. -44 бет.
5. «Техникалық және кәсіптік білім». Ақпараттық-әдістемелік журнал. №2 (29)/2017. -80 бет.

Жауен А.Б.¹, Кожамметова А.Е.²

КИБЕРБУЛЛИНГТІҢ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЖЕКЕ БАСЫНА ӘСЕРІ

Педагогика ғылымдарының магистрі,
7M01101 Педагогика және психология
білім беру бағдарламасының магистранты
Абай Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қаласы
ice_sulu97@mail.ru

Қазіргі ақпараттық қоғамда ақпараттық коммуникациялық технологиялардың қарқынды дамуы оқушылар мен жастардың өміріне түрлі әсерлерін тигізуде. Бір жағынан, жаңа технологиялар білім алу, ақпарат алу, қарым-қатынас жасау және шығармашылық қызмет үшін көптеген мүмкіндіктер ашты. Бірақ екінші жағынан, интернет пен әлеуметтік желілердің дамуымен бірге келетін жағымсыз құбылыстар да артып отыр. Солардың бірі — кибербуллинг.

Кибербуллинг - интернет арқылы немесе мобильді құрылғыларды пайдалана отырып, адамдарды психологиялық, эмоционалдық немесе физикалық тұрғыда қудалау, қорлау, кемсітушілік көрсету дегенді білдіреді. Әсіресе оқушылар арасында бұл құбылыс кең таралған және олардың жеке басына теріс әсерін тигізеді. Бұл мақалада кибербуллингтің оқушылардың психоэмоционалдық, әлеуметтік және оқу әрекеттеріне әсерін талдаймыз [1].

Кибербуллингтің бірнеше түрі бар, олардың ішінде ең кең тарағандары:

1. Қорлау мен кемсітушілік: Әлеуметтік желілерде, мессенджерлерде немесе форумдарда оқушыларды қорлау, олардың сыртқы келбетіне, мінез-құлқына, әлеуметтік мәртебесіне қатысты жала жабу.

2. Жеке мәліметтерді тарату: Оқушылардың жеке мәліметтері мен жеке суреттерін тарату, олардың жеке өміріне араласу.

3. Тұрақты жазбалар мен қорлау хаттары: Оқушыға үнемі жек көрушілік жазбалар мен қорлау хаттары жіберу.

4. Интернет алаңдарындағы топтық қысым: Бір немесе бірнеше оқушының басқа біреуге қарсы топ болып қудалау немесе оны әлеуметтік желілерде «жою».

Кибербуллингтің себептері әртүрлі болуы мүмкін. Олардың арасында оқушылардың өзара қарым-қатынастарындағы қиындықтар, әлеуметтік ортадағы қысым, қоршаған ортадағы зорлық-зомбылық, сондай-ақ жеке тұлғалық ерекшеліктер мен эмоциялық тұрақсыздық әсер етеді. Кибербуллингтің пайда болуына көбінесе ата-ананың бақылауының болмауы, мектептегі психологиялық қолдаудың жетіспеуі, оқушылардың интернетте көп уақыт өткізуі сияқты факторлар себеп болуы мүмкін.

Кибербуллингтің оқушыларға тигізетін басты әсері - олардың психологиялық және эмоционалдық денсаулығына теріс ықпал етуі. Қорлаудың, жала жабудың және арандатудың жиі болуы оқушылардың өзіне деген сенімсіздігін, ішкі қорқыныштарын арттырады. Мұндай жағдайлардың ұзақ уақытқа созылуы депрессия, мазасыздық, көңіл-күйдің өзгеруі сияқты психологиялық ауытқуларға әкеледі.

1. Қорқыныш пен мазасыздық: Кибербуллингке ұшыраған оқушылар өздерін қоғамнан шеттетілуі мүмкін деп ойлайды, олар мектепке барудан қорқып, жиі мазасызданады. Бұл олардың оқу мотивациясын төмендетеді.

2. Өзін-өзі бағалаудың төмендеуі: Қорлаушы сөздер мен күштеп әсер етудің нәтижесінде оқушылар өзін төмен сезінеді. Олар өздерін басқалардан кем немесе жетіспейтіндей сезінеді, бұл олардың әлеуметтік байланыстарында да қиындықтар туғызады.

3. Жеке тұлғалық дағдарыстар: Кибербуллинг оқушының жеке тұлғалық қалыптасуына да теріс әсер етеді. Мұндай жағдайларда оқушылардың қоғамда өз орнын табуы қиынға соғып, олар өздерінің жеке қасиеттеріне деген сенімін жоғалтады.

Кибербуллингтің оқушылардың оқу әрекеттеріне де елеулі әсері бар. Жеке басына жасалған қысым оқушының білім алуына және мектептегі қызметіне кері ықпал етеді. Оқушылардың оқу мотивациясы төмендеп, оқу үлгерімі нашарлайды. Сонымен қатар, олар сабаққа қатыспау, сабақты болдырмау және мектепке барудан жалтару сияқты әрекеттерге барады. Бұл олардың білім деңгейінің төмендеуіне, оқу қабілетінің бәсеңдеуіне және келешекте кәсіби дамуына теріс әсер етуі мүмкін [2].

1. Оқу үлгерімінің төмендеуі: Кибербуллингтің нәтижесінде оқушының психологиялық жағдайы нашарлап, концентрациясы төмендейді. Бұл оның оқу үлгеріміне тікелей әсер етеді, өйткені оқушы оқу барысында алаңдаушылық пен психологиялық күйзелістерге ұшырайды.

2. Мектепке бармау немесе сабақтан қалу: Оқушылар қорқыныш немесе қорлаудан аулақ болу үшін мектепке бармайтын жағдайлар жиі кездеседі. Бұл олардың әлеуметтік ортадан шеттетілуіне, жеке дамуында артта қалуына себеп болады.

Кибербуллинг оқушылардың әлеуметтік байланыстарына да теріс ықпал етеді. Әлеуметтік желілерде немесе онлайн алаңдарда орын алатын осындай теріс әрекеттер оқушылардың бір-біріне деген сенімін жоғалтуына, оқушылар арасында дау-дамай мен жанжалдардың туындауына себеп болады. Кибербуллингке ұшыраған оқушылар көбінесе өзін жалғыз сезінеді, өйткені олар өздерінің қорлық көрсеткен адамдары мен оны басқалардан жасыруға тырысады.

1. Қоғамдық оқшаулану: Қорлаушы әрекеттер мен кибербуллингке ұшыраған оқушылар басқа адамдармен қарым-қатынас жасауға қорқады. Бұл олардың қоғамдық ортаға деген сенімсіздігін арттырып, оқшаулануына әкеледі.

2. Достық қатынастардың бұзылуы: Кибербуллингтің оқушылардың достарымен және сыныптастарымен қатынастарын бұзу қаупі бар. Олар жиі жанжалдар мен түсінбеушіліктерге тап болады, бұл сыныптағы атмосфераның кернеуін арттырады [3].

Кибербуллинг — қазіргі ақпараттық қоғамдағы маңызды мәселе, оның оқушылардың жеке басына, психологиялық және эмоционалдық денсаулығына теріс әсері зор. Бұл құбылыс оқушылардың өзіне деген сенімсіздігін арттырып, олардың оқу үлгерімін төмендетіп, әлеуметтік шеттетілуіне себеп болады. Әсіресе ата-аналар мен мұғалімдер арасында ақпараттық қауіпсіздік мәселелері мен кибербуллингтің алдын алу үшін бірлескен жұмыстар жүргізу қажет. Бұл үшін мектептерде психологиялық қолдау көрсету жүйесін күшейтіп, оқушылардың интернеттегі қауіпсіздігі туралы білімдерін арттыру өте маңызды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Ахметова Г. С. Кибербуллинг және оның оқушылардың психологиялық денсаулығына әсері. - Алматы: Білім, 2022ж. – 356 б.
- 2 Ерболова А. С. Ақпараттық технологиялар мен кибербуллингтің арасындағы байланыс. - Астана: Ұлттық баспа, 2021ж. – 765 б.
- 3 Рахимова Ш. С. Оқушылар арасындағы кибербуллинг мәселелері және оларды шешу жолдары. - Тараз: Жоғары оқу орны, 2020ж. – 187 б.

Жауен А.Б.¹, Кожаметова А.Е.²

КИБЕРБУЛЛИНГТІҢ ЖАСТАРДЫҢ БОЛАШАҚТАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК ӨМІРІНЕ ЫҚПАЛЫ

Педагогика ғылымдарының магистрі,
7М01101 Педагогика және психология
білім беру бағдарламасының магистранты
Абай Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қаласы
ice_sulu97@mail.ru

Қазіргі заманғы технологиялар мен интернеттің қарқынды дамуы жастардың өмірін түбегейлі өзгертуге ықпал етті. Әлеуметтік желілер мен онлайн платформалар жастардың күнделікті қарым-қатынас жасау тәсілдерін жеңілдетіп, жаңа мүмкіндіктер туғызғанымен, бұл ортада теріс әлеуметтік феномендер де пайда болды. Олардың ең қауіптісі – кибербуллинг. Кибербуллинг – бұл интернетте немесе мобильді құрылғылар арқылы адамға қорлық көрсету, оны кемсіту немесе қорқыту болып табылады. Бұл жағдай жастардың әлеуметтік өміріне теріс әсер етіп, олардың болашақтағы қарым-қатынастарын, психологиялық және тұлғалық дамуын айтарлықтай қиындатуы мүмкін. Осы мақалада кибербуллингтің жастардың болашақтағы әлеуметтік өміріне қалай ықпал ететіні, оның салдары және алдын алу жолдары қарастырылады [1].

1. Әлеуметтік оқшаулану және психологиялық қиындықтар.

Кибербуллингке ұшыраған жасөспірімдер көбінесе әлеуметтік оқшаулану мен өзін-өзі төмен бағалауға тап болады. Интернет арқылы қорлық көрген жасөспірімдер өздерінің әлеуметтік ортада қабылданбайтынын сезініп, қарым-қатынастарда сенімсіздік пен қорқыныш пайда болады. Бұл олардың болашақтағы әлеуметтік қатынастарында қиындықтарға әкелуі мүмкін. Олар өздерін үнемі қадағалауда сезініп, басқалармен қарым-қатынас жасаудан қорқады, бұл олардың жеке өміріне, жұмысқа орналасуына және басқа да әлеуметтік байланыстарға теріс әсер етеді.

2. Эмоционалдық және психикалық денсаулықтың бұзылуы.

Кибербуллингтің жәбірленушісі болып табылатын жастарда депрессия, мазасыздық, стресс сияқты психологиялық аурулар дамуы мүмкін. Мұндай жағдайлар болашақта жастардың эмоционалдық және психологиялық тұрақтылығына әсер етіп, олардың қоғамдық өмірінде қиындықтар туғызуы мүмкін. Сонымен қатар, кибербуллингтің әсерінен жастар өздеріне деген сенімділікті жоғалтып, өздеріне қатысты теріс пікірлер мен ойларға үйреніп қалады, бұл олардың өміріне және жұмысында табысты болуына кедергі жасайды.

3. Қарым-қатынас дағдыларының төмендеуі.

Кибербуллингтің нәтижесінде жасөспірімдер өздерінің қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыруда қиындықтарға тап болады. Олар әлеуметтік желілерде және интернетте байланыс орнатуды үйренгенімен, нақты өмірде адамдармен дұрыс сөйлесу немесе тікелей қарым-қатынас жасау мәселелері туындайды. Кибербуллингке ұшыраған жастар қарым-қатынас жасау кезінде қорқыныш пен сенімсіздік сезімдерін сезініп, болашақта әлеуметтік өзара әрекеттесу жағдайларында табысты бола алмайды.

4. Жастардың тұлғалық дамуының бұзылуы.

Кибербуллингтің әсерінен жастардың өзін-өзі бағалауы төмендеп, олардың тұлғалық дамуы тежеледі. Олар өздеріне теріс көзқарас қалыптастырып, өздеріне сенімділік жоғалтады. Бұл болашақта жұмысқа орналасуда, әлеуметтік ортада өзін көрсете алмауға, өз мақсаттарын жүзеге асыруда кедергілерге алып келуі мүмкін. Жасөспірімдердің өздерінің қасиеттері мен мүмкіндіктеріне деген сенімсіздігі олардың болашақтағы өміріндегі маңызды шешімдер қабылдауына кедергі жасайды [2].

Кибербуллингтің болашақтағы әлеуметтік өмірге әсері:

1. Жұмысқа орналасудағы қиындықтар.

Кибербуллингке ұшыраған жастар болашақта жұмысқа орналасу кезінде әлеуметтік сенімсіздікті сезінуі мүмкін. Олар өзін таныстыруда, жұмыс ұжымында араласуда, кәсіби дағдыларын көрсету кезінде қиындықтармен кездеседі. Сонымен қатар, кейбір жағдайларда кибербуллингтің салдары ретінде жастарда жұмысқа орналасуға деген мотивацияның төмендеуі де байқалады. Олардың психологиялық мәселелері, сенімсіздігі мен қорқынышы жұмыс орнында табысты болуға кедергі келтіреді.

2. Әлеуметтік қатынастар мен достықтың қалыптасуы.

Кибербуллингтің әсерінен жастардың достық және қарым-қатынас дағдылары бұзылуы мүмкін. Олар жаңа адамдармен танысуға, достар табуға және әлеуметтік ортаға қосылуға қорқады. Бұл олардың болашақтағы әлеуметтік өміріне, әсіресе отбасы мен достармен қарым-қатынасына теріс әсер етеді. Осылайша, кибербуллинг жастардың әлеуметтену процесін қиындатып, олардың жаңа адамдармен қарым-қатынас орнатудағы қабілеттерін шектейді.

3. Қоғамдық өмірге белсенді қатысу мүмкіндіктері.

Кибербуллингке ұшыраған жастардың қоғамдық өмірге белсенді қатысуы да қиынға соғуы мүмкін. Олар әртүрлі қоғамдық шараларға, жұмыс топтарына немесе волонтерлік қызметке қатысуға деген ынтаны жоғалтады. Кибербуллингтің теріс әсерлері олардың сенімділігін азайтып, болашақта қоғамдық өмірде белсенді болуға деген ықылассыздыққа алып келеді [3].

Кибербуллингпен күресу жолдары.

1. Білім беру және ақпараттандыру

Кибербуллингтің алдын алу үшін мектептерде, университеттерде және қоғамда ақпараттандыру жұмыстарын жүргізу қажет. Жастарға интернеттің қауіпсіз пайдалануын үйрету, кибербуллингтің салдары туралы түсіндіру маңызды. Сонымен қатар, ата-аналар мен педагогтар жастардың психологиялық жағдайын қадағалап, оларға қажетті көмек көрсетуі тиіс.

2. Психологиялық қолдау көрсету

Кибербуллингке ұшыраған жастарға психологиялық қолдау көрсету маңызды. Бұл үшін мектептер мен қоғамда психологтар мен кеңесшілердің қызметтерін ұйымдастыру қажет. Олар жастарға өз мәселелерін шешуде көмек көрсетіп, олардың психикалық денсаулығын қалпына келтіруге ықпал етуі керек.

3. Құқықтық қорғау

Кибербуллингпен күресу үшін заңдық шараларды күшейту қажет. Мемлекет кибербуллингке қарсы заңнаманы күшейтіп, жастарды қорғауға бағытталған құқықтық механизмдерді дамытуы тиіс [4].

Кибербуллингтің жастардың болашақтағы әлеуметтік өміріне теріс әсері үлкен. Оның психологиялық, әлеуметтік және тұлғалық даму мәселелері жастардың өміріне ұзақ мерзімді қиындықтар әкелуі мүмкін. Сондықтан, бұл мәселеге қоғамның барлығы атсалысуы тиіс. Психологиялық қолдау, ақпараттандыру және құқықтық қорғау шаралары арқылы кибербуллингтің алдын алу және оның жастардың болашақ өміріне әсерін азайтуға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Гурьянова, О. В. Кибербуллинг: Жастардың психикалық денсаулығына әсері. - Мәскеу: Психология, 2018ж. – 12 б.
- 2 Жданова, А. А. Интернеттегі қорлық: Жастардың әлеуметтік өміріне әсері. - Санкт-Петербург: Психологиялық зерттеулер, 2017ж. – 341б.
- 3 Назарова, И. В. Кибербуллинг пен әлеуметтік қарым-қатынас. - Астана: Литера, 2020ж. – 784б.
- 4 Волкова, Т. П. Кибербуллингтің жастардың тұлғалық дамуына әсері. - Алматы: Білім баспасы, 2019ж. – 72 б.

Жауен А.Б.¹, Койшибаев Б.Т.²

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА МҰҒАЛІМНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМУ

Педагогика ғылымдарының магистрі,
7М01101 Педагогика және психология
білім беру бағдарламасының магистранты
Абай Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қаласы
ice_sulu97@mail.ru

Инклюзивті білім беру — бұл барлық балалардың жастық, физикалық, психикалық, әлеуметтік және басқа ерекшеліктеріне қарамастан, тең жағдайларда білім алуын қамтамасыз ету жүйесі. Қазақстанда инклюзивті білім беру концепциясы соңғы жылдары кеңінен танымал болып, қоғамның әр түрлі топтарына бейімделген оқыту үдерісін жүзеге асыру үшін көптеген бағдарламалар мен жобалар жасалды. Бұл процесс мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін дамытуды талап етеді, себебі инклюзивті білім беру әрбір баланың қажеттіліктеріне бейімделген оқыту тәсілдерін қолдануды қажет етеді [1].

Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі — бұл педагогтың оқу процесін ұйымдастыру, оқушыларды дамыту мен тәрбиелеу қабілеті, сондай-ақ оқу-тәрбие жұмысының нәтижелеріне жауапкершілігі. Инклюзивті білім беру жағдайында мұғалімнің кәсіби құзыреттілігіне ерекше талаптар қойылады. Мұғалім инклюзивті оқытуға дайын болуы, түрлі қажеттіліктері бар оқушылармен жұмыс істей білуі қажет. Бұл үшін оны қажетті біліммен, дағдылармен және кәсіби тәжірибемен қамтамасыз ету маңызды.

Инклюзивті білім беруде мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін дамыту бағыттары

1. Кәсіби білімді жетілдіру. Мұғалімнің инклюзивті білім беру саласындағы білімін арттыру үшін арнайы курстар мен тренингтер ұйымдастырылуы қажет. Бұл курстар мұғалімдерге инклюзивті оқытудың теориясы мен практикасын үйретеді, оқушылардың ерекше қажеттіліктерін түсінуге көмектеседі.

2. Дифференциалды оқыту әдістерін игеру. Инклюзивті білім беруде әрбір баланың жеке қажеттіліктері мен мүмкіндіктеріне сәйкес оқыту әдістері қолданылады. Мұғалімдер дифференциалды оқыту әдісін меңгеру арқылы әрбір оқушының потенциалын ашуға мүмкіндік береді. Бұл әдістер оқушылардың жеке ерекшеліктеріне сай тапсырмалар мен материалдарды дайындауды, оқу үдерісін басқаруды қамтиды.

3. Қолдау мен көмек көрсету дағдылары. Мұғалім инклюзивті білім беру жағдайында арнайы көмек көрсету дағдыларын дамытуы керек. Бұл дағдыларға оқушылардың эмоционалдық және психологиялық қажеттіліктерін түсіну, көмек көрсету тәсілдерін білу кіреді. Мұғалімдер арнайы педагогикалық және психологиялық білімге ие болуы қажет.

4. Командалық жұмысқа бейімделу. Инклюзивті білім беру кезінде мұғалімдер тек қана өз пәнін емес, басқа мамандармен де тығыз қарым-қатынас жасау керек. Бұл, әсіресе, психологтар, дефектологтар, әлеуметтік педагогтармен бірге жұмыс істеу кезінде маңызды. Мұғалімдердің командалық жұмысқа икемділігі мен ынтымақтастығы оқушыларға барынша сапалы білім мен көмек көрсетуге мүмкіндік береді.

5. Оқушылармен қарым-қатынас және жеке көзқарас. Мұғалімдердің инклюзивті білім беру барысында әрбір оқушыға жеке көзқараспен қарап, оның ерекшеліктеріне сәйкес мінез-құлық және оқыту тәсілдерін қолдану дағдылары маңызды. Оқушылардың психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, дұрыс қарым-қатынас орнату олардың өз-өзіне сенімін арттырып, оқу үрдісіне қызығушылығын жоғарылатады [2].

Инклюзивті білім беру жағдайында мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін дамыту маңызды, себебі бұл:

- Оқушылардың толыққанды даму мүмкіндіктерін қамтамасыз етеді;

- Әрбір оқушыға өз мүмкіндігінше білім алу үшін тең жағдайлар жасайды;
- Қоғамдағы әртүрлілік пен теңдікке ықпал етеді;
- Мұғалімдердің педагогикалық жұмысын тиімдірек етеді, оларды кәсіби тұрғыдан жетілдіреді [3].

Инклюзивті білім беру жағдайында мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін дамыту – бұл тек педагогикалық білім мен дағдыларды жетілдіру ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік жауапкершілікті арттыру, әрбір баланың жеке мүмкіндіктерін толыққанды жүзеге асыру үшін педагогтың өз әлеуетін қолдана білуі болып табылады. Қазақстанның білім беру жүйесінде инклюзивті оқытудың қолданысқа енуі мұғалімдердің осы бағытта кәсіби тұрғыдан дамуын талап етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Сейтқазина Н. К. Инклюзивті білім беруді дамытудағы жаңа көзқарастар. - Алматы: «Рауан» баспасы, 2014ж. – 95 б.
- 2 Мухамеджанова Г. А. Инклюзивті білім беру: теория мен практика. - Астана: Литера, 2017ж. – 652б.
- 3 Касимова Ж. М. Мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігі. - Алматы: Қазақ университеті, 2019ж. 109 б.

Жауен А.Б.¹, Койшибаев Б.Т.²

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА МҰҒАЛІМДЕРГЕ ҚОЙЫЛАТЫН КӘСІБИ ТАЛАПТАР МЕН ДАҒДЫЛАР

Педагогика ғылымдарының магистрі,
7M01101 Педагогика және психология
білім беру бағдарламасының магистранты
Абай Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қаласы
ice_sulu97@mail.ru

Қазіргі уақытта инклюзивті білім беру жүйесі көптеген елдерде қарқынды дамып келеді. Бұл жүйенің негізі — ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды жалпы білім беру жүйесіне интеграциялау. Инклюзивті білім берудің тиімділігі көп жағдайда мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігіне тәуелді. Мұғалімдерге қойылатын кәсіби талаптар мен дағдылар осы бағыттағы білім беру сапасын арттыру үшін маңызды рөл атқарады. Бұл мақалада инклюзивті білім беру жағдайында мұғалімдерге қойылатын кәсіби талаптар мен дағдылар қарастырылады [3].

Инклюзивті білім беру — бұл барлық балаларға, оның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларға да тең құқықтар мен мүмкіндіктер беруді көздейтін білім беру жүйесі. Мұндай білім беру жүйесінде мұғалімдер тек академиялық білімді емес, сондай-ақ әртүрлі қажеттіліктері бар оқушылармен жұмыс істеуге дайын болуы қажет. Сондықтан мұғалімдерге қойылатын кәсіби талаптар ерекше білім беру қажеттілігі бар оқушылардың физикалық, эмоционалдық және әлеуметтік қажеттіліктерін ескере отырып, жеке тәсілдер қолдануға негізделуі тиіс.

1. Педагогикалық құзыреттілік. Педагогикалық құзыреттілік мұғалімнің кәсіби қызметінің негізі болып табылады. Инклюзивті білім беру жағдайында мұғалімдер барлық оқушыларды бірдей білім беру үдерісіне қатыстыру үшін арнайы білім мен дағдыларды игеруі керек. Бұл өз кезегінде оқушылардың әртүрлі даму деңгейлеріне, қабілеттеріне және қажеттіліктеріне сәйкес жеке тәсілдер мен стратегияларды қолдануды талап етеді [1].

Педагогикалық құзыреттілікке қажетті компоненттер мыналар кіреді:

- Оқыту стратегиялары мен әдістері: Мұғалімдер әртүрлі оқыту әдістерін, оның ішінде дифференциалды оқыту тәсілдерін қолдана білуі қажет. Бұл тәсілдер арқылы оқушылардың жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, білім алу процесін ұйымдастыруға болады.

- Бағалау дағдылары: Мұғалімдер оқушылардың жетістіктерін бағалаудың әртүрлі тәсілдерін қолдана білуі тиіс. Бұл тәсілдер тек дәстүрлі тестілеуді ғана емес, сонымен бірге балалардың дамуы мен білім алуын жүйелі түрде бақылауды қамтуы керек.

2. Психологиялық-педагогикалық құзыреттілік. Инклюзивті білім беру жағдайында мұғалімдерге психологиялық-педагогикалық құзыреттілік те маңызды. Мұғалімдер психологиялық тұрғыдан оқушыларға қолдау көрсету, олардың жеке және әлеуметтік қажеттіліктерін түсіну үшін арнайы дайындықтан өтуі керек. Бұл құзыреттілік әртүрлі психологиялық жағдайларды басқаруға мүмкіндік береді және оқушыларға қажетті психологиялық қолдау көрсетуге мүмкіндік береді.

Психологиялық-педагогикалық құзыреттілікке мыналар кіреді:

- Эмпатия: Мұғалімдер әр оқушының психологиялық жағдайын түсініп, оларға қажетті қолдау көрсетуі керек. Эмпатия мұғалімнің оқушылардың ішкі әлемін түсінуіне, олардың эмоционалдық жағдайларын бақылауға және әртүрлі кедергілерді жеңуге көмектеседі.

- Қарым-қатынас дағдылары: Оқушылармен тиімді қарым-қатынас орнату маңызды. Мұғалімдер оқушылармен ашық, құрметті және сенімді қарым-қатынас жасауды білуі тиіс.

3. Инклюзивті білім беру технологияларын пайдалану. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ) қазіргі білім беру жүйесінің маңызды бөлігі болып табылады, әсіресе инклюзивті білім беру жағдайында. АКТ мұғалімдерге оқыту процесін тиімді ұйымдастыруға, білім беру материалдарын бейімдеуге және оқушыларға қажетті ресурстарды қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Мұғалімдер жаңа білім беру технологияларын қолдана отырып, инклюзивті білім беру процесін жүзеге асыра алады [1].

АКТ пайдалану бойынша дағдылар мыналарды қамтиды:

- Мультимедиялық құралдар: Оқытудың түрлі әдістері мен құралдары, соның ішінде бейнемазмұн, графика, дыбыс және басқа да мультимедиялық құралдар мұғалімдерге оқушылардың түрлі қажеттіліктеріне сәйкес материалдарды бейімдеуге мүмкіндік береді.

- Арнайы бағдарламалар мен қосымшалар: Оқушылардың ерекше қажеттіліктеріне сәйкес түрлі оқу бағдарламаларын, оқыту қосымшаларын және арнайы құралдарды қолдану дағдылары маңызды.

4. Коммуникациялық құзыреттілік. Инклюзивті білім беру жағдайында мұғалімдердің коммуникациялық дағдылары өте маңызды. Олар тек оқушылармен ғана емес, ата-аналармен, әлеуметтік қызметкерлермен, психологтармен және басқа да мамандармен тығыз байланыста жұмыс істеуі керек. Мұғалімдер өз қызметінде жоғары деңгейдегі коммуникациялық дағдыларды қолдана отырып, оқушыларға қажетті қолдау көрсетіп, олардың жеке және білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыра алады.

Коммуникациялық құзыреттілікке келесі аспектілер кіреді:

- Тиімді сөйлесу дағдылары: Мұғалімдер оқушылар мен олардың ата-аналарымен нақты және тиімді сөйлесу керек. Оқушылардың қажеттіліктерін тыңдай білу, олардың пікірлерін және сезімдерін бағалау маңызды.

- Топтық жұмыс: Инклюзивті білім беру жағдайында топтық жұмыстар ұйымдастырудың дағдылары қажет. Бұл әдіс оқушылар арасында ынтымақтастықты дамытуға, олардың әлеуметтік дағдыларын жетілдіруге көмектеседі [5].

5. Әлеуметтік жауапкершілік және инклюзивті мәдениет

Инклюзивті білім берудің негізгі аспектілерінің бірі – қоғамда инклюзивті мәдениетті дамыту. Мұғалімдер оқушыларға және қоғамға инклюзивті білім беру идеологиясын түсіндіріп, әртүрлілікті қабылдауды үйретуі керек. Әлеуметтік жауапкершілік мұғалімдердің өз жұмысында инклюзивті құндылықтарды насихаттау, оқушыларды құрметпен қарау және олардың тұлғалық дамуына қолдау көрсету сияқты міндеттерді қамтиды [2].

Инклюзивті білім беру жағдайында мұғалімдердің кәсіби құзыреттіліктері ерекше маңызға ие. Мұғалімдер әртүрлі оқушылардың қажеттіліктерін ескере отырып, білім беру үдерісін ұйымдастыруы қажет. Бұл үшін педагогикалық, психологиялық-педагогикалық, техникалық және коммуникациялық дағдыларды меңгеру өте маңызды. Мұғалімдердің осы дағдыларды дамытуы арқылы инклюзивті білім беру жүйесі тиімді және сапалы бола алады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Ахметова, Г. Т. Инклюзивті білім беру: теория және практика. - Алматы: Білім, 2018ж. – 704б.
- 2 Баймұратова, М. А. Инклюзивті білім беру және мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігі. - Астана: Литера, 2017ж. – 938 б.
- 3 Нұрғалиева, Ж. Ә. Инклюзивті білім беру: жаңа көзқарас. - Алматы: Қазақ университеті, 2019ж. – 234 б.
- 4 Широкова, Н. А. Инклюзивті білім беру жағдайында мұғалімдердің кәсіби дайындығы. - Мәскеу: Педагогика, 2016ж. – 73б.
- 5 Сүлейменова, А. А. Мұғалімдерге арналған инклюзивті білім беру технологиялары. - Алматы: Нұрлы Білім, 2017ж. – 58 б.

Сенкубаев С.Т.¹, Косимбекова Ш.Е.²

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЗЕРТТЕУ ІС – ӘРЕКЕТІН ЫНТАЛАНДЫРУ АРҚЫЛЫ АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР ЖҮЙЕСІН ПАЙДАЛАНУ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

"Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі" білім бағдарламасының магистранты

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

Білім беру үрдісінде оқытудың жаңа технологияларын айқындайтын әдістемелік, педагогикалық басылымдармен танысу. Сабақта оқытудың жаңа технологияларын тиімді қолдана білу. Оқушының таным белсенділігін қалыптастыру барысында шығармашылық ізденістің тиімді жолдарын үйрету, білім сапасын көтеру. Ертеңгі келер күннің бүгінгіден гөрі нұрлы болуына ықпал етіп, адамзат қоғамын алға апаратын құдіретті күш тек білімге ғана тән. Олай болса, білім беруді ізгілендіру, ақпараттандыру – бүгінгі заман талабы. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңының 11 – бабының 9 тармағында оқытудың жаңа технологияларын, оның ішінде кәсіптік білім беру бағдарламаларының қоғам мен еңбек нарығының өзгеріп отыратын қажеттеріне тез бейімделуіне ықпал ететін кредиттік, қашықтан оқыту, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды енгізу және тиімді пайдалану міндеті қойылған [1].

Ақпараттық білімнің, орта мен адамның өзара қарым-қатынасын үйлесімді ету және жаңа ақпараттық қоғамда ақпараттық технологияны пайдалану, ақпараттық мәдениетпен байланысын кеңейту мүмкіндіктері мол. Өркениеттің өсуі ақпараттық қоғамның қалыптасуымен тікелей байланысты екенін ескерсек, қазіргі кездегі білім мен техниканың даму деңгейі әрбір адамға сапалы және терең білім мен кәсіби іскерліктердің болуын, жастардың белсенді шығармашылықпен жұмыс істеуін талап етеді [2].

Қазіргі заман талабына сай адамдардың мәлімет алмасуына, қарым-қатынасына ақпараттық – коммуникациялық технологиялардың кеңінен қолданысқа еніп, жылдам дамып келе жатқан кезеңінде ақпараттық қоғамды қалыптастыру қажетті шартқа айналып отыр.

Ақпараттық қоғамның негізгі талабы – оқушыларға ақпараттық білім негіздерін беру, логикалық ойлау-құрылымдық ойлау қабілеттерін дамыту, ақпараттық технологияны пайдалану дағдыларын қалыптастыру және оқушы әлеуметінің ақпараттық сауатты болып өсуі мен ғасыр ағымына бейімделе білуге тәрбиелеу, яғни ақпараттық қоғамға бейімдеу. Ақпараттық технология – қазіргі компьютерлік техника негізінде ақпаратты жинау, сақтау, өңдеу және тасымалдау істерін қамтамасыз ететін математикалық және кибернетикалық тәсілдер мен қазіргі техникалық құралдар жиыны. Коммуникация – ақпаратты тасымалдап жеткізу әдістері мен механизмдерін және оларды жазып жинақтап жеткізу құрылғыларын қамтитын жалпы ұғым. Ақпараттық-коммуникативтік технология жағдайындағы жалпы оқыту үрдісінің функциялары: оқыту, тәрбиелеу, дамыту, ақпараттық болжамдау және шығармашылық қабілеттерін дамытумен анықталады. Ақпараттық – коммуникациялық технологияны дамыту білім берудің бір бөлігі. Заман ағымына сай күнделікті сабаққа компьютер, электрондық оқулық, интерактивті тақта қолдану жақсы нәтиже беруде. Білім беру жүйесі электрондық байланыс, ақпарат алмасу, интернет, электрондық пошта, телеконференция, On-line сабақтар арқылы іске асырылуда [3].

XXI ғасыр озық технологиялар ғасыры. Сондықтан білім беру жүйесінде жаңа технологияларды тиімді пайдалану заман талабы. Қазіргі кезде ақпараттық технология, қашықтан оқыту, мультимедиялық технологиядың маңызы өте зор. Жаңа білім парадигмасы бірінші орынға баланың білімін, білігі мен дағдысын ғана емес, оның жеке бас тұлғасын, білім алу арқылы азамат ретінде дамуын қойып отыр. Дәстүрлі оқыту білім алушыларға дайын, жаңаша оқыту технологиясы процесін ұйымдастыру, басқару және бақылау болып табылады. Жаңаша оқыту технологиясы белгіленген мақсатқа нәтижелі қол жеткізуді қамтамасыз етуде оқытудың формасы, әдістері мен құралдарын ашып көрсетіп, оқу бағдарламасында белгіленген оқытудың мазмұнын жүзеге асыру тәсілі. Оқытуды жаңаша ұйымдастыруда мына міндеттерді қамтуы тиіс:

1. Оқушыларды оқу үрдісін басқаруға қатыстыру;
2. Ұжымдық іс-әрекетті ортақ қарым-қатынас құралы ету;
3. Деңгейіне қарап саралап, ерекшелігіне қарап даралап оқыту.

Міне, осы міндеттерді қамтитын «ақпараттық оқыту жүйесі», «қашықтан оқыту жүйесі», «сын тұрғысынан ойлау» жүйесі білім алушылардың даму заңдылықтарын ескере отырып, теориялық ойлауға бағытталған іс-әрекет арқылы баланың жақын даму аймағында оқытады. Нақ осы мәселелерді жүзеге асыруға бағытталған оқыту технологияларының көпшілігі ұжымдық ой қызметі негізінде баланы өз іс-әрекетінің субъектісі етуге ұмтылады, мақсатты оқу іс-әрекеті барысында нақты оқу міндеттерін шеше отырып, даму педагогикалық ықпалдың алдын алатын іс-әрекеттік оқыту тәсілі арқылы балада ақпараттық және жалпы біліммен қатар, амалдар мен құндылықтар жиынтығын, біліктілігін қалыптастырады [4].

Әр жаңа технология, жобалар білім саласындағы жаңалықтардың басты мақсат, міндеттері бір-біріне жуық, мәндес болып келетіні бізге мәлім. Білім беру жүйесі тиімділігінің басты көрсеткіштерінің бірі – білім сапасы. Елбасының Қазақстан халқына Жолдауында «Қазақстанда адам капиталының сапалы өсуі бұл, ең алдымен, білім және денсаулық сақтау. Оқыту үдерісіне заманауи әдістеме мен технологияны енгізу, педагогикалық құрамның сапасын арттыру, біліктілікті растайтын тәуелсіз жүйені құру, жастар үшін білімге қолжетімділік аясын кеңейту қажет. Білім тек білім беріп қана қоймай, сондай-ақ алған білімін әлеуметтік бейімделу үдерісінде пайдалануға икемделуі керек» делінген [5].

Ұстаздың қоғам өмірінде алатын орны мен олар атқарып отырған міндеттердің айрықша маңыздылығын Елбасымыз Н. Назарбаев: «Мұғалімдер қоғамның ең білімді, ең отаншыл, ең санампаз бөлігі болып табылады», деп атап көрсетті. Әр мұғалім күнделікті сабақта өз ісін зерттеп, жаңашыл әдіс-тәсілдермен оқушының білім сапасын арттыруы керек. Соның бірі ақпараттық технология.

Ақпараттық технология – ақпараттарды жинау, сақтау және өңдеу үшін бір технологиялық тізбекте біріктірілген әдістер – технологиялық құралдардың жиынтығы. Оқыту үрдісінде ақпараттық технологияны қолдану білім сапасын жақсартуға көмектеседі. Сонымен бірге кейде қол жетпейтін көрнекіліктерді пайдалануға, білім мен мәліметтерді әр түрлі формада ұйымдастыруға, қажетті модульге тез арада қол жеткізуге көмектесе алады. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңының 8-бап 7-тармағында: «Оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» міндеті қойылған [6]. Оқу орындарында компьютермен жұмыс істеу өте пайдалы. Өйткені нашар оқитын білім алушының өзі компьютермен жұмыс істеуге қызығады, себебі балаға компьютер білмеген жерін көрсетіп, көмекке келеді. Заман талабына сай техникалық құралдарды әр түрлі сабақтарда қолдану мұғалім жетістігіне апаратын тиімді жол.

Бүгінгі күні инновациялық әдістер мен ақпараттық технологиялар қолдану арқылы оқушының ойлау қабілетін арттырып, ізденушілігін дамытып, қызығушылығын тудыру, белсенділігін арттыру ең негізгі мақсат болып айқындалады.

Қазіргі білім беру ісінің басты шарттарының бірі болып білім алушының өзіне керекті мәліметті өзі іздеп табуына үйретіп, олардың өз оқу траекторияларын өзінің таңдай білуі есептеледі. Менің ойымша, ақпараттық-білім беру ортасын жобалаудағы басты мақсат оқушының өздігінен оқуға талаптандыру, яғни ізденімпаздыққа үйрету болып саналады.

Осылайша оқыту құралдарының бірі – электрондық оқулық. Ол оқушыларды даралай оқытуда жаңа информацияларды жеткізуге, сондай-ақ игерілген білім мен біліктерді тесттік бақылауға арналған программалық құрал. Білім беру жүйесінде электронды оқулықтарды пайдаланып, үлкен табыстарға жетуге болады. Электронды оқулықтарды пайдалану барысында оқушы екі жақты білім алады: біріншісі - пәндік білім, екіншісі - компьютерлік білім. Электронды оқулықтарды пайдалану оқушының өз бетінше шығармашылық жұмыс жасауына, теориялық білімін практикамен ұштастыруына мүмкіндік береді. Электронды оқулық арқылы оқушы көптеген қосымша материал ала алады, осы алған мәліметтерін компьютерден көргендіктен есінде жақсы сақтайды, өз бетінше жұмыс жасау қабілеті қалыптасады. Осылайша жас ұрпақты оқытуда инновацияны пайдаланудың – шығармашылық жетістіктің негізгі көзі [7].

Электрондық оқулықпен оқытудың негізгі мақсаты – оқыту үрдісін үздіксіз және толық деңгейін бақылау, сонымен қатар ақпараттық-ізденіс қабілетін, шығармашылық қабілетін дамыту. Мұның тиімді жағы: электронды оқулықта әр сабаққа арналған бейне көрініс, анықтама сөздік, диктант, тест тапсырмаларын, қайталау сұрақтарын пайдалана аламыз. Электронды оқулықты қолдану арқылы сабақта техникалық құралдарды, дидактикалық материалдарды қолдану тиімділігі, оқушының пәнге қызығушылығы, білім, білік, дағды деңгейін қалыптастыруы, білімнің тереңдігі, тексеру түрлері, бағалауы, практикалық дағдыларды игеруі артады. Оқушылардың өздері де алынған ақпаратты көшіріп алып, онымен өз ыңғайына қарай жұмыс істей алады.

Ойымызды қорытындылай келе, ұстаз үшін нәтижеге жету шәкіртінің білімді болуы ғана емес, білімді өздігінен алуы және алған білімдерін қажетіне қолдану болып табылады. Бүгінгі бала – ертеңгі жаңа әлем. Бүгінгі күні ақпараттар ағымы өте көп. Ақпараттық ортада жұмыс жасау үшін кез келген педагог өз ойын жүйелі түрде жеткізе алатындай, коммуникативті және ақпараттық мәдениеті дамыған, интерактивтік тақтаны пайдалана алатын, Он-лайн режимінде жұмыс жасау әдістерін меңгерген мұғалім болуы тиіс. Заман талабына сай жаңа технология әдістерін үйрету, бағыт-бағдар беруші – мұғалімдерміз. Оқушылардың жаңа тұрмысқа, жаңа оқуға, жаңа қатынастарға бейімделуі тиіс. Осы үрдіспен бәсекеге сай дамыған елдердің қатарына ену ұстаздар қауымына зор міндеттер жүктелетінін ұмытпауымыз керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы.
2. «Болашақтың іргесін бірге қалаймыз» Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы, 2011 жыл.
3. Қазақстан Республикасы білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы.
4. Ишанғалиева А.М. Құзыреттілік білім мен мүмкіндіктің бірігуі // Шетел тілін оқыту әдістемесі. - № 2. -34-б.
5. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты» атты халыққа жолдауы // Егемен Қазақстан., 2012. № 41-42 (27114). - 28 қаңт.
6. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы // Қазақстан мұғалімі. - 1999. - 23 шілде. - 2–5-б.
7. Мұхамбетжанова С.Т., Мелдебекова М.Т. Педагогтардың ақпараттық – коммуникациялық технологияларды қолдану бойынша құзырлылықтарын қалыптастыру әдістемесі. Алматы: ЖШС «Дайыр Баспа», 2010 ж.

Сенкубаев С.Т.¹, Косимбекова Ш.Е.²

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЗЕРТТЕУ ІС – ӘРЕКЕТІН ЫНТАЛАНДЫРУ АРҚЫЛЫ АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР ЖҮЙЕСІН ПАЙДАЛАНУ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

"Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі" білім бағдарламасының магистранты

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

Қазақстандық білім берудің өзіндік ұлттық үлгісі мен жаңа мазмұндағы жүйесінің басты міндеті – қазіргі заманғы ғылым мен тәжірибенің жетістіктері негізінде алынған білімді қажет жағдайда пайдалану икемділігін меңгерген, өз бетінше дұрыс, тиімді шешімдер қабылдайтын, бәсекеге қабілетті жеке тұлғаны қалыптастыру болып табылады. Сондықтан да, білім саласындағы міндеттерді жүзеге асыру үшін, мектеп ұжымында әр мұғалім күнделікті ізденіс арқылы барлық жаңалықтар мен өзгерістерді сабақтарында енгізіп отырады. Қазіргі білім беру саласындағы оқытудың озық технологияларын меңгермейінше жан-жақты сауатты маман болу мүмкін емес [1].

Жаңа технологияны меңгеру мұғалімнің интеллектуалдық, кәсіптік, адамгершілік және көптеген адами қабілеттің қалыптасуына игі әсерін тигізеді. Өзін-өзі дамытып, оқу-тәрбие үрдісін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі. Оқыту мен тәрбиелеуге тың әдіс-тәсілдер енгізілді. Нәтижесінде тұтас педагогикалық үрдістер өзгертіліп, білім берудің тиімді деп танылған жаңа технологиялары дүниеге келеді. Кез-келген оқыту технологиясы мұғалімнен терең теориялық, психологиялық, педагогикалық, әдістемелік білімді, үлкен педагогикалық шеберлікті, шәкірттердің жан дүниесіне терең үңіліп, оны ұғына білуді талап етеді. Сондықтан оқушының рухани өсуіне жағдай туғыза алатын, жаңалықтарды қабылдауға даяр, өз әрекетіне өзгеріс енгізе алатын педагогтар ғана бүгінгі қоғамның мүддесі мен әр баланың үрдісінен шыға алады. Ойы жүйрік, ақылы жетік, бәсекеге қабілетті, өзгерістерге бейім, жеке тұлғаны тек қана педагог қалыптастыра алады [2].

Бастауыш сынып мұғалімі үшін оқушы жазылмаған тақта секілді таза, пәк. Бастауыш сыныпта оқытудың негізгі міндеті-баланың жеке басының жан-жақты қалыптасуын

камтамасыз ету, оның қабілеттерін анықтау мен дамыту, білімдерін ашу, дұрыс түсінік қалыптастыру. Бұл міндетті жүзеге асыру оқушыны іс әрекетті атқарушы объектіден нәтижесінде жеке тұлғаның өз ісін өзі басқаруға, орындауға қабілетті субъектіге көшіру арқылы мүмкін болады. Білім беру жүйесіне жаңа инновациялық технологияларды енгізу арқылы оқыту үрдісін жетілдіру, оқушының танымдық қабілетін дамыту саналы деңгейге көтеру – бүгінгі күнгі күрделі мәселе. Білімді жеке тұлғаға бағыттау, оқушының өзін-өзі тануы, өзін-өзі тәрбиелеуі, ақыл-ойын дамытуы, яғни, жан-жақты дамыған жеке тұлға тәрбиелеу мұғалімдер алдына тың міндеттерді жүктеп, жаңашыл іс-әрекетке жетелейді. Инновациялық тұрғыдан білім беру жүйесі ақпараттандырумен тығыз байланысты. Білім беруді ақпараттандыру дамуының жаңа кезеңінің ерекшелігі – бұл проблеманың инструментальдық емес, мазмұндық аспектілерінің басымдылығында және олардың шешілуінен білім сапалығы, оның әлеуметтік мәнділігінің орны анықталады. Психологтардың зерттеулеріне сүйенсек, ойлау стилі бастауыш сыныптан-ақ оқушыларда жете қалыптаса бастайды. Оқушылардың бастауыш мектепте қазіргі ақпараттық технологияларды адамзат іс-әрекетінің түрлі салаларында қолдана білудің қажетті дағдыларын игеріп үлгеруіне мүмкіндік туады. Бастауыш білім – үздіксіз білім берудің баспалдағы. Мұғалімнің негізгі ұстанған мақсаты - білімнің жаңа үлгісін жасап, белгілі бір көлемдегі білім мен білік дағдыларын меңгерту, оқу мен тәрбие үрдісін ұйымдастырудың сан түрлі жаңа әдіс - тәсілдерін іздестіру, жаңа технологияларды сабаққа тиімді пайдалана білуі, бір сөзбен айтқанда - оқу үрдісін дамыту. Бұған Елбасымыз Нұрсұлтан Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауында айтылған «XXI ғасырда білімін дамыта алмаған елдің тығырыққа тірелетіні анық» деген пікірі нақты дәлел [3].

Бүгінгі таңда алдымызға қойып отырған басты мақсат – оқушыларға тек білім, білік дағдыларын меңгерту ғана емес, өзін - өзі дамытуға ұмтылатын, ақылды, алғыр, ой - өрісі кең, ақпарат көздерін өз бетімен қолдана алатын, талантты жастарды тәрбиелей отыра, еліміздің мүддесіне қызмет етуге бағыт-бағдар беру. Үнемі дамып, өзгеріп отыратын баланың ішкі болмысы мен табиғатын қалыптастыруда мұғалімнің ықпалы ерекше. Жаңа технологияны жүзеге асыру, тиімділігіне қарай пайдалану үшін, әр мұғалім өзінің алдында отырған оқушыларының жас ерекшеліктерін ескере отырып, педагогикалық мақсат - мүддесіне байланысты, өзінің шеберлігіне байланысты таңдап алады. Жаңа технологияны жүзеге асыруда мұғалім белсенділігі, шығармашылық ізденісі, өз мамандығына деген сүйіспеншілігі, алдындағы шәкірттерін бағалауы ерекше орын алады. Жалпы алғанда, жаңа технологиялардың 40 - астам түрлері бар. Оқушы тұлғасының дамуына, қабілетінің артуына жаңа технологиялар айтарлықтай ықпал жасайтыны сөзсіз және бұл қазіргі таңдағы білім беру жүйесінің дамуындағы елеулі бағыт. Сондықтан да болар қазіргі кезде біздің ұстаздар да осы жаңа технологиялар элементтерін өздерінің тәжірибелерінде пайдаланып жүр. Жаңа технологиялар арасынан ақпараттық технологиясына назар аударсақ, оқытудың ақпараттық технологиясын оқу үрдісінде тиімді қолдану үшін бастауыш сынып оқушыларының оқу іс-әрекеті, психологиялық, тұлғалық, әлеуметтік және физиологиялық даму ерекшеліктерін есепке алу керек.

Ақпараттық технологияны қолдану барысында ескере өтетін ерекшеліктер: Оқу іс-әрекетіндегі ерекшелік – ақпараттық технология арқылы білім беру үрдісін ұйымдастыру бастауыш сынып оқушыларының оқу материаларын жеңіл меңгеруін, компьютерде жұмыс істеу дағдыларымен қарулануын жүзеге асырады. Психологиялық ерекшелік – ақпараттық технологияны мектепте қолдану бастауыш сынып оқушыларының білуге, оқуға құштарлығы, танымдық қызығушылығы, қиялы, логикалық ойлауы мен есте сақтау қабілеттерінің дамуына үлкен септігін тигізеді. Тұлғалық ерекшелік – бастауыш мектептің бағдарламасы баланың жеке тұлғасын қалыптастыруға, оның өзіндік оқу-танымдық әрекетін дамытуға бағытталған. Бастауыш сынып оқушыларының өз мүмкіндігін көрсете білуі үшін ақпаратты өзіндік іздеу, жоспарлау, бөлшектеу, біріктіру, суреттеу, жалғастыру және тиімді пайдалану, өз іс-әрекетінің дұрыстығын тексеріп бақылау икемділігін бойына сіңіру әлдеқайда маңызды да күрделі. Ақпараттық технологияны бастауыш сыныпта қолдану барысында оқушылардың

оқу икемділігі дамиды. Шығармашылық оқу икемділігі, өзіндік жұмыс жасауды жоспарлау, бақылау, бағалау икемділіктері дамып, өзіндік ойлау икемділігі өрбіп, компьютер арқылы оқу материалдарын, оқыту және бақылау бағдарламаларын іске қосу, орындау дағдылары қалыптасып, компьютерлік стандартты бағдарламалармен, электрондық оқу басылымымен жұмыс жасау икемділіктері жетіле түседі. Ақпараттық технологияны қолдануға негізделген қазіргі білімнің парадигмасы өз бетімен дамып, өз-өзін тежей алатын шығармашыл, жан-жақты біліммен, мәнді қызығушылықпен және дәстүрлі емес жағдаяттарда жауапты шешім қабылдай алатын үздіксіз дамыған ақпараттық қоғамда өз орнын таба білетін жеке тұлға түріндегі нәтижеге бағдарланғандығында [4]. Сол себепті құзыреттілікке бағдарланған оқу үрдісін бастауыш сыныптан бастап қолдану өз нәтижесін беретіні сөзсіз. «Адам ұрпағымен мың жасайды» - дейді халқымыз. Ұрпақ жалғастығымен адамзат баласы мың емес миллиондаған жылдар жасап келеді. Жақсылыққа бастайтын жарық жұлдыз - оқу. «Надан жұрттың күні – қараң, келешегі тұман», - деп М. Дулатов айтқандай, егеменді еліміздің тірегі - білімді ұрпақ. Ендеше, тәуелсіз еліміздің тұғырын биік ұстар қыз-ұлдарымыздың бойына дұрыс тәрбие сіңіре білейік.

Қазіргі білім беру ісінің басты шарттарының бірі болып білім алушының өзіне керекті мәліметті өзі іздеп табуына үйретіп, олардың өз оқу траекторияларын өзінің таңдай білуі есептеледі. Менің ойымша, ақпараттық-білім беру ортасын жобалаудағы басты мақсат оқушының өздігінен оқуға талаптандыру, яғни ізденімпаздыққа үйрету болып саналады.

Осылайша оқыту құралдарының бірі – электрондық оқулық. Ол оқушыларды даралай оқытуда жаңа информацияларды жеткізуге, сондай-ақ игерілген білім мен біліктерді тесттік бақылауға арналған программалық құрал. Білім беру жүйесінде электронды оқулықтарды пайдаланып, үлкен табыстарға жетуге болады. Электронды оқулықтарды пайдалану барысында оқушы екі жақты білім алады: біріншісі - пәндік білім, екіншісі - компьютерлік білім. Электронды оқулықтарды пайдалану оқушының өз бетінше шығармашылық жұмыс жасауына, теориялық білімін практикамен ұштастыруына мүмкіндік береді. Электронды оқулық арқылы оқушы көптеген қосымша материал ала алады, осы алған мәліметтерін компьютерден көргендіктен есінде жақсы сақтайды, өз бетінше жұмыс жасау қабілеті қалыптасады. Осылайша жас ұрпақты оқытуда инновацияны пайдаланудың – шығармашылық жетістіктің негізгі көзі [5].

Электрондық оқулықпен оқытудың негізгі мақсаты – оқыту үрдісін үздіксіз және толық деңгейін бақылау, сонымен қатар ақпараттық-ізденіс қабілетін, шығармашылық қабілетін дамыту. Мұның тиімді жағы: электронды оқулықта әр сабаққа арналған бейне көрініс, анықтама сөздік, диктант, тест тапсырмаларын, қайталау сұрақтарын пайдалана аламыз. Электронды оқулықты қолдану арқылы сабақта техникалық құралдарды, дидактикалық материалдарды қолдану тиімділігі, оқушының пәнге қызығушылығы, білім, білік, дағды деңгейін қалыптастыруы, білімнің тереңдігі, тексеру түрлері, бағалауы, практикалық дағдыларды игеруі артады. Оқушылардың өздері де алынған ақпаратты көшіріп алып, онымен өз ыңғайына қарай жұмыс істей алады.

Ойымызды қорытындылай келе, ұстаз үшін нәтижеге жету шәкіртінің білімді болуы ғана емес, білімді өздігінен алуы және алған білімдерін қажетіне қолдану болып табылады. Бүгінгі бала – ертеңгі жаңа әлем. Бүгінгі күні ақпараттар ағымы өте көп. Ақпараттық ортада жұмыс жасау үшін кез келген педагог өз ойын жүйелі түрде жеткізе алатындай, коммуникативті және ақпараттық мәдениеті дамыған, интерактивтік тақтаны пайдалана алатын, Он-лайн режимінде жұмыс жасау әдістерін меңгерген мұғалім болуы тиіс. Заман талабына сай жаңа технология әдістерін үйрету, бағыт-бағдар беруші – мұғалімдерміз. Оқушылардың жаңа тұрмысқа, жаңа оқуға, жаңа қатынастарға бейімделуі тиіс. Осы үрдіспен бәсекеге сай дамыған елдердің қатарына ену ұстаздар қауымына зор міндеттер жүктелетінін ұмытпауымыз керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы.
2. «Болашақтың іргесін бірге қалаймыз» Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы, 2011 жыл.
3. Қазақстан Республикасы білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы.
4. Ишанғалиева А.М. Құзыреттілік білім мен мүмкіндіктің бірігуі // Шетел тілін оқыту әдістемесі. - № 2. -34-б.
5. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты» атты халыққа жолдауы // Егемен Қазақстан., 2012. № 41-42 (27114). - 28 қант.

Құлмұхамбет Д.Т.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ НЕУСПЕВАЕМОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Кокшетауский университет им.Абая Мырзахметова

Магистрант образовательной программы 7М01303 Педагогика и методика начального
обучения

Научный руководитель: к.п.н. доцент Корягина О.В

Неуспеваемость младших школьников — это актуальная проблема, затрагивающая как детей, так и их родителей, педагогов и образовательные учреждения в целом. Важнейшей задачей начального образования является создание таких условий, которые помогут снизить риски неуспеваемости и создать атмосферу для гармоничного развития ребенка. В этом контексте педагогические условия, направленные на предупреждение неуспеваемости, играют ключевую роль.

Одним из наиболее эффективных педагогических условий предупреждения неуспеваемости является индивидуализация учебного процесса. Каждый ребенок обладает своими особенностями восприятия, темпом усвоения материала, уровнем подготовки и потребностями в обучении. Педагоги должны учитывать эти особенности при организации учебного процесса.

Индивидуализация обучения предполагает не только различие в уровне сложности задач, но и дифференцированные формы работы, разнообразие методов и средств обучения. Это может включать в себя создание персонализированных заданий, использование дополнительных материалов для учащихся с особыми потребностями или, наоборот, более сложных заданий для тех, кто быстро осваивает базовый материал. Такой подход способствует формированию у ребенка уверенности в своих силах, улучшает его мотивацию и снижает риск неуспеваемости.

Неуспеваемость нередко является следствием психологических трудностей у ребенка. Страх перед неудачей, низкая самооценка, тревожность могут стать причиной ухудшения успеваемости. Важно, чтобы педагогический коллектив школы включал в свою работу элементы психологической поддержки.

Психологическая помощь детям, страдающим от стресса или трудностей в обучении, может выражаться в индивидуальных консультациях с психологом, внедрении программ по развитию самооценки и уверенности в себе, а также в организации работы по снятию учебной тревожности. Педагогам важно следить за эмоциональным состоянием детей, своевременно реагировать на возможные проблемы и создать благоприятную атмосферу для учебы.

Мотивация является одним из ключевых факторов успеха в обучении. Без внутренней мотивации, желание учиться и стремление к знаниям ребенок может не быть достаточно заинтересованным в учебном процессе, что может привести к неуспеваемости.

Для развития мотивации необходимо создание таких условий, которые обеспечат ребенку радость от процесса обучения. Важным элементом является организация учебного процесса в форме игры, использование интересных заданий и практических упражнений, связанных с реальной жизнью. Учащиеся младших классов имеют большую склонность к обучению через игровые методы и активные формы деятельности. Игра стимулирует креативность, развивает логическое мышление, помогает преодолевать трудности и усваивать материал.

Кроме того, важно развивать у детей осознание значимости учёбы, их успехов и достижения через похвалу, поощрения, отметки и других форм поощрения, подходящих для младших школьников.

Неуспеваемость младших школьников часто является следствием недостаточного взаимодействия между школой и семьей. Когда родители не вовлечены в образовательный процесс, не интересуются успехами и проблемами ребенка, ему сложнее справляться с трудностями, возникающими в ходе обучения.

Одним из педагогических условий предупреждения неуспеваемости является установление партнерских отношений между школой и семьей. Педагоги должны активно сотрудничать с родителями, информировать их о результатах обучения ребенка, о проблемах, с которыми он сталкивается. Родители, в свою очередь, должны быть готовы оказывать помощь в домашних заданиях, поддерживать ребенка, создавать условия для его отдыха и учебы дома. Важную роль играет проведение родительских собраний, индивидуальных консультаций, на которых педагоги могут помочь родителям понять потребности их детей и как лучше поддержать их в учебной деятельности.

Одной из причин неуспеваемости является чрезмерная учебная нагрузка, которая не соответствует возможностям ребенка. Важно, чтобы программа начального образования была ориентирована на постепенное усложнение учебного процесса. Это позволит детям адаптироваться к школьной жизни, развивать необходимые навыки и умения, не перегружая их эмоционально и физически.

Педагоги должны тщательно следить за тем, чтобы нагрузка на детей была сбалансированной и соответствовала их возрастным особенностям. Избыточное количество заданий или слишком сложный материал могут привести к стрессу и снижению интереса к учебе. Важно вовремя заметить признаки перегрузки и адаптировать программу, чтобы избежать неуспеваемости.

Неуспеваемость также может быть связана с дефицитом навыков учебной деятельности, таких как организация учебного процесса, планирование, внимание и концентрация, самостоятельность в обучении. В начальной школе необходимо развивать не только знания по предметам, но и метапредметные навыки, которые помогут ребенку быть успешным в учебе.

Педагоги могут использовать различные методы и приемы для развития этих навыков: научить детей правильно организовывать свое рабочее место, составлять план работы, эффективно распределять время. Важно также развивать внимание, умение работать в группе, коммуникативные навыки, что поможет ребенку не только успешно осваивать учебный материал, но и строить позитивные отношения с окружающими.

Предупреждение неуспеваемости младших школьников невозможно без создания комплексной системы педагогических условий, которые включают индивидуализацию учебного процесса, психологическую поддержку, развитие мотивации, сотрудничество с семьей, грамотное планирование учебной нагрузки и развитие метапредметных навыков. Важнейшим условием успешного обучения является создание такой образовательной среды, где ребенок чувствует поддержку, уверенность в своих силах и интерес к учебе. Поддержка,

внимание и грамотная организация учебного процесса позволят минимизировать риски неуспеваемости и помогут каждому ребенку достичь успеха в обучении.

Список использованной литературы:

1. Андреева, Н.Г. Логопедические занятия по развитию связной речи младших школьников. В 3 частях. Часть 2 / Н.Г. Андреева. - М.: Книга по Требованию, 2014. - 248 с.
2. Боровская, И.К. Развиваем пространственные представления у детей с особенностями психофизического развития. Часть 1 / И.К. Боровская. - М.: Книга по Требованию, 2014. - 701с.
3. Брежнева, Е.А. Хочу все знать. Рабочая тетрадь по развитию речи детей старшего дошкольного возраста с методическими рекомендациями. Часть 1 / Е.А. Брежнева. - М.: Книга по Требованию, 2015. - 164 с.

Құлмұхамбет Д.Т.

ПРЕДПОСЫЛКИ ИСКЛЮЧЕНИЯ СПОСОБОВ ОСВОЕНИЯ УЧАЩИМИСЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Кокшетауский университет им.Абая Мырзахметова
Магистрант образовательной программы 7М01303 Педагогика и методика начального
обучения
Научный руководитель: к.п.н. доцент Корягина О.В

Процесс обучения в начальной школе является основой формирования фундаментальных знаний, навыков и личностных качеств учащихся. На этом этапе особое внимание уделяется методам и способам освоения учебного материала, которые непосредственно влияют на развитие познавательных и эмоциональных процессов ребенка. Однако с течением времени возникает необходимость исключения некоторых методов или способов обучения, которые могут оказывать неэффективное или даже негативное воздействие на учащихся. Важно понимать, что существует множество причин, почему те или иные способы обучения начинают становиться препятствием для полноценного освоения учебной программы.

Цель данной статьи — рассмотреть предпосылки исключения традиционных и современных способов освоения учащимися начальной школы, выявить возможные проблемы, с которыми сталкиваются дети, и предложить подходы, способствующие улучшению образовательного процесса.

Традиционные методы обучения в начальной школе основываются на применении устаревших педагогических приемов, которые давно присутствуют в системе образования. Обычно такие способы включают в себя объяснение нового материала учителем с последующим закреплением с помощью упражнений и заданий. Хотя данные методы были эффективными в прошлом, они имеют ряд недостатков, которые становятся очевидными в современном образовательном процессе.

Однообразие и пассивность учеников. Одна из основных проблем традиционных способов обучения заключается в том, что ученики часто остаются пассивными слушателями. Такой подход не способствует активному вовлечению ребенка в процесс познания, не развивает его творческое и критическое мышление. Ребенок чаще всего лишь воспринимает информацию без активного ее осмысления и применения на практике.

Низкая мотивация. Методики, основанные на постоянном зубрении материала, могут снижать интерес детей к учебе. Нередко это приводит к тому, что ученики начинают воспринимать учебу как нагрузку, что в свою очередь снижает эффективность обучения.

Отсутствие индивидуального подхода. В традиционном обучении зачастую не учитываются индивидуальные особенности детей. Методика предполагает однотипные задания для всех учеников, что не всегда эффективно для детей с различным уровнем способностей и интересов.

Ограниченные возможности для развития социальных и эмоциональных навыков. Традиционные способы обучения часто не предполагают активного взаимодействия учащихся между собой. Это ограничивает развитие коммуникативных навыков, способности к работе в команде и снижает уровень эмоционального интеллекта.

Современное образование ориентируется на более гибкие, инклюзивные и индивидуализированные методы обучения, которые учитывают потребности и возможности каждого ученика. Однако внедрение новых методов обучения также выявляет некоторые проблемы, связанные с их избыточным использованием.

Высокие требования к вниманию и концентрации. Современные методы, такие как проектная деятельность или образовательные игры, требуют от детей более высокой концентрации и способности к многозадачности. Для младших школьников это может быть сложным, так как они еще не обладают необходимыми навыками саморегуляции, что приводит к рассеянности и снижению учебной активности.

Информационная перегрузка. Введение цифровых технологий в образовательный процесс порой приводит к излишней информационной перегрузке. Постоянные переключения внимания между онлайн-ресурсами, цифровыми приложениями и традиционными учебниками могут создавать у детей ощущение перегрузки, что негативно сказывается на их успеваемости и эмоциональном состоянии.

Недостаточная подготовленность учителей. Хотя современные методы обучения могут быть весьма эффективными, они требуют от учителей высокого уровня квалификации и готовности адаптировать уроки под каждого ученика. Недостаточная подготовленность педагогов в применении инновационных подходов может приводить к недостаточной эффективности и даже фрустрации как со стороны учителей, так и со стороны учеников.

Необходимость учета психоэмоционального состояния учащихся. В процессе использования современных методов обучения важно не забывать о психоэмоциональном состоянии детей. Недавние исследования показали, что учащиеся младших классов переживают стресс и тревогу из-за интенсивности образовательного процесса, что может привести к снижению их учебной мотивации.

На основе вышеприведенных факторов можно выделить несколько предпосылок для исключения определенных методов обучения, которые могут не соответствовать потребностям современных учащихся.

Неэффективность традиционных методов в контексте развития критического мышления. В условиях современного образования, где большое внимание уделяется развитию навыков критического и творческого мышления, традиционные методы обучения, такие как фронтальные лекции и массовые задания, не обеспечивают должной степени вовлеченности и не способствуют самостоятельному поиску информации. Они не дают ученикам возможности развивать свою инициативу, что ограничивает их познавательные интересы.

Невозможность индивидуализации учебного процесса. В современных школах многообразие учеников по уровню подготовки и интересам требует гибкости в подходах к обучению. Традиционные методы не всегда могут учитывать индивидуальные потребности каждого ребенка, что в свою очередь может приводить к недостаточному развитию его способностей и интересов. Для обеспечения равных возможностей для всех учащихся необходимы такие методы, которые бы обеспечивали индивидуальный подход и персонализированное обучение.

Увеличение психологической нагрузки на детей. Современное образование, несмотря на свою ориентированность на развитие всех сторон личности, может в некоторых случаях перегружать детей как интеллектуально, так и эмоционально. Сложные проектные работы,

требования к глубокой самоорганизации, излишняя информатизация и стрессовая атмосфера на уроках могут способствовать возникновению у детей чувства тревожности и перегрузки.

Необходимость интеграции практико-ориентированного обучения. В условиях глобализации и быстрого технологического прогресса важно, чтобы образование готовило детей к реальной жизни, а не только к сдаче экзаменов. Поэтому новые способы освоения учебного материала должны акцентировать внимание на практических навыках и умениях, которые будут полезны детям в будущем. Для этого следует отказываться от тех методов, которые не способствуют развитию практического и критического подхода к обучению.

Для того чтобы обеспечить более эффективное освоение учебного материала, необходимо продолжать совершенствовать образовательные методики, исключая те способы обучения, которые не соответствуют современным требованиям. Вот несколько направлений для улучшения образовательного процесса:

Внедрение активных методов обучения. Важно поощрять методы, которые вовлекают детей в активное участие в учебном процессе. Это могут быть ролевые игры, дебаты, проектная деятельность, активные формы взаимодействия с окружающим миром.

Использование технологии, но с осторожностью. Цифровые технологии должны использоваться с умом, без перегрузки информацией. Интерактивные онлайн-ресурсы и образовательные платформы могут быть полезными, но они должны сочетаться с традиционными методами обучения, чтобы не вызвать у детей усталости и перегрузки.

Снижение учебной нагрузки. Важно тщательно продумать учебные планы, чтобы избежать перегрузки учеников и дать им возможность развивать свои познавательные интересы в комфортном темпе.

Учет эмоционального состояния учеников. Учителям следует уделять внимание не только академическим успехам учеников, но и их психоэмоциональному состоянию. Важно вовремя замечать признаки стресса и перегрузки и адаптировать подходы к обучению в зависимости от потребностей детей.

Предпосылки исключения старых способов освоения учебного материала в начальной школе связаны с необходимостью адаптации образовательных методик к современным требованиям. Современные подходы должны учитывать как интеллектуальное, так и эмоциональное развитие детей, способствовать индивидуализации обучения и снижению стресса. Интеграция инновационных методов в образовательный процесс может значительно повысить эффективность обучения и подготовить учеников к жизни в современном обществе.

Список использованной литературы:

1. Андреева, Н.Г. Логопедические занятия по развитию связной речи младших школьников. В 3 частях. Часть 2 / Н.Г. Андреева. - М.: Книга по Требованию, 2014. - 248 с.
2. Боровская, И.К. Развиваем пространственные представления у детей с особенностями психофизического развития. Часть 1 / И.К. Боровская. - М.: Книга по Требованию, 2014. - 701с.
3. Брежнева, Е.А. Хочу все знать. Рабочая тетрадь по развитию речи детей старшего дошкольного возраста с методическими рекомендациями. Часть 1 / Е.А. Брежнева. - М.: Книга по Требованию, 2015. - 164 с.

Мусакулов К.Т.¹, Қызырқан Ж.Т.²

ОҚУШЫЛАРДЫ ПАТРИОТТЫЛЫҚҚА ТӘРБИЕЛЕУ ПРОЦЕССІНДЕГІ МЕКТЕП ПЕН АТА-АНАНЫҢ РӨЛІ

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан

Білім беру саласындағы басты міндеттердің бірі – ұлттық ерекшеліктерді еске ала отырып өскелең жастарға білім мен тәрбие беру ісін қоғам талабына сай дамыту және жетілдіру білім мен тәрбие берудің бүгінгі таңдағы негізгі, жалпы білім беретін мектептердің педагогикалық процесін жаңарту, жетілдіру мәселесі болып табылады десек, онда кіші мектеп жасындағы балаларға білім негіздерін қалыптастыру, осы мәселенің түп қазығы, яғни негізгі сатысы болып саналады. Осы мәселелерді шешуде білім беру мазмұнында жаңару, жаңаша көзқарас, халықтық педагогикаға тәрбиелік қарым-қатынас пайда болуы керек. Білім мазмұны, жаңарған біліктіліктермен білім беру саласындағы ғылыми шығармашылық жұмыстардың нарықтық қатынастар талабына сай нақтылана және даралана түсуі қажет. Әсіресе балалар дүниесінің жан-жақты, рухани баюына, азамат, жеке тұлға ретінде қалыптасуына көңіл бөліну ерекше қажеттілікке айналуда. Өйткені білім негіздерін оқушы бойына қалыптастыру біріншіден, мұғалімнің негізгі жұмысы болса, екіншіден ұстаз еңбегі – оқушы білімімен өлшенеді [1].

Мемлекеттік білім стандарты деңгейінде оқыту үрдісін ұйымдастыруда этнопедагогика, этнопсихология және халықтық педагогика құралдары мен әдіс-тәсілдерін жаңа педагогикалық технологиямен байланыстыра отырып ендіруді міндеттейді. Осы зерттелгелі отырған тақырыптың ең өзекті мәселесі болып табылады.

Халық педагогикасының негіздері ғылым жолымен іздестірілмей келгенін ашып айтқан жөн. Өйткені халық педагогикасы тек өмірлік факті ретінде пайдаланылып, оның ғылыми негізде дамымауына тікелей империялық саясат кері әсер етті. Ал, империя атаулы өз езгісіндегі халықтардың ұлттық тарихының да, халықтық педагогикасының да бой көтеруін қаламайды. Себебі бұл екеуінен халықтың ұлттық санасы оянады. Жалпы халық педагогикасының негіздері адамның өз бойынан, яғни оның физиологиялық кезеңдерінен құралады. Оның тән құрылысы-биологиялық заңдылықтардың бесігінде тербиеліп шықса, ал жандүниесі - тәрбиелік тәлімнен ғана нәр алады. Олай болса, бала тәрбиесінің физиологиялық өсу кезеңдері оның тәрбие жүйесінің негіздерін жасайды. Өйткені баланың өсу жолындағы әрбір кезеңінің өзіне тән тәрбие әдістері бар. Мысалы: оларды бүгінгі таңға орайластыра шартты түрде жіктесек:

- 1) ұлттық болуға дайындық және ұрық тазалығы;
 - 2) Ана құрсағындағы тоғыз ай;
 - 3) Бесіктің тәрбиелік мәні;
 - 4) Балбөбек кезеңі;
 - 5) Балабақша тәрбиесі;
 - 6) Бастауыш мектеп кезеңі;
 - 7) Орта білім беру және кәмелеттік кезең болып шығады.
- Тегінде ұрпақ тазалығы жөнделмей, жан тәрбиесі түзелмейді.

Өйткені ұрық тазалығы - адам тәрбиесінің алғашқы шарты. Таза ұрықтан бірте-бірте өсетін жан иесінің жүрек тәрбиесі (бала тәрбиесінің бұдан басқа тағы бір жүйесі - ақыл тәрбиесі бар) жалғасады. Ана құрсағындағы тоғыз ай тоғыз күнге созылатын өмірінде нәресте бүкіл жер бетіндегі тіршіліктің миллиондаған жылдар бойы қалыптасқан баспалдақтарын басып өтеді. Бала осы кезеңінде өзіндік биологиялық ерекшеліктерімен қатар кейін көкірек көзіне айналатын түйсіктік тәрбиелерін жетілдіреді [2].

Қазақ ежелден ұрпақ тәрбиесіне ерекше мән берген халық. Өйткені, біздің қазақ - бала дүниеге келмей жатып-ақ, оның тәрбиесіне әзірлене бастаған. Оның бір мысалы тегі жақсы жермен құдаласып, алдымен екі жастың жан тазалығына мән берген. Жас келіннің бойына бала бітісімен енесі мен абысыны жерік асын қамдап, ерекше күтімге алып, қамқорлық жасаған. Кейіннен бүкіл ұлттық психологиямызға «атойлап» шабуыл жасаған кешегі кеңестік идеология ұрпақ тәрбиесіне де көптеген өзгерістер енгізіп, таза қазақи тәлім-тәрбиені шұбарлап жіберді. Соның салдарынан өзгеше ойлайтын жан дүниесі, мінезі басқаша балалар көбейіп, жұртымыздың рухани азғындау көріністері жиі байқала бастады.

Жалпы адамзаттық құндылықтарды, тарихи тәжірибені сан ғасырлық мәдени дәстүрлерді ескере отырып, ұлттық тәрбие беру мазмұнын жаңарту болашақ мұғалімдерді дайындау үдерісіне жаңа талаптар қояды. Өйткені, оқушыларға ұлтжандылық тәрбие беруге байланысты қазақ халқының ұрпақтан ұрпаққа беріліп келе жатқан ұлттық дәстүрлерін пайдаланудың тиімділігі мұғалімнің жеке басмен, оның теориялық және практикалық дайындығының дәрежесімен айқындалады.

Оқушылардың бойында ұлттық сананы, өз елі үшін мақтаныш сезімдерін қалыптастыру, ұлттық тәрбие беру мен білім беру жүйесін жоспарлы және ұлттық үлгіде дамыту мәселесін көтеруді қажет етеді.

Ал қазіргі таңда ұрпақтан ұрпаққа жалғасып келе жатқан мүдде адамзат өркениетімен бірге халықаралық қауымдастықтан өзінің лайықты орнын алып отыр. Бүгінгі таңда оқушыларға ұлттық тәрбие берудің ұйымдастырылуы оның сапалы жүзеге асырылуымен тікелей байланысты.

Бүгінгі ұрпақ тәрбиесіне қатысты асыл мұраларымызды зерттеу оның құнды жақтарын тәрбие үдерісіне енгізу мәселелерімен ғалымдарымыз жүйелі түрде жұмыс жасауда. Ұлттық тәрбие беру, тәрбие берудің жоспарларын жаңашылдық тұрғыдан қарастыру, ұлттық тәрбиенің теориялық әдіснамалық негіздерін қарастырған зерттеулер баршылық.

Ғылыми зерттеулерге жасалған талдаулар негізінде бүгінгі таңда ұлттық тәрбие негізінде болашақ мұғалімдерді дайындау мәселесі кезек күттірмейтін мәселе болып отыр. Сондықтан ұлт тәрбиесін қалыптастыруда халықтық педагогика материалдарын пайдалану біздің тақырыбымыздың көкейкесті мәселесіне айналып себеп болды.

Қазақстанның тәуелсіздік алып, әлеуметтік-экономикалық жағынан нығая бастауы, ұлттық санасының қайта жаңғыруы жағдайында, адамгершілікті этикалық идеялар көрініс алған қазақ халқының рухани мәдениетін зерттеу, тәрбиедегі озық дәстүрлерін бүгінгі қоғам талабын ескере отырып зерделеу көкейкесті мәселенің бірі болып табылады. Бұны елбасымыз біздің бүгінгі қоғамымыз «арды бағалайтын, белсенді, жоғары моральды, әдепті және рухани байлығы мол адамдардан тұруы керек. Қазақстанның бірегей халықтарының ұлтаралық және мәдениетаралық ынтымағы мен жетілуін қамтамасыз ете отырып, қазақ халқының көп ғасырлық дәстүрлерін, тілі мен мәдениетін сақтаймыз және дамыта түсеміз»- деген Қазақстан халқына арнаған Жолдауынан байқауға болады. Ұлттық рухани мәдениеттің адамгершілік тәрбиесіндегі мәні, оны жеткіншектерге «өз Отанына сүйіспеншілігін, халық дәстүрлеріне құрметін тәрбиелеу» мақсатында пайдалану проблемасы Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында да жетекші міндеттердің бірі болып отыр [3].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Назарбаев Н.Ә. «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан». - [Астана](#), Фолерит 2007 ж. –22 б.
- 2 Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы \ [www. edu.gov.kz](http://www.edu.gov.kz).
- 3 Ешімханов С. Жас патриоттарды тәрбиелеу тәжірибесінен. – Алматы, Рауан, 1991. – 145б

Мусакулов К.Т.¹, Қызырқан Ж.Т.²

МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДЫ ПАТРИОТТЫЛЫҚҚА ТӘРБИЕЛЕУДЕ МЕКТЕП ПЕН АТА-АНАНЫҢ РӨЛІ

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ, Қазақстан

Қазіргі таңда Республикада білім берудің жаңаша жүйе жасалып әлемдік білім беру кеңістігіне өту мақсаты қойылуда. Бұл жағдай барлық ғылым салалары сияқты педагогика теориясы мен оқу-тәрбие үрдісінде соңғы жылдары елеулі өзгерістер жасауды талап етуде. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында «Азаматтардың білім алу құқығын мемлекет Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкес білім беру жүйесін дамыту және білім алу үшін тиісті әлеуметтік-экономикалық жағдайлар жасау арқылы қамтамасыз етеді» – деп көрсетілген [1].

Білім беру саласындағы басты міндеттердің бірі – ұлттық ерекшеліктерді еске алатын өскелең жастарға ақпараттық технологиялар арқылы білім мен тәрбие беру ісін қоғам талабына сай дамыту және жетілдіру білім мен тәрбие берудің бүгінгі таңдағы негізгі, жалпы білім беретін мектептердің педагогикалық процесін жаңарту, жетілдіру мәселесі болып табылады десек, онда мектеп оқушыларының білім негіздерін қалыптастыру, осы мәселенің түп қазығы, яғни негізгі сатысы болып саналады. Осы мәселелерді шешуде білім беру мазмұнында жаңару, жаңаша көзқарас, халықтық педагогикаға тәрбиелік қарым-қатынас пайда болуы керек. Білім мазмұны, жаңарған біліктіліктермен білім беру саласындағы ғылыми шығармашылық жұмыстардың нарықтық қатынастар талабына сай нақтылана және даралана түсуі қажет. Әсіресе балалар дүниесінің жан-жақты, рухани баюына, азамат, жеке тұлға ретінде қалыптасуына көңіл бөліну ерекше қажеттілікке айналууда. Өйткені білім негіздерін оқушы бойына қалыптастыру біріншіден, мұғалімнің негізгі жұмысы болса, екіншіден ұстаз еңбегі – оқушы білімімен өлшенеді [2].

Мемлекеттік білім стандарты деңгейінде оқыту үрдісін ұйымдастыруда этнопедагогика, этнопсихология және халықтық педагогика құралдары мен әдіс-тәсілдерін жаңа педагогикалық технологиямен байланыстыра отырып ендіруді міндеттейді. Осы зерттелгелі отырған тақырыптың ең өзекті мәселесі болып табылады.

Халық педагогикасының негіздері ғылым жолымен іздестірілмей келгенін ашып айтқан жөн. Өйткені халық педагогикасы тек өмірлік факті ретінде пайдаланылып, оның ғылыми негізде дамымауына тікелей империялық саясат кері әсер етті. Ал, империя атаулы өз езгісіндегі халықтардың ұлттық тарихының да, халықтық педагогикасының да бой көтеруін қаламайды. Себебі бұл екеуінен халықтың ұлттық санасы оянады.

Жалпы халық педагогикасының негіздері адамның өз бойынан, яғни оның физиологиялық кезеңдерінен құралады. Оның тән құрылысы-биологиялық заңдылықтардың бесігінде тербиеліп шықса, ал жандүниесі - тәрбиелік тәлімнен ғана нәр алады. Олай болса, бала тәрбиесінің физиологиялық өсу кезеңдері оның тәрбие жүйесінің негіздерін жасайды. Өйткені баланың өсу жолындағы әрбір кезеңінің өзіне тән тәрбие әдістері бар. Мысалы: оларды бүгінгі таңға орайластыра шартты түрде жіктесек:

- 8) отбасы болуға дайындық және ұрық тазалығы;
- 9) Ана құрсағындағы тоғыз ай;
- 10) Бесіктің тәрбиелік мәні;
- 11) Балбөбек кезеңі;
- 12) Балабақша тәрбиесі;
- 13) Бастауыш мектеп кезеңі;
- 14) Орта білім беру және кәсіптік кезең болып шығады.

Тегінде ұрпақ тазалығы жөнделмей, жан тәрбиесі түзелмейді.

Өйткені ұрық тазалығы - адам тәрбиесінің алғашқы шарты. Таза ұрықтан бірте-бірте өсетін жан иесінің жүрек тәрбиесі (бала тәрбиесінің бұдан басқа тағы бір жүйесі - ақыл тәрбиесі бар) жалғасады. Ана құрсағындағы тоғыз ай тоғыз күнге созылатын өмірінде нәресте бүкіл жер бетіндегі тіршіліктің миллиондаған жылдар бойы қалыптасқан баспалдақтарын басып өтеді. Бала осы кезеңінде өзіндік биологиялық ерекшеліктерімен қатар кейін көкірек көзіне айналатын түйсіктік тәрбиелерін жетілдіреді.

Қазақ ежелден ұрпақ тәрбиесіне ерекше мән берген халық. Өйткені, біздің қазақ - бала дүниеге келмей жатып-ақ, оның тәрбиесіне әзірлене бастаған. Оның бір мысалы тегі жақсы жермен құдаласып, алдымен екі жастың жан тазалығына мән берген. Жас келіннің бойына бала бітісімен енесі мен абысыны жерік асын қамдап, ерекше күтімге алып, қамқорлық жасаған. Кейіннен бүкіл ұлттық психологиямызға «атойлап» шабуыл жасаған кешегі кеңестік идеология ұрпақ тәрбиесіне де көптеген өзгерістер енгізіп, таза қазақи тәлім-тәрбиені шұбарлап жіберді. Соның салдарынан өзгеше ойлайтын жан дүниесі, мінезі басқаша балалар көбейіп, жұртымыздың рухани азғындау көріністері жиі байқала бастады.

Қазақстан Республикасының «Білім беру туралы» Заңында: «Қазақ халқының мәдениеті мен дәстүр-салтын оқып үйрену үшін тәрбиелік мүмкіндіктер, жағдайлар жасалу керек», - деп көрсетілген [3].

Жалпы адамзаттық құндылықтарды, тарихи тәжірибені сан ғасырлық мәдени дәстүрлерді ескере отырып, ұлттық тәрбие беру мазмұнын жаңарту болашақ мұғалімдерді дайындау үдерісіне жаңа талаптар қояды. Өйткені, оқушыларға ұлтжандылық тәрбие беруге байланысты қазақ халқының ұрпақтан ұрпаққа беріліп келе жатқан ұлттық дәстүрлерін пайдаланудың тиімділігі мұғалімнің жеке басмен, оның теориялық және практикалық дайындығының дәрежесімен айқындалады.

Оқушылардың бойында ұлттық сананы, өз елі үшін мақтаныш сезімдерін қалыптастыру, ұлттық тәрбие беру мен білім беру жүйесін жоспарлы және ұлттық үлгіде дамыту мәселесін көтеруді қажет етеді.

Ал қазіргі таңда ұрпақтан ұрпаққа жалғасып келе жатқан мүдде адамзат өркениетімен бірге халықаралық қауымдастықтан өзінің лайықты орнын алып отыр. Бүгінгі таңда оқушыларға ұлттық тәрбие берудің ұйымдастырылуы оның сапалы жүзеге асырылуымен тікелей байланысты.

Бүгінгі ұрпақ тәрбиесіне қатысты асыл мұраларымызды зерттеу оның құнды жақтарын тәрбие үдерісіне енгізу мәселелерімен ғалымдарымыз жүйелі түрде жұмыс жасауда. Ұлттық тәрбие беру, тәрбие берудің жоспарларын жаңашылдық тұрғыдан қарастыру, ұлттық тәрбиенің теориялық әдіснамалық негіздерін қарастырған зерттеулер баршылық.

Ғылыми зерттеулерге жасалған талдаулар негізінде бүгінгі таңда ұлттық тәрбие негізінде болашақ мұғалімдерді дайындау мәселесі кезек күттірмейтін мәселе болып отыр. Сондықтан ұлт тәрбиесін қалыптастыруда халықтық педагогика материалдарын пайдалану біздің тақырыбымыздың көкейкесті мәселесіне айналып себеп болды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Назарбаев Н.Ә. «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан». - Астана, Фолиант 2017 ж. –22 б.

2 Назарбаев Н.Ә. Қазақстан – 2030. – Алматы, Білім, 2013 ж. –256 б.

3 Ешмұханов С. Жас патриоттарды тәрбиелеу тәжірибесінен. – Алматы, Рауан, 1991. –145б

Калымова А.К.¹, Макашева К.Н.

ЖАСЫ КІШІ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ДЕВИАНТТЫ МІНЕЗ – ҚҰЛҚЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ӨЗІН – ӨЗІ БАҒАЛАУМЕН БАЙЛАНЫСЫ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы
PhD докторы

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ
«Педагогика және психология» білім бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

Девиантты мінез – құлықты балаларды түзету – күрделі, әрі қиын әрі ұзақ процесс. Оны іске асыруда көп шыдамдылық пен белсенділік қажет. Қазіргі, осы саладағы әлеуметтік, педагогикалық талаптар мен жүзеге асырылып жатқан тәжірибелер негізінде бұл саладағы тәрбие міндеттерін жүзеге асыруда мынадай шарттарды орындау қажеттігі туады: балаға ілтипатпен, ізгі тілектестікпен қарау; оның жағымды қасиеттеріне сүйену; оның адамгершілік күшіне, потенциалды мүмкіндіктеріне сену;– оқушыларды салауатты өмір салтын қалыптастыру үшін жасалған жалпы білім беретін бағдарламаларды тиімді пайдалану; салауатты өмір салтын қалыптастыруға, қауіпсіз тіршілік етуге бағытталған тәрбиелік бағдарламаларды ұштастыра пайдалану; девиантты мінезге ие балалардың білім алуы мен бос уақытын пайдалы іс – әрекеттермен өткізу жолдарын қарастыратын жаңа кешенді бағдарламалар құру.

Қоғамдағы экономикалық, әлеуметтік, саяси тұрақсыздықтар бала мінез – құлқындағы ауытқушылықтарға алып келеді. Қоғам өмірінің барлық жақтарын қамтитын түпкілікті өзгерістер, сонымен бірге адам іс-әрекетінің көптеген салаларын жетілдіруді ынталандыратын позитивті өзгерістер жағдайында негативті тенденциялар да күшейіп келеді. Әлеуметтік-экономикалық тұрақсыздық, жұмыссыздық көптеген адамдардың өмір сүру деңгейінің төмендеуі, әлеуметтік және психологиялық бағыттала алмау мен бейімделе алмау, жалпы адамзаттық адамгершіліктік және рухани құндылықтарды талап етудің төмендеуі, күрделі криминалды жағдай, әлеуметтік институттар іс – әрекетінің нашарлауы және т.б. Қалыптасқан социомәдени жағдай алкоголизм және нашақорлық, адамгершіліктік деградация, қылмыстардың жаңғыруы сияқты қолайсыз құбылыстардың дамуына алып келеді.

Қиын балалар мәселесін отандық ғалымдардан педагогикалық тұрғыдан, Л.К. Керімов, Г.А. Уманов, И. Трифанов, Д. Қазымбетова т.б., психологиялық тұрғыдан М.М. Мұқанов, Ж.Н. Намазбаева және т.б қарастырған. Қиын балалар мәселесінің әлеуметтік жағдайын Ш.Е. Жаманбалаева қарастырған [1].

Д. Қазымбетова өз еңбектерінде қоғамда неге девиантты мінез – құлық болады деген сұрақты және девиантты мінез – құлықтың болу себептері мен мүмкін боларлық шешу жолдарын көрсеткен [2].

Қоғамдық жаңарту кезеңінде, Қазақстандағы әлеуметтік саяси, экономикалық қатынастардың сипатының өзгеруі өз кезегінде қоғамдық білім, тәрбие институттарының да жұмыс бағыты мен мазмұнына жаңа талаптар қойып отыр. Бұл дегеніміз – қоғамдағы мектеп, отбасы орны, оның басты міндеті – бала тәрбиесінде болған көзқарасты өзгертіп жаңа тұрғыдан тану мәселесін туындатты.

Девиантты мінез – құлықтың пайда болуына отбасы тәрбиесінің дұрыс ұйымдастырылмауы: Олар: әке – шешесінің теріс үлгісі, ата-ананың біреуінің болмауы, үй ішіндегі еңсені басатын ауыр жағдай – отбасында өнебойы болып тұратын ұрыс, жанжал. Баланың табиғи психологиялық ерекшеліктерін ескермеу. Өкінішке орай отбасының теріс қылықтарын атап көрсету оңай, түзету қиын. Мектептегі оқу – тәрбие жұмыстарын ұйымдастыруда кеткен кемшіліктер: жекелеген оқушылардың мінез – құлық ерекшеліктерін, ынта – ықыласын, қызығушылығы мен талап – тілегін ескермеу [3].

Сонымен девиантты мінез-құлықты балаларды әлеуметтік – педагогикалық мінездемелері жағынан төрт топқа бөлеміз. Бірінші топқа жататын девиантты мінез – құлықты балалардың мінез-құлқында дөрекілік, қатігездік, мейірімсіздік, үлкен – кішіні сыйламау сияқты әдет-дағдылар толық қалыптаспағанымен, олар іштей өз жүріс – тұрыстары мен іс – әрекеттеріне баға бере алмайды. Бірақ өз мінез – құлқын өзгертуге талаптанады. Екінші топқа жататындар адамгершілік қадір – қасиеттерді төмендей бастаған, әлеуметтік байдарлары қоғамға жат сыңаймен сипатталады. Бұлар қатігездік қылықтарымен қатар, ұрлық, тонау, зорлық – зомбылық жасау, темекі мен наша тарту, уытты сұйық заттарды иіскеу сияқты әдеттерге икемдене бастаған. Бұл топқа тәртібі нашарлаған, құқық тәртібін бұзушы жасөспірімдер жатады, бірақ бұл балалар әлі бұзыла қоймаған, өз мінез – құлықтарын түзетуге мүмкүндік қабілеті бар, тек педагог тарапынан басқаруды талап етеді. Үшінші топқа өз мінез – құлықтарын басқара алмай, өзін – өзі тәрбиелеуге бейімділіктері жоқ балалардың шағын тобы жатады. Қоғамға жат мінез – құлықтары қалыптаспағаны сонша, олар өздерінің теріс қылықтарына талдау бере алмайтын көмелетке жасы толмаған қылмыскерлер. Бұл топқа қатігездік, зорлық-зомбылық көрсетумен қатар ұрлық, тонау, ішімдік және наша тарту істеріне әбден машықтанған жасөспірімдер енеді. Төртінші топқа жүйке ауруларына (невроз, неврастения, кісіні мезі қылатын әдет) шалдыға бастаған балаларды жатқызамыз. Мұндай балаларға педагогтар мен дәрігерлер тарапынан дербес қарым – қатынас, ілтипат, сый – құрмет, жылы лебіз қажет [4].

Қоғамда қалыптасқан мінез – құлқы ауытқыған «қиын» немесе «тәрбиесі қиын» балалардың әрекеті девиация деп аталады. Балалардың мінез – құлқындағы ауытқулар көбіне туа пайда болмайды, олар физиологиялық ауытқулардан емес, отбасындағы және мектептегі дұрыс тәрбие бермеуден пайда болады. Осы аталып көрсетілген ауытқу девиантты мінез – құлық деп аталады.

Бала мінезін тәрбиелеудің сан қырлы жолдары бар. Мектеп мұғалімдері «қиын» балаларға теріс көзбен қарайды. Олардың мұндай балалармен жұмысы келеңсіз, стимуляция әдісімен бүкіл сынып алдында жүйке жұқартатын әңгіме, жазалау т.б. түрінде жүзеге асады. Әдетте, бұл әрекеттің барлығы оң нәтиже бермейді, керісінше қиын жеткіншектердің мұғалімге, мектепке кектенуі күшейе түседі және қарсы келуіне әкеліп соқтырады.

Отбасы – Бала – Мектеп. Бұлар – бір-бірінен ажырамас үштік одақ болып табылады. Ата – ана тарапынан, мектеп қабырғасынан жылылық сезінбеген балалар өмірде өзін ешкімге қажетсізбін деп есептеп, уайымға шалдығады.

Бала үшін ата – анасынан артық адам жоқ. Баланың бас ұстазы – ата – анасы. Ендеше, әрбір ата – ана өз перзентін мәдениетті, адамгершілігі мол, білімді, ата – салтын, ана тілін қастерлейтін ұлтжанды адам етіп тәрбиелеу ата – аналық міндеті деп түсінуі керек. Дана халқымыз «Аурудың алдын ал» демекші кез – келген мәселені пайда болмай тұрып жойған жөн. Дегенмен, қиын оқушының өзі де бұзылған бала емес екендігін сезінуі керек.

Менің ойымша, мұндай қиын өтпелі кезеңде ата – ана тарапынан балаға дұрыс қарым – қатынас жасай білуі керек. Дұрыс қарым – қатынас дегеніміз – дұрыс сөйлей білу. Яғни, «Мен саған сенемін», «Мен сені жақсы көремін», «Мен әрқашан сенімен біргемін», «Сенің жетістігіңе мен сенемін» т.б.

Өзімнің педагогикалық – психологиялық қызметімде кездескен қиыншылықпен бөлісер болсам, мектепте мінез – құлқы ауыр бір оқушы бар. Ол оқушы толық емес отбасынан. Яғни, анасы әкесімен 3 жасында ажырасып кеткен. Анасының әкесімен ажырасып кеткеніне үнемі анасын кінәлап, өмірге жағымсыз көзқараспен қарайтын. Сол оқушымен коррекциялық, яғни мінез – құлқын түзету барысында жұмыстар жүргіздім. Атап айтсам, жеке тұлғаны зерттеу мақсатындағы М.З. Друзкевичтің «Әлемде жоқ жануар», А. Ассингердің «Қарым-қатынастағы агрессивтілікті бағалау», Басс – Даркидің «Девиантты күйін анықтау» әдістемелерін пайдалана отырып, «Міне менімен не болып жатыр?», «Біз нені жақсы көреміз?», «Шеңбер бойынша фраза», «Танысыңыз, шетелдік!» және т.б. тренингтерін жүргізіп отырдым. 1 наурыз – Алғыс айту күніне орай «Анама алғыс»

тақырыбында эссе жазып келуін сұрадым. Және де қоғамдық іс-шараларға қатыстырып, мешіт имамдарымен бірлескен жиналыс өткіздім. Солай оқушының анасына деген көзқарасының өзгеруіне ықпал жасадым. Осылай оқушының жүрегіне жетер жол тауып, жұмыла жұмыс жасасақ біз алмайтын асу жоқ деп ойлаймын [5].

Қорыта айтқанда, алдағы уақытта жұмысым одан әрі нәтижелі болуы үшін, оқушылардың нақты жағдайын анықтап, диагностика жасау арқылы, талдау нәтижесі бойынша психологиялық сүйемелдеу жұмыстарын жүйелі жасап отырамын., мынау – мектептің жұмысы, анау – ата – ананың міндеті етіп бөліп жармай – ақ, жас ұрпақты келешек өмір, елдігіміз үшін бірігіп тәрбиелегенге не жетсін.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. «Қазақстан Республикасы Ата заңы», 27-бап, 2-тармағы.
2. Жұмабаев Ә. Қиын балалар арасында жүргізілетін педагогикалық жұмыс. – Алматы.1977.23 б.
3. Керімов Л.К. «Қиын жасөспірімдерді жеке – дара қайта тәрбиелеу теориясы мен практикасы» – Алматы, 2003. – 123 б.
4. Казымбетова Д.К. Девиантное поведение молодежи как объект социологического исследования: дис. на соиск. учен. степ. канд. наук. – Алматы, 1999. С. 36
5. Джаманбалаева Ш.Е. Социальные проблемы девиантного поведения. Автореферат. – Алматы, 1996. – С. 323.

Калымова А.К.¹, Макашева К.Н.

ЖАСЫ КІШІ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ДЕВИАНТТЫ МІНЕЗ – ҚҰЛҚЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ӨЗІН – ӨЗІ БАҒАЛАУМЕН БАЙЛАНЫСЫ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы

PhD докторы

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

«Педагогика және психология» білім бағдарламасының магистранты

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

Ұрпақ тәрбиесіне біздің халқымыз ешқашан бей – жай қараған емес. «Бала тәрбиесі – отбасынан басталады» деп дана халқымыз айтып кеткендей, отбасындағы тәрбие балаға берілетін ең алғашқы білім көзі, нәрі болып табылады. Жалпы жас ұрпақ тәрбиесіне халқымыз да, асыл дініміз ислам діні де, бала тәрбиесі, отбасындағы қарым – қатынас, ата – ананың бала тәрбиесіндегі рөлі тағы басқадай тақырыптар жайлы маңызы зор, тәлімді де парасатты насихаттар айтуға жалыққан емес. Баланы тәрбиелеу ешқашан салғырт қарауды қаламайтын, күрделі де жауапты, маңызы зор іс. Ұлды өз Отанын сүйетін, ержүрек, халқына қызмет ете алатын, нағыз азамат қылып тәрбиелейтін де, қыз баланы ибалы, салмақты, ақылына көркі сай етіп тәрбиелейтін де ата – ана. Адамды адамгершілік қасиеттерге байытып, қалыпқа келтіретін де, дұрыс жолдан тайып, аздырып, тоздаратын да тәрбие жұмысы болып табылады. Балаға кішкентай кезінде әсер ететін құбылыстар сан алуан болғанымен, оларға тәрбие беріп, дұрыс жолға салатын әрине ата – ана. Кейде ата – аналар бала тәрбиесіне салғырт қарағандықтан, немесе баланы тым қатаң ұстағаннан, ата – әжелерінің «Ерке балалары» т.б. көптеген факторлар отбасында «Қиын баланың» болуына себебін тигізеді.

Отбасында «Қиын бала» қалай пайда болады? Алдымен «Қиын бала», «Тәрбиесі қиын бала» сөздерін дұрыс ажырата білгеніміз жөн. Педагогика бойынша, қарапайым нормаларға көнбейтін, педагогикалық назардан тыс қалған, адамгершілік қасиеттер дамуында ауытқушылық бар бала типі. Осындай сұрақтар ата – аналар мен педагогтарды, далпы

қауымды алаңдатып, толғандыратын жиі сұрақтардың бірі. Және бұл сұраққа дәл дауап беру қиындық туғызады. Себебі, баланың «қиын» аталуы бұл аз уақыттың нәтижесі емес [1].

Тәртібі қиын оқушыларды тәрбиелеу мен оқыту қазіргі уақытта әлеуметтік-педагогикалық мәселе ретінде қарастырылады. Мұның өзі «тәртібі қиын» оқушылар санының жылдан жылға артып келе жатқандығын көрсетеді. Бұдан сәл ертерек уақытта «қиын оқушыларға» көбіне жасөспірімдерді жатқызсақ, қазіргі таңда бастауыш сынып оқушыларының арасында да осы топқа жататындар аз емес екендігі байқалады. Сондықтан «қиын оқушыларды» ерте жастан бастауыш мектеп кезеңінен бастап қолға алып, олардың сапалы білім мен саналы тәрбие алуларына мүмкіндік жасалуы қажет. «Тәртібі қиын оқушыларды» тәрбиелеу жүйесінде адамгершілік тәрбиесі маңызды орын алатыны белгілі. Мораль нормаларына жауап беретін айналадағы болмысқа жеке адам көзқарастарының сансалалығын ескере келгенде, адамгершілік тәрбиенің жеке тұлғаны қалыптастырудағы рөлі өте зор.

Ы. Алтынсариннің педагогикалық көзқарасынан да бүкіл әлемдік тәлім-тәрбиенің деңгейі гуманистік көзқарас, яғни шәкіртке жылы жүректі болу, мұғалім мен оқушы арасындағы ынтымақтастық қасиеттерінен көрінетінін байқадық. Ол өз еңбегінде: «Мен балаларды жазалауды қалайтын қатал адам емеспін. Бірақ тентек етіп өсірсең, балалардың адамгершілік қасиетін жойып аласың», - деді.

«Тәрбие мақсаты баланы тәрбиешінің дәл өзіндей қылып шығару емес, болашақ өз заманына лайық қылып шығару ғой» деп М. Жұмабаев тәрбие мақсатын келер күн талабымен байланыстырғысы келеді. Қазіргі таңда, ақпараттың дамыған заманында, бәсекеге бейімді ұрпақ тәрбиелеу оңай іс емес. Интернет желісімен санасын улап, психологиясы әлсіз, тынымсыз, шыдамсыз оқушыларды өмірдің алауан түрлі сынына дайындаудың қиындығын М. Жұмабаев болжап дұрыс айтқан [2]. Қиын бала мінез-құлқын ғалымдар жан-жақты қарастырғанына қарамастан, бұл мәселенің әлеуметтік педагогикалық мүмкіндіктері нақты көрсетілмеген. Балалардың қиын тәрбиеленуінің өзіне тән себептері бар, олар: отбасы, мектеп тәрбиесінің кемшіліктері, тұлғалық және биологиялық факторлар мен қоршаған қоғам ықпалы.

Қиын балалармен тәрбие жұмысын жүргізудің өзіндік топтары бар және олармен тәрбие жүргізудің өзіндік ерекшеліктері бар. Бұл мәселенің басын шешу ата-анадан, қоғамнан бастау алатыны сөзсіз. Ол үшін отбасы ішіндегі мәселелерді орнықтыру бірінші орында болу керек.

Қазіргі жас ұрпақтың болашақтағы еліміздің ертеңі болып табылатын балалардың сана-сезімін, мінез-құлқын, ақыл-ойын дамыту үшін өзін-өзі басқаруды нығайтып ұжымдық, шығармашылық істерге қатыстырудың тәрбиелік маңызы зор. Сондықтан мектепте жүргізілетін тәрбие жұмыстарында ұстаз оқушылардың жеке жас ерекшеліктерін ескере отырып жұмыс істегені абзал. Себебі мұғалім оқу-тәрбие саласында қандай жұмыс жүргізгенімен, сыныптағы оқушылардың мінез-құлқын жете білмесе, алға қойған мақсаттарына жете алмайды [3].

Отбасы дағдарысын реттеу және оның тәрбиелік ықпалын көтеру бағытында педагогтар мен психологтардың беретін ұсыныстары мен ақылдары.

Бұл жағдайда педагогика ешқандай жаңалық ашып бере алмайды: тәрбиенің қоғамдық, экономикалық қатынастардың жалпы заңдылықтарына тәуелділігі объективті шындық [4]. Білім беру мекемелерінен балалар мен жасөспірімдердің мінез-құлықтарының қиындауы, іс-қимылдарының алдын алуын және оны жеңу жолдарының тәрбиелік рөлін арттыру.

Мектептерде арнайы білім дәрежесінде дайындалған әлеуметтік педагогтар мен психологтар қызмет атқарады. Бұл мамандарға балалар мен жасөспірімдер оқу және тәрбие барысында сенім артады. Оқытушылардың қызметіндегі басты бағыт тәрбиеге беріледі. Педагогтардың педагогикалық қызметтеріндегі жіберген қателіктері мен кемшіліктері, олардың тәрбиеленушілеріне жағымсыз ықпал етеді.

Қазіргі таңда отбасылардың арасындағы келіспеушілік, отбасындағы қарама-қайшылықтардың болуы балаға қатты әсер етеді. Отбасында берекенің болмауы, ата-балаға тәрбие беретін, ата-ананың жаман жолға, ішімдікке салынуы, нашақорлыққа бой ұруы, баланың алдында бір-бірін балағаттауы өсіп келе жатқан жеткіншек санасына теріс пікір қалыптасуын арттырады. Бала жасынан сүйіспеншілікке, отбасында махаббат мейіріміне бөленбей қатал, қатыгез болып, кейін жас өскен сайын қылмыскер болуы да ғажап емес. Қазіргі кезде отбасындағы жанжалды көрген балалар әкесінің анасына қол көтергенін көріп өсіп, кейде анасын қорғаймын деп, қылмысқа да барып қалып жатқан тұстар болады. «Тәртібі қиын оқушы» болып шыға келеді. Балаға жас ерекшелігіне қарай тәрбие берсе, сөзсіз, тәрбиелі ұрпақ қалыптасатынына нық сенім- мен қарауға болады. Осы орайда «егер бала бұзақы бола бастаса, онда бұған бала кінәлі емес, педагогикалық әдістер кінәлі» деген А. Макаренконь пікірін қайта қарауға тура келеді. Пайдасыз әдістердің зиянды салдарын түзеу үшін жан-жақты ойластырылған, ғылыми негізделген педагогика- лық-психологиялық жүйе болуы керек. Ал ұлы Абайдың сөзі қайта тәрбиелеу ісін жігермен бастауға дем береді. Ол жеке тұлғаның қалыптасып дамуы туралы былай тұжырымдайды: «Баланы ең алдымен қоршаған ортасы, көшесі тәрбиелейді».

Халықтық педагогиканы, яғни этнопедагогиканы, оқыту үрдісінде пайдалана отырып, ұлттық тәрбие беруде жеткіншектерге тілі мен әдебиетін, тарихы мен өнерін қастерлеп, салт-дәстүрін меңгерту оқушыларға қажет. Сол арқылы ұрпаққа ақыл-ой, еңбек, адалдық, эстетика, отбасы тәрбиесіне байланысты тәлім-тәрбие беретіні ежелден белгілі. Бала туғаннан отбасы мұндай қасиеттерді бойына сіңіре беру керек. Сонымен қатар жасөспірімдерді нашақорлықтан, ұрлықтан арашалауда, олардың санасына кісілік, адамгершілік қасиеттің рухын ұялатуға берері көп ата- бабаларымыз әдептілігімен, өнерпаздығымен, отбасы мүшелерінің бір-біріне деген өзара достық қарым-қатынасымен, ерен еңбегімен балаларына үлгі-өнеге көрсеткен. Енді ғана тілі шығып келе жатқан балаға жас кезінен мақал-мәтелді, жаңылтпаштарды, ертегілерді сіңіріп өсірсе, «Бала біздің болашағымыз» деп санайтын әрбір ата-ана үшін дұрыс жол болып саналады. Ол дұрыс ұрпақ қалыптастырудың бірден-бір жолы болып табылады [5].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Керімов Л.К. «Қиын» оқушылар және оларды қайта тәрбиелеу мәселелері. – Алматы: Жазушы, 1991. 25-б.
2. Алтынсарин Ы. Таңдамалы шығармалары. – Алматы: Ғылым, 1994. 76, 77-б.
3. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. – Алматы: Атамұра, 2000. 83, 84-б.
4. Қалиева Г. Қазақстан мектебі. – 2002. № 4. 22, 23-б.
5. Қоянбаев Ж.Б. Отбасы балалар және жеткіншектер тәрбиесі. – Алматы: Рауан, 1990. – 234-б.

Адилова А.К.¹, Манап Ж.С.²

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ БЕЙІМДЕЛУ КЕЗЕҢІНДЕ МЕКТЕП ПЕН ОТБАСЫНЫҢ ҰҚПАЛЫ

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
ka_kairatovna@mail.ru

Баланың жас өспірімдік (14,5-17 жас) бұл күрделі кезеңнің басталуы ғана. Ал, оның негізгі ерекшеліктері қандай? Адамның дене дамуының аяқталатын кезеңі. Бойдың ұзаруы жеткіншек кезеңге қарағанда баяулайды. Қыздардың бойының толуы орта есеппен 16 мен 17-нің арасында болады (ауытқу плюс-минус 13 ай), жігіттерде 18 мен 19-дің арасы (ауытқу плюс-минус 10 ай). Салмағы артады, осының өзінде ер балалар қыздардан қалып келген есесін толтырады. Бұлшық ет күші өте тез өседі: 16 жаста ер бала 12 жастағысынан бұл тұрғыдан екі есе асып түседі. Бойы толысқаннан кейін шамамен бір жылдан кейін адам қалыпты ересектік бұлшық ет күшіне жетеді. Әрине, көп нәрсе дұрыс тамақтану режимі мен дене шынықтырумен шұғылдануға байланысты. Спорттың кейбір түрлерінде балаң жастық – ең көп жетістіктерге жететін кезең [1].

Жыныстық даму жөнінен жігіттер мен қыздардың көбі бұл жаста постпубертаттық кезеңде болады. Көп тараған түсініктерге қарамастан, жыныстық толысудың мерзімі нәсілдік және ұлттық ерекшеліктерге, климатқа байланысты емес. Өзіндік сана күрделі психологиялық құрылым, ол ерекше компоненттер ретінде өзіне. В.С. Мерлиннің осылай деп санайтынындай, біріншіден, өзінің тендестігін ұғынуды, екіншіден, белсенді, іс-әрекетшіл негіз ретінде өз менің ұғынуды, үшіншіден, өзінің психикалық қасиеттері мен сапаларын ұғынуды, төртіншіден, өзін-өзі әлеуметтік-адамгершілік бағалаулардың белгілі бір жүйесін қамтиды. Бұл элементтердің бәрі бір-бірімен функциялық және генетикалық тұрғыдан байланысты. Бірақ олар бір мезгілде қалыптаспайды. «Адам тұлғасының даму үрдісі бүкіл өмір бойы тоқталмайды. Осыған сәйкес өзін-өзі бағалау дағдылары бүкіл өмір бойы қалыптасады және дамиды. Адамның басқа адамдармен қарым-қатынас тәжірибесі неғұрлым көп болса, ол тұлға ретінде өзі туралы соғұрлым көбірек ақпарат алады, практикада өзі туралы өз пікірлерін басқалардың пікірлерімен байланыстыруына тура келеді. Оның өз әрекетін, қылығын дұрыс қабылдау және бағалау қабілеті тезірек және белсендірек дами түседі. Сондай-ақ басқа да адамдардың тұлғалық саналары дамиды» [2].

Ерте жасөспірімділікке өту жолында жоғары сынып оқушыларын оқытуда олардың адамгершілік қабілеті, сана сезімдері, анықтаулары қалыптаса бастайды. Яғни, бұл кезең адамгершілікті жаңа деңгейіне өтуді білдіреді.

Егер төменгі сыныптағы шақта адамгершілік мәселелерін шешуде – мұғалімдер мен ата-ана болса, ал жасөспірімдер бұл сұрақтарды шешуде өзінің жора-жолдастары ұжымында және де ғылыми көркем публицисті әдебиетті, өнер туындыларын, теледидар т.б. жүгінеді.

Т.В.Снегиревтың зерттеуі бойынша өткен қазіргі және болашақ “мен”-мен қатынас жасауда жасөспірімдерді жекелік анықтауларының өзіндік ерекшеліктері кжірініс беретін “мен”-«мені» құнды-уақытша құрылымының 6 типін көрсетеді.

Барлық үш “мен” бір-бірімен байланысты тең дәрежеде идеал “менге” сәйкес келеді. Бұл адамның өзіне деген субъективті гармониялық көзқарасы.

Нақты “мен” өткенге қарағанда жоғары деңгейде болашаққа тартып тұрады. Өткен “мен” жат болып көрінеді және оған деген көзқарас өте сыншылдық болады. Ал нақты “мен” өзін-өзі жеке тұлға ретінде анықтауда жаңа басқыш болып саналады.

Болашақ “мен” қазіргінің үзіндісі. Барлық “мен”-» өмір сүру уақыты әртүрлі секілді. Бірақ идеал “мен”-мен тек болашаққа сай келеді.

Идеал “мен” болашаққа да, қазіргіге де қосылмаған, ол олардан бөлек және жеке тұлғаны» дамуына қатыспайды.

Ал, өткен және қазіргі “мен” бір-бірімен байланысты болады. Олардан болашақ және идеал “мен” байланыстыратын жол қалыптасады. Ондай болмаған жағдайда кейбір адамның өзін-өзі бағалаулары төмен болып, өткен және қазіргі “мен”-ді идеал және болашақ “мен”-ді байланыстарға болмайды.

Қазіргі “мен” даму процесіне тіптен қатыспайды. Ол өткеннен қол үзіп, болашақпен байланысы жоқ, ал идеал “мен”-ге сай келмейді [3].

Жасөспірімдік шақ жыныстық толысудан басталып, ересектіктің басталуымен аяқталатын даму кезеңі. Бұл шақтың көптеген теориялары бар. Биологиялық теориялар нақ өсудің биологиялық процестері басқаларының бәрінен басым болады деген оймен жасөспірімдікті алдымен организм эволюциясының белгілі бір кезеңі деп қарайды. Психологиялық теориялар психикалық эволюцияның заңдылықтарына ішкі дүние мен өзін-өзі ұғынудың тән сипаттарына назар аударады. Жасөспірімнің социологиялық теориялары оны алдымен әлеуметтіктің белгілі бір кезеңіне тәуелді балалықтан ересектіктің дербес те жауапты іс-әрекетіне көшуі деп қарайды.

Бірақ бұлар белгілі бір мезгілде қалыптаспайды. Өзінің психикалық қасиеттерін ұғыну мен өзін-өзі бағалау жеткіншектік және жасөспірімдік кезеңде неғұрлым көп маңыз алады. Бұл жас кезеңінде ол өзінің қандай екенін, қаншалықты құнды, қабілетті екенін барынша толығырақ түсініп білгісі келеді. Өзін-өзі бағалаудың екі тәсілі бар. Оның біріншісі, өз талаптарының деңгейін жеткен нәтижелерімен салыстырып бағалау, ал екіншісі - әлеуметтік жарыс, өзі туралы төңірегіндегілердің пікірлерін салыстыру.

Өзін анықтаудың күрделі проблемаларын жасөспірім жалғыз өзі шешпейді, әкешелерімен, құрбы-құрдастарымен, мұғалімдермен бірге, олардың қолдауы жағдайында шешеді.

Жасөспірімдік кезеңмен байланысты едәуір аңғарылған құрылыстардың бірі – бұл өзін-өзі тәрбиелеуге өте күшті құштарлық. Өзін-өзі тәрбиелеудің белсенді процесі дәл осы жаста басталады және әдетте адамның кейінгі өмірінің ішінде қандай да бір формада жалғаса береді. Жеткіншектік кезеңдегі өзін-өзі тәрбиелеудің бастамасы деп, біз баланың 12-13 жасқа келгенде ең алғаш рет интеллектуалды мүмкіншіліктер мен жеке даралық өздігінен жетіле (самосовершенствование) туралы ойларының, пайда болу фактісін айтамыз. Яғни баланың осы мақсатқа жету үшін саналы, және мақсатты бағытталған әрекет жасауын айтамыз [4].

Баланың жеке басы белсенді болғанымен оған белгілі – бір бағыт бағдар беріп отырмаса, өздігінен оқу ісінде де, қоғамдық істе де, белсенді араласып кете алмайды. Мотивация жетіспегендіктен қабілеттілігі артпайды, жеке интеллектуалдығы жай дамиды. Мұндай жағдайларда баланың жеке басының оқуға, жаңа білімге талпынысын, әсіресе дұрыс меңгеруге деген талпынысын қамтамасыз ету тиіс.

Индивидуалдық мінез педагогикалық баға беруде эффективтік негізінен баланың жеке индивидуалдық ерекшеліктеріне және де актуалды қажеттіліктеріне байланысты. Педагогикалық баға берудің бір түрі балада қызығушылығын оятса, соған қарай зейін аударылады. Педагогикалық бағалауда баланың жағымды өз талдауы болады. Оның жасына байланысты, баланың ерекше қылықтары оның стимулдық әрекетімен нәтижесінде оның дамуы ерекшеленеді, қызығушылығы сапасы артады.

Жас ерекшелігі психологиясында жасөспірімдік шақ жыныстық толысудан басталып, ересектіктің басталуымен аяқталатын даму стадиясы деп анықталады.

Акселерацияның, яғни дене күшінің жедел дамуы нәтижесінде қазіргі балалар тез және бойлары екі-үш ұрпақ бұрынғыға қарағанда, орта есеппен екі жыл бұрын өседі екен. Жыныстық толысу да екі жыл ерте басталып, ерте аяқталады. Физиологтар екінші жыныстық белгілердің шығуына қарай бұл процесті үш фазаға: препубертаттық және постубертаттық фазаларға бөліп қарастырады [5].

Балаң жастық – адамның дене дамуының аяқталатын кезеңі. Бойдың ұзаруы жеткіншек кезеңге қарағанда баяулайды. Қыздардың толуы орта есеппен 16 мен 17-нің

арасында болады (ауытқуы шамамен 13 ай), жігіттерде 17 мен 18-дің арасы (ауытқуы шамамен 10 ай). Салмағы артады, осының өзінде ер балалар қыздардан қалып келген есесін толтырады. Бұлшық ет күші өте тез өседі: 16 жаста ер бала 12 жастағысынан бұл тұрғыдан екі есе асып түседі. Бойы толысқаннан кейін шамамен бір жылдан кейін адам қалыпты ересектік бұлшық ет күшіне жетеді. Әрине көп нәрсе дұрыс тамақтану режимі мен дене шынықтырумен шұғылданумен байланысты. Спорттың кейбір түрлеріне балаң жастық – ең көп жетістіктерге жететін кезең [6].

Жыныстық даму жағынан жігіттер мен қыздардың көбі бұл жаста постпубертаттық кезеңде болады. Көп тараған түсініктерге қарамастан, жыныстық толысудың мерзімі нәсілдік және ұлттық ерекшеліктерге, климатқа байланысты емес. Оның есесіне тамақтану сипатындағы айырмашылықтар мен басқа да әлеуметтік – экономикалық факторлар ықпал етеді. Мұның үстіне орташа статистикалық норманың жеке физиологиялық нормамен үйлеспейтінін ескеру өте маңызды. Кейбір қалыпты адамдар орташа статистикалық мерзімдерден көп озық немесе қалып қамиды.

Жасөспірімдік шақ бала мен ересектің арасындағы аралық жағдайда болады. Жасөспірімдік шақтың аса маңызды міндеттері – мамандық таңдау, еңбек пен қоғамдық саяси қызметке даярлану, некелесуге, өз отбасын құруға әзірлену. Өзара байланысты бұл міндеттердің жүзеге асырылуы белгілі бір уақытты талап етеді және олардың жүзеге асу мерзімдері жас адамның іс-әрекетінің сипатына тәуелді.

Адамның жалпы ақыл-ой қабілеті 15 – 16 жасқа қарай әдетті қалыптасып болады, сондықтан оның бала кездегідей шапшаң өсуі балқаймайды. Алайда ол одан әрі жетіле береді.

Жасөспірімдік – жеке адамның толысуы мен қалыптасуының аяқталатынын кезеңі. Жыныстық толысуға байланысты өз организмі мен сырт келбетіндегі үлкен өзгерістер, жағдайдың біршама тиянақсыздығын (енді бала болмағанымен, әлі ересекте емес), өмірлік іс-әрекеттің күрделенуі, жеке адамның өз мінез-құлқын үйлестіруге тиісті адамдар тобының ұлғаюы – осының бәрі қосыла келіп жасөспірімдік шақта бағалаушылық – бағдарлаушылық іс-әрекетін күрт арттырады. Әңгіме өз қасиеттерін тану, жаңа білімдерді меңгеру туралы болса да жас адам оларды бағалауға біршама ден қояды да, өзінің мінез-құлқын саналы түрде жасалған немесе меңгерілген критерийлер мен нормалар негізінде құруға тырысады. Бұл ең алдымен өзіндік сананың дамуында көрінеді [7].

Жасөспірімнің жеке басының әлеуметтік – моральдік ересектігінің дамуында қарым – қатынастың маңызды роль атқарады. Жыл өткен сайын олар неғұрлым қажет бола түседі. Жасөспірім сыйлы, беделді, қайсібір салада озық сыныптастарымен қарым – қатынас жасауға ұмтылады.

Жақын жолдастарының қарым – қатынасында әңгімелесу үлкен орын алады. Әр түрлі істе де, серуен кезінде де әңгіме үзілмейді, шындап келгенде оларды осы әңгімелесу ғана байланыстырады.

Маңызды әрі жеке адамға қатысты деп ұғынылатын мазмұнның ұлғайып, тереңдеуі ақылдасуға, қолдау мен көмек алуға болатын досқа зәрулік туғызады. Сондықтан, достық қарым- қатынастарға өзара сыр жасырмау және түсіністік, сергектік пен сезімталдық, сыр сақтай білу сияқты ерекше талаптар қойылады. Нағыз дос тауып, оған өзі де жалғыз досы болу – әрбір жасөспірімнің арманы.

Жасөспірім достығының мұраты – «қашанда бірге болып, бәрін бірдей бөлісу». Жасөспірімдер дос-жолдасымен ортақ өмірге ұмтылады.

Нағыз достықтық бірден шығуы сирек болады. Жасөспірімдер достықты қадірлегенімен, оған көп талап қояды, әрі өкпелегіш болады. Жақын жолдасымен, досымен қарым-қатынас туралы жасөспірім көп ойланып, толғанады. Ол осы қарым-қатынаста, өзіне жолдасының несі ұнап, несі ұнамайтынын білуге тырысады, өзінің оған, оның бұған қатынасын салыстырады.

Достықтың қағидаларын меңгеру - баланың жасөспірім шақта жететін маңызды жетістігі. Жасөспірім шақта ер балалармен қыз балалар арасындағы қарым – қатынаста

айтарлықтай өзгерістер болады. Бір-біріне ден қою, ұнату, осыған байланысты өзінің сырт пішініне зер салып, ұнамды көрінуге ұмтылады.

Бастапқыда басқа жынысқа көңіл аудару көптеген ер балаларда кіші жастағы жеткіншектерге тән қыз балаларға «тиісуден» көрініп, дамиды. Кейін қарым – қатынас өзгереді. Жоғары сыныптарда көбі, әсіресе қыздар кімге кім ұнайды деген мәселеге зер салады. Жеткіншектік шақта балалар мен қыздар арасында достық сирек болады, ал жоғары сыныптарда жиі кездеседі, өзара ұнау өте эмоциялы болып, өмірінде маңызды орын алады [8].

Өмірдің ұзақтығына және жалғасуына байланысты жастық шақтық жайлы түсініктер өзгере бастайды. Яғни бір жағынан балалық шақ, ал басқа жағынан – кемелдік кезеңмен тығыз байланыста болады.

Жастық шақ ең бағалы жас болып табылады, өздерінің талғамдарымен, әдеттерімен, мүдделерімен т.б. ерекшеленіп отырады. Қазіргі әлемде жастық шақтың құндылығы кәсіби дайындықтағы оқу мерзімінің ұзаруымен байланысты. Өйткені жастық шақта адам негізгі білімдерді, дағдылар мен әдеттерді оңай үйренеді. Бұл кезде оқуға деген ынта ықыласы да ашық болады, сонымен бірге ең күрделі интеллектуалдық қабілеттері де әр түрлі ғылыми аймақтарда, техникада, физиологиялық және интеллектуалдық дағды мен ептілікті игеру процестеріне қабілетті болып келеді. Бұл қабілеттер тек қана іске асыруға ғана қолданбайды және де әрі қарай шығармашылық еңбегін дамытып, жетілдіруге негізделген [9].

Сондай-ақ, қарым – қатынасты тез орнатып, танысу арқылы өздерінің достары да көп болуы осы кезеңге байланысты. Бұл қатынастар тек экстенсивті сипат алмайды, әрі қарай махаббатта, неке құруға, достыққа негізделуі мүмкін.

Жастық шақта сонымен бірге сұлулық пен әсемділік барлық жастағыларға тән болып келеді. Себебі, мұнда адам әрекеті өмірде, шығармашылық және тұлғалық қасиеттер ортада айтарлықтай прогресске жетеді.

Сонымен бұл кезеңдегілер ең алғаш жоспарлаған мақсаттарына қадам жасай бастайды, яғни өздерінің өмірлік мақсаттарының орындалуына ұмтылады, өздерінің алдындағы кедергілерге қарсы тұруға үйрене бастайды. Бірақта бәрі бір оларда жаңаны қабылдап, бар мүмкіншіліктерін пайдалану алдында уайымшылдық, өз-өзіне сенімсіздік, күмандалушылық және толғану сияқты сезімдері туып отырады. Сондықтанда, бұл кезеңде ең басты мақсаты – өзін-өзі дамыту деп айтуға болады [10].

Адамда өзінің өткен өмірінің кезеңдерімен айырылу өте қиын. Себебі, олардың алдында енді үлкен жауапкершілік, бұрынғыдай мүмкіншіліктері таусыла бастайды, олар өз алдына қоғам мен қарым – қатынас жасауына, өз-өздерінің тек бір ғана әрекетпен айналысуына бағыттауына, яғни белгілі бір өмір қалпына келу үшін тура келеді. Бұл аталған құбылыстар адамның психикалық өміріндегі дағдарысқа әкеліп соқтырады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Выготский, Л.С. Психология развития ребенка. – М.: Педагогика, 2019.
- 2 Эльконин, Д.Б. Психология развития школьника. – М.: Институт практической психологии, 2015.
- 3 Божович, Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – М.: Педагогика, 2018.
- 4 Кон, И.С. Психология юношеского возраста. – М.: Просвещение, 2019.
- 5 Ержанова, К.Ш. Жас ерекшелік психологиясы. – Алматы: Қазақ университеті, 2018.
- 6 Мұқанова, Б.М. Педагогикалық психология. – Алматы: Білім, 2020.
- 7 Сейітбекова, Г. Жасөспірім психологиясы. – Алматы: Дәуір, 2015.
- 8 Леонтьев, А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Наука, 2015.
- 9 Шериф, М. Социальная психология молодежи. – СПб.: Питер, 2017.
- 10 Құлшанова, А.Ж. Жас ерекшелік психологиясы: Оқулық. – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2018.

Мауенова А.Т.

ВЗАИМОСВЯЗЬ САМООЦЕНКИ И ПРОФЕССИОНАЛЬНО – ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ СТУДЕНТОВ ВУЗА

Кокшетауский университет им.Абая Мырзахметова
Магистрант образовательной программы 7М01101 Педагогика и психология
Научный руководитель: доктор психологических н. Кукубаева А.Х.

Важным аспектом образовательного процесса в вузе является развитие у студентов не только профессиональных знаний и навыков, но и личностных качеств, таких как самооценка. Особенно это актуально для студентов педагогических специальностей, где умение оценивать себя и свои профессиональные способности играет ключевую роль в формировании уверенности в своей профессии. Взаимосвязь между самооценкой и профессионально-педагогической направленностью студентов вуза представляет собой сложный процесс, в котором личностные и профессиональные аспекты обучения взаимно влияют друг на друга.

Самооценка — это важный компонент психологического здоровья личности, включающий в себя способность адекватно воспринимать свои сильные и слабые стороны, а также осознавать свою ценность в социальной и профессиональной сфере. В контексте студентов педагогических вузов самооценка часто является связующей нитью между личностным ростом и профессиональным становлением. Педагогическая деятельность требует от будущего специалиста не только знания и навыков, но и уверенности в своей способности воздействовать на других, быть лидером, наставником, образцом для подражания.

Одной из ключевых задач высшего образования является помощь студентам в развитии адекватной самооценки, что особенно важно в педагогической профессии. Самооценка влияет на мотивацию студентов, их стремление к профессиональному росту и успеху в образовательной деятельности.

Профессионально-педагогическая направленность студентов — это комплекс убеждений, установок и ценностей, которые определяют их отношение к выбранной профессии и учебной деятельности. Формирование педагогической направленности связано с развитием интереса к педагогической практике, а также с осознанием студентами значимости своей будущей роли в образовательном процессе.

Для студентов педагогических факультетов важно не только освоение профессиональных знаний, но и внутреннее принятие педагогической роли. Это способствует развитию стремления к качественной профессиональной деятельности и стремлению к самосовершенствованию. Педагогическая направленность включает в себя мотивацию, ответственность и эмоциональную зрелость, что требует от студентов способности критически оценивать свои действия, свои ошибки и достижения.

Исследования показывают, что высокая самооценка напрямую влияет на профессиональную направленность студентов вуза. У студентов с адекватной самооценкой обычно наблюдается высокая мотивация к обучению и саморазвитию, они более уверены в своих силах и способны принимать на себя лидерские функции. В педагогической профессии это особенно важно, поскольку учитель должен не только управлять процессом обучения, но и быть примером для своих учеников, что невозможно без уверенности в своих силах.

Самооценка, в свою очередь, оказывает влияние на способность студентов к самоорганизации, принятию ответственных решений и оценке своей профессиональной деятельности. Студенты с высокой самооценкой более открыты для получения новых знаний, способны к рефлексии, что способствует их профессиональному росту и повышению педагогической компетентности.

Педагогическое образование играет важную роль в формировании как самооценки, так и профессионально-педагогической направленности студентов. Важнейшими средствами этой работы являются педагогические практики, участие в научных и образовательных проектах, а также общение с опытными педагогами и наставниками. В рамках обучения студенты должны не только овладевать теоретическими знаниями, но и развивать умение анализировать свои действия, адекватно оценивать собственные успехи и ошибки, что способствует формированию здоровой самооценки.

Кроме того, программы профессиональной подготовки студентов должны учитывать важность формирования у будущих педагогов таких личностных качеств, как уверенность в себе, способность к саморегуляции и эмпатии. Развитие этих качеств напрямую связано с подготовкой высококвалифицированных и эмоционально зрелых специалистов.

Взаимосвязь самооценки и профессионально-педагогической направленности студентов вуза является важным фактором успешной подготовки будущих педагогов. Высокая самооценка способствует уверенности в своей профессии, мотивации к дальнейшему обучению и самосовершенствованию, а также является основой для формирования успешной педагогической практики. В свою очередь, педагогическое образование должно создавать условия для развития этих качеств у студентов, что является необходимым условием для формирования квалифицированных специалистов, способных оказывать значительное влияние на развитие образования в стране.

Список использованной литературы:

- 1 Мудрик А. В. Социальная педагогика: Учеб. для студ. пед. вузов/ Под ред. В. А. Сластенина. - 4-е изд., доп. - М.: «Академия», - 2003. - 200 с.
- 2 Карабанова О. А. Психологические особенности родительно-детских отношений в подростковом возрасте// Семейное консультирование и семейная психотерапия/ Под ред. Э.Г. Эйдемиллера, А. З Шапиро. СПб.: «Речь», - 2001. – 341 с.
- 3 Бурменская Г.В., Захарова Е. И., Карабанова О. А. и др. Возрастно- психологический подход к консультированию детей и подростков. / Г. В Бурменская., Е. И Захарова., О. А Карабанова - М.: «Просвещение», - 2015. – 214 с.
- 4 Пезешкиан Н. Позитивная семейная психотерапия: семья как терапевт. М.: «Академия», - 1993. – 457 с.
- 5 Социальная работа с семьей / под ред. Т.В. Шеляг. - М.: «Институт социальной работы», - 1995. – 105 с.

Мауенова А.Т.

ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ У СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ УНИВЕРСИТЕТА ИНТЕРЕСА К ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Кокшетауский университет им.Абая Мырзахметова

Магистрант образовательной программы 7М01101 Педагогика и психология

Научный руководитель: доктор психологических наук Кукубаева А.Х.

Педагогическая деятельность является одной из важнейших сфер общественной жизни, поскольку она напрямую связана с развитием и воспитанием будущих поколений. Профессиональная подготовка будущих педагогов в университете играет ключевую роль в формировании их профессиональной идентичности, компетенций и интереса к профессии. Интерес студентов к педагогической деятельности является важным фактором,

определяющим их успешность в учебном процессе, мотивацию к профессиональному развитию и эффективности в будущей профессиональной практике.

Цель данной статьи — рассмотреть основы развития у студентов педагогических специальностей интереса к педагогической деятельности, выявить ключевые аспекты, которые способствуют формированию этого интереса, и предложить подходы для его дальнейшего углубления в рамках университетского образования.

Интерес является важным компонентом мотивации и влияет на восприятие учебного процесса, степень вовлеченности студента в обучение и степень его готовности к освоению профессиональных знаний и навыков. Для педагогических специальностей интерес играет особую роль, так как именно этот фактор способствует осознанию студентами значимости своей будущей профессии и помогает преодолевать трудности, возникающие в процессе обучения.

Интерес как когнитивный и эмоциональный процесс. Интерес студентов к педагогической деятельности представляет собой сложную систему, в которой сочетаются познавательная активность и эмоциональное вовлечение. Педагогика как наука и практика требует от будущих специалистов не только знания теоретических основ, но и способности проявлять эмпатию, креативность и гибкость в решении задач. Студенты, которые испытывают искренний интерес к своей профессии, более мотивированы к глубоком изучению предмета и успешному освоению практических навыков.

Развитие внутренней мотивации. Для студентов педагогических специальностей особенно важно развивать внутреннюю мотивацию к обучению. Это предполагает осознание студентами значимости выбранной профессии, стремление не просто выполнить требования учебного плана, но и стремление к саморазвитию, углубленному освоению педагогических технологий и методов. Внутренняя мотивация способствует устойчивости интереса и его дальнейшему углублению в профессиональной деятельности.

Образование в университете является основным этапом профессиональной подготовки будущих педагогов, на котором закладываются основы их профессиональной идентичности и мотивации. Важно, чтобы учебный процесс был организован таким образом, чтобы студенты могли развивать и поддерживать интерес к педагогической деятельности.

Мотивация через разнообразие форм обучения. Для поддержания и развития интереса студентов к педагогической деятельности необходимо использовать разнообразные формы обучения: лекции, семинары, тренинги, мастер-классы, проектная деятельность, участие в научных исследованиях и практиках. Эти формы помогают студентам не только лучше усваивать материал, но и развивать навыки критического мышления, научного подхода и самостоятельной работы, что напрямую влияет на их интерес к профессии.

Практическая направленность обучения. Важной составляющей образовательного процесса в педагогическом университете является практика. От того, насколько успешно организованы учебные практики, зависит степень заинтересованности студентов в педагогической деятельности. Практика дает возможность студентам почувствовать ответственность за образовательный процесс, применить полученные знания на практике и увидеть реальное влияние своей работы на учеников. Это способствует не только укреплению интереса, но и подтверждению правильности выбора профессии.

Взаимодействие с опытными педагогами и наставниками. Студенты, обучающиеся на педагогических специальностях, нуждаются в наставничестве и поддержке со стороны опытных преподавателей и педагогов-практиков. Это взаимодействие помогает студентам увидеть реальные примеры эффективной педагогической работы, учит их методам и приемам работы с детьми, формирует уважение к профессии и желание стать частью педагогического сообщества.

Кроме непосредственно учебной деятельности, существует ряд внешних факторов, которые могут оказывать влияние на развитие интереса к педагогической деятельности.

Профессиональные ценности и образы преподавателей. Студенты часто ориентируются на примеры успешных педагогов, которых они встречают в своей жизни.

Педагог, который увлечен своей профессией, проявляет креативность, эмоциональную теплоту и профессионализм в работе, может стать источником вдохновения для студентов. Образ педагога как успешного и удовлетворенного своей профессией человека способствует формированию у студентов устойчивого интереса к педагогической деятельности.

Социальный статус профессии. Одним из факторов, влияющих на интерес студентов к педагогической профессии, является общественное восприятие и оценка труда педагогов. Если педагогическая профессия воспринимается в обществе как значимая, уважаемая и высокооплачиваемая, это стимулирует студентов к большему вовлечению в учебный процесс и поиску путей профессионального роста. Однако в случае недостаточной социальной поддержки профессии могут возникнуть проблемы с мотивацией, что снижает интерес к педагогической деятельности у студентов.

Поддержка со стороны семьи и общества. Семья и общество играют важную роль в формировании интереса студентов к педагогике. Если будущие педагоги получают поддержку и одобрение от родных и друзей, это способствует укреплению их мотивации. Важно, чтобы студенты осознавали свою значимость в обществе и видели свою работу как важную часть развития общества и воспитания подрастающего поколения.

Несмотря на усилия, направленные на развитие интереса к педагогической профессии, существует ряд проблем, которые могут препятствовать успешному формированию этого интереса у студентов.

Отсутствие практического опыта на начальном этапе обучения. Одной из главных проблем является недостаток практического опыта в первые годы обучения. Если студенты начинают практическую работу только на последних курсах, их интерес к педагогике может снизиться из-за недостаточной уверенности в своих силах и неясности в отношении реальной педагогической работы.

Недооценка важности профессиональной подготовки. Студенты могут не осознавать важности практических навыков и профессиональной подготовки в педагогической деятельности. В этом случае необходимо усилить внимание к развитию навыков управления классом, организации учебного процесса, а также работе с детьми с особыми образовательными потребностями.

Психологическое давление и выгорание. Важно учитывать психологические факторы, такие как стресс, выгорание и эмоциональное выгорание, которые могут возникнуть у студентов в процессе обучения. Для решения этой проблемы необходимо предоставлять студентам возможности для психологической поддержки, тренингов по эмоциональной устойчивости и стресс-менеджменту.

Развитие интереса студентов педагогических специальностей к педагогической деятельности является важнейшим аспектом их профессионального становления. Формирование этого интереса зависит от множества факторов, включая как внутреннюю мотивацию студентов, так и внешние обстоятельства: практическую направленность обучения, профессиональные примеры, поддержка наставников и общественное признание профессии. Для успешного развития интереса необходимо сочетать разнообразные методики обучения, активное вовлечение студентов в практическую деятельность и поддержку со стороны преподавателей и образовательной среды в целом.

Список использованной литературы:

- 1 Мудрик А. В. Социальная педагогика: Учеб. для студ. пед. вузов/ Под ред. В. А. Сластенина. - 4-е изд., доп. - М.: «Академия», - 2003. - 200 с.
- 2 Карабанова О. А. Психологические особенности родительно-детских отношений в подростковом возрасте// Семейное консультирование и семейная психотерапия/ Под ред. Э.Г. Эйдемиллера, А. З Шапиро. СПб.: «Речь», - 2001. – 341 с.
- 3 Бурменская Г.В., Захарова Е. И., Карабанова О. А. и др. Возрастно- психологический подход к консультированию детей и подростков. / Г. В Бурменская., Е. И Захарова., О. А Карабанова - М.: «Просвещение», - 2015. – 214 с.

- 4 Пезешкиан Н. Позитивная семейная психотерапия: семья как терапевт. М.: «Академия», - 1993. – 457 с.
- 5 Социальная работа с семьей / под ред. Т.В. Шеляг. - М.: «Институт социальной работы», - 1995. – 105 с.

Адилова А.К.¹, Молдыбаева Н.А.²

ОЙЫН ТЕРАПИЯСЫ АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРДЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫН ДАМУ

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
ka_kairatovna@mail.ru

Ойын терапиясының пайда болуы мен дамуы туралы ақпарат табылмады. Алайда, ойын терапиясын мамандар балалардың тұлғалық және тұлғааралық дамуын толықтырудағы тиімді араласу ретінде кеңінен мойындайды. Ойын және ойын терапиясы әдетте алты айлық балалардан жасөспірімдік және жасөспірімнің жасқа дейінгі балалармен қолданылады [1].

Ойын терапиясы — бұл психоэлеуметтік қиындықтарды анықтау және жеңу үшін, әсіресе балалар мен сөйлеу қабілеті бұзылған адамдармен қарым-қатынастың негізгі әдісі ретінде ойынды қолданатын психотерапияның бір түрі.

Ойын терапиясының ерекшеліктері:

- алдын ала жоспарланбайды, баланың кенеттен пайда болған көңіл-күйіне байланысты;

- психолог немесе дефектолог маманның қатысуымен жүзеге асырылады;

- тыныш ортада: үйде немесе арнайы оқу мекемесінде жүргізіледі [2].

Ойын терапиясының өткізілу ережелері: - бала эмоциясы мен сезімін көрсеткенде қолдау көрсетіңіз;

- ойын баланың жас ерекшелігіне және мүмкіншілігіне сәйкес келу керек және балаға үнемі көмек көрсетілуі қажет.

- ойын терапиясы барысында балаға оның іс-әрекеті жайында баяндау;

- бала сеніміне кірген соң, оның мінез-құлқын элеуметтік нормаға сәйкес эмоцияны көрстеудің жаңа жолын үйрету керек [3]

Ойын терапиясы негізінен балаларға арналған терапия түрі болып табылады. Себебі балалар өздерінің эмоцияларын өңдей алмауы немесе ата-аналарға немесе басқа ересектерге проблемаларды айта алмауы мүмкін.

Ойын терапиясын психологтар мен психиатрлар сияқты әртүрлі лицензияланған психикалық денсаулық мамандары қолданады. Оны мінез-құлық және кәсіптік терапевттер, физиотерапевтер және элеуметтік қызметкерлер де қолданады [4].

Сонымен қатар, Ойын терапиясы қауымдастығы лицензиясы бар психикалық денсаулық мамандары, мектеп кеңесшілері және мектеп психологтары үшін арнайы оқу бағдарламалары мен кеңейтілген тіркелгі деректерін ұсынады.

Ойын терапиясы қолданылғанда:

Ойын терапиясы барлық жастағы адамдар үшін пайдалы болғанымен, ол әдетте 3 пен 12 жас аралығындағы балаларға қолданылады. Ойын терапиясы әртүрлі жағдайларда пайдалы болуы мүмкін, мысалы:

- медициналық процедураларға, созылмалы ауруға немесе паллиативтік көмекке қарсы тұру
- дамудың кешігуі немесе оқудағы ақаулар
- мектептегі проблемалық мінез-құлық

- агрессивті немесе ашулы мінез-құлық
- ажырасу, ажырасу немесе жақын отбасы мүшесінің қайтыс болуы сияқты отбасылық мәселелер
- табиғи апаттар немесе травматикалық оқиғалар
- тұрмыстық зорлық-зомбылық, қорлау немесе қараусыздық
- мазасыздық, депрессия, қайғы
- тамақтану және дәретхананың бұзылуы
- назар тапшылығы гиперактивтілігінің бұзылуы
- аутизм спектрінің бұзылуы

Ойын терапиясы қалай жұмыс істейді? [5]

Балалар мен ересектер арасында біршама алшақтық бар. Жасы мен даму кезеңіне байланысты балаларда ересектер сияқты тілдік дағдылары жоқ. Олар бірдеңені сезінуі мүмкін, бірақ көп жағдайда оны ересек адамға айта алмайды немесе оны білдіретін сенімді ересек адам болмайды.

Екінші жағынан, ересектер баланың вербалды және вербалды емес сигналдарын дұрыс түсінбеуі немесе мүлдем жіберіп алуы мүмкін [6].

Балалар ойын арқылы әлемді және ондағы өз орнын түсінуге үйренеді. Бұл жерде олар өздерінің ішкі сезімдері мен терең эмоцияларын еркін көрсете алады. Ойыншықтар рәміздер ретінде әрекет етіп, үлкен мағынаға ие болуы мүмкін – егер сіз не іздеу керектігін білсеңіз.

Бала ересектер әлемінде өзін жеткілікті түрде көрсете алмайтындықтан, терапевт балаға өз әлемінде, олардың деңгейінде қосылады.

Олар ойнаған кезде бала аз қорғанып, өз сезімдерімен бөлісуге бейім болуы мүмкін. Бірақ оларға қысым көрсетілмейді. Олар мұны өз уақытында және өздерінің қарым-қатынас әдісімен жасауға рұқсат етілген.

Ойын терапиясы терапевтке және баланың ерекше қажеттіліктеріне байланысты әр түрлі болады. Бастау үшін терапевт баланы ойын кезінде бақылап отыруы мүмкін. Сондай-ақ олар баламен, ата-аналармен немесе мұғалімдермен жеке сұхбат жүргізгісі келуі мүмкін [7].

Егжей-тегжейлі бағалаудан кейін терапевт кейбір терапевтік мақсаттарды қояды, қандай шектеулер қажет болуы мүмкін екенін шешеді және қалай әрекет ету керектігін жоспарлайды.

Ойын терапевттері баланың ата-анасынан айырылғанын қалай шешетініне, олардың жалғыз қалай ойнайтынына және ата-анасы қайтып келгенде қалай әрекет ететініне мұқият назар аударады.

Баланың ойыншықтардың әртүрлі түрлерімен қалай әрекеттесетінінен және олардың мінез-құлқы сессиядан сессияға қалай өзгертетінінен көп нәрсені білуге болады. Олар ойынды қорқыныш пен алаңдаушылықты көрсету, тыныштандыратын механизм ретінде немесе емдеу және мәселені шешу үшін пайдалана алады [8].

Ойын терапевттері бұл бақылауларды келесі қадамдарға нұсқаулық ретінде пайдаланады. Әр бала әртүрлі, сондықтан терапия олардың жеке қажеттіліктеріне сәйкес болады. Терапия дамыған сайын мінез-құлық пен мақсаттарды қайта бағалауға болады.

Бір сәтте терапевт ата-аналарды, бауырларды немесе басқа отбасы мүшелерін ойын терапиясына әкелуі мүмкін. Бұл филиал терапиясы ретінде белгілі. Ол жанжалды шешуді үйретуге, сауығуға және отбасының динамикасын жақсартуға көмектеседі.

Ойын терапиясының әдістері

Сеанстар әдетте 30 минуттан бір сағатқа дейін созылады және аптасына бір рет өткізіледі. Қанша сеанс қажет, балаға және терапияның осы түріне қаншалықты жақсы жауап беретініне байланысты. Терапия жеке немесе топтық түрде жүргізілуі мүмкін.

Ойын терапиясы директивті немесе бағыттаушы емес болуы мүмкін. Директивалық тәсілде терапевт сессияда қолданылатын ойыншықтарды немесе ойындарды көрсету арқылы жетекшілік етеді. Терапевт ойынды белгілі бір мақсатқа бағыттайды.

Бағытсыз тәсіл азырақ құрылымдалған. Бала ойыншықтар мен ойындарды өз қалауынша таңдай алады. Олар бірнеше нұсқаулармен немесе үзілістермен өзінше ойнай алады. Терапевт мұқият бақылап, қажетінше қатысады.

Ойын әрекетінің өзі, мейлі ол ойындар, өнер және қолөнер немесе музыка мен би болсын, демалуға және күнделікті өмірдегі күйзелістен арылуға көмектеседі.

Арт-терапия, музыкалық терапия және қозғалыс жасырын жарақаттарды ашуға және емделуге ықпал етеді. Тәжірибелі терапевттің басшылығымен ойын сізді болғыңыз келетін жерге апаратын құнды құрал бола алады.

Ересектерге арналған ойын терапиясы терапияның басқа түрлеріне және дәрі-дәрмектерге қосымша ретінде қолданылуы мүмкін. Балалардағы сияқты, терапевт ойын терапиясын сіздің нақты қажеттіліктеріңізге бейімдейді.

Ойын терапиясы – психологиялық мәселелерді ашу және шешу үшін ойынды қолданатын терапия әдісі. Оны өз бетінше, әсіресе балаларда немесе басқа емдеу әдістерімен және дәрі-дәрмектермен бірге қолдануға болады [9].

Ойын терапиясынан барынша пайда алу үшін терапияның осы түрінде тәжірибесі бар лицензиясы бар психикалық денсаулық маманын іздеңіз. Сіздің педиатр немесе алғашқы медициналық көмек көрсету дәрігері жолдама бере алады.

Сондай-ақ, Ойын терапиясы қауымдастығы арқылы тіркелген ойын терапевті немесе тіркелген ойын терапевті-бақылаушыны іздеуді таңдай аласыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Аташева, С.Қ.. Ойын терапиясы: теориясы мен практикасы. Алматы: Қазақ университеті баспасы. 2019. – С 2
- 2 Бейсенова, Ә.С. Балалар психологиясындағы ойын терапиясының рөлі. Астана: Фолиант. 2020. . – С 21
- 3 Выготский, Л.С. Ойлау мен сөйлеу. Алматы: Мектеп. 1984. – С 17
- 4 Досмұхамедов, Қ. Балалардың психоэмоционалдық дамуы және ойын әдістері. Шымкент: Полиграфия. 2018. – С 86
- 5 Жұмағұлова, Р.М. Мектепке дейінгі жастағы балалармен ойын арқылы түзету жұмыстары. Нұр-Сұлтан: Ұлттық ғылыми-практикалық орталығы. 2021. – С 74
- 6 Зигмунд Фрейд. Психоанализ негіздері және балалар психикасы. Аударма. Алматы: Санат. 2006. – С 73
- 7 Ибрагимова, Л.М. Ойын технологиялары және олардың балалар психикасына әсері. Қарағанды: Болашақ университеті. 2017. – С 7
- 8 Карпова, А.А. Ойын терапиясы және оның даму ерекшеліктері. Санкт-Петербург: Питер. 2015. – С 4
- 9 Монтессори, М. Балалық шақ сыры. Алматы: Дәуір. 2019. – С 735
- 10 Саттарова, Г.Ш. Арнайы педагогикадағы ойын терапиясының ерекшеліктері. Тараз: Тараз университеті баспасы. 2022. – С 78

Адилова А.К.¹, Молдыбаева Н.А.²

ОЙЫН ТЕРАПИЯСЫ АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРДЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫН ДАМУ

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
ka_kairatovna@mail.ru

Ойын терапиясы – баланың психологиялық жағдайын түзету, дамыту, білім алу және өзін-өзі көрсету үшін қолданылатын психотерапевтік әдіс. Ойын терапиясы тек балаларға ғана емес, ересектерге де көмектеседі, бірақ оның негізгі мақсаты – балалардың ішкі әлемін түсіну және эмоциялық жағдайларын реттеу. Бұл терапия түрі психотерапевтпен бірге ойнау, шығарма жасау немесе шығармашылық әрекеттер арқылы жүзеге асырылады. Ойын терапиясының әртүрлі әдіс-тәсілдері мен түрлері бар, және олар әртүрлі психологиялық мәселелерді шешуге бағытталған.

Ойын терапиясының мақсаты – баланың эмоциялық және әлеуметтік дағдыларын дамыту, сондай-ақ оның ішкі күйзелістерін жеңілдету. Ойын барысында балалар өз сезімдерін білдіреді, өз-өзін түсінеді, сондай-ақ әлемді қалай қабылдайтынын көрсетуі мүмкін. Ойын терапиясы барысында бала сөзбен емес, іс-әрекет арқылы өз ішкі күйін көрсетеді, бұл терапевтке баланың эмоционалды жағдайы туралы ақпарат береді [1].

Ойын терапиясының әртүрлі әдістері мен тәсілдері әртүрлі психологиялық проблемалар мен баланың даму деңгейіне сәйкес таңдалады. Олардың ішінен ең кең таралғандары:

1. **Құрылымды ойын терапиясы** – мұнда терапевт ойынның белгілі бір ережелері мен мақсаттарын белгілейді. Баланың мінез-құлқын бақылау, оның эмоцияларын түсіну үшін ойынның арнайы құрылымы қолданылады.

2. **Құрылымсыз немесе еркін ойын терапиясы** – баланың өз қалауы бойынша ойнауына мүмкіндік беріледі. Бұл әдіс баланың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, ішкі дүниесін көрсетуге бағытталған.

3. **Қолданбалы өнер терапиясы** – балаларға шығармашылық әрекеттерді орындау ұсынылады, мысалы, сурет салу, мүсін жасау, ойыншықтармен ойнау. Бұл әдіс баланың эмоциялық және когнитивтік дамуымен байланысты.

4. **Ролдік ойын терапиясы** – бұл әдіс баланың белгілі бір рөлдерге кіру арқылы өз сезімдерін білдіруіне мүмкіндік береді. Ролдік ойындар баланың әлеуметтік дағдыларын дамытуға, сондай-ақ оның ойлау қабілетін арттыруға көмектеседі.

5. **Қиял терапиясы** – баланы қиял әлеміне енгізу арқылы оның ішкі әлемін тануға бағытталған. Бұл әдіс баланың эмоцияларын реттеу және сыртқы әлеммен қарым-қатынасын нығайту үшін пайдалы [2].

Ойын терапиясы әртүрлі бағыттарда жүзеге асырылуы мүмкін, олардың ішінде:

1. **Психоанализдік ойын терапиясы** – бұл бағытта баланың ойын әрекеттері арқылы оның ой-санасы мен эмоциялары талданады. Терапевт баланың ойындарын зерттей отырып, оның психологиялық жағдайын анықтайды.

2. **Гуманистік ойын терапиясы** – бұл әдіс баланың өзін-өзі тану процесіне бағытталған. Мұнда баланың өзіне деген сенімі мен өзін-өзі бағалауының дамуына ерекше назар аударылады.

3. **Когнитивтік-бағдарламалық ойын терапиясы** – бұл бағыт баланың ойлау қабілеттерін жақсартуға және когнитивтік дағдыларын дамытуға бағытталған.

4. **Гештальт ойын терапиясы** – бұл әдіс баланың қазіргі сәтке назар аударуын және оның психологиялық күйін анықтауға бағытталған. Терапевт баламен бірге оның сезімдеріне терең үңіліп, оның мінез-құлқын түсінуге тырысады.

5. **Қиындықтарды жеңу ойын терапиясы**—бұл бағыт баланың эмоционалдық күйзелістерін жеңуге көмектесетін әдістерді қолдануды көздейді [3].

Ойын терапиясы баланың психозэмоционалдық және әлеуметтік дамуында маңызды рөл атқарады. Балалар ойын арқылы әлемді таниды, өздерінің қорқыныштары мен қорқыныштарын жеңуге үйренеді, сондай-ақ өзінің тұлғалық қасиеттерін қалыптастырады. Ойын терапиясы арқылы бала өзін көрсетуге, коммуникациялық дағдыларды үйренуге және қоғаммен өзара әрекеттесуге қабілетті болады [4].

Ойын терапиясының тиімділігі дәлелденген көптеген зерттеулермен көрсетілген. Бұл әдіс арқылы балаларда өз-өзін реттеу, стресс пен қорқынышпен күресу, өзін-өзі бағалау деңгейінің көтерілуі сияқты оң өзгерістер байқалады. Ойын терапиясы әсіресе баланың эмоционалды мәселелерін шешуде, әлеуметтік дағдыларын дамытуда және баланың өзіндік сана-сезімін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады [5].

Ойын терапиясы – балаларға арналған тиімді психотерапевтік әдіс. Оның әдістері мен түрлері баланың дамуына ықпал етіп, оның эмоциялық және когнитивтік жағдайын жақсартады. Ойын терапиясын қолдану арқылы баланың тұлғалық және әлеуметтік қабілеттерін дамытуға болады. Сондықтан да бұл әдіс қазіргі психология мен педагогикада маңызды құрал болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Выготский, Л. С. Баланың психикалық дамуы және ойынның рөлі. – Мәскеу: Педагогика, 2019. – 320 б.
- 2 Ахметова, Г. Ойын терапиясының бала психологиясындағы маңызы // Психология және педагогика. – 2021. – №3(58). – Б. 45–52.
- 3 Лебединский, В. В. Дефектология негіздері және түзету әдістері. – Санкт-Петербург: Питер, 2017. – 278 б.
- 4 Жұмағұлова, Қ. Ойын терапиясы: теория және практика // Білім және ғылым. – 2019. – №5. – Б. 77–83.
- 5 Карпов, А. Ойын арқылы балалардың эмоциялық күйін түзету әдістері // Психология әлемі. – 2020. – №2. – Б. 92–97.

Адилова А.К.¹, Мустафина Г.С.²

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНЕ ЕНГІЗУ ЖӘНЕ ОНЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
ka_kairatovna@mail.ru

Жасанды интеллекттің (ЖИ) білім беру саласындағы маңызы — бұл технологияның білім алу сапасын айтарлықтай жақсартуға және оқытудың тиімділігін арттыруға әлеуеті.

ЖИ білім беретін құралдар мен қолданбаларды жаңартып, оқушыларға жекелендірілген және бейімделген оқу тәжірибесін ұсынады, мұғалімдерге арналған әкімшілік тапсырмаларды автоматтандырады және жалпы білім нәтижелерін жақсартады [1].

АІ тақырыбы бүгін естіледі. Машиналық оқыту технологиялары бізді жасанды интеллектті өміріміздің көптеген салаларында қолдануға итермеледі. Қолданудың көптеген нұсқалары бар – шағын, ақысыз қосымшалардан бастап, қымбат бизнес шешімдеріне дейін. Біз Қазақстанның қарапайым мектебінде жоғары технологияларды қолдану мәселесін қозғаймыз [2].

Білім беру бағдарламалары жыл сайын жаңартылып отырады және бұл дұрыс. Қазіргі заман бір орында тұруға мүмкіндік бермейді, сол жаңа шындықтар ел басшылығын мұғалімдерді алға жетелейді. Белсенді өзгеретін әлемге қалай енуге болады?

Мысалы, өз жұмысының бір бөлігін жасанды интеллектке тапсыру арқылы. Бірақ алдымен мұғалімнің жұмысын бірнеше жаһандық міндеттерге бөлейік:

- Сынып үшін оқу жоспарларын әзірлеу;
- Білімді тексеру;
- Әр оқушымен жеке жұмыс [3].

Бүгін оқушылармен бірге мұғалім Күн сайын жаңа нәрсе үйренеді. Сонымен қатар, оны осы үш мәселені шешуді қамтитын әдеттегі кестеден шығаруға болмайды. Бірақ олардың бір бөлігін АИ-ге ауыстырсаңыз ше?

Оңай! Дегенмен, ЮНЕСКО мәліметтері бойынша, дүние жүзіндегі мектептердің тек 10% - ы машиналық ақыл технологиясын пайдаланады. Мұның себебі неде? Көбінесе-география бойынша бөлінген мамандарды техникалық жабдықтау және тиісті даярлау мәселелерінде. Ірі қалаларда кадрларда мәселе жоқ, ал шалғай аудандарда IT мамандары немесе тіпті олардың қызметтерін қашықтан пайдалану мүмкіндігі жоқ.

Білім беруді цифрландыру аясында Қазақстанға да осы мәселемен айналысуға тура келеді. Бірақ жасанды интеллект мүмкіндіктері туындаған мәселелерді шешуді талап етеді [4].

Генеративті жасанды интеллект бүгінде оқу жоспарлары мен бағдарламаларын жасайды. Бұған *cognii* компаниясы жаңашыл болды:

Компанияның өнімі әр оқушыға сәйкес келетін жеке оқу жоспарлары мен материалдарды жасауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, жүйе алған білімдерін тестілеу мүмкіндіктерімен жабдықталған, сонымен қатар оқушыларға сұрақтар қойып қана қоймайды-оқушылар жасанды интеллекттен көмек сұрайды! Бұл мұғалімді түсіреді деп айту керек пе?

Жаһандық емес мысалдарды қарастыруға болады. Бүгінгі таңда кең таралған онлайн-мектеп қызметтерін алайық: жасанды интеллект мүмкіндіктері оларда тар бағытталған.

Мысалы, қазақ тілінің тренажерындағы зияткерлік жүйе лексиканы қажетті деңгейде үйрену үшін жеке бағытты тандайды. Оқушының белгілі бір сөздерді меңгерудегі жетістіктерін талдай отырып, АИ келесі қадамның оқу бағдарламасын қалыптастырады. Алгоритм өте қарапайым, бірақ тиімді.

Жалпы, бүгінгі таңда мұғалімнің жұмысын оңтайландыруға ат енгізу мүмкіндіктері шексіз. Оларды дұрыс қолдану маңызды.

Жоғарыдағы мысалдар білім беруде АИ қолданудың нақты тәжірибесін көрсетеді. Миллиондаған инвестицияны білдірмейтін тәжірибе. Қол жетімді Алгоритмдер мектепке арналған кең таралған қызметтерге кіреді, оларды барабар ақшаға сатып алуға болады [5].

Егер сіздің міндеттеріңіз жеке болса, онда сіз дамуды шеше аласыз – бүгінде бұл өте нақты.

Бірақ бастау үшін сізге қажет:

1. Шешуді қажет ететін міндеттерді нақты анықтаңыз.

2. Тапсырмаларды бизнес-процестер стилінде мүмкіндігінше егжей-тегжейлі сипаттаңыз.

3. Шешімдер нарығын зерттеп, оларды қолдану тәжірибесіне сүйене отырып, дұрысын таңдаңыз.

4. Шешімдер мен тапсырмаларды біріктіріңіз.

5. Іс жүзінде іске асыруды бастаңыз [6].

Сонымен, біз тапсырмаларды анықтаймыз:

Мектеп директорына мұғалімдерден белгілі бір материалды игерудегі қиындықтар туралы бірдей шағымдар түседі. Немесе директордың өзі қызметкерлердің белгілі бір бөлігі тапсырмаларды мезгіл-мезгіл орындай алмайтынын көреді. Сіз негативтен бастай аласыз

және бәріне "втик" жасай аласыз немесе оны оңтайландыру мақсаты ретінде қабылдауға болады.

Айналамыздағы проблемалар, оларды көре білу маңызды. Ол үшін мектеп әкімшілігі ең болмағанда қарапайым есеп журналын жүргізуі керек: іс жүзінде бұл автоматтандырудың алғашқы қадамы, өйткені бәрін сіздің басыңызда ұстау шындыққа жанаспайды.

Егер біз қайталанатын, тән проблемалар мен тенденцияларды байқасақ-біз оларды ықтимал міндеттер ретінде анықтаймыз.

Жақсы түсіну үшін тапсырмаларды сипаттаңыз:

Қарапайым информатикаға жүгінейік. Машинаны мәселені шешуге үйрету үшін алгоритмді сипаттау керек. Бізде кіріспе, қажетті қорытынды бар, олардың арасына нақты жұмыс кезеңдерін енгіземіз:

Мысалы, мұғалімдер тапқан мәселе мынада: сабақта үлкен көлемдегі материалды ала отырып, оқушылар сабаққа оралады және бұрын берілген жартысын есіне алмайды.

Процесті тұжырымдай отырып, біз барлық кіріспе деректерге әсер етеміз. Кіре берісте бізде оқушыға арналған материалдар бар, шығуда біз келесі сабақта олардың кем дегенде 90% -. алуымыз керек. Бұл процесте біз оқушының жұмыс кезеңдерін сипаттаймыз: мектептен мектепке дейінгі жол, осы және басқа пәндер бойынша үй тапсырмасын орындау, оның жеке істері (оларсыз қайда), іс жүзінде жаңа білімді игеруге тырысу [7].

Осы кезеңдердің барлығын орындау уақытын бағалай отырып, біз оқушыны шамадан тыс жүктей аламыз. Ассимиляциямен айналысу үшін ол өзіне маңызды болып табылатын басқа істерден бас тартуы керек.

Алгоритмді әрі қарай талдай отырып, оқушыға материалды игеру үшін уақытты оңтайландыру қажет деген қорытындыға келуге болады, және бірден емес, ең қиын сәттер. Уақытты оңтайландыру үшін белгілі бір құралдар бар, бұл жұмыстың келесі кезеңі.

Біз шешімдерді таңдаймыз:

Алдымен проблемаға сүйену маңызды. Жоғарыда айтылғандай, мәселе материалды игеруге уақыттың жетіспеушілігінде (бұл ең айқын себеп). Нарықта нақты АТ шешімдерін іздемес бұрын, бізге қажет құралдың мәнін түсіну маңызды.

Педагогикалық білім базасына жүгінейік: [интервалды жаттығулар](#) оңтайлы уақытпен оқыту үшін жақсы жұмыс істейді. Керемет, бізде бір нұсқа бар.

Тренинг сізге оқудың нақты қиындықтарымен жұмыс істеуге мүмкіндік береді, оларға жақсы үйрену үшін бірнеше рет оралады. Бірақ оқушыны осы құралды қалай пайдалануға болады?

Мұнда нақты шешімдер қолайлы. Нарықты бақылаңыз, іздеу сұрауын "Google" жеткілікті:

Егер сіз Білім берудегі IT технологияларымен байланысты ресурстарға жазылсаңыз, сізге қажет саладағы EdTech жаңалықтары туралы жаңа ақпарат ала аласыз. Мұнда біз Astana Hub-қа осы материалдардың көпшілікке қозғалысы үшін үлкен қолдау білдіреміз.

Мұны істеу үшін Сіз "толқында болуыңыз" керек және ертең өмір сүруіңіз керек, оған кейбір мұғалімдер мен мектеп директорлары бүгін орналастырылмаған. Бірақ жағдай Қазақстанның мемлекеттік бағдарламаларының дамуымен өзгеруі тиіс.

Егер қызмет сіздің алгоритміңізге сәйкес келетінін өз бетіңізше бағалау қиын болса, жоба менеджеріне тікелей хабарласыңыз. Бүгінгі таңда әрбір әзірлеушінің сізге көмекке келетін, тапсырманы бағалайтын және өнімнің тапсырмалармен байланысын табатын қамқорлық бөлімі бар.

Әйтпесе, жобаның құжаттамасымен қаруланыңыз және ол туралы егжей-тегжейлі біліңіз, басқа ұқсас ұйымдардың пайдалану жағдайларымен танысыңыз.

Әдетте, қосымшалардың сипаттамасы сізге сәйкес келетін-келмейтінін бірден түсіну үшін жеткілікті егжей-тегжейлі. Сондай-ақ, сізге қажет құралдарды енгізу үшін бюджетті жоспарлау үшін тарифтік торды тексеріңіз (артық модульдерден жиі бас тартуға болады, бірақ бұл туралы бәрі біле бермейді).

Басында айтқанымыздай, технологиялық прогресс жеті мильдік қадамдармен жүреді. Бұл дегеніміз, егер сіз мұғалім үшін түсініксіз процестер теңізіне батып кетпесеңіз, онда кенеттен олардың беліне түсу мүмкіндігі зор. Бұған жол бермеу үшін бүгін жасанды интеллектті енгізу туралы ойланған жөн. Бұл мүмкіндік береді:

- Процестің барлық қатысушылары үшін оларды жеңілдету арқылы мектеп тапсырмаларын автоматтандыру;
- Ақпаратты цифрландыру, оны талдау үшін көрнекі және түсінікті ету;
- Жаңа ақпарат ағынында мұғалімдерді түсіру;
- Оқушылардың өз білімдерін жетілдіру;
- Оқу процесін қол жетімді ету.

Бір шағын қолданба күнделікті шығындарды қаншалықты төмендететініне сенбейсіз. Егер сіз үй тапсырмасын тексерудің қарапайым сұрағын алсаңыз да. Бір жұмысты тексеру мұғалімнің 5 минуттық жұмысын, ал сыныпта 20 оқушыны-барлығы 100 минут немесе бір жарым сағаттан астам уақытты алады делік, ол үшін оқу жоспарларын қатайтуға болады.

Жасанды интеллектке негізделген ДЗ тексеру жүйесі дәл осындай жұмысты 10 секундта жасайды. Тіпті бірнеше сыныптар бойынша нәтижелерді ыңғайлы кестелік немесе графикалық түрде береді.

Бір оқушыға 2000 теңгені енгізу құны кезінде (бұл біздің компанияның өнімінің мысалы), мектеп үшін шығындар көтергіштен артық.

Біз мектепте бағдарламалар мен серверлерді орнату процесі ретінде емес, енгізу туралы айтып отырмыз. Бүгінгі таңда AI бар жобалардың көпшілігінде бұлтқа негізделген онлайн формасы бар. Яғни, жұмыс үшін оқушылар мен мұғалім тек сайтта аккаунт құруы немесе смартфонға қосымша орнатуы керек. Барлығы!

Қорытындылай келе, мен айтылғандарды қорытындылағым келеді.

Жасанды интеллект негізіндегі білім беру платформаларының артында болашақ жатыр. Мектептер осы жаңа әлемге неғұрлым ертерек қатыса бастаса, соғұрлым жоғары оқу стандарттарын сақтай отырып, жаңа жағдайларға бейімделу оңайырақ болады.

Тренажерлер, қосымшалар, тесттер, оқу жоспарларының генераторлары – осы ат қызметтерінің барлығы бүгінде мектеп өміріне берік енеді. Оларды дұрыс қолдануды және шығындарды жоспарлауды үйрену маңызды. Мақала сізді EdTech әлеміне тезірек араласуға және оған толқынды болуға итермелейді деп үміттенеміз. Өйткені, болашақ, тақырыпта айтылғандай, бүгін бізге келеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Ахметова, Г.Ж. Цифрлық білім беру: Жасанды интеллекттің рөлі // Білім және ғылым журналы, 2023.
- 2 Асқарова, А.Б. Жасанды интеллект және білім беру: Инновациялық технологиялар – Алматы: Ғылым баспасы, 2022.
- 3 Сейітқазы, Б. Қазіргі білім беру жүйесіндегі жасанды интеллект // Педагогика және психология ғылыми журналы, №4, 2023.
- 4 Сүлейменов, Д. Машиналық оқыту және педагогика: Білім берудегі жаңа мүмкіндіктер – Алматы: Рауан, 2023.
- 5 Қабылов, Е. Жасанды интеллект технологиялары және оларды оқу процесінде қолдану // Қазақстан педагогикалық зерттеулер журналы, №2, 2023.
- 6 Қазақстан Республикасы Білім және Ғылым министрлігі. Білім беруді цифрландыру: Қазақстандағы стратегиялық бағыттар – Астана, 2023.
- 7 Мырзабаев, Қ. Жасанды интеллекттің білім сапасын арттырудағы рөлі – Алматы: Қазақ университеті, 2022.

Адилова А.К.¹, Мустафина Г.С.²

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНЕ ЕНГІЗУ ЖӘНЕ ОНЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
ka_kairatovna@mail.ru

XXI ғасырда технологиялардың қарқынды дамуы адамзат өмірінің барлық салаларын түбегейлі өзгертті. Солардың ішінде ең көп талқыланатын және болашағы зор инновациялардың бірі – жасанды интеллект. Бүгінде жасанды интеллект ұғымы тек ғылыми ортада ғана емес, сонымен қатар күнделікті өмірде де кеңінен қолданылып келеді. Ақылды құрылғылар, деректерді талдайтын жүйелер, автоматтандырылған қызметтер – мұның бәрі жасанды интеллект технологиясының жемісі [1].

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың жақында «Әділетті Қазақстан: құқық тәртібі, экономикалық өрлеу, қоғамдық оптимизм» атты Қазақстан халқына Жолдауында Қазақстан жасанды интеллектіні кеңінен қолданатын және цифрлық технологияларды дамытып жатқан елге айналуға тиіс екенін атап өткен болатын. Оның сөзінше, бұл Үкіметтің басты міндетінің бірі болып отыр. Президентіміз Парламент депутаттарын осы жұмысқа атсалысуға шақырды [2].

Жасанды интеллект тарихы адамзаттың есептеу жүйелерін құруға деген ұмтылысымен тікелей байланысты. Бұл тұжырымдама XX ғасырдың орта шенінде компьютерлік ғылымдардың дамуымен қатар жүрді. 1956 жылы Джон Маккарти ұйымдастырған әйгілі «Dartmouth Conference» конференциясы жасанды интеллекттің дүниеге келуіне негіз болды. Осы семинарда алғаш рет «жасанды интеллект» термині қолданылды. Аталмыш конференцияның негізгі мақсаты компьютерлерді адам ойлау қабілетіне ұқсату болатын. Ғалымдар машиналардың өз бетінше ойлау, үйрену және шешім қабылдау мүмкіндіктерін зерттеуге ден қойды. Алайда, ЖИ концепциясы мұнымен шектелген жоқ. Бұған дейін де, одан кейін де адам миының жұмысын үлгі ретінде қарастыра отырып, жасанды интеллекттің дамуы бағытында көптеген зерттеулер жасалды.

Жасанды интеллект саласына орасан зор үлес қосқан ғалымдардың бірі – Алан Тьюринг. 1950 жылы ол өз мақаласында жасанды интеллекттің болашағын болжауға тырысты. Оның «Компьютерлер және ақыл» атты еңбегі ЖИ тарихындағы елеулі еңбектердің бірі саналады. Тьюринг өзінің әйгілі «Тьюринг тестін» ойлап тапты. Оның негізінде машинаның адамша ойлап, адамдарды алдай алатынын-алмайтынын тексеруге болады. Бұл тест кейіннен ЖИ-ды бағалаудың маңызды көрсеткіші ретінде танылды. Аланның еңбегі қазіргі жасанды интеллект жүйелерінің теориялық негізін қалады және оның идеялары ғылымның осы саласының болашағын анықтады [3].

Жасанды интеллекттің дамуының келесі маңызды кезеңі – нейрондық желілердің пайда болуы. Бұл кезеңде зерттеушілер биологиялық нейрондық жүйенің жұмысын модельдеуге тырысты. Уоррен Маккаллок пен Уолтер Питтс 1943 жылы нейрондық жүйенің математикалық моделін ұсынды. Олардың моделі адамның миындағы нейрондардың өзара әрекеттесуін қарастыра отырып, жасанды жүйелердің де осындай принциппен жұмыс істей алатынын көрсетті. Бұл концепция нейрондық желілердің алғашқы прототипі болып, жасанды интеллект жүйелерінің дамуына жол ашты. 1980-1990 жылдары бұл бағыттағы зерттеулер қарқынды түрде жалғасып, терең оқыту әдістерінің пайда болуына себеп болды.

Компьютерлердің есептеу қуатының артуы ЖИ дамуына елеулі ықпал етті. 1970-1980 жылдары жасанды интеллект саласындағы зерттеулердің баяу дамуы компьютерлердің есептеу қабілетінің шектелуіне байланысты болды. Бірақ 1990-жылдардың соңында ақпараттық технологиялардың күрт дамуы және үлкен деректердің кең таралуы жасанды

интеллекттің жаңа мүмкіндіктерге ие болуына алып келді. Компьютерлік жад пен процессорлардың қуаты артқан сайын, жасанды интеллект жүйелері де күрделі мәселелерді шешуге қабілетті бола бастады [4].

Жасанды интеллект пен роботизацияның таралуы көптеген салаларда жұмыс орындарының қысқаруына әкеліп отыр. Адамдар орындайтын көптеген қызметтер автоматтандырылған жүйелер арқылы жүзеге асырылуда. Бұл әсіресе өндіріс, логистика, қызмет көрсету және әкімшілік салаларда айқын көрінеді. Роботтар мен ЖИ жүйелері адамның қол еңбегін алмастырып, жұмыссыздықтың өсуіне себеп болуда. Мәселен, автокөліктерді басқару, қонақ үй немесе курьерлік қызметтерде автоматтандырылған жүйелер адамдарды алмастырып келеді.

Жасанды интеллекттің қарқынды дамуы және оны қолдану салаларының кеңеюі әлеуметтік теңсіздік мәселесін де ушықтыруда. Жоғары технологияларды меңгерген адамдар жаңа мүмкіндіктерге ие болса, басқа біреулер технологиялық өзгерістерден тыс қалып, өз мүмкіндіктерінен айырылады. Бұл жағдай экономикалық теңсіздікті арттыруы мүмкін. Дамыған елдер жасанды интеллекттің артықшылықтарын пайдаланып, өз экономикаларын дамытса, дамушы елдер осы технологияларға қолжеткізуде қиындықтарға тап болуы ықтимал.

Жасанды интеллекттің қарқынды дамуы қоғамдағы моральдық және философиялық мәселелерді де алға тартады. Жасанды интеллект жүйелері адамдардың өмір сүру салтын түбегейлі өзгерте отырып, жаңа моральдық нормаларды қалыптастырып жатыр. Мысалы, адам мен роботтың арасындағы қарым-қатынастар, жасанды интеллекттің шығармашылық процестерге араласуы, ЖИ арқылы қабылданған шешімдердің моральдық дұрыстығы сынды мәселелер алдыңғы қатарға шығуда [5].

Жасанды интеллект пен адамзаттың өзара әрекеттесуі болашақта жаңа синтездің пайда болуына әкелуі мүмкін. Технологиялар мен биологияның шекарасы жойылып, адам мен ЖИ арасындағы қарым-қатынастардың тереңдеуі адам болмысының жаңа қырларын ашуға мүмкіндік береді. Бұл трансгуманизм теориясының негізгі тұжырымдамаларының бірі болып табылады. Трансгуманизмге сәйкес, адамзат жасанды интеллекттің көмегімен өз мүмкіндіктерін кеңейтіп, адамзаттың интеллектуалдық және физикалық қабілеттерін арттыра алады.

Жасанды интеллект арқылы адамзаттың миы мен денесінің мүмкіндіктерін жетілдіру, ұзақ өмір сүру және тіпті өлмеуге ұмтылу қазіргі уақытта ғылыми-фантастикадан гөрі шынайы зерттеулердің нысанына айналды. Бұл бағыттағы зерттеулер тек биология мен медицинаны ғана емес, сондай-ақ философия мен этиканың жаңа салаларын да қамтуда.

Жасанды интеллекттің геосаясатқа тигізетін ықпалы күн санап артып келеді. Әлемнің жетекші елдері ЖИ технологияларын қарқынды түрде дамыту арқылы өздерінің халықаралық аренадағы ықпалын күшейтуде. ЖИ арқылы әскери күштерді жетілдіру, экономиканы цифрландыру және қоғамдық қауіпсіздік жүйелерін басқару елдердің бәсекеге қабілеттілігін арттырады [6].

Қытай мен АҚШ сияқты алпауыт елдер жасанды интеллектті дамытуға миллиардтаған доллар жұмсап, оның технологиялары арқылы геосаяси артықшылықтарға қолжеткізуге тырысады. Бұл бәсекелестік халықаралық аренадағы теңсіздік мәселелерін ушықтыруы мүмкін. Мысалы, ЖИ технологияларын меңгерген елдер дамушы мемлекеттерден біршама озып, саяси және экономикалық басымдыққа ие болуы ықтимал. Оған қоса, жасанды интеллекттің жаһандық реттелуі де халықаралық ұйымдар мен елдер арасындағы маңызды тақырыптардың біріне айналып отыр. ЖИ технологияларының теріс пайдаланылуы жаһандық тұрақтылыққа қауіп төндіруі мүмкін. Сол себепті де болашақта халықаралық келісімдер қабылдау қажеттілігі туындауы ықтимал.

ЖИ-дың қарқынды дамуы жаңа мүмкіндіктермен қатар, жаңа қауіптерді де тудырады. ЖИ технологияларының теріс мақсатта қолданылуы, әсіресе, кибершабуылдар, хакерлік әрекеттер және ақпараттық соғыстар сияқты жағдайлар қоғамдағы қауіпсіздікке қатер

төндіруі мүмкін. Сонымен қатар, ЖИ-дың қате шешім қабылдауы немесе адамның бақылауынсыз жұмыс істеуі де қауіпті жағдайларға әкелуі мүмкін [7].

Болашақта ЖИ-ды дұрыс реттеп, оның этикалық және құқықтық аспектілерін қатаң бақылауға алу қажет. Халықаралық деңгейде ЖИ-ды реттейтін арнайы заңдар мен ережелер қабылдануы тиіс. Жасанды интеллект технологияларының адамзатқа тигізетін теріс әсерлерін болдырмау және оның даму қарқынын дұрыс бағытқа бұру – қазіргі және болашақ қоғамның маңызды міндеті.

Жасанды интеллект адамзаттың болашағына зор ықпал етіп, жаңа мүмкіндіктерге жол ашуда. Оның медицинадағы, өндірістегі, білім берудегі және басқа да салалардағы артықшылықтары орасан зор. Дегенмен, ЖИ-дың дамуы жаңа моральдық, құқықтық және этикалық сұрақтарды да туындатып отыр. Оның теріс мақсатта қолданылу қаупі қоғамдағы тұрақтылыққа үлкен қауіп төндіруі мүмкін. Сондықтан, жасанды интеллект технологияларын дұрыс реттеп, олардың дамуын бақылауға алу маңызды. Тек сонда ғана адамзат ЖИ-дың барлық артықшылықтарын пайдаланып, оны өз болашағына қызмет ететін құралға айналдыра алады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Маккарти, Дж. "Искусственный интеллект: Принципы и подходы" / Под ред. С. Иванова. – Журнал "Компьютерные науки", 20015. – №4. – С. 56-78.
- 2 Тьюринг, А. "Вычислительные машины и интеллект" / Под ред. П. Петрова. – Журнал "Наука и технологии", 2019. – №3. – С. 12-29.
- 3 Маккаллоу, У., Питтс, У. "Нейронные сети: теория и практика" / Под ред. В. Смирнова. – Журнал "Кибернетика", 2019. – №2. – С. 34-50.
- 4 Тоқаев, Қ. "Әділетті Қазақстан: құқық тәртібі, экономикалық өрлеу, қоғамдық оптимизм" / Жолдау. – Астана: ҚР Президентінің баспасөз қызметі, 2023.
- 5 Хасанов, Б. "Искусственный интеллект и его влияние на экономику" / Под ред. А. Кулиева. – Журнал "Современные технологии", 2018. – №5. – С. 78-92.
- 6 Сидоров, М. "Будущее искусственного интеллекта: угрозы и перспективы" / Под ред. Е. Павлова. – Журнал "Наука XXI века", 2021. – №7. – С. 101-115.
- 7 Иванов, К. "Роль ИИ в глобальной экономике" / Под ред. Л. Романова. – Журнал "Мировая экономика", 2019. – №8. – С. 45-60.

Сенкубаев С.Т.¹, Мухамеджанова А.Р.²

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРҒА БІЛІМ БЕРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН ӘЛЕУМЕТТІК ИНТЕГРАЦИЯСЫ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

"Педагогика және психология" білім бағдарламасының магистранты

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

Инклюзивті білім беру - бұл білім беру жүйесін трансформациялау процесінің бірі, ол барлығына сапалы білім беруге қол жеткізу үшін жағдай жасауға бағытталған. Инклюзивті білім беру ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды дене, психикалық, зияткерлік, мәдени, этникалық, тілдік және басқа да ерекшеліктеріне қарамастан жалпы білім беру кеңістігіне қосуды, сапалы білім беру жолындағы кедергілерді жоюды, сондай-ақ әлеуметтік ортаға бейімделуді және интеграциялауды көздейді. Қазіргі таңда барлық әлем жұртшылығының назарын аударып отырған мәселе балалардың жеке сұраныстары мен ерекшеліктеріне байланысты, отбасының қатысуымен білім беру саласында қарастыратын

инклюзивті білім беру. Осы мәселеге әлем ғалымдары мынадай анықтама береді: инклюзивтік білім беру дегеніміз - барлық балаларды, соның ішінде мүмкіндіктері шектеулі балаларды жалпы білім беруге толық енгізу және әлеуметтік ортаға бейімделуге, жынысына, шығу тегіне, дініне, жағдайына қарамай, балаларды айыратын кедергілерді жоюға, ата-аналарын белсенділікке шақыруға, баланың түзеу-педагогикалық және әлеуметтік мұқтаждықтарына арнайы қолдау, яғни, жалпы білім беру саласында оқытуға бағытталған мемлекеттік саясат [1].

Инклюзивті білім беру немесе «білім баршаға» бағдарламасы - барлық балаларға мектепке дейінгі оқу орындарында, мектепте және мектеп өміріне белсене қатысуға мүмкіндік береді. Бұл бағдарламаны Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясы мақұлдап, БҰҰ-ның Конвенциясына 2006жылдың 13желтоқсанында енгізіл. Сонымен, инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс жүргізетін мектептерде білім мазмұнын үш түрлі бағдарлама бойынша реттеген абзал. Атап айтқанда: жалпы мектептерге арналған типтік оқу бағдарламалары; мүмкіндігі шектеулі балалардың ақаулық типтеріне сәйкес арнаулы білім беру бағытындағы оқу бағдарламалары; мүмкіндігі шектеулі балалардың психофизикалық ерекшеліктерін есепке ала отырып әзірленетін оқытудың жеке бағдарламасы [2].

Инклюзивті білім беру мәселесі шет елдерде 1970 жылдан бастау алады, ал 90 жылға қарай АҚШ пен Еуропа өздерінің білім беру саясатына осы бағдарламаны толық енгізді. Ал, біздің елімізде инклюзивті білім беру жүйесінің дамуы туралы ресми дерек «Қазақстан Республикасының Білім беруді дамытудың 2010-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында» көрсетілді. Осы бағдарлама төңірегінде инклюзивті білім беруді жетілдіру мәселелері қарастырылып, 2015 жылға мына міндеттерді шешу көзделген:

- мүмкіндіктері шектеулі балаларды біріктіріп оқытудың модульдік бағдарламалары жасалады;

- мүмкіндіктері шектеулі балаларды жалпы білім беретін ортада біріктіріп оқыту ережесі әзірленеді;

- түрлі кемістігі бар балалар үшін бірігу нысандары анықталады;

- мүгедек балаларға қашықтықтан білім беруді ұйымдастыру қағидалары әзірленеді.

Қазақстан Республикасының білім берусаясатындағы жоғары міндет - мемлекетіміздің тұрғындарын сапалы білім берумен қамтамасыз ету, білім берусапасын жоғарлату болып табылады. Сонымен қатар Қазақстан Республикасындағы білім беруді дамытудың 2011 -2020 жылдарғаарналған мемлекеттік бағдарламасындамүмкіндігі шектеулі балаларды жалпы білім беру жүйелеріне енгізу, инклюзивті білім беруді жетілдіру мәселесі енгізілген. 2010 жылы Қазақстан Республикасының «Білім беру туралы» Заңына өзгерістер және толықтырулар енгізілді: «Мемлекет, даму жағдайы мүмкіндігі шектеуліазаматтардың білім алуына, дамуының бұзылуын түзетуге және әлеуметтік бейімделуіне білім берудің барлық деңгейлеріне ерте жастан оның ішінде инклюзивті білім беруді дамыту жолымен қамтамасыз етеді». Бұл өзекті мәселе педагог мамандардың инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеу құзыреттілігін көтеруді басты орынға қояды.

Мемлекеттік бағдарлама негізінде 2020 жылға қарай мектептерде мүгедек балалар үшін көтергіш жабдықтар, пандустар, санитарлық бөлмелерде арнайы құралдар орнату, тұтқалармен, арнайы парталармен, үстелдермен және басқа да арнайы компенсаторлық құралдармен жабдықтау арқылы «кедергісіз аймақтар» құруы жоспарланған. 3030 мектепте мүмкіндіктері шектеулі балаларды оқытуға және тәрбиелеуге тең қол жеткізу үшін жағдайлар жасалу міндеті (мектептерде педагог-дефектологтардың, балаларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің, арнайы жеке техникалық және компенсаторлық құралдардың болуы) алға қойылған. Үйде білім алатын мүгедек балалар жеке мүмкіндіктері мен қажеттіліктері ескеріле отырып, компьютерлік техникамен қамтамасыз ету сияқты істері жүзеге асырылмақшы. Осылайша мемлекетіміз мүмкіндігі шектеулі жандарды әлеуметтік қорғау, олардың қоғамға етене араласуына, оларды оңалту, жұмысқа орналастыру және жаңа жұмыс орындарын құру, білім алу, оқыту, қайта мамандандыруда қолдан келгенше жағдай жасамақшы [3].

Саламан Декларациясына сәйкес инклюзивті білім беру саясатының міндеттері мынадай:

Әрбір бала білім алуға құқылы және оны алуға тиіс.

Әрбір баланың дара қабілеттері, қызығушылықтары, қажеттіліктері және оқуға деген мұқтаждықтары болады.

Білім беру жүйесіне оң өзгерістер, яғни осы мұқтаждықтарды қанағаттандыру мақсатына орай өзгерту.

Осыған орай, инклюзивті білім берудің негізгі 8 принципі туындайды. Яғни ол мына принциптер:

1. Адам құндылығы оның мүмкіндігіне қарай қабілеттілігімен, жеткен жетістіктерімен анықталады.

2. Әрбір адам сезуге және ойлауға қабілетті.

3. Әрбір адам қарым-қатынасқа құқылы.

4. Барлық адам бір-біріне қажет.

5. Білім шынайы қарым-қатынас шеңберінде жүзеге асады.

6. Барлық адамдар құрбы-құрдастарының қолдауы мен достығын қажет етеді.

7. Әрбір оқушы үшін жетістік кезетуөзінің мүмкіндігіне қарай орындай алатын әрекетін жүзеге асыру.

8. Жан- жақтылық адам өмірінің даму аясын кеңейтеді.

Сонымен қорыта айтқанда, инклюзивті оқыту- оқушылардың тең құқығын анықтайды және ұжым іс-әрекетіне қатысуға, адамдармен қарым-қатынасына қажетті қабілеттілікті дамытуға мүмкіндік береді. Инклюзивті оқыту арқылы барлық балалардың мұқтаждықтарын ескеріп, ерекше қажеттіліктері бар балалардың білім алуын қамтамасыз ететін жалпы білім үрдісін дамытуға болады. Мұндай оқыту түрі арнаулы білім беру жүйесінде дәстүрлі түрде қалыптасқан және даму үстіндегі формаларды ығыстырмайды, қайта жақындатады. Инклюзивті бағыт арқылы мүмкіндігі шектеулі балаларды оқуда жетістікке жетуге ықпал етіп, жақсы өмір сүру мүмкіншілігін қалыптастырады. Осы бағытты білім беру жүйесіне енгізу арқылы оқушыларды адамгершілікке, ізгілікке, қайырымдылыққа тәрбиелей аламыз. Сонымен қоса, инклюзивті оқыту үрдісі балаларды толеранттылыққа тәрбиелеудің бастауы болмақ [4]

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Бгажнокова И.М. «Школа для детей с нарушениями интеллекта: тенденции перспективы развития» Дефектология. 2004ж
2. Жарықбаев Қ. Жалпы психология, 2000
3. Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзету арқылы қолдау туралы. ҚР 2002ж №343 заңы
4. Қазақстан Республикасының Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарына арналған мемлекеттік бағдарламасы.-Астана, 2010.

Сенкубаев С.Т.¹, Мухамеджанова А.Р.²

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЗЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРҒА БІЛІМ БЕРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН ӘЛЕУМЕТТІК ИНТЕГРАЦИЯСЫ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

"Педагогика және психология" білім бағдарламасының магистранты

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

Инклюзивті білім беруде отбасымен жұмыс істеудің психологиялық-педагогикалық алғышарттары – бұл отбасы жүйесінің дамыту, білім беру және тәрбие ресурстарын оңтайландыруға, отбасы қатынастарын ізгілендіруге және отбасы мүшелерін әлеуметтік-психологиялық қолдауға бағытталған психологиялық-педагогикалық ықпал ету жүйесі.

Зерттеушілер педагог-психолог отбасымен жұмыс істеуде қолдана алатын отбасына көмек көрсетудің түрлі үлгілерін көрсетеді:

1. Педагогикалық модель ата-аналардың педагогикалық құзыреттілігінің жетіспеу гипотезасына, балаларды тәрбиелеумен байланысты білім мен іскерліктің тапшылығына негізделеді.

2. Әлеуметтік модель отбасылық қиындықтар қолайсыз сыртқы жағдайлардың нәтижесі болған жағдайларда пайдаланылады. Бұл жағдайларда өмірлік жағдайды талдаудан және ұсынымдардан басқа сыртқы күштердің араласуы талап етіледі.

3. Психологиялық (психотерапиялық) модель баланың қиындықтарының себептері қарым-қатынас, отбасы мүшелерінің жеке ерекшеліктері саласында жатқан кезде қолданылады. Ол отбасылық жағдайды талдауды, тұлғаның психодиагностикасын, отбасының диагностикасын болжайды. Практикалық көмек қарым-қатынас кедергілерін жеңу және оның бұзылу себептерін анықтау болып табылады.

4. Диагностикалық модель ата-аналардың бала немесе өз отбасы туралы арнайы білімінің жетіспеушілігі туралы болжамға негізделеді. Диагностика объектісі-отбасы, сондай-ақ мінез-құлқында ауытқулары бар балалар мен жасөспірімдер. Диагностикалық қорытынды ұйымдық шешім қабылдауға негіз бола алады.

5. Медициналық модель отбасылық қиындықтардың негізінде аурулар жатыр деп болжайды. Психотерапияның міндеті-диагноз, науқастарды емдеу және дені сау отбасы мүшелерін науқасқа бейімдеу [1].

Зерттеу шеңберінде мүмкіндігі шектеулі баланы тәрбиелеп отырған отбасына көмек көрсету жүйесінің психологиялық-педагогикалық бағыты біз әзірлеген «Мүмкіндігі шектеулі балалардың отбасымен жұмыс істеудің психологиялық-педагогикалық алғышарттары» үлгісімен ұсынылған.

Мүмкіндіктері шектеулі балалардың отбасымен жұмыс істеудің психологиялық-педагогикалық алғышарттары моделінің мақсаты: өмірде туындайтын проблемаларды тиімді шешуге мүмкіндік беретін мүмкіндіктері шектеулі балаларды тәрбиелеп отырған отбасының жеке-дамыту әлеуетін дамыту үшін психологиялық-педагогикалық жағдайлар жасау.

Отбасы жұмысының психологиялық-педагогикалық алғышарттарының міндеттері:

1. Мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеп отырған ата-аналардың психологиялық-педагогикалық құзыреттілігін арттыру.

2. Мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеп отырған отбасына психологиялық-педагогикалық және ақпараттық көмек көрсету.

3. Мүмкіндігі шектеулі баланы тәрбиелеп отырған отбасының жағымды эмоциялық аяын қалыптастыру үшін жағдай жасау.

4. Мүмкіндіктері шектеулі баланы тәрбиелеп отырған отбасының жеке-дамыту әлеуетін іске асыру.

Мүмкіндіктері шектеулі балалардың отбасымен жұмыс істеудің психологиялық-педагогикалық алғышарттары моделінің субъектілері: мүмкіндіктері шектеулі бала, мүмкіндіктері шектеулі балалардың ата-аналары, білім беру мекемесінің педагог-психологы, педагогтар болып табылады.

Еріп жүру пәні – отбасы жүйесінің қызметі және отбасы мүшелерінің өздері, олардың уайымдары, эмоциялары, сезімдері.

Мүмкіндіктері шектеулі балалардың отбасымен жұмыс істеудің психологиялық-педагогикалық алғышарттары моделінің нәтижелілігі:

1. Даму ерекшеліктері бар отбасы мен баланың психологиялық-педагогикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін жағдай жасау.

2. Мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеп отырған ата-аналардың психологиялық-педагогикалық құзыреттілік деңгейін арттыру.

3. Ата-аналардың отбасы ата-анасын түсінуін және оның мүмкіндігі шектеулі баланың жеке тұлғасының дамуына әсерін қалыптастыру.

4. Мүмкіндігі шектеулі баланы эмоционалдық қабылдауды қалыптастыру, отбасында тиімді өзара қарым-қатынас жасау үшін жағдай жасау.

5. Туындайтын қиындықтарды жеңу көзі ретінде отбасының тұлғалық-дамытушылық ресурстарын пайдалану дағдыларын меңгеру.

Мүмкіндіктері шектеулі балалардың отбасымен психологиялық-педагогикалық алғышарттардың ұсынылған моделі екі бөлімнен тұрады: ұйымдастырушылық және мазмұндық.

1. Ұйымдастыру бөлімі психологиялық-педагогикалық көмекті ұйымдастыру нысанын анықтайды және психологиялық-педагогикалық көмекті жүзеге асырудың бірнеше деңгейін көздейді: жеке жұмыс деңгейі, отбасымен жұмыс деңгейі, «ата-ана-мүмкіндігі шектеулі бала» отбасымен жұмыс деңгейі.

2. Мазмұндық бөлім мүмкіндігі шектеулі балалардың отбасымен жұмыс істеудің психологиялық-педагогикалық алғышарттары үдерісін іске асыру ерекшеліктерін білдіреді: әдістер мен тәсілдерді қолдану, жұмыс бағыты, отбасының тұлғалық-дамыту әлеуетіне бағдар беру.

Отбасының тұлғалық-дамытушылық әлеуеті Е. В. Евдокимованың, И. В. Ткаченконың зерттеулері негізінде, отбасы мүшесінің пайда болған қиындықтарды тиімді шешу қабілетіне әсер ететін ерлі-зайыпты және балалар-ата-ана қатынастары элементтерінің құрамдас кешені ретінде қарастырылады [2]. Бұл ретте отбасының тұлғалық-дамытушылық әлеуеті ерлі-зайыптылық ресурстарынан, балалар-ата-ана қатынастарынан, бейімдеу және әлеуметтендіру ресурстарынан тұрады.

Ерлі-зайыптылықтың жеке ресурстары махаббаттың, эмпатияның, өзара қабылдаудың, сенім мен бір-бірін құрметтеудің болуын, сондай-ақ отбасылық өмірді ұйымдастыру мәселелері бойынша келісімділіктің болуын, отбасылық міндеттерді бірлесіп шешу және отбасының басқа мүшелерінің мүдделерін сақтау қабілетін болжайды.

И. В. Ткаченко отбасының тұлғалық-дамытушылық ресурстары мазмұндық деңгейде бейімделу ресурстары мен әлеуметтендіру ресурстарын қамтиды деп есептейді. Отбасылық бейімдеу ресурсы махаббат, қабылдау, Қауіпсіздік ресурстарынан тұрады. Бұл ресурс тұлғаның психикалық денсаулығын сақтауға бағытталған. Әлеуметтендірудің отбасылық ресурсы «жеке тұлғаның өзі мен айналасындағылардың түсініктерін байыту үшін жағдай жасауға, тұлғааралық байланыстар құрудың ықтимал тәсілдері туралы, тұлғаның мінез-құлықтық белсенділігінің ауқымын кеңейтуге» бағытталған [3].

Жұмыс бағыттары мүмкіндіктері шектеулі балалардың отбасымен жұмыс істеудің психологиялық-педагогикалық алғышарттары педагог-психолог қызметінің негізгі түрлері болып табылады. Осылайша, отбасын зерттеу педагог-психологтың отбасы жағдайы, бала-ата-ана қарым-қатынасының ерекшеліктері, денсаулығы шектеулі баланың дамуына әсер ететін ата-аналардың жеке ерекшеліктері туралы негізгі мәліметтерді алу мақсатында диагностикалық қызметті жүзеге асыруын көздейді.

Ата-аналарды ақпараттандыру және оқыту бағыты ағарту және алдын алу бойынша ұйымдастырылған қызмет болып табылады. Отбасы ішіндегі қарым-қатынастар жүйесін оңтайландыру бағыты Отбасы қызметінің оңтайлы деңгейін қалыптастыру мақсатында психологтың отбасы мүшелерімен түзету-дамыту жұмысын білдіреді.

Мүмкіндіктері шектеулі балалардың отбасымен жұмыс істеудің психологиялық-педагогикалық алғышарттары моделін іске асыруға қойылатын талаптар.

Мүмкіндіктері шектеулі балалардың отбасымен жұмыс істеудің психологиялық-педагогикалық алғышарттары моделінің іс-шараларын жүзеге асыратын педагог-психолог баланың психологиялық және физиологиялық проблемаларының ерекшелігі саласындағы білімі болуы тиіс.

Мүмкіндіктері шектеулі балалардың отбасымен жұмыс істеудің психологиялық-педагогикалық алғышарттары моделінің тиімділік критерийлері:

1. Ерлі-зайыптылықтың ресурстарын дамыту.
2. Ата-аналарды қабылдауға, махаббатқа, сенімге, өзара түсіністікке, тәрбиелеудің барабар әдістерін пайдалануға, қауіпсіздікке негізделген балалар мен ата-ана қатынастарын дамыту.
3. Қолайлы отбасылық атмосфераны сақтау және тұлғаның психикалық денсаулығын сақтау мақсатында отбасы мүшелерінің эмоционалдық-тұлғалық ерекшеліктерін дамыту.
4. Тұлғаның мінез-құлықтық белсенділігін және тұлғааралық байланыстарды құру мақсатында отбасы мүшелерінің белсенділігін дамыту.

Жұмыс бағыттары мүмкіндіктері шектеулі балалардың отбасымен жұмыс істеудің психологиялық-педагогикалық алғышарттары педагог-психолог қызметінің негізгі түрлері болып табылады. Отбасы жағдайы, бала-ата-ана қатынастарының ерекшеліктері, денсаулық мүмкіндіктері шектеулі баланың дамуына әсер ететін ата-аналардың жеке ерекшеліктері туралы негізгі мәліметтер алу мақсатында Педагог-психологтың диагностикалық қызметін жүзеге асыруын болжайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Овчарова Р.В. Психологическое сопровождение родительства. М., 2003.
2. Евдокимова Е.В., Ткаченко И.В. Формирование ценностного отношения к родительству: анализ современных трактовок//Социально-психологические проблемы современной семьи. Материалы IV международной научно-практической конференции студентов, аспирантов и молодых ученых, 2014. – С. 52-57.
3. Ткаченко И.В. Личностно-развивающий ресурс семьи: онтология и феноменология: автореферат дис. доктора психологических наук. - Сочи, 2009. - 58 с.

**«ТҰРАҚТЫ ДАМУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК-
ГУМАНИТАРЛЫҚ ҒЫЛЫМДАРДЫ ДАМУДЫҢ ҚАЗІРГІ
ЖАҒДАЙЫ»**

Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының

МАТЕРИАЛДАРЫ

2025 жылғы 26-27 наурыз

1-ші том

МАТЕРИАЛЫ

Международной научно-практической конференции

**«СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК В УСЛОВИЯХ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ»**

26–27 марта 2025 года

Том 1

MATERIALS

International scientific&practical conference

**«CURRENT STATE OF DEVELOPMENT OF SOCIAL SCIENCES AND
HUMANITIES IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT»**

on March 26-27, 2025

1-st volume

Отправлено в печать 04.04.2025.

Формат 60х84/16. Офисная бумага

Объем 20,28 п.л.

Тираж 100 экз.

*Опубликовано Учреждение образования «Alikhan Bokeikhan University»
071400, Область Абай, город Семей, Мангилик Ел, 11, тел. 8 (7222) 43-23-34*

ISBN 978-601-08-5038-5

